

1925

1925

ФЕСТИВАЛЬ
ПІБЛІЄІ
СТЕЦІВМ

13

Міністерство культури України

**ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО**

1917–2017

Мала енциклопедія

У двох томах

Том 2

**Театральне мистецтво.
Загальноуніверситетські кафедри і підрозділи**

**Харків
2017**

УДК 378.018.54:78+792(477.54)
ББК 85.31р+85.33р(4УКР-4ХАР)я2
Х 21

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного
університету мистецтв імені І. П. Котляревського
(протокол № 11 від 26 червня 2017 р.)*

Редакційна колегія:

ВЄРКІНА Т. Б. –	народна артистка України, кандидат мистецтвознавства, професор, ректор ХНУМ імені І. П. Котляревського (голова)
ДРАЧ І. С. –	доктор мистецтвознавства, професор
ШАПОВАЛОВА Л. В. –	доктор мистецтвознавства, професор
ОЧЕРЕТОВСЬКА Н. Л. –	доктор мистецтвознавства, професор
БОГДАНОВ В. О. –	доктор мистецтвознавства, професор
ГРЕБЕНЮК Н. Є. –	доктор мистецтвознавства, професор

Наукова редакція – І. С. Драч

Редактор-упорядник – Л. В. Русакова

X 21 **Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017.** До 100-річчя від дня заснування : мала енциклопедія / У 2 т. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського ; ред.-упоряд. Л. В. Русакова. — Харків : «Водний спектр Джі-Ем-Пі», 2017.

ISBN ISBN 978-617-7445-37-0

Т. 2. : Театральне мистецтво. Загальноуніверситетські кафедри і підрозділи — 428 с.

ISBN 978-617-7445-39-4

До 100-річчя Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського уперше в рамках довідкового енциклопедичного видання відтворено історію і сучасність провідного музично-театрального навчального закладу України. Книга містить як узагальнюючі нариси, так і стислі біографічні статті, розташовані за зручним алфавітним принципом. Під одною обкладинкою уперше зібрані імена не тільки викладачів та співробітників університету, чий талант та самовіддана праця залишили слід в його історії, імена тих, хто працює нині в його славетних стінах, але і його випускників, чия яскрава професійна діяльність по праву становить його гордість.

Видання адресоване широким колам читачів, як фахівцям в галузі музично-театрального мистецтва, так і усім небайдужим до історії вітчизняної культури.

ISBN ISBN 978-617-7445-37-0
ISBN 978-617-7445-39-4 (Т. 2)

ББК 85.31р+85.33р(4УКР-4ХАР)я2

© Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2017

ЗМІСТ

Від ректора	7
Розділ 2. Театральне мистецтво	9
Театральна освіта в Харкові: від драматичної школи до Національного університету (Г. Я. Ботунова)	11
Шляхи становлення. Перші театральні школи і студії (XIX – поч. XX ст.)	11
Активізація і розмаїття театального студійного руху в 20-ті рр. XX ст. Перша україномовна театральна студія	26
Театральний технікум як спроба організації вищої театальної освіти у Харкові (1921–1923 рр.)	39
Музично-драматичний інститут (1923–1934 рр.)	47
Харківський державний театральний інститут (1945–1963 рр.)	74
Харківський державний інститут мистецтв (1963–2004 рр.)	111
Національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського	134
Summary (J. Partola)	149
Персоналії	151
Історія	151
Сучасність	257
Колективи	349
Розділ 3. Загальноуніверситетські підрозділи	371
Основні скорочення	423

Від ректора

З радістю святкуємо столітній ювілей Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського! Це – велика подія, яка дає нагоду по-новому усвідомити минуле і зробити впевнений крок у майбутнє.

Доволі непрості шляхи розвитку нашого славетного навчального закладу відтворюють численні свідчення, документи, факти. Засобом їх впорядкування стало складання енциклопедії. Це слово має декілька значень. У даному випадку воно трактоване як введення у коло відомостей про Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського.

Офіційно навчальний заклад розпочав заняття як Харківська консерваторія у вересні 1917 року, рішення про її заснування було прийнято у квітні того ж року. Цій події передував тривалий підготовчий етап засвоєння європейської практики професійного музикування та театральної гри. Вирішальну роль у створенні навчального закладу відіграла харківська громада із її видатними представниками – вихованцями кращих осередків музичної освіти у Європі. Саме принципи європеїзації у подальшому визначили магістральний вектор формування художнього простору Харкова, стали основою плідної освітньої діяльності.

Історична пам'ять про дієвість університетської традиції як такої, що здатна оновлюватися у різних часо-просторових координатах, стала передумовою подальших структурних видозмін і привела на початку ХХІ століття до створення Університету мистецтв. Його унікальність полягає у діалогічному успадкуванні та продовженні двох мистецьких традицій – музичної і театральної, які взаємодіють, взаємодоповнюються, зберігаючи автономність і самодостатність.

Сто років існування Університету мистецтв є символічною датою. Вона знаменує перехід від «малого часу», коли все пройдене сприймається у масштабі людської долі, до «великого історичного часу», у якому стають помітними якісні зрушення, відкриваються справжні сенси буття тієї дійсно університетської спільноти, що має назву «харківська школа».

«Малий» формат ювілейної енциклопедії обумовлений, передусім, специфікою охоплення матеріалу. Зрозуміло, що коло тих, про кого йдеться на сторінках видання, можна було б значно розширити. Проте навіть всіх згаданих достатньо, щоб персоніфікувати процес розбудови музичної та театральної професійної освіти. З науковою ретельністю ми прагнули визначити ступінь вивчення наявного матеріалу, об'єктивно відтворити шлях розвитку, загальну спрямованість зусиль різних поколінь на здійснення університетської ідеї.

На відміну від попередніх видань, присвячених «круглим датам» Університету (1992, 2007, 2012), у «малій енциклопедії» систематизовані всі фактичні відомості про навчальний заклад та його велику «сім'ю». Це – своєрідний паспорт вишу, що засвідчує його відповідність високій освітній місії, окреслює його вагомий внесок у розбудову національного музичного та театрального мистецтва України.

Сподіваюсь, запропоноване видання зацікавить не тільки фахівців, але й найширше коло читачів. Адже зібрані та впорядковані матеріали передбачають як суцільне читання, так і вибіркове використання для довідок. Книга покликана не тільки зберегти пам'ять про яскраві сторінки історії, але й відкрита у Майбутнє, яке виникає завдяки спільній праці всіх причетних до Університету.

Т. Б. Веркіна,
народна артистка України,
кандидат мистецтвознавства,
професор,
Почесний громадянин Харкова

розділ 2

Театральне мистецтво

ТЕАТРАЛЬНА ОСВІТА У ХАРКОВІ: ВІД ДРАМАТИЧНОЇ ШКОЛИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Шляхи становлення. Перші театральні школи і студії (XIX – поч. XX ст.)

Театральна освіта у Харкові має глибоке і міцне коріння. Більше того, ми маємо підстави стверджувати, що витoki її в Україні пов'язані саме з нашим містом, зокрема, з діяльністю відомих антрепренерів І. Штейна та Л. Млотковського, які утримували при своїх трупах ще в 20–30-х рр. XIX ст. щось на зразок театральних шкіл. Ю. Луцький стверджує, що І. Штейн «створив професіональну трупу, що мала понад сорок акторів і актрис, двадцять чоловік балету та відмінний оркестр. Крім того, він набрав трупу кріпацьких дітей, яких почав навчати “граціозностям і позам”, і вже через місяць давав за їх участю хореографічні дивертисменти» (курсив Г. Б.)¹. А Ф. Коні, відомий драматург і видавець журналу «Пантеон», намагаючись підкреслити всеросійське значення діяльності І. Штейна, назвав його «першим засновником провінційного театру і першим антрепренером в Росії». Одночасно він процитував уривок із опублікованої у 1853 р. в «Пантеоні» статті «Провінційні театри в Росії»: «Штейн досить часто вибирав одяг на своїх сюжетах (акторах – Г. Б.), даючи їм одночасно уроки хореографії і драматичного мистецтва... І тепер все, що є найкращого в провінції, – все це із розсадника школи Штейна» (курсив Г. Б.)².

Дещо більше нам відомо про театральну школу при трупі Л. Млотковського. Дописувач, що сховався за криптонімом А. К. (Олександр Кульчицький)³, залишив нам безцінні свідчення про публічну виставу у виконанні вихованців цієї школи: «18 квітня утримувач тутешньої театральної трупи п. Млотковський несподівано потішив нас новим приємним видовищем. Діти, вихованці його театральної школи (курсив Г. Б.), дали публічну виставу на сцені театру. Це була комедія-водевіль в одній дії “Чоловік дев'яти дружин”»⁴. Далі автор статті повідомляє, що у виставі брали участь до тринадцяти дійових осіб, і що всі вони «розігрували свої ролі настільки вдало, що публіка всіх їх викликала одностайно. Декламація, прийоми, жести, невимушеність і деяке знання сцени, навіть вокал, були настільки задовільні, наскільки цього можна вимагати від дітей 7–15-річного віку. Багато хто з них виконав свої ролі

¹ Український драматичний театр : нариси в 2 т. — Т. 1. Дожовтневий період. — Київ : Наук. думка, 1967. — С. 93.

² История русского драматического театра : в 7 т. — Т. 2 (1801–1825). — Москва : Искусство, 1977. — С. 403.

³ Див про це: Полякова Ю. Александр Кульчицкий: личность и судьба // Universitas = Университеты. — 2007. — № 1. — С. 60–70.

⁴ А. К. О детском спектакле в Харьковском театре // Харьковские губернские ведомости. Прибавления. — 1840. — 27 апр. — (№ 16).

понад сподівання і мимоволі посіяв у душах глядачів найкращі надії на майбутнє»⁵.

Серед виконавців рецензент вирізняє 10-літню Жюльєн, яка виступала у ролі сироти Джини і привертала увагу приємною зовнішністю, чистим дзвінким голосом і наївною, шляхетною грацією: «Все, що вимовляли її дитячі уста, було настільки зворушливо і мило, що глядач кожну хвилину насолоджувався самою світлою і чистою насолодою»⁶. Серед інших виконавців дописувач виділяє ученицю Наришкіну, що яскраво зіграла роль старої сварливої Голландки, та Пирожкову, виконавицю чоловічої ролі – чоловіка-дев'ятижонця. «Всі інші <...> звертали на себе увагу то стрункою поставою, то чистим, правильно поставленим голосом, то національним, гарно виконаним танком, словом, вся вистава залишила по собі найприємніше враження»⁷.

Відомий історик театру М. Черняєв, аналізуючи у 1893 р. діяльність театральної школи Л. Млотковського, уточнював, що вона існувала наприкінці 30-х – початку 40-х рр. XIX ст. і в ній було 12 дівчаток-танцівниць віком від 7 до 15 років на повному утриманні антрепренера, яких тренували балетмейстери Царьова і Полякова. Дуже важливо, що цих дівчаток, на думку М. Черняєва, навчали не тільки танцям, а взагалі готували до сцени, даючи їм уроки декламації, співу та пластики⁸. Важливі свідчення залишив нам і відомий російський театрознавець А. П. Клінчин, підтверджуючи, що Л. Млотковський «першим в провінції організував у Харкові театральну школу»⁹ (курсив Г. Б.). Звісно, що мова йшла про провінцію в межах всієї Російської імперії, до складу якої входили території і тодішньої Наддніпрянської України. Дослідження польських і українських науковців А. Маршалек¹⁰, Б. Козак¹¹, Р. Пилипчука¹² свідчать про те, що у першій половині XIX ст. ні в Києві, ні у підпорядкованому тоді Австро-Угорській імперії Львові також не було театральних шкіл – ні польських, ні тим більше українських.

Таким чином, у нас є підстави стверджувати, що саме у Харкові були закладені підвалини театральної освіти на всіх етнічних українських територіях, що входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Черняєв Н. Харьковский театр во времена Млотковского (1833–1843 гг.) // Из харьковской театральной старины. — Харьков, 2010. — С. 182.

⁹ История русского драматического театра : в 7 т. Т. 3 (1826–1845). — Москва : Искусство, 1978. — С. 176.

¹⁰ Маршалек А. Польська театральна школа у Львові 1869–1872 рр. // Вісник Львівського університету. Сер.: Мистецтвознавство. — 2002. — Вип. 2. — С. 10–25.

¹¹ Козак Б. Шляхи становлення української театральної школи у Львові (1864–1944) // Записки Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка. — Львів, 2011. — Т. 262 : Праці Театрознавчої комісії. — С. 64–79.

¹² Пилипчук Р. Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого за 100 літ // Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 100 років : Ювілейний збірник. — Київ, 2004. — С. 15–75.

Наприкінці уже згадуваної статті про виставу учнів театральної школи при трупі Л. Млотковського дописувач А. К. (Олександр Кульчицький) висловлював надію, що театральна освіта і надалі буде розвиватися, позитивно впливаючи на весь театральний процес, насамперед, на рівень акторської майстерності: «... яка б для нас була честь, якщо б ми самі нашу театральну школу, яка поки що знаходиться в такому кволому зародку, змогли заснувати на підвалинах більш міцних і надійних, дали б їй вірну ходу, обсяг повний і широкий!.. Скільки б тоді розквітло надій, поки що не сміливих! Скільки б розгорнулося талантів, можливо, які б голосно заявили про себе і прославилися в усій Росії!»¹³. Однак цим мріям не вдалося здійснитися. Після від'їзду Л. Млотковського з Харкова (1844 р.) перші паростки театральної освіти не отримали належної підтримки і протягом майже всієї другої половини XIX ст. вдосконалення майстерності актора в нашому місті відбувалося безпосередньо в театрах (окрім випадків, коли до трупи вступали випускники московських і петербурзьких театральних шкіл). «Після Млотковського "театральної школи" у Харкові вже не було», – зазначає М. Черняєв у 1893 р.¹⁴ Підтверджує це і відомий діяч російської театральної культури, що багато років утримував театральну трупу у Харкові (1910–1924 рр.), М. Синельников. Згадуючи про початок своєї творчої діяльності в 70-ті рр. XIX ст., він пише: «Ні театральних шкіл, ні театральної літератури тоді не було <...> Навчання заміняли репетиції»¹⁵. Не менш авторитетне свідчення видатного діяча українського театру М. Л. Кропивницького: «Тоді ще не було театральних шкіл, через що артисти поповнювались зрідка студентами-канцеляристами, недоучками-семінаристами, гімназистами»¹⁶.

Лише наприкінці XIX ст. ситуація з театальною освітою у нашому місті дещо змінилася. Як свідчать дослідження театрознавця Ю. Полякової, у жовтні 1891 р. у Харкові з'явилася театральна студія колишньої артистки імператорських театрів Г. Бренко, яка мала на меті «готувати молодих людей до сценічної діяльності»¹⁷.

У студії з трирічним терміном навчання вивчалися такі дисципліни, як «виразне читання, професійна постановка <голосу>, сценічна пластика, міміка та гримування, теорія драматичного мистецтва та ін.»¹⁸. Як довго існувала ця студія, хто викладав – невідомо. З цього ж дослідження дізнаємося про функціонування на початку XX ст. ще двох театральних шкіл музично-драматичного спрямування – Богданова і О. Соколова.

¹³ А. К. О детском спектакле // Харьковские губернские ведомости. Прибавление. — 1840. — 27 апр. (№ 16).

¹⁴ Черняев Н. Харьковский театр во времена Млотковского. — С. 182.

¹⁵ Синельников М. Спогади. — Київ : Мистецтво, 1975. — С. 33.

¹⁶ Кропивницький М. Автобіографія за 65 років // Твори : в 6 т. — Київ, 1960. Т. 6. — С. 22.

¹⁷ Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина в Харькове // Культурна спадщина Слобожанщини. Культура і мистецтво. — Харків, 2007. — Чис. 6. — С. 89–90.

¹⁸ Там само.

Новий етап у розвитку театральної освіти у Харкові починається в 10-ті рр. XX ст. Не випадково це співпадає з відкриттям антрепризи М. М. Синельникова. Високий виконавський рівень трупи, її загальна культура дозволила у 1911 р. організувати відразу два мистецьких навчальних заклади – театральну школу О. М. Маслової та драматичні курси П. І. Дубовицького.

З цього приводу газета «Утро» писала: «Харків придбав відразу дві театральні-драматичні школи. Сьогодні відбудеться відкриття школи О. М. Маслової, опікуном якої є М. М. Синельников, найближчу участь візьме барон Унгерн. Незабаром відбудеться відкриття драматичних курсів П. І. Дубовицького»¹⁹.

Театральна школа О. М. Маслової насправді почала функціонувати з жовтня 1911 р., і в ній навчалось 60 учнів, 35 з них – безпосередньо те-

О. М. Маслова

Група учнів театральної школи О. М. Маслової (1911 р.)

атральному мистецтву, а 25 – художньому читанню. Серед останніх були студенти-філологи, юристи і навіть курсистки²⁰. Цей навчальний заклад повинен був працювати за програмою імператорської театральної школи. Випускникам обіцяли видати дипломи. Плата за навчання – 100 крб. на рік, для службовців і тих, що навчалися в інших навчальних закладах, – 75 крб. на рік.

Звертає на себе увагу досить сильний викладацький склад цієї школи. Сама О. Маслова мала фахову освіту (закінчила Московську імператорську театральну школу при Малому театрі в класі О. П. Ленського) і досвід практичної роботи. В усякому разі вдалося встановити, що вона працювала протягом 1909–1910 рр. в Одеському міському театрі у трупі М. Ф. Багрова, а в 1910–1911 рр. – у Харкові (театр Грікке, трупа О. М. Кораллі-Торцова). Крім М. Синельникова, якого запросили на посаду професора сценічного мистецтва, та режисера Р. Унгерна, у школі викладали й інші відомі вчені і театральні діячі – М. Сумцов, С. Соловійов, П. Кравцов, артистка імператорського театру Н. Тальорі. Повідомлялося також, що в майбутньому вихованці школи будуть показувати 6–7 вистав на рік, «бездоганно поставлених і за абсолютно доступними цінами»²¹. У 1912 р. ця ж газета пові-

¹⁹ Театральные школы // Утро. — 1911. — 6 нояб.

²⁰ Открытие театральной школы // Утро. — 1911. — 8 нояб.

²¹ Там само.

домила про будівництво сцени для учнівських вистав. Тож трирічний термін навчання, висококваліфікований педагогічний колектив, будівництво власного навчального театру свідчили про серйозність намірів керівництва школи, яка була розташована на Театральному майдані, 4.

Не менш амбіційні плани мали організатори драматичних курсів П. І. Дубовицького. В Харківському обласному архіві зберігся лист на ім'я губернатора від 7 жовтня 1911 р. від драматичного артиста П. І. Дубовицького з проханням дозволити організувати такі курси. При цьому він надсилає статут курсів, який дає певне уявлення про їх мету і завдання, термін навчання та організацію навчального процесу. «Мета драматичних курсів <...> дати особам, що присвячують себе служінню театру, *фундаментальну спеціальну освіту*, викликати і розвинути працездатність і завзяте ставлення до справи і шляхом серйозних занять, як теоретичних, так і практичних, *підготувати майбутніх діячів сцени...*»²² (курсив Г. Б.).

Статут передбачав дворічний термін навчання, за бажанням його можна було продовжити на 1 рік для практичних занять. На курси приймали осіб, які досягли 16-річного віку. Вартість навчання була, як і в школі О. Маслової, – 100 крб. на рік. Крім основного складу учнів, курси мали право набирати вільних слухачів, а також загальнодоступні класи декламації, виразного читання, виправлення дефектів мовлення.

Протягом усього терміну навчання дирекція планувала проводити практичні заняття на сцені в приміщенні курсів (за адресою: Мироносицька площа, 5), а також, щоразу з дозволу керівництва, публічні вистави в орендованих приміщеннях²³.

Що стосується потенційного керівника курсів П. І. Дубовицького, то є всі підстави вважати, що він був людиною приїжджою і для Харкова невідомою. Так, у листі на ім'я губернатора він вказує місце проживання – Північний готель, № 2 (Мироносицька, 5), що свідчить про відсутність власного помешкання у місті. Напевно, саме через це канцелярія губернатора дуже оперативно, уже наступного дня, 8 жовтня, надсилає листа харківському поліцеймейстеру з грифом «конфіденційно», в якому вимагає у семиденний термін надати відомості про вік, наявність судимості, моральні якості і термін перебування Дубовицького у Харкові, що свідчить про серйозність підходу до вирішення кадрового питання. Невідомо, яку відповідь отримав губернатор, але 6 листопада, тобто через місяць, газета «Утро» повідомила про відкриття драматичних курсів П. Дубовицького²⁴. У цій же газеті було розміщено і оголошення про набір на ці курси, що свідчило про те, що Дубовицький таки отримав дозвіл на відкриття курсів. Серед викладачів курсів – в основному актори міського театру: П. С. Яблочкіна, П. Г. Баратов, Н. А. Бороздін, Я. В. Орлов-Чужбінов і сам П. Г. Дубовицький, як він себе іменував – дворянин, артист драматичного театру, член Імператор-

²² Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). Ф. № 3. Оп. 285. Од. зб. 72.

²³ Там само.

²⁴ Театральные школы // Утро. — 1911. — 6 нояб.

ського театрального товариства. Крім фахових дисциплін – майстерність актора, виразне читання, постановка голосу – повідомлялось про викладання історії драматичної літератури, історії побуту і костюму, психології, гриму, танку і вокалу. Цікаво, що пропонувався третій рік, як *режисерський клас* (курсив Г. Б.). І це в той час, коли про підготовку режисерів ще не йшлося.

Нам не відомо, як довго і наскільки успішно існували драматичні курси П. Дубовицького, однак цілком очевидно, що разом з театальною школою О. Маслової вони закладали основи, фундамент розвитку театральної освіти у Харкові.

Чи не найбільш значним професійно-зрілим етапом розвитку театральної освіти у Харкові в означений період стало відкриття сценічної студії П. І. Ільїна.

П. І. Ільїн народився 1888 р. в Одесі в родині службовця Південної залізниці, освіту отримав спочатку у Харківській гімназії № 2, а після – на історико-філологічному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1910 р. З 1910 до 1913 р. він викладав у Харківській гімназії № 1, в реальному училищі № 2 і жіночій гімназії²⁵. Чи мав П. Ільїн фахову театральну освіту – встановити не вдалося.

Наукова розвідка В. Голоти, дослідника творчості видатного українського актора, режисера та педагога І. Я. Юхименка, репресованого, як і багато інших діячів української культури, сталінсько-тоталітарною системою, дещо доповнює факти творчої біографії П. Ільїна. В. Голота стверджує, що саме П. Ільїн, працюючи викладачем російської мови та літератури в ремісничій школі на курсах, при яких навчався І. Юхименко, «розвинув у нього любов до прекрасного, залучив до навчання у театральній школі О. М. Маслової, де сам викладав, а згодом, у 1914 р., з її випускників організував Новий театр-студію»²⁶.

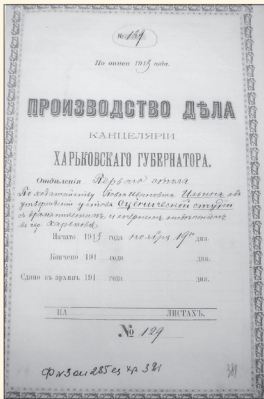
Сам І. Юхименко в автобіографії, що збереглася в матеріалах його слідчої справи, стверджує, що школу О. М. Маслової, в якій він навчався з 1911 р., об'єднали зі студією П. І. Ільїна. Навчання він закінчив у 1914 р.²⁷

Як нам здається, після закінчення університету, працюючи вчителем у різних навчальних закладах Харкова й одночасно керуючи театральними аматорськими гуртками, а також викладаючи в школі О. Маслової, П. Ільїн сформувався як особистість і митець з власним баченням розвитку драматичного театру. Його не повністю задовольняла ситуація в існуючих навчальних закладах і навіть у театрах. Саме через це він вирішив заснувати свою театральну школу, яка б, враховуючи нові досягнення театру і театральної педагогіки, готувала нового актора, спроможного вирішувати найскладніші завдання.

²⁵ Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 90–91.

²⁶ Голота В. Творче кредо І. Я. Юхименка // Театральна культура : респ. міжвід. наук. зб. — Київ, 1992. — Вип. 10. — С. 42.

²⁷ ДАХО. Ф. № Р-6452. Оп. 2. Од. зб. 2695 (Дело Юхименко И. Я.). Арк. 74.

Статут «Сценічної студії
П. І. Ільїна» (1913 р.)

У листопаді 1913 р. П. Ільїн, маючи досвід викладацької діяльності в школі О. Маслової, подає клопотання на ім'я харківського губернатора з проханням затвердити Статут сценічної студії з драматичним та оперним відділами, який вже у грудні цього ж року було затверджено. Відповідно до Статуту «Сценічна студія П. І. Ільїна» (саме таку назву отримав цей навчальний заклад) ставила собі за мету «давати справжню підготовку до сценічної діяльності, як драматичної, так і оперної <...>, правильний і якомога широкій розвиток здібностей учнів...»²⁸.

У навчальному закладі передбачалося створення педагогічної ради під керівництвом директора-засновника, яка мала опікуватися справами академічного характеру: успішністю учнів, екзаменаційними випробуваннями, зарахуваннями і відрахуваннями.

До студії зараховували осіб жіночої і чоловічої статі, які досягли 16 років і мали свідоцтво про закінчення чотирьох класів середнього навчального закладу. Ті, що не мали такої освіти, могли бути зараховані вільними слухачами. Учні студії, що успішно її закінчили, отримували свідоцтво за підписом директора-засновника і членів педагогічної ради.

Навчальний процес у Студії мав проходити з 1 вересня до 1 квітня. Плата за навчання – двадцять крб. на місяць.

Одночасно зі Статутом було затверджено і перелік дисциплін, які повинні були викладатися в студії. На драматичному відділі: сценічне мистецтво (теорія і практика), техніка мовлення (постановка голосу, дикція, декламація), міміка і грим, пластика, танок, фехтування, історія драми, психологія, історія костюму і побуту. На оперному відділі – постановка голосу і дикція, підготовка оперних партій, історія опери, хоровий спів, елементарна теорія музики, італійська мова, класичні дисципліни і танок.

Термін навчання в студії міг бути 3 або 4 роки залежно від здібностей учня.

Звісно, з часом змінювалася структура школи, її завдання. Так, скажімо, із збереженої до наших днів «Короткої програми занять на 1914–15 р.» дізнаємося, що крім драматичного та оперного відділів, студія відкрила ще

В сценічній студії П. І. Ільїна. Урок пластики

один – хореографічний, учні якого вивчали класичні (балетні), характерні і стильні танці. З цією метою вони повинні були опанувати такі дисципліни: пластика, міміка, історія сти-

²⁸ ДАХО. Ф. № 3. Оп. 285. Од. зб. 381. Арк 5.

лів і танцю, ритміка хореографії і композиція танцю. Крім цього, відкрили додаткові класи: вокалу, хорового співу, роялю, художнього і виразного читання. Заняття на всіх відділах відбувалися у вечірній час.

Зважаючи на те, що це був приватний навчальний заклад, розмаїття спеціалізацій і напрямків підготовки учнів у студії просто вражає. Згодом це позитивно позначиться на результаті її роботи, коли вона дещо змінить свій робочий регламент і трансформується у театр «Студія».

Ми ж зупинимось насамперед на роботі драматичного відділу, який, по суті, завжди був пріоритетним у діяльності студії.

Одним із головних завдань П. Ільїна як керівника навчального закладу було зібрати високопрофесійний викладацький колектив. На 1914/1915 н. р. він був сформований у такому складі: О. О. Баров (сценічне мистецтво, грим), В. М. Барова (історія театру), О. О. Бестрих (спів і оперний клас), А. К. Григор'єва (пластика), В. Ф. Вікторов (фехтування), С. П. Дрімцов (теорія музики), П. І. Ільїн (художнє читання, основи сценічного мистецтва), А. Н. Мельникова (техніка мови), М. К. Стефанов (сценічне мистецтво), А. Т. Штейнберг, Л. В. Ястремська (рояль)²⁹. У 1915/1916 н. р. до цих викладачів додалися: В. О. Блюменталь-Тамарін (сценічне мистецтво, мелодекламація), Н. Мельников (техніка мови), Н. А. Лащиліна (хореографія), К. Е. Менабені (пластика і хореографія), О. О. Станкевич (теорія і естетика театру). Серед педагогів були відомі актори, що працювали в міському театрі (О. Баров, В. Блюменталь-Тамарін, М. Стефанов, В. Петіпа та ін.). В різний час у студії працювали також талановиті музиканти і художники: С. Дрімцов, П. Кравцов, Б. Яновський, П. Андріяшев, професор університету О. Станкевич.

З цього приводу один із найкращих випускників студії, згодом народний артист Росії Дмитро Орлов писав: «Крім самого Ільїна, в школі викладали провідні харківські актори. Вони служили у Синельникова і проводили заняття в школі, серед них Калантар, Стефанов, Мельникова, Аркадьєв, Баров. Деякі з них були прекрасними педагогами»³⁰. Характеризуючи школу загалом, Д. Орлов з теплом і вдячністю згадує: «Це був не комерційний заклад, а вільна школа, по-своєму професійна. Вона була пристрасною П. І. Ільїна, режисера і керівника школи. <...> Павло Іванович намагався планомірно налагодити заняття в школі. Можливо, і не дуже чітка, однак існувала програма. Були визначені години занять, готувались уривки, ставились вистави <...>. Грошей у Павла Івановича було не багато, меценатів не було. Власного приміщення школа не мала, і вона знаходила прихисток в різних гімназіях. І студентська студія Ільїна, і сформований з неї театр «Студія» ставили вистави «для широкої публіки»³¹. У статусі «Сценічна студія П. І. Ільїна» ця школа орендувала приміщення по вул. Каплунів-

²⁹ Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 92.

³⁰ Дмитрий Николаевич Орлов о себе // Дмитрий Николаевич Орлов : Книга о творчестве. — Москва, 1962. — С. 54.

³¹ Там само.

ській, 7 (тепер – вулиця Мистецтв) (1914–1916 рр.), по вул. Московській, 20 (тепер – Московський проспект) (1916 р.), короткочасно в Колодязному провулку, 11, а в 1917 р. – по вул. Ветеринарній, 36 (нині – вул. Свободи).

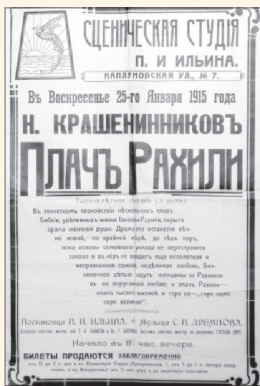
У своїй діяльності на першому етапі в студії органічно сполучали класичне виховання актора з пошуками засвоєння нових стилів і напрямків у театральному мистецтві.

Один з перших відкритих показів студії П. Ільїна, зафіксований пресою, відбувся 6 лютого 1914 р. Газета «Южный край» повідомляла, що в приміщенні по вул. Каплунівській, 7 відбулася перша звітна вистава студії по класу викладача О. О. Барова³². Як і належало вихованцю Московського Художнього театру, О. Баров включив до показу уривки з кращих п'єс російської драматургії: «Лихо з розуму» О. Грибоедова, «Чайка», «Вишневий сад», «Освідчення» А. Чехова, «Маскарад» М. Лермонтова, «На людному місці» О. Островського та ін.

У грудні 1914 р. сам Ільїн ставить вперше у Харкові символістську п'єсу О. Блока «Троянда і Хрест», що засвідчило надалі пріоритетний напрям його діяльності – засвоювати нові театральні естетики, знайомити учнів з сучасною драматургією. Ролі виконували: Ізора – Валевська, Бертран – Яковлев, Гаєтан – Шаталов, Аліскан – Орлов. Музику до вистави написав відомий композитор, хоровий диригент, фольклорист С. П. Дрімцов, згодом викладач Народної консерваторії, в 1925 р. – ректор Музично-драматичного інституту. Ця вистава надовго залишилась у репертуарі студії, періодично поновлюючись. У 1915 р. газета «Южный край» писала: «Постановкою таких п'єс він (Ільїн – Г. Б.) не тільки привчає своїх учнів створювати ті чи інші образи, але одночасно виховує в них тонкий художній смак»³³. Оцінить це згодом і один із учасників вистави – Д. Орлов: «Ми знайомились з сучасною літературою, знали, що являла собою тодішня нова драматургія, звикали до сцени. Заняття, безумовно, виховували в нас смак і особливо почуття стилю, розвивали нас і допомагали оволодіти мовою»³⁴. Продовжуючи лінію освоєння естетики сучасної драматургії, з часом на сцені з'являться твори В. Брюсова, Ф. Сологуба, О. Ремізова та ін.

Творчо насиченими і цікавими в житті студії стали 1915–1916 рр. У Російському державному архіві літератури і мистецтва збереглися програмки на вистави: «Плач Рахілі» М. Крашеніннікова, «Навернення капітана Брасбуонда» Б. Шоу (вперше у Харкові) та відгуки на деякі постановки.

«Розіграна учнями сценічної студії Ільїна “Зворотній бік життя” Бенавенте пройшла рівно за наявності добро-

Афіша вистави
«Плач Рахілі»
М. Крашеніннікова

³² Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 92.

³³ Ф. М. Спектакль учеников студии П. И. Ильина // Южный край. — 1915. — 21 дек.

³⁴ Дмитрий Николаевич Орлов о себе. — С. 55.

совісної старанності учасників. *Відразу відчувалась хороша школа, помітна була майстерність постановки і весь спектакль залишив приємне враження*»³⁵, – повідомляв невідомий дописувач (курсив Г. Б.). Підкресливши заслуги П. Ільїна в правильному виборі п'єси, що дала можливість максимально розкрити сценічні здібності молодосвідченим акторам, критик стверджує: «У звітній виставі було дуже мало дефектів: навпаки, все було стильно, починаючи з постановки, і дуже мило щодо гри учнів. Керівник курсу зумів використати недосвідчені сили, щоб добитися старанного, гармонійного ансамблю»³⁶. Серед учасників автор статті відзначає «прекрасну продуману гру п. Орлова» (учень П кл.) у ролі Криспіна.

Харківська преса зафіксувала ще декілька показів студії – звітний концерт учнів класу О. Барова, до програми якого входили інсценування віршів І. Тургенева, казок Ф. Сологуба, давній водевіль «Заручини в Галерній гавані». Критик Ф. Мельников, відзначивши акторські роботи Подольської, Орлова, Єфимова (І. Юхименка – Г. Б.), позитивно відгукнувся про рівень викладацької роботи: «Викладання стоїть на необхідному рівні і до справи ставляться серйозно, любовно і відповідально»³⁷.

Звертає на себе увагу жанрове і стильове розмаїття репертуару, його складність, як для учнів другого-третього років навчання. Якщо ж додати, що за цей час було показано ще декілька вистав оперним відділом, зокрема, «Алеко» С. Рахманінова, уривки з найскладніших творів світової і вітчизняної оперної класики – «Бал-маскарад» Дж. Верді, «Черевички» П. Чайковського, «Руслан і Людмила», «Життя за царя» М. Глінки, – то масштаб діяльності студії просто вражає.

Активну публічну роботу студії оцінила і громадськість. «Привабливим є те, що студія, показуючи відкриті вистави, тим самим дає суспільству можливість скласти свою думку про успіхи учнів, – пише невідомий автор у рецензії на виставу «Їх четверо» Запольської, яку підготував клас М. Стефанова. – Це примушує, звісно, викладачів з фахових дисциплін приділяти особливу увагу постановці, режисурі й окремим виконавцям»³⁸. Оцінюючи безпосередньо виставу, критик підкреслив: «Інколи навіть було непомітно, що грають початківці. Ми отримували повне задоволення, як від гри справжніх акторів. Особливо талановитою грою відрізнявся п. Орлов і п. Аранут <...>. *Взагалі викладання в студії Ільїна поставлено на належний рівень, і їй потрібно визнати однією з кращих в Росії театральних шкіл*»³⁹ (курсив Г. Б.). Зважаючи на напрацьований репертуар і системні публічні виступи, П. Ільїн у 1916 р. змінює назву свого навчального закладу зі «Сценічної студії П. І. Ільїна» на «Театр “Студія”». Під такою назвою

³⁵ Сценическая студия П. И. Ильина. Краткая программа занятий на 1914–15 г. // РГАЛИ. Ф. 1476. Оп. 1. Ед. хр. 1035. Л. 28.

³⁶ Там само.

³⁷ Цит. за: Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 95.

³⁸ Сценическая студия П. И. Ильина. Краткая программа занятий на 1914–15 г. // РГАЛИ. Ф. 1476. Оп. 1. Ед. хр. 1035. Л. 26.

³⁹ Там само.

студія працювала певний час у Польському будинку (вул. Гоголя, 4), дещо пізніше – в будинку В. Давиденка на Дворянській набережній (тепер – Харківська набережна)⁴⁰.

Особливо цікавими і творчо наснаженими для студії П. Ільїна стали 1916–1919 рр. Цьому сприяв і набутий уже педагогічний досвід, і, особливо, поживлення мистецького життя у Харкові. Саме 1916 р. у Харкові виникає творче угруповання «Союз мистецтв», яке зібрало під своїм дахом представників різних творчих професій – художників, скульпторів, акторів, поетів, музикантів, об'єднавши їх у відповідні майстерні. У березні 1918 р. шляхом різних реорганізацій майстерні «Союзу мистецтв» трансформуються в оновлені спеціалізовані майстерні «Художнього цеху». Сучасник подій, професор Харківського університету І. Гливенко, писав: «Говорити про велике значення Художнього цеху для Харкова, як закладу, який сприяє розвитку художньої культури, мені здається, нема сенсу. Художній цех – одне з перших починань, яке дозволить думати, що прийде час, коли Харків перестане задовольнятися тільки тим, що доходить до нього зі столиць, в яких продукується нове мистецтво, і отримає можливість пишатися хоч і провінційною, але своєю власною творчістю...»⁴¹. Сучасна дослідниця В. Чечик дуже точно схарактеризувала це творче об'єднання як «своєрідний “вулик”, в якому пульсувало яскраво і різноманітно художнє життя Харкова, “острів” творчої свободи, художнього іномислення і самоствердження»⁴². Увійшов спершу до «Союзу мистецтв», а від початку 1918 р. – до «Художнього цеху» і П. Ільїн зі своєю студією, знайшовши там однодумців щодо пошуку нових шляхів розвитку мистецтва і, зокрема, театрального. Адже, як слушно зазначає В. Чечик: «У своєму прагненні об'єднати всі види художньої творчості “Цех”, у якійсь мірі, відобразив головну теоретичну доктрину епохи модерну і символізму – *ідею взаємодії і синтезу мистецтв*»⁴³ (курсив Г. Б.). Зауважимо, що ця доктрина, по суті, лежала в основі діяльності студії П. Ільїна від початку її існування і лише зараз могла бути реалізована у всій повноті.

Надзвичайно різноманітним стає репертуар студії в означений час. До нього входять збірні вистави, які включають в себе інтермедії, пародії, казки східних народів, французькі пасторали, стародавні японські п'єси, зокрема: «Саламанська печера» М. Сервантеса, «Казка про шість красунь», «Кіт і повар» Монмартра, музична картинка «Жанетта спить», гротеск Теффі «Цариця Таїр», п'єси у стилі комедії дель-арте «Арлекін, що мав пристрасть до карт», «Смерть Коломбіни», «Нещастя Пульчинели», а також «Із Козьми Пруткова», «Шотландська пісенька» (муз. Бетховена), «Дівчина і подорожній» Р. Тагора та ін.

П. Ільїн ніби хоче увібрати все розмаїття культур народів світу, познайомити учнів студії з різними жанрами, стилями, напрямками у світовому

⁴⁰ Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 97.

⁴¹ Гливенко И. Художественный цех // Возрождение. — Харьков, 1918. — 22 авг.

⁴² Чечик В. Борис Глаголин и харьковские художники «Союза семи» (1917–1919) // Авангард и театр 1910–1920-х годов. — Москва, 2008. — С. 44.

⁴³ Там само. — С. 43–44.

і вітчизняному мистецтві. В. Чечик розглядає репертуар студії П. Ільїна «як “школу” акторського самовдосконалення, акторської культури»⁴⁴. На її думку, він вибудовувався за декількома напрямками. Один з найбільш важливих – відображення на сцені форм народного театру, включно з балаганом на ринковій площі. З іншого боку, до репертуару включались західноєвропейські середньовічні фарси, інтермедії, містерії і трагедії на християнські сюжети і, безумовно, сучасні драматичні твори.

Все це і притягувало до студії представників різних професій – художників, музикантів, поетів. Майстерня драми П. Ільїна стала чи не центральною в творчому об’єднанні «Художній цех». «Театром ми захворіли всі, як зараз хворіють на грип», – згадував пізніше про цей час учасник цих подій, відомий художник-сценограф Б. Косарев⁴⁵. В. Чечик, розглядаючи творчість харківських художників «Союзу семи» та їх участь у діяльності «Художнього цеху», підкреслює: «Звісно, найголовніше, що приваблювало їх у “Художньому цеху” – сценічний майданчик театральної майстерні П. І. Ільїна. Тут у співтворчості з Ільїним створювалися їхні перші сценічні “проекти”: в період 1916–1917 рр. Г. А. Цапком, В. В. Бобрицьким і Б. В. Косаревим буде оформлено ряд постановок драматичної і балетної студій. Театр – не випадковість і не епізод у їхній творчості»⁴⁶. Вистави П. Ільїна в той час оформлювали не тільки талановиті художники, але й відомі музиканти – С. Дрімцов, Б. Яновський та ін.

Особливе зацікавлення харківської інтелігенції викликала серія історичних вистав театру «Студія» П. Ільїна. Серед них «Жалісна комедія про Адама і Єву», народна драма «Комедія про царя Максиміліана і непокірного сина Адольфа», трагедія Озерова «Дмитрій Донський». Уже згадуваний І. Гливенко згодом дасть цим постановкам дуже високу оцінку, вважаючи, що «вони стали для харків’ян одним з кращих подарунків сучасної ери свідомого ставлення до будь-якого мистецтва, яке змінило нетерпимість і художню короткозорість апологетів “ідейного реалізму, реалізму за всяку ціну”»⁴⁷.

Наступного року П. Ільїн продовжить цю серію циклом історичних вистав на основі драматургії західноєвропейського театру: «Трахинянки» Софокла, «Вечір середньовічного театру», куди увійшли міраклі Ж. Бореля «Гра про святого Миколая», фарс Г. Закса «Мандрівний студент» та ін.

У рецензії на виставу «Трахинянки» критик Б. Глебов підкреслює, що він з розумінням ставиться до складнощів, які виникли при її постановці: «Спроба підняти силами учнів трагедію, та ще староеллінську, та ще Софокла, сама по собі надзвичайно смілива, але... “безумству хоробрих...”

⁴⁴ Там само. — С. 53.

⁴⁵ Борис Васильевич Косарев рассказывает / беседовала О. Красильникова // Советские художники театра и кино. — Москва : Сов. художник, 1984. — Вып. 6. — С. 188.

⁴⁶ Чечик В. Борис Глаголин и харьковские художники «Союза семи» (1917–1919). — С. 45.

⁴⁷ Гливенко И. Художественный цех // Возрождение. — 1918. — 22 авг.

і т. ін.»⁴⁸. Підкресливши насамперед, що «на всій постановці лежить яскравий відбиток благородства режисерського задуму і справжньої життєдайної любові до своєї справи, до театру, відбиток старанності і уважності», Б. Глебов вказує на цілий ряд недоліків: недосвідчені актори не змогли виконати в більшості своїй поставлені режисером завдання, погана дикція, невміння ритмічно читати віршований текст, недостатня пластичність тіла, жестів виконавців, невідповідність костюмів. Недоліків, на думку рецензента, ще багато, однак «та глибока і палаюча любов, те святе ставлення до свого мистецтва, яке явно наповнює всю співдружність майстерні, починаючи від майстра П. Ільїна і закінчуючи учнями, всі ці рідкісні в наш час властивості примушують думати, що молода майстерня після поневірянь вийде на вільну і широку дорогу набуття форм Нового Театру»⁴⁹.

Більш високу оцінку отримала наступна вистава – «Вечір середньовічного театру». Професор І. Гливенко писав: «На публіку, що щент заповнила невелику залу, вистава справила найкраще враження. Особливо сподобалась “Гра про Св. Миколая”, наївний примітив драматичної творчості, форма якого вдало гармоніювала зі змістом... Загальне враження від вечора таке, що глядач відчув у театрі почуття якогось безпосереднього, здорового задоволення, яке приносить будь-яке справжнє, хоч би і наївне мистецтво <...>. Але в роботі Цеху є дещо більш важливе, що заслуговує бути відзначеним. Це серйозне і любовне ставлення до мистецтва, що об’єднало невелику групу людей, які поставили собі за мету вивчення всіх видів мистецтва»⁵⁰.

Інший рецензент, художник, головний редактор журналу «Творчество» І. Рабінович, підкреслив, що його зачарувала в цій виставі не тільки любов діячів Цеху до мистецтва, а, насамперед, «настільки рідкісна у Харкові, велика і цікава режисерська робота і її цінні здобутки. В постановці був передусім стиль... (курсив Г. Б.) <...> Втілення середньовічної постановки вдало співвідносилось з вимогами сучасної сцени»⁵¹.

Ніби підсумовуючи, дописувач газети «Южный край», що сховався за криптонімом И. Т-й, написав: «Яку велику і художньо необхідну справу робить студія П. І. Ільїна постановкою своїх “історичних вистав!”. <...> Здалися обидві вистави (“Трахинянки” і “Гра про святого Миколая” – уточнення Г. Б.), особливо остання, цікавими не тільки і не стільки своєю показово-педагогічною стороною... Спектакль <...> повертав нам віру в театр, він показував нам окрилену душу театру. <...> І добре, що молоді виконавці цілком впоралися з поставленими перед ними завданнями; вони “захоплюючись захоплювали”, вони хвилювались і поширювали навколо себе

⁴⁸ Глебов Б. «Трахинянки» // Театральний журнал. — Харьков, 1918. — № 5 (3 дек.). — С. 8.

⁴⁹ Там само. С. 8–9.

⁵⁰ Гливенко И. Вечер средневекового театра / И. И. Гливенко // Новая Россия. — Харьков, 1918. — 28 дек.

⁵¹ Рабинович И. Художественный цех: Ещё о «Вечере средневекового театра» в постановке П. Ильина // Новая Россия. — Харьков, 1918. — 29 дек.

заразливу емоцію театральності, грали жартуючи, з усмішкою, а не з гримасою іронії...»⁵².

Цікаво, що часто виставам студії передували лекції відомих учених, професорів О. Смирнова, І. Гливенка, що дало підстави Ю. Поляковій назвати ці спектаклі «синтезом науки і театру»⁵³. Взагалі, діяльність «Художнього цеху» в цей час нагадувала потужну Академію мистецтв, в якій практичну роботу митців супроводжували теоретичні дослідження провідних науковців з питань образотворчого мистецтва, музики і театру. Свою яскраву діяльність театральна студія П. Ільїна припинила у буремному 1919 р., передусім через політичну нестабільність. Однак її значення для подальшого розвитку театральної освіти, театрального мистецького життя Харкова важко переоцінити. Насамперед, вона виховала таких видатних митців, як нар. арт. Росії Д. Орлов, засл. арт. України І. Юхименко, режисер театру і кіно, нар. арт. СРСР С. Юткевич, мала значний вплив на становлення багатьох талановитих сценографів, театральних композиторів, сприяла запровадженню до харківського театрального процесу атмосфери пошуку, відкриття новітніх форм і напрямків у мистецтві.

З 1916 р. в Харкові паралельно зі студією П. Ільїна при Літературно-художньому гуртку виникає ще один навчальний заклад – «Школа сценічного мистецтва». Сам Літературно-художній гурток був створений у лютому 1912 р. як громадське об'єднання харківської інтелігенції, головною метою якого було «сприяти розвитку літератури та красних мистецтв». Для цього планували налагодити спілкування між літераторами та художниками шляхом виконання спільними силами членів гуртка і запрошених осіб сценічних творів, концертів, публічних читань, організацій художніх виставок, творчих зборів та ін.⁵⁴

9 лютого 1912 р. відбулися установчі збори в приміщенні міського драматичного театру, на якому було вибрано головою правління гуртка М. Синельникова, його заступником – режисера О. Стойкіна, членами правління – М. Уварова і П. Кравцова. Серед дійсних членів гуртка – відомі художники, архітектори, актори, музиканти, літератори, журналісти: С. Строева-Сокольська, О. Горовіц, В. Васильківський, О. Юзефович, Р. Унгерн та ін. Важливо підкреслити, що дійсним членом гуртка було обрано також відомого українського актора і режисера П. Саксаганського, який на той час перебував у Харкові на запрошення Клубу прикажчиків як керівник аматорського драматичного колективу.

Те, що керівниками Літературно-художнього гуртка були М. Синельников і режисер міського театру О. Стойкін, багато в чому визначило напрям і характер підготовки акторів у «Школі сценічного мистецтва» як більш академічний, класичний. Серед викладачів школи з фахових дисци-

⁵² И.Т.-й. Художественный цех // Южный край. — 1919. — 2 янв.

⁵³ Полякова Ю. Сценическая студия П. И. Ильина. — С. 99.

⁵⁴ Полякова Ю. Первый артистический клуб Харькова // Харьков – что? где? когда? — 2001. — № 8. — С. 12–13.

плін – провідні актори театру М. Синельникова: Б. Путята (теорія і практика сценічного мистецтва), С. Строева-Сокольська (художнє читання), М. Тарханов, М. Барабанов (колишній артист Александринського театру), Т. Калачевська, Е. Григор'єва, Г. Ратов та ін. Керував школою відомий актор і режисер А. Петровський, а згодом – Б. Путята.

Трирічний термін навчання, сильний викладацький склад забезпечили школі добру репутацію. Насамперед, привертає увагу серйозна постановка фахової підготовки, яка багато в чому нагадує сьогоднішню систему виховання актора. Вона передбачала на першому році навчання заняття з постановки голосу, дикції, теорії акторського мистецтва, етюдні вправи, на другому – працю над уривками з класичних п'єс. Навчальний процес на третьому курсі повинен був проходити в режимі театру-студії з платними виставами – не менше десяти на місяць. Вистави мали відбуватися в абсолютно театральній атмосфері, при збереженні відповідної дисципліни, як у справжньому театрі. Заздалегідь спланований репертуар повинен був включати всі жанри драматургії, в яких майбутньому акторові довелося б виступати. Цікаво, що при студії планувалося проходити «спеціальний режисерський клас»⁵⁵.

Ще однією особливістю «Школи сценічного мистецтва» була її незалежність від комерційної вигоди. Очевидно, вона існувала (повністю або ж частково) на кошти Літературно-художнього гуртка. Одна із харківських газет з цього приводу писала: «Велику, хорошу справу зробив Харківський Літературно-художній гурток, відкривши восени минулого року драматичні сценічні курси. Вже давно пора було гуртку взяти на себе цю справу і поставити її поза підприємницькими планами та інтересами. Приватні театральні школи, взагалі, в провінції відзначаються досить невисоким рівнем і головне їх завдання – набрати учнів без всілякого вибору, аби отримати якнайбільше грошей за навчання. <...> Наш гурток міг обмежити кількість учнів і вибрав їх виходячи з їх здібностей, а не за кількістю»⁵⁶.

Оцінюючи перший публічний виступ школи, Н. Воронський писав: «Іспит тривав довго, всі учні виступали і в окремих уривках, і читали монологи. Правду кажучи, я зовсім не сподівався на такі блискучі результати, які мені довелось побачити. Честь і слава головному керівникові курсів А. П. Петровському, який зміг разом зі своїми колегами по школі в такий короткий термін представити своїх учнів так гарно підготовленими»⁵⁷.

Преса повідомляла також, що на третьому році існування школа «серйозно реформується. При школі організовується студія, яка в своїй роботі буде частково орієнтуватися на студію Московського Художнього театру,

⁵⁵ Н. Д. Школа сценичного искусства при Литературно-художественном кружке // Южный край. — 1918. — 2 нояб.

⁵⁶ Воронский Н. Сценические курсы литературного кружка // Известия Харьковско-го губернского общественного комитета. — 1917. — 24 марта.

⁵⁷ Там само.

яка користується заслуженим успіхом і одночасно на прославлену берлінську студію Макса Рейнгардта»⁵⁸. З цього ж повідомлення дізнаємось, що в студії планується протягом року поставити ряд цікавих постановок, як викладачами, так і спеціальними режисерами-керівниками студії. З метою забезпечення відповідних умов для успішної роботи студії було проведено капітальний ремонт у приміщенні Літературно-художнього гуртка по вул. Московській, 20: зроблено спеціальне фойє, розширено вестибюль, а головне – «абсолютно перебудовується сцена <...> Сцена буде обладнана з розрахунком на художню постановку п'єс серйозного класичного репертуару, в якому керівники і учасники роботи студії знайдуть і цікавий, і вдячний матеріал для своєї творчої роботи»⁵⁹.

На вимогу часу, а можливо, наслідуючи роботу «Союзу мистецтв», Літературно-художній гурток влаштовує вечори-диспути про розвиток театру з доповідями провідних фахівців: В. Карпіновський, Л. Каплан – про античний театр⁶⁰; Никишкіна та Бородніна – про середньовічний театр⁶¹. 19 листопада цього ж року відбулася резонансна лекція Б. С. Глаголіна «Творческие пути театра», в якій він запропонував своє бачення подальшого розвитку театру як такого, що здатен перетворити духовне і соціальне життя суспільства. Коментуючи цю подію, газета «Южный край» констатувала, що лекція Б. С. Глаголіна «відзначалася багатством і різнобічністю знань і міцною науковою ерудицією. <...> Єдиним шляхом для відродження “сонного театру” доповідач бачить створення храму, де слово було б не порожнім звуком, де перевтілення було б не результатом технічних досягнень, а відтворенням морального стану, можливо, цілої епохи»⁶².

Ця театральна школа, як і студія П. Ільїна, що так цікаво і високопрофесійно працювали, припинила своє існування у лютому 1919 р. Газета «Наш голос» буденно повідомила: «Літературно-художній гурток реквізований під партійну школу комуністів»⁶³.

Активізація і розмаїття театрального студійного руху в 20-ті рр. XX ст. Перша україномовна театральна студія

Особливої інтенсивності процес становлення театральної освіти у Харкові набуває на початку 20-х рр. минулого століття. Вже у лютому 1919 р. було створено Всеукраїнський театральний комітет, який мав «керувати всією професійною театальною освітою, розробляти плани-програми викладання в театральних школах для акторів, майстрів

⁵⁸ Театр: В школе сценического искусства Литературно-художественного кружка // Южный край. — 1918. — 29 сент.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Театр // Южный край. — 1917. — 28 сент.

⁶¹ Театр // Южный край. — 1917. — 15 окт.

⁶² Театр : Лекция Б. С. Глаголина // Южный край. — 1917. — 21 окт.

⁶³ Хроніка : Реквізіція літературного гуртка // Наш голос. — 1919. — 7 лют.

сценічних постановок, художників-декораторів, техніків і т. ін.»⁶⁴. У Комітеті був цілеспрямовано виокремлений відділ сценічної освіти, який мав безпосередньо займатися організацією театральних шкіл різного рівня – від шкільної і дошкільної художньо-театральної освіти до створення вищої театральної школи нового типу. «Мета таких шкіл – виховати для нового театру мистецьких і технічних працівників, готувати спеціалістів для обслуговування всіх сторін театрального будівництва»⁶⁵. Крім цього, ще два відділи – історико-театральний та літературно-видавничий – зобов'язані були відповідно організовувати лекції і курси з історії і теорії театру різних типів для широких мас учнів, акторів, а також контролювати викладання раніше створених подібних курсів у різних навчальних закладах й організаціях; «спланувати перевидання ряду популярних книг і брошур з історії і теорії сценічного мистецтва, а також створення нових робіт у цій сфері»⁶⁶.

Цього ж 1919 р. у часописі «Пути творчества» опубліковано статтю А. Пригожина «Театральний комітет», у якій накреслено конкретну програму діяльності цього органу на шляху побудови нового пролетарського театру. Серед найважливіших завдань – створення драматичних студій першого і другого ступенів на зразок московського Пролеткульту і, для отримання закінченої театральної освіти – організація театральної школи третього «вищого ступеня» (курсів Г. Б.). «Згадана школа, – писав А. Пригожин, – буде центральною, і створена вона буде при народній консерваторії, як драматичне відділення. <...> До цієї центральної школи зможуть вступити як ті, хто закінчив студії двох перших ступенів, так і особи із самоуків, які продемонструють здібності для навчання в ній. Тільки з першим випуском Драматичного відділення Народної Консерваторії буде можливість створення справжнього нового пролетарського театру»⁶⁷.

Така підкреслена увага до театрального мистецтва була зумовлена, насамперед, розумінням можливості використання театру як засобу ідеологічного впливу на маси. Більшовики, не приховуючи, підкреслювали, що театр – «могутній засіб пропаганди в руках пролетаріату».

Тож, як ніколи раніше, множаться, ростуть, як гриби після дощу, театральні студії, гуртки, курси тощо. 1922 р. один із харківських часописів писав: «Ще недавно їх було багато. Вхідні двері чи не половини будинків прикрашали вивіски: “Драматична Студія”, “Театральна майстерня”, “Студія сценічного мистецтва” і т. ін. Народжувались все нові і нові...»⁶⁸.

⁶⁴ Из положения о Всеукраинском театральном комитете, 20 февраля 1919 г. // Советский театр. Документы и материалы : Театр народов СССР, 1917–1921. — Ленинград, 1972. — С. 139.

⁶⁵ Там само. — С. 142.

⁶⁶ Там само. — С. 143.

⁶⁷ Пригожин А. Харьковский Театральный комитет // Пути творчества. — Харьков, 1919. — № 11–12. — С. 54.

⁶⁸ По студиям // Театр, Литература, Музыка, Балет, Графика, Живопись, Кино. — Харьков, 1922. — № 6. — С. 12.

По суті, театральні студії діяли у всіх робітничих районах Харкова – Петінському, Журавлівському, на Холодній горі, на Основі, на вулицях Катеринославській, Ветеринарній, Аптекарьській та ін. В основному це були робітничі студії, що охопили велику кількість працівників заводів і фабрик, зрідка – службовців. Ясна річ, що вони виконували одночасно ідеологічні, естетичні та культурологічні функції.

Ми ж розглянемо лише найбільш відомі студії, насамперед, ті, які виконували навчальну функцію і сприяли розвитку театральної освіти у Харкові. Серед них – Показова Студія Наркомосвіти, або, як її ще називали, Героїчний театр-студія. Певний час нею керував режисер Г. А. Авлов, колишній керівник Героїчного театру, який припинив своє існування в 1921 р. Зі студією співпрацювали відомі митці – композитор Б. К. Яновський і художник-сценограф О. В. Хвостов. Після несподіваного звільнення Г. Авлова і деяких інших педагогів до студії прийшли С. Пронський, викладачі М. Ленська, Уразова та ін., чим продовжили її існування до 1923 р.

Недовгий час активно працювала Студія Пролеткульту, в якій навчались переважно робітники заводів і фабрик. Вона ставила собі за мету підготовку інструкторів пролетарських драматичних гуртків. Серед викладачів студії – відомі театральні діячі С. Пронський, В. Рожицин, О. Білецький, М. Ленська, Уразова, Ларіна та ін. Термін навчання в студії – 3 роки⁶⁹.

«Драматична студія» – саме під такою назвою працювала ще одна театральна школа, що містилася по вул. Сумській, 3. Ця студія готувала акторів для професіональних театрів. Преса підкреслювала, що заняття проводяться за методикою старих драматичних шкіл. На чолі студії стояв відомий театральний діяч, колишній режисер міського театру М. М. Синельникова, що мав значний досвід педагогічної роботи – Р. Унгерн. Серед інших викладачів – відома актриса Григор'єва (сценічне мистецтво), Лойяль (акробатика), Де-Горн (ритміка, дикція і постановка голосу), Новлянський (грим і мімодрама)⁷⁰.

Ще одна відома російськомовна театр-студія, яка була на балансі губернського відділу народної освіти – «Молодий театр» під керівництвом С. П. Пронського. До викладацького складу входили: В. В. Барановська (сценічне мистецтво), О. І. Білецький (історія театру), І. С. Туркельтауб (режисура) та ін.

Були ще й інші студії – Єврейський робітничий студія-театр (керівник – І. А. Орис), «Студія театральної майстерності» Губвійському, «Студія хореографічних пошуків» (у приміщенні редакції газети «Известия») та ін.

Знайдені в обласному архіві документи свідчать, що студії, які в основному виникли у 1920 р., були з часом через брак коштів позбавлені фінансування і поступово розпадалися. Зокрема, тільки у 1922 р. двічі – у травні і грудні – вони були піддані тотальному скороченню і в більшості своїй

⁶⁹ Там само. — С. 13.

⁷⁰ Там само.

припинили існування. Проте своєю діяльністю підготували ґрунт для подальшої розбудови театральної освіти⁷¹.

Окремо слід сказати про державну українську театральну студію при мистецькому товаристві «Цех каменярів», заснованому 1918 р. На відміну від уже згадуваних мистецьких угруповань, таких, як «Союз мистецтв», «Літературно-художній гурток» та «Художній цех», «Цех каменярів» об'єднував, насамперед, революційно налаштовану українську інтелігенцію і мав на меті «творити нове українське пролетарське мистецтво». Як і при

Оголошення про відкриття Театральної майстерні «Цеху каменярів» у «Пролетарській правді» за 31 січня 1920 р.

попередніх творчих об'єднаннях, при ньому були утворені різні майстерні: літературна, театральна (часом її ще називали – драматичною), малярська, етнографічна, а також власне кооперативне видавництво під такою ж назвою.

Організаторами театральної майстерні були спочатку, як це не дивно, музичні діячі С. Дрімцов та Кривоніс⁷². Однак вже 18 січня 1920 р. «Цех каменярів», оголошуючи про набір до драматичної студії, повідомляє,

що навчання проводитиме «артист Київського Радянського театру Ів. Юхименко»⁷³.

І. Я. Юхименко, згодом заслужений артист Української РСР, один із найвидатніших діячів українського театру 1920–30-х років, талановитий актор, режисер і педагог, був корінним харків'янином. Отримавши добру фахову освіту в театральній школі О. Маслової і сценічній студії П. Ільїна, протягом 1915–1916 рр. він працював у російських трупах М. Синельникова, І. Ростовцева, М. Собольщикова-Самаріна. З 1917 р. назавжди пов'язав своє життя з українським театром.

На запрошення І. Мар'яненка І. Юхименко переїздить до Києва і вступає до Українського Національного театру, а після його розформування працює в Молодому театрі під керівництвом Л. Курбаса і Першому державному драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка (художній керівник – О. Загаров). Збагатившись досвідом цих таких різних художніх колективів, І. Юхименко повертається до Харкова, насажений бажанням творити новий український театр. Тут він активно включається в роботу мистецького товариства «Цех каменярів».

4 січня 1920 р. І. Юхименко виголошує на зборах «Цеху каменярів» доповідь «На шляхах пролетарського театру», в якій викладає програму

Заслужений артист УРСР І. Я. Юхименко

⁷¹ Докладная записка по студийной работе // ДАХО. Ф. Р-820. Оп. 1. Од. зб. 627.

⁷² Цех каменярів // Пролетарська правда. — Харків, 1919. — 31 груд.

⁷³ Цех каменярів // Пролетарська правда. — Харків, 1920. — 18 січня.

свого бачення перебудови театрального мистецтва. На його думку, «революція, яка відбувається у всіх галузях життя <...> на диво зовсім не зачепила своїми червоними крилами українського театру на Слобожанщині, і він перебуває зараз в такому ж стані, як і був і тридцять років назад – коли не в гіршому <...>. Національним Українським театром, в глибокій змісті цього слова, цей театр не був. Скоріш він був образою для нації і колов очі кожному, хто хоч трохи розумівся на театрі»⁷⁴.

І. Юхименко закликає до утворення нового Народного пролетарського театру, який, за його баченням, повинен бути «театром швидкої дії, великих пристрастей, різких контрастів, цільних характерів, великих страждань і великих екстазів. <...> Оздоровлення духу, розвинення самосвідомості і викликання радості – ось, власне, головні засади, які мусить покласти в основу Пролетарський театр»⁷⁵. Що стосується репертуару, то митець вважає, що «насамперед, ми мусимо знайти, що є найкращого в нашій старій та новій літературі і показати нашому народові деякі картини його національної історії як джерело народного мистецтва. *Все, що створено світовими геніями і присвячено народові, його боротьбі – мусить належати нам і бути показано народові, бо щоб запалити душу, її треба приобщити до світової сили, до скарбниці мистецтва*»⁷⁶ (курсив Г. Б.).

Цілком очевидно, що в усьому сказаному відчувається вплив Л. Курбаса, під керівництвом якого І. Юхименко працював у 1918 – на початку 1919 рр. Він, як і його колишній патрон, розуміє, що «до нового діла потрібні нові люди <...>. Тут потрібен новий акторський світогляд, новий смак, новий стиль, нова техніка – все з початку <...> в ім'я оновлення українського театру і перетворення його у сучасний театр <...> тут треба не дрібних реформ, а революції»⁷⁷.

Ми так детально зупинилися на доповіді І. Юхименка у зв'язку з тим, що її основні положення і вимоги лягли в основу організаційно-творчої і методичної роботи при підготовці нового актора в шойно організованій студії.

Театральна студія «Цеху каменярів» розпочала свою діяльність 31 січня 1920 р. Її історична роль полягає, передусім, у тому, що їй судилося стати першим навчальним закладом у Харкові і другим (після Київської музично-драматичної школи імені М. Лисенка) в Україні, де готували акторів для українського театру. Адже всі існуючі раніше театральні школи в Харкові були російськомовні.

Для забезпечення навчального процесу до студії запрошено відомих театральних, літературних, музичних діячів та науковців. Крім І. Юхименка, який викладав теорію і практику акторського мистецтва і художнє читання, тут працювали: І. Луговський (мімодрама), колишня балерина петроград-

⁷⁴ Юхименко І. На шляхах пролетарського театру // Пролетарська правда. — 1920. — 18 січня.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Глядач-аматор [Юхименко І.]. Новий театр : «Базар» В. Виниченко // Пролетарська правда. — Харків, 1920. — 17 лют.

ського театру О. Спесівцева (пластика), А. Базілевич (хоровий спів, нотна грамота і постановка голосу), професор М. Сумцов (українське мистецтво і етнографія), В. Коряк (філософія мистецтва пролетарського театру), М. Сулима (українська мова та історія української літератури) та ін. Приблизно у такому педагогічному складі студія працювала до вересня 1920 р.

Заняття в студії проходили щоденно у вечірній час з 18:00 до 21:30 год. Термін навчання – 2 роки. Перший набір склав 40 осіб. При майстерні планували утворити однорічні режисерсько-інструкторські курси. Студія була на державному утриманні і підпорядковувалась художньому секторові Губернського відділу народної освіти.

Професор Я. А. Мамонтов

Як повідомляла преса, учні студії вже у лютому 1920 р. брали активну участь у підготовчих мітингах з влаштування шевченківського свята на тридцяти фабриках і заводах міста Харкова і в деяких селах. У день роковин смерті Т. Г. Шевченка студією була розіграна інсценівка «Відьми» Т. Шевченка в Робітничому і Вільному театрах⁷⁸. З цього ж повідомлення дізнаємось, що учні приступили до постановки п'єси О. Олеся «По дорозі в Казку». Включення на початковому етапі навчання твору символічного спрямування свідчило про нетрадиційний, новаторський підхід до підготовки актора. Крім цього, одночасно готували програму вечора нової української поезії з творів П. Тичини, М. Семенка, О. Загула, Я. Савченка та композицію до роковин смерті І. Франка.

Значно активізувалася діяльність студії, розширився її педагогічний склад, коли восени цього ж року її очолив як завідувач відомий театральний діяч – український драматург, театральний критик, публіцист, професор Я. Мамонтов, якого часто помилково називають засновником студії. І. Юхименко перейшов на посаду заступника завідувача і викладача фахових дисциплін. Я. Мамонтов читав естетику та психологію творчості. Педагогічний склад поповнили також Д. Грудина (фах), О. Каплунівська, а згодом В. Цапок (пластика), Л. Дмитрова (нотна грамота та елементарна теорія музики), М. Розенштейн (історія українського театру), Л. Красовський та ін.

Сьогодні важко реконструювати роботу студії. Проте поодинокі повідомлення в пресі свідчать, що її діяльність була досить публічною. Крім суто навчального процесу, наповнена цікавими зустрічами з відомими письменниками, театральними діячами, гострими диспутами.

11 січня 1921 р. газета «Вісті» повідомила, що театр-студія розпочала підготовку вистави «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана. «Поруч із “Затопленим дзвіном” Театр-студія готує ряд літературних вечорів з лекціями з історії української літератури і українського театрального мистецтва.

⁷⁸ Драматична студія «Цеху каменярів» // Театральные известия / Театральні вісті. — 1920. — № 2. — С. 2.

Крім того, Театр-студія працює зараз над інсценізацією творів Т. Шевченка, М. Гоголя, М. Коцюбинського й інших авторів»⁷⁹.

На початку березня відбувся літературний вечір, якому передувала лекція Я. Мамонтова, присвячена проблемі модернізму в літературі і мистецтві. Студійці читали твори В. Алешка, М. Вороного, В. Еллана, Л. Українки, О. Олеся, М. Семенка, М. Рильського, П. Тичини, В. Чумака, Т. Шевченка, М. Філянського⁸⁰.

Відомі драматурги знайомлять студійців зі своїми новими творами: Я. Мамонтов з інсценізацією поеми Т. Г. Шевченка «Чернець»⁸¹, а Г. Хоткевич – зі своєю новою п'єсою «Щастя»⁸². Якщо до цього додати, що в студії постійно відбувалися літературні та мистецькі диспути, на яких з доповідями виступали Я. Мамонтов («Історичний шлях української музи»), Г. Коцюба («Як відбулася революція в українській поезії») та ін., то стане зрозумілим, що учні жили насиченим, повнокровним творчим життям в атмосфері постійного пошуку, притаманного цій добі.

У червні 1921 р. відбулася подія, яка на певний час кардинально змінила регламент роботи і характер діяльності студії: за рішенням Худсектора Губполітосвіти її об'єднали з Першим Українським драматичним театром, який очолював як головний режисер І. Я. Юхименко. Все це робилося з метою зміцнення трупі театру молодими акторами, оновлення репертуару і його естетики. Театральна студія, яку з деяких пір почали називати Театром-студією, мала певну автономію і виділялась як експериментальна частина трупі зі своїм окремим репертуаром: «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана, «По дорозі в казку» О. Олеся, «Лісова пісня» Л. Українки. Крім цього, студійці брали участь у багатьох виставах поточного репертуару театру, зокрема, в масових сценах.

Для нас важливо підкреслити, що Студія не розчинилася в театрі, а мала певну автономію і продовжувала навчальний процес. Газета «Вісті» повідомляла: «Студія буде продовжувати свою студійну працю. Цими днями вона поставить своїми силами “Затоплений дзвін” Гауптмана»⁸³.

Невдовзі Студія справді показала виставу «Затоплений дзвін», яка отримала неоднозначні оцінки. Я. Мамонтов, характеризуючи стан розвитку українського театру у Харкові, на тлі інших театральних колективів – українського театру імені Т. Г. Шевченка, різних аматорських гуртків – виділяє Театр-студію: «Зі всіх цих організацій передовим, якщо не за художніми досягненнями, то хоча б за ідейними устремліннями є, безперечно, Театр-Студія, яка показала в червні ц.р. таку складну для сценічного втілення річ, як “Затоплений дзвін” Г. Гауптмана»⁸⁴.

⁷⁹ Театр-студія // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 11 січня.

⁸⁰ Культура і мистецтво // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 2 берез.

⁸¹ Театр-студія // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 11 лют.

⁸² Театр-студія // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 25 лют.

⁸³ Злиття трупі театру Студії з Українським Державним // Вісті. — 1921. — 4 черв.

⁸⁴ Я. М. [Мамонтов Я.] Украинский театр // Театральные известия. — 1921. — № 5. — С. 1.

Натомість Л. Курбас, який якраз у цей час перебував зі своїм колишнім Театром «Кийдрамте» у Харкові з метою організації тут Українського державного зразкового театру, різко розкритикував виставу: «Насамперед не можемо ми згодитись з загальним напрямком студії, з тим принципом, який покладено в підвалину її роботи. Принцип цей (свідомо, або може несвідомо) – нехтування ролею руху в мистецтві театру. Як відомо, основа театру, якраз і рух, а не слово. Без руху нема і не може бути театру, як без слова – літератури <...> справжнім, досконалим актором буде тільки той, що грає цілим тілом, а той, що добре влада тільки річчю, мистецтвом словесного виразу без мистецтва виразного руху – той буде декламатором, не більше! Отже, таких декламаторів готує нам українська студія-театр і в нім полягає велика небезпека її праці для майбутнього розвитку нашого театру. Ті студійці, яких ми бачили на виставі, досить добре, і то далеко не всі – читають свої ролі, але ніхто з них <...> не грає. Навіть більше – ніхто не вміє ні ходити, ні ворухатись на сцені...»⁸⁵. Однією із найбільших вад Л. Курбас вважає те, що «в учнів студії непомітно ніякого почуття театральності, і в цьому відношенні студія робить крок назад, а не наперед, бо якраз театральність завжди була найвищою стороною українського театру. А без театральності нема й театру, театр завжди потребує якогось підкреслення, якихось котурнів, і тільки натуралістична школа позбавила його цих рис»⁸⁶.

Не задовольнила Курбаса і режисура у зв'язку з відсутністю нового оригінального підходу: «Поставлено п'єсу цілком так, як написано її у автора, без всякої режисерської творчості – і край! Тільки одне “новшество” введено в постановку, це – хорова декламація, але і це вже не новина»⁸⁷. І як присуд: «можна сказати, що школа не здала свого іспиту»⁸⁸. Правда, в кінці рецензії Л. Курбас визнає, що «вистава все ж таки цікава і варта всякої уваги, як спроба відійти від старих шаблонів і дати щось нове. Як це вдалось – інша річ, але, звичайно, відразу нічого не робиться»⁸⁹.

Наскільки виправдана була така різко негативна оцінка видатного режисера щодо молодих недосвідчених студійців – інше питання. Курбас, як відомо, був максималістом, людиною безкомпромісною в питаннях мистецтва.

Щодо об'єктивної ситуації, в якій опинилася студія після так званої реорганізації, то вона лише погіршилася. Справа в тому, що штучне об'єднання двох таких різних колективів – театру традиційного напрямку і студії – тільки поглибило кризу в українському театрі, і це не могло не позначитися на діяльності останньої. Я. Мамонтов з сумом писав: «Що стосується театру імені Т. Г. Шевченка, то він не має ні визначеної ідеології, ні художнього обличчя, оскільки у ньому не припиняють боротися два різних

⁸⁵ Л. К. [Л. Курбас] «Заtoplений дзвін» – вистава Української студії-театру в госдрамі // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 3 лип.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ Там само.

напрямки: стара малоросійщина зі своїми Грицями і вечорницями і нове, що тягнє до сценічних втілень вищої якості. (курсив Г. Б.) <...> Спроба худсектору Губполітосвіти об'єднати Театр-Студію і Театр імені Т. Г. Шевченка під керівництвом однієї Худради, як дві автономні частини – експериментальну і зразкову – *не дала позитивних результатів, і в даний час театри існують окремо*⁹⁰ (курсив Г. Б.).

На жаль, через складну економічну і політичну ситуацію, нерозуміння важливості і необхідності оновлення театральної естетики, врешті, високої місії Курбаса, йому також не вдалося реалізувати свої плани у Харкові. «Зрусифікований, пролетаризований Харків був Курбасові не до душі. Більше надій і сподівань було пов'язано з Києвом», – стверджує Н. Корнієнко⁹¹. Розчарований, він повертається до Білої Церкви, а згодом – до Києва.

Дуже важливо, що в уже згаданій рецензії Л. Курбас заострює питання необхідності театральної освіти: «Театр, як мистецтво складне, синтетичне, потребує найбільшої освіти, що яскраво підтверджується тим, що всі сучасні видатні режисери, як Рейнгард, Фукс, Крег, Комісаржевський, Мейерхольд, Євреїнов та інші, вийшли з науково підготовлених теоретиків театру»⁹². Підкресливши, що «в російському театрі завдяки вищій театральній культурі і давньому існуванню серйозних театральних шкіл народилась вже нова генерація освічених і культурних режисерів і акторів», Курбас закликає звернути увагу на театральні студії: «Вони повинні дати нам того майбутнього свідомого робітника, який прийде на зміну старого актора-ремісника. *А для цього наукова освіта повинна бути поставлена в них солідно. Отже, ми ї повинні дбати про те, щоб наші студії стояли на відповідній висоті, щоб вони змогли виконати таке своє призначення. Це є справа загальнодержавного значення і ваги*» (курсив Г. Б.), – робить висновок реформатор української сцени⁹³. Навряд чи тоді до нього дослухалися можновладці, однак це не могло пройти повз увагу тих, хто безпосередньо був причетний до організації та викладацької роботи в театральних навчальних закладах. В усякому разі 31 жовтня 1921 р. в Українській державній студії відбувся диспут на тему: «Трагедія українського актора і майбутня доля українського театру», в якому взяли участь Я. Мамонтов, Д. Грудина, В. Коряк. Останній, ніби продовжуючи думку Л. Курбаса, підкреслив: «Український актор <...> навіть не володіє найголовнішим своїм знаряддям – українською мовою, і взагалі, мало освічений. *Повинно створити технікуми і студії театральні з викладавкою мовою українською, і це повинна зробити влада, аби дати масам справді те, чого вони прагнуть, а не отруйну “Гаркун-Задунайщину”*»⁹⁴ (курсив Г. Б.).

⁹⁰ Я. М. [Мамонтов Я.] Украинский театр // Театральные известия. — 1921. — № 5. — С. 1.

⁹¹ Корнієнко Н. Лесь Курбас: репетиція майбутнього. — Київ : Факт, 1998. — С. 157.

⁹² Л. К. [Курбас Л.] Загоплений дзвін – вистава Україн. Студії-театру в госдрамі // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 8 лип.

⁹³ Там само.

⁹⁴ А. П. Диспут про український театр // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 7 листоп.

Після роз'єднання з українським драматичним театром ім. Т. Г. Шевченка в житті Театру-студії відбуваються певні зміни і, як повідомляла преса, «деяке оживлення»⁹⁵.

Насамперед, студію очолив Д. Грудина, режисер, театральний публіцист, згодом – відомий профспілковий функціонер. Педагогічний склад поповнили професор М. Сумцов, актор Й. Маяк, диригент О. Олексієнко, художник А. Каплан та ін.⁹⁶ З цієї ж інформації дізнаємося, що до Театру-студії увійшла відома артистка М. Дикова, тоді дружина І. Юхименка. Студія містилася в колишньому театрі Муссурі. Студійці працювали над виставами: «По дорозі в казку» О. Олеся, «Лісова пісня» Л. Українки, «Гайдамаки» за Т. Г. Шевченком. Газета повідомляла також, що з 1 вересня відкрито новий набір слухачів. Однак у зв'язку з черговою реорганізацією театру імені Т. Г. Шевченка наприкінці 1921 р. студія знову входить до його складу. Преса повідомляє про успішну роботу реформованого колективу під керівництвом Я. Мамонтова (уповноважений театру) та І. Юхименка (головний режисер): «Перш усього потрібно зазначити, що зимовий сезон пройшов під прапором єднання молодих артистичних сил, влитих Укр. держ. театр. студією, зі старими робітниками укр. <аїнської> сцени. Це єднання допомогло хоча почасти виконати те завдання, яке поставив перед собою театр: прагнення до нового мистецтва», – писала газета «Вісті»⁹⁷. Одночасно повідомлялося, що з європейського репертуару були показані «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана, «Ревізор» М. Гоголя, а також вперше у Харкові «Гайдамаки» в інсценізації Л. Курбаса. Крім того, підготовлено «Лісову пісню» Л. Українки, «Едіпа-царя» Софокла та «Потоп» Бергера. Ясна річ, що в усіх виставах нового репертуару були зайняті студійці. Преса особливо виділяла студійця А. Крамаренка, згодом – народного артиста України⁹⁸.

Ситуація в цей складний час мінялася калейдоскопічно: відсутність фінансування для підготовки вистав і навіть для виплати заробітної плати, неопалене, незатишне приміщення колишнього театру Муссурі, – все це призвело до того, що театр змушений був знову перейти до старого етнографічного репертуару, який користувався більшим попитом у глядача, щоб хоч якось зводити «кінці з кінцями». Не погодившись «зі старою побутовщиною», частина студійців виходить зі складу театру з наміром утворити нову, незалежну від нього, студію. Часописи повідомляють, що одночасно з продовженням теоретичної підготовки студія має намір поставити «для прилюдного демонстрування» декілька п'єс: «Цар Едіп» Софокла, «По дорозі в казку» О. Олеся, «Троянда і Хрест» О. Блока та ін. Керуватимуть сту-

⁹⁵ Культура і мистецтво : Українська Театр-Студія // Вісті ВУЦВК. — 1921. — 7 верес.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ С. Український Держтеатр ім. Шевченка: Підсумки зимового сезону // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 6 квіт.

⁹⁸ Там само.

дією І. Юхименко та Р. Унгерн. Невідомий дописувач підкреслює, що намічений репертуар нагадує афішу колишнього київського Молодого театру⁹⁹.

З наступних повідомлень дізнаємося, що студія була удержавлена і прибрала назву «Українська Державна Театр-Студія» (УДЕРТЕС) і підпорядковувалась Харківській Губполітосвіті. Збережені в архіві платіжні відомості та авансові реєстри на утримання студії свідчать, що її знов очолили Д. Грудина (завідувач) та І. Юхименко (заст. завідувача). Була також введена посада адміністратора, яку обіймав С. Лівобічний. До студії повернулися майже всі колишні викладачі: Я. Мамонтов, О. Олексієнко, Л. Дмитрова, В. Цапок, М. Розенштейн та ін.¹⁰⁰ Характеризуючи саме цей період діяльності Студії, один із часописів писав: «Заходиш до неї (української театральної студії – уточнення Г. Б.), як до робочого університету. Уважні, зосередженні обличчя, напружена увага. Лекції з мистецтва, з історії літератури, театру, психології і т. ін. змінюються практичними театральними заняттями. З любов'ю ведуть своїх учнів до поставленої мети викладачі, наполегливо йдуть до неї студійці. З них вийдуть, а з старшої групи вже вийшли справжні культурні актори, які грають не “за натхненням”, не за пресловутою інтуїцією, а на основі знань, закладених в них школою»¹⁰¹.

Першою творчою роботою новоствореної студії стала вистава за п'єсою М. Гоголя «Одруження» (переклад О. Пчілки). Разом з балетними номерами, показаними після вистави, цей іспит мав продемонструвати підсумок роботи за перший семестр. Газета «Коммунист» в анонсі до цієї події писала: «Спектакль викликає великий інтерес вже тому, що всі його учасники, учні театру-студії, – люди виключно із середовища пролетаріату, які провели свою роботу у виключно важких умовах. Поставлені НЕП'ом перед перспективою самоокупності і зняті з бюджету Губполітосвіти, вони, завдяки своїй ініціативі і своїх керівників, змогли зберегти в цілому основне ядро, аж до сьогоднішнього дня <...>, велику роль у цьому зіграло намагання досягнути вищих форм мистецтва і бажання створити новий український театр, який би прийшов на зміну вмираючому етнографічному»¹⁰².

У серпні 1922 р. було оголошено про прийом нових слухачів на наступний семестр. Головною вимогою до вступників було знання української мови і вміння читати вірші. Серед обов'язкових дисциплін: художнє читання (звук, мелодія, слово), мистецтво актора (рух, жест, міміка, грим) і ритмо-пластика. З допоміжних – психологія, історія всесвітнього і українського театру, хоровий клас та ін. У другому семестрі планували підготовку практичних робіт, тобто вистав, і їх епізодичний показ перед глядачем. Серед запланованих вистав – «По дорозі в казку» О. Олесья, «Північні

⁹⁹ Нова театральна студія // Шляхи мистецтва. — 1922. — № 2. — С. 62.

¹⁰⁰ ДАХО. Ф. № Р-820. Оп 1. Од. зб. 438. Арк. 48.

¹⁰¹ По студиям: Украинская Державная Театральная Студия // Театр. Литература. Музыка. Балет. Графика. Живопись. Кино. — 1922. — № 6. — С. 13.

¹⁰² Б. С. [Б. Симанцев]. Искусство и культура: показательный спектакль украинской государственной театростудии (УДЕРТЕС) // Коммунист. — 1922. — 25 июня.

велетні» Г. Ібсена, «Троянда і Хрест» О. Блока і «Фауст» Й. В. Гете. Студія, як і раніше, містилася в колишньому театрі Муссурі (верхнє фойє)¹⁰³. Однак уже 31 серпня цього ж року газета «Вісті» повідомила наступне: «Серед театральної молоді м. Харкова виникла думка про заснування нового театру, який би цілком відрізнявся від етнографічного так по репертуару, як і по методах праці. <...> Новоутворений театр буде носити назву «Наш шлях», ідейне і ділове керівництво взяв на себе головний фундатор театру, режисер укрдержтеатру імені Т. Шевченка – І. Я. Юхименко»¹⁰⁴. Далі повідомлялося, що до складу трупі нового театру увійшли виключно молоді актори, яких не задовольняє побутовий театр. З акторів старшого покоління запросять тих, які поділяють думки і прагнення новоутвореного колективу. Що стосується репертуару, то через відсутність фінансування він буде поділятися на дві частини: «одні п'єси будуть демонструватись для здобуття коштів на утримання режисерів, лекторів та ін. <...> Декілька ж п'єс будуть розроблені як програмові: їх демонстрування буде показом загалу досягнень нового театру. В програмові п'єси ввійшли такі: «Роза і Хрест» – Блока, «Північні велетні» – Ібсена, «Фавст» – Гете, «По дорозі в казку» – Олеся, «Едіп-цар» – Софокла й інші. В театр гадають запросити лекторами відомих Харкову Глаголіна й Унгерна. Праця театру відбувається в б. Муссурі, вистави ж будуть проводитись в різних театрах м. Харкова»¹⁰⁵. Як бачимо, майже той самий репертуар, керівник І. Юхименко, а також стале приміщення свідчать, що театр організовувався як виробнича база для студії. Це ж підтверджує і намагання запросити нових лекторів – Б. Глаголіна і Р. Унгерна, які зарекомендували себе у Харкові як найбільш професіональні режисери пошукового напрямку. Невідомо, чи вдалося реалізувати цей проект, в усякому разі – під раніше анонсованою назвою «Наш театр», бо через деякий час ця ж газета повідомила, що в Народному домі 7 жовтня розпочав свою роботу Новий театр імені Л. Українки виставою «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана. 8 жовтня мала піти вистава «Гайдамаки» Т. Шевченка в інсценізації Л. Курбаса¹⁰⁶. Повідомлялося, що до складу Театру-Студії увійшли в більшості *колишні учні українського Театру-Студії*, а також декілька акторів з трупі *колишнього театру імені Т. Шевченка*: Й. Маяк, М. Дикова та ін. Керівники театру – І. Юхименко та Д. Грудина-Коваль. «Треба зазначити, що ідея утворити в Харкові цілком новий театр так по формі, як і по змісту – питання недалекого майбутнього. Поручкою цьому є енергія керівників і робітників нового театру і їх відданість поставленій меті», – оптимістично завершує свою інформацію невідомий

¹⁰³ Література і мистецтво : Українська державна театр-студія (УДЕРТЕС) // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 13 серп.

¹⁰⁴ Література, наука й мистецтво : Театр «Наш шлях» // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 31 серп.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Література й мистецтво : Новий театр імені Л. Українки // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 8 жовт.

автор¹⁰⁷. Цим прогнозам не судилося збутися. Театр імені Л. Українки проіснував зовсім недовго під керівництвом Д. Грудини і помітного сліду в історії театру не залишив.

В останній цитаті звертає на себе увагу означення «колишній» стосовно учнів Української Театру-Студії і Театру імені Т. Г. Шевченка. Справа в тому, що якраз у цей час майже одночасно припиняють свою діяльність обидві українські творчі установи. Театр імені Т. Г. Шевченка виїздить на гастролі до міста Суми і там, по суті, завершує свій творчий шлях. Залишившись без художнього керівника, свого засновника і натхненника І. Юхименка, припиняє свою діяльність і Студія.

Доречно звернутися і до спогадів самих студійців, згодом – відомих діячів української культури. Ці відомості допомагають відтворити справжню атмосферу і характер діяльності цього навчального закладу, розкривають особистості і методику викладання окремих викладачів. «І. Юхименко намагався бути новатором, йти в ногу з революцією <...> разом із режисером Дмитром Грудиною створили в 1921 р. при театру “Муссурі” акторську студію. Був то час усезагального творчого палахкотіння, багато вихованців тієї студії стали потім народними й заслуженими артистами. <...> І ось до тієї студії потрапляю і я. Удень на робітфаці вивчаю агро-біо-матнауки, а ввечері – історію театру, естетику, дикцію, мімодраму і ... пластику. <...> Викладала її відома у Харкові балерина Цапок. <...> Теорію нам викладали найкращі в Харкові театрознавці: зокрема, професор Яків Мамонтов», – згадував відомий український письменник, драматург В. Минко¹⁰⁸. Не менш тепло відгукується про студію і, зокрема, про Я. Мамонтова її випускник, згодом народний артист України А. Крамаренко: «Тепер, з хвилюванням згадуючи ті далекі роки, можу з усією щирістю сказати: Яків Андрійович Мамонтов був для мене улюбленим наставником, вихователем, батьком. Він першим запалив у мені іскру того вогню, що й понині горить, не згасає»¹⁰⁹.

Надзвичайно цінними сьогодні з відстані часу здаються спогади заслуженого артиста України Йосипа Маяка: «Водночас я вступив до Першої української державної радянської театральної студії – УДРТС – під дирекцією Я. Мамонтова, І. Юхименка та Д. Грудини. Підвищував свою загальну освіту та акторську майстерність, керував сам драмгуртком Канатного заводу, переносючи з театру (імені Т. Шевченка – уточнення Г. Б.) і студії свої практичні і теоретичні навички. <...> Я був у захваті. <...> Треба вчитися. Я придивлявся, прислухався до зауважень і показів Юхименка, який заохочував нас до нового перевтілення в кожний окремий образ, навіть у маленьких ролях. Він вимагав не одговорювати слова горлом та верхівками легенів, а переживати дію так, “щоб нігті на ногах відчували” (курсив Г. Б.).

¹⁰⁷ Там само.

¹⁰⁸ Минко В. Червоний Парнас: Сповідь колишнього плужанина. — Київ: Рад. письменник, 1972. — С. 15–16.

¹⁰⁹ Цит. за: Гармсен-Мамонтова М. Автор «Республіки на колесах» // Прапор. — 1969. — № 10. — С. 80.

Після лекцій, ритмопластичних вправ, музичних етюдів розвивалась фантазія, і мені здавалось, що я краще грав і ті ролі, які колись виконував. Я захопився ритмопластикою, читав і вивчав Е. Далькроза, робив вправи з постановки голосу, слухав лекції професора М. Сумцова з фольклору, Я. Мамонтова з психології і драматургії, І. Юхименка з майстерності актора та художнього читання»¹¹⁰.

Звісно, незважаючи на декілька реорганізацій цієї студії, зміну назви, центральною фігурою в ній на будь-якій посаді був її засновник, блискучий актор і режисер, справжній патріот України І. Я. Юхименко. Й. Маяк підкреслював: «Іван Якович мав незвичайний педагогічний талант і любив учити. <...> Юхименко вчив студійців не тільки “за парту” – його репетиції також перетворювалися в школу, в клас. Слухаючи його пояснення, дивлячись на його покази, а також стежачи за його власною грою на сцені тогочасного театру, <...> я вчився у митця, бо він горів справжнім вогнем творчого натхнення і це передавав нам. <...> І. Я. Юхименко був моїм вчителем у мистецтві, і пам’ять про нього я зберігатиму до кінця днів своїх»¹¹¹.

Студія, як уже зазначалося, припинила свою самостійну діяльність восени 1922 р., влившись «наприкінці свого існування в технікум»¹¹². Вона залишила помітний слід в історії театральної педагогіки і розвитку театрального мистецтва в Україні. Насамперед, за неповні три роки студія підготувала акторів, які згодом успішно працювали в різних театрах країни: народні артисти України А. Крамаренко та І. Твердохліб, заслужені артисти України Й. Маяк, В. Чайка, М. Хорош, А. Шутенко, відомий письменник, драматург В. Минко. А ще більше акторів були запліднені ідеєю розбудови саме українського театру.

З часом ставало все більше зрозумілим, що стихійно організовані й різні за своїм творчим потенціалом студії не можуть задовольнити зростаючі потреби театрів у професійно підготовлених кадрах.

У 1921 р. приймається рішення про відкриття державного театрального технікуму.

Театральний технікум як спроба організації вищої театральної освіти у Харкові (1921–1923 рр.)

Слід підкреслити, що усвідомлення необхідності підготовки фахівців вищої кваліфікації для театрального мистецтва прийшло значно раніше. Нагадаємо, що вже в Положенні про Всеукраїнський театральный комітет від 20 лютого 1919 р. виділяється як спеціальний *відділ сценічної освіти*, одним із головних завдань якого було «*випрацювати тип вищої*

¹¹⁰ Маяк Й. На українській сцені. — Київ : Мистецтво, 1972. — С. 32–33.

¹¹¹ Там само. — С. 71–72.

¹¹² Одоевский Б., Уразов И. Идеология : Театр и НЭП // Пролетарская мысль. — Харьков, 1923. — № 3–4. — С. 170.

технічної майстерності (курсив Г. Б.), створити нові програми і методи викладання»¹¹³.

Збережені в державному обласному архіві матеріали свідчать про те, що вже у грудні 1920 р. на засіданні Правління харківського губернського відділу Всеробмис (Всесоюзна спілка робітників мистецтв – Г. Б.) розглядалося питання про створення у Харкові *академії театрального мистецтва* (курсив Г. Б.). Ініціатором цієї ідеї виступив відомий театральний критик, професор Ісаак Туркельтауб¹¹⁴.

Професор О. І. Білецький

Ще один активний учасник театрального процесу і розбудови театральної освіти у Харкові в 20-ті роки минулого століття професор О. Білецький, характеризуючи цей період, писав: «Все частіше в тодішньому ТЕВ НКО (театральному відділі народного комісаріату освіти – уточнення Г. Б.) ставилося питання про підготовку кадрів молодих акторів – аби їх силами, якщо

не створити “новий театр”, то хоч би освіжити атмосферу, оздоровити її підготовленим ідеологічно і художньо акторським складом. Відсутність коштів, звісно, не заважала розмаху мрії. *Мени як про ВУЗ, ніхто не хотів думати* (курсив Г. Б.). Так з’явився проект заснування Вищої театральної школи у Харкові, який незабаром вдалося реалізувати...»¹¹⁵.

Нам мало що відомо про цю Вищу театральну школу, окрім того, що вона функціонувала у 1920 – першій половині 1921 р. і мала два відділи. Один, яким керував сам М. М. Синельников, був чимось на зразок шестимісячних курсів перепідготовки молоді, що вже працювала у професійних або аматорських театрах. Другий, дворічний, ставив собі за мету підготувати нового актора для «створення нового акторського колективу»¹¹⁶. Була розроблена спеціальна програма, що охоплювала комплекс фахових практичних і теоретичних дисциплін, історію всіх видів мистецтв, іноземні мови. Завідував цим відділом московський режисер, що опинився у Харкові, Сергій Пронський. Він же став і керівником усієї школи. Звертає на себе увагу і той факт, що в структурі школи був ще й драматургічний клас для підготовки драматургів, які виховувалися у тісній взаємодії з першими двома відділами і повинні були знати театр “зсередини”, щоб зі знанням справи писати для нього. Словом, як згадував згодом О. Білецький, «передбачалося відразу вдарити по всьому театральному фронту»¹¹⁷.

¹¹³ Из положения о Всеукраинском театральном комитете, 20 февраля 1919 г. // Советский театр. Документы и материалы : Театр народов СССР, 1917–1921. — Ленинград, 1972. — С. 142.

¹¹⁴ ДАХО. Ф. № Р-1002. Оп. 2. Од. зб. 1.

¹¹⁵ Белецкий А. Как возник и развивался театр // Театр для детей: Опыт работы 1-го Государственного театра для детей в Харькове. — Харьков, 1926. — С. 54.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Там само.

Зважаючи на надзвичайно складний час, матеріальне забезпечення було майже відсутнє. Виділене приміщення в колишній гімназії товариства працюючих жінок (нині це вул. Дарвіна, 13) майже не опалювалось, «надії на державну стипендію розвіялися відразу після відкриття школи»¹¹⁸. Довелося змінити і режим роботи, перевести його на вечірній час, щоб учні могли працювати і таким чином забезпечувати себе. Як свідчить О. Білецький: «Печі диміли і горіли погано, довгі коридори і холодні аудиторії освітлювались керосиновими лампами, але молодий творчий огонь поки що і грів, і світив – і студійці не помічали ні голоду, ні втоми»¹¹⁹. Крім обов'язкових занять, було запроваджено щотижневі суботники – літературно-театрально-музичні вечори, як заліки тижневої роботи і передумова майбутнього театру. Ці суботники, як пише їх учасник О. Білецький, «проходили активно і весело, об'єднуючи студійців, керівників і друзів школи з акторів, музикантів і літераторів в одну дружню сім'ю»¹²⁰. Тоді й виникло питання про свій показовий театр. Керівні органи також наполягали на принципі виробничої роботи, в усякому разі на першому пришвидшеному курсі підготовки акторів, яким керував М. М. Синельников. Врешті, в грудні 1920 р. в приміщенні колишнього Катерининського театру (тепер приміщення Театру для дітей та юнацтва, вул. Полтавський шлях, 18) було поставлено дві перші вистави для дітей – «Голубий Принц» і «Злий Галл». Звісно, цю першу спробу неможливо назвати вдалою. Саме приміщення театру, де раніше працював один із театрів мініатюр, перебувало в занедбаному стані: декілька років не опалювалось, практично були відсутні костюми, бутафорія, декорації. Грошей, які виділив Наркомосвіти, ледь вистачило на деякі дрібниці. Довелося звертатися за допомогою до діючих у Харкові театрів. Найгіршим було те, що через перевантаженість керівники школи М. Синельников й С. Пронський не змогли взятися за ці вистави, і їх ставили запрошені режисери (на жаль, О. Білецький не вказує їх прізвищ). Однак цей невдалий досвід прискорив рішення про створення театру для дітей. О. Білецький стверджує: «...І, нарешті, 1 березня 1921 р. слухачі Вищої театральної школи у кількості 65 осіб були зараховані до штату театру, як його драматична трупа, тоді ж була створена й оперна трупа з 30 артистів, хору (30 чоловік), оркестру (37 чоловік), балету з студії М. С. Позднякова (8 осіб). Всього з адміністративним персоналом до штату театру попало більше 200 людей»¹²¹. Це був саме той випадок, коли не школа виникла при театрі, а «театр виник як дослідна станція при вищій театральній школі»¹²². На жаль, цей тандем – Вища театральна школа і Театр для дітей – проіснував недовго. На початку червня було оголошено про заборону сумісництва

¹¹⁸ Там само. С. 55.

¹¹⁹ Там само.

¹²⁰ Там само.

¹²¹ Там само. — С. 56.

¹²² Белецкий А. Вопросы репертуара в театре для детей // Театр для детей: Опыт работы 1-го Государственного театра для детей в Харькове. — Харьков, 1926. — С. 36.

роботи в театрі і навчання у Вищій державній театральній школі. Потрібно було вибирати. Переважна більшість студійців обрала театр (із 65–56), і школа припинила своє існування¹²³. Сьогодні важко встановити, що давало підстави для визначення цієї школи як вищої і чи відповідала вона такому статусу. Головна її історична місія полягає в тому, що саме на її базі було створено перший в Україні і другий на теренах колишнього Радянського Союзу Театр для дітей, який успішно працював у Харкові в довоєнний час, а з 1944 р. був стаціонарний у Львові.

Через декілька місяців після розформування Вищої театральної школи у Харкові організовується театральний технікум. Як повідомляла преса, технікум повинен був розпочати свою діяльність під назвою «Науково-експериментальний інститут» з підпорядкуванням театральному відділу Головополітосвіти Народного комісаріату освіти. «Відкрити заняття завадив декрет Раднарком, який повідомляв про передачу всіх Художніх навчальних закладів у підпорядкування Відділу Художньої Освіти Головопрофосвіти. Зважаючи на те, що положення про професійні навчальні заклади передбачало лише три їх види – профшколу, технікум та інститут – *Відділ Художньої Освіти реорганізував Науково-Експериментальний інститут у Вищій Театральній технікум*»¹²⁴ (курсив Г. Б.).

Цей навчальний заклад передбачав чотирирічний термін навчання на чотирьох факультетах: акторського мистецтва, мистецтва сценічної постановки (тобто режисури), драматургічному та організаційно-педагогічному. Планувалося відкрити також підготовче відділення¹²⁵. При технікумі мали функціонувати виробничі майстерні – гриму, костюмерна та ін. 28 жовтня 1921 р. закінчилися вступні іспити до технікуму. Було набрано 52 студенти при конкурсі майже чотири особи на місце. На викладацьку роботу запрошені: М. Синельников, Г. Авлов, Р. Унгерн, С. Пронський, М. Ленська, де-Горн, професор Л. Булаховський, професор О. Білецький, В. Рожицин, Д. Уваров, М. Супруненко та ін.¹²⁶ Як бачимо, більшість викладачів уже працювали в попередньо розглянутих навчальних закладах, що свідчить про спадкоємність традицій у розвитку театральної освіти у Харкові.

Після вирішення цілого комплексу питань з реорганізацією інституту в технікум, проведення вступних іспитів, здавалося б, можна розпочинати процес навчання. Однак якраз тоді починаються тривалі поневіряння технікуму, спричинені відсутністю відповідного приміщення. Спочатку технікум розміщувався на вул. Сумській, 3. Після насильницького відселення тимчасово використовувалась будівля колишньої Єврейської драматичної студії на вул. Вознесенській (тепер Фейєрбаха), і лише у січні 1922 р. технікум знайшов тимчасовий прихисток у приміщенні клубу «Грядущее»

¹²³ Там само. — С. 58.

¹²⁴ Константинов Е. К открытию Высшего Госуд.<арственного> Теат.<рального> техникума // Театральные известия. — 1922. — № 8. — С. 12.

¹²⁵ Театральний технікум // Театральные известия. — 1921. — № 2 (11 окт.). — С. 5.

¹²⁶ Там само.

(вул. Римарська, 21). Це дало можливість нарешті розпочати навчальний процес.

Часопис «Театральные известия» повідомляв: «Із запізненням більш ніж на 6 місяців у Харкові, нарешті, відкривається Вищий Державний Театральний Технікум. Це, безумовно, подія, яка не може залишитися не поміченою в нашому театральному житті»¹²⁷.

Слід підкреслити, що така непроста ситуація склалася не тільки стосовно театального технікуму, а була характерною для всієї системи художньої освіти. Подібні проблеми переживали і музичні навчальні заклади. Зокрема, цей же часопис писав: «Заняття в Муз. <ичному> Інституті і Технікумі фактично почалися лише з половини жовтня, коли встановилися регулярні роботи за всіма предметами. Умови роботи в цьому році виявились надзвичайно важкими: хронічна затримка заробітної плати професурі і викладачам, відсутність опалення, важке становище технічних працівників – все ставило обидва заклади під безперервну загрозу закриття»¹²⁸.

Заняття в театральному технікумі нарешті розпочалися 25 січня 1922 р. Однак початок навчання в новому приміщенні лише яскравіше виявив комплекс невирішених проблем, які не давали можливості налагодити навчальний процес. Згодом, у доповідній записці до Губернської профосвіти, студенти скаржились, що по суті нічого не змінилось: «Так само доводилося навчатися в холодному і вологому підвалі, так само викладачі не регулярно отримують заробітну плату, та й викладачів не вистачало»¹²⁹. В усіх бідах студком звинувачує передусім ректора М. О. Супруненка, колишнього театального функціонера, бездіяльність якого, на їх думку, призвела технікум майже до краху: «Якщо б т. Супруненко нічого не робив, з його ректорством можна було б змиритися. Але т. Супруненко дещо робив, і внаслідок цього студенти втрачали будь-яке бажання вчитися»¹³⁰. Доповідна записка закінчується категоричною вимогою студентів негайно відсторонити М. Супруненка від керівництва технікумом і призначити ректором проректора, професора І. Туркельтауба, який, по суті, весь час керував технікумом, формував педагогічний склад, навчальні плани і таке інше. І. Туркельтауб тимчасово виконував обов'язки ректора з березня до жовтня 1922 р. Якраз у цей час діяльність технікуму поступово стабілізується. Часопис «Художественная мысль» у травні 1922 р. повідомляв: «Після довгих поневірянь Державний театральний технікум знайшов, нарешті, приміщення, перейшовши на вул. Гоголівську 11, в приміщення Музич<ного> Інституту. Заняття починають налагоджуватися»¹³¹. У червні та вересні в газеті «Коммунист» вміщено інформацію про вступні іспити на наступний навчальний рік за підписом

¹²⁷ Константинов Е. К открытию Высшего Госуд.<арственного> Теат.<рального> техникума // Театральные известия. — 1922. — № 8 (3–6 февр.). — С. 12.

¹²⁸ В худ<ожественных> учебных заведениях // Театральные известия. — 1922. — № 2 (12–17 янв.). — С. 7.

¹²⁹ ДАХО. Ф. № Р-820. Оп. 1. Од. зб. 337. Арк. 4.

¹³⁰ Там само.

¹³¹ В театр. техникуме // Художественная мысль. — 1922. — № 11. — С. 17.

виконувача обов'язків ректора І. Туркельтауба. Саме в цих повідомленнях вперше підкреслюється, що *технікум є вищим навчальним закладом і вперше вказується його нова адреса – Сумська, 34, з якою надалі, на довгі роки, буде пов'язаний розвиток театральної освіти у Харкові.*

З кінця жовтня театральний технікум тимчасово очолив відомий на той час актор, режисер і профспілковий функціонер Д. Грудина. І, нарешті, в грудні 1922 р. керівником технікуму було призначено відомого режисера і педагога В. Вільнера. Така часта зміна очільників, звісно, не сприяла налагодженню навчального процесу. Вона була зумовлена, насамперед, нестабільністю суспільно-політичного й економічного життя в країні, відсутністю належного фінансування і матеріальної бази, а також ставленням до мистецтва і мистецької освіти за горезвісним «залишковим принципом». На початку 1923 р. в часописі «Художественная жизнь» з'являється стаття «О театральном образовании», в якій дописувач, що сховався за криптонімом Г. П., дає досить жорстку, але точну оцінку ситуації: «Художня освіта у нас взагалі занедбана, а театральна особливо. У нас майже нема жодної хорошої школи у сфері театру. Існуючий нині у Харкові державний театральний технікум назвати таким поки що неможливо. Дуже повільно і якось боляче відбувається його організація. <...> Поки що, очевидно, існує думка, що театральна школа зовсім марна і непотрібна школа»¹³².

Криза художньої освіти була настільки очевидною, що це публічно визнавали навіть високопосадовці, що відповідали за цю сферу. «В системі профосу (професійної освіти – Г. Б.) *художня освіта займає окреме місце якогось нерідного елемента, свого роду байстрюка чи приймака, через що незмінно відпихається на останнє місце в розумінні уваги, ресурсів, постачання*» (курсив Г. Б.), – писав завідувач Художнім сектором Народного Комісаріату освіти І. Врона. «У той час, – продовжував він, – як у всіх інших галузях освіти <...> давно вже перейшли від аморфного і безладного існування до стрункої системи і методичної планомірної і поглибленої праці, в царині мистецтва панує ще хаос, анархія і сваволя ідей, методів і чинності»¹³³.

На тлі організаційного безладдя вражає своєю професійністю викладацький склад, до якого входили кращі на той час фахівці. Зокрема, теоретичні мистецтвознавчі дисципліни читали проф. І. Туркельтауб, проф. О. Білецький, відомий український поет В. Поліщук, художник Д. Уваров. Фахові дисципліни викладали відомі актори і режисери: Д. Грудина, В. Вільнер, В. Карпов, М. Ленська, С. Пронський, О. Лешкова, І. Хворостов, В. Цапок та ін. Всього викладачів було більше 20 чоловік.

Слід підкреслити, що спочатку технікум був зорієнтований на підготовку акторів виключно для російського театру, але з часом з'являється

¹³² Г. П. О театральном образовании : (Голос студента) // Художественная жизнь. — 1923. — № 4. — С. 4.

¹³³ Врона І. Мистецькі справи і Накомос // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 6 лип.

і українське відділення. Ми пов'язуємо це з влиттям до технікуму частини студентів колишньої Української Державної театральної студії, яка була закрита восени 1922 р. Про це свідчать окремі прізвища колишніх студійців – А. Крамаренко, А. Шутенко, Лівобічний (староста українського відділу). Крім них, на українському відділі навчалися студенти: Мазепа, Логвиненківна, Обрізко, Сіманцев, Тимченко, Назаренко, Крамаренківна, Захочай та ін., всього 16 осіб. Згідно з архівними документами на утримання викладачів російського відділення виділялось 220.000 крб. – 88 годин, а на українське – 167.500 крб. (66 годин)¹³⁴.

У технікумі в різний час навчалось від 80 до 100 студентів. Навчання було платне, вечірньої форми. Курс тривав 3 роки. Звісно, за тих важких обставин неналагодженого навчального процесу, про які сказано вище, важко було вимагати від студентів і викладачів якихось значних творчих здобутків, а тим більше, очікувати їх висвітлення на сторінках преси. Тим не менше, газета «Пролетарий» повідомляла про відкриття 8 листопада об'єднаного клубу студентів театрального і художнього технікумів, на якому студенти театрального технікуму показали інсценізацію поеми Е. Верхарна «Повстання», колективну декламацію поеми О. Блока «Дванадцять», а також концертну програму. Невідомий дописувач зазначав: «Вся програма була виконана дружно, ретельно, емоційно і відразу встановила тісні товариські стосунки обох ВУЗів. Культком передбачає влаштовувати такі вечори не рідше одного разу на місяць. Студенти почали готувати “Владу” М. Тверського, “Царя Максиміліана” О. Ремізова»¹³⁵.

Газета «Вісті» інформувала, що 9 грудня в концертному залі Селянського Будинку відбудеться чергова вечірка Спілки селянських письменників «Плуг». З доповіддю мав виступити Д. Грудина, тоді виконувач обов'язків ректора театрального технікуму, а декламувати твори «плужан» будуть слухачі державної Драмстудії і Театрального технікуму¹³⁶.

Ці невеличкі повідомлення хоч в якійсь мірі дають нам уявлення про творче життя технікуму.

Що ж стосується статусу технікуму, то в різних документах і повідомленнях він називався по-різному – то просто театральним технікумом, то Вищим Державним театральним технікумом. Зокрема, в часописі «Художественная жизнь» № 3 за 1923 р. чітко визначається: «*Державний театральний технікум вважається вищим навчальним закладом і знаходиться в підпорядкуванні Губпрофосвіти (курсив Г. Б.)*»¹³⁷.

Сумніви щодо статусу технікуму розвіює Постанова ВУЦВК від 22 листопада 1922 р. «Про введення в дію Кодексу законів про народну освіту», згідно з якою «технікум є вищою школою, що підготовляє працівників ви-

¹³⁴ ДАХО. Ф. № Р-924. Оп. 1. Од. зб. 7. Арк. 51.

¹³⁵ Открытие клуба художественных ВУЗов // Пролетарий. — 1922. — 19 нояб.

¹³⁶ Літературна вечірка // Вісті ВУЦВК. — 1922. — 9 груд.

¹³⁷ Государственный театральный техникум // Художественная жизнь. — 1923. — № 3. — С. 12.

шої кваліфікації <...> певної вузької галузі народного господарства і державного будівництва»¹³⁸.

Цим же документом пояснювалося, що «Інститут підготовляє організаторів-керівників вищої кваліфікації для широких галузей народного господарства і державного будівництва»¹³⁹.

Незважаючи на те, що в грудні 1922 р., як уже зазначалося, технікум очолив В. Вільнер, блискучий режисер і організатор, високоосвічений фахівець, що закінчив Петербурзький університет, Драматичні курси в Петербурзі, навчався в Женевському університеті, працював у провідних російських, а згодом і в українських театрах, налагодити навчальний процес так і не вдалося. На початку січня 1923 р. харківська преса повідомляє: «Технікум існує (формально) другий рік, але заняття до цього часу не налагоджено. За програмою на першому курсі передбачені дисципліни: 1) історія театру; 2) сценічне мистецтво; 3) дикція і декламація; 4) пластика; 5) елементи муз. культури; 6) психологія; 7) мистецтвознавство; 8) соціологія; 9) українознавство; 10) гімнастика; 11) мелодрама та імпровізація. Однак жоден предмет не викладається регулярно, а психологія і сценічне мистецтво майже зовсім відсутні <...>. Технікум розташований з *милости* (!) на Сумській, 34»¹⁴⁰ (курсив Г. Б.).

І, нарешті, в лютому 1923 р. з'являється повідомлення з красномовною назвою «Розвал театрального технікуму», в якому сказано, що 4 лютого на спільному засіданні комітету з управління технікуму, студкомі і комуністичної фракції було відзначено: «Зовні створеними чварами цілковито зруйнували навчальний заклад: залишили його знову без приміщення <...>. Відібрали у студентства півтора року, нічого йому не давши. Не бажаючи надалі обманювати студентство і викладачів і, головне, суспільну думку підробкою ілюзій, нібито технікум існує, нарада вирішила, як до останнього засобу, вдатися до прохання, щоб “Всеробмис” взяв всі клопоти технікуму на себе. До повного з'ясування становища вирішили навчання не поновлювати»¹⁴¹. 25 березня 1923 р. газета «Пролетарий» інформує про призначення комісії з ліквідації харківського театрального технікуму. Остаточо технікум було ліквідовано у квітні-травні цього ж року¹⁴².

Після розформування театрального технікуму група колишніх студентів вирішила організувати театр-студію імені А. Луначарського під керівництвом В. Вільнера. Газета «Пролетарий» повідомляла, що в основу ме-

¹³⁸ Про введення в дію Кодексу законів про народну освіту. Постанова ВУЦВК від 22 листопада 1922 р. № 112 // Культурне будівництво в Українській РСР : зб. док. — Київ, 1959. — Т. 1 (1917 – червень 1941 рр.). — С. 162.

¹³⁹ Там само.

¹⁴⁰ Государственный театральный техникум // Художественная жизнь. — 1923. — № 3. — С. 12.

¹⁴¹ Развал театрального техникума // Художественная жизнь. — 1923. — № 4. — С. 9.

¹⁴² Державний театральний технікум // Червоний шлях. — 1923. — № 6–7. — С. 214.

тоту студії покладено «революційно-марксистський підхід до театру і опрацювання п'єси студійно»¹⁴³. Одночасно зазначалося, що студія складається з 32 членів і існує на засадах самоокупності. На чолі студії – Художня рада, до якої входять студійці і викладачі сценічного мистецтва. Серед предметів, що викладаються: сценічне мистецтво, мімодрама, акробатика, пластика, історія мистецтв, підготовка репертуару, політграмота та ін.¹⁴⁴ Саме ця студія за ініціативою В. Вільнера і стала основою драматичного факультету новоствореного Харківського музично-драматичного інституту.

Музично-драматичний інститут (1923–1934 рр.)

Музично-драматичні інститути в Україні утворилися під час революції та в перші пореволюційні роки й увібрали в себе всі позитивні і негативні прояви цієї доби. На їх діяльності, безперечно, не могли не позначитись політична нестабільність, економічна скрута, відсутність методологічної бази і досвіду побудови вищих мистецьких закладів. Великий відбиток на організацію навчального процесу, характер взаємин, всю атмосферу в інституті наклала надзвичайна заполітизованість, заідеологізованість, класовий підхід до вирішення будь-якого питання – від формування контингенту викладачів, студентів до добору репертуару.

Перший музично-драматичний інститут в Україні виник у Києві в 1918 р. на базі приватної музично-драматичної школи, заснованої М. В. Лисенком, і став, по суті, методологічним центром для подібних навчальних закладів на довгі роки.

Харківський муздрамін, як уже зазначалося, почав своє існування у 1923 р., коли у листопаді при Музичному інституті було відкрито драматичний факультет. Цей факультет, як, втім, і весь інститут, функціонував спочатку на повній самоокупності і більше нагадував, як свідчать архівні документи, початкову театральну школу, де працювало декілька викладачів і читалося всього чотири професійно-орієнтованих дисципліни. Фундаментальний теоретичний цикл не викладався зовсім.

Зі «Стенограми засідань і висновку ревізійної комісії Наркомосвіти з ревізії Харківського музичного інституту за 1924 р.» дізнаємось, що на драматичному факультеті у травні 1924 р. навчалося 42 особи. Деканом факультету був В. Воронов, згодом відомий режисер театру та телебачення. Відомо також про заснований кінофакультет, який очолював декан Кравченко, ідентифікувати особу якого поки що не вдалося¹⁴⁵.

Згадувана комісія Наркомосу звинувачувала молодий ВУЗ не тільки в певному організаційному безладі, *але й у відсутності пролетаризації студентства, реакційних настроїв серед професури* і, як це не парадоксально сьогодні звучить, «налаштуванні на підготовку індивідуальних

¹⁴³ Театр-студия им. т. Луначарского // Пролетарий. — 1923. — 19 апр.

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ ДАХО. Ф. № Р-1002. Оп. 2. Од. зб. 27.

віртуозів» (курсив Г. Б.), які, на думку членів комісії, не знайдуть собі застосування «в житті пролетарської країни»¹⁴⁶.

Підсумовуючи, комісія Наркомосу в дусі тогочасної риторики робить висновок: «Стан справ потребує корінної реорганізації на основах цільового завдання, що витікає з потреб нашої Республіки»¹⁴⁷. Так починав своє життя в умовах економічної кризи та ідеологічного тиску новостворений ВНЗ, перебудовуючи без будь-якої матеріальної і професійної підтримки держави.

Подібна ситуація, очевидно, була характерною для більшості мистецьких навчальних закладів того часу, особливо тих, які займалися підготовкою кадрів для театральних закладів.

Професор І. С. Туркельтауб

Це дало привід професору І. Туркельтаубу, одній з ключових фігур у розбудові театральної освіти у Харкові, поставити питання про фахову підготовку акторів на всесоюзне обговорення в пресі. У двох номерах ленінградського часопису «Жизнь искусства» він публікує розгорнуту статтю «Проблема сценічної освіти», в якій наголошує на необхідності звернути увагу на цю сферу освіти, як в організаційно-матеріальному, так і в методологічному аспектах: «Серед актуальних проблем театральної сучасності є одна, про яку недостатньо думають і ще менше говорять. Це – проблема сценічної освіти. <...> Якщо художня освіта взагалі посідає у всіх відношеннях останнє місце в системі радянської просвіти, то спеціальна театральна плентається позаду у самій художній вертикалі Профобру (курсив Г. Б.). Ми маємо тут подвійну неузгодженість: організаційно-матеріальну та ідеологічно-методологічну. Рідко котра з наших театральних шкіл, до якого б типу вона не належала, має міцну матеріальну базу. <...> ... госпрозрахунок надзвичайно важка річ, майже неможлива для більшості театральних навчальних закладів, які не в змозі утримуватися без дотацій. Самоокупність у театральній школі можлива лише за умови архіхалтурного ведення справи, коли викладачів менше норми і вони недостатньо кваліфіковані...»¹⁴⁸ (курсив Г. Б.). Для вирішення всіх цих проблем, у тому числі й методологічних, І. Туркельтауб пропонує провести з'їзд або хоч нараду у всесоюзному масштабі.

Тим часом поступово в новоорганізованому Музично-драматичному інституті ситуація починає стабілізуватися, особливо з приходом на посаду ректора відомого музикознавця Я. Полф'єрова. Восени 1924 р. газета «Коммунист» писала: «Інститут вперше розпочинає навчальний рік в реорганізованому, справжньому «інститутському» масштабі: від нього відділені

¹⁴⁶ Там само.

¹⁴⁷ Там само.

¹⁴⁸ Туркельтауб І. Проблема сценического образования // Жизнь искусства. — Ленинград, 1924. — № 49. — С. 2.

профшколи і технікум, що входили до його складу»¹⁴⁹. Водночас повідомлялося, що інститут все ще продовжує перебувати на самоокупності, однак, у результаті деяких організаційно-господарчих реформ, він отримає більш міцну, ніж раніше, матеріальну базу¹⁵⁰.

Якраз у цьому ж 1924–1925 н. р. за рішенням керівних органів країни муздраматичні переорієнтовують на підготовку не виконавців, як це було раніше, а педагогів і організаторів музичного і театрального життя. Тобто йшлося про корінні зміни у підготовці музичних і театральних кадрів.

З цього приводу декан драматичного факультету Державного музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка Г. Ігнатович, згодом декан Харківського муздраматичного інституту, писав: «Виразне розмежування функцій Технікуму й Інституту (за системою Державної Освіти УСРР) поставило перед факультетом конкретно цільове спрямування, а разом з тим і величезну цифру потрібних робітників – режисерів – організаторів драматичної роботи по Клубах, Сельбуддах, Школах, а також і Профтеатру. Але разом з цим це все поставило величезні задачі щодо конструкції навчального плану, його засад, методів, складу професури, студентства і т. ін. І проробляти все це доводилося, так би мовити, на ходу, не припиняючи навчання»¹⁵¹. Ясна річ, що всі ці проблеми у повній мірі стосувалися і Харківського ВИШу.

Внаслідок реорганізації в його структурі залишається три факультети: інструкторсько-педагогічний, композиторсько-диригентський і сценічних мистецтв. Останній складався з трьох відділів – драматичного, кінематографічного, хореографічного – і, відповідно, готував режисерів драми і кіно, сценаристів, педагогів та організаторів театрального процесу, фахівців з ритміки і балетмейстерів¹⁵². Акторів продовжували готувати театральні технікуми. Таке розмежування функцій між інститутом і технікумом критикували на сторінках республіканської преси Ю. Смолич, П. Горбенко, переконливо доводячи, що акторів і режисерів потрібно готувати спільно. Зокрема, Ю. Смолич писав: «Необхідно зібрати розпорошені галузі драматичної освіти в єдиний драматичний ВУЗ, що поєднував би в собі й сучасний інститут і сучасний технікум, одночасно збільшивши строк навчання до п'яти років (проти теперішніх 3–4). <...> Перші три роки навчання мають бути спільні для всіх студентів. Протягом цього часу вони рівно опановують акторські знання. За цей час (3 роки) виявиться, хто має нахил до акторства, хто – до режисури»¹⁵³.

¹⁴⁹ Харьковский музыкально-драматический институт // Коммунист. — 1924. — 6 сент.

¹⁵⁰ Там само.

¹⁵¹ Ігнатович Г. Драматичний факультет // Державний музично-драматичний інститут імені Лисенка, 1903–1918–1928. — Київ, 1928. — С. 42.

¹⁵² Харьковский музыкально-драматический институт // Коммунист. — 1924. — 6 сент.

¹⁵³ Смолич Ю. Про систему мистецької профосвіти // Культура і побут. — 1926. — 20 черв. (№ 25). — С. 4–5.

Восени 1925 р. новопризначений ректор муздрамїну проф. С. Дрімцов повідомив, що після закінчення вступних іспитів на 100 вільних місць було подано 60 заяв та зараховано всього 47 чоловік. Причому «більша частина прийнятих студентів припадає на драматичний факультет»¹⁵⁴.

З метою вирішення проблеми виконання плану набору Головопрофосвітою було запропоновано музичним технікумам України виділити своїх найкращих студентів для заповнення вільних місць на музичному відділенні.

На драматичному факультеті значне поліпшення справ відбулося внаслідок поповнення його групою учнів Вищих драматичних курсів, що містилися на вул. Пушкінській, 66. Разом з ними до інституту на викладацьку роботу прийшли видатні діячі українського театру І. Мар'яненко, І. Юхименко, Йона Шевченко, а також професор І. Туркельтауб, актори Хавіс і М. Ленська. Таким чином на першому курсі стало навчатися 55 осіб, а на другому – 25¹⁵⁵.

Крім вище названих викладачів, на драматичному факультеті в той час працювали: М. М. Карлаш (акробатика), Б. А. Лезін (психологія творчості), О. А. Менес (ритмопластика), С. Тартаковський (акомпаніатор) та ін.

Харківський музично-драматичний інститут від самого початку існування був розташований за адресою вул. Свердлова, 30 (нині – вул. Полтавський шлях), у колишньому приміщенні музичного училища. Це був невеликий двоповерховий будинок, у якому на першому поверсі містилися музичні факультети, а на другому – драматичний, що в різні роки називався ще сценічним факультетом. Ось як про це

тепло і з гумором згадує відомий український та російський режисер, заслужений діяч РСФСР, а тоді студент муздрамїну Володимир Галицький: «Муздрамін розташовувався тоді на вулиці Свердлова і являв собою не дуже органічне поєднання консерваторії з театральним інститутом. <...> Неширокі дерев'яні сходи вели на другий поверх, там містилися “театрали”, перший поверх займали консерваторці, а в підвальному приміщенні знаходився студентський буфет,

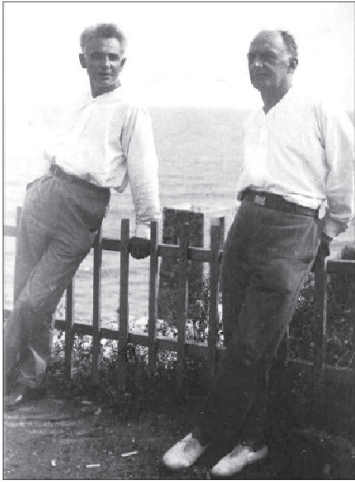
Й. В. Шевченко

Приміщення Харківського музично-драматичного інституту, вул. Свердлова, 30 (зараз – вул. Полтавський шлях, 30)

¹⁵⁴ В Харківськїм Музично-драматичнїм Інститутї : (Розмова з ректором музично-драматичного інституту професором Дрімцовим) // Нове мистецтво. — 1925. — № 2. — С. 14.

¹⁵⁵ Музично-драматичний інститут. Драматичний факультет // Вісті ВУЦВК. — 1925. — 2 груд.

Заслужений діяч мистецтв УРСР
В. Меллер та народний артист
УРСР Л. Курбас

у якому бутерброди з повидлом і салат “олів’є” з картоплі були понадрозкішшою»¹⁵⁶.

Згадуючи про творчі заходи в муздраміні у 1924–1925 рр. колишній студент диригентського факультету В. Богданович писав, що за пропозицією Я. Полфьорова силами студентів драмфаку і музикантів було здійснено в залі інституту постановку «Дванадцяти» О. Блока. Були й інші спільні плани, яких не вдалося реалізувати¹⁵⁷.

Суттєвий перелам в організації навчального процесу в музично-драматичних інститутах України відбувся у 1926–1927 рр., коли в них було запроваджено єдину систему побудови факультетів і відділів та типові навчальні плани, згідно з якими драмфаки повинні були випускати спеціалістів лише з одного фаху – режисер драми¹⁵⁸.

Для драмфаку Харківського муздраміну це щасливо співпало із його загальною стабілізацією, а головне – з посиленням педагогічного складу творчими працівниками театру «Березиль», який у 1926 р. було переведено до Харкова. На роботу до інституту поступово приходять учні і соратники Леся Курбаса: С. Бондарчук (декан факультету у 1928–1929 н. р.), Г. Ігнатович (декан факультету у 1929–1934 рр.), Б. Тягно, В. Меллер, що вже мали досвід педагогічної роботи у Київському муздраміні, а також В. Василько, Л. Гаккебуш, Л. Дубовик, Д. Власюк, М. Крушельницький, дещо пізніше – В. Скляренко, Р. Черкашин, М. Верхацький, які приносять із собою березильську школу виховання актора і режисера, дух неспокою і реформ.

Разом зі своїми педагогами-березильцями (Г. Ігнатовичем, Й. Куніним) прибула до Харкова у 1928 р. і група студентів з Київського муздраміну. Як свідчить Р. Черкашин: «Усі вони вирішили перебазуватися слідом за своїми викладачами ближче до Леся Курбаса і “Березоля”, бо атмосфера у муздраміні (Київському – Г. Б.), скоріше за все, почала визначатися новими чинниками, і прихильники курбасівської системи не бачили для себе і своїх учнів шансів для плідної творчої роботи. <...> Прибулих київських педагогів та студентів охоче прийняли у Харківському музично-драматичному інституті, де з того часу став утверджуватися “дух Леся Курбаса”»¹⁵⁹.

Так співпало, що у 1926–1927 н. р. ректором інституту вперше стає театральний діяч Д. Грудина – актор, режисер, колишній профспілковий

¹⁵⁶ Галицкий В. Театр моей юности. — Ленинград : Искусство, Ленингр. отд-ние, 1984. — С. 172.

¹⁵⁷ Богданович В. Харківський муздрамін у спогадах студента 20-х років // Музична Харківщина : зб. наук. пр. — Харків, 1992. — С. 227.

¹⁵⁸ П. Г. [Горбенко П.] З життя мистецьких ВУЗів // Культура і побут. — 1927. — 13 серп. (№ 30).

¹⁵⁹ Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березильці: Театральні спогади-роздуми. — Харків : Акта, 2008. — С. 35.

і радянський функціонер, театральний публіцист – фігура неоднозначна, яка ще потребує об'єктивного дослідження в контексті суспільно-політичних і мистецьких процесів того часу. Йому вдалося, виходячи зі специфіки навчального процесу в муздраміні, налагодити більш тісний зв'язок з театральними установами міста, забезпечивши таким чином за відсутності навчального театру проходження виробничої практики студентами в різних театрах Харкова на посадах «від режисерів-лаборантів до статистів включно»¹⁶⁰. Стаття Д. Грудина «Державний Музично-драматичний інститут у Харкові» до цього часу є одним із небагатьох джерел інформації про життя муздраміну в означений період. Зокрема зі статті відомо, що на драматичному факультеті систематично організовувались зустрічі, за сучасною термінологією – майстер-класи, з видатними діячами сцени – П. Саксаганським, Г. Юрою, Ф. Барвінською, В. Варецькою, Іванічевим (організатор Студії живого слова в Москві), а також з багатьма видатними музикантами.

У цей період в інституті, як свідчить Д. Грудина, було проведено низку стабілізаційних заходів і розширено його структуру. Насамперед з 1926 року вуз було частково взято на державне утримання: із загального бюджету 85 тис. крб. у 1926 з держбюджету виділили 34 тис. крб., а в 1927 – 45, що дало можливість запросити професуру для викладання ряду дисциплін як на музичні факультети, так і на драматичний, і навіть підвищити зарплату на 20 %. Так, наприклад, було організовано вокальний відділ під керівництвом М. Литвиненко-Вольгемут за участю колишньої артистки Великого театру Л. Балановської, викладачів М. Чемезова, М. Михайлова, Мосіна та ін.; організовано студентський хор під керівництвом видатного діяча української культури В. Верховинця; відкрито музичні курси з підготовки потенційних абітурієнтів; запрошено вести клас бандури Гната Хоткевича. Крім цього, було відкрито Науково-дослідницьку лабораторію, мета якої – «наукове дослідження й розроблення всіх питань в галузі музично-театрального мистецтва, як теорії, практики, методології, педагогіки, керівництва, так і підготовки в майбутньому досвідчених робітників для праці в самому інституті»¹⁶¹. Остаточною метою, на думку фундаторів лабораторії – С. Богатирьова, П. Луценка, О. Білецького, Я. Мамонтова, І. Туркельтауба, Я. Розенштейна – було створення при інституті дослідницьких кафедр з усіх спеціальностей. Тобто йшлося про аспірантуру, яку вдалося відкрити дещо пізніше.

У жовтні 1927 р. Правління Харківського відділення робітників мистецтв (РОБМИС), заслухавши звіт ректора муздраміну Д. Грудина, визнало

Ректор Харківського муздраміну (1926–1934 рр.)
Д. Я. Грудина

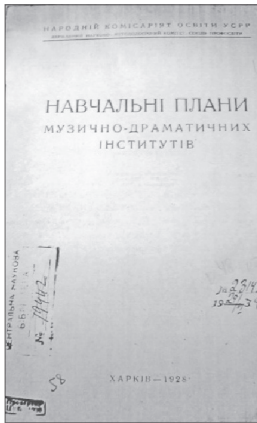
¹⁶⁰ Грудина Д. Державний музично-драматичний інститут у Харкові // Нове мистецтво. — 1927. — № 8. — С. 8.

¹⁶¹ Там само. — С. 9.

роботу адміністрації протягом 1926–1927 рр., особливо в навчальній сфері, «цілком задовільною». Серед цілого ряду рекомендацій: організувати семінари підвищеного типу і розширити роботу науково-дослідницьких кафедр і т. ін., Правління постановило: «порушити клопотання перед НКО (Народним комісаріатом освіти – Г. Б.) про збільшення дотації в цьому навчальному році, якщо вже не можна цілком перевести на державний бюджет»¹⁶².

Більш активну, а головне – результативну – роботу драмфаку помітила і преса. Журнал «Всесвіт» писав: «За останній час драматичний факультет Харківського муздрамінституту широко розгорнув свою роботу. Розроблено новий норміровочний план, що поглиблює кваліфікацію студентів. Досі факультет мав на меті готувати керівників клубних драмгуртків. Тепер же, за новим планом, він має випускати режисерів для професійних театрів»¹⁶³.

Згадані нові навчальні плани, затверджені у Харкові 1928 р. Народним комісаріатом освіти, були обов'язкові для всіх музично-драматичних інститутів і свідчили про досить професійний підхід до їх формування. Зокрема, навчальні плани драматичних факультетів склалися з трьох циклів: соціально-економічних дисциплін, загальноосвітніх і фахових. Вони були розраховані на 4 роки – 12 триместрів. У пояснювальній записці до планів підкреслювалося: «Драматичний факультет має на меті підготувати режисера як синтетика-організатора сценічної дії в умовах будови того нового театру, що відповідатиме потребам соціалістичного культурно-освітнього будівництва. <...> Отже, від режисера слід вимагати твердого, ідеологічно витриманого революційного світогляду й відповідного науково-технічного фахового озброєння для відповідальної роботи в галузі театрального будівництва»¹⁶⁴. Цілком очевидно, що і в формулюванні завдань, і в структурі самих навчальних планів, і, що найголовніше, в переліку дисциплін відчувався суттєвий

Навчальні плани муздрамінів, 1928 р.

вплив березільської режисерської школи, яка передбачала комплексний підхід до виховання режисера – людини талановитої, всебічно освіченої, висококультурної особистості, яка досконало володіла б теорією і практикою режисури, була здатна до оновлення національної сцени. І це не дивно. Адже в основу нормативного плану для драматичного факультету було покладено навчальний план Музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка, на чолі якого в 1920-ті рр. стояли березільці: Л. Курбас (1922–1923 н. р.), П. Долина (1923–1924 н. р.), Г. Ігнатівич (1924–1928 рр.). Останній був деканом і в Харківському муздраміні у 1929–1934 рр.

¹⁶² ДАХО. Ф. № Р-1392. Оп. 2. Од. зб. 134. Арк. 42.

¹⁶³ Мирошніченко Л. Театральна молодь за роботою // Всесвіт. — 1928. — № 30. — С. 18.

¹⁶⁴ Навчальні плани музично-драматичних інститутів / Народний комісаріат освіти УСРР, Держ. наук-метод. комітет, Секція профосвіти. — Харків, 1928. — С. 19.

Тому, поряд з такими фаховими дисциплінами, як «Режисура», «Система виховання актора й режисера», «Аналіз театральних течій і видовищ», «Драматургія», «Практикум з постановочною роботою», значне місце посідають «Історія літератури», «Історія мистецтва», «Театральна етнографія», «Анатомія і фізіологія», «Вчення про поведінку людини» та ін.

Одним із засадничих принципів цього навчального плану, як підкреслює Г. Ігнатович, ймовірно, його основний укладач, був «принцип виховання режисера через актора»¹⁶⁵. І це також один із березільських підходів. Зокрема, Л. Курбас говорив: «У дуже невеликих винятках трапляється, що режисер є добрим режисером, не будучи ніколи актором. <...> Нормальна справа стоїть так, що добрим режисером може бути той, хто на власній шкурі спробував акторського ремесла, хто вник у процеси акторської роботи»¹⁶⁶. Тому одна із найважливіших фахових дисциплін, на яку виділялось найбільше годин, називалась «Система виховання актора й режисера». Вона передбачала опанування теорії сценічної дії і гри та аналіз і практику акторської майстерності, а найголовніше, цей комплексний синтетичний курс мав забезпечити сценічне виховання через живе органічне сполучення двох професій – актора і режисера для забезпечення «синтетичної побудови сценічної дії як такої»¹⁶⁷.

Що стосується курсу «Режисура», то він «повинен був дати теорію режисерського майстерства в його різноманітних проявах, одночасно подаючи наукову і спеціальну естетичну критику сучасних режисерських шкіл і напрямків. При викладанні цього курсу окрему увагу потрібно звернути на виявлення і оформлення творчої індивідуальності»¹⁶⁸.

Великого значення надавалось практиці. Відповідно до навчального плану, вона проходила протягом усього терміну навчання і мала на меті опрацювання «в практичному і синтетичному оформленні всього, що набули студенти на основних і допоміжних фахових курсах»¹⁶⁹. Закінчувалось навчання опрацюванням самостійного проекту режисерської постановки (кваліфікаційної праці), який виконувався під наглядом керівника кафедри режисури у формі консультацій. Підкреслювалося, що кафедра «не повинна тут впливати на основний напрям останньої заключної праці студента, а лише допомагати вказівками і порадами для кращої реалізації і виконання його самостійного проекту»¹⁷⁰.

Майстерність актора, як одну із базових дисциплін, викладали декілька майстрів – І. Юхименко, Г. Ігнатович, Вольговська та ін. Однак першим серед перших, найбільш шанованим і улюбленим педагогом був корифей україн-

¹⁶⁵ Ігнатович Г. Драматичний факультет // Державний музично-драматичний інститут імені Лисенка, 1903–1918. — Київ, 1928. — С. 44.

¹⁶⁶ Цит. за: Єрмакова Н. Березільська культура : Історія, досвід. — Київ : Фенікс, 2012. — С. 199.

¹⁶⁷ Навчальні плани музично-драматичних інститутів / Народний комісаріат освіти УСРР, Держ. наук-метод. комітет, Секція профосвіти. — Харків, 1928. — С. 20.

¹⁶⁸ Там само.

¹⁶⁹ Там само.

¹⁷⁰ Там само.

ського театру, тоді заслужений артист УРСР, а згодом – народний артист СРСР І. О. Мар'яненко. Заслужений діяч мистецтв Росії, відомий російський і український режисер І. Гріншпун, що на початку 1930-х рр. навчався в Харківському муздраміні, згодом писав: «Складні почуття охопили нас, коли ми дізналися, що майстерність актора на нашому режисерському курсі викладатиме І. О. Мар'яненко. Це були і трепет, і радість, і острах... <...> Ми, молодь, які щойно стали студентами, зустрічаючи його в коридорі, буквально завмирили від захоплення.<...> Тоді, як і тепер, студенти повинні були вставати, коли викладач заходив до аудиторії. Коли ж заходив Іван Олександрович, це відбувалося якось підсвідомо: якась таємнича сила піднімала нас... *Здавалося, в його особі в аудиторію заходило саме Мистецтво*»¹⁷¹ (курсив Г. Б.).

Говорячи про методику викладання, І. Гріншпун підкреслював, що, маючи вже великий сценічний досвід, І. Мар'яненко «співставляв досвід майстрів різних шкіл, прищеплював нам головне в мистецтві актора: органіку і правду сценічного існування. <...> Шлях до сцени педагог бачив у працелюбності і дисциплінованості. У цьому він був суворий і вимогливий і сам являв приклад інтелігентності та безкомпромісності служіння мистецтву... Педагог переконував нас, своїх учнів, у необхідності оволодіти всім різноманіттям професії, <...> використовувати якнайповніше різні засоби театру. Особливу увагу приділяв І. Мар'яненко вихованню розуміння колективної природи праці

Викладачі С. Бондарчук, Д. Грудина, І. Мар'яненко зі студентами Муздраміну (кінець 1920-х рр.)

в театрі, відчуття партнера, дотриманню театральної етики. Педагог навчав нас цінувати високе звання артиста. До своєї професії він ставився як до громадянського обов'язку. Ми пишалися своїм вчителем»¹⁷².

Курс режисури в різні роки вели І. Юхименко, Г. Ігнатович, С. Бондарчук, Б. Тягно, В. Василько та ін. І. Юхименко, як свідчить В. Голота, в 1925–1927 рр. підготував перший випуск

режисерів¹⁷³. У зв'язку з відсутністю архівних матеріалів список їх не вдалося встановити.

Однією з визначальних фігур на драматичному факультеті був Г. Ігнатович, який мав великий досвід педагогічної роботи: він викладав режисуру і майстерність актора у Київському муздрамінституті імені М. В. Ли-

¹⁷¹ Гріншпун И. Первый учитель // О друзьях моих и учителях. — Киев : Мистецтво, 1986. — С. 8.

¹⁷² Там само. — С. 14.

¹⁷³ Голота В. Творче кредо І. Юхименка // Театральна культура. — Київ, 1984. — Вип. 10. — С. 42.

сенка (1922–1928 рр.), а з 1928 по 1934 р. – у Харківському. Саме працюючи у Харківському муздраміні, він отримав вчене звання професора. Колишній студент В. Галицький характеризує його як людину дуже інтелігентну і виховану: «Сухий, офіційний, зібраний, він висловлювався формулюваннями і його повсякчасно вчений вигляд на початку відлякував нас»¹⁷⁴. Г. Ігнатович справді був одним із найбільш освічених викладачів факультету. У 1917–1919 рр. він навчався на юридичному факультеті Київського університету. Паралельно вчився у драматичній студії при Молодому театрі, яку закінчив в 1920 р. Ігнатович був одним із перших випускників режисерської лабораторії при театрі «Березіль», яку М. Верхацький дуже точно визначив як «своєрідний інститут на виробництві»¹⁷⁵. У 1925–1930 рр. Г. Ігнатович здобув ще й вищу медичну освіту. Автор статті «У колі світла» О. Ігнатович вважає, що «ця освіта дає йому шлях для продовження пошуків Л. Курбаса і провадження власних»¹⁷⁶. У Харківському муздраміні Г. Ігнатович працював професором кафедри виховання актора та режисури (1929–1932 рр.), керував науково-дослідницькою кафедрою (поч. 1930-х рр.), з 1929 по 1934 рр. був деканом театрального факультету.

Як педагог, Г. Ігнатович завжди підкреслював, що він викладав «за системою Л. Курбаса». В одному з листів до відомого театрознавця М. Лабінського у 1968 р. писав: «У мене ж був зошит, якого у свій час дав мені для роботи Лесь Степанович; там його рукою були записані всі “Мімодрами”, які я традиційно давав своїм студентам на I курсі, й у березільському Вишколі, й усюди, де я викладав систему»¹⁷⁷. У цьому ж листі він повідомляє: «До речі, абсолютно випадково є у мене моя програма “Система виховання актора” з Харківського інституту»¹⁷⁸. Залишився зворушливий лист одного із учнів Г. Ігнатовича – згодом відомого майстра театру і кіно, народного артиста СРСР Євгена Матвєєва, якого він написав у 1945 р. як офіцер радянської армії: «Дорогий Гнат Гнатович! Пробачте мене за цей лист. Але мені здається, що немає людини, якій я так зобов’язаний, як Вам. <...> Це надзвичайне для мене щастя дізнатися про Вас. Рідний наш вчитель Гнат Гнатович! <...> Ви, звичайно, багатьох з нас забули, але нам Вас забути не можна ніколи. Я вчився один

Декан театрального факультету, заслужений артист УРСР, професор Г. Г. Ігнатович

¹⁷⁴ Галицький В. Театр моеї юности. — Ленинград : Искусство, Ленингр. отд-ние, 1984. — С. 186.

¹⁷⁵ Верхацький М. Скарби великого майстра // Лесь Курбас : Спогади сучасників. — Київ, 1969. — С. 308.

¹⁷⁶ Ігнатович О. У колі світла // Ігнатович Г. Від гасниці до рампі : нариси з історії українського театру на Закарпатті. — Ужгород, 2008. — Кн. 1. — С. 297.

¹⁷⁷ «Я не хочу брати участь в такому оркестрі... » : лист Г. Ігнатовича до М. Лабінського від 07.06.1968 р. // Український театр. — 2003. — № 4. — С. 27.

¹⁷⁸ Там само.

тільки рік. Звичайно, це занадто мало, але я почуваю, що навчився правдиво дивитись на життя і брати з нього найкраще для мистецтва»¹⁷⁹.

Значна, багатоаспектна, науково-педагогічна та адміністративно-керівна робота Г. Ігнатовича і факультету в цілому не могла бути непоміченою. В ювілейній статті Ф. Зубравського до 10-річчя Харківського музично-драматичного інституту було відзначено: «За час свого майже десятирічного існування театральний факультет цілком засвоїв техніку виробництва і випустив низку фахівців режисерів і акторів, які працюють по всіх театрах України. Велику позитивну роль в організації факультету виявив професор Ігнатович, який, працюючи ударно, спільно з іншими викладачами (Мар'яненко, Дмитрова), багато сприяв піднесенню на належну височінь навчання на факультеті»¹⁸⁰.

У 1929–1932 рр. режисуру в муздраміні викладав ще один березілець, багатогранно обдарована особистість – актор, режисер і театрознавець В. С. Василько, згодом народний артист СРСР.

В. Василько прийшов до інституту уже визнаним актором і режисером. За плечима були: навчання в Київському університеті, творча робота в театрі М. Садовського, у Молодому театрі, театрах «Кийдрамте», «Березіль», вишкіл у Режлабі. Педагогічна робота В. Василька в Харківському муздраміні була на диво плідною. Практично всі його вихованці в майбутньому стали відомими режисерами, більшість – керівниками театральних колективів. Це, насамперед, заслужений діяч мистецтв УРСР Д. Лазуренко, заслужений діяч мистецтв РРФСР Ю. Йоффе, заслужений діяч мистецтв РРФСР В. Галицький, заслужений артист УРСР І. Земгано, народний артист УРСР М. Смирнов, Є. Шнейдерман, Л. Каневський. Відомий режисер, заслужений діяч мистецтв РРФСР І. Гріншпун згодом так відгукнувся про учнів майстра: «Мені поталанило, я знав і товаришував з більшістю режисерів, яких виховував В. С. Василько, <...> всі вони високоосвічені, гранично професіональні режисери, які вписали багато яскравих сторінок в історію українського радянського театру»¹⁸¹. Незважаючи на те, що І. Гріншпун не був прямим учнем В. Василька, хоча і навчався в цей час в муздраміні, згодом він напише: «... мене ніколи не покидало відчуття, що я учусь у В. С. Василька. Він був вчителем режисури, вчителем театру, вчителем життя»¹⁸². «В моє серце назавжди увійшов Василь Степанович Василько – великий митець, у якого я багато чого навчився»¹⁸³.

Народний артист СРСР
В. С. Василько

¹⁷⁹ Ігнатович О. У колі світла // Ігнатович Г. Від гасниці до рампи: нариси з історії українського театру на Закарпатті. — Ужгород, 2008. — Кн. 1. — С. 299.

¹⁸⁰ Зубравський Ф. 10 років існування Харківського музично-драматичного інституту // Радянська музика. — 1933. — № 2–3. — С. 46.

¹⁸¹ Гріншпун І. О друзях моих и учителях. — Киев : Мистецтво, 1986. — С. 61–62.

¹⁸² Там само. — С. 64–65.

¹⁸³ Там само. — С. 67.

Дослідник творчості В. Василька П. Кравчук підкреслює, що «в його особі український радянський театр мав після Л. Курбаса найбільш яскравого режисера-педагога, режисера-вихователя, режисера, який жив у мистецтві не тільки інтересами сьогоденної своєї постановки, а й інтересами своїх учнів, інтересами молоді – майбутньої зміни українського театру»¹⁸⁴.

«Особливість педагогічного методу В. С. Василька в тому, – згадує один із його найкращих учнів, засл. арт. УРСР В. Довбищенко, – що навчальний процес зрощується з виробництвом, що в самому театрі прищеплюються принципи студійності. В. С. Василько виступає як педагог не тільки в аудиторії театральної школи, але й на репетиціях, в роботі з актором, взаємовідносинах з літератором, художником, композитором. <...> Режисура і педагогіка нерозривно пов'язані в творчості В. С. Василька»¹⁸⁵.

В. Василько, очолюючи Харківський державний Червонозаводський український драматичний театр, по суті, зробив його виробничою базою для своїх студентів з муздраміну. Майже всі вони працювали в театрі на різних посадах, проходячи всі етапи підготовки вистави – від задуму до сценічного втілення – як режисери-асистенти, співрежисери і, врешті, режисери-постановники. При цьому В. Василько, як педагог-психолог, обов'язково враховував індивідуальні особливості кожного студента, міру його обдарування, працездатності, організаційні здібності. В. Довбищенко, який не тільки вчився, а й довгий час працював з учителем, писав: «В. Василько вмів тонко і безпомилково визначити мистецьку індивідуальність учня і допомогти її вільній кристалізації, вмів створити органічний і глибокий зв'язок теорії і практики в навчальному процесі, вмів показати в кожному поодинокому, начебто випадковому театральному явищі прояв загальних суспільних і мистецьких закономірностей, і навпаки – кожна теоретична аксіома у Василька завжди спирається на конкретний життєвий досвід <...>, все складається в струнку театральну систему»¹⁸⁶.

У 1967 р. В. Василько випустив книжку «Фрагменти режисури»¹⁸⁷, в якій, спираючись на свій величезний досвід, висвітлив різні аспекти діяльності режисера, торкнувся і теоретичних питань: проблеми жанру, театральності, композиції масових сцен тощо. Окремі розділи присвячено викладенню власних творчих і педагогічних методів. Оскільки В. Василько після Харкова у вищих навчальних закладах більше не працював, є всі підстави стверджувати, що основні положення цієї книжки, особливо «педагогічні роздуми», склалися саме під час роботи у Харківському муздраміні.

Не менш захоплено колишні випускники муздраміну згадували і про інших педагогів, зокрема, про Я. Мамонтова, відомого українського дра-

¹⁸⁴ Кравчук П. В. С. Василько – режисер. — Київ : Наук. думка, 1980. — С. 134.

¹⁸⁵ Віхрев В. [Довбищенко В.] Шлях режисера : (Замітки про народного артиста УРСР В. С. Василька) // Театр. — 1940. — № 6. — С. 6.

¹⁸⁶ Там само. — С. 6.

¹⁸⁷ Василько В. Фрагменти режисури. — Київ : Мистецтво, 1967. — 412 с.

матурга, історика і теоретика театру, який викладав у них теорію драми. «Яків Андрійович знав свою справу. <...> Ми багато чим йому зобов'язані. Теорію драми він читав відмінно, примушував нас вивчати першоджерела, ми міцно засвоїли драматичну теорію Аристотеля. <...> Він вмів захопити тим, що сам любив <...>, перед нами був мудрий вчитель з величезним запасом культури»¹⁸⁸.

Я. Мамонтов очолював кафедру драматургії, яка існувала з 1926/27 навчального року і ставила собі за мету не тільки допомогти студентам засвоїти такий необхідний майбутнім режисерам курс теорії драми, але й на практичних заняттях опрацьовувати сюжети відомих письменників, а також створювати оригінальну драматургію, намагаючись таким чином поповнити нечисленний сучасний театральний репертуар. Так було написано

Професор Я. А. Мамонтов
зі студентами Муздраміну.
1928 р.

п'єсу «Федько Халамидник» за В. Винниченком, яку ухвалив Репертком і яку взяли до постановки в Харківському та Одеському театрах для дітей. Як повідомляє Я. Мамонтов, опрацьовувалися ще декілька сюжетів: історична мелодрама (доби Богдана Хмельницького), сучасна мелодрама (з часів громадянської війни в Україні), сучасна драма з виробничою тематикою і музична комедія¹⁸⁹. Зокрема, преса повідомляла, що студенти III курсу муздраміну С. Димніч, Я. Могила та С. Макарченко створили історичну мелодраму на вісім картин за сюжетом повісті О. Стороженка під назвою «Марко Проклятий», яку вже подано до Реперткому й у разі дозволу її запропонують театрам для постановки. Студенти другого курсу М. Прокоф'єва, М. Панченко та І. Шахивець закінчили першу редакцію п'єси «Електроляль», присвяченої проблемам сучасного виробництва¹⁹⁰. Робота студентів муздраміну була настільки цікавою, що, критикуючи діяльність Реперткому, який місяцями не розглядає нові п'єси, у своєму виступі на театральному диспуті у червні 1929 р. найкращий драматург України М. Куліш як приклад інертності цієї установи наводить саме студентську п'єсу «Марко Проклятий»¹⁹¹.

Я. Мамонтов увійшов в історію української культури як один із небагатьох теоретиків драми і театру, які своїми працями заклали фундамент науки про театр. В одній із автобіографій, датованій 8 липня 1928 р.,

¹⁸⁸ Галицький В. Театр моеї юности. — С. 188.

¹⁸⁹ Мамонтов Я. Гризуть граніт сюжетів : Кафедра драматургії в Харківському Муздрамінституті // Нове мистецтво. — 1928. — № 9. — С. 6.

¹⁹⁰ Новини драматургії : Нова п'єса // Культура і побут. — 1928. — 21 липня. — (№ 29).

¹⁹¹ Театральний диспут: виступ М. Куліша // Радянський театр. — 1929. — № 2–3. — С. 100.

він пише: «Зараз готую до видання теоретичний курс драматургії»¹⁹². На жаль, Я. Мамонтову не вдалося видати цю книжку, однак опубліковані в кінці 1920-х – середині 1930-х років у різних часописах України статті «Драматичне письменство (Основи та технічні прийоми)», «Трагікомедія – жанр нашого часу», «Образ і мова в драматургії», «Драматичний образ», «Основні принципи драматичної мови» свідчать про те, що це мала бути фундаментальна праця. І писав її професор, завідувач кафедри драматургії Харківського муздраміну, спираючись на власний педагогічний досвід і широкий європейський контекст.

Важливу роль у підготовці режисерів відігравав художник-сценограф Д. Власюк, викладач дисципліни «Художнє оформлення сцени». «Власюк привчив нас шукати об'єми, розкриваючи площини. <...> Цілий розділ занять він присвятив використанню фактури на сцені. <...> Власюк відкрив нам закони пластичної побудови вистави, не оминаючи живописної системи оформлення з її перевагами і вадами. Його уроки принесли мені відчутну користь. Все своє театральне життя я знаходив спільну мову з театральними художниками, міг підказати необхідне рішення», – згадував В. Галицький¹⁹³.

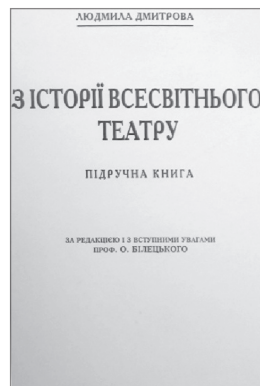

Л. М. Дмитрова

Грим викладав Мар'ян Крушельницький, один із найталановитіших акторів «Березоля», неперевершений майстер внутрішнього і зовнішнього перевтілення; історію театру – Людмила Дмитрова. «Дуже ерудована жінка, Дмитрова зуміла зацікавити нас античністю, театром середніх віків, комедією дель-арте. Вона схилялася перед Мейєрхольдом, Курбасом, МХАТ поставав у її лекціях цитаделлю натуралізму»¹⁹⁴. Слід підкреслити, що Л. Дмитрова була аспіранткою професора О. Білецького, який і сам викладав у муздраміні історію театру, більше того, він був керівником семінару підвищеного типу з цієї дисципліни. Саме

в цей час Л. Дмитрова видала фундаментальну працю «Підручна книга з історії всесвітнього театру» обсягом 44 друкованих аркушів. Розлогу вступну статтю до книги написав саме професор О. Білецький. До цього часу це чи не єдина праця такого характеру українською мовою.

Сценічну мову викладали видатна українська актриса, згодом народна артистка України Л. Гаккебуш, Н. Некрасова, а з 1932 р. – Р. Черкашин. Певний час в інституті працював видатний діяч української культури, актор, режисер, театрознавець, поет, відомий педагог і організатор

Книга Л. Дмитрової «З історії всесвітнього театру». 1929 р.

¹⁹² Мамонтов Яків Андрійович // Самі про себе: автобіографії українських митців 1920-х років. — Київ, 2015. — С. 265.

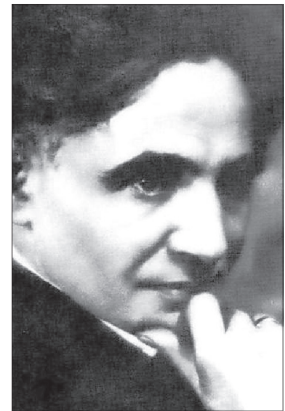
¹⁹³ Галицький В. Театр моеї юності. — С. 188–189.

¹⁹⁴ Там само. — С. 189.

театральної освіти в Україні Микола Вороний. Цікаво, що, саме працюючи професором Харківського муздраміну, він пропонує сектору підручників Держвидаву видрукувати курс своїх лекцій під назвою «Мистецтво актора». Стислий проспект наміченої роботи і сьогодні вражає масштабністю мислення, тонким розумінням природи акторської гри, її синтетичності, взаємоузгодженості з іншими мистецькими чинниками, поінформованістю про різні художні системи, стилі та напрямки у мистецтві¹⁹⁵.

З різних джерел вдалося встановити, що на драматичному факультеті, крім названих осіб, працювали К. Вислоцька (танок і сценічний рух), С. Купферова (танок, ритмопластика), В. Лачинов (грим та історія костюму), А. Бендерський (художнє читання), проф. С. Дрімцов (музичне виховання), режисер-лаборант Д. Лазуренко та ін. Виникає закономірне питання: чи викладав Лесь Курбас у Харківському муздраміні? Через відсутність архівів інституту цього періоду однозначно відповісти на це питання неможливо. Деякі досить авторитетні джерела, такі як «Матеріали до життя і творчої діяльності О. С. Курбаса, підготовлені М. Лабінським»¹⁹⁶, довідкові видання «Весь Харків» за 1929, 1930 роки дають на це питання позитивну відповідь. Однак зважаючи на ситуацію, в якій опинився «Березіль» і особисто Л. Курбас після заборони «Народного Малахія», театрального диспуту 1929 р., ми піддаємо сумніву можливість його роботи в муздраміні. Не згадують про роботу Л. Курбаса в муздраміні у своїх спогадах В. Василько і Р. Черкашин, що працювали в цей час в інституті, а також і жоден з випускників цих років. Більше того, студент 1929–1932 рр. В. Галицький писав: «Не дивлячись на велику кількість чудових педагогів, багато хто з нас відчував себе все ж таки обділеним. Нам не вистачало особистості на чолі курсу, майстра, який став би для нас абсолютним авторитетом в галузі режисури <...> Ми не розуміли, чому Лесь Степанович Курбас обминає інститут, а очолюють курси його учні, які несуть лише відбиток світла його таланту режисера і педагога. Ми не усвідомлювали, що Курбаса просто не допускають до нас. Навколо нього газети вже створили важку атмосферу, і діапазон його діяльності звужувався»¹⁹⁷ (курсив Г. Б.).

Крім цього, слід нагадати, що Л. Курбас неодноразово підкреслював, що хорошого актора і режисера, тим більше для «Березоля» з його власною естетикою, можна виховати тільки при театрі. Зокрема, на театральному диспуті 1929 р. він сказав: «... Я маю переконання що, в наших художніх ВИШах, відірваних від виробництва, ніколи не може бути поставлено питання

Народний артист УРСР
Л. С. Курбас

¹⁹⁵ Бабишкін О. Театральний світ Миколи Вороного // Микола Вороний. Театр і драма. — Київ, 1989. — С. 21–22.

¹⁹⁶ Лесь Курбас : Спогади сучасників. — Київ : Мистецтво, 1969. — С. 337.

¹⁹⁷ Галицький В. Театр моеї юности. — С. 189.

виховання так, як на виробництві. <...> З цим погоджуються і видатні педагоги, що тільки на виробництві можна виховати справді міцних, хороших працівників»¹⁹⁸.

Тому, переїхавши до Харкова, Л. Курбас відразу розпочав роботу з організації власної школи при театрі «Березіль». Вона була відкрита 1927 р. як «театральна школа, <...> на зразок технічному підвищеного типу»¹⁹⁹.

У цьому ж анонсі повідомлялося: «Широкою програмою та новими методами школа відрізняється від театральних шкіл інших. Школа Березіля будується на принципі школи при виробництві і в ній буде особливу увагу звернуто на практичне навчання»²⁰⁰ (курсив Г. Б.). Курс навчання передбачався трирічний з набором на акторський (60 вакансій), хореографічний відділи і культури руху. У наступному сезоні планували відкрити відділ матеріального оформлення сцени та режисерський. Повідомлялося також, що «школою керуватиме мистецький керівник Березіля народний артист Л. Курбас. В складі педагогічному школи найкращі сили»²⁰¹.

Як завжди, Л. Курбас думав перспективно, і тому в 1929 р. ця театральна школа перетворюється на Драматичну студію при театрі «Березіль» і набуває уже дещо іншого статусу – вона відкривається за постановою Управи Мистецтв Народного комісаріату освіти. За тими завданнями, які було поставлено перед цим навчальним закладом – «виховати свідомого своїх обов'язків митця і громадянина, давши йому певне фахове уміння актора і режисера сучасного театру та кіна <...>», а також за переліком фахових та загальноосвітніх дисциплін ця студія швидше нагадувала інститут. Часопис «Радянський театр» повідомляв: «До навчальної програми входитиме ціла низка дисциплін із спеціальної галузі, як-от: постава голосу, дикція, історія театру, художнє читання, акробатика, ритміка, музичне виховання, костюм, маска, грим, система виховання актора і режисура; окрім цього викладатимуться дисципліни й загальноосвітні: реврух, історичний матеріалізм, історія комуністичної партії, укромов і українознавство та чужоземні мови»²⁰².

Керівником студії було призначено Л. Курбаса. До викладацького складу, крім Курбаса, зараховано режисерів театру Б. Балабана, Л. Дубовика, В. Скляренка, професорів О. Білецького, Я. Полфьорова, Юринця, В. Меллера, М. Крушельницького, М. Йогансена та ін. Потім до них приєднався Б. Тягно. Тож педагогічний склад був високопрофесійним. Як свідчить очевидець цього процесу Р. Черкашин, «Лесь Курбас уважно стежив за працею студії, переглядав усі навчальні роботи, робив детальні зауваження. Бесіди зі студентами відбувалися в театрі – у робочому

¹⁹⁸ Театральний диспут : виступ Л. Курбаса // Радянський театр. — 1929. — № 2–3. — С. 87.

¹⁹⁹ Театральна школа при «Березолі» // Культура і побут. — 1927. — 10 верес. (№ 34).

²⁰⁰ Там само.

²⁰¹ Там само.

²⁰² Драмстудія при театрі «Березіль» // Радянський театр. — 1929. — № 2–3. — С. 79.

кабінеті Олександра Степановича»²⁰³. Дослідник творчості Л. Курбаса Н. Єрмакова також стверджує: «Студія стала об'єктом постійного клопоту Л. Курбаса – він контролював і спрямовував усю роботу особисто»²⁰⁴. Все це свідчить про те, що керівника «Березоля» не дуже влаштувала ситуація з підготовкою кадрів у Харківському муздраміні, і він волів мати власну школу при театрі. Однією з причин небажання режисера працювати в муздраміні могло бути й особисте несприйняття ним керівництва інституту, насамперед, ректора Д. Грудина, представника ВУСПівської критики, яка різко засуджувала творчу діяльність театру «Березиль» та особисто Л. Курбаса.

Переконливим доказом того, що Л. Курбас не працював у муздраміні, на наш погляд, є і той факт, що Д. Грудина у своїй наклепницькій статті «Проти “курбасівщини” в театрі», опублікованій 1934 р. у московському часописі «Театр и драматургия»²⁰⁵, шельмуючи професора Г. Ігнатовича, професора Й. Куніна, молодих викладачів Р. Черкашина та М. Верхацького за «пропаганду “системи Курбаса”» серед студентів муздраміну, жодним словом не обмовився про роботу самого Л. Курбаса в інституті, а він, як ректор, був добре поінформованим щодо викладачів свого навчального закладу. Це питання вимагає додаткового дослідження, оскільки, як ми пересвідчуємось, у деяких часописах ім'я Л. Курбаса подається в переліку педагогічного складу інституту.

Як би там не було, а саме наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. Харківський муздрамін поступово набирає «інститутського статусу», не тільки за формальними ознаками, але й по суті. Насамперед, на державному рівні було вирішено цілу низку питань організаційно-правового і методологічного характеру: визначено чіткі терміни навчання студентів, затверджено приймальні вимоги до абітурієнтів і кваліфікаційні вимоги до випускників, створено нормативні навчальні плани, укомплектовано викладацький склад. З метою підвищення рівня підготовки абітурієнтів, особливо з робітничого середовища, до вступу в інститут, у 1931 р. було відкрито робітфаки з денною і вечірньою формами навчання²⁰⁶. Деяко раніше – з 1 січня 1929 р. – безпосередньо при інституті було організовано дворічні драматичні курси, які вирішували дві задачі: перша – «дати підготовку робітничо-селянській молоді, що не має потрібної освіти для вступу <...> на драматичний факультет; друга – поповнити освіту клубних керівників, що мають практичний стаж, але не мають достатньої теоретичної підготовки»²⁰⁷.

²⁰³ Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березильці : Театральні спогади-роздуми. — Харків : Акта, 2008. — С. 39.

²⁰⁴ Єрмакова Н. Березильська культура : Історія, досвід. — Київ : Фенікс, 2012. — С. 395.

²⁰⁵ Грудина Д. Против «курбасовщини» в театре // Театр и драматургия. — 1934. — № 6. — С. 30–36.

²⁰⁶ Список установ народної освіти та охорони здоров'я м. Харкова та приміської смуги. — Харків, 1931. — С. 23.

²⁰⁷ Театр і музика: Драматичні курси // Червоний шлях. — 1929. — № 1. — С. 252.

Поступово налагоджується методична і науково-дослідна робота. Укладаються програми з фахових і загальноосвітніх дисциплін, провідним науковцям – С. Богатирьову, О. Ольховському, П. Козицькому, Я. Мамонтову – доручають підготувати нові підручники. З метою пошкваллення науково-дослідної роботи спочатку організуються так звані «семінари підвищеного типу»: з історії музики (керівник професор С. С. Богатирьов), з історії театру (керівник професор О. І. Білецький) і з практики сцени та режисури (керівник народний артист Республіки Лесь Курбас)²⁰⁸. 1931 р. було відкрито аспірантуру, мета якої: сприяти активізації наукової роботи та поліпшенню підготовки нових наукових і педагогічних кадрів у галузі мистецтва. Ці факти дозволили Ф. Зубравському зробити висновок про те, що «наявний склад наукових мистецьких сил та той розмах, який набула робота кафедр, особливо за останній час, дають всі підстави говорити, що наукове значення цієї роботи виходить поза межі внутрішніх інтересів інституту»²⁰⁹ (курсив Г. Б.).

Сформувалися на той час і творчі колективи інституту. На музичних факультетах – оркестри, хор, концертні бригади, а на драматичному – театральна майстерня «Молодар» (Молодий театр революції). Колектив був створений у вересні 1927 р. за ініціативою режисера С. Бондарчука з колишніх випускників інституту на заводі «Серп і молот». З 1928 р. майстерня стала функціонувати як *навчальний театр муздрамину* (курсив Г. Б.), «щоб поєднати підготовчу роботу драматичного факультету з виробництвом»²¹⁰. До складу майстерні «Молодар» входило 27 чоловік, з них 14 – недавні випускники інституту, а решта – студенти III та IV курсів. Керівник майстерні – декан драмфаку Г. Ігнатович. Повідомлялося також, що майстерня мала у своєму складі власних співаків, музик, художників – усі вони були вихованці художніх ВИШів. При театрі працювали режисерська і драматургічна лабораторії. Незважаючи на складні умови праці, брак коштів, майстерня в короткій термін підготувала декілька вистав: «Жовтнева програма» (з робіт студентів-режисерів Дорошенка і Я. Могили); «Княжна Вікторія» Я. Мамонтова (режисер С. Бондарчук); «Шлак» В. Державіна (режисер – студент М. Станіславський); «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (режисер – В. Скляренко); «Бур'ян» за повістю А. Головка (інсценізація і постановка С. Бондарчука)²¹¹. З інших джерел дізнаємося, що в репертуарі навчального театру були ще вистави «Бурлака» І. Карпенка-Карого та «Радій» М. Ірчана²¹². Посилаючись на думку декана драматичного факультету Г. Ігнатовича, дописувач П. Могила підкреслює, що «випуск цього

²⁰⁸ Весь Харків: Адресно-довідкова книга на 1929 р. — Харків, 1929. — С. 76.

²⁰⁹ Зубравський Ф. 10 років існування Харківського музично-драматичного інституту // Радянська музика. — 1933. — № 2–3. — С. 49.

²¹⁰ Могила П. Майстерня «Молодар» // Радянський театр. — 1929. — № 2–3. — С. 63.

²¹¹ Там само.

²¹² Мирошніченко Л. Театральна молодь за роботою // Всесвіт. — 1928. — № 30. — С. 18.

року остільки вдячний, що може лягти в основу нової театральної одиниці. <...> Спаяність, єдина система виховання, готовий репертуар дають право «Молодареві» не лише претендувати на місце в театральній системі, а й зобов'язують відповідні органи дати змогу вирости новій культурній одиниці, яких так мало на нашому широкому, вимогами, театральному полі»²¹³.

Театр досить системно працював, даючи 4 вистави на тиждень і обслуговуючи робітничого глядача за планом ХОРПСу (Харківської окружної ради профспілок). Після закінчення театрального сезону керівні органи планували відправити театр «Молодар» для обслуговування клубів Донбасу. Все це свідчило про широкий резонанс і достатньо професійну роботу молодого колективу. «“Молодар” прагне стати місцем театральних досягнень, лабораторією, що з їх виробів і досвіду користуватимуться і драмгуртки клубів», – оптимістично повідомляв дописувач П. Могила²¹⁴. Нам не вдалося встановити поіменний список акторів театру «Молодар», але уже те, що з 1928 по 1930 рр. учасником цього колективу був тодішній студент муздраміну, а згодом народний артист України М. Покотило, говорить саме за себе²¹⁵.

Професор Й. О. Кувін

Успішно працював в оновленому складі під керівництвом професора Й. Куніна студентський «Театр читця», який у 1928 р. разом зі своїм очільником переїхав з Київського інституту імені М. В. Лисенка до Харківського муздраміну. Невдовзі «Театр читця» став самостійною творчою одиницею, вів успішну театральну-концертну діяльність уже під назвою «Український героїчний театр читця». Активну участь у його роботі брав колишній студент Київського муздраміну, а з 1928 р. – молодий актор «Березоля» – Р. Черкашин²¹⁶.

Тим не менше, на шляху становлення вищої театральної освіти було чимало проблем: недостатнє фінансування, відсутність належної матеріальної бази, зокрема, обладнаних сценічних майданчиків, баз практики, напрацьованої методології, підручників; брак професійно підготовлених викладачів; низький рівень оплати праці професорсько-викладацького складу, особливо, порівняно з вузами іншого профілю. Усі ці проблеми знайшли відображення в гострій дискусії, що розгорілася на сторінках центральної преси протягом 1928–1929 рр. Власне, розпочалася вона ще в 1925–1926 рр. статтями П. Горбенка, Ю. Смолича, І. Врони, Д. Грудини, які публікувалися в додатку до газети «Вісті» – «Культура і побут» – в порядку підготовки до Всеукраїнського з'їзду з мистецької освіти.

²¹³ Могила П. Майстерня «Молодар» // Радянський театр. — 1929. — № 2–3. — С. 63.

²¹⁴ Там само.

²¹⁵ Павленко Г., Сапьялкіна А. Михайло Федорович Покотило : Сторінки Пам'яті // Просценіум. — Львів, 2008. — № 1–2. — С. 43.

²¹⁶ Більш детально про це див.: Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березільці : Театральні спогади-роздуми. — Харків : Акта, 2008. — С. 24, 35, 64.

У 1928 р. дискусія спалахнула ще більш гостро і масштабно на сторінках цього ж часопису. У ній беруть участь Д. Грудина, тепер уже ректор Харківського муздраміну, О. Ремез (режисер з Одеси), Б. Вольський, директор Харківського державного драматичного театру, професор І. Туркельтауб, П. Горбенко та ін. У центрі цієї дискусії стояла найголовніша проблема: де і як потрібно готувати акторські кадри – в театральних вузах чи в студіях при театрі. Обговорюючи це питання, диспутанти торкнулися цілої низки проблем, які не втратили своєї актуальності і сьогодні: матеріального забезпечення театральних вишів, їх зв'язку з виробництвом, тобто з театрами, методології підготовки та ін. Ясна річ, що Д. Грудина, як керівник вузу, відстоює думку, що освіченого митця може підготувати лише вищий навчальний заклад, а Б. Вольський, О. Ремез – що справжніх висококваліфікованих акторів можна виховати лише студійним шляхом. Найбільш виважено і професійно підійшов до цього питання П. Горбенко, який, відстоюючи театральну школу, серед інших аргументів, підсумовуючи, сказав: «Для розвитку театральних відділів музично-драматичних вузів бракує, на мою думку, лише двох речей – 1) достатніх коштів і 2) сприятливого відношення з боку професійного театру та тих органів, що керують театральною роботою. Більше уваги до театральної школи, і тоді нарікати на неї не доведеться»²¹⁷. На нашу думку, ця теза не втратила своєї актуальності і сьогодні.

Як прихильник реалістичного психологічного театру, дещо односторонні, але слухні думки висловлює професор Харківського муздраміну І. Туркельтауб. Погоджуючись з тим, що вища театральна школа, звісно, потрібна, він пов'язує зниження рівня акторської майстерності зі зміною естетики театру, з приходом так званого «умовного театру». Саме там, вважає він, «актор потроху все більше обертається з «суті» на «аксесуар», в другорядну, побічну річ для сценічної картини, що її в своїх інтересах утворював режисер. <...> Адаже майже 20 років підряд з театру виганяли актора з його емоцією, зі словом і жестом, себто з усім тим, що складає суть у театрі»²¹⁸. Найжахливіше, на думку І. Туркельтауба, те, що «принципи умовного театру найенергійніше насаджувано в театральній школі. Туди принесли експериментаторство, і молодь вчилася <...> всього, крім того, що їй справді потрібно було. Чи дивно після цього, що з театральної школи виходили люди, що не вимовляли 30 літер з абетки, не знали, що їм робити зі своїм голосом, обличчям, руками, корпусом і т. д.»²¹⁹ Що стосується режисури, вважає І. Туркельтауб, то «у нас ростуть, як і в РРФСР, режисери-постановники, але зовсім зникають режисери, вчителі сцени. Сучасні молоді режисери виявляють себе чудовими винахідливими комбінаторами, але вони нічого не можуть дати акторові»²²⁰.

²¹⁷ Горбенко П. Про театральну освіту // Культура і побут. — 1928. — 6 трав. — (№ 18).

²¹⁸ Туркельтауб І. Дозвольте й мені... : З приводу «Апології кустарництва» // Культура і побут. — 1928. — 28 квіт. — (№ 17).

²¹⁹ Там само.

²²⁰ Там само.

Майже одночасно не менш гостра дискусія, присвячена підготовці режисерів, проходила на сторінках часопису «Нове мистецтво». Заради справедливості зазначимо, що дискусію з цієї проблеми ще в 1926 р. розпочав Д. Грудина, так і назвавши свою статтю – «До підготовки молодшої української режисури»²²¹. Насамперед, він чи не вперше піднімає питання про неможливість підготовки режисерів у так званих режлабораторіях при більшості професійних театрів, оскільки вони не мають можливості робити це якісно. Виключення Д. Грудина робить лише для Мистецького об'єднання «Березілля», яке уже підготовило декілька молодих режисерів. Друге, що пропонує Д. Грудина – це «організувати Експериментально-лабораторний театр – бодай один на Україні, де б по черзі, за керівництвом авторитетних, досвідчених керівників <...> всі молоді режисери та реж. лаборанти змогли б удосконалюватися та набувати необхідний досвід та знання»²²². Одночасно це, на думку автора, допомогло б вирішити проблему практичної підготовки випускників драматичних технікумів і відділів музично-драматичних вишів.

Натомість 1928 р. В. Василько, на той час художній керівник Одеської держдрами, підкреслюючи, що навіть професійний театр, не кажучи вже про аматорський (5000 гуртків), перебуває напередодні режисерської кризи, з метою працевлаштування випускників муздрамів і підвищення їх кваліфікації пропонує включити до штатного розкладу великих театрів ставки режисера-лаборанта з відповідним фінансуванням. Тобто вирішити це питання на державному рівні. «Доки ця справа не буде розв'язана конкретно, аж до відповідних статтів у бюджеті театру, справа виховання режисерського молодняка залишатиметься на папері принаймі по виробничих театрах», – стверджує режисер²²³.

Інші учасники дискусії: П. Вернигора (представник з Одеси), С. Бондарчук, декан драматичного факультету Харківського муздраміну, підтримуючи пропозиції В. Василька, піднімають питання про ситуацію всередині муздрамів: недостатня кількість викладачів високої кваліфікації, низька заробітна плата і необхідність підняти її до рівня інших вишів, невідповідна матеріальна база, потреба у вдосконаленні методики тощо.

Ми не могли обійти увагою цю дискусію насамперед через те, що вона безпосередньо торкалася проблем, які переживала тодішня театральна освіта, адже більшість її учасників були викладачами Харківського муздраміну, а за своєю масштабністю, тривалістю, гостротою поставлених питань вона не має аналогів аж до сьогоднішнього дня. Основні її тези ще довго «відлунювались» у статтях Й. Шевченка, Я. Мамонтова, П. Руліна, у виступах Л. Курбаса та В. Василька на театральному диспуті 1929 р. і безпосередньо в театральній практиці і педагогіці.

²²¹ Грудина Д. До підготовки молодшої української режисури // Культура і побут. — 1926. — 21 лют. — (№ 8).

²²² Там само.

²²³ Василько В. В справі виховання молодшої української режисури // Нове мистецтво. — 1928. — № 8. — С. 2.

Слід підкреслити, що подібна ситуація з театральними вишами була і в Росії, про що свідчить виступ начальника управління театральнo-видавничими закладами Наркомосу РСФСР Аркадьєва на Всеросійській нараді з театральної освіти у Москві, який сказав: «Зі всього фронту театральнoго мистецтва питання підготовки кадрів є найбільш відсталим. Ця ланка роботи знаходиться у стані великої занедбаності»²²⁴. А уже не раз згадуваний професор І. Туркельгауб, що в кінці 1920-х рр. повернувся до Москви, у 1934 р. писав: «...у нас до останніх днів ніхто майже серйозно не займався питаннями сценічної освіти ні з організаційної сторони, ні з методичної. <...> До цього року не було навіть керівного центру. Тільки після організації півроку тому в Наркомосі РРФСР при Управлінні театральними видовищними закладами навчального сектору стало можливо порахувати, де і які існують театральні навчальні заклади, – так мало цікавилися сценічною освітою»²²⁵. Тому з метою підвищення рівня підготовки фахівців на державному рівні приймається ряд постанов, які стосуються найрізноманітніших питань життєдіяльності вузів – від організаційно-адміністративних до науково-методичної роботи. Ф. Зубравський писав щодо впливів усіх постанов на діяльність Харківського муздрамїну: «Директиви уряду щодо точних термінів навчання, принципів складання програм, обліку знань студентів, дипломних праць, єдиноначальність внесли велику систематизацію в роботі інституту і дали можливість підняти на вищий щабель якість самої роботи»²²⁶.

На початку 1930-х рр. деякі зміни відбуваються в структурі інституту і навіть у самій його назві: 1931 р. його перейменували з музично-драматичного на музично-театральний інститут. Оголошення про осінній набір до інституту у 1933 р. свідчить про те, що в інституті було три факультети: музичний, театральний і радіофакультет. Дещо розширилося і спектр підготовки фахівців. Так, театральний факультет (колишній драматичний), що вів підготовку лише режисерів драми, тепер розпочав готувати ще й акторів опери, драми, музкомедії, а щойно відкритий факультет радіо – керівників художнього радіомовлення (в галузі музичній і літературно-драматичній)²²⁷.

Однак активна розбудова інституту припиняється внаслідок чергового наступу тоталітарної системи: почалися безпідставні звинувачення видатних діячів мистецтва, культури, педагогіки в буржуазному націоналізмі, і як наслідок, їх звільнення й арешти. У 1933 р., доведені до відчаю, пішли з життя М. Скрипник, М. Хвильовий. 5 жовтня цього ж року був звільнений з посади директора і художнього керівника театру «Березіль»,

²²⁴ Цит. за: Туркельгауб І. Підготовка театральних кадрів // Фронт науки і техніки. — 1934. — № 8. — С. 43.

²²⁵ Там само. — С. 44.

²²⁶ Зубравський Ф. 10 років існування Харківського музично-драматичного інституту // Радянська музика. — 1933. — № 2–3. — С. 49.

²²⁷ [Оголошення про набір на 1933–1934 р.] // Комсомолець України. — 1933. — 10 червня.

а в 1934 р. – заарештований Лесь Курбас. Не минула ця біда і Харківський музично-театральний інститут. Відомче видання Наркомосу «На фронті культури» повідомляло: «...до навчальних мистецьких закладів пролізли націоналістичні елементи, які провадили політично-шкідницьку діяльність. Їхні буржуазно-націоналістичні та формалістичні концепції викрив Наркомос в Харківському музично-театральному інституті, знявши керівництво та очистивши склад викладачів»²²⁸. Так звані «вороги народу» були «викриті» і в багатьох інших мистецьких навчальних закладах: Київському муздраміні, Дніпропетровському музично-театральному технікумі, Київському музтехнікумі. «Всі вони, – як стверджує невідомий дописувач, – протягували класово-ворожі теорії»²²⁹. У Харківському музично-театральному інституті чи не найбільше постраждав саме викладацький склад театрального факультету, насамперед березильці, представники курбасівської школи. Постановою Наркомосу було звільнено з роботи декана факультету, професора Г. Ігнатовича і професора Й. Куніна. Більше того, вони були позбавлені вчених звань професора²³⁰.

Коментуючи цю ситуацію, Д. Грудина у своїй сумнозвісній статті «Против “курбасовщины” в театре», підготовленій і опублікованій, без сумніву, на замовлення вищих ешелонів влади в московському часописі «Театр и драматургия», писав: «Курбасівці поширювали настанови свого “метра” по всій Україні, труїли ними молодь, “виховували” в цьому дусі ціле театральне покоління»²³¹.

Серед інших викладачів Харківського музично-театрального інституту, яких «розвінчав» Д. Грудина за їх «політичну незрілість і неблагонадійність» – молоді педагоги: Р. Черкашин, М. Верхацький і навіть професор Я. Мамонтов. Д. Грудина стверджує, що внаслідок таких «форм і методів» навчання з Харківського музично-театрального інституту в 1932/1933 н. р. «відсіялось» 275 студентів із загальної кількості 350–370 чоловік. Якщо взяти до уваги, що у 1931 р. в інституті навчалось, згідно з офіційними даними, всього 410 чоловік, з них – 144 студенти на театральному факультеті²³², то стане ясно, що кількість відрахованих значно перебільшена автором статті і не відповідає дійсності. Крім цього, саме Д. Грудина, як ректор інституту, повинен був у першу чергу нести персональну відповідальність за стан справ у підпорядкованому йому навчальному закладі.

Як би там не було, а 1934 р. музично-театральні інститути – в Харкові, Києві і Одесі – припинили своє існування відповідно до постанови Ради Народних Комісарів про реорганізацію мистецької освіти. На думку

²²⁸ Музично-театральна освіта // На фронті культури. — Київ, 1935. — С. 156.

²²⁹ Там само.

²³⁰ Грудина Д. Против «курбасовщины» в театре // Театр и драматургия. — 1934. — № 6. — С. 34.

²³¹ Там само. С. 33.

²³² Список установ народосвіти та охорони здоров'я м. Харкова та приміської смуги Харків. — Харків, 1931. — С. 21.

керівництва Наркомосу, ця реорганізація повинна була *уніфікувати систему вітчизняної мистецької освіти з мистецькою освітою РСФСР, і одночасно ліквідувати «націоналістичне перекручення на цій ділянці роботи»*²³³ (курсив Г. Б.). Внаслідок цієї «реорганізації» в Україні залишилися декілька консерваторій і лише один вищий театральний навчальний заклад – Київський державний театральний інститут, що утворився у 1934 р. на базі драматичного факультету колишнього Музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка.

Що стосується Харкова, то у 1934 р. музичне відділення музично-театрального інституту влилося в музично-драматичний технікум з правами вищого навчального закладу, а з червня 1936 р. поновлюється діяльність Харківської державної консерваторії. Театральний факультет (здебільшого студенти старших курсів) був приєднаний до Київського театрального інституту. Ясна річ, що це було зумовлено ще одним рішенням на державному рівні – переведенням столиці Радянської України з Харкова до Києва.

Однак Харків зі своїми могутніми театральними традиціями не залишився зовсім без театральної освіти. У 1934–1941 рр. вона існувала тут на рівні середньої ланки. Справа в тому, що ще 1930 р. на базі музичної профшколи й уже згадуваної драматичної студії при театрі «Березиль» було створено Харківський музично-театральний технікум²³⁴. Технікум мав три відділи: акторський, балетний, вокальний та музичний. Містився він на вул. Сумській, 34 (тоді – вул. К. Лібкнехта), мав денне і вечірнє відділення, 4-річний термін навчання. 1931 р. там навчалось 251 учнів (досить багато, як для технікуму) і підпорядковувався він Народному комісаріату освіти²³⁵.

Але чи не найважливіше те, що на театральному відділенні зберігся березільський дух і березільська школа. Директором технікуму спочатку був М. Верхацький – випускник

Будинок по вул. Сумській, 34

Музично-драматичний технікум, 1932 р. Здача «клоунади» Л. Курбасу.

²³³ Музично-театральна освіта // На фронті культури. — Київ, 1935. — С. 157.

²³⁴ Довідка про історію існування театральних учбових закладів в м. Харкові // ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. № 44. Арк. 1.

²³⁵ Список установ народної та охорони здоров'я м. Харкова та приміської смуги Харків. — Харків, 1931. — С. 25.

і викладач муздраміну, вірний учень і соратник Л. Курбаса. Крім М. Верхацького, який ще й вів акторський курс, в технікумі працювали Л. Курбас, Л. Дубовик, К. Діхтяренко, М. Новіков – секретар режлабу «Березоля», Р. Черкашин, В. Скляренко, Б. Дробинський та інші березільці. Колишній студент технікуму, згодом багатолітній декан театрального факультету в Харківському державному театральному інституті (з 1963 р. – Харківсько-го державного інституту мистецтв), Трохим Карпович Ольховський у своїх спогадах згадує про надзвичайно цікаву організацію навчального процесу за принципами березільської школи: етюди на імпровізацію, різноманітні мімодрами «на стани з перетвореннями», вправи на так звану «клоунаду» (ці завдання давав сам Курбас і приймав їх²³⁶). Особливістю навчального процесу було те, що він тісно був пов'язаний з практикою театру «Березіль». Студійці, а згодом студенти акторського відділення технікуму, були зайняті в масових сценах вистав «Березоля», деякі, як Т. Ольховський, були зараховані до складу театру. Виходити на березільську сцену майже щовечора поряд з І. Мар'яненком, А. Бучмою, В. Чистяковою, М. Крушельницьким, Й. Гірняком та іншими досвідченими акторами, хай навіть у масових сценах, спілкування з ними було чи не найважливішою ланкою навчання.

Студенти жили спочатку у гуртожитку «Гігант», а згодом у приміщенні торгового центру «Суздальські ряди». «Харчувалися ми, – згадує Т. Ольховський, – по талонам у студентській їдальні навпроти. <...> Це були голодні роки, особливо пам'ятаю голодний 1932/1933 рік, коли на вулицях Харкова лежали і вмирали опухлі колгоспники, яких “мудрий” вождь пограбував і залишив на зиму без шматка хліба. Студенти мали на день 600 грамів хліба...»²³⁷.

У 1934 р. після розформування Харківського музично-драматичного інституту відбулася реорганізація і музично-драматичного технікуму. Студентів вокального та музичного відділів перевели до Харківського музичного училища, а театральне відділення, поповнившись студентами молодших курсів колишнього муздраміну – тими, кого не взяли до Київського інституту, або тими, хто з різних причин не зміг поїхати, – трансформувалося в Харківське театральне училище, залишившись у цьому ж приміщенні – на Сумській, 34. Викладацький склад також залишився майже без змін, за

Студенти випускного курсу Харківського театального училища з викладачами Р. Черкашиним та І. Юхименком (1934 р.)

²³⁶ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле : (Спогади) [машинопис]. — Харків, 1984. — Арк. 31–32. — Зберігається в архіві О. Т. Ольховської.

²³⁷ Там само. — Арк. 35.

виключенням репресованого Л. Курбаса. До них долучилися також колишні викладачі муздраміну: І. Мар'яненко, М. Крушельницький, Д. Власюк, професор З. Малютіна, професор М. Михайлов, Я. Полфьоров, Л. Дубовик, згодом О. Глаголін-Гусєв та ін. Директором училища став М. Новіков. Десь у 1936–1937 рр. на викладацьку роботу до училища прийшов заслужений артист УРСР І. Я. Юхименко й очолив відразу четвертий випускний курс. Т. Ольховський характеризує його як людину великого темпераменту, розумну, з хорошою творчою фантазією, лагідної вдачі, але інколи, «коли бачив з боку студентів лінощі, розхлябаність – робився лютим, гнівним до нестриманості. Педагог він був чудовий»²³⁸ (курсив Г. Б.). Помічником директора і викладачем училища у 1939–1941 рр. став молодий випускник Державного інституту театрального мистецтва імені Луначарського А. В. Плетньов.

За спогадами Т. Ольховського вдалося встановити назви декількох дипломних вистав, які підготували студенти театрального училища: «Криголам» Г. Мізюна, «Мірандоліна» К. Гольдоні, «Суєта» І. Карпенка-Карого, «Вишневий сад» А. Чехова.

Серед найбільш відомих випускників музично-театрального технікуму і театрального училища – народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР Є. Бондаренко, народна артистка РРФСР Т. Карпова, заслужена артистка УРСР С. Коваль, диктор Всеукраїнського

Учасники вистави «Криголам» Г. Мізюна. Харківське театральне училище, 1934 р.

Учасники вистави «Брехун» К. Гольдоні з Т. Ольховським (1940 р.)

радіо, заслужений артист УРСР А. Євенко, заслужені артисти УРСР Н. Герасимова, І. Костюченко, Д. Пономаренко, режисер П. Резніков, згодом викладач Харківського театрального інституту, а ще багато високопрофесійних акторів, які працювали на багатьох сценах України і за її межами.

Харківське театральне училище припинило своє існування у серпні 1941 р., злившись з евакуйованим до Харкова Київським театральним

²³⁸ Там само. — С. 46.

інститутом. У жовтні 1941 р. цей об'єднаний навчальний заклад був евакуйований до м. Саратова.

Нам мало що відомо про перебування інституту в Саратові. Не збереглися ні списки студентів-харків'ян, ні викладачів, які поїхали до Саратова. Проте залишилися окремі спогади, які дещо проливають світло на драматичні події того часу: «Виїхали ми з Харкова у вересні 1941 р., як кажуть, в нікуди... Ніхто не давав нам ні направлення, ні квитків. Під обстрілами і бомбардуванням штурмом сіли в робочий поїзд і попрямували до Сталінграда. Врешті нашим пристановищем став Саратов. Тут були Раднарком України, МХАТ імені М. Горького, Московський державний інститут театрального мистецтва імені А. Луначарського, котрий і прийняв нас у свою студентську сім'ю, як українську студію. <...> 1942 рік минув у напруженому ритмі – навчання в інституті, робота на радіо, риття окопів. Наприкінці року разом з Інститутом театрального мистецтва, який повертався до Москви, виїхали ми, студенти української студії. У Москві продовжували навчання і концертну діяльність, і роботу на українському радіо. Влітку 1943-го р. після закінчення занять почали готуватися до поїздки на фронт у складі студентської бригади...», – згадувала тодішня студентка, згодом актриса і театрознавець В. Козієнко²³⁹.

Цю драматичну картину дещо доповнюють спогади учасника тих подій, студента, згодом народного артиста СРСР А. Гашинського: «Нас було тоді 25. Ми – студенти театральних вузів України <...> після тридцятиденних поневірянь, опинилися в буквальному сенсі на вулиці»²⁴⁰. Дізнавшись, що на залізничну станцію Саратова прибув потяг із Москви, в якому знаходилися керівники і студенти ДІТМ імені А. Луначарського, українські студенти побігли на вокзал, знайшли «головного» і розповіли про себе. Керівником виявився директор ДІТМу Йосип Мойсейович Раєвський. Вислухавши українців, він сказав: «Великих повноважень у мене нема, але ми поділимось з вами всім, що маємо, й загинути вам не дамо»²⁴¹. Й. Раєвський дотримав слова і зарахував «приблудних» українців до студентського складу як український відділ. Зауважимо, що ні В. Козієнко, ні А. Гашинський жодним словом не згадують про саратівський період навчання, про викладачів, які працювали з українською групою. Натомість вони досить детально і тепло описують навчання вже після повернення до Москви, своїх московських викладачів – керівника курсу прославленого актора, народного артиста СРСР, професора М. Тарханова та актрису МХАТу О. Якубовську, Є. Саричеву та ін.; те, як готували дипломні вистави («Останні» М. Горького, «Лісову пісню» Л. Українки, «Чайку» А. Чехова), і що дипломи вони

²³⁹ Цит. за: Гайдабура В. Пам'ятаєте, ви підстрілили чайку? // Театральні автографи часу : дослідження, рецензії, творчі портрети, інтерв'ю, «фото-сайти». — Київ, 2007. — С. 93.

²⁴⁰ Гашинский А. Нам отдавали все : (М. Тарханов) // ГИТИС: жизнь и судьбы театральной педагогики. — Москва : ГИТИС, 2003. — С. 154.

²⁴¹ Там само.

отримали за підписом самої О. Кніппер-Чехової, яка очолювала Державну екзаменаційну комісію²⁴².

У чому ж тут справа? Проаналізувавши наявні джерела, можемо висловити припущення, що в саратовський період керівником української групи в ДІТМ імені А. Луначарського був відомий режисер і педагог, ректор Київського театрального інституту, професор І. Чабаненко. Очевидно, що зі студентами з України був і харківський викладач А. Плетньов, що підтверджують довідки, збережені в його особистій справі. Одна з них, від 2 липня 1946 р. № 387 за підписом З. Смоктія, свідчить, що А. В. Плетньов «був мобілізований за завданням Уряду на евакуацію інституту до м. Саратов»²⁴³. Інша – за підписом начальника управління навчальних закладів Комітету в справах мистецтв УРСР В. Деряжного – що А. В. Плетньов працював «з серпня 1941 р. до січня 1942 р. штатним старшим викладачем історії театру у Харківському театральному інституті, евакуйованому до м. Саратов»²⁴⁴.

Вже у Москві керівником українського курсу був призначений народний артист СРСР, професор М. Тарханов та викладачем – актриса МХАТу О. Якубовська. Після звільнення Харкова, як стверджує доктор мистецтвознавства В. Гайдабура, І. Чабаненко «запропонував студійцям повернутися на Україну і там закінчити навчання. На зборах студенти одностайно висловилися за те, щоб до одержання дипломів Москву не залишати»²⁴⁵. Напевно, якась частина повернулася до Харкова, однак це ще потребує додаткового дослідження.

Харківський державний театральний інститут (1945–1963 рр.)

Відновлення роботи інституту у Харкові відбувається після звільнення міста від німецьких загарбників (серпень 1943 р.) відповідно до постанови Ради народних комісарів від 4 листопада 1943 р. і наказу Управління в справах мистецтв при РНК УРСР від 15 грудня 1943 р. Реєвакуйований інститут став носити назву «Державний інститут Театрального мистецтва УРСР».

Харків весь лежав у руїнах. Приміщення колишнього театрального училища по вул. Сумській, 34, було зайняте під якийсь склад. За спогадами студентки першого акторського набору, а потім професора університету, що віддала йому більш ніж 50 років життя, Н. Р. Логвінової, інститут спочатку знайшов притулок у будівлі по Сумській, 61 (нинішній Палац одруження), згодом йому було виділено всього декілька кімнат у приміщенні

²⁴² Там само. — С. 94–95.

²⁴³ Архів Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського. Личное дело А. В. Плетнева. Справка от 2.07.1946 г. о работе в Саратове.

²⁴⁴ Архів Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського. Личное дело А. В. Плетнева. Справка от 16.02.1953 г. о работе в Саратове.

²⁴⁵ Цит. за: Гайдабура В. Пам'ятаєте, ви підстрелили чайку? // Театральні автографи часу : дослідження, рецензії, творчі портрети, інтерв'ю, «фото-сайти». — Київ, 2007. — С. 97.

по вул. Чернишевського, 11 (з 2002 р. – вул. Чернишевська, уточн. Г. Б.)²⁴⁶. Дуже короткий термін інститутом опікувався директор Київського театрального інституту І. Чабаненко, а в кінці грудня виконуючим обов'язки директора було призначено Ф. С. Гріма.

Ще у грудні 1943 р. оголосили про набір студентів до інституту, й одночасно розпочалася робота з укомплектування кафедр професорсько-викладацьким складом. Серед членів цієї першої після повернення інституту до Харкова приймальної комісії були:

Грім Ф. С., директор інституту (екзаменатор з театрознавства, драматургії, історії літератури);

Мар'яненко І., народний артист СРСР (майстерність актора);

Черкашин Р. О. (художнє читання, режисура);

Мацієвська Н. В., народна артистка УРСР (художнє читання);

Малютіна З. Н. (вокальна постановка голосу);

Ольховський Т. К. (майстерність актора);

Куриленко Л. Є. (вокальна постановка голосу і ритміка)²⁴⁷.

На кінець січня було набрано дві паралельні групи студентів на перший курс акторського факультету, закінчувався набір на спеціалізацію «Театрознавство».

27 січня 1944 р. – історичний день. Відповідно до наказу директора інституту № 10 від 26 січня 1944 року розпочалися заняття в реєвакуйованому виші на акторському факультеті. Уже серед першого набору були студенти, які згодом стали гордістю інституту – О. Глібова, відома актриса і майстер художнього читання, О. Сухарева, заслужена артистка України, Л. Попова, відомий театрознавець, лауреат премії СТДУ імені І. П. Котляревського, Н. Логвінова, кандидат філологічних наук, професор, О. Шабельнік, заслужена артистка УРСР та ін.

А в далекому 1944 році щасливі першокурсники, серед яких були і ті, що щойно повернулися з фронту чи навіть з партизанських загонів, «сиділи в верхньому одязі, оскільки приміщення не опалювалось, конспекти з теоретичних дисциплін писали, зігріваючи диханням руки і чорнила, що замерзали»²⁴⁸.

Лише в березні 1944 р. інституту вдалося домогтися повернення свого колишнього приміщення по вул. Сумській, 34. Н. Логвінова згадувала, що студенти власними руками ремонтували аудиторії, зал, відновлювали зруйновану сцену. «Саме там, на Сумській, 34, в ті роки була створена особлива атмосфера взаєморозуміння, творчості, високої любові до театру, яка завжди панувала на театральному відділенні»²⁴⁹.

²⁴⁶ Логвинова Н. Кафедра истории театра // Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского, 1917–1992. — Харьков, 1992. — С. 296.

²⁴⁷ Архів Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського. Спр. 1–142. Накази директора інституту за 1944 р. Арк. 2 (Наказ № 2 від 9 січня 1944 р.).

²⁴⁸ Логвинова Н. Кафедра истории театра // Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского, 1917–1992. — Харьков, 1992. — С. 296.

²⁴⁹ Там само.

Тим часом, після звільнення Києва від німецько-фашистських загарбників влітку 1944 р. «київська частина» інституту повернулася до столиці і поновила свою діяльність під назвою «Київський державний інститут театрального мистецтва», у 1945 р. йому було присвоєно ім'я видатного українського драматурга і театрального діяча І. К. Карпенка-Карого у зв'язку зі сторіччям від дня його народження. У Харкові «тимчасово», як підкреслювалося в наказі директора інституту № 7 від 26 січня 1945 р., залишився його філіал під назвою «Харківський філіал Державного Інституту театрального мистецтва». Цей організаційний період справді продовжувався недовго, і в серпні 1945 р. на державному рівні було прийняте рішення про організацію окремого Харківського театрального інституту. Зважаючи на історичну важливість цього документа, наведемо його в повному обсязі:

«Наказ № 402

Всесоюзного Комітету у справах Вищої школи при РНК СРСР,
18 серпня 1945 р., Москва.

У відповідності до розпорядження Ради Народних Комісарів Союзу РСР № 11990 від 12 серпня 1945 року наказую:

1. Організувати в 1945 р. в Харкові Театральний інститут у складі акторського і театрознавчого факультетів.

2. Встановити контингент прийому на I курс Харківського Театрального інституту – 55 чоловік з наступним розподілом по факультетах:

а) акторський – 40 чоловік; б) театрознавчий – 15 чоловік

Заступник Голови Всесоюзного Комітету у справах
Вищої Школи при РНК СРСР К. М. Кузьмич²⁵⁰.

Аналогічний наказ був виданий, а, по суті, продубльований, Комітетом у справах мистецтв при РНК СРСР від 22 серпня 1945 р. за № 412 і підписом голови Комітету М. Храпченка.

Таким чином, перервана у 1934 р. у зв'язку з розформуванням Харківського музично-театрального інституту традиція функціонування вищого театрального навчального закладу у Харкові була поновлена у повному обсязі. Розпочинається славетна історія Харківського державного театрального інституту, «харківської театралки», як її з любов'ю називали багато поколінь студентів і випускників.

Ніби остаточно виконавши свою місію зі збереження інституту в цей складний перехідний період, що неодноразово відзначалось у наказах керівництва Комітету у справах мистецтв при РНК УРСР, Ф. С. Грім звільняється з посади директора інституту. Тимчасово з 20 вересня по 4 жовтня 1945 р. обов'язки директора виконував начальник військової кафедри, майор О. О. Мизніков. 5 жовтня на цю посаду був призначений Захарій Маркович Смоктьїй. Він був учасником Вітчизняної війни, викладав українську мову і літературу, згодом був завідувачем кафедри історії літератури. Трохим Карпович Ольховський, що декілька років працював під

²⁵⁰ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Ед. хр. 1. Прикази директора Харьковского государственного театрального института (15 сентября – 31 декабря 1945 г.). Л. 1.

його безпосереднім керівництвом як декан акторського факультету, у своїх спогадах характеризує його як людину надзвичайно діяльну, «красиву і ініціативну», більше того, він підкреслює, що після звільнення З. Смокція з цієї посади «кращого ректора за нього вже не було»²⁵¹.

Збережені в архіві університету накази, листування та інша документація містять безцінну інформацію, яка свідчить про значну організаційно-творчу діяльність нового директора. Продовжуючи традиції Ф. С. Гріма з відродження інституту в ці надзвичайно складні повоєнні роки, З. Смокцій намагається надати нового імпульсу розвитку в усіх сферах діяльності колективу: адміністративно-господарській, навчальній, творчій, науково-методичній та ін. Насамперед він передбачає ряд заходів для налагодження виконавської дисципліни студентського і професорсько-викладацького складу, докладає багато зусиль для зміцнення матеріальної бази інституту. Зокрема, зважаючи на майже повну відсутність меблів, організує концертну бригаду з викладачів і студентів для обслуговування колективу меблевої фабрики імені М. Щорса і таким чином поза всілякими чергами і лімітами забезпечує аудиторний фонд і глядацьку залу відповідними меблями та іншим устаткуванням²⁵².

Було затверджено також новий Статут Харківського державного театрального інституту (1946 р.), який чітко регламентував його діяльність, визначав його мету і завдання – готувати на високому професійному рівні акторів драматичних театрів і театрознавців. Відповідно до цього статуту в структурі інституту в 1946 р. було два факультети: акторський і театрознавчий, та шість кафедр: марксизму-ленінізму, майстерності актора та сценічної мови, історії театру і літератури, музично-вокального виховання, мов, військової підготовки²⁵³. За новим штатним розкладом адміністративно-управлінського персоналу, затвердженим Державною штатною комісією при Раді Народних Комісарів Союзу РСР від 19 грудня 1945 р., в інституті передбачені були, крім директора, такі посади: заступник директора з наукової та навчальної частини, *мистецький керівник інституту*, помічник директора з адміністративно-господарчої частини, два декани, лікар, завідувач бібліотекою та інші керівні і навчально-допоміжні та технічні працівники – всього 33 особи.

Виконуючим обов'язки заступника директора з науково-навчальної роботи тимчасово було призначено відомого музикознавця, завідувача кафедри музично-вокального виховання професора Полфьорова Якова Яковича²⁵⁴. Однак уже з листопада 1945 р. на цю посаду призначили А. В. Плетньова – молодого театрознавця, недавнього випускника Московського державного інституту театрального мистецтва імені А. В. Луначарського

²⁵¹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле: (Спогади) [машинопис]. — Харків, 1984. — Арк. 63–64. — Зберігається в архіві О. Т. Ольховської.

²⁵² Там само. — Арк. 64.

²⁵³ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. № 1. Од. зб. № 3. Арк. 5.

²⁵⁴ ДАХО. Ф. № Р-6006. Оп. 1. Од. зб. 1. Наказ ХТІ від 21 вересня 1945 р.

(1938 р.), який уже мав досвід педагогічної і навчально-організаційної роботи, працюючи у 1939–1941 рр. викладачем і помічником директора з навчальної роботи Харківського театрального училища. Надалі А. В. Плетньову судилося зіграти одну з ключових ролей у становленні Харківського театрального інституту.

Була ще одна важлива для творчого вузу посада, яку згодом ліквідували – мистецький керівник інституту. Тимчасово його обов'язки виконував Олексій Борисович Глаголін-Гусев, син відомого російського режисера Бориса Глаголіна, вихованець мейерхольдівської школи, згодом професор. У квітні 1946 р. на цю посаду був призначений народний артист СРСР, художній керівник Харківського державного українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка Мар'ян Михайлович Крушельницький²⁵⁵. Деканами акторського і театрознавчого факультетів були Т. К. Ольховський, Г. І. Якубовська (короткочасно), згодом – С. П. Браславський.

Та найголовніше, що вдалося зробити новому директору З. М. Смоктю з своєю командою – за короткий час докомплектувати існуючі кафедри і відкрити нові, «створити колектив видатних викладачів»²⁵⁶.

Першим завідувачем кафедри історії театру (з 6 травня 1944 р.) став відомий театрознавець, літературознавець, критик та педагог, професор С. С. Ігнатов, що раніше працював у ДІТМ імені Луначарського.

Після повернення С. Ігнатова до Москви в 1945–1946 рр. завідувачем кафедри історії театру і літератури був кандидат філологічних наук, доцент О. Г. Розенберг. З нового 1947–1948 н. р. відокремлену кафедру історії театру очолив на довгі роки А. В. Плетньов, який керував нею аж до 1977 р., власне, до кінця свого життя. З його приходом на кафедрі більш чітко визначився саме театрознавчий аспект у підготовці театрознавців.

Важливу роль у становленні майбутніх акторів відіграла кафедра музично-вокального виховання, яку після професора Я. Полфьорова очолював

Народний артист СРСР
М. М. Крушельницький

А. Жук. На кафедрі, крім них, працювали такі визначні педагоги, як професор Й. М. Міклашевський (історія музики), професор З. Н. Малютіна (вокал), Л. Є. Куриленко, згодом доцент кафедри сольного співу, та ін.

У 1947 р. врешті було відкрито кафедру режисури. Її першим завідувачем став народний артист СРСР М. М. Крушельницький.

Ще у 1945 р. була створена Вчена Рада інституту, до складу якої входили керівництво вузу (заступники, мистецький керівник, завідувачі кафедр), найбільш авторитетні викладачі та представники громадських організацій.

Все це дало підстави директору З. М. Смоктю в листі до Голови Комітету у справах мистецтв при Раді

²⁵⁵ Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Накази директора інституту. №№ 49–245. Наказ від 22.IX.1946 р. № 100.

²⁵⁶ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 64.

Міністрів УРСР, вимагаючи розширення штатного розкладу, як аргумент навести такі дані: «З 1945 і на кінець 1947 р. інститут з маленького вищого учбового закладу перетворився в повноцінний вищий учбовий заклад з усіма факультетами, які можуть бути в театральних учбових закладах (акторський, режисерський та театрознавчий). В інституті працює 50 (одиниць – Г. Я.) професорсько-викладацького складу; із них – 2 професори і 11 доцентів, а на початку організації працювало 20 викладачів і ні одного професора і доцента»²⁵⁷.

Друге питання, яке в категоричній формі ставить перед керівництвом З. Смоктьї – виділення коштів і штатних одиниць для організації навчального театру. Посилаючись на наказ Комітету в справах мистецтв при РМ СРСР від 6 жовтня 1946 р. № 649, який зобов'язує в усіх театральних вузах організувати таку структуру, він пише: «Не знаю, з яких причин Планово-фінансовий відділ цей наказ до цього часу не виконав <...> В цій справі я неодноразово звертався, але крім формальної відповіді: «Немає вільних штатів», – до цього часу нічого не одержав. В той час, як кращі майстри театального мистецтва Лаур[еати] Сталінської премії, народні артисти СРСР, професори тт. Крушельницький і Мар'яненко не уявляють собі дальшої роботи без учбового театру. Прошу в цій справі допомогти, аби в 1948 р. уже театр розпочав свою роботу по підготовці висококваліфікованих митців сцени»²⁵⁸.

Зміцнення професорсько-викладацького складу дало можливість розгорнути значну науково-дослідну та методичну роботу. Збережені плани містять цікаву інформацію про напрямки, тематику і наукові зацікавлення викладачів ХДТІ. Насамперед, науково-дослідна і методична робота була спрямована на забезпечення навчального процесу. Звертають на себе увагу декілька комплексних тем, передбачених перспективним планом роботи на 1946–1950 рр., а саме: «Методична розробка програми 4-річного виховання актора на основі досвіду ХДТІ», керівник – завідувач кафедри майстерності актора, народний артист СРСР, професор І. О. Мар'яненко, автори-виконавці – доценти Я. Г. Азімов, О. Б. Глаголін, старший викладач Т. К. Ольховський; «Методика викладання сценічної мови в українських театральних навчальних закладах», керівник – професор О. В. Саричева (ДІТМ, Москва), автори-виконавці: в. о. доцента Р. О. Черкашин, доцент С. С. Кошачевський, старший викладач К. А. Суковська; «Історія театру в Харкові», керівники: академік О. І. Білецький, кандидат філологічних наук, доцент О. Г. Розенберг, професор В. М. Всеволодський-Герн-грос (ДІТМ, Москва), автори розділів: О. Г. Розенберг, А. Р. Нечипоренко, В. М. Буквін, С. Ф. Ходкевич, М. М. Мистецька, А. В. Плетньов, З. М. Смоктьї, Р. О. Черкашин, І. Я. Каганов, І. О. Мар'яненко. Цікаво,

²⁵⁷ ДАХО. Ф. № Р-5795. Оп. 1. Од. зб. 6. Харьковский государственный театральный институт. Штатное расписание административно-управленческого персонала института на 1946 г. Арк. 4. Лист 3. М. Смоктя Голові Комітету в справах мистецтв при РМ УРСР від 7 грудня 1947 р. № 0-272.

²⁵⁸ Там само. — Арк. 5.

що на ці методичні і науково-дослідницькі роботи було передбачено державне фінансування²⁵⁹.

Саме тоді було заплановано видання спогадів І. О. Мар'яненка про корифеїв українського театру, які 1953 р. вийшли друком у видавництві «Мистецтво» під назвою «Минуле українського театру», а 1964 р. – розширені й доповнені – під назвою «Сцена, актори, ролі» – книжки, без яких сьогодні важко уявити вивчення історії українського театру.

Ще одна цікава особливість планування науково-дослідницької і методичної роботи цих років – координування зусиль науковців у цій царині двох вищих навчальних закладів – Київського і Харківського інститутів театрального мистецтва. Серед інших робіт, які були заплановані харківським викладачам, заслуговують на увагу дві дисертації: «З історії Харківської сцени I пол. XIX ст.» – виконавець – старший викладач А. В. Плетньов (керівник – професор ДІТМ В. М. Всеволодський-Гернгрот), та «Сценічна мова в системі творчого виховання актора», виконавець – старший викладач Р. О. Черкашин (керівник – професор ДІТМ О. В. Саричева)²⁶⁰.

Однак слід нагадати, що поступова стабілізація життя новоствореного творчого вузу відбувалася на тлі нового витка тиску тоталітарної системи, тиску, який, по суті, не послаблювався, а з часом набирив усе більшої сили. Власне, в радянському суспільстві питання ідеології завжди ставились на перше місце. Особливого значення їм надавалося в творчих, наукових та навчальних установах. Не був виключенням і Харківський театральний інститут. Проблеми ідейно-політичного виховання викладацького і студентського складу завжди стояли в центрі уваги керівництва вузу, його структурних підрозділів, дорадчих органів (Вчена Рада) та громадських організацій. Питання вибору репертуару, тематика дипломних робіт, обговорення вистав на засіданнях кафедр несуть на собі яскравий відбиток цієї доби. Ось як про це згадує тодішній декан акторського факультету Т. К. Ольховський: «В інституті, так, як і скрізь в марксистській науці, процвітав “талмудизм” <...> був створений семінар по вивченню марксистсько-ленінської філософії, який мали відвідувати всі викладачі. <...> *Кафедра марксизму-ленінізму іноді грубо втручалась навіть у деякі деталі навчального процесу з майстерності актора*»²⁶¹ (курсив Г. Б.). Звісно, видатні майстри театрального мистецтва, які працювали в інституті, своїм статусом, авторитетом у суспільстві (нар. артисти СРСР, лауреати сталінських премій), як могли, опиралися цій системі, захищаючи таким чином менш іменитих колег і студентів від оцінки їх діяльності виключно за принципом політичної благонадійності та ідеологічної відповідності, особливо щодо вибору репертуару й аналізу мистецьких явищ. Ситуація ускладнилася у 1946–1949 рр. Одна за одною виходять постанови ЦК ВКП(б), ЦК ВКП(б)У з ідеологічних питань у різних сферах культури: «Про журнали “Звезда” та “Ленінград”» (1946 р.), «Про

²⁵⁹ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 4.

²⁶⁰ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 12.

²⁶¹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 66–67.

кінофільм «Велике життя» (1946 р.), «Про репертуар драматичних театрів» (1946 р.), «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» (1948 р.), якими розпочинається безпрецедентний наступ на творчу та наукову інтелігенцію. По всій країні влада організовує всілякі викривальні кампанії по боротьбі з проявами формалізму, безрідного космополітизму, низькопоклонства перед Заходом і т. ін. «Життя проходило від зборів до зборів, від кампаній до кампаній, – згадував російський письменник Б. Ямпольський, – і кожна наступна була ще більш тотальною, всеохоплюючою, нещадною і недолугою, ніж усі попередні, разом узяті. І весь час нагнітали атмосферу провини загальної і провини кожного окремо, яку ніяк і ніколи неможливо спокутувати»²⁶². У пресі, на зборах розвінчували за «формалізм» таких видатних музикантів, як Д. Шостакович і С. Прокоф'єв, за «низькопоклонство перед Заходом» було усунуто від завідування кафедрами Державного інституту театрального мистецтва (Москва) видатних театрознавців Б. Алперса, В. Всеволодського-Гернгросса, О. Дживелегова, звільнено з викладацької роботи С. Мокульського²⁶³.

В Україні боротьба з проявами різних «-ізмів» проходила з особливим розмахом і додаванням ще одного, чи не найстрашнішого, звинувачення – в «рецидивах буржуазного націоналізму». Переслідувань зазнали кінорежисер О. Довженко, письменники А. Малишко, В. Сосюра, М. Рильський, Ю. Яновський та багато інших.

У творчих вузах також запанувала атмосфера звинувачень, страху – аж до арешту і масових звільнень.

У Київській консерваторії під обстріл попав директор А. Луфер, який очолював її 14 років, зберіг в евакуації і багато зробив для відбудови вузу. У формалізмі також були звинувачені видатні композитори, професори Б. Лятошинський, М. Вериківський, Г. Таранов, М. Гозенпуд, П. Козицький та ін. Лише у 1949 році було звільнено 18 викладачів²⁶⁴.

Не обійшло це випробування і Харківський театральний інститут. Незважаючи на обговорення в колективі всіх найважливіших постанов партії, укладання резолюцій з їх виконання, уже в грудні 1946 р. виходить стаття з красномовною назвою «Про недоліки ідеологічної роботи у Харківському театральному інституті».

Підавши нищівній критиці перший номер студентського журналу «Наше мистецтво» за «націоналістичні помилки», допущені в студентських дослідженнях та рецензіях, автори статті, відомі харківські журналісти Л. Жаданов, Б. Мілявський, приходять до висновку, що «журнал, в якому повинні були відобразитися, принаймні, перші кроки перебудови,

²⁶² Цит. за: Рудницький К. Сорок дев'ятий // Рудницький К. Театральные сюжеты. — Москва, 1990. — С. 431.

²⁶³ Там само. — С. 454.

²⁶⁴ Копиця М., Малозьомова О., Гусарчук Т. Роки випробувань (1948 – перша половина 1950-х рр.) // Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років. — Київ, 2013. — С. 188–195.

якої вимагає ЦК ВКП(б) від усіх працівників ідеологічного фронту, показав, що в Театральному інституті ця перебудова ще й не розпочиналась»²⁶⁵. Не менш жорстка критика була спрямована на кадрову політику та методику викладання окремих дисциплін (театральна критика, історія українського театру, історія української літератури), як, власне, і на організацію всього навчального процесу. Слід визнати, що деякі критичні зауваження були слухні, але ж вони були подані крізь призму величезної ідеологічної непримиренності. Чого варті були в той час хоча б вимоги до партійної організації більш активно впливати на стан і якість навчального процесу, втручатися в роботу кафедр та керівництва вузу, розгорнути критику і самокритику. «Неблагополучний стан ідеологічної роботи в Харківському державному театральному інституті повинен невідкладно привернути увагу Кагановичського райкому і відділу пропаганди і агітації Харківського міського КП(б)У», – такою вимогою закінчується стаття.

Найбільше вражає те, що один із авторів статті невдовзі сам постраждав від цієї системи – це Л. Жаданов (Лев Лівшиць), «талановитий харківський критик», як його називав блискучий літературознавець і театрознавець, російський вчений К. Рудницький. Усе це свідчення тих страшних, непримиренних років, коли влада зіштовхувала «лобами» людей, сіяла ворожнечу між ними.

Найстрашнішими для інституту, втім, як і для всієї країни, стали 1948–1949 рр. Атмосфера в колективі розпалювалася від зборів до зборів, від одного засідання Вченої Ради до іншого. Кульмінація настала у лютому 1949 р. після виходу в газеті «Правда» чи не найбільш резонансної статті «Про одну антипатріотичну групу театральних критиків» (28 січня 1949 р.) та редакційної статті в газеті «Культура и жизнь» – «На чужих позиціях» (30 січня 1949 р.), у яких в агресивній формі викривались «буржуазні прихвосні», «безродні космополіти». Серед них поіменно називались Ю. Юзовський, А. Гурвіч, Г. Бояджиєв, О. Борщаговський, Л. Малюгін, Є. Холодов, Я. Варшавський, І. Альтман – найталановитіші критики того часу.

У колективі інституту протягом місяця ці статті обговорювалися на спільних засіданнях кафедр, відкритих партійних зборах (16 лютого 1949 р.) і двічі на засіданні Вченої Ради. На останньому засіданні 28 лютого 1949 р. з цього питання з великою доповіддю виступив директор інституту З. М. Смоктьїй. З притаманною тоді риторикою, повторюючи грубі звинувачення і лексику обговорюваних статей, він затаврував «антипатріотичну» московську групу, додавши до неї українських «космополітів» – київських і харківських – А. Гозенпуда, Я. Бердичевського, Х. Токара, Є. Старинкевич, Я. Гана, В. Морського, Л. Жаданова (Л. Лівшиця), Б. Мілявського та ін.²⁶⁶ Жорсткій критиці було піддано і стан ідеологічної роботи в самому

²⁶⁵ Жаданов Л., Мілявський Б. О недостатках идеологической работы в Харьковском театральном институте // Красное знамя. — 1946. — 28 дек.

²⁶⁶ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 18.

інституті, особливо викладання теоретичних дисциплін, де були знайдені «глибокі, серйозні зриви і недоліки». Найбільше в цьому відношенні постраждала кафедра історії театру. Серед викладачів кафедри, в лекціях яких виявлено «елементи космополітизму, низькопоклонства перед Заходом, формалізму» – В. Морський, С. Ходкевич, О. Розенберг, А. Старець, М. Самарін та ін.

Боляче сьогодні читати протоколи цих засідань, у яких освічені, талановиті митці і педагоги змушені були «розкаюватися» і виправдовуватися за неіснуючі помилки, засуджувати один одного, намагаючись при цьому будь-що зберегти людську і професійну гідність. Так, наприклад, Л. Дубовик, попри все, намагається перевести розмову в професійне русло, наголошуючи на необхідності поповнювати недостатній фонд бібліотеки професійною літературою, насамперед з режисури, а також пропонує перекласти українською мовою праці К. Станіславського, зокрема, книгу «Робота актора над собою»²⁶⁷. А С. Кошачевський з почуттям власної гідності на одному із засідань Вченої Ради сказав: «Ми маємо недоліки в роботі, але я проти того, щоб наші досягнення й успіхи ліквідувались, щоб те, чого ми добиваємось роками, перекреслювалося за одну хвилину»²⁶⁸.

У результаті всіх цих «проробок» і «перевиховань» молодий вуз втратив декількох високопрофесійних викладачів, які змушені були залишити інститут – хто з власної ініціативи, випередивши події, як О. Розенберг, а хто через примусове звільнення з відповідними ярликами, як В. Морський і С. Ходкевич. Невдовзі залишив посаду директора і З. Смоктій. Нам не вдалося встановити достеменної причини його звільнення, однак можна припустити, що його аж занадто агресивний тон при викритті «ворогів народу» на засіданні Вченої Ради від 28 лютого як і звільнення з роботи, наймовірніше, були спричинені одним – страхом за свою подальшу долю. Справа в тому, що З. Смоктій у 1937 р. був заарештований, але дивом через деякий час вийшов на волю. Як свідчить Т. Ольховський, «його катували, били, щоб він зізнався, що був “націоналістом”, але він усе витримав, нічого не підписав і його звільнили»²⁶⁹.

Незважаючи на такі важкі часи – економічна скрута, відсутність елементарних умов для праці і навчання, психологічний, навіть фізичний, терор, який штучно влаштувала влада, – молодий вуз успішно виконував свою найголовнішу функцію – підготовку фахівців для театрального мистецтва.

Підводячи підсумки зимової заліково-екзаменаційної сесії 1948 р., завідувач кафедри майстерності актора І. Мар'яненко із задоволенням сказав: «...треба визнати, що виховання актора в нашому інституті стоїть на правильному шляху, методика викладання майстерності вірна і дала <...> досить ефективні наслідки»²⁷⁰. Випускні курси І. Мар'яненка, О. Сердюка,

²⁶⁷ Там само.

²⁶⁸ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 11.

²⁶⁹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 63–64.

²⁷⁰ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 8.

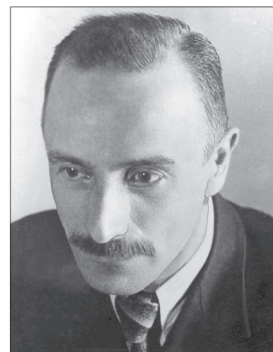
Перший випуск кафедри майстерності актора. 1944–1948 рр.

Б. Глаголіна, Я. Азімова один за одним готують дипломні вистави за творами української, російської і зарубіжної класики, серед яких: «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого, «Без вини винні» О. Островського, «Весілля Фігаро» П. О. Бомарше, «Собака на сні» Ф. Лопе де Вега, «Останні», «Діти сонця» М. Горького та ін.; з радянських авторів – «Чужа доля» Д. Слепян, «В одному місті» А. Софронова та ін.

У другій половині 1940-х рр. інститут розпочинає випуск акторських і театрознавчих курсів, набраних у 1944–1945 рр. Серед перших випускників – згодом народний артист СРСР В. Грипич, народні артисти України Р. Колосова, В. Кожевнікова, В. Плотнікова, заслужені артисти України О. Леснікова, Б. Ставицький, Н. Герасимова, Р. Кіріна, І. Костюченко, О. Шабельник та ін.

Безперечно, що 1944–1949 рр., попри всі складнощі і випробовування, завершали етап становлення новоствореного вузу як в організаційному, так і в науково-методичному аспектах, заклали міцний фундамент для формування харківської театральної школи.

На початку 1950 р. директором інституту був призначений один із найталановитіших учнів Л. Курбаса, режисер Харківського академічного українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка, народний артист України Леонтій (Лесь) Федорович Дубовик. Для такого призначення були всі підстави, адже він мав блискучу акторську і режисерську освіту: 1925 р. закінчив Київський

Народний артист України
Л. Ф. Дубовик

музично-драматичний інститут імені М. Лисенка, а згодом вдосконалював свої знання у режисерському штабі Мистецького об'єднання «Березіль» під керівництвом Л. Курбаса. Власне, кожен день навчання і праці в «Березолі» були своєрідною Академією, за влучним виразом М. Верхацького, «інститутом на виробництві»²⁷¹.

Більшість дослідників характеризують Л. Дубовика як людину «унікальної працездатності і пунктуальності»²⁷², енциклопедичних знань, фанатично віддану театру. Р. Черкашин писав про нього, ще у 1947 р.: «...Л. Ф. Дубовик знає навдивовижу багато. Він однаково досконало орієнтується в стильових ознаках мистецтва та побуту всіх часів. <...> Праця стає девізом Дубовика. Надзвичайно вимогливий до себе, він непримирений до напівзнайства, до недбайливості, заспокоєності й байдужої пасивності»²⁷³. На час приходу до Харківського театрального інституту за плечима Л. Дубовика було вже багато успішних, резонансних вистав, поставлених на сцені Харківського академічного українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка. Серед них: «Васса Железнова» М. Горького, «Загибель ескадри» О. Корнійчука, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Тев'є-молочник» за Шолом-Алейхемом, «Талан» М. Старицького, «Генерал Ватутін» Л. Дмитерка. Остання була удостоєна Сталінської премії – вищої на той час державної відзнаки. Лауреатом цієї премії разом з групою виконавців став і Л. Дубовик.

Крім цього, Л. Дубовик мав значний досвід викладацької роботи. Працюючи за дорученням Л. Курбаса в театральній студії при театрі «Березіль», у Харківському музично-драматичному інституті, а після його розформування – і в Харківському театральному училищі, він зарекомендував себе талановитим і дуже відповідальним педагогом, який «досконало знав свою професію, і цю досконалість передав своїм учням»²⁷⁴.

Л. Дубовик, прийшовши на посаду директора інституту, виношував цікаві перспективні плани щодо підвищення його науково-методичного і творчого потенціалу. Зокрема, збереглися плани науково-дослідної роботи інституту на 1950 р. і перспективний на 1951–1955 рр., у яких, крім ряду інших цікавих робіт, заплановано було за його особистим керівництвом підготувати енциклопедичний словник театральних термінів²⁷⁵. У пояснювальній записці до п'ятирічного плану науково-дослідної роботи за підписом директора Л. Дубовика та заступника з наукової і навчальної роботи А. Плетньова підкреслювалося: «Мета створення енциклопедичного словника – дати

²⁷¹ Верхацький М. Скарби великого майстра // Лесь Курбас : Спогади сучасників. — Київ : Мистецтво, 1969. — С. 308.

²⁷² Кузякіна Н. Виховати учня! // Життя і творчість Леся Курбаса : В рецепції українського театрознавства / упоряд., наук. ред. Богдан Козак. — Львів–Київ–Харків, 2012. — С. 405.

²⁷³ Черкашин Р. Л. Ф. Дубовик. Заслужений артист УРСР. — Харків, 1947. — С. 6.

²⁷⁴ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 68.

²⁷⁵ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. 25. План научно-исследовательской работы института на 1950 год.

широким верствам театральних діячів різних спеціальностей різносторонній посібник з питань теорії і практики театру»²⁷⁶. Як свідчить Н. Кузякіна, якраз у 1940-ві роки, працюючи в Харківському театральному інституті, Л. Дубовик «задумав книгу, яку, ймовірно, хотів назвати «Образ спектаклю». <...> За складом свого розуму і зосередженістю Дубовик, без сумніву, міг написати ділову книгу про режисуру...»²⁷⁷. Однак цим планам не вдалося здійснитися. Спочатку Л. Дубовика перевели на більш високу посаду заступника голови Комітету в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР, і він змушений був переїхати до Києва, одночасно продовжуючи за сумісництвом педагогічну роботу на своєму курсі в Харківському театральному інституті. У 1952 р., коли він повернувся до Харкова, щоб очолити Харківський театр імені Т. Г. Шевченка у зв'язку з переводом М. Крушельницького до Київського театру імені І. Франка, його життя в розквіті сил трагічно обірвалося.

Директор Харківського театрального інституту Д. І. Власюк (1951–1963)

Директором Харківського театрального інституту в серпні 1951 р. було призначено відомого театрального художника і педагога Д. І. Власюка, його заступником з наукової і навчальної роботи – Р. О. Черкашина, завідувача кафедри сценічної мови, який саме з осені цього ж року перейшов з театру імені Т. Г. Шевченка до інституту на основну роботу.

Таким чином, разом з початком нового десятиліття і зі зміною керівництва інституту починається новий етап його роботи.

Саме на початку 1950-х рр. тут остаточно сформувався блискучий професорсько-викладацький склад, зусиллями якого і було створено таке художньо-мистецьке явище, як *харківська театральна школа*. Її особливості в той час спробував визначити один з найвидатніших випускників ХДТІ – народний артист Росії Олексій Петренко: «Вірогідно, сама доля привела мене саме до Харківського театрального. В жодному вузі країни не було такого сузір'я трьох шкіл. Це класичний національний український театр – в особі мого педагога І. Мар'яненка, новаторський український театр Л. Курбаса, представлений його вихованцями – такими як В. Чистякова і Р. Черкашин, і, нарешті, російська режисерська школа, про яку розповідали нам учні М. Синельникова і професор О. Глаголін – син знаменитого російського режисера. *Унікальне сполучення дало мені такий багаж, якого, я впевнений, не зміг би отримати ніде більше і який живить мене все життя*»²⁷⁸ (курсив Г. Б.).

До переліку тих викладачів, які закладали фундамент харківської театральної школи, крім названих О. Петренко, слід, безумовно, додати такі

²⁷⁶ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Од. зб. № 30. Перспективний тематический план научно-исследовательской работы института на 1951–1955 годы. Арк. 2.

²⁷⁷ Кузякіна Н. Виховати учня! // Життя і творчість Леся Курбаса. — С. 407.

²⁷⁸ Цыпин С. Я. Харьков в байках и анекдотах. — Харьков : Фолио, 2001. — С. 274.

яскраві особистості, як «березильці» Л. Сердюк, Д. Антонович, М. Крушельницький, Л. Дубовик, Т. Ольховський, представники російської драми О. Крамов, Я. Азімов, В. Арістов та багато інших, менш знаних.

Звісно, що рівень та методику підготовки акторів, а якщо ширше, то і атмосферу в інституті багато в чому визначав, насамперед, «патріарх» українського театру і театральної педагогіки, народний артист СРСР, двічі лауреат Державної (тоді Сталінської) премії СРСР, професор, перший завідувач кафедри майстерності актора І. О. Мар'яненко. Як згадує Т. Ольховський, який протягом багатьох років працював «другим» викладачем на курсах, які вів славетний актор, до своїх обов'язків завідувача кафедри І. Мар'яненко «ставився з надзвичайною відповідальністю. Не пропускав жодних засідань, нарад, іспитів, заліків не тільки з майстерності актора, а й з інших дисциплін, був у курсі всього громадського життя інституту, беручи в ньому найактивнішу участь»²⁷⁹.

Народний артист СРСР, професор
І. О. Мар'яненко зі студентами (1954 р.)

Незважаючи на свій беззаперечний авторитет, І. О. Мар'яненко завжди був «неперевершеним зразком для молоді в професійному ставленні до своєї творчої роботи»²⁸⁰. Т. Ольховський підкреслює, що «свої етичні норми поведінки в театрі він (І. Мар'яненко – уточнення Г. Б.) цілком переносив і в педагогічну роботу. Та ж підтягнутість, та сама вимогливість до себе і до своїх вихованців, непереборне бажання передати свій багатющий досвід, найцінніші творчі традиції корифеїв українського театру – це все відзначало його і як педагога. <...> Він нещадно ставився до так званої «малоросійщини» в українському театрі, до так званого способу «дражнити хахла», до патякання, до всього того, що принижувало культуру українського театру і народу»²⁸¹.

До цього слід додати і спогади Н. Логвінової як учениці майстра першого набору (1944–1948 рр.), яка наголошує: «Романтика, яскрава театральність, характерність, різноманітність драматургічних жанрів визначали навчання на курсі І. Мар'яненка. Враховувались зацікавлення і уподобання студентів. Педагог жив їх проблемами, повністю віддавався формуванню в кожному особистих і професійних якостей. Підтвердження цьому – імена акторів, його вихованців: Олексія Петренка, Володимира Шестопа-

²⁷⁹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 82.

²⁸⁰ Там само. — Арк. 80.

²⁸¹ Там само. — Арк. 81.

лова, Володимира Антонова²⁸² та ін.»²⁸³.

Дуже важливо, що І. О. Мар'яненко, як згадує Т. Ольховський, навіть у ті часи «зберігав у собі ті людські якості, про які ми, сучасні люди, забували – інтелігентність, вихованість, порядність, чесність, чуйне ставлення до своїх товаришів, добросердечність, доброзичливість»²⁸⁴. Власне, всі ці якості, а ще сміливість і безстрашність великий актор продемонстрував ще на засіданні Наркомату освіти 5 жовтня 1933 р., ставши на захист Л. Курбаса.

Яскравою особистістю на кафедрі був і О. І. Сердюк, народний артист СРСР, лауреат Державних премій СРСР, тоді доцент, згодом професор, провідний актор Харківського театру імені Т. Г. Шевченка, в 1957–1962 рр. –

Народний артист СРСР, професор О. Сердюк зі студентами. 1964 р.

Дипломна вистава «Дванадцята ніч», 1957 р.
У центрі – І. О. Мар'яненко

його художній керівник. Актор могутнього темпераменту, відкритої емоційності, він у своїй сценічній діяльності тяжів до героїко-романтичного напрямку. І ці свої світовідчуття й уподобання певною мірою переніс і на педагогіку. Н. Логвінова, професор кафедри театрознавства, що протягом багатьох років мала можливість відслідковувати сценічну практику і педагогічну діяльність О. Сердюка, писала: «У роботі зі студентами він підіймав навіть побутову українську п'єсу до рівня романтичної драми. <...> Його метод полягав у тому, що будь-яку мелодраму О. Сердюк робив для студентів приводом для розкриття високих людських почуттів. <...> І навчальні фрагменти з п'єс, і самі п'єси він обирав такі, де студент міг максимально розкрити свою емоційну силу»²⁸⁵.

Сам митець свою пристрасть до героїко-романтичного напрямку театру пояснював так: «Театр віддзеркалює життя, але віддзеркалює з власти-

²⁸² Н. Логвінова помиляється. Народний артист України В. Антонов навчався на курсі Л. Сердюка.

²⁸³ Логвінова Н. Кафедра історії театру. — С. 297.

²⁸⁴ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 82.

²⁸⁵ Логвінова Н. У світлі корифеїв: кафедра майстерності актора // Pro Domo Mea : нариси : До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. — Харків, 2007. — С. 268–269.

вою йому, театру, неповторністю. Цю неповторність – найпрекрасніше, що є в театрі, це чудо театру, ми називаємо театральністю. І ось в ній основною, провідною силою є романтичне і героїчне начало. Те дивовижне, що раптом немовби запалює аудиторію, змушує битися в одному сплетінні два пульси – сцени і глядного залу. Романтика і героїка приховують в собі, на мій погляд, магічну іскру, наймогутніші чари театру»²⁸⁶.

І далі, в цій же статті, О. Сердюк підкреслює: «Я вважаю своїм основним обов'язком виховати у моїх учнів розуміння тих головних вирішальних якостей у мистецтві актора, що дають йому можливість передавати велике чудо театру з покоління в покоління й відкривати в ньому нові й нові грані. Але без оволодіння елементами, азбукою майстерності його не опанувати. <...> Тому мені не байдуже, як мої студенти встигають в оволодінні мистецтвом сценічного руху, вокалу, сценічної мови тощо. Тільки хороший тренінг дає можливість втілювати на інститутській сцені “Федру”, “Медею”, “Марію Стюарт”, “Мого друга”, “97”, “Украдене щастя”, “Розлом”, “Камінного господаря”»²⁸⁷. Цікаво, що саме дипломна вистава «Федра» Расіна дала можливість яскраво розкритися таланту чи не найбільш знаої випускниці О. Сердюка – народної артистки Росії С. Коркошко, яка з успіхом працювала спочатку на сцені Київського театру імені І. Франка, а потім у МХАТі.

Репетиція вистави «Назар Стодоля», 1964 р.

У центрі – професор О. Сердюк

Розповідають, що О. І. Сердюк умів, можливо, як ніхто інший, на вступних іспитах тільки йому відомими методами розпізнавати талановитих абітурієнтів. Кожен свій новонабраний курс він зустрічав напівжартома-напівсерйозно загадковою фразою: «Ну, держіться, братця!», яка з часом стала знаковою. Лесь Сердюк – один із небагатьох викладачів, які брали участь як виконавці у дипломних виставах свого курсу, спонукаючи таким чином студентів бути гідними партнерами, завжди ставити собі високу планку.

Уже стало легендою, як О. І. Сердюк часто в кінці вечірніх репетицій діставав гроші і посилав «дітей» за продуктами. «В магазині купували хрусткі “французькі” булочки і піріжки, в гастрономі – апетитно-духмяну «Любительську» ковбасу і цукерки <...> і бігли назад, все куплене викладали на вже застелений афішами рояль, і під хруст булочок починалися наші вечорниці з розповідями, жартами, анекдотами. Лесь Іванович розповідав нам про свої закордонні поїздки. Від нього ми вперше почули про Брехта, Іонеско, Беккета, авангардизм», – згадує ще один талановитий

²⁸⁶ Сердюк О. Чудо театру : Нотатки актора про романтику і героїку // Український театр. — 1974. — № 5. — С. 6.

²⁸⁷ Там само. — С. 8.

учень професора, народний артист України В. Антонов²⁸⁸. Власне, майже всі викладачі намагалися підгодувати часто зголоднілих студентів, особливо в кінці дня, після вечірніх репетицій, але так систематично і щедро, як Лесь Іванович, – ніхто.

О. І. Сердюк понад 40 років віддав педагогічній роботі, виховуючи молоді акторські кадри, майже 15 років (з 1960 до 1974 р.) він очолював кафедру майстерності актора. «Скільки на театральних сценах працює моїх учнів! А в рідному шевченківському, запорізькому, одеському, дніпропетровському, полтавському та інших колективах їх уже кілька поколінь. І коли вірити, що в кожному з них є і моя частка, то я з театром назавжди», – ніби підводячи підсумки, пророче писав Майстер у статті з символічною назвою «Наші нащадки – наше майбутнє»²⁸⁹.

Ще одним видатним педагогом на кафедрі майстерності актора був Д. С. Антонович (справжнє прізвище – Бudyко) – народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, професор, провідний актор Харківського театру імені Т. Г. Шевченка. Як і Л. Сердюк, Д. Антонович закінчив Київський музично-драматичний інститут імені М. В. Лисенка, отримавши диплом за № 1. Його вчителями з фаху були О. Загаров, В. Сладкопєвцев, М. Старицька. Особливо великий вплив на молодого актора зробив О. Загаров, вихованець В. Немировича-Данченка, прихильник мхатівської сценічної культури.

На схилі віку, будучи вже досвідченим, знаним актором, Д. Антонович напише: «... особливо ми любили заняття з Загаровим. Він вчив нас не тільки на лекціях, де тлумачив заповіді мхатівської школи, які свято шанував і яким беззаперечно вірив. Багато часу віддавав Олександр Леонідович і практиці, доручав невеличкі ролі – знайомив з “виробництвом”. <...> Загаров завжди в житті шукав прикладів, доказів, підтвердження своїх думок. Все, що на сцені зраджувало життєву правду, драгувало і обурювало його. <...> Багато уваги приділяв він розвитку фантазії, фантазії активної, дійової, <...> він привчав і нас бути жадібними до роботи, до шукань, запалював творчим горінням, повсякчасним прагненням пізнавати, знаходити»²⁹⁰.

Народний артист СРСР
Д. С. Антонович

Ще один чинник, що суттєво вплинув на становлення молодого Д. Антоновича – трирічне перебування в Москві й робота у Першому робітничому театрі під керівництвом всесвітньо відомого театрального і кінорежисера С. Ейзенштейна, де

²⁸⁸ Антонов В. Край сцени – рампа : (записки артиста). — Харьков : Майдан, 2004. — С. 50–51.

²⁸⁹ Сердюк Л. Наші нащадки – наше майбутнє // Український театр. — 1986. — № 5. — С. 3.

²⁹⁰ Антонович Д. Записки актора // Прапор. — 1958. — № 3. — С. 95.

він навчався і працював поряд з Г. Александровим, М. Штраухом, Ю. Глізер, О. Хановим, згодом відомими діячами російського театру і кіно.

Ну і, звісно, робота в театрах «Кийдрамте», «Березіль» під керівництвом Л. Курбаса. Сам Д. Антонович про це писав так: «У цьому театрі («Кийдрамте» – уточнення Г. Б.) я пройшов велику акторську школу, бо інакше у Курбаса не можна було працювати. Він вимагав від актора високої техніки й вправності, без яких, на думку Олександра Степановича, талант не міг розкритися на повну силу. Леся Курбаса, як митця, постійно хвилювала філософія людського мислення, глибокі людські пристрасті, йому були потрібні всебічно розвинені й ерудовані актори»²⁹¹.

Усі ці такі різні за своєю естетикою напрямки дивовижно гармонійно поєднувалися в творчій індивідуальності Д. Антоновича, збагатили його і дали українській театральній культурі таке унікальне явище, яке можна було б назвати «феномен Антоновича». Найбільш повно його талант розкрився уже в посткурбасівський період, де у виставах режисерів Л. Дубовика, М. Крушельницького, Б. Норда він створив неперевершені образи: Смик у «97», М. Куліша, Кривоніс у «Богдані Хмельницькому» О. Корнійчука, Тихон у «Грозі» та Нещасливцев у «Лісі» О. Островського, Ярослав Мудрий в однойменній п'єсі І. Кочерги та Отелло в однойменній трагедії В. Шекспіра. У блискучому ансамблі шевченківців 30-х – 50-х рр. минулого століття Д. Антонович все ж таки виділявся високою сценічною культурою, вмінням глибоко розкривати найпотаємніші почуття своїх героїв, філософію образів. Він володів широкою палітрою виражальних засобів і одночасно йому була притаманна стриманість, якість особливе благородство. На сцені над усе цінував акторський ансамбль. У рецензіях, спогадах підкреслювалося його вміння «мовчати» на сцені, вміння, як стверджувала заслужена артистка України Л. Попова, «грати розум»²⁹².

Як людина високопрофесійна, Д. Антонович з великою відповідальністю поставився і до викладацької роботи. «Це було в сорок шостому році. Мені запропонували читати курс майстерності актора в Харківському театральному інституті. Осіннього ранку прямував я на першу свою лекцію. Під ногами шаруділо опале листя, а в голові снувалися думки. Що скажу я своїм учням, як буду виховувати їх, про що насамперед треба буде з ними поговорити? <...> Не без хвилювання відчинив я двері аудиторії і побачив збуджені обличчя юнаків і дівчат. Вони дивилися на мене з явним чеканням. І я відчув справжнє щастя, що маю можливість передати цій молоді свій творчий досвід, здобутки своєї багаторічної праці»²⁹³, – згадував згодом видатний актор.

Цілком очевидно, що Д. Антонович свої творчі принципи високої відповідальності перед мистецтвом театру, відданості йому, серйозного став-

²⁹¹ Антонович Д. Митець, громадянин // Леся Курбас : Спогади сучасників. — Київ, 1969. — С. 119–120.

²⁹² Полякова Ю. Люся : (История одной любви) [машинопись]. — Харьков, 2008. — Л. 42. — Зберігається в архіві Ю. Ю. Полякової.

²⁹³ Антонович Д. Записки актора // Прапор. — 1958. — № 5. — С. 100.

лення до професії, філігранного володіння нею прищеплював своїм учням. Серед його випускників – видатний актор театру і кіно, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Т. Г. Шевченка Л. Биков, народний артист СРСР, професор Л. Тарабаринов, народна артистка України С. Чибісова, заслужений артист України І. Петров та багато інших.

Викладачі Д. Власюк (ректор), І. Мар'яненко, А. Плетньов, Я. Резников серед студентів Харківського театрального інституту (початок 50-х рр. XX ст.)

Особливе місце на кафедрі майстерності актора посідала народна артистка Української РСР і Узбецької РСР Валентина Миколаївна Чистякова, учениця і дружина Леся Курбаса, легендарна актриса, творчість якої оспівували поети ще за її життя:

О, не мовчить, жорстокі солов'ї,
Про час, коли так мріяли гаї
І в «Березолі» грала Чистякова!²⁹⁴

Відомий театрознавець Б. Поюровський цілком справедливо ставить В. Чистякову поряд з найвидатнішими актрисами свого часу: «Я вважаю, що Чистякова – одна з найзагадковіших постатей XX століття. Не хочу її ні з ким порівнювати, але за масштабом свого обдарування – не за індивідуальністю – вона стоїть в одному ряду з Марією Казарес, Верією Анджапарідзе, Іриною Жданович, Алісою Коонен, Вірою Соколовою, Вірою Поповою, Софією Гіацинтовою, Цецилією Мансуровою, Вірою Марецькою, Марією Бабановою, Любов'ю Добржанською, Юлією Борисовою, Дарією Зеркаловою, Вірою Пашенною, Фаїною Раневською – з тією лише різницею, що більшість з них мала можливість реалізувати себе і в комедії. Чистякова ж переважно залишалася вірною трагедії і драмі...»²⁹⁵.

Народна артистка
Української РСР
і Узбецької РСР
В. Чистякова

Створені В. Чистяковою образи часто ставали подіями в театральному житті України, а часом і за її межами. Оксана в «Гайдамаках» (інсценізація Л. Курбаса за

²⁹⁴ Муратов І. Актриса // Муратов І. Вибрані поезії : у 2 т. — Київ, 1972. — Т. 1. — С. 169.

²⁹⁵ Поюровський Б. Несколько слов о Валентине Чистяковой // Валентина Чистякова – актриса школы Курбаса : матеріали між нар. наук.-теорет. конф., 18 квітня 2000 р. — Харків, 2000. — С. 75.

Т. Шевченком), Ліда в «Платоні Кречеті» О. Корнійчука, Катерина в «Грозі» О. Островського (вперше на українській сцені), Євгенія в «Євгенії Гранде» О. Бальзака, Марія Лучицька в «Талані» М. Старицького – всі вони давно увійшли до скарбниці українського театрального мистецтва. Глядачі переглядали ці вистави по декілька разів – ходили «на Чистякову», на її творчості вчилася молодше покоління акторів.

Слід підкреслити, що В. Чистякова різко виділялася на фоні інших українських актрис, навіть найталановитіших, не тільки своєю яскравою обдарованістю, добре засвоєною школою Курбаса, але, насамперед, високою загальною культурою, інтелігентністю, якоюсь особливою чарівністю і шармом.

В. Чистякова прийшла на кафедру майстерності актора дещо пізніше своїх колег – у 1950 р. Невідомо, чи то вона сама не готова була до педагогічної роботи, чи її не допускали до молоді як дружину репресованого Л. Курбаса. Прийшовши до інституту, народна артистка відразу набрала курс, згодом їй доручили керівництво вечірнім відділенням.

Студенти обожнювали В. Чистякову за її талант, енциклопедичну освіченість, високу духовність. Ось як про неї через десятиліття відгукувався випускник початку 1960-х рр., згодом відомий митець, заслужений діяч мистецтв України, заслужений діяч мистецтв Росії Мирон Лукавецький: «Треба сказати, що це була дивовижної вроди жінка. Коли Чистякова йшла вулицею, як і Мар'яненко, люди на них оглядалися. Ці люди мали дуже сильну харизму. Чистякова була суперінтелігентна, надзвичайно вродлива й талановита. Вона мала надзвичайну бібліотеку. <...> Там був і Фройд, і Мак'явеллі, багато французьких книг, обоє з Курбасом вони вільно спілкувалися декількома мовами»²⁹⁶. Багатолітня колега В. Чистякової по інституту, дослідниця її творчості Н. Логвінова писала: «В. Чистякова була не тільки великою актрисою, але й визначним педагогом. Вона виховувала студентів власною творчістю і всім своїм образом. <...> Валентина Миколаївна вдягалася вишукано, зі смаком, але виглядала завжди тактовно та надзвичайно скромно. В. Чистякова стверджувала: “Як педагог вбраний, як він заходить до аудиторії, навіть з яким виразом обличчя, це вже виховує”»²⁹⁷.

Що стосується методу В. Чистякової, то в її роботі зі студентами, на думку Н. Логвінової, «відчувався вплив двох театральних шкіл – російської та української. В основі її методу лежала психологічна правда, овіяна чудовим польотом романтики. Вона навчала студентів тонким порухам акторської психіки, аналізу психологічних реакцій, механізму людських вчинків. Разом з тим, у її методі виявлялось те, що прагнув бачити в акторському мистецтві Лесь Курбас: чіткість та виразність пластичного малюнку образу, вміння наповнити паузу змістовною енергією. В. Чистякова багато працювала зі сту-

²⁹⁶ Лукавецький М. Люди високої духовної культури : (Спогади митця) // Просценіум, 2009–2010. — № 3 (25) – 1 (26). — С. 42.

²⁹⁷ Логвінова Н. У світлі корифеїв: кафедра майстерності актора. — С. 267.

дентами, прагнучи досягти майже ідеального відтворення поставлених перед ними задач, шукати і віднаходити в драматургічному матеріалі хоч одну, але найголовнішу фразу, що живить роль»²⁹⁸. А ще, як згадує Н. Логвінова, В. Чистякова любила повторювати: «Я, як Мікеланджело, прагну від своїх вихованців відсікти все зайве»²⁹⁹. Одним із основоположних принципів В. Чистякової у педагогічній роботі було виховання актора широкого діапазону: «Я не визнаю жодних амплуа. Актор повинен грати все. Гірше чи краще, але все. Наша професія неймовірно складна...»³⁰⁰.

З 1945 р. кафедра майстерності актора почала набирати два паралельні курси – український і російський. Утворилося так зване російське відділення. Перший російський курс набрав Олексій Борисович Глаголін. Дивовижний педагог, людина складної драматичної долі, син одного з найбільш епатажних російських режисерів 1920-х рр. Бориса Сергійовича Глаголіна-Гусєва, О. Глаголін отримав акторську освіту у ВХУТЕМАСі імені В. Мейерхольда, працював у театрі Мейерхольда, був учасником двох війн, ставив вистави у харківських театрах – російському драматичному імені О. С. Пушкіна й українському імені Т. Г. Шевченка. Викладацьку роботу розпочав у Харківському театральному училищі, де керував акторським курсом. З 1945 р. – старший викладач Харківського державного театрального інституту, згодом став доцентом, з 1966 р. – професором. Керував також і режисерськими курсами. У 1963–1973 рр. завідував кафедрою режисури.

Т. К. Ольховський згадує: «Його метод викладання був схожий на мейерхольдівський. Він усі ролі програвав сам і вимагав точного повторення від студентів. Те саме він робив і в театрі. Здавалося б, що цей метод «несучасний», але все одно – його школа, рівень акторської майстерності і режисерський талант давали свої плоди. Його надзвичайно любили студенти за його людяність, інтелігентність. <...> У той час на кафедрі панував культ Станіславського <...> і найменше відхилення суворо засуджувалось. Але з О. Б. Глаголіном справа кінчалась нічим. Він уперто дотримувався свого методу»³⁰¹.

Проф О. Глаголін-Гусєв з випускниками режисерського курсу (1962 р.)

²⁹⁸ Там само.

²⁹⁹ Там само.

³⁰⁰ Там само. — С. 268.

³⁰¹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 66.

О. Глаголін виховав не одне покоління прекрасних акторів і режисерів. Дипломні вистави на його курсах часто привертали увагу широкого загалу глядачів і преси. Випускники, викладачі згадують чудові вистави: «Діти сонця» М. Горького, «Одруження Белугіна» О. Островського, «Чужа тінь» К. Сімонова, «Одна ніч» Б. Горбатова, «Підступність і кохання» Ф. Шиллера. Щодо вистави «Одна ніч» критик О. Гольдес відзначав: «Важливо те, що незважаючи на окремі недоліки і огріхи, ми побачили групу обдарованих і різних у своїй обдарованості молодих актрис і акторів, які *пройшли вдумливу, кваліфіковану школу сценічної майстерності*»³⁰² (курсив Г. Б.). Інший рецензент – А. Мамонтов, оцінюючи дипломну виставу випускників 1960 р., писав: «Великим і заслуженим успіхом користується у глядачів шиллерівський спектакль “Коварство и любовь”. Постановник вистави доцент О. Глаголін працював над виставою довго і багато чого досяг. Він допоміг молодим акторам багато чого уникнути, можливої тут мелодраматичності, передати великі людські пристрасті»³⁰³. Далі, аналізуючи образи, створені молодими виконавцями, критик підкреслює високий рівень їх підготовки. А серед них були: Л. Сердюк-молодший, згодом народний артист України, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка, і В. Шестопапов, згодом народний артист України, М. Тягнієнко, згодом заслужений артист України, нині доцент університету.

Звісно, що фігурою першої величини на російському відділі був народний артист СРСР, один із засновників (1933 р.) і художній керівник Харківського державного російського драматичного театру імені О. С. Пушкіна Олександр Григорович Крамов. Прославлений актор і режисер прийшов на викладацьку роботу до театрального інституту у 1947 р. і відразу очолив як художній керівник другий акторський курс.

Один із найталановитіших учнів О. Крамова – народний артист України Б. Табаровський – прокоментував прихід видатного діяча театру на їх курс як «величезне щастя всього свого наступного життя»³⁰⁴.

Розповідаючи про свого вчителя, Б. Табаровський наголошував: «Він був особистістю... <...> Його талант людський і мистецький, блискуча спостережливість, надзвичайна безпосередність і разом з тим лагідна іронічність – все це створювало особливу неповторність і привабливість О. Г. (Олександра Григоровича – уточнення Г. Б.), у якого ми, його учні, були закохані раз і назавжди. <...> Коли він, примружившись, дивився на вас через своє пенсне, то здавалось, що бачить вас своїм добрим і хитруватим поглядом наскрізь. В інституті на наших репетиціях він сидів <...> і на його обличчі

Народний артист СРСР,
професор О. Г. Крамов

Т
Е
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Е

М
И
С
Т
Е
Ц
Т
В
О

³⁰² Гольдес О. В добрый путь! // Красное знамя. — 1957. — 18 июня.

³⁰³ Мамонтов А. Дві дипломні вистави // Соціалістична Харківщина. — 1960. — 27 груд.

³⁰⁴ Табаровський Б. Лирико-іроничные заметки : воспоминания [машинопись]. — Арк. 4. — Зберігаються в архіві автора статті.

можна було прочитати все, що відбувалося зараз на сцені – він все програвав про себе, перевіряючи на собі, своїх емоціях»³⁰⁵. Говорячи про метод роботи О. Крамова над виставою, Б. Табаровський підкреслював, що митець «не вибудовував сцени за заздалегідь підготовленим планом, багато імпровізував на репетиціях, мало цікавився зовнішніми ефектами. *Його стихія – робота з актором, не випадково в його виставах було стільки акторських удач. Він відчував пульс актора, биття його творчого серця...* (курсив Г. Б.). <...> Звісно, він був режисером більш емоційного, ніж аналітичного складу. Та коли йшлося про правду на сцені, він виявляв абсолютний слух на фальш, легко і точно виявляв її, в якій би одяг вона не вбиралася»³⁰⁶.

Такий метод роботи зі студентами виявився надзвичайно продуктивним. Як показало життя, тільки на цьому курсі разом зі своїм колишнім учнем, випускником Харківського театального училища, чудовим педагогом П. Р. Резніковим О. Г. Крамов виховав трьох народних артистів України: І. Молошнікова, Л. Тарасову, Б. Табаровського; двох народних артистів Росії – С. Лермана, Р. Мануковську; заслужену артистку України Л. Дерягіню. Добру половину курсу О. Крамов після закінчення інституту забрав до театру імені О. С. Пушкіна, і вони тривалий час були базовим ядром акторського складу.

На жаль, О. Крамов встиг випустити всього один курс – 17 травня 1951 р. він пішов з життя. «На Пушкінській вулиці був перекритий рух транспорту, тисячі людей стояли на бруківці, тротуарах, на балконах, у вікнах, на покрівлях будинків, на деревах і парканах... Місто прощалося з улюбленим актором і людиною»³⁰⁷.

Ще одним чудовим викладачем, що стояв біля витоків кафедри майстерності актора, був провідний актор театру імені О. С. Пушкіна Яків Григорович Азімов, з 1945 р. він працював як сумісник, а з 1957 р. – перейшов на постійну роботу до інституту. Н. Логвінова згадує про нього, як про талановитого майстра і тонку, делікатну людину. «Я. Г. Азімов над

Доцент Я. Г. Азімов

усе цінував у людях інтелігентність і цю якість з усіх сил виховував у студентах. Курси, якими керував Я. Г. Азімов, відзначалися особливою культурою і в поведінці, і в професії; навчальні покази, як і дипломні вистави, були надзвичайно талановиті і цікаві»³⁰⁸. Ці слова професора Н. Логвінової повною мірою підтвердилися у 1958 р., коли саме курс Я. Азімова представляв Харківський театральний інститут у Москві на всесоюзному огляді дипломних вистав театральних вузів країни спектаклем «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М. Кропивницького. В огляді, в якому брали участь ДІТМ імені Луначарського (ГІТІС), Школа-студія

³⁰⁵ Там само. — Арк. 11.

³⁰⁶ Там само. — Арк. 15.

³⁰⁷ Там само. — С. 16.

³⁰⁸ Логвінова Н. Р. Кафедра истории театра. — С. 298.

МХАТ, Театральне училище імені Щепкіна, Київський інститут театального мистецтва імені І. Карпенка-Карого, мистецькі навчальні заклади з Мінська, Тбілісі, Єрвана, харківська вистава була визнана однією з краших. Т. Ольховський згадує: «Наслідки цього огляду такі: найкращою виставою було визнано виставу Студії МХАТ – “Ревізор”, і після цієї вистави говорили тільки про нашу виставу»³⁰⁹.

За підсумками огляду вийшла стаття заступника директора Державного інституту театального мистецтва імені А. Луначарського, в якій він, проаналізувавши виставу, писав: «Художній керівник курсу доцент Я. Азімов вірно врахував творчі можливості своїх вихованців, добре підготував виставу і цим дав студентам пугівку у велике творче життя. <...> В результаті вистава випускників Харківського театального інституту показала найголовніше, заради чого і була привезена до столиці: студенти-дипломники знаходяться на вірному творчому шляху <...>, за умови великої щоденної праці студенти зможуть стати гідною зміною своїх вчителів – визначних майстрів української сцени»³¹⁰.

Серед учнів Я. Азімова – народні артисти України А. Дзвонарчук, В. Маляр, О. Васильєв-Могила, заслужена артистка Молдови А. Філіпова та багато-багато інших, які з успіхом до цього часу працюють у театрах України і поза її межами.

Крім названих, на кафедрі майстерності актора у 1950–60-ті рр. працювали такі видатні майстри, як народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР Є. Бондаренко, народні артисти України М. Покотило, В. Арістов, В. Лизогуб, заслужений артист України В. Северов, заслужений діяч мистецтв України А. Літко, старші викладачі Т. Ольховський, К. Гайжевська, М. Волошин, С. Ходкевич, В. Педченко, П. Кльовін, прекрасні хореографи Л. Гай та О. Борисова, беззмінний викладач зі сценічного руху, учень І. Коха, Є. Кирєєв, з гриму – заслужений артист України Б. Романенко.

Зміцніли, сформувалися на початку 1950-х – початку 1960-х рр. і інші кафедри інституту, зокрема, кафедра режисури. Очолив цю кафедру з дня її заснування один із найвидатніших акторів і режисерів 30-х – початку 60-х рр. ХХ ст. – народний артист СРСР, лауреат Державних премій СРСР професор Мар’ян Михайлович Крушельницький. Видатний майстер був визнаний далеко за межами України. Підтвердження цьому – відгуки беззастережних авторитетів в режисурі країни того часу. «Для мене кожна зустріч з Крушельницьким скидалась на побачення з учителем, що збагачував мене як мислитель <...>, – писав народний артист СРСР, професор Юрій Завадський. – Прошу вважати це слово не тільки за моє особисте ставлення до нього, але й за визнання всієї театральної Москви, котра знала, розуміла Крушельницького і схилилась перед ним. Він увійшов у мою біографію, і я, як і багато інших режисерів, не можу

³⁰⁹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 77.

³¹⁰ Театралов Я. На сцене – молодые артисты // Красное знамя. — 1958. — 27 июля.

не відчувати на собі впливу його визначного таланту. <...> Незаперечно, що ім'я Мар'яна Михайловича Крушельницького назавжди залишається серед найсвітліших і наймогутніших талантів»³¹¹. Не менш високу оцінку творчості М. Крушельницького дав ще один видатний російський режисер, народний артист СРСР Б. Равенських: «Для мене ж Крушельницький – взірць справді інтелектуального актора і режисера, в якому висока напруга емоцій поєднувалася з режисерським темпераментом аналітика, вченого, дослідника. Жодного режисера не любив я так, як любив Крушельницького»³¹². На жаль, М. Крушельницький недовго працював у Харківському театральному інституті. У 1952 р. з незалежних від вузу причин його перевели до Києва на посаду спочатку режисера, а потім головного режисера столичного театру імені І. Франка. У Харкові він випустив лише один режисерський курс. Серед його випускників – народний артист України О. Утеганов, який багато років очолював як головний режисер Донецький обласний російський драматичний театр у м. Маріуполі (тоді м. Жданов), Я. Л. Резніков, високопрофесійний режисер, що з успіхом ставив вистави в театрах України, працював на Харківському телебаченні, а згодом перейшов на педагогічну роботу, довгий час працював доцентом кафедри режисури, в 1984–1990-х рр. очолював кафедру театру ляльок Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського; а також режисери В. Зуєвський, Я. Соловейчик, К. Цимбал, П. Портнов. Найбільш обдарованим учнем М. Крушельницького, без сумніву, був заслужений діяч мистецтв України В. Крайниченко, який уже в першій своїй виставі на сцені театру імені Т. Г. Шевченка розпочав втілення на практиці основних принципів свого вчителя. Харківська газета «Соціалістична Харківщина», високо оцінивши дипломну роботу режисера-дебютанта, написала: «Шевченківці створили глибоко реалістичний, хвилюючий спектакль “Лимерівна” – це продовження тієї лінії, яка була розпочата виставою “Дай серцю волю, заведе в неволю” у постановці народного артиста СРСР М. Крушельницького»³¹³. Наступні вистави В. Крайниченка: «Повія» за Панасом Мирним, «Кров людська – не водиця» за М. Стельмахом, «Марина» М. Зарудного за Т. Шевченком – лише підтвердили, що в режисуру прийшов зрілий митець непересічного обдарування. З 1963 р. В. Крайниченко очолив Харківський театр імені Т. Шевченка. Паралельно з роботою в театрі він займався педагогічною діяльністю на кафедрі режисури, продовжуючи традиції свого вчителя.

У Києві М. Крушельницький викладав в інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. Його творчий досвід, теоретичні засади педагогіки київського періоду спробували проаналізувати М. Верхаць-

³¹¹ Завадський Ю. Слово про Крушельницького // Мар'ян Крушельницький : Спогади. Статті. — Київ, 1969. — С. 35.

³¹² Равенських Б. Режисер-поет, режисер-філософ // Мар'ян Крушельницький : Спогади. Статті. — Київ, 1969. — С. 53.

³¹³ Романенко В. «Лимерівна» П. Мирного в театрі імені Шевченка // Соціалістична Харківщина. — 1952. — 1 лип.

кий³¹⁴, Л. Танюк³¹⁵. Перечитуючи з вдячністю ці праці, а ще спогади та публікації його київських випускників І. Казнадія, В. Загоруйка, В. Денисенка, розумієш, що основні педагогічні принципи М. Крушельницького, вимоги до підготовки молодого режисури закладалися ще у харківський період і саме вони стали базовими в подальшій роботі кафедри режисури Харківського театрального інституту.

У 1951–1952 рр. кафедру режисури очолював народний артист України, доцент Л. Ф. Дубовик. Про нього вже йшлося в нашій розповіді. Підкреслимо лише, що він, як і М. Крушельницький, встиг підготувати лише один режисерський курс, на якому навчалося п'ять чоловік. Четверо з них стали видатними діячами театрального мистецтва, які активно впливали протягом десятиліть на його формування та розвиток: народні артисти України О. Барсеґян, Б. Прокопович, заслужений діяч мистецтв України А. Горбенко, заслужений артист України Є. Зискінд. Так, О. Барсеґян, А. Горбенко активно займалися і педагогічною діяльністю, очолювали відповідно кафедри режисури і театрознавства в нашому університеті, мали вчені звання професора. Є. Зискінд як педагог плідно працював у Харківській державній академії культури, мав науковий

ступінь кандидата мистецтвознавства та вчене звання доцента.

Наступне десятиліття з 1953 по 1963 рр. кафедрою режисури керував професор, народний артист України Бенедикт Наумович Норд-Левін, відомий російський і український режисер. Учень Є. Вахтангова, режисер МХАТ-2, Київського театру імені І. Франка, Харківського театру імені Т. Шевченка, він гармонійно сполучав у своїй творчості кращі традиції російської сцени з глибоким розумінням особливостей українського

Народний артист України Б. Н. Норд-Левін
зі студентами

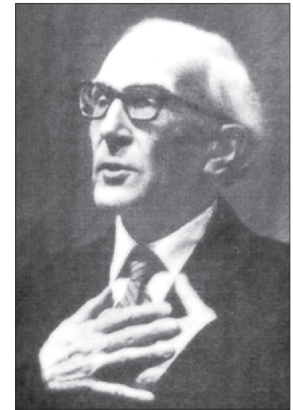
національного мистецтва. Б. Норд був всебічно освіченою людиною, прекрасно орієнтувався в тенденціях розвитку театрального мистецтва. Він був добре ознайомлений з творчою практикою провідних колективів Києва, Москви, Ленінграда і цим досвідом і своїми знаннями щедро ділився зі студентами і колегами. Безумовно, що його педагогічна та організаційно-творча робота як завідувача кафедри залишила помітний слід в історії інституту, збагатили методику і практику підготовки режисерів.

³¹⁴ Верхацький М. Мар'ян Крушельницький – педагог // Мар'ян Крушельницький : Спогади. Статті. — Київ, 1969. — С. 89–92.

³¹⁵ Танюк Л. Школа Мар'яна Крушельницького // Танюк Л. Мар'ян Крушельницький : Школа образного перевтілення, заповідана Лесем Курбасом. — Київ, 2007. — С. 290–301.

На кафедрі режисури в 50-ті – на початку 60-х рр. ХХ ст. також працювали: народний артист України В. Арістов, професор О. Глаголін, відомий художник-сценограф, професор Б. Косарев, народний артист України В. Лизогуб, заслужений діяч мистецтв Білорусії О. Скибневський, народний артист України В. Скляренко, П. Резніков, М. Волошин, С. Ходкевич, В. Авах. Усі вони були яскравими творчими особистостями і, незважаючи на офіційні вимоги, працювати виключно за системою К. Станіславського, намагалися шукати свій власний шлях у мистецтві театру. М. Лукавецький, говорячи про свого педагога з фаху О. Глаголіна, згадував: «Він робив усе для того, щоб ми мали велику амплітуду у театральному мистецтві – від минулого до сучасного»³¹⁶. Посилаючись на інших своїх викладачів, що брали участь у вихованні режисури в Харківському театральному інституті: «запеклого мхатівця» Б. Норда, «вірного таїровця» О. Скибневського, непокірних і послідовних «курбасівців» – І. Мар'яненка, Д. Антоновича, Д. Власюка, Р. Черкашина, – колишній студент М. Лукавецький підсумовує: «Отак ми вбирали все – різні школи, різні напрямки, щоб створити свою індивідуальність і свій стиль»³¹⁷.

Значну роль у вихованні акторів і режисерів на всіх етапах становлення інституту відіграла кафедра сценічної мови. Вона існувала спочатку у вигляді невеличкої секції при кафедрі майстерності актора, а офіційно, як окрема структура, була відкрита у 1946 р. під керівництвом відомого актора і режисера, березильця Романа Олексійовича Черкашина³¹⁸. Р. О. Черкашин, що мав уже значний педагогічний досвід роботи в Харківському музично-драматичному інституті та Харківському театральному училищі, був одним із перших викладачів, що прийшли до інституту після його реєвакуації до Харкова восени 1943 р. Особиста заява Р. Черкашина про зарахування його на посаду доцента на кафедрі художнього читання з резолюцією директора інституту Ф. Гріма свідчить про те, що він був прийнятий на роботу 31 грудня 1943 р.³¹⁹ Найпершими викладачами зі сценічної мови, крім Р. Черкашина, в ті далекі роки були: заслужений діяч мистецтв України, згодом народна артистка України Л. Мацієвська, заслужений артист України, доцент С. Кошачевський, народний артист України І. Любич (Любушкін), В. Кропотов, К. Суковська, М. Волошин. У зв'язку

Заслужений артист
України,
професор Р. О. Черкашин

³¹⁶ Цит. за: Баша О. Режисер Мирон Лукавецький, сторінки біографії // Просценіум, 2013. — № 1–3. — С. 171.

³¹⁷ Там само.

³¹⁸ Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Особиста справа Р. О. Черкашина. Наказ № 889 від 30 листопада 1946 р. Головного Управління навчальних закладів Комітету у справах мистецтв при Раді міністрів СРСР.

³¹⁹ Там само.

Заслужений артист
України, доцент
С. С. Кошачевський

з тривалою хворобою Р. Черкашина обов'язки завідувача кафедри періодично виконували С. Кошачевський та І. Любич. У 1951 р. Р. Черкашин переходить з театру імені Т. Г. Шевченка на постійну роботу до театрального інституту, що дає йому можливість цілком зосередитися на педагогічній роботі і проблемах вузу, оскільки майже одночасно його призначають заступником директора з наукової і навчальної роботи. Все це дозволило Р. Черкашину тісно пов'язувати і координувати науково-методичну і навчальну роботу кафедри сценічної мови із завданнями з підготовки акторів і режисерів випускаючих кафедр. Як людині високої культури, широкої ерудиції, багатогранного обдарування – актор, режисер, майстер художнього читання, талановитий педагог – Р. О. Черка-

шину судилося стати однією із тих особистостей, які суттєво впливали на всі сфери діяльності вузу протягом десятиліть, особливо на творчу, духовну атмосферу. Завдяки його високопрофесійній організаційній і науково-творчій діяльності викладачами кафедри було підготовлено ряд цікавих методичних розробок. Сам Роман Олексійович став автором декількох навчальних посібників і підручників: «Художнє читання. Техніка та логіка мови»³²⁰, «Робота читця над художнім твором»³²¹, «Художнє слово на сцені»³²², – праці, що широко використовувались і до цього часу використовуються в навчальному процесі не тільки в нашому університеті, а і в багатьох інших мистецьких навчальних закладах. «Вчитель своїм особистим прикладом надихав молодих викладачів на постійні пошуки ефективної роботи з техніки мови, з постановки мовного голосу, на глибокі творчі розробки в учбовому і концертному репертуарі, наполягав, що одним із провідних методичних принципів мусить бути співдружність з іншими кафедрами, особливо зі спеціальними, з безпосередніми вихователями майбутніх акторів і режисерів. На самій же кафедрі сценічної мови передбачалася тісна співдружність, єдність поглядів і вимог між педагогом-мовником і вокалістом», – підкреслює колишня учениця Р. Черкашина, нині старший викладач кафедри сценічної мови І. Кобзар³²³.

За ініціативою Р. Черкашина в інституті часто проводилися творчі вечори, конкурси, зустрічі з видатними діячами театру, майстрами художнього читання, зокрема, з видатним майстром слова Д. Журавльовим, з яким його пов'язувала багаторічна творча дружба. Власне, і сам Роман Олексійович

³²⁰ Черкашин Р. Художнє читання. Техніка та логіка мови : метод. посібник. — Київ : Мистецтво, 1955. — 128 с.

³²¹ Черкашин Р. Робота читця над художнім твором. — Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1958. — 124 с.

³²² Черкашин Р. Художнє слово на сцені : навчальний посібник. — Київ : Вища шк. Головне вид-во, 1989. — 327 с.

³²³ Кобзар І. Робота над словом: кафедра сценічної мови // Pro Domo Mea. — Харків, 2007. — С. 291.

був талановитим читцем. Часто успішно виступав у концертах, на радіо з поетичними творами Т. Шевченка, О. Пушкіна, Лесі Українки, О. Блока, М. Рильського, А. Малишка, П. Тичини та інших українських і російських письменників. Г. І. Мілютченко, учениця, а згодом колега видатного педагога і митця, писала: «У “Золотому фонді” Українського радіо зберігається чимало записів із репертуару артиста. Р. О. Черкашин-читець захоплював слухачів розкриттям проблематики кожного твору, своєю власною інтерпретацією, глибиною психологізму, емоційною думкою, котрі майстерно передавалися через різноманітні елементи мовної виразності, вміле використання ритмічних особливостей твору, через зміни темпоритму, голосових реєстрів, тембрального забарвлення, через музикально організовану мову. Жодна думка автора, жоден розділовий знак не проходили повз увагу читця і були насичені цікавим дієвим підтекстом та почуттям»³²⁴.

З середини 1950-х рр. кафедра поповнюється молодими викладачами, випускниками інституту. Серед них – Г. Снігирьов, Л. Авдєєва (згодом – Л. Лавриненко), А. Мамонтов (на початку 1960-х років був завідувачем кафедри), В. Єрик. Крім цього, внаслідок розформування кафедри музично-вокального виховання на кафедру сценічної мови були переведені викладачі з вокалу (Л. Шамеш, Т. Чубук-Олексієнко), і ця оновлена структура отримала назву «Кафедра сценічної мови і співу».

Незважаючи на те, що кафедра не була випусковою, вона підготувала багато артистів, для яких художнє слово стало основною або другою професією. Це – народні артисти України Т. Мірошнікова та С. Максимчук, народний артист Росії О. Петренко, заслужені артисти Росії О. Глібова, М. Глаголін; заслужені артисти України О. Леснікова, І. Петров, Ю. Шейко, В. Будянський, дещо пізніше – заслужений артист України Л. Мамікіна, О. Щітка та ін.; а також відомі диктори і ведучі радіо і телебачення: В. Ткаченко, заслужений артист України А. Євенко, З. Каткова, В. Чернова, М. Шипша, Л. Сергієнко, Ю. Вірченко та ін.

У 1950-х – на початку 1960-х рр., як і на всіх етапах існування, кафедра сценічної мови вбачала своє завдання не тільки у формуванні мовно-голосового апарату студентів, необхідних технічних навичок, напрацюванні дикції, розвитку діапазону, збагаченні тембру голосу, але, насамперед, у підвищенні загальної культури своїх учнів, виховуючи у них вміння проаналізувати і осмислити різножанровий репертуар, тонко відчути стиль автора, донести до слухача його основні думки і особливості.

Центром науково-дослідної роботи і розвитку критичної думки в Харківському театральному інституті стала кафедра історії театру, нині – кафедра театрознавства. Вона була відкрита відразу після реєвакації інституту до Харкова навесні 1944 р. Створення театрознавчого факультету одночасно з акторським зумовлювалося насамперед розумінням необхідності

³²⁴ Мілютченко Г. Роман Олексійович Черкашин (1906–1994) // Харківські асамблеї, 1995 : Міжнародний музичний фестиваль «Роберт Шуман і мистецька молодь» : збірка матеріалів. — Харків, 1995. — С. 132–133.

підготовки висококваліфікованих фахівців цього профілю в такому значному театральному центрі, яким із першої половини XIX ст. був Харків, і наявністю значних традицій у цій царині, як у дореволюційний час, так і в 20–30-ті рр. XX ст.

Після періоду становлення (1944–1947 рр.) справжнє оновлення кафедри історії театру як театрознавчого наукового осередку, методологічного

Кандидат
мистецтвознавства,
доцент А. В. Плетньов

центру розпочалося, коли її очолив 1947 р. талановитий театрознавець, випускник Московського державного інституту театального мистецтва ім. А. В. Луначарського А. В. Плетньов, згодом кандидат мистецтвознавства. Керуючи кафедрою до 1976 р., саме він багато в чому визначив головні напрямки її роботи. До того ж, протягом 1945–1953 рр. А. В. Плетньов був заступником директора інституту з науково-навчальної роботи і мав можливість суттєво впливати на різні сфери діяльності молодого вузу не тільки як талановитий науковець, але і як один із його керівників. Свідчення цього – низка наказів 1945–1953 рр. про значення і підвищення ролі науково-методичної роботи, співпраця у цій галузі з Київським інститутом театального мистецтва, щорічні наукові конференції, організація студентського наукового товариства, цілеспрямоване намагання організувати власне

фахове видання – «Наукові записки Харківського театального інституту». Проблематика наукової роботи мала багатовекторне спрямування, однак увага викладачів кафедри була зосереджена передусім на дослідженні театральної культури Харкова. Саме з цієї теми було захищено декілька дисертацій і випущено ряд монографій.

У 1952 р. А. Плетньов захистив в ДІТМ імені А. Луначарського першу на кафедрі дисертацію «Харківський театр другої чверті XIX ст.» і йому було присвоєно науковий ступінь кандидата мистецтвознавства. У 1960 р. вийшла друком його монографія «У истоков Харьковского театра», що стала вже бібліографічною рідкістю і сьогодні вважається чи не єдиним ґрунтовним дослідженням розвитку театрального мистецтва у Харкові кінця XVIII – першої половини XIX ст. А. Плетньов завершив написання і докторської дисертації: «З історії становлення радянського театру на Україні (Театральний Харків першого десятиліття після Жовтня)», рукопис якої зберігається у музеї Харківського державного академічного драматичного театру імені Т. Г. Шевченка. Однак захистити її через хворобу не встиг. Дещо пізніше захистили дисертації і викладачі Н. Логвінова, В. Буквін. Останній на початку 1960-х рр. опублікував дві праці про народного артиста СРСР О. Г. Крамова: «Творческий путь народного артиста СССР А. Г. Крамова» (Київ, 1960); «Олександр Григорович Крамов» (Київ, 1964).

У 1945-му – на початку 1960-х рр. на кафедрі історії театру працювали викладачі: професори М. Самарін, І. Міклашевський, доктор філософії А. Ярещенко, кандидати філологічних наук, доценти Д. Брудний, С. Бра-

славський, Н. Логвінова, І. Каганов, Є. Полянська, Д. Соколов, М. Зверев, кандидат мистецтвознавства В. Буквін, доценти М. Зубар, З. Смоктей, Д. Власюк, відомі діячі театру: директор Харківського театру російської драми Я. Театралов, критик В. Морський, викладачі Н. Рудова, О. Семенова, О. Старець, С. Ходкевич та ін. Кожен з них залишив помітний слід на шляху становлення кафедри, зробив свій внесок у підготовку професійних театрознавчих кадрів на Україні.

Серед вихованців кафедри цього періоду – викладачі вищих навчальних закладів культури і мистецтв, керівники провідних театрів, завідувачі літературними частинами творчих колективів, працівники преси, органів управління культурою. Чимало випускників стали відомими в Україні та за її межами театральними критиками. Це доктор мистецтвознавства, професор В. Айзенштадт, кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв Росії Б. Поюровський, заслужений діяч мистецтв Росії, автор декількох монографій, протягом багатьох років завідувач літературної частини Московського театру імені В. Маяковського В. Дубровський, лауреати премії Національної Спілки театральних діячів України в галузі театрознавства, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор А. Горбенко та Л. Попова, а також завідувачі відділами культури харківських газет Т. Бровко («Вечірній Харків») і З. Чирікова («Соціалістична Харківщина») та багато інших.

Деканами театрознавчого (а згодом – театального) факультету в різні часи були О. Якубовська, С. Браславський, О. Нечипоренко, Т. Ольховський, В. Балацький, В. Єрик.

З особливим теплом і вдячністю сьогодні згадуємо насамперед Трохима Карповича Ольховського, який з 1944 р. майже тридцять років (з невеликими перервами) був деканом акторського і театрознавчого факультетів в Театральному інституті, а з 1963 р. – в Інституті мистецтв імені І. П. Котляревського. Без нього просто неможливо уявити нашу «Театралку». Випускниця 1953 р. заслужена артистка України Л. І. Попова, людина талановита,

Т. К. Ольховський та О. В. Петренко

іронічна, гострого розуму, досить точно, однією фразою у своїх спогадах визначила місце та роль Трохима Карповича: «Абсолютно необхідна інституту людина»³²⁵.

Т. Ольховський здобув березільську акторську освіту в студії при театрі «Березіль», яка у 1931 р. трансформувалася у Харківський музично-драматичний технікум, і одночасно поряд зі своїми викладачами працював у цьому ж театрі (з 1935 р. – театр імені Т. Шевченка) актором аж до 1945 р. Вищу освіту отримав екстерном у Харківському театральному

³²⁵ Цит. за: Полякова Ю. Люся. История одной любви. — Арк. 40.

інституті. Маючи великий досвід сценічної роботи, Трохим Карпович за своїм покликанням був насамперед прекрасним театральним педагогом. Багато років працював так званим «другим» викладачем на курсах І. Мар'яненка і Д. Антоновича. Обидва високо цінували працю свого «асистента», завжди підкреслювали її позитивну роль у формуванні курсу, творчого росту студентів. Важливо, що це розуміли і самі студенти. Л. Попова, згадуючи роки навчання, розповідала: «Постійно з нами працював Трохим Ольховський. <...> Саме він непомітно робив з нас акторів. (курсив Г. Б.). <...> Завжди дуже розумно пояснював: що і чому потрібно робити. <...> У них з Мар'яненком було якесь однакове розуміння того, як потрібно вчити дітей. Ольховський багато читав, багато знав. Але ніколи не вживав “розумних” слів, якщо були прості»³²⁶. Неодноразово тепло і з вдячністю згадував про Т. Ольховського його знаменитий випускник О. Петренко: «Мені пощастило: я застав ще Івана Олександровича Мар'яненка. А керівником курсу був Трохим Карпович Ольховський. Його девіз: “Головне – не заважати!” – давав простір для розвитку актора. На час закінчення інституту в 1961 р. я був твердо переконаний: педагог (і режисер) повинен мати хорошиий смак, не давити на актора, берегти його індивідуальність»³²⁷ (курсив Г. Б.).

А ще саме Т. Ольховський за відсутності фахової літератури українською мовою вперше переклав нею працю К. Станіславського в двох частинах «Робота актора над собою», яка була видана у 1953 р. накладом 5000 примірників. У 2011 р. книжка була перевидана кафедрою майстерності актора і театрознавства Львівського національного університету імені І. Франка, що свідчить про її затребуваність і сьогодні³²⁸.

Трохим Карпович був чудовим деканом. Робив свою справу тихо, спокійно, без галасу. Був доброю, скромною, чуйною, неформальною людиною. За це його любили в колективі, між собою називаючи по-домашньому «Троша». А ще Т. Ольховський в найскладніші для національної культури часи стояв на сторожі українського духу в інституті, згодом – на факультеті, і, передусім, української мови. Сам він, підсумовуючи пройдений шлях, у своїх спогадах писав: «Все своє доросле життя я присвятив українському театру, підготовці українських кадрів, взагалі українській культурі. Все життя для мене була дуже важлива культура української мови. І в часи застою я був відданий мові до кінця. <...> Все своє свідоме життя <...> я говорив тільки цією мовою, я жив тільки цією культурою»³²⁹.

Ще була одна людина, яка протягом тринадцяти років «на високості “тримала”» цей інститут, забезпечувала його діяльність на належному професійному рівні, робила все для того, щоб зберегти атмосферу духовності і творчості. Це Дмитро Ілліч Власюк, незмінний директор (1951–1960), з 1961 по 1963 р. – ректор Харківського театального інституту. Дмитро Ілліч увій-

³²⁶ Там само.

³²⁷ Мазур Н. «Кланяюсь, Вам, пороги...» // Український театр. — 1989. — № 5. — С. 23.

³²⁸ Станіславський К. Робота актора над собою. — Львів : КТАЛ, 2011. — 672 с.

³²⁹ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 87.

шов в історію українського театрального мистецтва насамперед як відомий художник-сценограф, учень самого В. Меллера. Ще навчаючись на третьому курсі Київського художнього інституту, був запрошений своїм вчителем до Макетної майстерні Мистецького об'єднання «Березіль», де, по суті, продовжив навчання, співпрацюючи з молодією березільською режисурою, а згодом – з найвидатнішими режисерами театру імені Т. Г. Шевченка – М. Крушельницьким, Л. Дубовиком, Б. Нордом. На його рахунок як художника-сценографа такі легендарні, – етапні вистави, як «Гроза» О. Островського (режисер М. Крушельницький), «Васса Железнова» М. Горького (режисер Л. Дубовик), «Стор Буличов» М. Горького (режисер Б. Норд) та ін. Це дало підстави навіть такому жорсткому критику, яким був Л. Дубовик, тоді директор Харківського театрального інституту, написати: «Творче зростання театру імені Шевченка як одного з кращих театрів України в певній мірі завдячує й роботі Д. Власюка, як незмінного співробітника протягом майже всієї історії театру імені Шевченка. <...> Тов. Власюк Д. І. глибоко і всебічно знає творчий театральний процес у всій його багатообразній складності»³³⁰. Оце всебічне знання театру «зсередини», висока загальна культура, мистецька ерудиція, бездоганне знання історії світової культури дуже допомагали йому в педагогічній роботі. Як колишня студентка, що слухала лекції Д. І. Власюка з історії образотворчого мистецтва, можу засвідчити, що вони завжди перетворювалися в захоплюючі подорожі по різних епохах, стилях, музеях, творчості найвидатніших художників, архітекторів. Д. Власюк був блискучим оратором, досвідченим педагогом, він умів і знав, як захопити студентів. Був людиною дуже вимогливою, але й демократичною. Часом брав нас, театрознавців, і ми вивчали архітектурні стилі, блукаючи вулицями Харкова – Пушкінською, Сумською та ін. Одночасно Дмитро Ілліч встигав познайомити нас з історією Харкова, з життям і творчістю його найвидатніших мешканців. З особливим захопленням Д. Власюк працював з режисерами, читаючи їм дисципліну «Художнє оформлення сцени» (малюнок, макет). На основі багаторічного досвіду викладання цього курсу (ще з Муздраміну) написав методичний посібник «Просторова грамота для режисерів», який було прийнято до друку видавництвом «Мистецтво».

А ще Д. Власюк був справжнім патріотом, спілкувався і читав лекції виключно українською мовою. Доктор мистецтвознавства, професор Марина Романівна Черкашина, талановито розповідаючи про свої дитячі роки серед березільців-шевченківців, писала: «Смішне мовне середовище було в домі директора театрального інституту Дмитра Ілліча Власюка, театрального художника і педагога. Його дружина-єврейка і діти говорили російською мовою, сам же він – тільки українською»³³¹. Чи не тому актор світового масштабу О. Петренко, згадуючи Харківський театраль-

³³⁰ Архів ХНУМ імені І. П. Котляревського. Особиста справа Д. І. Власюка. Арк. 165. Характеристика Д. І. Власюка за підписом Л. Дубовика.

³³¹ Черкашина М. Дом мого дитства // Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березільці : Театральні спогади-роздуми. — Харків, 2008. — С. 331.

ний інститут початку 1960-х рр., підкреслював: «*Це була справжня українська театральна школа*»³³² (курсив Г. Б.). Інший знаний випускник-режисер, заслужений діяч мистецтв Росії, заслужений діяч мистецтв України, доцент М. Лукавецький, який навчався одночасно з О. Петренком, писав: «Це були найкращі роки мого життя! А інститут – єдиний острівець у Харкові, де я відчував: тут Україна. <...> А старі курбасівці всі були патріотами й спілкувались виключно українською. Трохим Карпович Ольховський, чудесний асистент Мар'яненка; ректор інституту Дмитро Ілліч Власюк... <...> Курбасівців в інституті працювало дуже багато. *Єдине гніздо правдивої українськості* (курсив Г. Б.). Там викладав Мар'яненко, і це була така особистість, такий авторитет, що через нього не могли нічого зробити з інститутом. А ще Сердюк, Власюк, Черкашин, Антонович, Чубук-Олексієнко, Ольховський, Бондаренко, Чистякова – основна когорта викладачів високого рівня»³³³.

В інституті в цей період уже системно працював навчальний театр, куди

Народний артист УРСР Л.Ф. Биков
(кінофільм «У бій ідуть лише «старі»»)

часом неможливо було потрапити на дипломні вистави. Ходили на О. Петренка, на С. Коркошко, на Л. Бикова... Інститут славився не тільки виставами, але й музично-театральними вечорами, капусниками. Т. Ольховський, згадуючи одного з найталановитіших випускників інституту Л. Бикова, згодом народного артиста України, лауреата національної премії імені Т. Г. Шевченка, писав: «Блискуче він (Биков – уточнення Г. Б.) показував себе в капусниках. Він, Крайниченко – студент режисерського курсу, Володя Борисенко, а також Лерман і Табаровський – учні Крамова – ця група капуснярів завжди таке витворяла, що зал вмирав від сміху. Були і після них гарні капусники, але таких уже більше не було»³³⁴.

Саме в цей час студентами була створена лірична пісня про інститут і «старий домок на Сумской», яка з часом перетворилася на гімн інституту, без якого і сьогодні не обходиться жодна урочистість на факультеті. Дивовижно, але її знають навіть абітурієнти, що вступають до університету:

Народний артист України, народний артист Росії О. В. Петренко
(кінофільм «Жорстокий романс», 1984 р.)

³³² Мазур Н. «Кланяюсь, Вам, пороги...» // Український театр. — 1989. — № 5. — С. 23.

³³³ Лукавецький М. Люди високої духовної культури : (спогади митця). — С. 40.

³³⁴ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле. — Арк. 71.

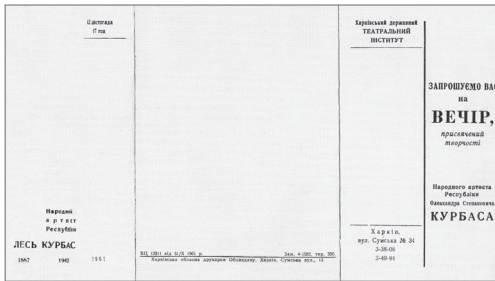
Уже закончен институт,
И вручат нам дипломы скоро,
Потом в провинцию сошлют,
Уж такова судьба актера.

И вспомнишь ты струю зеркальную,
И ту площадку танцевальную,
В саду аллею полутемную,
И старый домик на Сумской.

Ты можешь Гамлета сыграть,
Сыграть с успехом без провала,
А могут ничего не дать,
«Простите, – скажут, – стажа мало».

И вспомнишь ты струю зеркальную...

Цю ліричну пісню знають абсолютно всі наші колишні студенти будь-якого року випуску. Вона – як пароль, як гасло, за яким впізнають «своїх».

МХАТу імені А. Чехова. Це взагалі був унікальний курс: А. Шапіро³³⁵, С. Єфремов³³⁶, М. Лукавецький³³⁷, Б. Заєць³³⁸, В. Івченко. Всі вони відбулися в професії, стали відомими режисерами, керівниками мистецьких закладів. Дуже важливо, що цю ініціативу підтримав педагогічний колектив на чолі з ректором Д. Власюком. На заклик студентів приїхало багато почесних гостей-березильців з різних куточків України: народний артист СРСР В. Василько з Одеси, народний артист України Б. Тягну зі Львова; прийшли телеграми від Г. Ігнатовича, М. Верхацького, С. Федорцевої, М. Крушельницького.

Вечір, який тривав понад п'ять годин, пройшов дуже урочисто і схвильовано. Головним доповідачем був В. Василько, а коли включили плівку із записом хворого І. Мар'яненка, весь зал устав. Саме тоді і визріла ідея видати книжку спогадів про Л. Курбаса. Завершуючи свій виступ, В. Василько сказав: «Я думаю, що ми спільними зусиллями почнемо висвітлювати діяльність цього визначного режисера. Дуже добре було б, коли б виступи сьогоднішніх промовців були застенографовані і стали основою книжки про О. С. Курбаса»³³⁹.

Наступний подібний захід відбувся через півроку – 14 травня 1962 р. у Києві. Організатором його виступив Клуб творчої молоді за ініціативою студента Київського театрального інституту імені І. К. Карпенка-Карого, учня М. Крушельницького Л. Танюка, згодом народного артиста України, професора. Книжка про Л. Курбаса вийшла лише у 1969 р. зав-

Зустріч гостей. Зліва направо: Д. Власюк, студент М. Шейко, народний артист України В. Василько, народна артистка України В. Чистякова, народний артист України О. Сердюк

³³⁵ Шапіро Адольф Якович (1939 р. н.) – нині нар. арт. Латвійської РСР, лауреат Державної премії Росії, президент Міжнародної асоціації театрів для дітей та молоді (АССИТЕЖ).

³³⁶ Єфремов Сергій Іванович (1938–2016) – нар. арт. України, художній керівник Київського муніципального академічного театру ляльок, почесний Президент Українського Центру Міжнародної Спілки діячів театру ляльок UNIMA-Україна.

³³⁷ Лукавецький Мирон Ярославович (1938–2012) – засл. діяч мистецтв Росії, засл. діяч мистецтв України, гол. реж. Першого українського театру для дітей і юнацтва (1986–2005 рр.), доцент.

³³⁸ Заєць Борис Михайлович (1932–2007) – нар. арт. України, генеральний директор Національного цирку, професор.

³³⁹ Цит. за: Бондарева Н. К истории издания первого сборника «Лесь Курбас. Спогади сучасників» (1969) //Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнар. наук. конф. до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса, 14–15 березня 2012 р. — Харків, 2012. — С. 77.

дяки титанічним зусиллям уже згаданого В. Василька і театрознавця М. Лабінського³⁴⁰.

Період кінця 1940-х – початку 1960-х рр. виявився надзвичайно щедрим на талановитих випускників. Один їх перелік зайняв би цілі сторінки. Назвемо лише найвидатніших, які стали визнаними митцями, що вписали яскраві сторінки у розбудову національної культури:

актори – народний артист України і СРСР Л. Тарабаринов, народні артисти України В. Антонов, Л. Биков (видатний український кінорежисер, лауреат національної премії імені Т. Г. Шевченка), Л. Бойко, А. Бурлюк, А. Дзвонарчук, А. Євенко, Р. Колосова, В. Кожевнікова, В. Лизогуб, В. Маляр, С. Максимчук, В. Мізиненко, Т. Мірошніченко, В. Плотнікова, О. Сердюк-молодший, Б. Табаровський, В. Чайкін, С. Чибісова, В. Шестопалов; народні артисти Росії С. Коркошко, Р. Мануковська, А. Мовчан; заслужені артисти України І. Костюченко, О. Леснікова, І. Петров, Л. І. Попова, В. Робертів, Б. Ставицький, В. Сухарева, М. Тягнієнко, О. Шабельник, Ю. Шейко та ін.;

режисери – народні артисти СРСР, народні артисти України В. Грипич, М. Мащенко (видатний український кінорежисер, професор, лауреат національної премії імені Т. Г. Шевченка), народні артисти України О. Барсеґян, С. Єфремов, Б. Прокопович, О. Утеганов, народний артист Росії С. Лерман, народний артист Латвії А. Шапіро, заслужені діячі мистецтв України В. Аверченко, А. Горбенко, В. Крайниченко, А. Літко, М. Лукавецький, заслужений діяч мистецтв Росії М. Шейко, заслужений артист Росії, професор В. Цветков та ін.;

театрознавці: доктор мистецтвознавства, професор В. Айзенштадт, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор А. Горбенко, заслужений діяч мистецтв Росії В. Дубровський, заслужений діяч мистецтв Росії, кандидат мистецтвознавства Б. Поюровський, лауреати премії Національної Співки театральних діячів України в галузі театрознавства професор Н. Логвінова, Л. Г. Попова та ін.

1962/63 навчальний рік проходив у звичних турботах, характерних для будь-якого вишу: підготовка до сесій, державних іспитів, нового набору, затвердження приймальних, екзаменаційних комісій і навіть педагогічного навантаження на 1963–1964 н. р.³⁴¹

І раптом, якраз у цей час, Харківський державний театральний інститут припинив своє існування. Відповідно до постанови ЦК КПРС від 9 травня 1963 р. «Про заходи з подальшого розвитку вищої і середньої спеціаль-

Народний артист України, народний артист СРСР Л. С. Тарабаринов,

³⁴⁰ Про тернистий шлях реабілітації Л. Курбаса більш детально див. у вказаній статті Н. Бондаревої.

³⁴¹ Архів ХНУМ імені І. П. Котляревського. Прикази ректора інститута за 1963 г. Подлинники. № 1–117. Наказ від 4 липня 1963 р.

ної освіти, покращенню підготовки і використання спеціалістів» і постанови колегії Міністерства культури УРСР від 19 червня 1963 р. його було об'єднано з Харківською державною консерваторією. Новоствореному вузу дали назву «Харківський державний інститут мистецтв».

Харківський державний інститут мистецтв (1963–2004 рр.)

Чим же була викликана така раптова реорганізація? Справа в тому, що від 1960 р. по всій країні розпочалася так звана оптимізація кількості вищих навчальних закладів, їх найбільш відповідного розташування і раціонального виділення коштів на їх утримання. Так, наприклад, лише у Харкові були об'єднані зоотехнічний і ветеринарний інститути й утворено єдиний вуз – Харківський зооветеринарний інститут, а інститут іноземних мов «влили» до Харківського університету імені М. Горького як факультет. Що стосується мистецьких вузів, то у вищезазначеній постанові прямо йшлося: «Зобов'язати Держплан СРСР, Ради Міністрів союзних республік і Міністерство культури СРСР привести підготовку спеціалістів у вищих закладах мистецтв у відповідність до потреби в них галузей народного господарства і культури. Скоротити з 1963 р. загальний щорічний контингент прийому на денне навчання у вузи мистецтв на 200–250 осіб»³⁴². Як завжди, намагалися зекономити на «найбагатшій» галузі – на культурі.

Попри все слід визнати, що були й інші, об'єктивні причини для цього об'єднання: недостатній, як для вузу, контингент студентів у Харківському театральному інституті: 122 особи на денному відділі та 33 особи на вечірньому – всього 155 чол.³⁴³ Не відповідала жодним нормам і матеріальна база. Навчальний корпус, цей «старий будиночок на Сумській», який до цього часу з ностальгією згадують випускники й оспівують нинішні студенти, мав усього 578 кв. м корисної площі і вже ніяк не міг забезпечити навчальний процес і адміністративно-керівний склад робочими приміщеннями. Тому частину занять ще до об'єднання було перенесено до консерваторії, де для цього було виділено чотири аудиторії в будівлі на майдані Тевелева, 11 (нині – майдан Конституції). Заняття також проводилися і в гуртожитку по вул. Пушкінській, 74а, де обладнали три кімнати. У «Звіті про роботу інституту за 1960/61 навчальний рік», який надсилався до Міністерства культури України, ректор Д. Власюк підкреслює: «Учбово-виробнича база інституту залишається незадовільною і повністю не забезпечує зростаючих потреб»³⁴⁴.

Внаслідок проведеної реорганізації двох мистецьких вишів колишній театральний інститут став театральним відділенням Харківсько-

³⁴² О мерах по дальнейшему развитию высшего и среднего образования, улучшению подготовки и использования специалистов : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 9 мая 1963 г. // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. — Москва, 1968. — Т. 5 : 1962–1965 гг. — С. 329.

³⁴³ ДАХО. Ф. № Р-6066. Оп. 1. Ед. хр. 119. Л. 9. Отчет о работе института за 1960/1961 учебный год.

³⁴⁴ Там само. — Арк. 17.

го державного інституту мистецтв (у 1969 р. йому було присвоєно ім'я І. П. Котляревського у зв'язку з 200-річчям від дня народження видатного письменника, драматурга і театрального діяча). Останній ректор Харківського державного театального інституту Д. І. Власюк був звільнений з цієї посади наказом від 24 вересня 1963 р. у зв'язку з реорганізацією інституту, згідно з наказом Міністерства культури УРСР за № 859-К від 30 липня 1963 р.³⁴⁵

Починається новий етап діяльності колективу, пов'язаний з неминучою в таких випадках організаційною і психологічною перебудовою, руйнуванням певних стереотипів і звичок. Успішній адаптації, у тому числі й психологічній, сприяло декілька важливих чинників. Насамперед, те, що керувати театральним відділенням було доручено високопрофесійним і дуже шанованим, відданим театральному колективу людям: доценту, засл. арт. України, що близько десяти років був одним із очільників театального інституту, Р. О. Черкашину, якого по суті залишили на колишній, дещо змодифікованій посаді – проректора з театального відділення і наукової роботи інституту мистецтв, та Т. К. Ольховському, що був знову призначений деканом театального відділення.

У структурі факультету залишились усі раніше існуючі фахові (спеціалізовані) кафедри, необхідні для забезпечення успішної підготовки висококваліфікованих акторів, режисерів і театрознавців: кафедра майстерності актора, режисури, історії мистецтв (так на цьому етапі називалася кафедра історії театру) та кафедра сценічної мови і співу. Об'єднані були лише загальноінститутські кафедри – суспільних наук, іноземних мов, фізичного виховання і спорту, що тільки зміцнило їх і підвищило науковий потенціал.

Театральне відділення, як і раніше, залишилося на вул. Сумській, 34, де проводилися всі заняття з фахових і професійно-орієнтованих дисциплін. «Потокові» лекції із загальноосвітніх предметів проходили в приміщенні колишньої консерваторії (майдан Тевелєва, 11/13) спільно зі студентами музичних факультетів, що до деякої міри «розвантажило» театральний корпус і водночас сприяло зближенню й зародженню спільних інтересів представників ще донедавна двох окремих вузів.

Звісно, що на театальному відділенні відбувалися і зміни, які були продиктовані не лише реорганізацією, але, насамперед, природнім розвитком подій, зміною поколінь викладацького складу. Передусім, ще 1961 р., у зв'язку з похилим віком і погіршенням стану здоров'я, пішов з інституту, а в 1962 р. – і з життя завідувач кафедри майстерності актора, людина, яка була центром, стрижнем професійного і духовного життя колишнього театального інституту, його беззастережним авторитетом – Іван Олександрович Мар'яненко. Це була величезна, непоправна втрата.

Завідувачем кафедри майстерності актора був призначений досвідчений педагог, народний артист СРСР, лауреат Державних премій СРСР про-

³⁴⁵ Архів ХНУМ імені І. П. Котляревського. Прикази ректора інституту за 1963 год. Подлинники. № 1–117.

фесор Олександр (Лесь) Іванович Сердюк. Приблизно в цей же час був звільнений з посади завідувача кафедри сценічної мови Альберт Мамонтов, і кафедра деякий час була без очільника. 1963 р. у зв'язку з переїздом до Москви звільнився з посади завідувача кафедри режисури професор, народний артист України Б. Н. Норд. Вибули з педагогічного складу і учень М. М. Крушельницького, старший викладач Я. Резніков, прийнявши пропозицію перейти на постійну роботу режисером Харківської студії телебачення, та досвідчений викладач майстерності актора М. Волошин (у зв'язку з виходом на пенсію).

Несподівана реорганізація інституту, майже одночасна заміна завідувачів трьох основних кафедр не могли не позначитися на діяльності тепер уже театрального відділення Харківського інституту мистецтв. Однак досвідчений педагогічний колектив швидко консолідувався і продовжував у нових умовах виконувати найголовніше завдання – готувати на високому професійному рівні кадри для театральних установ України.

Як і раніше, тривала підготовка дипломних вистав. Особливо успішними були «Земля» О. Кобилянської та «У пошуках радості» В. Розова (випуск 1965 р., художній керівник Т. Ольховський, режисер-постановник – М. Борисенко), «Антигона» Софокла (дипломна робота студента режисерського факультету Г. Кононенко, в майбутньому народного артиста України), «Адвокат Мартіан» Л. Українки, «Учень диявола» Б. Шоу (курс Т. Ольховського), «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого, «Одруження Белугіна» О. Островського (курс професора О. Глаголіна).

Особливо цікавою і художньо-повноцінною була вистава «Потомки заporожців» О. Довженка в постановці Я. Резнікова (художній керівник курсу Т. Ольховський), яка стала переможцем республіканського огляду дипломних вистав мистецьких вузів. За результатами огляду голова комісії, відомий режисер, заслужений діяч мистецтв України В. Оглоблін після перегляду харківської вистави захоплено писав: «Відчуття було навіть дивним. Вже після першої картини не лишилося й сліду від тієї доброзичливої поблажливості, з якою звичайно приходиш дивитись студентські роботи. Мовляв, тримайтесь, хлоп'ята... <...> Але тут нас чекало дещо інше. Крім безпосередності і щирості (то, звичайно, само собою), ми побачили *неабияку сценічну майстерність* (курсив Г. Б.). І не зелене юнацтво, а добре злагоджені, цілком стали актори впевнено повели виставу. Виявляється, в невеличкому старенькому будиночку на Сумській ці хлоп'ята вже встигли вийти в люди! А коли так, то доводиться й мені зовсім з інших позицій розцінювати їхній доробок»³⁴⁶. Маститий режисер, людина високих професійних критеріїв, зазвичай суворий критик, підкреслює «вдале режисерське рішення», «вірні поставлені акценти», «міцний ансамбль», а головне – «високу творчу дисципліну, культуру і смак». «Ніде гріха діти, саме з загальною культурою вистави, смаками окремих виконавців, а іноді й постановника ще в багатьох наших театрах

³⁴⁶ Оглоблін В. ...Як вони там ростуть, молоді? // Український театр. — 1973. — № 2. — С. 7.

частенько буває не все гаразд. <...> Тому виховання хорошого смаку у молоді треба вважати першочерговим завданням. І мені приємно було побачити, що в Харківському інституті цьому важливому питанню надають особливого значення»³⁴⁷. Підкресливши як найголовніше досягнення вистави «сумлінну роботу всього ансамблю над діалогом»: «Тут вони по-справжньому переможці, а місцями, то просто майстри», – В. Оглоблін підсумовує: «З усього в цій талановитій молодій виставі видно, що в Харківському інституті мистецтв орачі добрі і ґрунт у них животворний, родючий!»³⁴⁸ (курсив Г. Б.).

Слід підкреслити, що саме на прикладі підготовки цієї студентської вистави, можливо, як ніколи раніше, виявилася творча співдружність кафедр театрального і музичного відділень – музику до вистави писав сам завідувач кафедри композиції, широковідомий в Україні і за її межами композитор, професор Дмитро Львович Клебанов, який уже мав значний досвід співпраці з театрами і кіностудіями – працював диригентом у театрі «Веселий пролетар», Харківському театрі музичної комедії, писав музику до вистав Харківського театру ляльок, до кінофільмів О. Довженка.

Позитивну оцінку на цьому ж огляді отримала ще одна дипломна вистава харківського інституту – «Дипломат» С. Альошина в постановці художнього керівника курсу, в. о. доцента Т. К. Ольховського.

Однак В. Оглоблін, так високо оцінивши харківські студентські вистави, не зміг, як практик театру, що присвятив усе своє життя його розбудові, утриматися від докорів на адресу керівних установ щодо вкрай незадовільної матеріальної бази факультету: «Принаймні, то не вина інституту, то його біль!.. А справа в тому, що складна вистава, де майже кожна картина масова (йдеться про «Потомки запорожців» – Г. Б.), йшла ну просто в жахливих сценічних умовах. Власне, ту інститутську сцену, на якій вона відбувалась, і сценою не можна назвати»³⁴⁹. В. Оглоблін з обуренням пише про те, що в той час, як молоді митці, майбутнє українського професійного театру, починають своє творче життя «ось у такому закутку, всього за кілька кварталів, у тому ж славному місті численні аматорські колективи мають у своєму розпорядженні великі обладнані машинерією сцени в розкішних палацах культури». Ображений він «і за літніх прославлених майстрів, досвідчених і чуйних педагогів, чиє мистецтво нині шанобливо вивчається у величезних з колонами академіях та всіляких театрознавчих закладах (курсив – Г. Б.), а вони самі мусять передавати своє вміння, культуру, традиції, надбання й особливості українського театру безпосередньо нашій молоді, своїй зміні в таких незручних і допотопних умовах. Час би вже зрозуміти усім тим установам, від яких залежить і які в силі це виправити, що театральним майстерням Харківського інституту мистецтв необхідно надати пристойне сучасне приміщення»³⁵⁰ (курсив Г. Б.).

³⁴⁷ Там само. — С. 8

³⁴⁸ Там само. — С. 8–9.

³⁴⁹ Там само. — С. 7.

³⁵⁰ Там само. — С. 8.

Співпраця театрального і музичного відділів, що так продуктивно була розпочата у 1972 р. виставою «Потомки запорожців» О. Довженка, продовжувалась і в наступні 1970–1980-ті рр. Так, наприклад, зав. кафедрою режисури народний артист України О. Барсеґян та доцент Я. Резніков здійснили постановки спектаклів, відповідно, «Семен Котко» С. Прокоф'єва і «Дубровський» Е. Направника в оперній студії інституту. До роботи над виставами залучалися студенти режисерських курсів, що сприяло їх розвитку як майбутніх постановників широкого профілю. У підготовці спектаклів театрального факультету брали участь і студенти кафедри композиції. Дипломник цієї кафедри П. Яровинський (клас заслуженого діяча мистецтв, професора В. Борисова) створив музику до вистави «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, а Ірина Губаренко (клас професора В. Золотухіна) – до курсової роботи студента режисерського факультету В. Гориславця «Лихо з розуму» О. Грибоєдова³⁵¹. Активну участь у створенні вистав музичного жанру – водевілів «Біда від ніжного серця» В. Сологуба, «Мізантроп» Е. Лабіша та етюдів «По ревізії» М. Кропивницького – взяв професор О. І. Литвинов, що значно підвищило вокально-музичну культуру цих спектаклів (керівник курсу М. Борисенко). Вистави йшли у супроводі ансамблю студентів кафедр струнно-смичкових і духових інструментів.

Ще одна вистава, яку професор П. Калашник вважає особливо показовою в плані співпраці різних кафедр, – «Трибунал» А. Макайонка (1982 р.). Над нею працювали від театрального факультету викладачі доцент Я. Резніков (режисер-постановник), доцент, згодом професор, народний артист СРСР Л. Тарабаринов і художник – доцент, згодом професор, доктор архітектури В. Кравець. Музику до вистави написав доцент, згодом професор, заслужений діяч мистецтв України Г. Н. Цицалюк. «Головний висновок Державної екзаменаційної комісії цього року: театри республіки поповняться здібними, фахово підготовленими акторами. І одна з причин цього – взаємодія кафедр при навчанні творчої зміни»³⁵², – писав професор П. Калашник.

Та чи не найважливішою подією в житті театрального відділення кінця 1960-х – початку 1970-х рр., що значно розширила спектр його діяльності, збагатила новими можливостями, новими барвами, стало відкриття ще одного нового напрямку підготовки фахівців для театрального мистецтва – акторів і режисерів для театрів ляльок. Потреба у фахівцях такого профілю була зумовлена активним розвитком мистецтва театру ляльок в Україні, створенням нових театральних колективів майже в кожному обласному центрі (на цей час їх було уже близько 20) і відсутністю в республіці власної театральної школи лялькарів. Закономірно, що відкриття цього напрямку підготовки спеціалістів відбулося саме у Харкові, оскільки тут існували міцні театральні традиції мистецтва лялькарів, що були закладені в 20-х –

³⁵¹ Калашник П. Взаємодія кафедр – шлях до успіху // Культура і життя. — 1982. — 14 серп.

³⁵² Там само.

30-х рр. XX ст. П. Джунковським, В. Белорусовою, Н. та О. Овчинніковими і продовжені видатним актором і режисером, випускником Харківського музично-драматичного інституту І. Шахівцем, керівником Всеукраїнського Показового театру ляльок. А найголовніше, в місті працював найкращий у тогочасній Україні театральний колектив цього профілю – Харківський театр ляльок імені Н. Крупської, очолюваний такою яскравою особистістю, як Віктор Андрійович Афанасьєв.

В. А. Афанасьєв на той час був надзвичайно впливовою й авторитетною людиною – народний артист України, віце-президент радянського центру УНІМА (Міжнародної спілки лялькарів), блискучий організатор театральної справи, якому вдалося створити не тільки власний театр – «харківський феномен», але й дати могутній поштовх розвитку цього виду мистецтва в усій Україні. Надзвичайно містку і точну характеристику В. Афанасьєву дав доктор мистецтвознавства Б. Голдовський: «Для історії українського театру ляльок особистість Віктора Андрійовича Афанасьєва, безумовно, є значущою, як і особистість Сергія Володимировича Образцова для російського театру. Видатний театральний і громадський діяч, засновник національної школи українського театру ляльок, педагог, який виховав десятки акторів, режисерів, що успішно працюють у театрах світу, вистави яких стали хрестоматійними. <...> І, якщо у театрі ляльок Росії XX ст. було дві ключові фігури – С. В. Образцов – засновник професійного театру та М. М. Корольов – засновник професійної Школи, то в Україні ці обидві заслуги належать одній людині – В. А. Афанасьєву»³⁵³.

Ось така особистість стала біля витоків першої в Україні харківської професійної школи лялькарів.

У 1969 р. за ініціативою В. Афанасьєва і за сприяння керівництва вузу і Міністерства культури України у Харківському державному інституті мистецтв імені І. П. Котляревського відбувся перший набір студентів на спеціалізацію «Актор театру ляльок» у кількості семи осіб. У 1970 р. разом з акторським курсом було набрано і режисерський – 5 осіб, що дало підстави у березні 1973 р. згідно з наказом Міністерства культури України відкрити кафедру театру ляльок, завідувачем якої був призначений В. Афанасьєв. Її фундаторами стали провідні фахівці Харківського театру

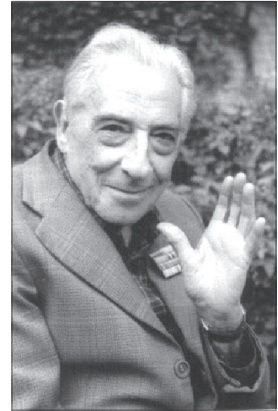
Народний артист України
В. А. Афанасьєв

І. Кагановська з лялькою Галатеї, 1972 р.

³⁵³ Голдовський Б. Вступне слово // Віктор Андрійович Афанасьєв. — Київ : Тов. «ЕксОб», 2009. — С. 3.

ляльок імені Н. Крупської – актори, режисери, художники – І. Кагановська, М. Корик, О. Щеглов, С. Смелянська, В. Маяцький, А. Радіонова, О. Юдович, С. Давидов, за-служена артистка України Е. Смірнова, Ш. Фоєрберг та ін. Згодом на викладацьку роботу були запрошені Б. Хижняк (з Кишинєва), художниця Н. Ланге, талановиті випускники ЛДІТМіКу С. Фесенко, М. Наумов, для викладання «живого плану» – випускниця Школи-студії імені Б. Щукіна Н. Леонтович, з кафедри майстерності актора – досвідчений педагог Н. Крапівіна (Богомолова) та провідний актор театру ім. О. С. Пушкіна народний артист України Б. Табаровський; курс режисури вели заслужений діяч мистецтв Білоруської РСР, професор Б. Скибневський, заслужений артист Росії, доцент В. Цветков, доцент Я. Резніков.

Народний артист України
Б. М. Табаровський

Особливістю організації навчального процесу на кафедрі театру ляльок в перше десятиліття було те, що його основною базою, крім теоретичних дисциплін, був театр, за визначенням Є. Русаброва, кафедра і театр за часів В. Афанасьєва «були одним організмом». Тому матеріальна частина для вистав і забезпечення навчального процесу виготовлялись найкращими майстрами і художниками театру ляльок.

Однак найголовніше було те, що з перших днів навчання студенти мали можливість спостерігати і брати участь у процесі створення вистави від технічного забезпечення до виконання невеликих ролей. Бути на репетиціях, виставах, щоденно спілкуватися з такими видатними акторами, як П. Янчуков, Г. Стефанов, Л. Гнатченко, М. Корик, молодією режисурою (В. Шрайман), художниками О. Щегловим, В. Кравцем – все це відіграло величезну роль у становленні майбутніх фахівців. «Це були наші практичні університети» – згадує один із найталановитіших випускників цього періоду, учень В. Афанасьєва, заслужений артист України професор Л. Попов³⁵⁴.

Уже перші випуски молодих спеціалістів підтвердили високий професійний рівень новоствореної кафедри і своєчасність її відкриття. Перші випускники акторського курсу стали в недалекому майбутньому відомими діячами театру: Р. Ковальова – талановита актриса, доцент, заслужена артистка АР Крим; О. Куцик – відомий режисер, очільник Закарпатського, згодом Львівського театру ляльок, доцент, заслужений артист України, С. Святненко – провідний майстер сцени в київських театрах – міському і театрі маріонеток, М. Хомутов – актор, режисер, у різні часи головний режисер Белгородського (Росія) і Херсонського та Черкаського театрів, старший викладач Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського.

Не менш вдалим був і перший випуск режисерів-лялькарів (1975) – Є. Гімельфарб, О. Інюточкін, В. Левченко, Л. Попов, І. Рожко, які згодом

³⁵⁴ Попов Л. З повагою до ВЧИТЕЛЯ // Віктор Андрійович Афанасьєв. — Київ : Тов. «ЕксОб», 2009. — С. 225.

стали головними режисерами театрів ляльок у різних містах України і Росії, отримали почесні звання: Є. Гімельфарб, О. Інютючкін, І. Рожко – заслужених діячів мистецтв України, Л. Попов – заслужений артист України. Майже всі займаються викладацькою роботою: О. Інютючкін, професор, очолює кафедру в Харківському інституті мистецтв, Л. Попов, в. о. професора – завідувач кафедри у Київському національному університеті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого.

Уже через декілька років після перших випусків кафедри за підсумками Всесоюзної науково-практичної конференції з проблем виховання лялькарів у театральних школах, що проходила у Харкові у 1979 р., було відзначено, що

Сцена з вистави «Український вертеп», 1975 р.

«... кафедра театру ляльок Харківського інституту мистецтв не тільки готує професійних фахівців, але й сприяє розвитку нових, передових напрямків у ляльковому мистецтві. Поряд із визнаними майстрами в Україні з'явилася ціла плеяда молоді, яка прагне створити новий національний театр ляльок...»³⁵⁵. Це було високе визнання.

І справді, починаючи з участі в XII Міжнародному конгресі УНІМА й одночасно Міжнародному фестивалі театрів ляльок

(м. Москва, 1976 р.), де студенти-випускники показали свої, по суті, дипломні режисерські роботи: О. Інютючкін – «Український вертеп» і Л. Попов – «Комедію про Петрушку», – була поступово розгорнута міжнародна діяльність кафедри. Саме лялькарі в ті часи відкрили для театального факультету «вікно в Європу», все частіше беручи участь у різноманітних фестивалях та інших заходах.

Попри всі складнощі і реорганізації, невідповідну матеріально-технічну базу факультету у 1960-ті – 1970-ті рр. продовжував виховувати високопрофесійні кадри для театального мистецтва. Серед них:

актори – народні артисти України О. Васильєв-Могила, В. Висовень, М. Захаревич, А. Кубанцев, О. Сидоренко, О. Смолій, В. Шин-

Сцена з вистави «Комедія про Петрушку», 1975 р.

³⁵⁵ Цит. за: Русабров Є. «Безличное – вочеловечить»: кафедра майстерності актора та режисури театру анімації // Pro Domo Mea : нариси. — Харків, 2007. — С. 286.

карук; народні артисти Росії С. Коркошко, В. Ровинський, заслужений діяч мистецтв Росії В. Кошкін, заслужений артист Росії, заслужений діяч культури Польщі С. Новожилов, заслужені артисти України М. Гуртовий, Е. Климчук, С. Ковтун, П. Кучин, А. Лобанов, Л. Мамікіна, Є. Плаксін, М. Рачинський, В. Самчук, С. Соловійова, Є. Холодов, Є. Чернік, Ю. Шейко, заслужена артистка Молдови А. Філіпова;

режисери – народні артисти України В. Аверченко, Г. Кононенко, А. Литвинчук, В. Лукашов; заслужені діячі мистецтв України В. Аносов, С. Гордєєв, А. Канцедайло, А. Літко, А. Мартюшов, В. Московченко, Ю. Старченко; заслужені діячі мистецтв Росії Б. О. Глаголін-Гусєв (син О. Б. Глаголіна-Гусєва), Ю. Калантаров; заслужений артист України Ю. Горюля, Г. Богомаз-Бабій;

актори театру ляльок – народний артист України О. Рубинський, заслужена артистка АР Крим Р. Ковалева;

режисери театру ляльок – заслужені діячі мистецтв України Є. Гімельфарб, О. Інютючкін, І. Рожко, Я. Федоришин, заслужені артисти України Л. Попов, О. Куцик.

Деякі з наших випускників цього періоду займали високі урядові посади, очолювали провідні мистецькі колективи, стали відомими театральними педагогами: М. В. Захаревич, народний артист України, кандидат мистецтвознавства, професор, очолював Запорізький музично-драматичний театр імені М. Щорса, в 1995–2000 рр. – перший заступник міністра культури України, з 1992 р. і до сьогодні – генеральний директор Національного академічного драматичного театру імені І. Франка, В. А. Лукашов – народний артист України, професор, художній керівник Національної філармонії (м. Київ).

Практично всі вищезазначені випускники режисерського факультету в різний час очолювали як головні режисери провідні театральні колективи в Києві, Мінську, Харкові, Донецьку, Луганську, Чернівцях, Сумах, Сімферополі, Одесі, Івано-Франківську, Дніпропетровську, Хмельницькому, Кіровограді (тепер – Кропивницький), Іркутську (Росія).

Не менш важливу морально-етичну і художню місію виконував випускник факультету В. Є. Сідін, який заснував у Харкові і більше 30 років очолював знаний далеко за межами України дитячий театр «Тимур», що подарував щасливе дитинство декільком поколінням дітей, насичуючи життя маленьких акторів і їх глядачів любов'ю і високою духовністю.

Протягом 1960-х – 1970-х рр. на театральному факультеті продовжується зміна поколінь викладацького складу. У 1966 р. звільняється за станом здоров'я з посади проректора інституту з театральних дисциплін Р. О. Черкашин, продовжуючи керувати кафедрою сценічної мови. У 1973 р. залишає свою посаду легендарний декан театального відділення Т. К. Ольховський, який обіймав її з невеликими перервами біля 30 років.

Керівник театру «Тимур»
В. Є. Сідін

До 1976 р. він продовжував викладати в інституті, але, навіть вийшовши на пенсію, ніколи не поривав зв'язків з факультетом. Досконало знаючи українську мову, багато творів перекладав нею для забезпечення навчального процесу.

У зв'язку з віковими проблемами поступово все менше навантаження в навчальному процесі несуть корифеї Харківського театрального інституту, славенні актори і педагоги, народні артисти України і СРСР, лауреати Державних премій СРСР Д. Антонович (пішов з життя у 1975 р.), Є. Бондаренко (помер 1977 р.), народна артистка України В. Чистякова (звільнилась у 1976 р., пішла з життя – 1984 р.). У 1970 р. звільняється з кафедри майстерності актора один з найкращих педагогів Я. Азімов. У 1978 р. помер ще один із фундаторів інституту – завідувач кафедри історії театру (1947–1976 рр.), в 1970-ті рр. – проректор з театральної освіти, кандидат мистецтвознавства А. В. Плетньов.

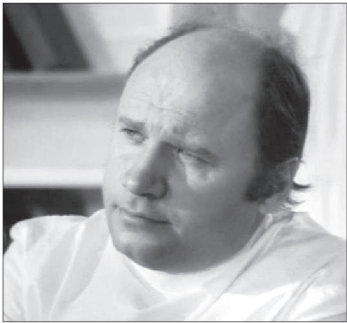
У 1974–1978 рр. кафедру майстерності актора очолював Микола Семенович Борисенко, випускник 1950 р., учень І. О. Мар'яненка. Колишній фронтовик, М. Борисенко після закінчення інституту працював провідним актором Сумського театру імені М. С. Щепкіна, а згодом – у Харківському театрі Т. Г. Шевченка. Його партнерами на сцені були видатні актори старшого покоління – Є. Бондаренко, Р. Колосова, І. Костюченко, Ф. Радчук, О. Сердюк і його друг, зовсім молодий, надзвичайно талановитий Леонід Биков. Микола Семенович був і сам талановитим актором комедійного плану, винятково органічним і переконливим. Мав режисерський хист, поставив багато дипломних вистав і не тільки на своїх курсах. Т. Ольховський у своїх спогадах характеризує його як «одного з кращих викладачів кафедри майстерності актора»³⁵⁶. Як людина організована і відповідальна, М. Борисенко після звільнення Т. Ольховського був призначений ще й на посаду декана факультету.

У 1978 р. кафедру очолив провідний актор Харківського академічного російського драматичного театру імені О. С. Пушкіна, згодом народний артист України, професор Євген Васильович Лисенко. Він мав прекрасну акторську освіту: 1955 р. закінчив Школу-студію МХАТ імені В. Немировича-Данченка, де навчався у славенних педагогів – В. Білокурова та О. Кніппер-Чехової. Разом з ним навчалися такі знамениті російські актори, як О. Єфремов, І. Кваша, І. Скобцева, Г. Волчек, А. Кузнецов, М. Козаков, Є. Євстигнєєв та ін.

Є. Лисенко протягом багатьох років «ніс на своїх плечах» основний репертуар театру, зігравши на його сцені понад двісті різноманітних ролей. Це був великий актор з могутнім темпераментом, філігранною технікою. Вражена його виконанням ролі Гая у виставі «Темп 1929» за М. Погодіним (сценічна редакція М. Захарова) в постановці народного артиста України О. Барсеяна, відома поетеса Римма Катаєва написала:

³⁵⁶ Ольховський Т. К. Згадуючи минуле : (Спогади) [машинопис]. — Харків, 1984. — Арк. 70. — Зберігається в архіві О. Т. Ольховської.

Выходит на сцену актер –
 Без радостной шапки волос,
 И вовсе не пламенный взор,
 И вовсе не греческий нос.
 Яростно любящий жизнь,
 Породою – из забияк!
 На сцене красивый мужик,
 Тридцатых годов Геракл!³⁵⁷

Народний артист України
 Є. В. Лисенко
 (кінофільм «Друге дихання»)

Уже досвідченим актором Є. Лисенко розпочинає викладацьку діяльність, ставлячись до неї з надзвичайною відповідальністю. Його педагогічним кредо було дотримання «школи» в її класичному розумінні, особливо на перших двох курсах. Звісно, це не виключало сучасних тренінгів, так званих «зачинів», однак усе це разом з етюдами, згодом – уривками, повинно було працювати на головний результат – бездоганне оволодіння елементами системи К. Станіславського. А далі, залежно від драматургічного матеріалу, могли підключатися більш сучасні акторські техніки. Дотримуючись такого підходу, Євген Васильович вимагав цього і від членів кафедри.

Одночасно Є. Лисенко розумів, що кожен художній керівник курсу – неповторна особистість і може мати свій погляд на виховання актора. Головне – результат.

Пропрацювавши з Є. Лисенком понад 20 років, можу засвідчити, що він був прекрасним завідувачем кафедри. Його авторитет серед викладачів залишався беззаперечним. Він був дуже вимогливим в питаннях професії, школи, методики, і водночас простим, демократичним у житті.

Починаючи з 1970 р., Є. Лисенко підготував шість акторських випусків – близько сотні професійних акторів, які успішно працюють у театрах України і за її межами. Серед них – народна артистка України О. Сидоренко, народний артист Росії В. Ровинський, заслужений діяч мистецтв Росії В. Кошкін, заслужений артист України А. Лобанов, (разом з художнім керівником курсу народним артистом України, доцентом В. Ненашевим), народна артистка України О. Смолій (Туріяньська), заслужений артист України А. Ященко, заслужений артист Росії Д. Чопенко, провідний актор театру імені Т. Г. Шевченка Р. Жиров та ін.

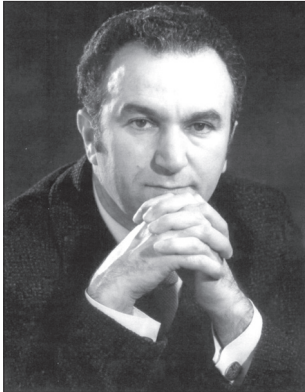
Учень Є. Лисенка, заслужений артист України А. Лобанов, який згодом працював поряд із Майстром, писав: «Його уроки майстерності ніколи не були сухими чи занудливими. Він умів запалювати в нас жагу до твор-

³⁵⁷ Цит. за: Лобанов А. Школа майстерності : навч. пособ. — Харків : Видавництво Федорко, 2012. — С. 19.

чого пошуку <...>, майже ніколи не вдаючись до режисерського показу, домагався, аби ми самі дозрівали до тих рішень, які він пропонував»³⁵⁸.

У кінці 1970-х – 1980-х рр. на кафедрі майстерності актора працювали: нар. арт. СРСР Л. Тарабаринов, народна артистка України професор Р. Колодова, народні артисти України В. Антонов, В. Шестопалов, заслужений артист Росії, професор В. Цветков, заслужений артист України, доцент М. Тягниєнко, народний артист України, доцент В. Ненашев, заслужений артист України О. Беляцький, заслужений артист Бурятської АР, професор М. Розін, старші викладачі Д. Бабіївна, Н. Борисенко, Н. Гримайло, А. Стародуб, С. Кирєєв, В. Мащенко, А. Уманець, В. Фролов та ін.

Кафедру режисури у 1963–1973 рр. очолював професор Олексій Борисович Глаголін-Гусєв, один з найшанованіших педагогів театрального факультету, який успішно вів і акторські, і режисерські курси. З 1973 по 1980 р. кафедрою керував залужений артист Росії, згодом професор Всеволод Іванович Цветков. Він мав прекрасну освіту, закінчивши Харківський театральний інститут за двома спеціалізаціями – акторською і режисерською. Його вчителями були видатні педагоги, професори О. Крамов, Л. Сердюк, доцент Я. Азімов. Згодом він вдосконалював свою освіту в режисерських лабораторіях М. Кедрова (1960–1965 рр.) і Г. Товстоногова (1983 р.). В. Цветков вів акторські і режисерські курси. У своїй педагогічній діяльності дотримувався традиційної класичної методики виховання майбутніх діячів театру: «Ніщо не повинно бути таким консервативним і традиційним, як навчальний заклад – школа, інститут, академія – вони зобов'язані передавати все справжнє, знайдене раніше і накопичене століттями найсвітлішими головами і талантами людей. Якщо, звісно, думати про фундаментальні знання професії, про її технології в майбутньому», – писав професор в одній із своїх неопублікованих праць³⁵⁹.

Народний артист України,
професор О. С. Барсеґян

Напевне, виходячи з цього, В. Цветков на своїх курсах багато уваги приділяв теорії як фундаменту професії, підготував декілька навчально-методичних посібників: «Формула творчості сценічного пошуку» (Харків, 1993), «Путь к спектаклю: (Экспликация спектакля и экспликация роли)» (Харків, 1994), «Основы классической режиссуры» (Ростов-на-Дону, 2002, 1997).

У 1980 р. кафедру режисури очолив народний артист України, головний режисер Харківського державного академічного театру імені О. С. Пушкіна

³⁵⁸ Лобанов А. Школа майстерності : навч. посіб. — Харків : Видавництво Федорко, 2012. — С. 12.

³⁵⁹ Цветков В. Странствование по дебрям сценической науки : (Арифметика и алгебра мастерства актера и режисера). — Харьков, 1998. — Арк. 5. — Рукопис зберігається в бібліотеці ХНУМ імені І. П. Котляревського.

О. С. Барсегян (з 1989 р. – професор, з 2009 р. – член-кореспондент Академії мистецтв України). Він керував кафедрою режисури до 2012 р.

Олександр Сергійович повернувся в місто своєї юності 1975 р. і вже через рік був запрошений на педагогічну роботу до своєї alma mater, де навчався протягом 1948–1953 рр. у видатного українського режисера, педагога, народного артиста України Леся Дубовика. О. Барсегян ніколи не втомлювався повторювати, що всім, що він знає і вміє, зобов'язаний передусім своєму вчителю – Л. Ф. Дубовику і всій тій атмосфері високого професіоналізму і творчості, яка супроводжувала навчальний процес. Згодом він напише: «Як нас вчили наші вчителі? Роман Олексійович Черкашин насамперед вчив мистецтву аналізу драматургічного твору. Це саме проповідували Лесь Дубовик, Мар'ян Крушельницький. Вони намагалися озброїти нас, своїх учнів, методом,

О. С. Барсегян під час репетиції

а не штукарством. Ми оволодівали професією, не завжди усвідомлюючи, з яких саме джерел її секрети <...>. Наші ж педагоги, не фетишизуючи постать Майстра (Леся Курбаса – Г. Б.), свято вірили в той єдиний театр, який знали – образних перетворень. Вони вірили в ідею поетичного театру, який надихав, вів за собою глядачів. <...> В центрі тут завжди стояла акторська особистість, а не трюки»³⁶⁰. Ці головні принципи, отримані від вчителів, О. Барсегян усе життя сповідував сам і прищеплював своїм студентам. Учениця О. Барсегяна Світлана Пасічник згадує, що з перших днів учитель привчав їх до глибокого аналізу створених етюдів, замальовок на довільну тему. І вже «через пару місяців такої роботи ми дивувалися, як же до цього ми могли обходитися без такої необхідної в житті кожної людини речі, як **Аналіз драматичної дії** (виділення – С. Пасічник)... Тоді й сформувалась тонка художня аура – мікроноосфера кожного з нас – сприйнята і прийнята нами через Барсегяна–Дубовика – від Курбаса. Формуючись роками, вона стала Школою, яка несе у світ любов, виховує почуття гармонії, очищуючи зір від нанесеного бруду. Впевнена, що саме це дає їй силу і сьогодні. <...> Школа і сьогодні прокладає нам наш вузький шлях, вона ж захищає від оманливого вітру в спину»³⁶¹. А ще при досить високих вимогах до оволодіння школою, О. Барсегян ніколи «не тиснув» на студентів, не обмежував їх пошуків, «дозволяючи самому шукати і знайти свою власну дорогу»³⁶². Напевно, саме тому серед його учнів – режисери різних на-

³⁶⁰ Барсегян О. Театр моїх учителів // Український театр. — 1993. — № 2. — С. 4.

³⁶¹ Пасічник С. І знову про вчителя // «Барс» из рода Мельпомены : Книга воспоминаний. — 2-е изд., доп. — Харьков : Майдан, 2014. — С. 117.

³⁶² Пасічник С. Людина одного жесту // Там само. — С. 115.

прямків і естетик, деякі очолюють державні, а інші – створили «свої» власні театри: заслужені діячі мистецтв України О. Кравчук і Степан Пасічник, Л. Садовський (нині – завідувач кафедри майстерності актора в ХНУМ імені І. П. Котляревського), Л. Чича, С. Кузик, Ю. Погребищенко, Б. Фарафонов, І. Шнейдерман, О. Шмаль, В. Гуйвін, С. Гришанін, А. Москаленко, А. Аль-Кілані (Сирія), С. Дудко, Т. Юрченко, С. Луполчук, Ю. Тараненко, І. Ладенко, С. Аксьонов та інші.

Ще однією особливістю педагогіки О. С. Барсеяна був принцип виховання актора і режисера у тісній співдружності і взаємодії з театром. Він був переконаний, що тільки так можна підготувати справді високопрофесійних спеціалістів і, що важливо, людей, просякнутих «духом» театру. Тому всі його режисерські курси практично виховувалися «на виробництві». Для поповнення акторського складу талановитою молоддю О. Барсеян створив так звану «стажерську групу» і щорічно уже з третього курсу набирив у неї найбільш талановитих студентів. Так з'явилися в театрі імені О. С. Пушкіна нині народна артистка України О. Рудницька (О. Равицька), заслужена артистка України Т. Титова і багато-багато інших.

На кафедрі режисури в 1970-ті – 1980-ті рр. працювали відомі режисери і педагоги: М. Авах, В. Арістов, Д. Бабіївна, А. Літко, В. Скляренко, В. Фролов, О. Юдович, Д. Власюк, В. Цветков, А. Вецнер та ін.

Продовжувала розвиватися і кафедра історії театру. Вона була випускаючою і водночас «обслуговувала» всі інші кафедри, допомагаючи майстрам виховувати майбутніх митців широкого світогляду і високої культури.

У 1977 р. очільником кафедри став відомий в Україні театрознавець, що мав режисерську і театрознавчу освіту та великий досвід практичної роботи на посаді завідувача літературної частини у Харківському академічному українському драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка, А. Г. Горбенко, згодом заслужений діяч мистецтв України, професор. Він зміцнив зв'язки кафедри з театрами та засобами масової інформації, зорінтував

Заслужений діяч мистецтв України,
професор А. Г. Горбенко

її на більш поглиблений інтерес до розвитку національної культури. Після захисту кандидатської дисертації «Режисерське і акторське мистецтво театру “Березіль”» (1975 р., м. Київ), А. Горбенко за короткий час підготував і видав монографію «Харківський академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка» (Київ, 1979), яка і до сьогодні не втратила свого значення і за яку у 1981 р. він був удостоєний премії Національної Співки театральних діячів України. Як і А. Плетньов, А. Горбенко перебував у вирі театрального життя Харкова. Він часто виступав у періодичній пресі з рецензіями на вистави, статтями з проблем розвитку театрального мистецтва, був членом правління Харківського міжобласного відділення Національної Співки театральних діячів України, багато років очолював секцію театральної критики при цьому ж відділенні, у 1980-ті роки

працював на посаді декана театрального відділення інституту мистецтв, а в 1990-ті роки – проректора з наукової роботи і театральної освіти.

А. Горбенко тривалий час викладав історію українського театру, історію української літератури, згодом і театральну критику. У нього була неповторна манера спілкування зі студентами – м'яка, делікатна, побудована на величезній повазі й довірі до них. Він завжди намагався насамперед зрозуміти і врахувати особливості обдарування кожного студента, його людські якості. Даючи ґрунтовні знання з фаху, він одночасно вчив студентів жертовно любити театр, плекати в собі духовність, порядність, скромність. На лекціях А. Горбенка вони завжди були ніби учасниками живого театрального процесу, тих подій, про які він розповідав, бо завдяки не тільки творчій, але й особистій дружбі з багатьма найвидатнішими діячами української, російської, білоруської, грузинської та інших культур, він насичував свою розмову величезним фактологічним матеріалом, власними враженнями, яскраво й образно вмів розкрити суть будь-якого мистецького явища, сконцентрувати увагу студентської аудиторії на найважливішій проблемі. Його відзначали широта естетичних поглядів, сприйняття найрізноманітніших художніх явищ. Образне, метафоричне слово, дар імпровізації, вміння виступити без підготовки на будь-яку аудиторію – це ще одна грань обдарування митця.

Йшли роки, кафедра поповнювалася новими висококваліфікованими викладачами. У першій половині 1960-х рр. тут працювали відомі літературознавці: кандидат філологічних наук, доцент Л. Стеценко – автор монографії «І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич): життя і творча діяльність» (Київ, 1961), та О. Цибаньова – укладач «Літопису життя і творчості І. К. Тобілевича» (Київ, 1967), автор монографії «Лаври і терни... Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького» (Київ, 1996). На кафедрі з 1953 р. працювала одна із її основоположниць, кандидат філологічних наук, професор кафедри Н. Р. Логвінова, що виховала не одне покоління театрознавців, акторів і режисерів. Багато наших випускників із вдячністю згадують змістовні, емоційні, артистичні лекції свого улюбленого педагога. Ніна Романівна – автор ряду науково-методичних і науково-критичних публікацій, крім того, вона протягом багатьох років керувала науково-творчим студентським товариством, була ініціатором і керівником своєрідних університетів культури у Будинку вчених і Будинку актора, де пропагувала театральне мистецтво серед учнівської та студентської молоді.

В 1970–80-х рр. на кафедрі також працювали доктор мистецтвознавства, професор В. Айзенштадт, кандидат мистецтвознавства, доцент В. Буквін, старший викладач Л. Філіпенко, яка багато років завідувала літературною частиною Харківського театру юного глядача, відомий кінознавець Н. Сафронова, автор і ведуча однієї із найбільш рейтингових передач харківської студії телебачення «На екранах Харкова», а також молоді талано-

Кандидат філологічних наук, професор
Н. Р. Логвінова

вита викладачі, недавні випускники інституту Н. Суворова, Л. Шевченко, Н. Бондарева та ін.

Успішно продовжувала працювати кафедра сценічної мови на чолі з Р. О. Черкашиним. Студенти факультету брали участь у республіканських і регіональних конкурсах читців і неодноразово ставали переможцями. В інституті продовжувалася практика проведення літературно-музичних вечорів, творчих зустрічей з видатними діячами мистецтва, майстрами художнього слова. У 1972 р. Роман Олексійович залишив керування кафедрою, продовжуючи педагогічну роботу. Своє 75-річчя відзначив сольними літературними концертами з віршів О. Блока, російських і українських письменників, що стало подією для мистецької громадськості міста.

У 1973–1986 рр. кафедрою керував його учень, досвідчений педагог, доцент Володимир Степанович Єрик, а у 1986–1988 рр. – Ганна Іванівна Мілютченко, автор численних науково-методичних розробок, нових програм. На кафедрі працювали С. Максимчук, нині народний артист України, заслужені артисти України І. Петров, О. Леснікова, старші викладачі Л. Лавриненко, Г. Харламова, В. Кухтіна, досвідчені педагоги з вокалу Л. Шамеш, О. Гребенюк, А. Уманець. Згодом на кафедрі приходять молоде покоління – Т. Литовченко, Н. Литвиненко, а також заслужений артист України М. Гуртовий, кандидат мистецтвознавства, доцент Л. Дубова. Успішно працювали на кафедрі і провідні солісти філармонії, заслужені артистки України, нині доценти В. Дорошенко та С. Орлова, відомий майстер художнього слова, заслужена артистка України Л. Важнюва, концертмейстери Л. Беспалова, Л. Герман, О. Лічний, композитор, кандидат мистецтвознавства, концертмейстер Ю. Грицун та ін. Вони робили все для того, щоб допомагати майстрам виховувати високопрофесійних митців сцени, які б довершено володіли своїм голосовим апаратом, були людьми освіченими і духовними.

Водночас 1980 рр. стали значним випробуванням для колективу театрального відділення. 1983 р. у зв'язку з реконструкцією скверу Перемоги, за рішенням міської влади було зруйноване скромне двоповерхове приміщення по вул. Сумській, 34, яке служило прихистком театральної освіти в Харкові з 1930-х років, у якому зберігався дух, талант, вібрації голосу, духовна аура багатьох видатних особистостей. Якби стіни могли говорити!

Руку допомоги простягла колишня консерваторія, виділивши декілька навчальних аудиторій у своєму і так перевантаженому приміщенні. Заняття з фаху за домовленістю проходили в Будинку актора, деяких театрах. Ректор інституту заслужений діяч мистецтва України, професор Г. Б. Авер'янов і декан театрального факультету А. Г. Горбенко робили все можливе для збереження факультету і забезпечення навчального процесу в цих надзвичайно складних умовах.

Розуміючи всю серйозність ситуації, в якій опинився Харківський інститут мистецтва, йому було виділено приміщення по вул. Чернишевського, 79 (нині – вул. Чернишевська, 79). Ця шестиповерхова споруда, збудована у 1912–1914 роках – пам'ятник архітектури (архітектори В. Покровський та П. Величко), перебувала у вкрай зруйнованому стані і вимагала серйоз-

Вул. Чернишевська, буд. 79

України О. Дербас, В. Гольцов, Т. Титова, В. Угольников, М. Воротняк, В. Таганов, Т. Гріннік, І. Арнаутов, О. Стеценко, О. Любченко, С. Бережко, заслужений працівник культури України С. Бичко (нині – директор Харківського академічного російського драматичного театру імені О. С. Пушкіна, голова Харківського відділення НСТДУ), провідна артистка Харківського академічного драматичного театру імені Т. Г. Шевченка, старший викладач кафедри сценічної мови І. Кобзар та ін.; режисери – заслужений діяч мистецтв Росії О. Михайлов, заслужений діяч мистецтв України А. Канцадайло; театрознавці – заслужений діяч мистецтв України, лауреат премії СТД України у галузі театрознавства і театральної критики імені І. Котляревського, доцент С. Васильєв, лауреат муніципальної премії імені Г. Квітки-Основ'яненка у галузі театрознавства, відомий театрально-критик і педагог Є. Русабров та ін.

Студенти кафедри майстерності актора і кафедри театру ляльок неодноразово ставали переможцями на фестивалях студентських дипломних робіт:

– Міжнародний фестиваль «Початок» (м. Київ): 1988 р. – І місце за виставу «На перші гулі» С. Васильченка (постановник старший викладач М. Борисенко), 1989 р. – І місце за виставу «Мина Мазай-

них ремонтних робіт. Декілька років будинок поновлювали, залучаючи до цього студентів і педагогічний склад. Лише у 1986–1987 н. р. театральний факультет переїхав до нового приміщення і почав його «обживати». Однак не було найголовнішого – сцени, без якої, як відомо, неможливо готувати акторів і режисерів. З часом вирішили і цю проблему.

Проте навіть за таких складних умов факультет жив своїм насиченим, напруженим творчим життям, завдяки висококваліфікованому педагогічному складу продовжував плідну роботу з підготовки кадрів для театрального мистецтва. Серед випускників кінця 1970-х – 1980-х рр. – народні артисти України О. Рудницька (О. Равицька) та В. Хорунжий, заслужені артисти

Учасники легендарної дипломної вистави «Мина Мазайло» М. Куліша (1989 р.), яка до цього часу в репертуарі Харківського театру імені Т. Г. Шевченка

ло» М. Куліша (постановники – заслужений артист України О. Беляцький, М. Стародуб), 1989 р. – диплом за виставу «Вертеп» (постановник – професор О. Інютчкін);

– I-й Міжнародний фестиваль «Березіль» (1993 р.): I премія за кращу чоловічу і жіночу ролі у виставі «Народний Малахій» М. Куліша (номінація «Студентська робота», постановник – народний артист України, професор Є. Лисенко);

– Міжнародний фестиваль театральних шкіл (м. Смоленськ, РФ): I місце за краще виконання жіночої ролі у виставі «Старий Новий рік» М. Рощина (1990 р., художній керівник курсу – професор Л. Тарабарин, старший викладач Л. Садовський);

– Всесоюзний огляд кафедр театру ляльок (м. Ярославль, РФ, 1990 р.): диплом фестивалю за виставу «Український вертеп» (постановник – професор О. Інютчкін).

1990-ті рр. увійшли в історію українського суспільства як надзвичайно суперечлива доба, як період великих надій і не менших розчарувань. Отримання вимріяної багатьма поколіннями незалежності України надихало суспільство, подарувало надію на швидкі зміни в тепер уже своїй, суверенній державі, зміну пріоритетів влади на користь таких сфер життя людини, як освіта і культура. Однак цього не сталося. Країну поглинула комерціалізація, демократичні процеси межували з некерованістю.

Звісно, що це не могло не позначитися на всій духовній сфері, діяльності музично-театральних організацій, кіномистецтві, освіті.

Не був виключенням і Харківський інститут мистецтв імені І. П. Котляревського. У зв'язку з недостатнім фінансуванням почалися необґрунтовані скорочення педагогічного і навчально-допоміжного складу, значні площі без належного обґрунтування віддавалися в оренду, руйнувалася матеріально-технічна база.

Попри все, колектив з такими міцними традиціями, фаховими Школами продовжував виконувати покладені на нього державою обов'язки, суттєво впливав на театральну-концертне життя не тільки Харкова, але і всієї країни. Адже саме 1991 р. за ініціативою тоді професора кафедри спеціального фортепіано Т. Б. Веркіної було засновано Міжнародний фестиваль класичної музики «Харківські асамблеї», який сколихнув музичну громадськість України і дуже швидко вийшов за її межі, приваблюючи щороку виконавців з різних куточків світу. Фестиваль тріумфально продовжує свою ходу і зараз, підтверджуючи відому істину про те, як багато важить у цьому житті, особливо мистецькому, яскрава Особистість.

Театральний факультет також намагався навіть за тих умов вдосконалювати організацію навчально-виховного процесу, продовжувати активно проводити науково-методичну і творчу роботу.

Ще наприкінці 1980-х рр. на факультеті відбулися певні кадрові зміни. У 1988 р. деканом театального факультету стала випускниця інституту 1975 р., що мала вже значний досвід практичної роботи в театрі й органах управління культурою, заслужений працівник культури України Г. Я. Бо-

Заслужений працівник
культури України, доцент
Г. Я. Ботунова

тунова. Своє головне завдання вона вбачала в збереженні і відтворенні кращих традицій, що йшли від наших великих корифеїв і з різних причин були до певної міри втрачені. Зберегти Школу, духовну ауру, постійно збагачувати їх досягненнями світового театру і театральної педагогіки, зміцнювати міжкафедральні зв'язки, об'єднати колектив ідеєю підняття престижу театального факультету, – ось пріоритетні напрямки діяльності декана.

На посаду завідувача кафедри театру ляльок у 1989 р. був запрошений учень В. Афанасьєва, заслужений артист України Л. Попов. Він доклав багато зусиль для налагодження роботи кафедри, насамперед, втрачених колись таких міцних зв'язків з Харківським театром ляльок імені Н. Крупської, зміцнення її матеріальної бази, науково-методичного потенціалу.

На кафедрі в цей час працювали: доценти Я. Резніков, І. Кагановська, старші викладачі О. Інюточкін, С. Фесенко, Р. Ковальова, С. Довлетова, заслужена артистка України В. Дорошенко. Були запрошені також відомі фахівці: заслужений артист Росії, доцент В. Цветков, М. Хомутов, Є. Гімельфарб, А. Роденко, заслужений артист України О. Рубінський, згодом народний артист України, професор; С. Пасічник, згодом заслужений діяч мистецтв України; заслужений діяч мистецтв України, доцент І. Борис та ін.

Багато зробив Л. Попов і для запровадження в навчальний процес, що здійснювався на кафедрі, української

Заслужений артист України,
доцент Л. П. Попов

Т
Е
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Е

М
И
С
Т
Е
Ц
Т
В
О

Викладачі та студенти після вистави «Коза-дереза»
М. Лисенка (2001 р.)

мови, включення до репертуару творів українських письменників: О. Олеся, Лесі Українки, І. Франка, українських казок. Саме він вперше поставив дитячу оперу М. Лисенка «Коза-дереза», вистави «Лисичка, Котик та Півник» О. Олеся, «На перші гулі» С. Васильченка, «Закохані куми» В. Товстоноса та ін. Була поновлена вистава «Вертеп» (постановник – О. Інюточкін) і відтоді техніка роботи з вертепною лялькою була включена до навчальної програми підготовки акторів і режисерів театру ляльок.

Л. Попов, як знаний на той час режисер, розвинув зв'язки

кафедри з театрами ляльок України, а також зі спорідненими кафедрами вищих навчальних закладів Росії, Польщі, Білорусії, продовжив розпочату його попередниками традицію міжнародних зв'язків, організувавши викладачів і студентів для участі в театральних фестивалях у Жешуві і Білостоці (Польща), Нансі (Франція), Турне (Бельгія), Бресті (Білорусь), Белгороді, Ярославлі (Росія).

Викладачі та студенти після показу дипломної вистави «Пітер Пен» Дж. Баррі (2001 р.)

«Гідним спадкоємцем традицій харківської школи лялькарів» назве Л. Попова один із найбільших авторитетів лялькового мистецтва, народний артист України, професор О. Рубінський, підкресливши при цьому, що в ці нелегкі часи на посаді завідувача кафедри він не лише гідно проніс свою «ношу», але й «примножив у своїх творчих досягненнях протягом багатьох років професійної діяльності»³⁶³. Л. Попов особисто як педагог підготував близько 30 акторів, які успішно працюють у театрах України і за її межами, несучи по світу традиції харківської театральної школи, а також 7 режисерів, серед яких кандидат мистецтвознавства Я. Грушецький, О. Кузьмін, Д. Нуянзін, Д. Смагін, Д. Боцвін, М. Вікс, Р. Неупокоев. Більшість із них очолили театри в Україні, деякі працюють педагогами, продовжуючи справу Вчителя.

У 1995–1997 рр. Л. Попов був заступником декана факультету, а в 1997–2001 рр. – деканом театального факультету, звільнився 2003 р. у зв'язку з переїздом до Києва з особистих причин. У 2005 р. Л. Попов створив і очолив у Київському університеті театр, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого кафедру акторського мистецтва і режисури театру ляльок, де успішно працює до цього часу³⁶⁴.

Стабільно якісно продовжувала працювати кафедра майстерності актора під керівництвом народного артиста України, професора Є. В. Лисенка. До складу кафедри входили: народний артист України і СРСР Л. Тарабарин, народні артисти України Р. Колосова, В. Антонов, А. Дзвонарчук, заслужений артист Росії, доцент, згодом професор В. Цветков, відомі режисери, заслужені діячі мистецтв України І. Борис, Ю. Старченко, заслужений

³⁶³ Рубинский А. Харьковский театр кукол: история, анализ традиций и школы (опыт исторической философии). — Харьков : Тим Паблиш Груп, 2014. — С. 227.

³⁶⁴ Більш детально: Задорожня В. Леонід Петрович Попов дорогами життя... — Київ : Логос, 2013. — 236 с.

артист України М. Тягнієнко, старші викладачі М. Борисенко, М. Мащенко (у 2001–2006 рр. був деканом факультету), Н. Гримайло, Л. Шульга та ін.

У цей час кафедра набула досвіду виховання акторів за принципом так званих національних студій. На початку 1990-х рр. за дорученням Міністерства культури України було підготовлено цільовий курс спочатку для Монгольської Народної Республіки (художні керівники курсу – народні артисти України Р. Колосова і В. Антонов), а дещо пізніше (1995–2000 рр.) – для Кримсько-татарського музично-драматичного театру (м. Сімферополь), художній керівник – старший викладач Л. Шульга. Це був прекрасний досвід для викладачів кафедри і в цілому для факультету. І сьогодні більшість наших вихованців успішно працюють у театрі в Сімферополі, а двоє з них удостоєні почесного звання заслужених артистів АР Крим.

У 2009 р. відповідні кафедри підготували експериментальний режисерсько-акторський курс (заочна форма навчання) для Дніпропетровського молодіжного театру «Вірино!» – лауреата численних міжнародних фестивалів і конкурсів.

Ще у 1988 р. «в зв'язку з необхідністю скорочення штатів» було розформовано кафедру сценічної мови, а її викладачів переведено на випускаючі кафедри майстерності актора і театру ляльок, що негативно позначилося на підготовці студентів. У 1993 р. кафедру за наполяганням деканату факультету було відновлено. Її очолив випускник інституту, учень Р. Черкашина, відомий майстер художнього слова, заслужений артист України Ю. Шейко. Головною своєю метою, за його власним висловом, він вбачав у підтриманні традицій, започаткованих Р. Черкашиним – «тісну співтворчість у вихованні майбутніх акторів з іншими кафедрами та методичне осмислення навчального процесу»³⁶⁵.

Саме тоді виникає нова традиція: в березні з нагоди дня народження основоположника кафедри Р. О. Черкашина – навчителя вчителів – проводити «Черкашинські читання», які з часом переросли у Всеукраїнський конкурс читців імені Р. О. Черкашина. Сьогодні конкурс організовується спільними зусиллями університету та Харківського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України.

Кафедра продовжує науково-методичну роботу: підготовлено нові навчальні програми зі сценічної мови та вокалу (укладачі В. Єрик, Г. Мілютченко, Н. Литвиненко, В. Дорошенко, Л. Важнова та ін.) видано методичні рекомендації з фаху та ін.

1995 р. раптово пішов з життя завідувач кафедри історії театру, на той час уже проректор з наукової роботи і театральної освіти інституту, заслужений діяч мистецтв України, професор А. Г. Горбенко. Він багато років був учнем і сподвижником наших великих корифеїв театральної педагогіки, ланкою, що з'єднувала сьогодення зі славетним минулим.

³⁶⁵ Шейко Ю. Кафедра сценічної мови : Слово зі сцени // Зоряний час університету мистецтв : нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського. — Харків : С. А. М., 2012. — С. 273.

З 1995 р. кафедрою історії театру (нині – кафедра театрознавства) завідує доцент Г. Я. Ботунова (у 1997–2006 рр. – проректор з наукової роботи і театральної освіти). За роки існування кафедри було сформовано методологію підготовки театрознавців широкого профілю, розроблено нові курси з фахових і загальнотеоретичних дисциплін, створено низку методичних і наукових робіт. Кафедра продовжує залишатися центром науково-дослідної та методичної роботи з питань театрального мистецтва не тільки інституту, але й міста. Її викладачі є постійними рецензентами вистав харківських і гастролуючих театрів, ініціаторами, організаторами та учасниками різноманітних дискусій, круглих столів, обговорень окремих вистав, підсумків театральних сезонів, університетських та міжнародних науково-теоретичних конференцій. У 1990-ті рр. були проведені конференції, присвячені творчості видатних діячів українського театру – І. Юхименка, М. Крушельницького, І. Мар'яненка.

Наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. руйнівні процеси, що спочатку торкнулися лише фінансового забезпечення вузу, його матеріальної бази, стали позначатися і на інших сферах його діяльності – навчальній, творчій і, зрештою, на морально-психологічному кліматі в колективі. Проблеми накопичувалися довго, доки не досягли критичного рівня. Час вимагав суттєвих змін, реформ у навчально-виховному процесі, створення нових методик, збагачення світовим досвідом, активізації театрально-концертного життя й особливо – приведення у належний стан матеріальної бази. Потрібен був лідер, який би, дбайливо зберігаючи традиції, накопичені десятиліттями колективом інституту, вдихнув у нього нове життя. Лідер з новим сучасним мисленням і чітким баченням перспективи розвитку вузу. І такий лідер «знайшовся» у своєму колективі.

У 2003 р. на посаду ректора Харківського державного університету мистецтв було обрано професора кафедри спеціального фортепіано Тетяну Борисівну Веркіну, знаного в Україні і за її межами музиканта, педагога, що набагато раніше за інших відчула необхідність суттєвих змін, реформ як у житті суспільства, так і в рідному виші. Ще в часи так званої «перебудови», що принесла з собою не тільки демократизацію, але й нестабільність, духовну та економічну кризу, Тетяна Борисівна шукала і знайшла віддушину в організації масштабного міжнародного музичного фестивалю «Харківські асамблеї» під знаковим гаслом «Противлення злу мистецтвом», заохочуючи тим самим не тільки музикантів, але насамперед слухачів до відкритого діалогу про справжні духовні цінності в житті людини, до очищення душі, до творчої діяльності й оптимізму. Одна з перших серед вітчизняних музикантів об'їздила чи не весь світ з майстер-класами на запрошення найбільш

Викладачі кафедри театрознавства з доктором мистецтвознавства Н. М. Корнієнко та кандидатом мистецтвознавства М. В. Гарбузюк

знаних музичних навчальних закладів, пропагуючи там музичне мистецтво, мистецькі досягнення своєї країни і водночас вбираючи досвід світової виконавської і педагогічної культури. Тож Т. Б. Веркіній було що запропонувати рідному колективу. На перших же загальних зборах, на засіданні Вченої ради новий ректор чітко визначила свої пріоритети: в короткий термін відродити кращі традиції вузу та інтегрувати його в європейський, а якщо ширше – у світовий культурний простір. Як один із основоположних принципів було проголошено повагу до Людини як суверенної особистості – студента, викладача, технічного працівника – і створення кожному найбільш комфортних умов для роботи, навчання і творчості.

Почалися в буквальному сенсі революційні зміни, спрямовані на оновлення насамперед навчального процесу відповідно до європейських і державних стандартів, активізацію науково-дослідної і методичної роботи, творчого життя інституту. Були створені й активно запрацювали органи громадського і студентського самоуправління, вчені ради факультетів, Спеціалізована вчена рада. До невпізнанності змінилися інтер'єри в інституті, а найголовніше – його духовний мікроклімат, атмосфера в колективі.

Ректор, професор, народна артистка України Т. Б. Веркіна та проректор, професор Н. В. Горещька з викладачами та студентами театрального факультету, 1 вересня 2016 р.

Результати з'явилися швидко. Вуз був акредитований за IV, найвищим рівнем акредитації. У 2004 р. його було реорганізовано в Університет, а в 2011 р. надано статус Національного.

Для того щоб справді уявити масштаб діяльності Т. Б. Веркіної на посаді ректора, звернемося до думки старійшини університету, людини і професіонала, беззастережного авторитета, заслуженого діяча мистецтв України, доктора мистецтвознавства, професора Т. С. Кравцова. У своїй статті

з промовистою назвою «Про мого дванадцятого ректора» він писав: «Тетяна Борисівна провела настільки глибокі перетворення всього вузівського життя, що за короткий час інститут зміг відродитися, підняти свій статус до університетського. Вона тонко відчуває запити часу, вміє заглядати далеко наперед і, разом з тим, не відриватися від землі, прорахувати до дрібниць “маршрут” просування до цілей. <...> Складається враження, що для Тетяни Борисівни взагалі не існує нездоланих завдань»³⁶⁶.

Національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Безумовно, всі ці і багато інших змін торкнулися і театрального факультету як невід’ємної складової Університету. Слід підкреслити, що Т. Б. Веркіна відразу спрямувала свої зусилля на консолідацію двох колись окремо

Ректор, професор Т. Б. Веркіна з викладачами театрального факультету в Харківському академічному театрі ляльок, другий праворуч – директор театру В. Решетняк

існуючих вищих навчальних закладів, на посилення їх співдружності, яка б реалізувалася в спільних проєктах, виставах, інших творчих акціях. Дуже важливо, що ректор відразу дала зрозуміти, що для неї, музичного діяча, не існує поділу на «рідних дітей» і «пасинків».

За ці роки неспізнано змінився театральний факультет, зміцнилася його матеріальна база, а почалося все з фундаменту в буквальному сенсі цього слова. Приміщення, в якому містився

факультет, виявилось аварійним, і його можна було врятувати лише зміцненням фундаменту і несучих стін, що попри всі фінансові й організаційні складнощі було зроблено. Поступово відремонтували аудиторний фонд, приміщення навчальних театрів кафедри майстерності актора і театру анімації, хореографічний зал, службові приміщення.

Усе це позитивно позначалося на організації навчального процесу, сприяло активізації творчого життя факультету, розширенню міжнародних контактів. Виходячи з нових завдань, на факультеті відбулися деякі структурні зміни і часткове оновлення керівного й педагогічного складу окремих кафедр. Кафедру майс-

театру А. Я. Літко

Заслужений діяч мистецтв України, доцент А. Я. Літко

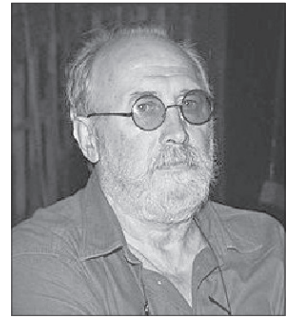
Заслужений діяч мистецтв України, доцент А. Я. Літко

³⁶⁶ Кравцов Т. Про мого дванадцятого ректора // Тетяна Веркіна: мистецтвом змінювати світ : зб. наук.-метод. матеріалів. — Харків : Фактор, 2016. — С. 106.

терності актора ще з 2002 р. очолював відомий режисер, заслужений діяч мистецтв України, лауреат премії імені Леся Курбаса, доцент А. Я. Літко. Учень народного артиста СРСР Л. Сердюка (акторське мистецтво) та народного артиста України Б. Норда (режисура), він почав викладацьку діяльність ще в 1960-ті рр. і працював поряд зі своїми видатними педагогами. Повернувшись до інституту, спираючись на свій величезний досвід практичної роботи мистецького керівника провідних театральних колективів України, в тому числі і Харківського театру імені Т. Г. Шевченка, А. Літко утверджував на кафедрі принципи виховання актора для сучасного умовно-метафоричного театру, який би був на сцені виразно-пластичним, оснащеним новітніми досягненнями театральної педагогіки. Його учні сьогодні успішно працюють у театрах Харкова й України.

У 2008 р. кафедру очолив учень народного артиста України О. Барсеґяна старший викладач Л. Садовський, відомий режисер, який плідно працював у багатьох театрах України (Полтаві, Запоріжжі, Миколаєві, Сімферополі, Луганську, Донецьку, Харкові), поставив на їх сценах багато цікавих, різнопланових вистав. Свою педагогічну діяльність розпочав у 1980-х рр. у майстерні видатного українського актора, народного артиста України і СРСР Л. Тарабарінова, а згодом став викладати і на кафедрі режисури під керівництвом свого вчителя.

У своїй творчій і викладацькій роботі Л. Садовський вдало сполучає академічну школу виховання актора, як фундамент професії, з досягненнями сучасного театру і педагогіки – тренінги, різноманітні творчі акції, майстер-класи відомих митців, у тому числі й зарубіжних, стали звичним явищем. Чи не тому останні випуски Л. Садовського найбільш «вишколені», а їх резонансні вистави стають подією в Харкові і за його межами: «Влада темряви» Л. Толстого, «Ідіот» та «Злочин і покарання» за Ф. Достоєвським, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Чайка» А. Чехова та ін. В останнє десятиліття на кафедрі майстерності актора гармонійно співпрацюють викладачі старшого покоління – народні артисти України О. Васильєв-Могила, Ю. Головін, Ю. Євсюков, заслужений діяч мистецтв України О. Аркадін-Школьник, заслужені артисти України М. Тягнієнко, А. Лобанов, заслужена ар-

Завідувач кафедри
майстерності актора
Л. В. Садовський

Сцена з вистави «Назар Стодоля» Т. Шевченка (2016 р.)

тистка А. Філіпова (до 2017 р.), один із найдосвідченіших педагогів В. Мащенко; середнього – заслужені артисти України О. Стеценко, С. Бережко, О. Вірченко, головний режисер театру опери і балету А. Калоян, старший викладач В. Гуйвін, викладач О. Власов; та зовсім молоді – М. Бораковська, О. Спашенко. Тривалий час чудово працюють на кафедрі хореографи: старший викладач Н. Вялкова, заслужений артист України, доцент Л. Марков, молоді, талановиті педагоги – кандидат мистецтвознавства К. Бортник, старший викладач І. Полянська (з 2016 р. – заступник декана факультету); викладачі І. Сурков (сценічний рух), Т. Петровська (грим), а також провідні концертмейстери – Ж. Мамаєва та Л. Свічкаренко.

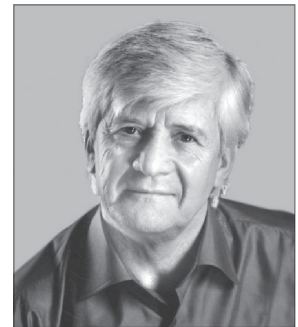
Кафедру театру ляльок у 2004 р. очолив відомий театрознавець, педагог, лауреат муніципальної премії імені Г. Квітки-Основ'яненка в галузі театральної критики (2007 р.), яскрава, багатогранно обдарована особистість – Євген Теодорович Русабров. За його керівництва (2004–2011 рр.), враховуючи стрімкі зміни в естетиці театру ляльок, кафедра дещо розширює підходи до виховання акторів і режисерів для цього виду театрального мистецтва. За ініціативи Є. Русаброва кафедра змінює свою назву на більш концептуальну, таку, що відображає тенденції сучасного театрального процесу, – кафедра майстерності актора і режисури театру анімації.

Завідувач кафедри
майстерності актора та
режисури театру анімації
Є. Т. Русабров

Погляди Є. Русаброва³⁶⁷ на підготовку фахівців для театрів ляльок на сучасному етапі багато в чому поділяє й нинішній завідувач кафедри (з 2011 р.), один із найбільш знаних в Україні і далеко за її межами режисер, педагог, заслужений діяч мистецтв України, професор Олександр Олександрович Інюточкін.

О. Інюточкін – представник першого, надзвичайно успішного, випуску режисерів щойно заснованої кафедри театру ляльок. Починаючи зі славетної вистави «Український вертеп», поставленої у співпраці з талановитим сценографом О. Щегловим (1976 р.) і показаної на Міжнародному фестивалі театрів ляльок у Москві у зв'язку з проведенням XII Конгресу УНІМА, він назавжди зберіг любов до фольклору, до витоків народної театральної культури. Митець неодноразово звертався до народного вертепного дійства на сценах професійних театрів і в дипломних виставах студентів, щоразу занурюючись у стихію народної гри, шукаючи в цих, здавалось би, канонічних діалогах нові, глибинні, закодовані змісти і відповідно змінюючи естетику. У своїх

Заслужений діяч мистецтв
України,
професор О. О. Інюточкін

³⁶⁷ Див.: Евгений Теодорович Русабров: Творческое наследие (исследования, критические статьи, методические работы, пьесы, выступления, письма). Воспоминания современников : сборник. — Харьков : Коллегиум, 2013. — 560 с.

різнопланових виставах О. Інютючкін тяжіє до умовно-метафоричного відтворення світу, через багатоманітні, багатовимірні засоби виразності, на які такий щедрий театр анімації. Саме тому, напевно, О. Інютючкін у співдружності з Є. Русабровим, тодішнім керівником кафедри, і Харківським театром ляльок виступив ініціатором і організатором проведення у Харкові Міжнародного фестивалю театрів ляльок та інших форм сценічної анімації – «ANIMA», який дав можливість харків'янам і, насамперед, викладачам і студентам познайомитися з величезним «спектром театральної анімаційних технік і художніх напрямків»³⁶⁸. На фестивалях, що проходили у 2004, 2006, 2008 рр. на базі Харківського театру ляльок, були показані вистави кращих театрів з України, Росії, Білорусі, Латвії, Великобританії, Ізраїлю, Італії, Нідерландів.

Учні О. Інютючкіна успішно працюють майже у всіх театрах України і за кордоном.

На кафедрі в 2004–2017 рр. продовжували плідну викладацьку роботу педагоги зі значним досвідом – народний артист України, професор О. Рубінський, заслужена артистка АР Крим, доцент Р. Ковальова (до 2008 р.), заслужений артист України, доцент В. Горбунов (до 2017 р.), доцент С. Фесенко, доцент кафедри, чудовий майстер «живого плану», довгий час заступник декана факультету С. Довлетова, заслужений діяч мистецтв України С. Пасічник, а також молодше покоління – головний режисер Харківського академічного театру ляльок, заслужена артистка АР Крим, доцент кафедри О. Дмитрієва, головний художник цього ж театру старший викладач Н. Денисова, старші викладачі Р. Никоненко, А. Обіжаєв, Ю. Білінська, О. Коваль, І. Полянська, А. Солоняк, І. Фалькова, І. Пірович, І. Ципіна, Світлана Пасічник; концертмейстери Ж. Мамаєва, Л. Свічкаренко, Ю. Грицун, Г. Леонова та ін. Нещодавно з кафедри майстерності актора перейшов на кафедру анімації талановитий актор і педагог, заслужений артист України М. Тягнієнко, а також поновила свою діяльність на факультеті старший викладач Л. Шульга. Їх чудовий педагогічний тандем-майстерня виховав для українського театру не один десяток знаних в Україні талановитих акторів, таких як заслужені артисти України Т. Міхіна, В. Таганов, Н. Абілева, В. Швець, заслужені артисти АР Крим М. Османов, Е. Яг'яєв та ін. Є серед наших випускників і такі багатогранно обдаровані, широковідомі в Україні і за її межами особистості, як актор,

Народний артист України, професор О. Рубінський, заслужена артистка АР Крим, доцент Р. Ковальова, заслужений артист України, доцент В. Горбунов

³⁶⁸ Русабров Є. Время наших надежд // Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського. — Харків : «С. А. М.», 2012. — С. 297.

автор і виконавець власних пісень, учасник шоу-проектів на телеканалі 1+1 С. Бабкін та журналіст-міжнародник А. Цапленко.

У 2011–2013 рр. кафедру режисури очолював відомий український режисер і педагог, заслужений діяч мистецтв України Ігор Олександрович Борис, який розпочав свою викладацьку діяльність у ХДІМ імені І. П. Котляревського з 1991 р., був художнім керівником акторського курсу на кафедрі майстерності актора. Серед його випускників – заслужені артисти України М. Струннікова та Е. Безродний.

З 2013 р. завідувачем кафедри режисури став випускник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, відомий режисер, заслужений діяч мистецтв України Олександр Аркадійович Аркадін-Школьник. З 2008 р. він викладав на кафедрі майстерності актора. Серед учнів його акторських курсів – молоді, талановиті, амбітні актори О. Черкашина, М. Стерлік, В. Святаш, М. Купрейшвілі та багато інших, які плідно працюють у театрах України. О. Аркадін-Школьник у своїй педагогічній роботі дотримується принципу тісної співдружності з іншими спорідненими кафедрами, спільного виховання в одній творчій майстерні акторів і режисерів. Як педагог, намагається поєднати фундаментальні засади підготовки майбутніх діячів театру з головними тенденціями сучасного театрального процесу і мистецької педагогіки.

Заслужений діяч мистецтв України, доцент
О. А. Аркадін-Школьник

В останні роки підготовку фахівців на кафедрі здійснювали професор кафедри, заслужений діяч мистецтв України І. Борис, заслужений діяч мистецтв України, професор О. Інютюккін, заслужений працівник культури України, доцент А. Вецнер, старші викладачі, випускники кафедри Л. Садовський, В. Гуйвін, Ю. Тараненко, заслужений діяч мистецтв України С. Пасічник та ін.

Кафедра сценічної мови з 2012 р. успішно працює під керівництвом заслуженої артистки України, професора кафедри Людмили Андріївни Важньої. Л. Важньова – відомий майстер художнього слова, досвідчений педагог, яка спирається у своїй діяльності на кращі традиції різних театральних шкіл і одночасно, як член журі найрізноманітніших конкурсів читців, в тому числі і за кордоном, запроваджує найновіші досягнення вітчизняної і європейської методології.

За останні два десятиліття суттєво оновився склад кафедри. На педагогічну роботу прийшли колишні випускники, провідні актори різних театрів: заслужені артисти України старший викладач В. Угольніков та Т. Гріннік, старші викладачі І. Кобзар, О. Проценко, Н. Цимбал, зовсім молоді Д. Петров і С. Гукасян-Коро-

Заслужена артистка України, професор кафедри Л. А. Важньова

бейникова; викладачі з вокалу кандидат мистецтвознавства, доцент Т. Жаркіх, заслужені артисти України, доценти Т. Томчук, О. Соболева, заслужена артистка України А. Романовська, кандидати мистецтвознавства доцент Н. Михайлова, Г. Хуторська, С. Сгібнева та ін. Успішно продовжували працювати і корифеї кафедр – заслужені артисти України, доценти Ю. Шейко (до 2016 р.), В. Дорошенко, С. Орлова.

У цей період кафедра значно активізувала науково-методичну роботу, підготувавши декілька навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти для використання в навчальному процесі театральних навчальних закладів України³⁶⁹.

Завдяки плідній роботі випускаючих кафедр багато студентів стали переможцями Всеукраїнських і регіональних конкурсів читців, які проводилися у Києві, Харкові, Львові та Ялті.

Значні кадрові зміни відбулися на кафедрі театрознавства. В останні два десятиліття вона працювала у такому складі: заслужений працівник культури України, доцент Г. Я. Ботунова (завідувач кафедри), один із фундаторів кафедри, кандидат філологічних наук, в. о. професора Н. Логвінова (до 2016 р.), доктор архітектури, професор В. Кравець, доктор мистецтвознавства, професор І. Зборовець, кандидат мистецтвознавства, доцент А. Кулішенко (до 2006 р.), кандидат мистецтвознавства, доцент В. Чечик, старші викладачі Н. Бондарєва, Н. Сафронова, М. Цуркан, старші викладачі, відомі театральні критики і журналісти, лауреати муніципальної творчої премії імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в галузі театрознавства Є. Русабров (до 2011 р.), О. Аннічев, Ю. Коваленко (Шукіна), лауреат муніципальної премії в галузі журналістики І. Лобанова (Долганова).

Останнім часом до роботи кафедри долучилися доктор філологічних наук, професор О. Калініченко, кандидат мистецтвознавства, доцент О. Галонська, кандидат філологічних наук Т. Веретюк, старший викладач О. Либо, викладач О. Дорофєєва. З 2005 р. на кафедрі працює за сумісництвом, а з 2014 р. – на основній роботі, випускниця кафедри, кандидат мистецтвознавства, доцент Я. Партола, з 2016 р. – декан театрального факультету.

Сьогодні кафедра продовжує закладені її засновниками традиції виховання театрознавців широкого профілю, які могли б органічно поєднувати у своїй діяльності фундаментальну наукову підготовку з практичними навичками. Постійно формуючи у студентів наукове мислення, нахили до науково-дослідної роботи, викладачі намагаються разом із тим, враховуючи індивідуальні вподобання кожного, розширити коло спеціалізацій. Цьому сприяють виробнича практика в театрах, архівах та музеях, у засобах

³⁶⁹ Важньова Л. А. Сценічна мова. Дикція та орфоєпія : навч. посібник. — Харків : Колегіум, 2010. — 204 с. ; Важньова Л. А. Скоромовки в мовному тренінгу (Практикум зі сценічної мови) : навч. посібник. — Харків : Колегіум, 2015. — 172 с. ; Шейко Ю. П. Пошук живого слова : навч. посіб. з подолання проблем сценічної мови. — Харків : Колегіум, 2011. — 188 с. ; Дорошенко В. О. Сольний спів як засіб виховання студента-актора : навчально-методичний посібник. — Харків : Колегіум, 2010. — 152 с.

масової інформації, в органах управління культурою, а також нові спецкурси «Авторська і редакторська робота на телебаченні і радіо», «Основи бібліографії», «Основи наукових досліджень та джерелознавства», «Основи журналістики» та ін. Кафедра, як і раніше, велику увагу приділяє основній спеціалізації студента – театральній критиці. Семінар із театральної критики, разом із історією театру, теорією драми, є, по суті, основною дисципліною. Семестрові заліки з театральної критики проходять у присутності студентів-театрознавців усіх курсів у вигляді захисту курсової роботи, що виховує у студентів уміння публічно висловлювати свої думки у найцікавішому та найпереконливішому вигляді, а при необхідності і полемізувати, аргументовано відстоювати свої позиції. Одночасно це дозволяє викладачам кафедри уважно стежити за професіональним зростанням кожного студента, постійно вдосконалювати методологію виховання майбутнього театального критика з урахуванням сучасних завдань.

Шукаючи нові форми, що стимулювали б студента до історичної, теоретичної і практичної театрознавчої праці, кафедра театрознавства спільно з кафедрою історії музики при підтримці ректорату та творчих спілок з 1990-х рр. запровадила щорічні конкурси на кращу журналістську роботу «Мистецтво та журналістика» за декількома номінаціями. З 2003 р. кафедра спільно з фундацією Міжнародного театального фестивалю «Театрон», а пізніше – театального фестивалю «Курбалесія», регулярно проводить конкурс відкритих рецензій із запрошенням студентів з Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого та Львівського національного університету імені І. Франка. Цей захід є надзвичайно корисним і плідним для становлення майбутнього театрознавця, оскільки збагачує його величезними враженнями від побачених вистав, формальним і неформальним спілкуванням з митцями і студентами різних регіонів, необхідним досвідом формулювати свої думки і публічно виголошувати їх відразу після вистави, що, як відомо, не завжди легко і досвідченим фахівцям. Крім цього, студенти кафедри щорічно беруть участь у міжвузівських наукових студентських конференціях та читаннях. Зокрема, спільно з музичними факультетами, щорічно проводиться Всеукраїнська науково-творча конференція «Музичне і театральне мистецтво у дослідженнях молодих мистецтвознавців». Уже протягом 17 років студенти-театрознавці регулярно беруть участь у Міжнародних читаннях пам'яті відомого театрознавця та літературознавця Л. Я. Лівшиця і відзначаються у номінаціях кращих доповідей.

Починаючи з 2004 р. кафедра випускає фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Науковий рівень уже перших випускників-магістрів здобув схвальну оцінку членів ДЕК.

При кафедрі з 1940-х рр. працює кабінет історії театру, згодом — навчальна лабораторія, яку спочатку очолювала М. Н. Мистецька, а пізніше – М. А. Чеботарьова (з дня заснування інституту працювала завідуючою бібліотекою), легендарна, унікальна особистість, берегиня традицій, театральної та загальнолюдської етики, — навколо неї протягом багатьох

років гуртувалося все найталановитіше у театральному інституті, після реорганізації – на театральному факультеті.

Значно активізувалася і науково-методична робота кафедри театрознавства. За її ініціативою було проведено ряд міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференцій. Назвемо найбільш важливі:

- до 170-річчя славетних корифеїв українського театру – «М. Л. Кропивницький як видатний діяч українського театру» (травень, 2010 р.), «М. П. Старицький як видатний діяч українського театру» (грудень, 2010 р.);

- до 200-ліття від дня народження видатного актора Карпа Соленика – «Карпо Соленик і театральна культура I пол. XIX ст.» (травень, 2011 р.);

- до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса, спільно з Харківським міжбласним відділенням національної Спілки театральних діячів України – «Леся Курбас в контексті світової театральної культури» (березень, 2012 р.), матеріали конференції опубліковані³⁷⁰;

- «Микола Куліш: тексти, вистави, інтерпретації» (листопад, 2012 р.), спільно з Харківським міжбласним відділенням національної Спілки театральних діячів України, кафедрою української та світової літератури ХНПУ імені Г. С. Сковороди та Харківським літературним музеєм;

- Всеукраїнська наукова конференція до 125-річчя з дня народження Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, спільно з Харківським літературним музеєм (листопад, 2013 р.);

- Всеукраїнська наукова конференція «Знайомий Винниченко: постать митця в літературі, театрі, історії та журналістиці», спільно з філологічним факультетом Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківським літературним музеєм (жовтень, 2015 р.);

- Всеукраїнська наукова конференція «Театр юного глядача: сторінки історії» (грудень, 2015 р.);

- Міжнародний науковий симпозіум «Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини», спільно з Генеральним консульством Республіки Польща в Харкові та Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна³⁷¹.

З 2012 р. запроваджено щорічне проведення науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті талановитого театрознавця Є. Т. Русаброва. Упорядкована і видана збірка його праць і спогадів про нього³⁷².

³⁷⁰ Леся Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : Матеріали міжнародної наукової конференції до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса 14–15 березня 2012 року. — Харків, 2012. — 208 с.

³⁷¹ Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини : Матеріали Міжнародного наукового симпозіуму. — Харків : Майдан, 2015. — 292 с.

³⁷² Евгений Теодорович Русабров: Творческое наследие (исследования, критические статьи, методические работы, пьесы, выступления, письма). Воспоминания современников : сборник. — Харьков : Коллегиум, 2013. — 560 с.

За останнє десятиріччя більше ста публікацій викладачів кафедри вийшло в таких поважних фахових виданнях, як «Записки наукового товариства імені Т. Г. Шевченка» (Праці театрознавчої комісії), наукових вісників: КНУТКиТ імені І. Карпенка-Карого, Національної музичної академії імені П. Чайковського, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Львівського національного університету імені Івана Франка, ХНУМ імені І. П. Котляревського, Харківської державної академії культури, Харківської державної академії дизайну і мистецтв, часописах «Просценіум» (м. Львів), «Український театр», «Кіно-театр», «Музика» та ін. Збільшується також кількість міжнародних публікацій. У 2013 р. було надруковано також дві монографії: Ю. Коваленко – «Владимир Воробьев: отраженный в фантастическом реализме: Портрет режиссера в интерьере времени и города» (Lap Lambert Academic Publishing GmbH KG, 2013), О. Калініченко – «Фэнтэзийные миры Г. Олди 1990-х годов: проблематика и поэтика» (Palmarium Academic Publishing, 2013).

Активізувалася і робота студентського наукового товариства. З 2008 р. було започатковано традицію проведення міжнародних студентських наукових конференцій. Майже щорічно у них брали участь студенти зі споріднених вузів Москви, Санкт-Петербурга, Ярославля. Останнім часом ми приймали гостей із Мінська, Вільнюса, Києва, Львова, багатьох вишів Харкова.

Взагалі, розширення міжнародних зв'язків, посилення контактів із зарубіжними і вітчизняними вузами – яскрава ознака діяльності всього університету в цілому і театрального факультету зокрема. Цей напрям всіляко підтримується і стимулюється ректором університету народною артисткою України, професором Т. Б. Веркіною.

Активно продовжує брати участь у міжнародних фестивалях кафедра майстерності актора і режисури театру анімації. Тільки за останні роки лялькарі з успіхом виступили на Міжнародних фестивалях: «Tallinn Treff

Студенти кафедри театру анімації на фестивалі «Walizka» (м. Ломжа, Польща, 2016 р.)

Festival» (2012 р.), Міжнародний фестиваль студентських театрів ляльок університетів мистецтв (м. Тегеран, Іран, 2014 р.), театральний фестиваль «Walizka» (м. Ломжа, Польща, 2016 р.), фестиваль «Istropolitana Projekt» Братиславської академії театрального мистецтва (м. Братислава, Словачія, 2016 р.). Уже стало традицією, що практично кожні два роки кафедра бере участь у Міжнародному фестивалі лялькових театральних шкіл факультету лялькового мистецтва Варшавської театральної академії імені О. Зельверовича (м. Білосток, Польща). А ще щорічно – в Міжнародних театральних фестивалях, які проводяться в Україні: «Добрий театр» (м. Енергодар), «Лялькова

веселка» (м. Запоріжжя), «Подільська лялька» (м. Вінниця), «Інтерлялька» (м. Ужгород), «ANIMA» (м. Харків), «І люди, і ляльки» (м. Львів) та ін.

Не менш інтенсивну міжнародну діяльність розгорнула і кафедра майстерності актора. Протягом 2014–2016 рр. студентський театр «Майстерня-55» під керівництвом завідувача кафедри Леоніда Садовського декілька разів виїжджав зі своїми виставами, майстер-класами до Німеччини на запрошення «PARTNERS OSTEUROPE», а також Берлінського театру «WHEELS». Ці зустрічі розвинулися у спільні проекти «Право говорити», мюзикл «Дім», у якому брали участь актори німецького театру «WHEELS» (м. Берлін) та «Майстерні-55», аж до проведення у Харкові

І Міжнародного українсько-німецького театрального фестивалю за участю харківського театру «Соль» (у складі – випускники театрального факультету, викладачі кафедри М. Бораковська, О. Спащенко) та німецького театру «WHEELS». Мета фестивалю – продовження творчих зв'язків, обмін досвідом, школами, виникнення нових ідей, спільних проектів.

Насичена міжнародна діяльність факультету дає можливість познайомитися з розмаїттям творчих напрямків і течій у сучасному театрі, з останніми досягненнями театральної педагогіки.

«Майстерня 55» біля Брандербурзької брами (Берлін, 2015 р.)

Сприяє цьому і практика стажування в зарубіжних вузах. Нещодавно таке стажування пройшли двоє молодих викладачів – Ю. Білинська і С. Гукасян-Коробейникова на базі Варшавської театральної академії імені О. Зельєровича (факультет лялькарського мистецтва, м. Білосток, Польща) відповідно до укладеної угоди про наукове та творче співробітництво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент Я. Партола у 2013 р. долучилася до міжнародного культурно-освітнього проекту «Культурно-освітній візит до Європи» (Львів–Ополе–Дрезден–Париж–Прага–Краків). Цього ж року група студентів та викладач кафедри майстерності актора М. Бораковська стали учасниками сьомої літньої театральної академії (м. Степніца, Польща), де у співпраці з відомими польськими театрами – театр «Кри-

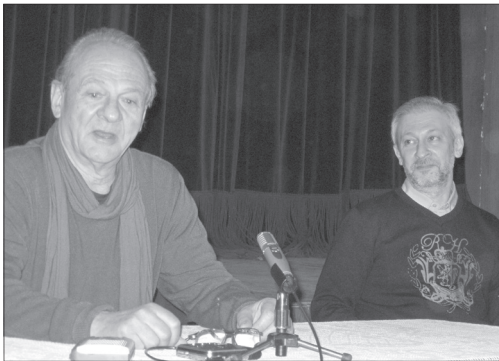

«Майстерня-55» за кулісами театру «Берлінер ансамбль» (керівник курсу – Л. Садовський)

ве дзеркало» та «Брама» – знайомилися з новітніми театральними пошуками та напрацюваннями.

Останніми роками за сприяння ректора університету, професора Т. Б. Веркіної все частіше як голови Державних екзаменаційних комісій запрошуються видатні зарубіжні діячі мистецтва і театральної педагогіки. Так, у 2016 р. Головою ДЕК зі спеціальності «Театральне мистецтво» (спеціалізації «Акторське мистецтво драматичного театру і кіно», «Акторське мистецтво театру ляльок», «Режисура драматичного театру» і «Режисура театру ляльок») був Гордон Рейнхарт – професор театального мистецтва Державного університету м. Бойсе (Сполучені Штати Америки). Американський професор відзначив високий рівень підготовки випускників факультету, розмаїття дипломного репертуару, талановиті акторські та режисерські роботи. А ще був приємно вражений тим, як окремі випускники вільно захищали свої дипломні роботи англійською мовою. У процесі проведення державних іспитів відбулися зустрічі й обмін думками між Г. Рейнхартом та харківськими педагогами щодо виховання фахівців для театального мистецтва на сучасному етапі.

Власне творчі зустрічі, майстер-класи в університеті уже стали звичними і є невід’ємною частиною навчального процесу. Назвемо лише най-

Народний артист Латвії А. Шапіро та Є. Русабров (2010 р.)

більш цікаві і пам’ятні, які пройшли на театральному факультеті в останні роки: з народним артистом Латвії А. Шапіро, з актором театру «Балтійський дім» (м. Санкт-Петербург), кіноактором, народним артистом Росії В. Громадським (2010 р.), з народним артистом України, провідним актором Київського національного театру імені І. Франка Б. Бенюком (2010 р.), у рамках Міжнародного кінофестивалю «Бузок» з народними артистами Росії А. Суриковою, В. Фокінім, французькими акторами Аленом Деломом, Катею Ченко, заслуженим артистом Росії Б. Токаревим і відомим режисером і педагогом Л. Гладунко (2010 р.); з лауреатами Національної премії імені Т. Г. Шевченка, заслуженим діячем мистецтв України І. Волицькою та заслуженою артисткою України Л. Данильчук (2011 р.); з відо-

Голова Державної екзаменаційної комісії проф. Гордон Рейнхарт (США) та викладач доцент С. Фесенко з випускниками (2016 р.)

ним російським режисером, художником та сценографом Дмитром Кривим (2015 р.), з провідним театральним критиком журналу «Театр сучасності» Томасом Імером (2015 р.).

Особливо запам'яталися зустрічі і майстер-класи з режисером і акторами Берлінського театру «WHEELS», театру «Брама» (м. Голеньов, Польща), майстер-клас з хореографічного мистецтва з учасниками ансамблю грузинського танцю «Ельва» (м. Тбілісі, Грузія), майстер-клас акторів театру «FASKA» (м. Брно, Чехія), та акторів театру ім. Андерсена (м. Люблін, Польща).

У рамках програми «Театральне вікно до Європи-2016» відбувся майстер-клас режисера Томі Ленсена («BEEFRANK THEATR», м. Лондон, Великобританія), а також зустріч з режисером театру «FUTUR 3» Андре Ерленом та відомою співачкою Мар'яною Садовською (м. Кельн, Німеччина).

У рамках театральньо-освітнього проекту «Простір кордонів» 2015 р. з успіхом пройшов майстер-клас акторів театру «Віуго родг'о́зу» (Польща) – вербальні та невербальні техніки вуличних вистав.

У 2015 р. відбулася цікава, вже друга, зустріч (перша була в 1993 р. протягом I Міжнародного театральнього фестивалю «Березіль-93») з Вірляною Ткач – режисером, письменницею, театрознавцем, керівником мистецької групи «Яра» при театрі «Ля Мама» в Нью-Йорку (в рамках циклу перформативних лекцій з історії українського театру «Український театр перетворень: Пряма мова» – спільного проекту театру «Арабески» з театральним факультетом, куратор – кандидат мистецтвознавства, з 2016 р. – декан театральнього факультету Я. Партола).

Особливо теплою і значущою була зустріч – майстер-клас з випускником факультету, сьогодні відомим українським актором, педагогом, лауреатом Національної премії імені Т. Г. Шевченка Олегом Стефаном.

Декан театральнього факультету, кандидат мистецтвознавства, доцент Я. В. Партола

Майстер-клас проводить випускник факультету, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Олег Стефан, 2016 р.)

Нещодавно також були проведені зустрічі з відомими українськими письменниками С. Жадамом та Ю. Андруховичем.

Театральний факультет тісно співпрацює насамперед з вітчизняними профільними навчальними закладами, особливо з Київським національним університетом театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Ка-

рого та факультетом культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка. З останнім у березні 2010 р. укладено угоду про наукову і творчу співпрацю. Як відзначив часопис «Просценіум», «офіційна угода стала якісно новим етапом у розвитку досить тривалих та плідних контактів обох мистецьких шкіл»³⁷³. Ми з колегами постійно проводимо спільні науково-творчі заходи, обмінюємося навчально-методичною літературою, досвідом щодо вдосконалення навчального процесу. Тепер практично жодна студентська чи педагогічна конференція у наших навчальних закладах не проходить без участі представників споріднених вузів.

Зустріч з відомими українськими письменниками С. Жаданом та Ю. Андруховичем, 2017 р., в центрі – декан факультету Я. Партола

Сцена з вистави «Білий пароплав» (режисер – доцент О. Дмитрієва)

оцінку харківської преси і мистецької громадськості міста. Глядача приваблює різноманітний репертуар студентських вистав, у якому гармонійно співіснують класичні твори і сучасна драматургія. А радше – їх несподівані рішення, вишуканість форми, відкриття нових облич і нових імен.

Спеціальність «Театральне мистецтво», як і університет у цілому, акредитовано за найвищим IV рівнем акредитації, що всі ці роки давало можливість готувати фахівців за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр, спеціаліст, магістр.

Сцена з вистави «Злочин та кара» (режисер – Л. Садовський)

³⁷³ Майя Ілюк (Майя Гарбузюк) Львів–Харків. Нова угода про співпрацю // Просценіум. Театрознавчий журнал. — 2009–2010. — 3 (25)–1 (26). — С. 151.

З 2017 р. згідно з чинним Законом «Про вищу освіту» ми перейшли на підготовку виключно «бакалаврів» і «магістрів» за всіма спеціалізаціями.

Напередодні 100-річного ювілею, оглядаючись на пройдений шлях, розуміємо, що нам є чим пишатись. Усі роки існування ми гідно виконували свою місію перед народом, перед своєю державою і перед своїм містом, як громадянську, так і професійну.

У найтяжчі для України часи – Помаранчевої революції (2004 р.), Революції Гідності (2014–2015 рр.) багато викладачів і студентів театрального факультету були разом зі своїм народом, там, де вирішувалася доля нашої держави, – на Майданах. Проводилася значна волонтерська діяльність у Харкові і в зоні АТО, збиралися кошти.

Ірина Кобзар, актриса театру імені Т. Г. Шевченка
старший викладач кафедри сценічної мови
читає вірш «Садок вишневий...»
на Майдані біля пам'ятника Т. Г. Шевченка

Флеш-моб студентів театрального факультету на честь Дня захисника України

Щорічно факультет продовжує випускати талановитих фахівців для театрального мистецтва. Переконливо можна стверджувати, що в Україні немає жодного театру, в якому б не працювали на провідних позиціях випускники Харківської театральної школи. Театри ж Харкова укомплектовані підготовленими нами спеціалістами майже на 100 %. З часу Незалежності України, демократизації суспільно-політичного, мистецького життя щоріч-

но в Харкові наші випускники відкривають нові театральні колективи, продукуючи нові естетичні ідеї, нові напрямки і тим самим збагачуючи, урізноманітнюючи мистецьке життя міста. Яскраве підтвердження важливості цього процесу – Розпорядження Президента України № 143/2017 р. про виділення гранту недавній випускниці факультету, режисеру Олені Авдєєвій (клас доцента кафедри майстерності актора і режисури театру анімації, заслуженої артистки АР Крим О. Дмитрієвої), керівнику театру-студії «Тамія» для реалізації творчого проекту «Месопотамія» за творами відомого письменника С. Жадана. І ось остання значуща подія – участь у кінці липня цього року студента магістратури (спеціалізація «режисура драматичного театру») Тимофія Бінюкова та випускниці Лесі Чухрій з моновиставою «Мауно» за п'єсою А. Кивиряхка в 45 Міжнародному молодіжному фестивалі музики і театру у Шотландії (м. Абердін), де були колективи з 20 країн. Як єдині представники України на фестивалі, вони успішно презентували українську культуру на такому престижному театральному форумі.

Т. Бінюков та Л. Чухрій на 45 Міжнародному молодіжному фестивалі музики і театру у Шотландії (м. Абердін)

Широкі міжнародні контакти, тісна співпраця з провідними вітчизняними освітніми мистецькими закладами, комплексна, цілеспрямована діяльність усіх кафедр і навчально-творчих підрозділів самого університету дає нам можливість виховувати не тільки високопрофесійних фахівців, але й духовно наснажених людей, еліту нації, яка здатна гідно презентувати українську культуру на світовому рівні.

Галина Ботунова

Theatre Art

Traditions of theatrical education in Kharkiv date back to the 20–40s of the 19th century, when theater schools were affiliated with private companies of I. Stein and L. Mlotkovskii. Then, late 19th and early 20th centuries saw the birth of private theatrical schools and studios of A. Brenko, O. Maslova, P. Ilyin, etc. Finally, in 1920 the Higher Theater School (1920–1921), a state educational institution, was opened; at the same time there appeared a number of studios, the largest of which were the exemplary studio attached to People's Commissariat for Education, the studio of the Heroic Theater, the studio of the Proletkult organization, the Jewish studio, the «Young Theater» studio (headed by S. Pronsky), the State Ukrainian Theater Studio (under the direction of I. Yukhymenko, and later of Ya. Mamontov and D. Hrudyna). The next stage in the professional development of theatrical education was the opening of the Higher Theater Art College (1922–1923), headed by the famous theater critic, Professor I. Turkel-taub. The academic staff of the college included directors V. Karpov, B. Vilner, and many other noted artists of the day. Basically, the full functioning of theater education in Kharkiv as a higher school was associated with the organization of the Music and Drama Institute (1923–1934). In 1926 the Berezil Theatre moved to Kharkiv. That was a milestone in the reorganization of the educational process, as disciples and colleagues of L. Kurbas - H. Ihnatovych (Dean of the Faculty), B. Tiahno, V. Meller, M. Krushelnytskyi, L. Hakkebusch, later L. Dubovyk, V. Vasyenko, M. Verkhatsky, D. Vlasiuk, V. Skliarenko, R. Cherkashin and others – joined the staff of the Drama Department of Kharkiv Music and Drama Institute.

After the reorganization of Kharkiv Music and Drama Institute, theater education was provided by the Music and Drama College (1930–1934) and Kharkiv Theater College (1934–1941).

In 1943 the State Institute of Theater Art opened in Kharkiv and two years later, in 1945, it was converted into the Kharkiv State Theater Institute. Kharkiv Theater Institute inherited the traditions of its predecessors, and most of the teachers of the above-mentioned educational institutions became the founders of the leading departments of the newly created Institute. At that time, major departments were headed by leading masters of Kharkiv Ukrainian Drama Theater named after T. Shevchenko: Acting Skills Department – I. Maryanenko, Stage Directing Department – M. Krushelnytskyi, Stage Speech Department – R. Cherkashin. Among the leading professors are such well-known actors as D. Antonovych, O. Serdiuk, L. Dubovyk, later V. Chystiakova, M. Pokotylo, Ye. Bondarenko, O. Kramov, Ya. Azymov, V. Aristov, O. Hlaholin and others. During the first years of the Institute the foundations of theater studies education were laid – in 1944 the Department of Theater Studies was established, it was later headed by A. Pletniiov.

An evidence of the openness of Kharkiv theatrical school to new experience is the foundation of the first in Ukraine Puppet Theater Department (1973) headed by V. Afanasyev. Nowadays it still plays the leading role in the theatre educational process.

At present, the Theater Faculty of KhKNUA consists of 5 departments (4 of which are degree-granting): Acting Skills Department, the Department of Animation Theatre Acting and Directing, Stage Directing Department, Theater Studies Department, Stage Speech Department; two educational theaters – «5th floor» and «Anima», the University Laboratory of the History of Theatre Art, puppet workshops and the Educational Technology Laboratory. The faculty serves about 300 students offering bachelor's and master's programs in Drama and Cinema Acting, Puppetry, Stage Directing, Puppet Theater Directing, Theater Studies. Theater Faculty alumni work in theaters of Ukraine and abroad, on radio and television, head artistic organizations and teach practically in all specialized educational institutions of the country.

Performances of educational theaters are regularly presented at all-Ukrainian and international festivals, competitions, scientific conferences. International contacts with leading European theater schools are strengthened through joint projects, co-productions, masterclasses, workshops, and student exchanges.

Over the past 10 years, students of the Theater Faculty and their professors have participated in more than 100 festivals worldwide (France, Italy, Belgium, Germany, Czech Republic, Poland, Slovenia, Estonia, Latvia, Lithuania, Moldova, Belarus, Russia, Georgia, Turkey, Armenia, Indonesia, Iran).

Today theatre education faces new challenges, we confidently raise our eyes to the future and accept these challenges of time. Through years, historical storms and inevitable change of generations, Kharkiv Theater School manages to preserve its identity, namely to combine the traditions of the Ukrainian theatrical avant-garde, inherited from L. Kurbas and his disciples, with the achievements of classical theatrical culture.

Персоналії
історія

Т
Е
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Е

М
И
С
Т
Е
Ц
Т
В
О

А

АВАХ (Домбровський) Михайло Веніамінович (17.12.1903, Харків – 1974, Харків) – театр. режисер, зокрема, муз. вистав, педагог. Доц. (21.05.1966). Закінч. режисерський ф-т Харків. держ. театр. ін-ту за спец. «Режисер укр. драм. театру» (1953; майстерня нар. артиста СРСР *Леся Дубовика*).

Творчий шлях режисера розпочався задовго до отримання ним освіти. У 1920–1931 працював як актор та режисер ряду харків. театр. колективів: у 1920 – артист-початківець Харків. центр. показового Червоноарм. т-ру Півд.-Захід. фронту; у зв'язку із ліквідацією т-ру через рік переходить до Рос. драм. т-ру під кер. М. Синельникова, але і тут довго не затримується. Від 1922 працює у Червонозавод. т-рі, щоб мати змогу одночасно навчатися у студії при ньому. По закінченні студії працює в живій газеті «Х.У.Р.К» (1924–1926), де отримує перший режисерський досвід під кер. О. Рошковського та В. Неллі-Влада. Після служби в армії у 1929 повертається до театру, одночасно працює в т-рі «Веселий Пролетар» і режисерському штабі «Березоля».

Від 1931 до 1935 – режисер-практикант, режисер Харків. т-ру муз. комедії; у 1935–1936 – зам. худож. керівника, 1938–1939 – його голов. режисер. У 1939–1941 та 1946–1947 – худож. кер. Харків. т-ру муз. комедії. У роки війни перебував у полоні, був заарештований Гестапо та ув'язнений в концтаборах.

У 1947–1958 – реж., худож. керівник (викл., потім ст. викл.) оперної студії ХДК. У 1959–1972 – реж. каф. режисури Харків. держ. театр. ін-ту, після його злиття з ХДК – ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Останні роки творча діяльність М. В. Аваха була пов'язана з Харків. оперним театром.

М. Авах був високопрофесійним режисером з неабиякою творчою фантазією та ініціативою, який у своїх муз. постановках, працюючи зі студентами консерваторії, зміг подолати традиційні оперні штампи, особливо в рішенні масових сцен. За період роботи в оперній студії ХДК він здійснив постановки таких опер, як «Алеко» С. Рахманінова, «Іоланта», «Євгеній Онегін» П. Чайковського, «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського, «Травнева ніч» М. Римського-Корсакова, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Чіо-чіо-сан» Дж. Пучіні, «Весілля Фігаро» В. А. Моцарта, «Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно, «Продана наречена» Б. Сметани, «Паяци» Р. Леонкавалло, «Молода гвардія» Ю. Мейтуса.

Маючи багаторічний досвід роботи з різними формами театр. дійства, М. Авах з успіхом втілював його у своїй пед. праці на каф. режисури. Він доносив до кожного студента глибинну суть театр. роботи, як у її постановочній, так і в організац. частині. Працюючи над викоріненням штамів, велику увагу приділяв розробці композиції сцен, насамперед, масових, взаємодії акторів та створенню індивідуальної атмосфери вистави. Найцікавішим у його педагогіці студенти по праву вважали роботу із муз. матеріалом – адже, давався взнаки досвід постановки опер, оперет, водевілів. Музика для нього була одним із найголовніших елементів у роботі

над виставою. Він завжди пояснював студентам, що музика – партнер актора, який діє разом з ним, а, коли вона стає фоном, то взагалі не потрібна.

Принципово важливим для Аваха-педагога було навчити студентів працювати в колективі, з кожним знайти спільну мову, при цьому чітко дотримуючись власного задуму. У проф. спілкуванні, в аудиторіях під час занять створював дружню та плідну атмосферу. М. Авах був широко ерудованою та надзвичайно активною людиною, користувався повагою та пошаною пед. колективу та студ. складу. Серед його учнів – Д. Головачов, В. Лукашев, А. Подорожко, В. Утенін.

Основні праці: Клубна режисура / О. Б. Скибневський, М. В. Авах, ... А. І. Кулішенко та ін. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1973. 122 с.

Літ. : Авах М. В.: [Про нього] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского: 1917–1992. X, 1992. С. 223, 249, 250, 251, 356, 388, 410;* Кучер Л. І. Українські оперні студії: історія та сучасність / Л. І. Кучер : навч. посібник для студ. вокальних ф-тів муз. ВНЗ. Харків, «Торсінг», 2002. С. 111–112.

Л. І. Кучер, Л. В. Петренко

АЗІМОВ Яків Григорович

(16.12.1906, м. Глухів Сум. обл. – 1971, Харків) – актор, педагог. Проф. (1965). Нагородж. медаллю «За доблесну працю» (1946). Навчався в драм. студії Харків. Губнаросвіти (1920–1922, майстерня Івана Скуратова).

У 1922 в складі всієї студії був включений в трупу Харків. держ. героїчного т-ру. В тому ж році перейшов до центр. студії сцен. мистецтв Всеукр. пролеткульту в Харкові. У 1923–33 грав

у т-рах: «Робітничий дім», «Сучасний театр» (Харків), Крим. держ. драм. т-р (Сімферополь), Т-р ім. Ф. Волкова (Ярославль), Т-р рос. драми (Дніпро).

У 1933 почав працювати в Харків. рос. драм. т-рі (голов. реж. М. М. Синельников). Грав у виставах «Витівки Скапена» Ж.-Б. Мольєра, (Скапен), «Слуга двох панів» К. Гольдони (Труфальдіно), «Горе з розуму» О. Грибоєдова (Загорецький), «Ревізор» М. Гоґоля, (Поштмейстер), «Аристократи» М. Погодіна (Костя Капітан), «Три сестри» А. Чехова (Андрій Прозоров, Вершинін), «Весілля Кречинського» О. Сухово-Кобиліна, (Расплюєв), «Пігмаліон» Б. Шоу (Хігінс).

Пед. діяльність розпочав у студії Харків. рос. драм. т-ру (1933–1937). Викладав акт. майстерність у Харків. театр. уч-щі (1937–1941), Харків. театр. ін-ті (1945–1970; від 1963 – ХДІМ). Від 1957, залишивши сцену, повністю віддався театр. педагогіці, завідував каф. майстерності актора.

Мав незаперечний авторитет серед студентів і колег. Як керівник курсу, будував навч. процес таким чином, щоб студенти-актори оволодівали різними драм. жанрами, щоб від вистави до вистави їх акт. майстерність зростала. Завжди був уважним, чуйним і турботливим до студентів. Понад усе цінував в людях інтелігентність, і цю якість плекав у своїх учнях. Серед його дипломних вистав «На великій дорозі» А. Чехова, «Квіти живі» О. Погодіна, «Ревізор» М. Гоґоля, «Перед вечерею» М. Рощина, «Витівки Скапена» Ж.-Б. Мольєра. Його творчі роботи зі студентами – «Кам'яний господар» Лесі Українки і «Доки сонце зійде – роса очі з'їсть» М. Кропивницького – були високо оцінені на Всесоюз. огляді театр. ВНЗ (1958). Виховав понад 100 акторів, які

з успіхом працюють в т-рах України і зарубіжжя. Серед учнів: *О. П. Василюєв, А. В. Дзвонарчук, Р. О. Колосова, В. М. Маляр, А. В. Філіпова.*

АЙЗЕНШТАДТ Валерій Миколайович (Ківович) (11.06.1926, Харків – 30.10.1999, Харків) – театрознавець, театр. критик, педагог. Д-р мистецтвознавства (1973), проф. (1974).

Навчався на філолог. ф-ті Харків. ун-та (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) та закінч. театрознавчий ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у складі першого набору (1945–1949; кер. курсу – *В. С. Морський*). Серед викладачів В. М. Айзенштадта були *В. Т. Буквін, А. В. Плетньов, О. Г. Розенберг.*

Працював методистом Харків. обл. буд. нар. творчості (1949–1955). Пед. діяльність розпочав 1951 в Харків. худ. ін-ті (тепер ХДАДМ); викладав курси «Історія т-ру» та «Історія театр.-декораційного мистецтва». У 1954 перейшов до Харків. держ. ін-ту культури (тепер ХДАК), де працював безперервно 45 років: був зав. каф. режисури (1972–1988) та каф. мовної майстерності (1992–1999), очолював Спец. Раду із захисту дисертацій, був рецензентом ВАК України. У 1974–1982 – проф. каф. історії театру ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського; був головою ДЕК із захисту диплом. робіт театрознавців.

Театр.-критичні статті В. Айзенштадта виходили у центр. період. виданнях України і СРСР (інколи під псевдонімом «В. Ніколаєв»), зокрема, журн. «Театр», «Український театр», «Дружба народів», «Вітчизна», «Мистецтво», «Вопросы лите-

ратуры», газ. «Советская культура», «Литературная газета». Узагальнив чисельні публікації у зб. «Харків театральний» – своєрідному літописі театр. життя Харкова 1950–1980 рр. Об'єктами уваги Айзенштадта критика були як провідні театр. колективи, так і молодіжні театри-студії, гастрольні виступи гостей міста.

За його ініціативою у Харкові створено унікальну муз.-театр. бібліотеку, якій згодом було присвоєно ім'я К. С. Станіславського.

Наукова діяльність В. Айзенштадта пов'язана з дослідженнями історії харків. театрів, діяльності А. Луначарського, М. Щепкіна, К. Станіславського, театр. педагогікою (лекції для студентів, навч. посібники, метод. розробки, програми курсів з історії т-ру і театр. драматургії, метод. розробки для режисерів самодіяльних т-рів). Опубліковані ним спогади про І. Мар'яненка, Л. Лівшиця, С. Кошачевського, І. Муратова мають велику цінність.

В пам'ять про В. Айзенштадта в Харкові від 2000 р. проводяться мистецтвознавчі читання «Драма, вистава, глядач...» для молодих дослідників історії та теорії т-ру.

Основні праці: Русская советская историческая драматургия. Ч. 1. 1917–1929 / Харьков. гос. ин-т культуры. Харьков, 1969. 139 с.; Режиссура и организация массовых зрелищ: (Хрестоматия по курсу «Клубные массовые представления»): учеб. пособ. / Харьков. гос. ин-т культуры. Харьков, 1973. 137 с.; Советский самодельный театр: Основные этапы развития: учеб. пособ. / Харьков. гос. ин-т культуры. Харьков, 1983. 101 с.; М. С. Щепкін і Харків // *Культура України: зб. ст. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1993. Вип. 1. С. 93–106*; Харків театральний: статті, рецензії, заметки 50-х – 80-х годов. Харків, 1996. 183 с.;

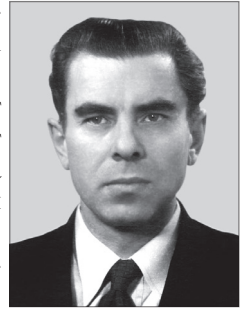
Документальная драма. Надежды и иллюзии // *Сборник науч. трудов кафедры культурологии Одес. гос. политех. ун-та. Одесса, 1997. Вып. 2. С. 1–7*; Марьян Михайлович // *Лесь Курбас. Мар'ян Крушельницький. «Березіль» : зб. ст. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1997. С. 67–73*; Это было давно – это было недавно // *О Лево Лившице: Воспоминания друзей. Харків, 1997. С. 85–91*.

Лит.: Айзенштадт Валерій Ківо-вич : [Біогр. довідка] // *Митці України : енцикл. довідник. Київ, 1992. С. 16*; Айзенштадт В. Н. : [фотопортрет, о нем] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского: 1917–1992. Харьков, 1992. С. 279, 291, 300, 389, 410*; Несвит Е. А. Айзенштадт В. К. : [біогр. справка] / Е. А. Несвит // *Выдающиеся педагоги высшей школы г. Харькова : биогр. словарь. Харьков, 1998. С. 13–16*; Айзенштадт В. К. // *Энциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України / Нац. акад. наук. України. Київ, 2001. Т. 1. С. 234*; Айзенштадт В. К. // *Друковані праці викладачів та співробітників Харківської державної академії культури (1947–1980 : бібліогр. покажчик / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2004. Ч. 2. С. 308*; Бахмет Т. Валерій Айзенштадт: Життя, яке належить історії / Т. Бахмет // *Переступи порог библиотеки: Харьковская городская специализированная музыкально-театральная библиотека им. К. С. Станиславского (1955–2005) : Юбилейный сборник / сост. Т. Б. Бахмет. Харьков, 2005. С. 80–109*; Житницький А. З. Жизнь, отданная театру / А. З. Житницький // *Universitates. Наука и просвещение. 2006. № 1. С. 20–26*.

Я. В. Партола

АЛЕКСАНДРИН Феокист Йосифович (14.12.1921, Краснодар РФ – 28.10.1972, Харків) – режисер, педагог.

Навчався у Харків. театр. уч-щі (1939–1940). Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ), ф-т майстерності актора (1945–1949; майстерня *О. Г. Крамова*) і реж. ф-т (1951–1953, майстерня *В. М. Арістова*).

Працював актором Харків. обл. драм. т-ру (1949–1951). Після розформування російської трупи перейшов до Харків. держ. академ. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Від 1954 – режисер, голов. реж. (1957) Харків. обл. драм. т-ру, який був реорганізований у Т-р юного глядача (тепер Т-р для дітей та юнацтва), де він обіймав посаду голов. режисера (1960–1963). У 1964–1966 – голов. реж. Таджик. т-ру драми ім. А. Лахути; від 1969 – реж. Харків. академ. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка.

Пед. діяльність розпочав на каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту (1953), далі – викл. каф. режисури (від 1955), ст. викл. каф. майстерності актора та каф. режисури (1957–1963; 1968–1972).

Серед його учнів – нар. артист УРСР *Г. Кононенко*.

Поставив у Харків обл. драм. т-рі **вистави** «Дівчата» В. Панової, «Світить, та не гріє» О. Островського (1954), «Небезпечна професія» В. Соловійова (1956), «Циганка Аза» М. Старицького (1957), «Хатина дядька Тома» (1959, спільно з Я. Соловейчиком). Серед вистав у ТЮГ – «Ім'ям революції» М. Шатрова (1960), «Петько в космосі» А. Дикої, «Витівки Скапена» Ж.-Б. Мольєра (1961), «Зайчєня-хвалько» С. Михалкова (1962), «Лявоніха на орбіті» А. Макайонка (1962), «Коли зійде місяць» Н. Забіли (1963), «Два клени» Є. Шварца (1963), «Обережно, М'якішеви» А. Мовзо-

на (1963), «Про що розповіли чарівники» В. Коростильова (спільно з А. Синявським). В Таджики. т-рі драми ім. А. Лахути здійснив постановки спектаклів «Колючки роз» Дж. Ікрамі, «Слуга двох панів» К. Гольдоні, «Маленькі трагедії» О. Пушкіна (1966). У Харків. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка – п'єс «Безталанна» І. Карпенка-Карого (1969), «Трибунал» А. Макайонка (1970), «Службовий роман» Є. Брагинського та Е. Рязанова (1972). Також був реж. постановником дипломних вистав на актор. ф-ті («В Лебяз'єму» Д. Девятова, «Світить та не гріє» О. Островського).

Лит.: Анничев А. Е. Харьковський театр для дітей и юношества / авт. текста и сост. А. Анничев. Харьков, 2000. 37 с.; Анничев О. Є. Александрін Феоктист Йосипович / О. Є. Анничев // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України / Нац. акад. наук України. Київ, 2001. Т. 1. С. 354*; Горбенко А. Г. Харківський державний ордену Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ, 1979. 200 с.

О. Ю. Дорофєєва

АНТОНОВ Володимир Іванович (07.05.1937, Орел, РФ – 06.07.2017, Харків) – актор, режисер. Нар. артист України (1991).

Закін. Харків. театр. ін-т (1960, майстерня *О. Сердюка*). Працював у Харків. т-рі юного глядача (1960–1999). Викладав акторську майстерність у ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

У Харків. ТЮГ поставив «Червону шапочку» (1973), «Горбоконика» (1980), «Дванадцять місяців» (1992), «Порося, яке співає» (1997).

Акторові були притаманні глибока прав-

дивість почуттів, чітка характеристика образу, спостережливість, м'який гумор, безпосередність.

Головні ролі: в театрі – Жевакін («Одруження» М. Гоголя), Адам («Божественна комедія» І. Штока), Журден («Міщанин-шляхтич» Ж.-Б. Мольєра), Барон («На дні» М. Горького), Пивоваров («Вони та ми» Н. Долиніної).

В кіно В. Антонов зіграв понад 30 ролей, зокрема – Пташкін («Повість про Пташкіна», 1964), Кузьмич («Народжена революцією», 1973–1977), Ярема («Кармалюк», 1986) на Київ. кіностудії ім. О. Довженка; Замполіт («Комбати», 1983) на Одес. кіностудії.

Лит.: Анничев О. Є. Антонов Володимир Іванович // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України : [Електронний ресурс]. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42980*; Малевская М. Первый народный артист независимой Украины живет в Харькове / Интервью с В. Антоновым // *Обозреватель. 2005. 26 авг.*

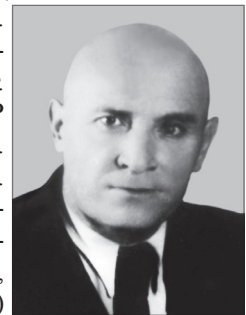
О. Є. Анничев

АНТОНОВИЧ (Будько) Данило Сидорович (10/22.12.1889,

Білопілля, нині Сум. обл. – 08.02.1975, Харків) – актор, педагог. Нар. артист СРСР (1954). Лауреат Сталін. премії (1948). Проф. (1957). Нагородж. орденами Труд. Червоного Прапора (1947), «Знак пошани» (1948)

і Орденом Леніна (1951). Дружина – Ніна Герасимова, актриса «Березоля» і Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка (від 1935).

Д. С. Антонович закінч. Київ. муз.-драм. ін-т (1919, майстерня В. Сладкопєвцева і О. Загорова).

Сцен. діяльність розпочав у Нац. зразковому т-рі (1917). Упродовж наступного десятиліття працював у Першому театрі Укр. Радян. республіки ім. Т. Шевченка (1919), у «Кийдрамті» (1920–1921), у Першому робітн. т-рі (1923–1926, Москва, кер. С. Ейзенштейн), у т-рі «Березіль» (1922–1923, 1926–1935). Майже 40 років його акторського життя пройшли в Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1935–1975).

Був одним із фундаторів каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), де викладав від 1946.

Найвизначніші творчі досягнення Д. Антоновича пов'язані з виконанням ролей гострого соц. спрямування, яке позначене яскравим талантом і глибиною вирішення образів. Благородний темперамент, творча сила, інтуїція – три складових успіху актора. Навіть на невдячному драматургіч. матеріалі він створював яскраві образи, насичені характерними деталями, приділяючи велику увагу костюму і аксесуарам. Високий, плечистий, з крупною головою й промовистими очима, з мужнім голосом м'якого баритонального тембру, він був одним з небагатьох акторів, який вмів дуже змістовно мовчати на сцені. Зовні спокійний, стриманий і ввічливий, він був вимогливим у своїх зауваженнях та влучним в оцінках. Серед його учнів – В. Артеменко, Л. Биков, Л. Вороніна, А. Гаврюшенко, С. Гужва, А. Карпенко, С. Максимчук, І. Петров, Ю. Попов, Л. Тарабаринів, В. Ткаченко, С. Чибісова та ін.

Зіграв понад 200 ролей у т-рі, серед яких – Залізник («Гайдамаки» за Т. Шевченком), Гнат Голий («Сава Чалий» І. Карпенка-Карого), Гайдай, Голога, Кривоніс («Загибель ескадри», «Правда», «Бог-

дан Хмельницький» О. Корнійчука), Ярослав («Ярослав Мудрий» І. Кочерги), Швиденко («Генерал Ватутін» Л. Дмитерка), Тихон («Гроза» О. Островського), Кошкін («Любов Ярова» К. Треньова), Отелло («Отелло» В. Шекспіра), Креон («Цар Едіп» Софокла).

Ролі у кіно: Робітник («Страйк», 1924), Матрос («Броненосець “Потьомкін”», 1925; обидва к/ф зняті «Держкіно», реж. С. Ейзенштейн), Залізник («Колівищина», 1933), Прометей («Прометей», 1936), Стожар («Сім'я Стожарів», 1938).

Основні праці: Записки актора // *Прапор*. 1958. № 3–5; Митець, громадянин // *Лесь Курбас. Спогади сучасників*. Київ, 1969.

Лит.: Гельфандбейн Г. Д. Д. І. Антонович / Г. Д. Гельфандбейн. Харків, 1947; Жаданов Л. Тема, рожденная жизнью: Заметки о творчестве Д. И. Антоновича / Л. Жаданов // *Театр*. 1959. № 1; Гайдай И. И. Даниил Исидорович Антонович – народный артист СССР / И. И. Гайдай. Київ, 1960; Горбенко А. Г. Завжди правда. Д. Антонович / А. Г. Горбенко // *Театрально-концертний Харків*. 1990. № 2. С. 2–5; Лабінський М. Г. Антонович Данило Сидорович // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України / Нац. акад. наук України*. Київ, 2001. С. 581.

АРИСТОВ Василь Михайлович (17/29.12.1898, Москва – 9.05.1962, Харків) – актор, режисер, театр. педагог. Нар. артист УРСР (1946). Доц. (1958).

Закінч. реж. ф-т Москов. ун-ту мистецтв (1933).

Дебютував у ролі Фадара в драмі П. де Курселя «Два підлітки» на сцені Сергієвського нар. дому (1913). Потім працював у ряді москов. т-рів: Великому Дмитріївському (нині т-р ім. Станіславського та Немировича-Данченка), Замоскворецькому (нині філія

Москов. Мале т-ру), Дитячому т-рі (нині драм. т-р ім. К. С. Станіславського), т-рі МОНО (нині мала сцена МХАТу). Протягом 10 років працював в т-рі ім. МОСПС (нині т-р ім. Моссовета).

Від 1936 – актор та реж. Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. Також працював на каф. режисури Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Ролі в театрі: Шадрін («Людина з рушницею» М. Погодіна), Луконін («Хлопець із нашого міста» К. Симонова), Бессеменов («Мищани» М. Горького), Мурзавецький («Вовки та віви» М. Островського) та ін. Роботи в кіно: «Боротьба за ультиматум», «Із іскри у полум'я», «Перші вогні» (головні ролі) та ін.

Як режисер, поставив чимало визначних вистав, серед яких – «Неспокійна старість» Л. Рахманова, «Бронепоезд 14-69» Вс. Вишневецького, «Омелян Пугачов» В. Пістоленко, «Мадридська сталь» Лопе де Веги, «Учень диявола» Б. Шоу, «Маріон Делорм» В. Гюго та ін.

В своїй роботі актора і режисера В. Арістов приділяв велику увагу умінню працювати з літ. матеріалом. Вміло демонстрував основні принципи побудови інсценівок, вважав, що театр будується на класиці, але не відмежовувався й від сучасної драматургії та літератури. Завжди був наполегливим, вимогливим, терплячим та уважним зі студентами, мав чітку позицію, відстоював правду та справедливість, виховуючи в студентів дисциплінованість та розвиваючи їх індивідуальні творчі якості. Серед його учнів – Ф. Й. Александрін, Д. Я. Бабієв, В. С. Лізоуб, В. І. Цветков.

Лит.: Арістов В. М. : [о нем] // Харьковский институт искусств име-

ни И. П. Котляревского: 1917–1992. Харьков, 1992. С. 282, 288, 388; Арістов Василь Михайлович // Митці України : енцикл. довід. / упоряд. М. Г. Лабінський. Київ : УЕ, 1992. С. 30.

Л. В. Петренко

АРТЄМЕНКО Володимир Микитович (09.03.1936, с. Мельники, нині Чорнобаїв. р-ну Черкас. обл. 8.12.2008) – актор, сценарист, кінорежисер. Засл. діяч мистецтв України (2000). Чл. НСКіну (1983). Лауреат премії Я. Галана та премії Фонду Т. Шевченка, багаторазовий переможець кінофестивалів. Фільми В. Артеменка відзначені нагородами: Срібною медаллю ВДНГ (Москва, 1980, к/ф «Дорогами п'ятирічок»); головним призом XVII Всесоюз. кінофестивалю (Київ, 1984, к/ф «Солдатські вдови»); Гран-Прі Міжнар. кінофестивалю «Бригантіна» (Бердянськ, 2006, «Інше життя, або втеча з того світу»).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1963, майстерня Д. Антоновича) та Київ. держ. ін-т театр. мистецтва ім. Карпенка-Карого, кінореж. ф-т (1968–1973, майстерня нар. арт. України М. Мащенко).

Працював актором Вінниц. муз.-драм. т-ру ім. М. Садовського і Черкас. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка, режисером студії «Укркінохроніка» (від 1973). Викладав у Київ. нац. ун-ті т-ру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, керуючи курсом режисерів телебачення (2000–2007).

Фільми В. Артеменка розповідають про життя та судби селян; йому близька також військова тема; ліризм, патетика, романтична стилістика ор-

ганічно поєднуються в них із розмовною реаліст. лексикою.

За період роботи в кіно зняв **72 документи. і худож. фільми**, відеоролики. Автор сценаріїв та режисер фільмів «Нескорений “Спартак”» (1981), «Зійшов солдат на п’єдестал» (1981), «Солдатські вдови» (1983), «Мене вбито у Сталінграді» (1983), «Слово після страти» (1985), «Сільський оркестр» (1985), «Богдан Хмельницький» (співавтор сценарію, 1996), «Іван Котляревський» (1978), «Дорогами п’ятирічок» (1980), «Одна доля на двох» (1982), «Добрий вечір, зелена діброва» (1986), «Ой, на горі калина» (1990), «Стражденним радостей пошли» (1992), «З матір’ю на самоті» (1993), «II Всесвітній форум українців» (1997), «В пошуках мільйонерки» (1992).

Лит.: Махтіна Є. Н., Парфенюк О. Б. Артеменко Володимир Микитович / Є. Н. Махтіна, О. Б. Парфенюк // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України [Електрон. ресурс]. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43341.*

АФАНАСЬЄВ Віктор Андрійович (1.01.1917, Актюбінськ, РФ – 4.06.1987, Харків) – видатний театр. діяч, організатор театр. справи, актор, режисер, педагог. Засл. діяч мистецтв УРСР (1956), нар. артист УРСР (1967). Доц. (1984). Чл. СТДУ, віце-президент радян. центру UNIMA, президент укр. відділ. UNIMA.

У 1934–1937 розпочав творчу діяльність в Харків. Всеукр. показовому т-рі ляльок (тепер Харків. держ. акад. т-р ляльок ім. В. А. Афанасьєва). У 1937–1939 – худ. кер. в Алтайськ. крайовому т-рі ляльок (Барнаул, РФ); в 1939–1941 – актор Караганд.

рос. драм. т-ру. У 1952–1983 – голов. реж., згодом – худ. кер. Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер Харків. держ. акад. т-р ляльок ім. В. А. Афанасьєва). У 1963–64 за запрошенням допомагав організувати проф. т-р ляльок у Каїрі (Єгипет).

Від 1969 працював у ХДІМ, де за ініціативою В. А. Афанасьєва був набраний перший курс акторів т-ру ляльок, а згодом – і режисерів т-ру ляльок (від 1970). Він створив і очолював (1973–1983) першу в Україні (і другу в СРСР після Ленінградської, створеної у 1959) каф. т-ру ляльок, де викладав майстерність актора та режисури.

Постановою Каб. Міністрів України № 1254 от 6.11.1997 Харків. т-ру ляльок було присвоєно ім’я В. А. Афанасьєва.

Поставив близько **100 спектаклів**, більшість – у Харкові. Серед найкращих вистав В. А. Афанасьєва – «Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока, «Божественна комедія» І. Штока, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Дванадцять стільців» І. Ільфа, Є. Петрова, «Четвертий хребець» М. Ларні, «Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дарваша, «Шерлок Холмс проти агента 007, або де собака заритий» А. Житницького, В. Левіна, «Веселі ведмежата» М. Поливанової, «Алі-Баба та розбійники» В. Маслова, «Чарівна калаша» Г. Матвеєва, «Король-олень» Є. Сперанського за К. Гоцці, «Вінні Пух та всі інші» А. Мілна, «Горбоконики» за П. Єршовим, «Ілля Муромець» В. Курдюмова.

Лит.: Афанасьєв В. А. // *Українська радянська енциклопедія. Київ, 1959. Т. I. С. 371*; Афанасьєв В. А. // *Театральная енциклопедія. М., 1960. Т. I. С. 337*; Майстри української радянської сцени : довідник. Київ, 1962. С. 255; Ципин С. Страна кукол режиссера Афанасьєва / С. Ципин // *Театр. 1968. № 4. С. 62–64*; Афанасьєв В.

Во дворце сказок: говорят участники XII Конгресса УНИМА // *Театральная жизнь*. 1976. № 17. С. 2; Резніков Я. Одержимість / Я. Резніков // *Український театр*. 1977. № 2. С. 29–30; Смілянська С. Здійснення мрій / С. Смілянська // *Театральний Харків*. 1982. № 1. С. 2–3.

Б

БАБІЇВНА Дія Януарівна
(2.07.1930, Харків – 1999, Харків) –

режисер, педагог. Донька укр. режисера, учня Леся Курбаса Януарія Бортника та актриси «Березоля» Ганни Бабіївни.

Освіту здобула на реж. ф-ті Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1949–1954, майстерня В. М. Арістова).

Працювала асистентом режисера в Харків. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (1954–1958); редактором Харків. студії телебачення (1958–1960); режисером літ.-драматургічної та муз. редакції Ростов. телестудії (1960–1976).

У 1976–1985 – викл., ст. викл. (від 1980) каф. акторської майстерності ХДІМ ім. І. П. Котляревського: читала курси «Майстерність актора на радіо та телебаченні», «Основи теле-режисури» (від 1977); була секр. каф. майстерності актора, старостою семінару педагогів з проблем психології і педагогіки; також – викл. каф. режисури (від 1979); у 1980 працювала на посаді зав. каф. майстерності актора.

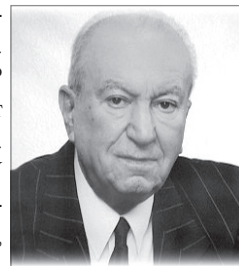
Здійснила постановку близько 20 театр. вистав, передач, кон-

цертів. Брала участь у постановці студ. вистав «Останні» М. Горького, «В пошуках радості» В. Розова, разом з Я. Л. Резніковим здійснила постановку п'єси «Дай серцю волю – заведе в неволю» М. Кропивницького на курсі М. С. Борисенка; проводила творч. вечори в ін-ті.

Була чл. секції мистецтва харків. т-ва «Знання», секр. Центр. лекторію, чл. журі Буд. худ. самодіяльності. Брала активну участь в організації тематич. вечорів «У світі творчості».

Основні праці: Кілька слів на добру пам'ять Мар'яна Крушельницького // *Просценіум*. 2008. № 1–2. С. 49–59; Згадуючи Івана Мар'яненка // *Просценіум*. 2008. № 3. С. 43–49.

БАРСЕГ'ЯН Олександр Сергійович (10.01.1929, Батумі, Аджарія, Грузія – 7.09.2011, Харків) – режисер, педагог. Засл. діяч мист-в УРСР (1969). Нар. артист України (1978). Проф. (1989). Чл.-кор. АМУ (2009). Чл. НСТДУ. Активний громад. діяч, заст. голови Харків. міжобл. правління СТДУ.

Нагородж. орденами Трудового Червоного прапора (1986) і «За заслуги» III ступеня (2004); медаллю О. С. Пушкіна (держ. нагорода РФ, 2007). Почесною грамотою Кабміну України (2004), Почесною грамотою Харків. міськради; спец. премією «За відданість мистецтву» у конкурсі «Народне визнання» (2008). Лауреат регіон. рейтингу «Харків'янин століття», «Почесний громадянин Харкова» (2006).

Закінч. реж. ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1953, майстерня Леся Дубовика).

Від 1953 – режисер-постановник у Дніпродзержин. обл. укр. пересувному т-рі. У 1956–1962 – голов. реж. Львів. ТЮГ ім. Максима Горького. У 1962–1964 – голов. реж. Одес. т-ру оперети, 1964–1970 – реж. Київ. ТЮГ. У 1970–1975 – голов. реж Київ. т-ру оперети. Від 1975 до 2011 – гол. реж. Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. За сумісн. – зав. каф. (від 1976), проф. (від 1989) каф. режисури ХДІМ (згодом, ХДУМ) ім. І. П. Котляревського.

Понад 30 років керував кафедрою, згуртувавши навколо себе хоч не велику, але насправді професійну плеяду викладачів; підтримував сприятливі умови для їх роботи, зокрема, завжди дбав про якість навч. аудиторій, де виховувались студенти кафедри – майбутні укр. режисери. Серед його вихованців – талановиті і успішні режисери С. Аксьонов, В. Гуйвін, С. Кузик, І. Ладенко, С. Пасічник, Л. Садовський, Ю. Тараненко, О. Шмаль, І. Шнейдерман та ін. У своїх учнях О. Барсеґян шукав індивідуальність, підтримував і виховував її, розвиваючи в них цілеспрямованість, стійкість, орг. здібності. Завжди допомагав порадою або просто добрим словом, проте, дисципліна завжди була на першому місці. Як діючий режисер, вміло підкріплював теорію практикою, вчасно дозволяючи студентам здійснювати самостійні постановки; ніколи не обмежував учнів ані у виборі матеріалу, ані у використанні засобів виразності.

Глибокий інтерпретатор шедеврів театральної драматургії, майстер створення цілісного яскравого образу вистави, О. Барсеґян підіймав у своїй творчості вічні теми, органічно поєднуючи високий громадський і трагедійний пафос із проникливим ліризмом та щирою посмішкою.

Вистави: «У неділю рано зілля копала» за О. Кобилянською (1954), «Молода гвардія» за О. Фадєєвим (1964), «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра (1965), «Відкриття» Ю. Щербака (1975), «Темп» М. Погодіна (1976), «Вишневий сад» А. Чехова (1979), «Зоря і смерть Пабло Неруди» І. Драча (1986), «Майстер і Маргарита» за М. Булгаковим (1988), «Поминальна молитва» Г. Горіна (1990), «Остання жертва» О. Островського (1995), «Леді Макбет Мценського повіту» за М. Лєсковим, «Віндзорські витівниці» В. Шекспіра (обидві – 2000), «Трактирниця» К. Гольдони (2001).

Основні праці: Кафедра режисури драматичного театру // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2007. С. 273–276.*

Лит.: «Барс» из рода Мельпомены: Книга воспоминаний. Харьков : Майдан, 2014. 252 с.; Ботунова Г. Я. Барсеґян Олександр Сергійович / Г. Я. Ботунова // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України / Нац. акад. наук. України. Київ, 2003. Т. 2. С. 278.*

БЕЗСОНОВ Олександр Григорович (13.11.1919, с. Повалиха, нині Тельмен. р-ну Алтай. краю, РФ – 17.02.1983, Одеса) – актор. Засл. артист Латв. РСР (1960), УРСР (1969).

Закінч. у 1949 Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Працював у т-рах Новокузнецька (1937–1939), Єрвана (1951–1952), Лієпаї (1952–1961), Харків. обл. драм. т-рі (тепер Харків. т-р для дітей та юнацтва) (1949–1950), т-рі Чорномор. Червонопрапор. флоту ім. Б. Лавренюва (1950–1951, Севастополь), Одес. рос. драм. т-рі (1961–1983).

Творчий манері О. Безсонова були притаманні м'яка органіка й ліризм. Виконував ролі соціального плану.

Ролі: Белугін («Одруження Белугіна» О. Островського і М. Соловйова), Микита («Влада темряви» Л. Толстого), Чепурний, Антипа Зиков («Діти сонця», «Зикови» М. Горького), Максимов («Дипломат» С. Альошина), Пабло Неруда («Президент» В. Земляка), Тухачевський («Коли мертва оживають» І. Рачади).

Джерело: Сагіна Ю. В. Безсонов Олександр Григорович / Ю. В. Сагіна // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України* : [Електронний ресурс]. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41600.

БІКОВ Леонід Федорович (12.12.1928, с. Знам'янка, нині Слов'ян.

р-ну Донец. обл. – 11.04.1979, Київ) – актор т-ру і кіно, кінорежисер, сценарист. Лауреат Держ. премії ім. Т. Шевченка (1977). Нар. артист УРСР (1974). Засл. артист РСФСР (1965). Чл. Спілки кінематогр. України (1961).

Закінч. актор. ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1951, майстерня Д. Антоновича).

Працював артистом Харків. акад. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1951–1960), актором і режисером кіностудії «Ленфільм» (1960–1965). Від 1969 – актор і реж. Київ. кіностудії худож. фільмів ім. О. Довженка.

Ролі у театрі: Паллада («Загибель ескадри» О. Корнійчука), Павка Корчагін («Як гартувалася сталь» за М. Островським), Олег («У пошуках радості» В. Розова).

Ролі у кіно: Сашко («Доля Марини», реж. В. Івченко та І. Шмарук, 1953), Мокін («Приборкувачка тигрів», реж. О. Івановський і Н. Кошеверова, 1954), Максим («Максим Перепелиця», реж. А. Гранік,

1956), Павло Богатирьов («Дорога моя людина», 1958), Візник («У місті С», 1967, реж. Й. Хейфіц), Льоша («Травневі зорі», 1959), Гаркуша («На семи вітрах», 1962, реж. С. Ростоцький), Альошка («Альошчине кохання», реж. С. Туманов і Г. Щукін, 1961), Макаренко («Розвідники», реж. О. Швачко та І. Самборська, 1968), Титаренко-Маєстро («В бій ідуть тільки «старі»», 1973. У 1977 стрічка отримала низку держ. та міжнар. нагород, зокрема, Держ. премію України ім. Т. Шевченка за акторську роботу, і принесла Л. Бикову загальне визнання).

Режисерські роботи у кіно: «Зайчик» (1964), «Де ж ви, рицарі?» (1971), «В бій ідуть тільки «старі»» (1973); «Ати-ба-ти, йшли солдати...» (1977, зіграв роль Святкіна).

Лит.: Корогодский Р., Левин Е. Леонид Быков / Р. Корогодский, Е. Левин. М., Бюро пропаганды сов. киноискусства, 1979. 17 с.; Зінич С. Фільми про незабутнє : нариси / С. Зінич, С. Капельгородська. Київ, 1983. 134 с.; «Будем жить!» : Воспоминания о Леониде Быкове – режиссере, актере, друге... Київ : Український письменник, 1996. 212 с.; Брюховецька Л. Своєрідне кіно Леоніда Бикова : монографія / Л. Брюховецька. Київ : Задруга, 2010. 340 с.

БІЛІЦЬКИЙ Олександр Григорович (10.10.1937, Київ – 30.04.2011, С.-Петербург, похований у Харкові) – актор, режисер. Засл. артист УРСР (1977). Доц. (1986). Нагородж. Респ. премією ім. М. Островського за виставу «Початок фанфарного маршу» (1979).

Закінч. Київ. хореогр. уч-ще (1955); театр. уч-ще при Москов. т-рі ім. Є. Вахтангова (1976, майстерня Б. Захави) за спец. «режисер драми».

У 1955–1961 працював актором Закарпат. укр. муз.-драм. т-ру в Ужго-

роді (тепер Закарпат. обл. держ. укр. муз.-драм. театр). Від 1961 його творче життя пов'язане з Харків. ТЮГ (тепер Харків. т-р для дітей та юнацтва): в 1961–1976 – актор, 1976–1977 – реж., 1977–1983 – голов. реж., 1992–1999 – реж.-постановник. Обіймав посаду голов. реж. Харків. держ. акад. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1983–1991). Цей період став плідним для творч. життя т-ру. О. Біляцький був ініціатором створення Малої сцени (1987), яка отримала назву «Березіль», відроджуючи із забуття історію легенд. колективу. У співавторстві з драматургом Зіновієм Сагаловим написав і поставив п'єси «Початок фанфарного маршу» (1978), «Шлях» (1983) та ін.

Від 1984 – викл., 1986 – доц. каф. режисури ХДІМ ім. І. П. Котляревського; у 1989–1990 перейшов на каф. майстерності актора.

Пед. діяльність О. Біляцького була недовгою, але плідною. Поставлена ним дипломна вистава «Мина Мазайло» актор. курсу випуску 1989 мала гучний резонанс і була включена до репертуару Харків. нац. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка і відтоді не йде зі сцени. Студентів курсу майже в повному складі зарахували до трупи т-ру. Серед учнів майстра – лауреат держ. премії ім. Т. Шевченка *О. Стефан*, засл. артисти України *І. Арнаутів*, *Т. Грінник*, *О. Любченко*, *О. Стеценко*.

Ролі: Казкар («Снігова королева» Є. Шварца), Бармалей («Про що розповіли чарівники» В. Коростильова), Півень («Коли зійде місяць» Н. Забіли), Просто людина («Людина на всі часи» Р. Болта), Бем («Звернення до Петра» А. Літка, Л. Філіпенко).

Вистави: «Листи до друга» А. Лиханова та А. Шура (1977), «На дні» Максима Горького, «Спитай коли-небудь

у трав» Я. Стельмаха (обидві – 1979), «Бій іде в п'яті, щоб закінчитися світлом» С. Борзенка (1980), «Міщанин-шляхтич» Ж.-Б. Мольєра (1982), «Кімната» Е. Брагінського (1983), «П'ять брильянтів Тев'є-молочника» за Шолом-Алейхемом (1986), «Шлях» З. Сагалова, О. Біляцького (1984), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1987), «Дорога Олена Сергіївна» Л. Розумовської (1987), «Воронячий гай» О. Вампілова (1987), «Хрещений батько» за М. П'юзо (1988), «Мина Мазайло» М. Куліша, «Кроки командора» В. Єрофеева (обидві – 1989), «Зірки на ранковому небі» О. Галіна (1988), «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, «Лісова пісня» Лесі Українки (обидві – 1990).

Літ.: Бровко Т. Напередодні прем'єри / Т. Бровко // *Вечірній Харків. 1984. 10 бер.*; Бровко Т. Дбаючи про глядача / Т. Бровко // *Вечірній Харків. 1985. 1 жовт.*; Боянович В. Антрактів для митця не буває / В. Боянович // *Соціалістична Харківщина. 1985. 22 лют.*; Сагалов З. Олександр Біляцький / З. Сагалов // *Український театр. 1987. № 5*; Пошук іде... далі буде // *Український театр. 1987. № 4*; Владимиров В. Приоритет оставляю за поиском / В. Владимиров // *Красное знамя. 1987. 20 сент.*; Анничев О. Он всеми признан – изгнан отовсюду / О. Анничев // *Вечерний Харьков. 2002. 8 жовт.*; Анничев О. Є. Біляцький Олександр Григорович [Електрон. ресурс] / О. Є. Анничев // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=40988*.

БОЙКО Лариса Терентіївна (10.03.1928, м. Ромни, нині Сум. обл. – 19.03.2012, Сімферополь) – актриса. Нар. артистка України (1994). Нагородж. Держ. премією АР Крим (1994), премією ім. М. Заньковецької СТДУ (1970).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1950; майстерня *І. Мар'яненко, О. Глаголіна*).

Працювала в Крим. акад. рос. драм. т-рі ім. М. Горького. Образи, створені Л. Бойко, позначені глибиною

й переконливістю внутрішнього змісту, яскравістю й виразністю форми.

Ролі: Варя («Дикунка» О. Островського), Клеопатра, Софія («Вороги», «Останні» М. Горького), Дуня («Злочин і кара» за Ф. Достоевським), Катерина («Пам'ять серця» О. Корнійчука), Таня, Валя, Лідія Василівна («Таня», «Іркутська історія», «Старомодна комедія» О. Арбузова), Феніса і Герарда («Хитромудра закохана» Лопе де Веги), Розарія («Моя сім'я» Е. де Філіппо), Павлина («Куховарка», «Куховарка заміжня» А. Софронова), Анфіса («Угрюм-ріка» за В. Шишковим), Тамара («П'ять вечорів» О. Володіна), Панова («Любов Ярова» К. Треньова), Королева Єлизавета, Маргарита («Річард III» В. Шекспіра), Судакова («Гніздо глухаря» В. Розова), Аманда («Скляний звіринець» Т. Вільямса), Ержебет («Коти-мишки» І. Еркена).

Джерело: Касьяненко Л. Г. Бойко Лариса Терентіївна [Електрон. ресурс] / Л. Г. Касьяненко // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=36105.

БОНДАРЕНКО Альберт Васильович (01.05.1930, Сталіно, нині Донецьк – 05.10.1987, Ворошиловград, нині Луганськ) – режисер. Засл. артист УРСР (1980).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1954, майстерня *Б. Норда*). Працював в Армавір. (1968–1973), Брянському (1973–1974, 1976–1977) драм. т-рах; у Хмельниц. (1954–1957), Вороши-

ловград. (1958–1963, 1977–1986), Донец. (1966–1968) укр. муз.-драм. т-рах. 1978

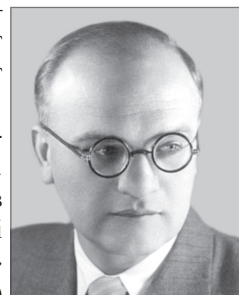
у Ворошиловграді на базі укр. трупи створив експеримент. лабораторію молодого

драматурга. Вперше поставив п'єси «Пархоменко» Ф. Вольного, «Привіт, синичко!» (1979) та «Запитай колись у трав» (1983) Я. Стельмаха, «Мирний-21» Р. Полонського (1980), «Мис Горн» Р. Феденьова (1981), «Третій» Л. Хоролець, «Фіктивний шлюб» А. Кримова (обидві – 1982), «Легендарна особа» В. Левашова (1984) та ін. У центрі постановок режисера – людина з її болем і радістю, мученицьким шляхом прозріння. Серед кращих вистав – «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького (1977), «Дикий Ангел» О. Коломійця, «Поріг» (1983) та «Рядові» (1985) О. Дударева, «Остання ніч Спартак» Р. Отколенка (1984).

Лит.: Тимошенко В. В. Бондаренко Альберт Васильович [Електрон. ресурс] / В. В. Тимошенко // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=36881.

БОНДАРЕНКО Євген Васильович (04/17.01.1905, Харків – 23.12.1977, Харків) – актор. Нар. артист СРСР (1960). Лауреат Сталін. премії (1947).

Закінч. Харків. театр. технікум (1932). Уперше виступив на сцені 1912 в ролі Матюші («Суєта» І. Карпенка-Карого) в робітничому т-рі Харків. народного дому. Професійну діяльність

розпочав у Т-рі робітничої молоді в Харкові (1924–1927). У 1929–1934 працював у т-рі «Березиль» (тепер Харків. нац. акад. укр. драм. театр ім. Т. Шевченка).

Від 1948 викладав на каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Акторська індивідуальність Є. Бондаренка формувалася під впливом творчості Леся Курбаса, М. Крушельницького. Виконував як комедійні, так і героїко-романтичні ролі.

Серед учнів Є. Бондаренка – О. Зазимко, Л. Мамикіна, Т. Титова, Є. Черник.

Ролі в театрі: Омелько, Гнат Голий («Мартин Боруля», «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого), Довбня («Повія» за Панасом Мирним), Фрегат, Сом («Загибель ескадри», «Над Дніпром» О. Корнійчука), Свічкогас («Ярослав Мудрий» І. Кочерги), Линяєв («Вовки та вівці» О. Островського), Павлін («Єгор Буличов та інші» Максима Горького), Мальволіо («Що завгодно, або Дванадцята ніч» В. Шекспіра), Кавалер («Шинкарка» К. Гольдоні). **Ролі в кіно:** Назаров («Мандрівка у молодість», 1956, реж. В. Крайниченко, Г. Ліпшиць), Шпак («Шельменко-денщик», 1957, реж. В. Иванов), Мірошніченко («Кров людська – не водиця», 1960; «Дмитро Горлицвіт», 1961, реж. М. Макаренко); фільми зняті на Київ. кіностудії худож. фільмів ім. О. Довженка); Кравчина («Поєма про море», 1958), Роман Клунний («Повість полум'яних літ», 1961), обидва – реж. Ю. Солнцева, «Мосфільм».

Лит.: Майстри української радянської сцени. Київ, 1962; Попова Л. Є. В. Бондаренко / Л. Попова. Київ, 1963; Горбенко А. Г. Харківський театр імені Т. Г. Шевченка. Київ, 1979; Ботунова Г. Я. Бондаренко Євген Васильович / Г. Я. Ботунова, С. Л. Зайончківська // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т ен-*

циклопедичних досліджень НАН України. Київ, Т. 3. С. 260.

За Г. Я. Ботуновою

БОРИСЄНКО Микола Семенович (26.12.1919, Лисичанськ Луган. обл. – 25.02.2008, Харків) – актор, педагог. Батько акторів А. Борисенка і В. Борисенка.

Навчався у Харків. театр. ін-ті (1946–1950, майстерня І. Мар'яненка).

Працював актором Сум. муз.-драм. т-ру ім. М. Щепкіна (1950–1954), актором студії ім. Максима Горького (1954–55, Москва). У 1955–1973 – провідний актор Харків. держ. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка, з яким пов'язана основна частина його тв. життя. У 1957–1984 викладав у Харків. театр. ін-ті та ХДУМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського, тривалий час разом з Д. І. Антоновичем, О. Б. Глаголіним та В. М. Чистяковою. Від 1963 – худ. кер. акторських курсів. У 1973 – декан театр. відділення, у 1975 – на посаді зав. каф. майстерності актора. Був уважним та чуйним педагогом, мав тонкий смак. Серед його учнів – М. Бабич, Ю. Бакум, С. Гужва, О. Єрьоменко, Ю. Попов, В. Савчук, Г. Скринник, А. Ященко.

Актор різнобічного, зокрема, комедійного, обдарування.

Зіграв 150 ролей, серед яких – Шельменко «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, Павло Корчагін «Як гартувалася сталь» за М. Островським, Андрій «В добрий час!» В. Розова, ін.

Знімався в кінофільмах: «Все перемагає любов» (1987), «Живий труп» (1968), «Кров людська – не водиця» (1960), Дорога (1955), ін.

Лит.: Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства: шляхи формування / Г. Я. Ботунова // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2007. С. 270.* Николай Борисенко [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.РУ. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/259751/bio/>.*

М. О. Дербас, Я. В. Партола

БОРІСОВА Ольга Миколаївна (8.07.1912, с. Криштоповка Дніпров. обл. – ?) – артистка балету, викладач, хореограф. Засл. арт. УРСР (1954). Нагородж. медаллю «За перемогу над Німеччиною» (1946).

Закінч. хореогр. школу при Харків. т-рі опери та балету (тепер ХНАТОБ ім. М. В. Лисенка) за спец. «артистка балету, хореограф» (1924–1929).

Працювала артисткою балету в Харків. т-рі муз. комедії (тепер ХАТМК), солісткою балету і помічником балетмейстера (1929–1950). Від 1936 за сумісн. постійно працювала із самодіяльними хореогр. колективами Харкова. У 1936–1940 – кер. хореогр. колективу Військ. арт. уч-ща; у 1945–1951 – Харків. військ. уч-ща ХПТУ. У 1951–1960 очолювала хореограф. колектив БК ХЕМЗ. Здійснила більше 10 хореогр. постановок («Косарі», «Українське весілля», «Козачий танок» та ін.)

Від 1960 – ст. викл., згодом в. о. доцента каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту (ХДІМ, тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), де вела клас танцю до 1971.

М. О. Дербас

БУКВІН Василь Тимофійович (31.12.1912, с. Мятлево Смолен., тепер Калуз. обл. РФ) – 22.08.1980, Харків) – організатор театр. справи,

педагог, історик т-ру. Канд. мистецтвознавства (1971).

Закінч. Москов. держ. ін-т театр. мистецтва ім. А. В. Луначарського (нині РУТМ) за спец. «керівник-організатор театр. виробництва» (1934).

Обіймав адмін.-керівні посади: директор, худ. кер. Архангел. ТЮГ ім. О. С. Пушкіна; зав. відділом мистецтв Харків. облвиконкому; директор Харків. акад. т-ру опери і балету ім. М. В. Лисенка (1953–1968); дир. Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (1968–1971). Чимало зробив для розвитку театр. культури Харкова та області.

Пед. діяльність розпочав у Архангел. театр. технікумі як викладач історії театру (1938). Працював в Харків. театр. ін-ті (1945–1955, 1968–1980, спочатку за сумісн., від 1971 – на постійній основі). Читав курси «Історія рос. т-ру», «Історія радян. т-ру», «Семінар з театр. критики». Серед його студентів – директори Харків. т-рів *Ю. П. Московченко*, *М. С. Солодовников*, *М. В. Білоконь*, театрознавці *В. М. Айзенштадт*, *А. Г. Горбенко*, *В. Я. Дубровський*, *Н. Р. Логвінова*, *Б. М. Поюровський* та ін.

Буквіна-педагога вирізняла емоційна подача навч. матеріалу, блискучі знання історії рос. т-ру, точність оцінок мистецьких явищ. Він розробив та викладав спецкурс «Економіка, організація та планування в т-рі». Автор монографії про творчість видатного театр. реж. *Олександра Крамова*; в останні роки працював над монографією про історію Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна, проте не встиг її закінчити.

Основні праці: Творческий путь народного артиста СССР А. Г. Крамова. Киев, 1960; Олександр Григорович Крамов. Київ : Мистецтво, 1964. 137 с.

Лит.: Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства: шляхи формування / Г. Я. Ботунова // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2007. С. 278, 279; Буквін В. Т. : [О нем] [Електрон. ресурс] // Черкашина М. Життя – як на ладошці, в радості і в печалі / М. Черкашина. URL: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/zhizn_kak_na_ladoshke_v_radosti_i_v_pechali.html. (Дата звернення: 28.08.2017).*

Я. В. Партола

В

ВÉЦНЕР **Анатолій Леонідович** (23.01.1931, Харків – 19.09.2016, Харків) – режисер, педагог. Засл. працівник культури України.

Закінч. ф-т журналістики Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка (1954), потім Вище театр. уч-ще ім. Б. Шукіна при Москов. держ. акад. т-рі ім. Є. Вахтангова за спец. «режисура драм. т-ру» (1968).

Від 1957 – пом. режисера в Харків. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (1957). Від 1969 – реж.-постановник у тому ж т-рі та викл. каф. режисури драм. т-ру Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Тривалий час викладаючи на кафедрі, разом із *О. С. Барсегяном* випустив чимало студентів-режисерів, які сьогодні представляють харків. театр. школу на сценах укр. і зарубіж. т-рів.

Серед кращих режисерських робіт – «Любов до трьох апельсинів»

К. Гоцці, «П'ять романсів в старому домі» В. Арро, «Азалія» І. Жаміак, «Забути Герострата» Г. Горіна, «Щуроловка» А. Крісті, «Красуня і сім'я» С. Моема і «Аморальна комедія» Дж. Прістлі.

Осн. праці: Вещнер А. Л. А. П. Ленський – режисер и реформатор театра // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Вип. 11. X. : Стиль-издат, 2003. С. 75–84.*

Л. В. Петренко

ВІСОВЕНЬ **Василь Іванович** (25.06.1941, с. Носівка, нині Чернігів. обл. – 21.11.2007, Харків) – актор. Нар. артист України (1997). Навчався в Алчевському горно-металург. інституті, вільний час проводив у самодіяльному т-рі при коксохімзаводі. Закінчив Харків. театр. ін-т (1969, майстерня *Я. Азімова, Т. Ольховського, Н. Богомолової і Ф. Александріна*).

У 1969 був запрошений Ф. Александріним до Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка, де і працював все життя.

Учасник IV Міжнар. фестивалю польської драматургії у Москві (1989), I Міжнар. театр. фестивалю «Березіль-93». Різноплановий актор, грав переважно ролі соціального плану та комедійні. Знімався у кінофільмах «Розп'яті» (2007), «Контакт» (1981).

Ролі: Гриць, Сірко («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»), «За двома зайцями» М. Старицького), Лука («Патетична соната» М. Куліша), Гнат («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Васьков («А зорі тут тихі...» за Б. Васильєвим), Колісник («Повія» за Панасом Мирним), Парамон Чарій («Таке довге, довге літо» М. Зарудного), Кларенс («Річард III» В. Шекспіра), Він («Хтось спить, а хтось плаче» за п'єсою О. Гельмана «Лавка»), Вітровий («Калиновий гай» О. Корнійчука), Ілля («Млин щастя» В. Мережка).

Лит.: Бровко Т. У солдатській шинелі / Бровко Т. // *Вечірній Харків*. 1975. 20 трав.; Бровко Т. Щасливі зустрічі / Т. Бровко // *Вечірній Харків*. 1983. 26 січ.; Куракін Л. Людина на всі часи / Л. Куракін // *Вечірній Харків*. 1978. 10 мар.; Боженко Н. Не аплодисментів ради / Н. Боженко // *Слобода*. 2001. 22 черв.; Седунова О. «...И дольше века длится день» / О. Седунова // *Нова демократія*. 2007. 28 січ.; Клочко О. Прощание с актером / О. Клочко // *Вечірній Харків*. 2007. 24 листоп.

О. Л. Либо

ВЛАСІЮК Дмитро Ілліч (25.05/7.06.1902, Одеса – 18.02.1994, Харків) – театр. художник, педагог. Доц. (1959). Чл. Харків. орг. спілки художників України (1945).

Навчався у Київ. худ. ін-ті (тепер НАОМА) (1921–1927, майстерня В. Г. Меллера).

Працював у театрі «Березіль» художником (1926–1928); потім у Харківському дитячому т-рі (1929–1941). У 1930–1934 викладав у Харків. муз.-драм. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Потім у Харків. театр. технікумі (1939–37). Від 1949 – викл. Харків. театр. ін-ту, а згодом його директор (1951–1963, до об'єднання з консерваторією). Після створення ХДІМ працював в ньому доц. каф. історії т-ру і доц. каф. режисури (1963–74). Викладав дисципліни «Історія образотворч. мистецтва», «Художнє оформлення сцени». Підготував навч. посібник «Просторова грамота для режисерів» (рукопис не зберігся).

Оформив вистави: «Кадри» І. Микитенка, «Невідомі солдати» Л. Первомайського (обидві – 1931), «Васса Железнова» (1935) і «Єгор Бу-

личов та інші» (1947) М. Горького, «Гроза» О. Островського (1938), «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука, «Хазяїн» І. Карпенка-Карого (обидві – 1939), «Любов на світанні» Я. Галана (1952) та ін. Оформлював вистави також в драм. т-рах Києва, Одеси, Сталіно (Донецьк), Мінська. Роботи зберігаються в Держ. музеї театр., муз. і кіномистецтва України. Учасник міжнар. та респ. виставок (від 1924).

Висока пед. майстерність, глибокі проф. знання, широка ерудиція характеризували Д. Власюка-педагога. Студенти навчалися в нього вмінню знайти реж. вирішення вистави, яке б втілювало ідейно-тематичний комплекс п'єси, і передати свій задум у формі творчого завдання акторам, Сповненими теплоти і вдячності словами згадують студенти і колеги Д. Власюка-директора – керувати ін-том йому випало в нелегкі (ідеологічно і матеріально) часи. Проте у різних ситуаціях він зберігав людяність, уважність і чуйність до студентів і викладачів, а найголовнішим критерієм оцінки та аргументом у прийнятті рішень для нього були проф. мистецькі чинники, а не псевдоідеологічні підстави.

Основні праці: Сторінки минулого // *Лесь Курбас : Спогади сучасників*. Київ, 1969. С. 222–232.

Лит.: Г. Я. Ботунова Власюк Д. [про нього] / Г. Я. Ботунова // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського*. Харків, 2007. С. 278; Власюк Дмитрій Ільич // *Театральная энциклопедия*. / гл. ред. С. С. Мокульський, 1961. Т. 1. С. 979; Черкашин Р. [Власюк Д. І.] // *Ми – березільці*. *Театральні спогади-роздуми / Р. Черкашин, Ю. Фоміна*. Харків, 2008. С. 42, 77, 84, 124, 146, 197, 208, 331; Власюк Д. І.

[Про нього] // *Єрмакова Н. Березільська культура: історія, досвід / Н. Єрмакова. Київ, 2012. С. 169, 183, 185, 186, 272–274, 422, 453, 455, 458, 461, 466, 468, 471, 481*; Галицкий В. Театр моей юности / В. Галицкий Л. : Искусство, 1984. 288 с.; Лемічева І. Вічна молодість фарб / І. Лемічева // *Вечірній Харків. 1991. 9 черв.*; Пульсон А. Д. І. Власюк, В. М. Греченко, Р. О. Черкашин / А. Пульсон. Харків, 1947. 20 с.; Путятін В. Д. Власюк Дмитро Ілліч / В. Д. Путятін, В. Т. Габелко // *Енциклопедія Сучасної України. Том 4. К. 2005. С. 666*; Садовский Л. В. Методика работы режиссера с театральным художником // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2010. Вип. 28. С. 319–329*; Соломко В. Про вчителя й колегу / В. Соломко // *Березіль. 1994. № 7. С. 159–163.*

Я. В. Партола

Г

ГЛАГОЛІН-ГУСЕВ Олексій Борисович (19.11/2.12.1901, С.-Петербург – 26.10.1987, Харків) – актор, режисер, педагог. Син реж. Бориса Глаголіна, батько режисера Олексія Глаголіна-Гусева та актора Микити Глаголіна-Гусева. Проф. (1966). Голова Фонду Миру ХДІМ.

Навчався в Школі рос. драми при Александрін. т-рі (майстерня Ю. Юр'єва); через мобілізацію до армії не завершив освіти (1919); пізніше – на актор. відділенні студії В. Мейєрхольда («ГЭКТемас», (1923–1927).

Театром захопився з дитинства; грав в Александрін. т-рі СПб. дитячі ролі (1910–1911). Служив актором

в трупі Б. Глаголіна, що гастролювала в Києві, Харкові, Краснодарі, Архангельську, Тифлісі (1923). Грав в «Т-рі Революції» (1923), в Т-рі ім. В. Мейєрхольда (1924–1929). Працював в газетах «Комсомольська правда», «Правда», «Красная звезда», «Наша газета», керував драм. гуртками в клубах Верх. суду, Реввійськрад. Був актором та реж. Міськ. т-ру в Царицині (1929–1930) і Міськ. т-ру в Курську (1930–1931), Т-ру «Червоный Факел» в Кузнецьку (1931–1932); у 1932–1934 в Ленінград грав в Молодіж. т-рі і Т-рі М. Акімова; працював читцем та автором передач на радіо. У 1934–1939 як актор та режисер працював у різних т-рах Томська, Сталінська, Сталінграда, Новосибірська, Володимира, виступав з доповідями, лекціями. У 1939–1941 – актор та реж. Харків. т-ру рос. драми, згодом – т-ру Півд.-захід. фронту (1941).

Поставив вистави «Топаз» М. Наньйоля (1930), «Російські люди» К. Симонова, «Нашестя» Л. Леонова, «Мій друг полковник» М. Вірти та ін. Автор комедії «Шемякін суд», яку було поставлено в т-рі маріонеток Є. Деммені.

Як педагог працював в «ГЭКТемас» (1928–1940), де викладав сцен. рух (біомеханіку); згодом (до війни) – кер. актор. курсу у Харків. театр. уч-щі. Після війни – худ. кер. курсу, набраного 1945, у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) на каф. майстерності актора. Згодом – доц. (1947) і проф. (1966) каф. майстерності актора. Від 1948 поєднує роботу на актор. курсі з викладанням режисури, у 1966–1973 – проф. та зав. каф. режисури і кер. актор. та реж. курсів. Пішовши з посади зав. каф., працював кер. курсів до звільнення з роботи (1973–1984).

За роки викладання постановив близько 20 дипломних вистав зі своїми актор. курсами та на курсах І. Мар'яненка і Д. Антоновича. Серед них – «Під каштанами Праги» К. Симонова, «Діти сонця», «Міщани» та «Останні» М. Горького, «Одна ніч» Б. Горбатова, «Чужа тінь» К. Симонова, «Одруження Белугіна» та «Без вини винні» О. Островського, «Підступність та кохання» Ф. Шіллера.

Його вихованці – В. Кожевнікова, А. Безсонов, О. Леснікова, Е. Шевченко, режисери М. Я. Лукавецький, А. Шаніро, М. Шейко, Б. Заєць, ін.

Вистави режисера в т-рах Харкова: рос. драм. театр ім. О. С. Пушкіна – «Російське питання» К. Симонова (1946), «Він прийшов» Д. Прістлі (1946); укр. драм. т-р ім. Т. Г. Шевченка – «Вовки та вівці» О. Островського (1948), «Підступність і кохання» Ф. Шіллера (1948), «Мірандоліна» К. Гольдоні (1949), «Овод» за Е.-Л. Войнич (1949), «Голос Америки» Б. Лавренюва (1950), «Втрачений дім» С. Михалкова (1950), «Отелло» В. Шекспіра (1952), «З коханням не жартують» П. Кальдерона (1952), «Легенда про любов» Н. Хікмета (1953), «На людному місці» О. Островського (1955), «Людина шукає щастя» А. Школьника (1956), «Лізі Мак-Кей» Ж.-П. Сартра (1956), «Дванадцята ніч» В. Шекспіра (1964).

Послідовно займався наук.-метод. діяльністю, автор низки метод. робіт.

Основні праці: «Шемакин суд» пьеса по старинному рускому сатирическому фольклору. М. : Искусство, 1940; Сценічне спілкування // *На допомогу молодому режисеру*. Київ : Мистецтво, 1965; Методика проведення прийомних іспитів до театр. інституту; Режисерські матеріали та експлікація до постановки «Отелло» Шекспіра; Навч. робота над сценами

з п'єс; Ідейне та етичне виховання студентів на заняттях з майстерності актора і режисури; Про естетичну сутність театр. мистецтва; ін.

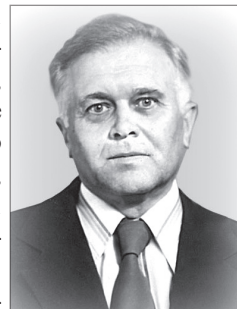
Літ.: Горбенко А. Г. Харківський державний ордену Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Корнева Т. М. Глаголін Олексій Борисович / Т. М. Корнева // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. Київ, 2006. Т. 5. С. 648; Киктева Т. Последняя дуэль / Т. Киктева // *Медиа-компания «Время»*. Блоги. URL : <http://timeua.info/300512/59859.html>, (дата звернення: 28.08.2017); Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучасного мистецтва АМ України. Київ, 2006. 1054 с.

О. Ю. Дорофєєва

ГОРБЕНКО **Анатолій Григорович** (5.05.1921, м. Красноград Харків. обл. – 7.05.1995, Харків) – театрознавець, театр. критик. Канд. мистецтвознавства (1975, дис. «Режиссёрское и актёрское искусство театра “Березиль”» К., 1974). Проф. (1992). Чл. СТДУ. Лауреат премії СТДУ (1981).

У 1948–1953 навчався у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), спочатку як реж. (майстерня Л. Ф. Дубовика), від V курсу – як театрознавець (перевівся за станом здоров'я – хвороба легень внаслідок поранення на війні).

Працював зав. літ. частиною Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка (1953–1975). У 1959–1963 викладав історію т-ру в студії театр. мистецтва при т-рі, потім (1964–1965) – у ХДК (тепер ХДАК) У 1965–1995

викладав у ХДІМ ім. І. П. Котляревського (читав курси з історії укр. літ., укр. т-ру, вів семінар із театр. критики та вступ до театрознавства). Зав. каф. театрознавства (1977–1994), проректор з театр. освіти та наук. роботи, декан театр. відділення (1980–1988). У якості зав. каф. А. Горбенко ретельно зберігав іст.-дослід. та критичні традиції харків. театрознав. школи, зміцнював безпосередні зв'язки каф. з т-рами та ЗМІ, спрямовував її увагу до нац. культур. пріоритетів.

За 30 років пед. роботи А. Горбенко виховав кілька поколінь театрознавців (понад 30 випускників). Широка ерудиція, рідкісний дар художньою, образною мовою, доступно, але без зайвого спрощення, розкривати найскладніші проблеми реж. та актор. творчості вирізняли пед. талант А. Горбенка. Серед його учнів – зав. літ. частинами провідних т-рів, викл. ВНЗ, працівники закладів культури, співробітники редакцій газет, радіо і телебачення, публіцисти, науковці (О. Є. Аннічев, Н. М. Бондарева, С. Г. Васильєв, Ю. В. Гаврилов, Л. Т. Лукашева, Я. В. Партола, В. В. Решетняк, Є. Т. Русабров, ін.).

Поряд з пед. діяльністю, А. Горбенко послідовно займався метод. та наук.-дослідницькою роботою, зосередженою переважно на питаннях історії вітчизн. т-ру. Укладав навч. програми; розробив ряд розділів курсу «Історія укр. театру»: «Реж. мистецтво корифеїв укр. т-ру (М. Л. Кропивницький, М. П. Старицький, П. К. Саксаганський)», «Укр. рад. т-р початку 1920-х рр.», «Школа актор. та реж. мистецтва т-ру “Березіль” (1922–1933)», «Становлення театр. критики в Україні (1920–1930)», ін. Розробив метод. рекомендації з курсу «Вступ до театрознавства». Моногра-

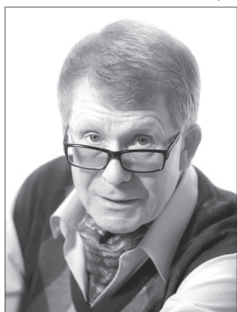
фія «Харків. т-р ім. Т. Г. Шевченка», що висвітлює 50-літній тв. шлях легендарного колективу, удостоєна премії СТДУ, 1981. Автор біля десятка статей до енцикл. видань, театр. рецензій, тв. портретів, сценаріїв теле- та радіопередач. Ред. та рецензент різноманітних видань, наук. опонент та консультант, експерт конкурсів, мистецьких оглядів і театр. фестивалів.

Осн. праці: Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Наш вчитель – сучасність // *Український театр*. 1977. № 3. С. 6–7; Молодість // *Український театр*. 1984. № 1. С. 25–27; Шевченко і театр // *Театрально-концертний Харків*. 1988. № 5. С. 5–10; Крок у драматичний світ лірики Тараса Шевченка // *Прапор*. 1989. № 6. С. 179–180; Из истории театрального образования в Харькове / Ботунова Г. Я., Горбенко А. Г. // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского : 1917–1992*. Харьков, 1992. С. 284–293.

Лит.: Горбенко А. Г. [про нього] // *Митці України: енциклопедичний довідник*. Київ, 1992. С. 834; Горбенко А. Г. [про нього] // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енцикл. досліджень НАН України*. Київ, 2006. Т. 6. С. 225; Ботунова Г. Я. Пам'яті Вчителя і Друга / Г. Я. Ботунова // *Роберт Шуман і мистецька молодь : зб. матеріалів міжнар. муз. фест. «Харківські асамблеї-1995»*. Харків, 1995. С. 140–142; Циммерман Л. С любов'ю к Л. Тарабарину и А. Горбенко // *Историко-логические воспоминания / Л. Циммерман*. Израиль, 2003. С. 138–142; Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства: шляхи формування / Г. Я. Ботунова // *Pro Doto Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського*. Харків, 2007. С. 279–280; Партола Я. В. Слово про вчителя / Я. В. Партола // *Dominanta*. 2010. Вип. 6 (трав.) С. 7–8.

Я. В. Партола

ГОРБУНОВ Володимир Михайлович (21.04.1954, с. Зуя, Зуй-

ський р-н, АР Крим – 17.08.2017, Харків) актор т-ру ляльок. Засл. артист України (2006). Доц. (2016). Чл. НСТД України (1984). Лауреат премії ім. І. Мар'яненка у галузі театр. мистецтва (2011).

Закінчив театр. ф-т Вищої Саратов. держ. консерваторії ім. І. Собінова за спец. «актор т-ру ляльок» (1991, майстерня О. С. Чергова).

Тв. діяльність розпочав в Орлов. т-рі ляльок, куди його запросив видатний реж. В. Вольховський. Від 1980 грав на сцені Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. Афанасьєва. Водночас викладав в ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

За часи тв. діяльності зіграв понад 150 ролей, серед них: Сергій Штучкін («Святий і грішний» М. Варфоломєєва), Солдат Мартін Кабот («Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока), Сноубол, Джонс («Скотарня» Дж. Оруела), Городничий, Ляпкін-Тяпкін, Хлестаков («Ревізор» М. Гоголя), Яічниця («Одруження» М. Гоголя), Семенов-Піщик («Вишневий сад» А. Чехова), Панчо («Скарб Сильвестра» А. Вагенштайна), Тато Карло («Золотий ключик» О. Толстого, Жак-Простак («Кіт у чоботях» С. Прокоф'євої), Айболить («Доктор Айболить» за К. Чуковським), Головний виконавець королівських бажань («Білосніжка та семеро гномів» бр. Грімм), Козак Платов (Лівша» за М. Лесковим), Берліоз, Семпліров («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Принц («Попелюшка» Т. Габбе).

Основні праці: Розвиток фантазії як компонент виховання актора театру анімації // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб.

наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2011, Вип. 33. С. 222–236; Професія «музикант» на території театру анімації // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012, Вип. 35. С. 173–180; Пошук мовної характеристики персонажу у процесі оволодіння акторами театру ляльок основами сценічної мови / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2014, Вип. 39.

Лім.: Мастер, педагог, человек // *Харьковские известия*. 2014. 8 квіт.; Коваленко Ю. Мнимое благополучие творца: недосказанность Владимира Горбунова / Ю. Коваленко // *Офіційний сайт Харківського академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва*. URL : <http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/-Gorbunov-Vladimir.html>, (дата звернення: 28.08.2017); Інюточкин О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інюточкин. Харків, 2012. 167 с.

ГРЕБЕНІЮК Ольга Іванівна (15.07.1927, Полтава – 5.12.2009, Харків) – оперна співачка, викладач. Мати д-ра мистецтвознавства, співачки Н. Є. Гребенюк. Закінч. вок. ф-т Харків. держ. консерваторії (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1954, кл. Є. В. Козорезової). У 1975, 1980, 1983 стажувалась у Київ. театр. ін-ті (тепер КНУТКіТ) ім. І. К. Карпенка-Карого.

Працювала ілюстратором концертмейстер. класу ХДК (1955–1960), одночасно (1956–57) викладала вокал у Харків. пед. ін-ті ім. Г. С. Сковороди (тепер ХНПУ) і Харків. пед. уч-щі (1957–1962). Від 1962 – ст. викл. сольного співу каф. сцен. мови Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ), де працювала до 1984. Від 1962 – кер. вок. секції каф. сцен. мови. Також викладала

сольний спів та була зав. секцією постановки голосу у Харків. пед. уч-щі (1984–1991).

За роки праці бездоганно оволоділа специфікою викладання вокалу студентам-акторам, пов'язаною з вимогами розвитку не лише вокального, але й розмовного голосу. При постановці драм. учбових вистав займалася підбором та вивченням зі студентами муз. номерів, зокрема, до водевілів «За двома зайцями», «Пошились у дурні», «Клопотун», «Сто тисяч». Працювала у тісному контакті з провід. викладачами сцен. мови та майстерності актора: *Р. О. Черкашиним, О. І. Сердюком, Є. В. Бондаренком, О. Б. Глаголіним*, ін.

Підготувала навч. посібник із сольного співу для студ. актор. ф-ту (хрестоматію вок. творів та коментарі до них, рукопис), розробила програму курсу «Сольний спів» для актор. ф-ту. Як співачка багато років брала участь у тематич. концертах театр. відділення. Учні *О. Гребенюк* плідно працювали у провідних драм. та муз.-драм. т-рах України, чимало хто з них отримав звання засл. артистів України – *С. Макагонов, Л. Мамикіна, Т. Пирогова, В. Самчук, В. Семеновко, Ю. Шейко*, ін.; серед її учнів – голов. реж. Дніпропетров. акад. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка *А. Канцєдайло*, дир. Нац. акад. драм. т-ру ім. І. Франка, засл. діяч мистецтв України, перший заст. міністра культури і мистецтв України (1996–2000) *М. Захаревич*.

ГРИПІЧ Володимир Григорович (2.09.1923, Харків – 5.09.2005, Чернігів) – театр. режисер. Нар. артист України (1973). Нар. артист СРСР (1979). Чл. СТДУ (1950). Лауреат премії ім. І. П. Котляревського (1998), Чернігів. обл. премії ім. М. Коцю-

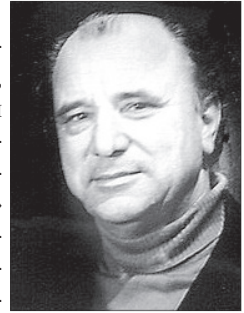
бинського (2003), премії ім. О. Д. Попова, премії НСТДУ «Наш родовід». Має Відзнаку Президента України, Орден «За заслуги» III ступеня (1999), Почесну відзнаку «За багаторічну плідну працю в галузі культури» (2001).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1949, майстерня *М. Крушельницького, О. Сердюка*).

Працював на посаді гол. реж., здійснював творче керівництво Волин., Тернопіл. (1957–1962), Одес., Львів., Донец., Чернівець, Запорізь., Рівнен. (1962–1983) муз.-драм. т-рами. У 1984–2005 – худ. кер. і гол. реж. Чернігів. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка.

Автор інсценівок і постановок цілого ряду вистав: «Іваном звать його» за кіносценарієм *О. Довженка* «Повість полум'яних літ», «Енеїда» за *І. Котляревським*, «Сліпий», дума-опера за поемою *Т. Шевченка* «Невольник», «Княжна Чорна» за романом *Д. Міщенка* «Сіверяни», «Чернігівка» за одноймен. твором *М. Костомарова*, «Яма» («Женя») за повістю *О. Купріна*, «Мати-наймичка» за повістю *Т. Шевченка* «Наймичка», «Майська ніч» *М. Старицького* (за *М. Гоголем*), «Жіночі пристрасті» за творами *І. Нечуя-Левицького*, «Лиха іскра поле спалить і сама щезне...» та «Паливода» *І. Карпенка-Карого*, «Хитромудра закохана» *Лопе де Вега*, «Марія Тюдор» *В. Гюго*, «Монна Ванна» («Джованна») *М. Метерлінка*.

Лит.: Гайдабура *В. М.* Майстри сцени та екрана. Володимир Грипич. Нарис про життя і творчість / *В. М. Гайдабура*. Київ : Мистецтво, 1984. 159 с.; Грипич Володимир Григорович // *Українська радянська енциклопедія. Київ, 1979. Т. 3. С. 168*; Мед-

ведик П. Грипич Володимир Григорович / П. Медведик // *Тернопіл. енцикл. словник : у 4 т. Тернопіль, 2004. Т. 1. С. 417*; Грипич Володимир Григорович // *Vikimedia*. URL: <http://www.cult.gov.ua/blog/2008-05-11-204>, (дата звернення: 28.08.2017).

ГРІМ Федір Семенович – перший директор Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) з кін. груд. 1943 – по верес. 1945; доц., зав. каф. історії літератури.

ГРУДІНА Дмитро Якимович (22.02.1893, м. Ніжин Чернігів. обл. – 25.10.1937, м. Київ) – укр. режисер, театр. публіцист, автор статей з теорії мистецтва, громадський і політичний діяч, чл. Укр. Центр. Ради.

У 1905 Д. Я. Грудина закінчив Ніжинське уч-ще. Від 1916 грав у аматорських трупах Ніжина разом з М. Заньковецькою. Деякий час виступав у трупі М. Садовського та Нар. т-рі у Києві. У 1921 працював режисером і актором Радян. т-ру ім. Т. Шевченка у Харкові. У 1922 організував Держ. драм. студію ім. М. Заньковецької. У 1924–1927 керував Нар. укр. т-ром, в якому поставив п'єси «Гетьман Дорошенко», «Богдан Хмельницький» Л. Старицької-Черняхівської, «Вій» за М. Гоголем та ін.

У 1924 був редактором газети «Селянська правда», у 1928–1930 – головою Всеукр. комітету Спілки працівників мистецтва, 1930–1932 – секр. літ. об'єднання «Плуг». Пед. діяльність розпочав ще у 1920-ті, у 1921–1923 був одним із керівників Вищого театр. технікуму в Харкові (жовт. – груд. 1922), театр. студій. У 1927–1934 – ректор Харків. муз.-драм. ін-ту.

Як теоретик театру та театральний критик, Д. Грудина багато уваги приділяв театр. життю, видав книги: «Художнє читання» (1927), «Декларації і маніфести» (1933), до якої ввійшли його критичні та театр. статті; зокрема, виступав з критикою Леся Курбаса. У 1932 у журналі «Критика» з'являється його узагальнююча стаття «Український радянський театр за 15 років».

20 травня 1937 заарештований органами НКВС як один із керівників уявної націоналіст. орг. «Спілка націонал-демократів України». Розстріляний у Лук'янів. в'язниці. Реабіліт. 1989 (посмертно).

Основні праці: Державний музично-драматичний інститут в Харкові // *Нове мистецтво. 1927. № 8. С. 8–10*; *Харківський музично-драматичний інститут 1927–1928 учбового року // Культура і побут / Додаток до газ. «Вісті». 1928. № 26. 30 черв.*

Лит.: Самойленко Г. Дмитро Грудина – театральний діяч і актор з творчого гніздечка М. Заньковецької // *Ніжинська старовина. Ніжин, 2006. Вип. 2(5). С. 98–110*; Самойленко Г. Грудина Дмитро Якимович. [Електронний ресурс]. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=32058.

ГУБЕНКОВ Микола Миколайович (1946–1996) – театр.-громад. діяч. Лауреат премії «Київська пектораль» у номінації «За вагомий внесок в театр. мистецтво» (посмертно 1997). Син актриси т-ру і кіно, нар. артистки України О. Ф. Ліцканович.

Вступив на театрознавчий ф-т ХДІМ (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1969, майстерня А. В. Плетньова), перевівся до ЛДІТМіКу, звідти – до Київ. ін-ту т-ру, кіно і телебачення (тепер КНУТМіТ) ім. І. Карпенко-Карого, де отримав диплом.

Працював у правлінні Київ. відділення СТДУ (певний час – головою). Генерал. дир. асоціації «Київ-Театр». Засновник премії в сфері театр. мистецтва «Київська пектораль» разом з М. Русківським та Т. Ібрагімовим (від 1992). Провадив активну громад., культурно-мистец. діяльність. Ініціатор відродження міських театр. капусників.

Джерело: Гарцман А. Шоу будет продолжаться [Електронний ресурс] / Аркадій Гарцман. URL : http://gazeta.zn.ua/CULTURE/shou_budet_prodolzhatsya.html.

Д

ДИДУСЕНКО Сергій Григорович (21.09.1921, Руська Лозова, нині Дергачів. р-ну Харків. обл.) – актор. Засл. артист України (1974).

У 1939 вступив до Харків. ун-ту (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) на філолог. ф-т. Від 1941 – на фронті; був двічі важко поранений. Має чотири бойові нагороди, орден «Знак пошани», 18 медалей – за взяття Берліна, Праги та ін. міст. Після демобілізації вступив до Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1946–1950, майстерня І. Мар'яненка).

Від 1950 працював на сцені Сум. т-ру драми та муз. комедії ім. М. Щепкіна. Сцен. образи С. Дідусенка поєднували фактурну зовнішність актора, гарну драм. школу та багаті вок. дані. Завдяки рідкісному голосу – драм. те-

нору – С. Дідусенко багато років грав у т-рі ім. М. Щепкіна провідні ролі у муз. виставах (операх та оперетах), разом з тим виконуючи драм. ролі, чимало – з укр. класики. Зіграв близько 300 ролей, у т. ч. багато головних.

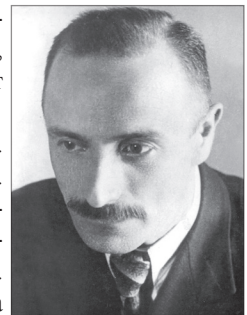
Ролі: Петро («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Гнат («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Андрій, Султан («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Яшка («Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда), Григорій («Григорій і Параскева» І. Кавалерідзе), Аверін («Севастопольський вальс» К. Лістова), Пабло («Поцілунок Чаніти» Ю. Мілютіна), Гриць («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького), Дульчин («Остання жертва» О. Островського), Князь («Грушенька» за М. Лесковим) та ін.

Лім.: Глушко В. І. Дідусенко Сергій Григорович [Електрон. ресурс] / В. І. Глушко // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т сучасних енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26428; Орлова В. Драматический тенор. Его имя – на Рейхстаге [Електрон. ресурс] / В. Орлова // *Сайт Данкор онлайн*. URL : <http://www.dancor.sumy.ua/articles/leisure/34356>.

ДУБОВИЙК Леонтій (Лесь) Федорович (30.10.1902, Київ – 23.08.1952, Харків) – театр. режисер, педагог. Нар. артист УРСР (1947).

Навчався актор. майстерності у рос. педагога В. Сладкопєвцева (від 1922). Закінч. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. В. Лисенка (1925). Був співорганізатором у ньому реж. відділення (1924), згодом – викладачем (1925–1926).

У 1925 запрошений Лесем Курбасом до «Березилію», входив до складу

Четвертої реж. лабораторії. У 1926 разом з т-ром переїхав до Харкова. 1929 дебютував як реж. спільно з Б. Балабаном, В. Скляренком та К. Діхтяренком, поставивши виставу «Алло, на хвилі 477». Самостійну реж. роботу почав із постановки п'єси М. Куліша «97» у новій редакції (1930). В період худ. керівництва т-ром М. Крушельницького Л. Дубовик – один з провідних реж. Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка. У 1952 був призначений худ. кер. т-ру, але його життя раптово обірвалося.

Як педагог почав працювати в драм. студії при «Березолі» (1930). Від 1947 – викл., доц. (1949) каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ); у 1950–1951 – дир. ін-ту; 1951–1952 – зав. каф. режисури Серед його учнів – О. С. Барсеґян, Є. М. Зіскінд, А. Г. Горбенко, Б. М. Прокопович. У 1950–1952 обіймав посаду заст. голови Комітету у справах мистецтва УРСР в Києві.

Ранній період реж. діяльності характеризує винахідливість у використанні трюків, атракціонів, гострих сцен. рішень, ефектних прийомів, засобів театралізації. Постановкам Л. Дубовика притаманні глибина ідейного задуму, яскрава образність, романтич. піднесеність; увага до деталей та, водночас, формування цілісного образу вистави; режисеру був властивий надзвичайно високий рівень проф. вимогливості. Його роботи зіграли суттєву роль у формуванні героїко-романтичного стилю як складової тв. обличчя т-ру.

Серед його вистав в «Березолі» – «97» М. Куліша (1930), «1905 на ХТЗ» на колектив. текст (1931), «Кадри» І. Микитенка (1931), «Пан де Пурсоньяк» Ж.-Б. Мольєра (1933). Вистави в Харків. укр. драм. т-рі

ім. Т. Шевченка: «Бастилія Божої матері» І. Микитенка (1934), «Сон» за Т. Шевченком (1935), «Васса Железнова» М. Горького (1936), «Загибель ескадри» О. Корнійчука (1937, 1951), «Дружина Клода» О. Дюма-сина (1938), «Мати» К. Чапека (1939), «Назар Стодоля» Т. Шевченка (1943), «Тев'є-молочник» за Шолом-Алейхемом (1940), «Талан» М. Старицького (1941), «Гроза» О. Островського (1946, співавт.), «Генерал Ватутін» Л. Дмитерка (1947). В Київ. укр. драм. т-рі ім. І. Франка поставив спільно з А. Бучмою виставу «Назар Стодоля» Т. Шевченка (1951).

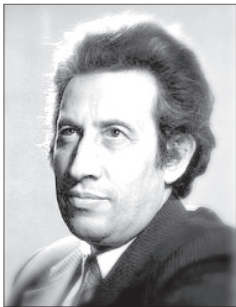
Основні праці: Чоботи: Трансформація : [Драм. сценка] / Л. Дубовик; Спільно з А. Макаренком // *Масовий театр. 1931. № 8. С. 14–17*; Ци гоп та ведмідь: Естрадне ігрище на два виходи / Л. Дубовик; Спільно з Б. Сіманцевим // *Масовий театр. 1931*; *Яким я вижу театр будуще* // *Радян. мистецтво. 1945. 27 нояб.*; *МХАТ і шевченківці* // *МХАТ і українська театральна культура : статті, матеріали АН УРСР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. К. : Видав. АН УРСР, 1949. С. 169–180*; Захар Беркут: Інсценізація / Л. Дубовик; спільно з А. Макаренком // *Український драматичний театр : Нариси історії в двох томах. Т. 2: Радянський період / АН УРСР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. К. : Видав. АН УРСР, 1959. С. 318; № 8. С. 18–21.*

Лит.: Черкашин Р. Л. Ф. Дубовик / Р. О. Черкашин. Х., 1947. 16 с; Дубовик Леонтій Федорович // *Майстри української сцени : Довідник. К. : Музвидав, 1962. С. 121*; Горбенко А. Г. Харківський державний ордена Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка. К. : Мистецтво, 1979. 200 с. Гринишина М. О. Театр української драматургії: Сучасна та класична україн-

ська п'єса на сценах театрів у 1930-х роках / ІПСМ АМУ. К. : Інтертехнологія, 2006. 295 с. Єрмакова Н. Шолом-Алейхем «Тев'є-молочник» / Н. Єрмакова // *Український театр ХХ століття: Антологія вистав. К. : Фенікс, 2012. С. 478–484*; Іванова А. М. Майстерність режисера і педагога: Творчий портрет Л. Дубовика / А. М. Іванова // *Ленінська зміна. 1972. 25 листоп. (Театру ім. Т. Г. Шевченка – 50 років)*; Логвінова Н. Р. «У театрі можливе все, крім стоячої води»: Учень і сподвижник Леся Курбаса режисер Лесь Дубовик / Н. Р. Логвінова // *Березіль. 2006. № 1. С. 174–184*; Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. К. : Інтертехнологія, 2006. 1054 с.; Партола Я. Інтерпретації «Назара Стодоли» Т. Шевченка на сцені Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка / Я. Партола // *Науковий вісник Київського театрального університету ім. І. К. Карпенка-Карого. К., 2014. Вип. 14. С. 81–90*; Седунова О. А. Він здавався залізною людиною: [100 років від дня народження укр. режисера Л. Дубовика] / О. А. Седунова // *Слобідський край. 2002. 7 листоп.*

О. Ю. Дорофєєва

ДУБРОВСЬКИЙ Віктор Якович (28.01.1929, Харків – 31.03.2003,

Москва) – театрознавець, історик т-ру. Засл. діяч мистецтв РРФСР (1989). Лауреат премії м. Москви в обл. літ. та мистецтва.

У 1947–1951 навчався на театрознавчому ф-ті Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Працював в Одес. театр. уч-щі, викладав історію т-ру (1952–1953), потім став консультантом Харків.

відділення УТТ (1953–1956); зав. літ. частиною Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (1956–1962). У 1963 – завліт Москов. драм. т-ру ім. К. С. Станіславського, згодом – завліт Москов. т-ру ім. В. В. Маяковського (1968–2003).

За сорок років роботи в т-рі проявив себе як досвідч. професіонал. Наполегливо пропонував до постановок тв. сучасних драматургів. За його участю здійснились постановки п'єс О. Салінського, Л. Зоріна, Е. Радзинського, М. Шатрова, М. Коржавіна, В. Войновича, Г. Горіна. Брав участь у різних видах тв., орг. та виробн. діяльності т-ру, залишався відданим театр. справі до останніх днів життя. Багатолітнє співробітництво пов'язувало В. Дубровського з худ. кер. т-ру А. Гончаровим.

Автор ґрунтовної монографії про Т-р ім. В. Маяковського; ініціатор проекту та гол. ред. двотомної енциклопедії, присвяч. цьому т-рові; також – книжок про легенд. акторів Н. Гундареву, А. Джигарханяна. Укладач збірок спогадів про А. Гончарова, Є. Урбанського, Є. Леонова, І. Смоктуновського. Створював лібрето до творів сучас. композиторів, зокрема, опер *М. Кармінського* «Десять днів, що потрясли світ» (поставлена у Львові, Донецьку та Празі), «Іркутська історія» (Київ, Саратов, Челябінськ, Харків), «Лише один день» (Одеса, Львів). Для композитора Ш. Чалаєва він написав лібрето опери «Хаджи-Мурат» та романтич. мюзиклу «Поручик Тенгінського полку». Автор сценаріїв кількох телестав та худож. кінофільму «Смерть завжди приходиться вчасно» (за повістю Г. Г. Маркеса «Полковнику ніхто не пише»).

Основні праці: Наталія Гундарева. Актриса / Ред. Б. М. Поюровський. М. :

Центрполиграф, 2000. 413 с.; Серебряный шнур : [сборник] / [под ред. Б. М. Пожуровского]. М. : Центрполиграф, 2001. 409 с. Армен Джигарханян: Я одинокий клоун : Диалоги. Монологи. Реплики: [Виктор Дубровский и Армен Джигарханян беседуют...]. М. : АСТ-пресс книга, 2002. 332 с.; Московский академический театр им. Вл. Маяковского, 1922–1982 / [авт.-сост. В. Я. Дубровский; ред. Н. А. Велехова]. [Изд. 2-е, испр. и доп.]. М. : Искусство, 1983. 207 с. Неистовый Андрей Гончаров : [Сборник / Гл. ред. и сост. В. Я. Дубровский]. М. : АСТ-пресс Книга, 2003. 320 с. Евгений Леонов. Дневники. Воспоминания. Письма. Виктор Яковлевич Дубровский, Евгений Павлович Леонов, Нинель Хазбулатовна Исмаилова. Центрполиграф, 2000. 470 с.; Как равный с равным // *О Лёве Лившице. Воспоминания друзей. Иерусалим : Фолобиблон, 2007. С. 152–155.*

Я. В. Партола

Є

ЄВЕНКО Андрій Фёдорович
(13.10.1915, с. Піски, нині Бобровиц.

р-ну Чернігів. обл. – 30.12.1991, Київ) – укр. актор, майстер худ. слова, диктор. Засл. артист УРСР (1960).

Закінч. Харків. театр. уч-ще (1940) і Київ. театр. ін-т (тепер КНУТКіТ ім. І. Карпенко-Карого) (1946, майстерня Г. Юри).

У 1938–1940 був актором Харків. ТЮГ, потім став працювати на Харків. радіо (від 1946), бо мав міцний, красивий за тембром, м'який баритон

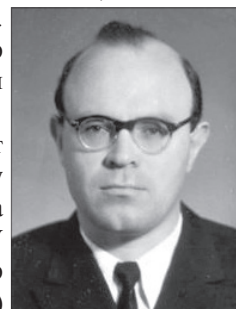
і бездоганну дикцію. У 1940–1941 – диктор Львів. радіо, працював на радіостанції «Радянська Україна» в Москві (1942–1944). Від 1944 був диктором Укр. респ. радіо в Києві. Озвучував повідомлення з фронту, виконував на радіо твори І. Франка, М. Рильського, О. Довженка, А. Малишка і П. Тичини.

Літ.: Андрій Євенко // *Мистецтво України: Біографічний довідник / Упор. : А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський. За ред. А. В. Кудрицького. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. С. 232;* Шульга Б. Орфей Українського радіо / Борис Шульга // *Слово Просвіти. 2015. 22 жовт.*; Умій слухати, дикторі / Виповнюється 100-річчя від дня народження Орфея Українського радіо // *Україна молодода. 2015. 14 жовт.*; Лабінський М. Г. Євенко Андрій Федорович / М. Г. Лабінський // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL :http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17311.*

ЄРИК Володимир Степанович
(01.12.1928, Харків – ?, там само) – актор, режисер, викладач. Депутат Держ. (тепер Шевченків.) райради Харкова.

Закінч. актор. ф-т Харків. театр. ін-ту (1951); навчався на філолог. ф-ті ХДУ ім. М. Горького (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) у 1952–1953; закінч. реж. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1964).

У 1951–1952 – актор Тернопіл. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка; у 1952–1957 – організатор худ. самодіяльності Буд. культури «Металіст», Харків; у 1957–1960 – ред. та перший асистент на Харків. студії телебачення.

Від 1960 – викл., у 1965–1966 – декан театр. відділення ХДІМ. З 1972 – обіймав посаду зав. каф. сцен. мови ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Брав участь в концертах як майстер розмовного жанру. Поставив вистави: «Зерно рису» за п'єсою В. Ніколаї (1964), «Ніч перед Різдом» за М. Гоголем (курс *В. М. Чистякової*) (1965–1966), «Антигона» за Софоклом (1966–1967), «Аварія» за Ф. Дюрренматом, (курс *Я. Л. Резнікова*), «Пурга» за В. Щегловим, «Мірандоліна» за К. Гольдоні (курс *О. Б. Скибневсько-го*). Здійснив переклади на укр. мову п'єс «Зерно риса», «Антигона», «Пурга» та «Минулим літом у Чулімську» за О. Вампіловим.

Основні праці: Сатиричний образ у мистецтві актора // *Театральна культура, 1964*; Деякі питання культури сатиричного спектаклю. К.: Мистецтво, 1966. Роль творчого завдання в активізації процесу виховання сценічного голосу: метод. рекомендації для студ. театр. вузів, упоряд. В. С. Єрик. Харків: ХІМ, 1992. 20 с.; Робота над казкою як один із шляхів виховання виразності сценічної мови: метод. рекомендації для студ. актор. ф-тів театр. вузів, упоряд. В. С. Єрик. Х.: ХІМ, 1992. 20 с. Метод. роботи: Програма викладання сценічної мови на режисерському факультеті; Проблеми перенесення навичок, набутих студентом на заняттях сценічною мовою, в його роботу по дисципліні «майстерність актора». Статті з фахових питань зі сценічної мови та театральної освіти у газеті «Культура і життя» (з 1964).

ЄРЬОМЕНКО (Єременко) Олена Олексіївна (15.01.1958, Харків – 31.07.2010, Київ) – актриса. Чл. Гільдії кіноакторів України (1997), Чл. Союзу кінемаграфістів України (2004).

У 1979 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (майстерня *О. Б. Глаголіна* та *М. С. Борисенка*).

У 1979–1984 – актриса Сум. т-ру драми та муз. комедії ім. М. Щепкіна; 1984–1987 – Київ. муз.-драм. т-ру ім. П. Саксаганського; 1988–1992 – Київського т-ру «КІН»; 2000–2003 – т-ру-студії кіноактора Нац. кіностудії ім. О. П. Довженка.

Від 2009 – доц. Київ. міжнар. ун-ту (КиМУ, театр. ф-т), майстер курсу акторської майстерності.

Ролі у т-рі: Варка («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Міледі («Три мушкетери» за О. Дюма), Пані Павучиха («Птахи з невидимого острова» В. Шевчука); у кіно: Софія Закревська («Тарас Шевченко», 1997, реж. С. Клименко, нац. кіностудія худож. фільмів ім. О. Довженка), Жанна Іванівна (т/с «День народження Буржуя-2», 2000, реж. А. Матешко, студія «1+1»).

Лит.: Парфенюк О. Б. Єременко Олена Олексіївна / О. Б. Парфенюк // *Енциклопедія сучасної України [Електрон. ресурс] / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=19945*; Єременко Елена. Биография [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сайта Кино-Театр.РУ. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/w/post/11115/bio/>*.

З

З'АЄЦЬ Борис Михайлович (10.06.1932, Поділ Срібнян. р-ну, нині Чернігів. обл. – 5.02.2007, Київ) – режисер цирку. Нар. артист УРСР (1976). Академік нац. Академії циркового мистецтва Росії. Кавалер ордена

«За заслуги» III ступеня (2000), ордена Ярослава Мудрого V ступеня (2001) та міжнародного ордена Св. Станіслава; має медалі «За трудову доблесть», Св. кн. Володимира, Нестора Літописця.

Закінч. Дніпропетров. театр. уч-ще, Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ) (1962, майстерня О. Глаголіна, Б. Норда).

Від 1962 почав працювати в Київ. цирку (Нац. цирк України); в 1962–1993 обіймав посаду голов. реж., від 1976 – директора, від 1994 – директора-худож. керівника. Від 1998 – ген. директор Нац. цирку України. Проф. Київ. нац. ун-ту т-тра, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого.

Організатор Українського циркового колективу (1964), постановник його першої програми. Здійснював постановки тематичних циркових вистав – «Перша зустріч», «Золота траса» (обидві – 1976), «З днем народження, Перемого!» (1985, у співавт.); пантомім – «Сміливий клоун», «Подвиг» (1975), «Корчагінці» (1977); атракціонів «Ведмеді-вершники», «Гуцульський ансамбль “Черемош”» у виконанні акробатич. ансамблю, номерів «Повітряні канатоходці» у виконанні М. і Л. Магомедових, еквілібрів на катушках у виконанні А. Підгорного і В. Дошука. Постановник програми Укр. циркового колективу

«Ми з України» (1967), програм Радян. цирку за кордоном.

За роки роботи проявив себе здібним

організатором, талановитим режисером-постановником. Цілий ряд здійснених ним тематич. цирк. вистав, атракціонів і номерів увійшли до золотого фонду укр. циркового мистецтва. Готував і проводив гастролі цирк. колективів в Австрії, Венесуелі, Індії, Іспанії, Колумбії, Німеччині, Румунії, Франції, Японії. Брав участь у роботі журі міжнарод. цирк. фестивалів і конкурсів.

Лит.: Омельчук С. О. Засць Борис Михайлович [Електрон. ресурс] / С. О. Омельчук // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=15337; Назаренко М. По острым иглам яркого огня... [Директор Национального цирка, народный артист Украины Борис ЗАЕЦ: «Юрий Никулин увлекался кроссвордами...»] [Електрон. ресурс / Михаил Назаренко // *Бульвар Гордона [газ.]. 2005. № 8 (8). 14 июн*. URL : http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s8_2180/1165.html.

Фото з сайтів: <http://ioss.org.ua/gallery/93/3/>; «Бульвар Гордона»: http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s8_2180/1165.html.

ЗІСКІНД Євгеній Мойсейович (6.06.1926, Харків – 28.04.1988, Харків) – актор і режисер цирку, голов. реж. Харків. цирку. Канд. мистецтвознавства (1971), доц.

Закінч. реж. відділення Харків. театр. ін-ту (1953, майстерня *Леся Дубовика*).

Задовго до вступу в ін-т працював худ. кер. клубу залізничників «КОР» і артистом Харків. держ. естради, яка потім реорганізувалася у Держ. т-р естради і мініатюр. У 1953–1974 – гол. реж. Харків. цирку. В цей період створені відомі

циркові вистави та програми «Циркові сувеніри», «Про клоуна Макса, хлопчину Льюно і червоне знамено»; найвідомішою стала «Подорож до Індії» ілюзійний атракціон під керівництвом Анатолія Фурманова (1958). Від 1975 – дир. і худож. кер. Харків. філії Всесоюз. дирекції з підготовки цирк. програм. В ці часи виходить ще одна знакова вистава – «Гімалайські ведмеді» (1980), номер Луїджі Безано.

Від 1960 – викл. Харків. театр. ін-ту; веде цирк. клас, згодом паралельно починає викладати театр. режисуру. Його лекції та практ. заняття перетворювались на захопиви та пізнавальну подорож шляхами театру та цирку. Ніколи не поєднував ці два жанри мистецтва, але вважав, що кожен з них може впливати один на один.

Займався також наук. діяльністю, має праці, присвяч. цирк. мистецтву.

Основні праці: Український цирк // *Соціалістична Харківщина. 1956. 18 лип. С. 4.* Режиссер на арене цирку. М. : Искусство, 1971. 88 с. Писатель, режиссер, теоретик // *Советская эстрада и цирк. 1970. № 9. С. 20–21.*

Літ.: Житницький А. З. Зіскінд Євген Мойсейович / А. З. Житницький // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України; Київ, 2010. Т. 10. С. 612.* Історія Харківського цирку: (до 130-річчя заснування): бібліогр. покажч. / Харків держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; [уклад.: В. Р. Антонова, Т. О. Сосновська]. Х., 2013. 25 с. Зіскінд Евгений Моисеевич: режиссер // *Цирк: маленькая энциклопедия. М. : Совет. энцикл., 1979. С. 140.*

Л. В. Петренко

ЗУ́БАР (Зубарев) Михайло Іванович (09.03.1907, с. Рубіжне, нині Вовчан. р-ну Харків. обл. – 06.01.1992, Харків) – художник-графік, мистецтвознавець. Чл. Асоціації революц.

мистецтва України; чл. Спільки художників України (1939–1948). Учасник респ. виставок (від 1927).

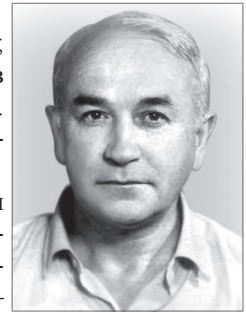
У 1921–1929 вчився у Харків. худ. ін-ті (тепер ХДАДМ), кл. І. Падалки; у 1929–1932 – в аспірантурі Укр. наук.-дослід. ін-ту історії матеріальної культури.

Працював у Харкові 1928–1929 екскурсоводом музею Укр. мистецтва; 1932–1934 – наук. співробітником Ін-ту матеріальної культури. Викладав у Харків. ін-ті інженерів комунал. будівництва (1935–1941); Харків. худож. ін-ті, згодом Харків. худож.-пром. ін-ті (1932–1948; 1957–1979). Водночас (1933–1935) – ред. вид-ва «Мистецтво»; 1934–35 – ст. наук. співробітник Галереї картин Т. Шевченка. У 1935–36 – консультант-бібліограф з мистецтва Харків. б-ки ім. В. Г. Короленка.

Друкувався з мистецтвознав. статтями у періоди. виданнях 1940 рр., зокрема, журналі «Образотворче мистецтво». Створив низку статей, присвяч. виставкам харків'ян у повоєнні роки та багато тв. портретів сучасників, зокрема, А. Петрицького, О. Хвостенка-Хвостова і В. Касіяна (1946 видав першу повоєнну працю про його творчість).

У 1937–1941 – викл. «Історії образотворчого мистецтва» Харків. театр. уч-ща. У 1944–1948 – доц. каф. історії т-ру і літ. щойно утвореного Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського); вів курс «Історія мистецтва».

Наприкінці 1940-х як мистецтвознавець і людина, що перебувала на окупованій території (під час війни залишився у Харкові, де викладав у Харків. худ. ін-ті), потрапив під ре-

пресивну хвилю боротьби з «космополітами». У 1948 М. Зубаря було виключено зі Спілки (у подальшому його членство так і не було відновлене) та як «космополіта» позбавлено можливості викладати. У 1949–50 працював художником на Харків. ювелірній фабриці; 1950–1954 – художником-оформлювачем Обл. т-ва художників. Згодом знову включається у наук.-теорет. та пед. роботу. У 1957–1978 як досвідч. фахівець та ерудит, що знав кілька іноземних мов (польська, нім., фр., англ.), М. Зубар очолював секцію мистецтвознавства на каф. марксизму-ленінізму Харків. худож.-пром. ін-ту, яка стала базою проф. мистецтвознав. школи і майбутньої каф. теорії і історії мистецтва цього ВНЗ. У 1960–1963 знову викладав історію мистецтва у Харків. театр. ін-ті. Серед творів – лінорити «Революційний патруль» (1920 рр.), «Миський краєвид» (1924). Окремі роботи зберігаються у Харків. худож. музеї.

Основні праці: Виставка сучасної графіки // *Червоний шлях*. 1929. № 7. С. 208–210. Художник П. Д. Мартинович: (До виставки його творів у Музеї українського мистецтва) // *Червоний шлях*. 1930. № 4. С. 158–165. Касіян В. На Заході : альбом ; автор тексту М. Зубар. Харків : Література і мистецтво, 1931. 4 с. 7 л. іл.; Василь Касіян. Народний художник СРСР. К. : Мистецтво, 1946. 55 с. : іл.

Лит.: Соколюк Л. Д. Хто він: Михайло Зубар? // *Народознавчі зошити*. Л., 2004. № 3–4. С. 527–528. Соколюк Л. Д. Становлення графічного дизайну в Харкові (Майстерня В. Д. Єрмілова) // *Вісн. Харків. держ. академії дизайну і мист-в*. 2006. № 11. С. 131–140. Зубар М. [Про нього] // *Харківська державна академія дизайну і мистецтва : нове обличчя старого навчального закладу*. Х. : ХДАДМ, 2011. С. 30. Ханко В. М., Мизгіна В. В. Зу-

бар Михайло Іванович // *Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13916/; Усенко Н. О. Мистецька критика в контексті художнього життя Харкова (1945–1960-ті рр.) // *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. 2014. № 4. С. 54–59.

Я. В. Партола

I

ІВАНОВА Аріадна Миколаївна (1919 – ?) – режисер телебачення.

Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «театрознавство» (1949, майстерня В. Морського). По завершенні курсу навчання працювала зав. клубом в с. Артема Харків. обл. Невдовзі була запрошена на посаду зав. кабінету театрознавства в Харків. театр. ін-ті; згодом викладала історію мистецтва (від 1960). Була серед піонерів телебачення в Харкові, довгі роки працювала режисером літ.-драм. редакції Харків. студії телебачення. Як режисер зняла серію тв. портретів акторів харків. т-рів.

Основні праці: Майстерність режисера і педагога: Творчий портрет Л. Дубовика // *Ленінська зміна*. 1972. 25 листоп. (Театру ім. Т. Г. Шевченка – 50 років).

Я. В. Партола

ІГНАТОВ Сергій Сергійович (19.06/1.07.1887, Нижній Новгород, РФ – 7.03.1959, Москва, РФ, похов. на Новодівоч. кладов.) – театрознавець, літературознавець, критик та педагог. Проф. (1939).

Закінч. Третю Москов. гімназію (1908) і романо-герман. відділення іст.-філолог. ф-ту Москов. ун-ту (1913).

У 1921–1925 – завліт Москов. камер. т-ру. Від 1921 займався пед. діяльністю (вів курс історії західноєвроп. літ. і т-ру); викладав у т-рі ім. Вс. Мейєрхольда, у Москов. ін-ті історії, філософії і літератури. Від 1934 працював у Держ. ін-ті театр. мистецтва (рос. «ГИТИС»), згодом як професор.

1944–45 очолював щойно утворену кафедру історії т-ру Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Викладав історію заруб. т-ру. (Під час евакуації у Саратові до ДІТМ приєднався Київ. театр. ін-т, який перед тим в Харкові було об'єднано із Харків. театр. уч-щем. Скоріш за все, саме таким чином С. Ігнатов опинився у складі викладачів Харків. театр. ін-ту). По закінченні війни повернувся до Москви; кафедру очолив *А. Розенберг*.

Автор багатьох театрознав. та літературознав. праць, зокрема, фундаментальної монографії, присвяч. історії західноєвроп. т-ру Нового часу (1940). Літ. діяльність розпочав з 1913; зокрема, у роки роботи завлітом Москов. камер т-ру писав статті про його акторів та репертуар. Чимало друкувався у періодичній пресі.

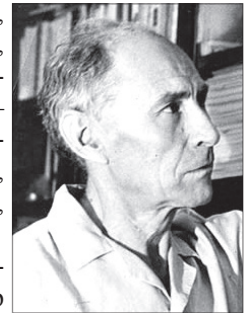
Основні праці: Э. Т. А. Гофман: Личность и творчество. Москва : Тип. О. Л. Сомовой, 1914. [4], IV, 196 с.; Испанский театр XVI–XVII вв. Москва ; Ленинград : Искусство, 1939. 152 с.; История западноевропейского театра нового времени. Москва ; Ленинград : Искусство, 1940. 420 с.; Начало русского театра и театр Петровской эпохи. Москва : ГЕО Наркомпроса, 1919. 40 с. На обл. вых. данные: 1920; «Федра» в Московском камерном театре. Москва, 1925. 23 с.

Лит.: Ігнатов Сергей Сергеевич // *Большая советская энциклопедия. [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров. Т. 10.*

*Ива-Италики. М. : Совет. энциклопедия, 1972. С. 28. Стб. 70; Ігнатов Сергей Сергеевич // Московская энциклопедия. Том I. Лица Москвы. Кн. 2: И–М. Москва : Фонд «Москов. энциклопедии», 2008. 623 с.; Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства: шляхи формування // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. / Ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. Харків, 2007. С. 278.**

Я. В. Партола

ІНГОР Борис Лазарович (1918, Охтирка Сум. обл. – 1985 (?), Харків) – театрознавець, мистецтвознавець, педагог, графік, майстер екслібрису. Брат – Михайло Лазарович Інгор – журналіст, військ. кореспондент, письменник.

Навчався у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) на театрознав. ф-ті (1945–1950), одночасно працював художником у газ. «Соціалістична Харківщина» (1945–1951).

Працював художником кінотеатру ВУФКУ і художником 2-го робсельтеатру в Охтирці (1933–1939). У 1939–1945 служив в рядах Червоної Армії в основному як художник-графік фронт. та військ. газет.

По закінченні ін-ту працював уповноваженим реперткому Дрогоб. обл. (1950–51), згодом – худ. кер. Дрогобич. обл. філармонії (1951–52). Від 1952 – у Харкові, де працює художником газ. «Красное знамя», наук. співробітником Харків. худож. музею, педагогом у Харків. т-рі ляльок (1953). Також майже з перших років її заснування працював художником Харків. студії телебачення.

У 1953–1955 викладав історію образотворчого мистецтва на каф. історії т-ру Харків. театр. ін-ту.

Виступав із статтями та рецензіями у періодичній пресі Харкова.

Основні праці: Артист-гражданин // *Красное знамя*. 1979. 1 авг.; Біля скарбниці театру // *Вечірній Харків*. 1982. 12 жовт.; Інтернаціональні контакти робітничих театрів // *Вечірній Харків*. 1983. 16 лип.; Комедія О. Грибоедова в Харкові // *Вечірній Харків*. 1981. 17 квіт.; Перша театральна газета [у Харкові] // *Вечірній Харків*. 1974. 25 листоп.; [Шефская работа А. М. Бучмы в периферийных украинских театрах] // *Театр*. 1976. № 12. С. 69.

Я. В. Партола

К

КАГАНОВ Ісаак Якович
(12 /24.10.1898, м. Лубни Полтав.

обл. – 13.02.1981, Харків) – літературознавець, книгознавець, історик книги. Канд. філолог. н. (1944, дис. «Критико-композиційний аналіз роману І. Еренбурга “Падіння Парижа”»).

Закінч. Харків. ун-т (1918); Харків. академію теор. знань (1921), аспірантуру при каф. історії європ. культури Харків. ін-ту нар. освіти (одна з іст. назв ХНУ ім. В. Н. Каразіна) у 1924.

Від 1921 працював у Харків. держ. ун-ті на каф. книгознавства; ст. викл. каф. історії всесвіт. літератури (1939–1941, від 1940 – заст. декана філол. ф-ту; 1941–1944, в Об’єднаному укр. ун-ті).

У 1946–1949 викладав історію західноєвроп. літератури і т-ру у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Був одним із тих членів кафедри історії т-ру, кого безпідставно звинуватили у політич. помилках та перекручуванні ідейного змісту лекцій під час ганебної компанії кін. 1940 – поч. 1950 рр. проти т. зв. «космополітів», внаслідок чого І. Каганов звільнився з ін-ту.

У 1947–1970 працював у Харків. бібліотеч. ін-ті (згодом ХДІК, тепер ХДАК).

Вів наук.-дослід. та літ.-редакт. діяльність. До війни працював як редактор у Держ. вид-ві України, мед. вид-ві, журналі «Научная мысль» та ін.

Основні праці: Указатель литературы по поэтике, 1900–1922 / И. Я. Айзеншток, И. Я. Каганов. Харьков, 1922. 15 с.; *Культура української книги (Замість огляду)* // *Критика*. 1928. № 2. С. 100–115; Роман І. Еренбурга «Падіння Парижу» // *Наук. хроніка Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького* : зб. анот. 1945. № 3, (груд.) : *Філол. ф-т*. С. 6–8; Українська книга за років громадянської війни // *Прапор*. 1957. № 12. С. 113–118; Українська книга кінця XVI–XVII століть. Нариси з історії книги. Харків : Книжкова Палата УРСР, 1959. 144 с.; Шевченко и книга // *Книга : Исслед. и материалы / Всесоюз. кн. палата. Москва, 1962. Сб. 7. С. 264–287; Леся Українка и книга // Книга. Исследования и материалы : сб. науч. ст. / ВКП ; гл. ред. Н. М. Сикорский. Т. 31. Москва : Книга, 1975. С. 148–155.*

Лім.: Нікіпелова Н. О. Каганов Ісаак Якович / Н. О. Нікіпелова // *Літературна Харківщина : довідник*. Харків, 1995. С. 163. Ісаак Якович Каганов (1898–1981) : бібліогр. покажч. / уклад. Н. Ф. Колосова, Т. П. Самійленко, за ред. І. Я. Лосієвського ; Харків : ХДАК. 1998. 28 с.; Колосо-

ва Н. Исаак Якович Каганов, книгознавець і педагог / Н. Колосова, Т. Самійленко // *Вісн. кн. палати. 1999. № 1. С. 33–34*; Каганов И. Я. [О нем] // *Циммерман Л. Нехронологические воспоминания. Израиль, 2003. С. 82*; Исаенко О. Я. Архивный фонд украинского ученого-книговеда и литературоведа И. Я. Каганова в ХГНБ им. В. Г. Короленко / О. Я. Исаенко // *Короленківські читання 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 11 жовт. 2012 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2013. С. 227–232*; Кушнарченко Н. М. Каганов Исаак Якович [Електрон. ресурс] / Н. М. Кушнарченко // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Ст. оновл. 2011. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12043.*

Я. В. Партола, Ю. Ю. Полякова

КАТКОВА (Мажарцева) Зоя Вікторівна (22.12.1926 – 26.05.2017,

Харків) – диктор і редактор телебачення. Нагородж. орденами «Великої Вітчизняної війни 2-го ступеня» (1945), «За мужність» (1979), медаллю «За трудову доблесть» (1970).

У 1955 закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за фахом «театрознавство».

Одразу після закінчення ін-ту була запрошена на щойно утворену Харків. студію телебачення. Саме Зої Катковій випало стати першим її диктором. «... Спочатку з'явилася Зоїна посмішка, а потім засвітився голубий екран. Так почалася історія Харківського телебачення. Перший диктор,

як перший космонавт, був зірочкою ефірного Всесвіту. Її називали “наша Зоєчка”. Чарівний символ часу мав істинно всенародну любов. І не можна було уявити щасливого дитинства без її “Зайки-книгоноші”. Зоя Каткова першою засвітила для харків'ян “голубий вогник” і вивела наше місто на всесоюзну орбіту», – такими теплими словами згадують її на рідному каналі. Вона все життя віддала телебаченню, згодом лише змінивши ампулу диктора на редактора.

Літ.: Мажарцева (Каткова) Зоя [Про неї] // *Рожко Г. Харків – колицка українського радіомовлення і телебачення : Документально-публіцистичний нарис. Харків : Оригінал, 2004. С. 36.*

КІРИНА Рима Василівна (25.05.1921, Черкаси Київ. обл. – 12.04.2014, Харків) – актриса. Чл. правління Харків. міжобл. відділення НСТДУ. Засл. артистка України (1972). Нагородж. почесними грамотами М-ва культури УРСР, УТТ, НСТДУ та премією ім. М. Крушельницького Харків. міськради (2000).

Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1949 (майстерня І. Любича).

Працювала у Харків. держ. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1942–2013). У становленні її таланту велику роль відіграли видатні актори курбасівської школи *Д. Антонович, М. Крушельницький, І. Мар'яненко, Лесь Сердюк, В. Чистякова*. Р. Кірина – актриса широкого творчого діапазону: її підкорювались як ролі хлопчиків-підлітків і комедійні, так і драматичні. Серед виконаних ролей – Христя («Дай серцю волю, за-

веде в неволю» М. Кропивницького), Таїсія («Сгор Буличов» М. Горького), Мотря, Прісінька («Шельменко-денщик» К. Квітки-Основ'яненка), Інесса («З коханням не жартують» П. Кальдерона), Шилова («Гайдамаки» Т. Шевченка), Ружена («Щедрий вечір» В. Блажека), Стасик («Стасик-слідопит» А. Школьніка), Татарка («Тарас Бульба» М. Гоголя), Селян Пічем («Тригрошова опера» Б. Брехт), Графиня («Моя професія – сеньйор з вищого світу» Д. Скарначчи), Бабка Щіпка («Млин щастя» В. Мережка), Пряжкіна («Холостяк» І. Тургенєва), Марія Хосефа («Дім Бернарди Альби» Г. Лорки), Анфіса («Три сестри» А. Чехова), Мати («Бомба» М. Фор, Гі Фуасі), Пані Пернель («Тартюф» Ж.-Б. Мольєра), Пульхерія Іванівна («Старосвітська любов» М. Коляда за М. Гоголем) та ін.

Лім.: Морской В. Племя молодое / В. Морской // *Красное знамя*. 1947. 4 мар.; Гельфандбейн Г. Мета життя / Г. Гельфандбейн // *Вечірній Харків*. 1970. 26 верес.; Горбенко А. Гвардії рядовий «Золотий Шельменко» / А. Горбенко // *Соціалістична Харківщина*. 1969. 21 дек.; Профатилова Т. Ее лучшая роль / Т. Профатилова // *Красное знамя*. 1972. 29 нояб.; Бровко Т. Добротворний талант / Т. Бровко // *Вечірній Харків*. 1982. 16 апр.; Выск-Навроцкая О. Римма Кирина. Впечатления / О. Выск-Навроцкая // *Объектив-но*. 2001. 31 мая.; Седунова О. Дарящая тепло души / О. Седунова // *Вечерний Харьков*. 2001. 24 мая; Коваленко Ю. Римме Кириной – 90 / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2011. 28 мая; Анничев А. Римма Кирина: роман с театром / А. Анничев // *Время*. 2011. 24 мая.; Іванишина Л. Людина душевної краси / Л. Іванишина // *Кіно-Театр*. 2012. № 2.

О. Л. Либо

КОВАЛЕНКО Олена Дмитрівна (04. 12. 1927, с. Рокитне, нині Нововодолаз. р-ну Харків. обл. – 27. 12. 2000, Київ) – диктор, педагог. Засл. працівник культури УРСР. Нар. артистка України (1997).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1950, майстерня І. Мар'яненка). Творчий шлях розпочала в Полтав. обл. муз.-драм. т-рі ім. М. Гоголя. Від 1952 (з перервою) працювала у Нац. Радіокомпанії України (Київ), від 1992 – ст. диктор. У 1962–1966 – викл. Київ. пед. ін-ту. Деякий час працювала помічником-референтом письменника Климентія Квітки – чоловіка письменниці Лесі Українки. Понад 50 років була диктором Укр. радіо, здобуши авторитет і популярність у слухачів. Виступала на ювілей. вечорах, у концертах, літ.-драм. передачах, озвучувала документ., наук.-популярні фільми і телефільми.

Ролі у кіно: Сашко, епізод. роль (реж. Є. Брнунчугін, Київ. к/с ім. О. Довженка, 1959); Дівчина, «Криниця для спраглих» (реж. Ю. Ілленко, к/с ім. О. Довженка, 1965); Тітка Шура, «Ніч коротка» (реж. М. Беліков, к/с ім. О. Довженка, 1982).

Лім.: Подоляко Н. М. Коваленко Олена Дмитрівна [Електрон. ресурс] / Н. М. Подоляко // *Енциклопедія сучасної України* / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=8323.

КОВАЛЬОВА Раїса Тарасівна (1.12.1951, смт Пісочин, Харків. р-н Харків. обл. – 18.12.2008, Харків) – актриса т-ру ляльок, викладач. Засл. артистка АР Крим (2001). Доц. (2002).

Закінч. театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1973, каф. т-ру

ляльок, худ. кер. курсу І. П. Кагановська).

В 1975–1983 – актриса Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської. Грала у виставах «Український вертеп».

В 1983–2008 обіймала посаду викл. майстерності актора на каф. т-ру ляльок Харків. нац. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського.

Основні праці: К проблеме создания сценического образа в театре кукол // *Проблеми дослідження у галузі мистецтва та освіти (теорія і практика)* : Зб. наук. пр. Київ, 1996; Світ лялькових образів / П. І. Гаврилук, Р. Т. Ковальова // *Культура України : зб. ст. Під ред. М. В. Дяченка, В. М. Шейка. ХДІК, 1996. Вип. 3. С. 108–113*; Важливі аспекти в роботі по створенню лялькового образу в навчальному процесі // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. Вип. 7. Київ, 2001.

Літ.: Інютючкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012.

КОНОНЕНКО Григорій Йосипович (13. 03. 1938, с. Золота Нива,

нині с-ще Великоновоселів. р-ну Донец. обл. – 05. 05. 2006, Київ) – режисер, художник театру, актор, сценарист, педагог. Доц. (1996). Нар. артист УРСР (1979). Батько театр. художниці Анастасії Кононенко.

Закінч. Дніпропетров. театр. уч-ще і Харків. ін-т мистецтв (1965, кер. курсу – Ф. Александрін) за фахом «режисер-постановник».

У 1964–1969 – реж. Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка. У 1969 за-

снував Дніпропетров. укр. ТЮГ (нині Укр. молодіжний театр м. Дніпро), у якому відтоді до 1984 працював голов. режисером, художником-постановником, сценаристом. Виховав у т-рі плеяду відомих акторів, які стали відомими, насамперед, завдяки грі у виставах Г. Кононенка. Серед учнів – В. Більченко, А. Бобер, О. Ширяєва. У 1984–1988 – голов. реж. Київ. т-ру рос. драми ім. Лесі Українки. У 1972–1982 – кер. актор. курсу Дніпропетр. театр. уч-ща; від 1985 – у Київ. ун-ті т-ру, кіно і телебачення, 1999–2006 – професор 2-ї каф. актор. мистецтва і режисури драми.

Реж. манері Г. Кононенка були прихотливою гостра сатиричність, тонкий проникливих ніжних почуттів та відкрити незвичайне у буденному. Був актором широкого діапазону, надзвичайно харизматичним, гострохарактерним, схильним до фарсового та гротескового малюнка ролі із динамічною манерою виконання. Поставив низку вистав за власними сценаріями: «Салют» (1972), «Тяжка кров» (1982; обидві – сценографія) за Ю. Яковлевим, «Репортаж, писаний під шибенцею» за Ю. Фучиком (1973; диплом 1-го ступ. М-ва культури СРСР і Всерос. театр. т-ва на фест. чехословацької драматургії, 1973), «Комуніст» за Є. Габриловичем (1976; диплом 1-го ступеню М-ва культури УРСР, 1976).

Вистави: «Антигона» Софокла (1963, сценографія), «Скарби Флінта» Ю. Осноса за Р. Стівенсоном (1970), «Бурею народжений» Ю. Принцева (сценографія), «Недоук» Д. Фонвізіна (обидві – 1971), «Божественна комедія» Я. Дрди, І. Штока (1973), «У списках не значився» за Б. Васильєвим (1974), «На всякого мудреця доволі простоти» О. Островського (1977), «Зупиніть Малахова!» за В. Аграновським (1978, сценографія), «Я прийшов

дати вам волю» за В. Шукшиним (1980; диплом М-ва культури УРСР, 1980), «Річард III» В. Шекспіра (1991).

Ролі: Хлестаков, Плюшкін («Ревізор»), «Мертві душі» М. Гоголя, Гамлет (однойменно трагедія В. Шекспіра), Мітчелл Браун («Вранці в день святого Патріка» за Ш. Армстронг, 1970, реж. О. Андреев, телевістава); у кіно – Барон фон Фосс («В'язні Бомона», 1970, реж. Ю. Лисенко), Анатольєв («Минуле повернути», 1988, реж. В. Харченко, В. Парашук).

Літ.: Шелихова Н. Театр на пятом этаже / Н. Шелихова // *Днепропетровская правда*. 1969. 26 окт.; Горбенко А. Г. Харківський державний ордена Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. К. : Мистецтво, 1979. 200 с.; Степаненко К. Второе отцовство / К. Степаненко // *Театральная жизнь*. 1982. № 6; Макогонова В. П. Кононенко Григорій Йосипович / В. П. Макогонова // *Енциклопедія сучасної України* : [Електрон. ресурс] / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4936; Театр Григорія Кононенка : Пам'яті Народного артиста Григорія Кононенка. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2008. 388 с.

КО́РИК Мойсей Ілліч (1912, Миколаїв – 1996, Харків) – актор т-ру

ляльок, викладач.

Закінчив Одес. театр. студію (1930). Працював актором в Одес. держ. єврейському т-рі (1930–1932); Всеукр. держ. єврей. т-рі (1932–1934); в Смолен. робітничо-селян. єврей. т-рі (1935–1937);

Житомир. держ. єврей. т-рі ім. Шолом-Алейхема (1937–1940).

У 1941–1944 М. Корик – актор Хар-

ків. т-ру ляльок; у 1945–46) – дир. та худ. кер. Сум. обл. т-ру ляльок.

У 1969–1996 викладав актор. майстерність на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського (тепер ХНУМ).

Зіграв ролі Доктора Ватсона («Шерлок Холмс проти агента 007, або де собака заритий» А. Житницького, В. Левіна), Пігмаліона, Бахуса («Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дарваша), Ведмеда («Теремок» Н. Гернет), Крокодила («Сембо» Ю. Єлісєєва), Тата Ведмеда («Ведмежатко Рім-Тім-Ті» Я. Вільковського).

Літ.: Сердечная благодарность // *Красное знамя*, 1963, 13 січ.; Крашні вистави для юних глядачів // *Культура і життя*, 1971. 4 лют.; Улюблений ляльковий // *Соц. Харківщина*, 1971. 21 груд.; Смілянська С. Чудовий майстер з країни казок // *Театральний Харків*, 1972, № 17, С. 54–55.

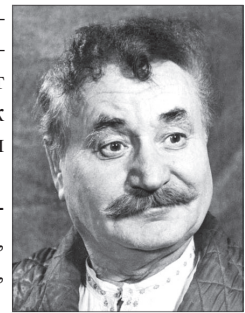
КОСТЮЧЕНКО Іван Петрович (31.01/13.02. 1910, Миргород,

нині Полтав. обл. – 29.04.1983, Харків) – актор. Засл. артист УРСР (1953). Чоловік засл. артистки України Ніни Тимошенко.

Закінч. Харків. театр. технікум (1927, викладачі – А. Бучма, І. Мар'яненко).

Працював у Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1927–1983); викладав у драм. студії при т-рі (1958–1963). Знімався на Київ. кіно-студії худ. фільмів ім. О. Довженка.

Зіграні актором ролі відрізняються нац. героїч. характером із чітко окресленими поетичними, романтичними, трагедійними ознаками. Водночас був майстром комедійних образів із гостросатиричним забарвленням, побутово-психологіч., гротесковими елементами.

Ролі у театрі: Аркадій, Сергій Горлов, Степан Груша («Платон Кречет», «Фронт», «Приїздить у Дзвінкове» О. Корнійчука), Колісник («Повія» за Панасом Мирним), Кирик («Навіки разом» Л. Дмитерка), Гнат («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Сірко («За двома зайцями» М. Старицького), Дід Цибулька («Таблетку під язык» А. Макайонка), Журейко («Ярослав Мудрий» І. Кочерги), Макар Барильченко («Суєта» І. Карпенка-Карого), Жухрай («Як гартувалася сталь» за М. Островським), Семен Железнов («Васса Железнова» М. Горького), Козловський, Харитонов («Російські люди» К. Симонова), Фернандо («Овід» за Е. Войнич), Вурм («Підступність і кохання» Ф. Шіллера), Яго («Отелло» В. Шекспіра).

Ролі у кіно: Лопух («Кінець Чирви-Козиря», 1957, реж. В. Лапокниш), Лук'ян («Гроза над полями», 1958, реж. М. Красій і Ю. Лисенко), Довбуш («Олекса Довбуш», 1959, реж. В. Іванов).

Літ.: Седунова О. Костюченко Іван Петрович / О. Седунова // *Енциклопедія сучасної України [Електрон. ресурс] / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=6175.*

КОШАЧЕВСЬКИЙ Семен Самійлович (30.03.1910, Одеса – 1991, Харків) – актор, педагог. Засл. артист УРСР (1953).

Закінч. Одес. муз.-драм. ін-т за фахом «актор» (1933). Від 1929 – актор Т-ру Робітничої Молоді (ТРОМ).

Грав на сцені Одес. т-ру Революції (1933–1943); був викл. сцен. мови і майстерності актора, згодом – худ. кер. Молдав. відділення Одес. держ. театр. уч-ща (1933–1941).

Працював актором Харків. держ.

акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1943–1966). Паралельно викладав в Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), завідував каф. сцен. мови. У 1946 – доц. каф. майстерності актора, згодом – зав. каф. сцен. мови (1944–1961). Наприкінці 1966 залишив т-р і займався виключно пед. діяльністю. У 1961–1970 – доц. каф. режисури і майстерності актора ХДІК (тепер ХДАК); від 1968 – зав. каф. режисури ХДІК на посаді проф.

Автор публікацій з методики викладання сцен. мови: «Актор і мова» (1947), «Режисер працює з актором ... Нотатки актора» (1960), «Пам'яті друга» (1973), «Методика занять з мовної постановки голосу» (1968), «Техніка мови» (1963). Вийшовши на пенсію наприкінці 1970-х, С. Кошачевський не припинив творчої роботи, ставши одним з найактивніших лекторів-пропагандистів т-ва «Знання». За чотири десятиріччя пед. праці він виховав сотні учнів, зокрема, основне творче ядро нац. т-ру Молдавії. В Україні немає т-ру або культосвітучилища, де б не працювали його вихованці.

Ролі: Антон Квітка «Талан» (М. Старицький), Огнев «Фронт» (Корнійчук), Шарль Гранде «Євгенія Гранде» (О. Бальзак), Скворцов «Шельменко-денщик» (І. Квітка-Основ'яненко), Борис «Гроза» (О. Островський), Гаральд «Ярослав Мудрий» (І. Кочерга), Олексій «Стор Буличов» (М. Горький), Фердінанд «Коварство і любов» (Ф. Шіллер), Верба «Калиновий гай» (О. Корнійчук), Націєвський «Мартин Боруля» (І. Тобілевич), Жухрай «Як гартувалася сталь» (М. Островський), Дон Алонсо «З коханням не жартують» (П. Кальдерон), Семен Негрич «Любов на світанні» (Я. Галан), Лаврухин «Роки блукань» (О. Арбузов), Миловидов «На людному місці» (О. Островський), Лаерт «Гамлет» (В. Шекспір), Фред Кларк «Ліз-

зі Мак-Кей» (Ж. П. Сартр), Шпак «Чому посміхалися зорі» (О. Корнійчук), Федір «В шуканні радості» (В. Розов), Данило «Кров людська не водиця» (М. Стельмах).

Т. Л. Грінюк

КРАЙНИЧЕНКО Володимир Гаврилович (6.08.1925, с. Ми-

колаївка Лисичан. р-ну Ворошиловград. обл., нині Попаснян. р-ну Луган. обл.) – 2.05.1964, Харків) – театр. режисер, педагог. Засл. артист УРСР (1960).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1947–1952, каф. режисури, май-

стерня М. Крушельницького) та у 1958 аспірантуру Київ. ін-ту театр. мистецтва (нині КНУТКТ ім. І. Карпенка-Карого).

До цього брав участь у самодіяльних колективах. Постановку дипломної вистави за П. Мирним «Лимерівна» здійснив у Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (прем'єра – черв. 1952). Виставу включили до репертуару, В. Крайниченка запросили на посаду режисера т-ру; 1962 був призначений на посаду худож. керівника. У 1958–1964 викладав на каф. режисури Харків. театр. ін-ту акторську та режисерську майстерність. Серед його учнів – В. П. Аверченко.

Основні вистави, поставлені в Харків. театрі ім. Т. Шевченка: «Назар Стодоля» Т. Шевченка (1953), «Повія» за П. Мирним (1954) (сам В. Крайниченко виступив автором п'єси «Загублене життя», що йшла в інших т-рах України), «Перша весна» Г. Ніколаєвої (1955), «Коли цвіте акація» М. Вінникова (1957), «В шуканні радості» В. Розова (1958), «Кров людська – не водиця» за М. Стельмахом (1959), «День народження»

М. Печеніжського (1960), «Дуенья» Р. Шерідана (1960), «Гайдамаки» за Т. Шевченком (інсценізація Леся Курбаса) – спільно з О. Сердюком (1961), «Щедрий вечір» В. Блажека (1962), «Страшніше ворога» Д. Аля, Л. Ракова (1962), «Двоє на качелях» У. Гібсона (1963), «Марина» М. Зарудного (1964). Також в Київ. т-рі ім. І. Франка поставив виставу «Будиночок на околиці» О. Арбузова (1955).

Вистави В. Крайниченка відрізнялися поетич. образністю, піднесеністю, пристрасністю почуттів, високою патетикою, експресією ритму та дії, символічністю, увагою до духовного світу героїв. На перший план режисер виводив романтично-ліричну лінію; вистави були насичені укр. колоритом, вирізнялись виразним пластичним рішенням.

Поставив кілька радіовистав. Зіграв у фільмі-виставі «Лимерівна» (1954, реж. – В. Лапокниш); спільно з реж. Г. Ліпшицем зняв фільм «Подорож у молодість» (1956).

Лит.: Зубков С. Д. Сценічна доля «Лимерівни» / С. Д. Зубков // *Радянське літературознавство*. 1957. Муратов І. Кров людська не водиця / І. Муратов // *Радянська Україна*. 1959. 11 бер.; № 6. С. 59-89; Український драматичний театр: Нариси історії в двох томах / АН УРСР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. К.: Видав. АН УРСР, 1959. Т. 2: Радянський період. 647 с.; Ган Я. На сцені сучасники / Я. Ган // *Радянська Україна*. 1960. 10 верес.; Горбенко А. Г. Харківський державний орден Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / Капралов Г. Загублена життя / Г. Капралов // *Театр*. 1961. № 2. С. 16; А. Г. Горбенко. К.: Мистецтво, 1979. 200 с. Айзенштадт В. М. Харьков театральний: статті, рецензії, заметки 50-х – 80-х годов / В. М. Айзенштадт.

Харьков, 1996. 184 с.; Седунова О. А. Крайниченко Володимир Гаврилович [Електрон. ресурс] / О. А. Седунова // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL. : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2679.

О. Ю. Дорофєєва

КРАМОВ Олександр Григорович (23.12.1884 / 4.01.1885,

Київ – 17.05.1951, Харків) – актор, режисер, педагог. Нар. артист СРСР (1944). Проф. (1948). Нагородж. Орденом Трудового Червоного Прапора.

Закінч. театр. шк. Е. Лепківського і вступив в трупу Київ. т-ру

М. Соловцова (1905), одночасно закінч. юрид. ф-т Київ. ун-ту (1908).

У 1909–1933 грав в Херсоні, Самарі, Петербурзі, Москві. Від 1933 – актор і режисер, згодом – худ. кер. (1936) Харків. рос. драм. т-ру.

Вів викладацьку роботу. У 1936–1941 – худ. кер. студії при т-рі. Від 1947 викл., згодом – проф. Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Як актор створив ряд цікавих сцен. образів, в яких розкрилися особливості його таланту – уміння втілювати яскраві характерні риси персонажів, глибоке відчуття стилю епохи: Протасова («Живий труп» Л. Толстого), Крутицького («На всякого мудреця доволі простоти» О. Островського), Єпіходова («Вишневий сад» А. Чехова). Як режисер, співпрацював із сучасними авторами; поставив вистави «Єгор Буличев та інші» М. Горького, «Аристократи» М. Погодіна, «Фронт» О. Корнійчука, «За тих, хто в морі!» Б. Лавреньова.

Серед учнів – Р. Мануковська, І. Молошніков, В. Цветков та ін.

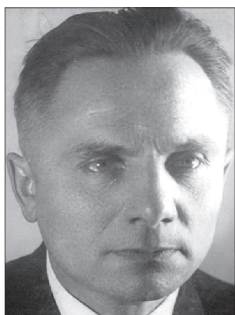
Лит.: Боярський Я. Олександр Григорьевич Крамов / Я. Боярський // *Советский театр*. 1932. № 4; Кубланов Б. Творча дорога Крамова / Б. Кубланов // *А. Г. Крамов. 30 років на сцені. 1908–1938*. Харків, 1938; Резников П. Рядом с Крамовым / П. Резников // *Театральная жизнь*. 1969. № 4; Буквин В. Творческий путь Народного артиста СССР А. Г. Крамова / В. Буквин. Киев, 1970; Мистецтво України: Біографічний довідник / Упор.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський. За ред. А. В. Кудрицького. К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. С. 332; Андреева О. Крамов Олександр Григорович [Електрон. ресурс] / О. Андреева // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*: URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2758.

КРАПІВІНА Надія Василівна (31.07.1921, Харків – ? Харків) – філолог, режисер драм. т-ру, викладач.

Закінч. філолог. ф-т Харків. держ. ун-ту ім. М. Горького (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) (1943), потім Уральський держ. театр. ін-т (1947, Свердловськ, РФ).

Н. В. Крапівіна грала на сцені Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (1947–1949 та 1955–1963). У 1949–1951 працювала диктором в Харків. радіокомітеті, потім актрисою в Харків. ТЮГ (1951–1955). У 1980–1985 – викл. каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ Мар'ян Михайлович (18.04.1897, с. Пилява, нині Бучачський р-н Тернопіл. обл. – 5.04.1963, Київ) – видатний актор, режисер, педагог, один із фундаторів укр. театру. Проф. (1947). Нар. артист УРСР (1939). Нар. артист Узбецької РСР (1943). Нар. артист СРСР

(1944). Двічі лауреат Сталінської премії (1947, за постановку вистави «Ярослав Мудрий» І. Кочерги; 1948, за виставу «Генерал Ватутін» Л. Дмитерка). Депутат Верховної ради УРСР 3 і 4-го скликання (1951–59). Нагородж. Орденом Леніна (двічі, 1947, 1951), Орденом Труд. Червоного Прапора (1951), медаллю «За доблестний труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1946).

Тітка актора – видатна оперна співачка Соломія Амвросіївна Крушельницька (1872–1952), дружина – нар. артистка УРСР Євгенія Олексіївна Петрова (1903–1989).

Навчався у Тернопіл. укр. класич. гімназії (1910–14), на філософ. ф-тах Львів. (1921–23) та Празького (1923–24) ун-тів.

Від 1924 – в Україні, де в грудні цього ж року починає працювати як актор і реж. т-ру «Березіль» в Києві, від 1926 – в Харкові (з 1935 – Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка) під орудою Леся Курбаса. Після арешту Курбаса і розгрому «Березоля» від 1933 – худож. кер., у 1935–1952 – голов. реж. та худож. кер. т-ру, у 1942–1952 – його директор.

Під час Великої Вітчизн. війни т-р працював в евакуації (Семипалатинськ, Казахстан; Ташкент, Узбекистан); в 1944 повернувся до Харкова.

В 1952 М. К. переїхав до Києва; у 1952–1963 – актор, у 1954–1961 – голов. реж. Київ. драм. т-ру ім. І. Франка. Ставив спектаклі також в інших т-рах; брав участь у створенні укр. цирку.

Від 1930 вів пед. діяльність: був викл. драм. студії при «Березолі»;

у 1946–1952 працював у Харків. театр. ін-ті (нині ХНУМ ім. І. П. Котляревського). У 1947 ініціював заснування першого в Україні реж. ф-ту та очолив каф. майстерності актора та режисера, проф. і зав. якої був до січня 1952. Вже у червні ін-т закінчили перші сім випускників кафедри режисури – вихованці М. Крушельницького: В. Г. Зуєвський, В. Г. Крайниченко, Ф. Ю. Портнов, Я. Л. Резніков, Я. Й. Соловейчик, О. К. Утеганов, К. В. Цимбал.

У 1952–1963 М. К. викладав в Київ. держ. ін-ті театр. мистецтва (тепер КНУТКіТ) ім. І. К. Карпенка-Карого, де випустив два курси: режисерський у 1958 та акторсько-реж. у 1963. Серед випускників – режисери І. Казнадій, М. Терещенко, Б. Головатюк, В. Денисенко, Л. Танюк, В. Загоруйко, В. Кисельов, П. Марцофай, В. Дунаєвський, А. Борса; актори Л. Кушкова, О. Омельчук, В. Шевченко, О. Кучерівська, І. Самійленко.

Бурхлива акторська і реж. діяльність М. К. розпочалася ще за років юнацтва, протікаючи паралельно з навчанням. У 1916–17 входив до складу укр. трупи «Тернопільські театральні вечори» під режисурою М. Бенцяля (заснов. Лесем Курбасом). У 1919 – один з організаторів «Нового Львів. т-ру», разом з А. Бучмою. Подальша діяльність (1921–1923 (24)) пов'язана з Львів. укр. т-ром т-ва «Руська Бесіда».

Період актор. роботи в трупі «Березіль» в Києві (1924–26) позначений зовнішньою ефектністю, ексцентричністю, сатиричними фарбами. Серед зіграних ролей – Кукса в «Пошилися у дурні» М. Кропивницького в переробці В. Ярошенка (1924), Режисера у «За двома зайцями» М. Старицького в переробці В. Ярошенка (1924),

Чухала в «Комуні в степах» М. Куліша (1925), Абата Гонорія в «Жакерії» П. Меріме (1925), Побєдоносцева в «Напередодні» О. Поповського (1925).

Від 1926 «Березиль» працює в тодішній столиці, Харкові. В цей час актор створює різнохарактерні образи, що вимагали актуалізації різних граней його таланту: психолог. заглибленості, філософ. масштабності в інтонац. узагальненні, трагікомедійного хисту, комедійно-пародійної техніки. М. К. зіграв у всіх курбасівських виставах за п'єсами М. Куліша.

Основні ролі, зіграні в харків. період: Барбюлеск в «Золотому череві» Ф. Кроммелінка (1926), Джо Горн в «Седі» С. Моема та У. Колтона (1926), Коко в «Мікадо» А. Саллівана (1927), Побєдоносцев в «Пролозі» Л. Курбаса та С. Бондарчука (1927), Яворський в «Саві Чалому» І. Карпенка-Карого (1927), Малахій Стаканчик в «Народному Малахії» М. Куліша (1928), Тарас в «Мині Мазайлі» М. Куліша (1929), Свинка в «Алло на хвилі 477» О. Вишні, М. Йогансена (1929), Гиря в «97» М. Куліша, Малоштан в «Диктатурі» І. Микитенка (1930), Сержант Бєдня в «Плацдармі» М. Ірчана (1932), Падур в «Маклені Грасі» (1933), Бухта, Бублик, дяк Гаврило, Галушка в «Загибелі ескадри» О. Корнійчука (1933), Мартин в «Мартині Борулі» І. Карпенка-Карого (1934), Бублик в «Платоні Кречеті» (1934) Іван Непокритий в «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1936), Швандя в «Любові Яровій» за К. Тренєвим (1937), Ленін в «Правді» О. Корнійчука (1937), Кантаньяк в «Дружині Клода» О. Дюма-сина (1938), Гаврило в «Богдані Хмельницькому» О. Корнійчука (1939), Галушка у «В степах України» (1940),

Щастливцев, Мурзацевський в «Лісі» О. Островського (1940), Гранде в «Євгенії Гранде» за О. де Бальзаком, «Вовки та вівці» (1939) О. Островського, Тев'є в «Тев'є-молочнику» за Шолом-Алейхемом (1940), Буличев – «Стор Буличев та інші» М. Горького (1947), Ватутін в «Генералі Ватутіні» Л. Дмитерка (1947).

Першою реж. роботою М. Крушельницького у Харкові була постановка п'єси В. Катаєва «Квадратура кола» на сцені Т-ру малих форм «Веселий Пролетар» (1928). Згодом здійснив постановку коміч. опери «Запорожець за Дунаєм» у Харків. т-рі муз. комедії (1931).

Працюючи як худож. кер. «Березоля» (т-ру ім. Т. Шевченка), поставив низку вистав: «Портрет» О. Афіногена (1935), «Принц Лутоня» за В. Курчкінім (1935), «Глибока провінція» М. Светлова (1936), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1936), «Правда» О. Корнійчука (1937), «Гроза» О. Островського (1938), «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука (1939), «Прості серця» К. Паустовського (1940), «Євгенія Гранде» О. де Бальзака (1940), «В степах України» О. Корнійчука (1940), «Марія Тюдор» В. Гюго (1941), «Фронт» О. Корнійчука (1943), «Місія містера Перкінса в країну більшовиків» О. Корнійчука (1944), «Приїдть у Дзвонкове» О. Корнійчука (1946), «Ярослав Мудрий» І. Кочерги (1946), «Молода гвардія» за О. Фадєєвим (1947), «Макар Діброва» О. Корнійчука (1948), «Змова приречених» М. Вірти, (1949), «Навіки разом» Л. Дмитерка (1950), «Калиновий гай» О. Корнійчука (1950), «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (1951).

М. Крушельницького-режисера характеризує пристрасність і темпе-

раментність, глибина аналізу, вміння виразно вирішувати спектакль у просторі, тонко відчувати музику та працювати з акторами так, щоб вони знаходились на першому плані вистави (часто й сам він виконував головні ролі). Більшість його постановок – героїко-романтич. плану, емоційно насичені, поетично піднесені, монументальні, патетичні; побутові ж спектаклі, поставлені ним, були життєво переконливими.

Осн. ролі, зіграні в Київ. нац. акад. укр. драм. т-рі ім. І. Франка: Омелько в п'єсі «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (1953), Гуля в «Арсеналі» В. Суходольського (1955), Полудін в «Персональній справі» О. Штейна, (1956), Лір в «Королі Лірі» В. Шекспіра (1959). Осн. вистави, поставлені на його сцені: «Єгор Буличов та інші» М. Горького (1952), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1953), «Персональна справа» О. Штейна (1956). Також в Київ. держ. акад. театрі опери та балету ім. Т. Шевченка була поставлена опера «Богдан Хмельницький» К. Данькевича (1953).

Актор знімався в кіно, зокрема, у фільмах: «Ягідка кохання» (1926, реж. О. Довженко), «Коліївщина» (1933, реж. І. Кавалерідзе), «Мартин Боруля» (1953, реж. О. Швачко), «Суєта» (1956, реж. М. Афанасьєв).

Основні праці: Моя работа в «Правде» // *Театр*. 1939. № 1. С. 17; Джерело натхнення // *МХАТ і українська театральна культура*. К. : АН УРСР. 1949. С. 159–162; Художній образ у театрі // *Про мистецтво театру*. К. : Мистецтво, 1954. С. 391–394; Підвищувати професійну майстерність. (З доповіді народного артиста СРСР М. Крушельницького на нараді театральних працівників УРСР) // *Радянська культура*. 1958. 28 вер.; Вели-

чезні завдання // *Мистецтво*. 1961. № 5. С. 5–6; Мій учитель філософії мистецтва // *Лесь Курбас: Спогади сучасників*. К. : Мистецтво, 1969. С. 305–306.

Літ.: Смоляк Я. М. М. Крушельницький. Народний артист СРСР / Я. Смоляк. Харків : Мистецтво, 1947. 61 с.; Кисельов Й. Мар'ян Крушельницький / Йосип Кисельов // *Театральні портрети: нариси про майстрів української радянської сцени*. К. : Мистецтво, 1955. С. 87–124; Косинський А. Народний артист Радянського Союзу М. Крушельницький. К. : Вид-во Укр. театр. т-ва, 1959. 63 с.; Ган Я. Мар'ян Крушельницький. Народний артист СРСР / Я. Ган. К. : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і муз. літератури УРСР. 1960. 47 с.; Мар'ян Крушельницький. Спогади. Статті. К. : Мистецтво, 1969. 181 с.; Горбенко А. Г. Харківський державний орден Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. К. : Мистецтво, 1979. 200 с.; Нариси з історії театального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучасного мистецтва Акад. мистецтв України ; редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. К. : Інтертехнологія, 2006. 1054 с.; Танюк Л. С. Мар'ян Крушельницький. Школа образного перевтілення, заповідана Лесем Курбасом / Лесь Танюк. К. : Либідь, 2007. 360 с.; Черкашин Р. О., Фоміна Ю. Г. Ми – березильці: театральні спогади-роздуми / Р. О. Черкашин, Ю. Г. Фоміна. К. : Акта, 2008. 347 с.; Український театр ХХ століття: Антологія вистав. К. : Фенікс, 2012. 944 с.; Єрмакова Н. Березильська культура: Історія, досвід / Наталя Єрмакова ; Ін-т проблем сучасного мистецтва Нац. акад. мистецтв України. К. : Фенікс, 2012. 512 с.

КУЛІШЕНКО Алла Іванівна (1940–2006(?)), Харків) – театрознавець, педагог. Канд. мистецтвознавства (1987, дис. «Харків. т-р

Революції – Харків. т-р ім. Лен. комсомолу в театр. процесі України 30-х років»). Доц. (1996).

Закінч. 1964 реж. відділення ХДІК (тепер ХДАК).

Працювала у ХДІК (1963–2003) як провідний спеціаліст зі сцен. мови, доц. каф. мовної майстерності та викладач історії укр. т-ру. Була диктором Харків. обл. держ. радіо (1968–1973).

Працювала у ХДІМ ім. І. П. Котляревського (тепер ХНУМ) на посаді доц. каф. історії театру (1998–2006). Вела наук. діяльність, основна тематика публікацій – історія Харків. т-ру Революції, реж. творчість М. Терещенка, вітчизн. театр. процес в 1920–1930-х рр. Як фахівець зі сцен. мови досліджувала проблематику цього питання в історії нац. сцен. мистецтва, зокрема, в реж. системі Леся Курбаса. Створила ряд метод. розробок та рекомендацій зі сцен. мови.

Основні праці: *Клубна режисура* / О. Б. Скибневський, М. В. Авах... А. І. Кулішенко та ін. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1973. 122 с.; *Образ сучасника у творчості Івана Микитенка і Харківського театру Революції* // *Прапор*. 1977. № 10. С. 107–109; «Украдене щастя» І. Франка у Харківському театрі Революції // *Театральна культура : респ. міжвід. наук. зб. Київ, 1981. Вип. 7. С. 73–79*; *Любов моя слово* : [Бесіда з засл. арт. України Р. Черкашним] // *Український театр*. 1986. № 3. С. 23–24; *Методичні рекомендації з курсу сценічної мови. Розд. «Орфоепія»*. Ч. 1. Орфоепія голосних / уклад. А. І. Кулішенко. Харків, 1993. 44 с.; *Режисерська діяльність заслуженого артиста України М. С. Терещенка : (До 100-річчя від дня народження)* // *Шляхи розвитку*

мистецтва та культури Слобожанщини: проблеми історії, теорії і практики : тези доп. Всеукр. наук.-метод. конф., 22–24 листоп. 1993 р. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 1993. С. 55–56; *Реформатор української сцени, художник А. Г. Петрицький (20–30-ті роки)* // *Проблеми збереження та відновлення історичної пам'яті : тези доп. 3-ої наук. конф. з питань музезнавства та історичного краєзнавства, 23–24 трав. 1995. Харків, 1995. С. 145–146*; *Засоби мовної виразності у виставі Л. С. Курбаса «Цар Едіп» (1916–1918 рр.)* // *Культура України : зб. наук. пр.* / Харків. держ. акад. культури. Харків, 1999. Вип. 5 : *Мистецтвознавство*. С. 22–30; *Режисерська діяльність І. А. Маковського в Харківському театрі імені Ленінського комсомолу (1937–1940 рр.)* // *Культура України : зб. наук. пр.* / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2000. Вип. 6 : *Мистецтвознавство*. С. 69–77.

КУХТІНА Валентина Миколаївна (13.04.1927, с. Лаптевка Ракицького р-ну Курськ. обл.) – артистка розмовного жанру, викл. сцен. мови.

Закінч. укр. відділення Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «актриса укр. драм. т-ру» (1949).

У 1953–1957 багато переїздила (вийшовши заміж за військовослужбовця); працювала у культур. закладах Харбаровська, Владивостока, у Київ. філармонії; актрисою Хмельниць. драм. т-ру ім. Петровського (тепер Хмельниць. обл. акад. укр. муз.-драм. т-р ім. М. Старицького). Від 1957 – пом. реж. на Харків. телебаченні, артистка розмов. жанру Харків. обл. філармо-

нії (1959–1962); обіймає посади худ. кер. БК ХЕМЗ, БК ХПІ, Буд. вчених (1963–1969).

У 1970–72 очолила учбову частину ХДІМ ім. І. П. Котляревського, згодом була переведена на посаду викл. сцен. мови каф. т-ру ляльок актор. ф-ту. Стажувалася (1974) у Київ. театр. ін-ті (тепер КНУТКіТ) ім. І. К. Карпенка-Карого, 1979 – у Ленінград. держ. ін-ті т-ру, музики та кінематографії (тепер Рос. держ. ін-т сцен. мистецтв). Від 1980 – ст. викл. каф. т-ру ляльок, 1984 – каф. сцен. мови. Працювала також в Харків. уч-щі культури (1986).

Підготувала реж. розробку і здійснила зі студентами цікаві програми за творами Є. Євтушенка та О. Блока; вела метод. роботу, присвяч. питанням пошуку шляхів ефектив. поєднання сцен. мови актора з рухом ляльки.

Учні В. Кухтіної плідно працюють у театрах, конц. організаціях, на радіо. Серед них – засл. артист України С. Золотько, лауреат конкурсу тв. молоді Л. Новак, диктор харків. радіо Л. Сергієнко, артист Дніпропетров. філармонії та викл. сцен. мови Дніпропетров. театр. уч-ща Л. Гаркуша та ін.

А. Й. Хуторська

Л

ЛЄВЧЕНКО Валерій Семенович (1946–2016, Одеса) – режисер театру ляльок, викладач.

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (тепер ХНУМ) як реж. т-ру ляльок (1975, майстерня В. А. Афанасьєва).

Працював режисером Харків. держ. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афа-

насьєва(1975–1978);го-лов. реж. Одес. обл. т-ру ляльок (1978–2001); директором Одес. ТЮГ (2004–2007).

У 1975–1978 В. Левченко викладав режисуру на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

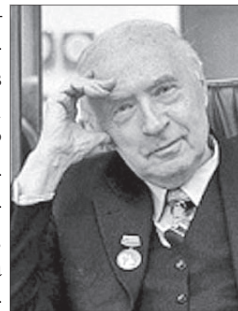
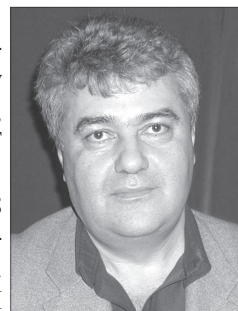
Поставив вистави: «Військова таємниця» А. Гайдара, «Невідомий з хвостом» С. Прокоф'євої, «Сірничок-невеличкий» Г. Стефанова.

ЛЄРМАН Семен Еммануїлович (16.07.1923, Харків – 9.09.2009, Ниж. Новгород, РФ) – актор, режисер, педагог. Засл. діяч мистецтв Естонської РСР (1969). Нар. артист РРФСР (1986). Лауреат Нац. театр. премії «Золота маска» (РФ, 2008–2009); премій Н. Новгорода за режисуру вистави «Дорога квітів» В. Катаєва (2003) та режисуру вистави «Хапун» В. Ольшанського за повістю В. Короленка «Судний день» (2006); премії ім. М. І. Собольщикова-Самаріна за видатні досягнення в розвитку театр. мистецтва Нижегород. обл. (2000).

Навчався у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «актор драм. т-ру» (1946–1950) та за спец. «режисура драм. т-ру» (1954).

Ще зі студ. років грав на сцені Харків. т-ру рос. драми (тепер Харків. акад. рос. драм. т-р ім. О. С. Пушкіна), по закінченні ін-ту був прийнятий у склад трупі.

У 1964–1973 – голов. реж. Естон. рос. драм. т-ру; у 1973–1975 – реж. акад. т-ру драми ім. М. Горького

у Н. Новгороді (згодом – голов. реж. цього т-ру (1975–1983); від 1983 – т-ру «Комедія» у Н. Новгороді.

Понад 20 років викладав у Нижегород. театр. уч-щі (до 2000).

Вистави С. Лерман почав ставити ще зі шкільних років; його офіційним реж. дебютом стали «Колеги» В. Аксьонова (1964), де він також зіграв роль Максимова – одного з трьох голов. героїв. Великий успіх мала вистава Б. Брехта «Кар'єра Артура Уї». Творча сміливість, багатство фантазії, спроби знайти цікаве рішення, глибоко розкрити автор. Задум – характерні риси режисури С. Лермана.

Серед кращих постановок режисера: «В цьому милому старому будинку» О. Арбузова, «Міра за міру» В. Шекспіра, «Помічник прокурора» А. Чхеїдзе, «Недобра квартира» за романом «Майстер і Маргарита» М. Булгакова (також роль Воланда) (1995), «Сірано де Бержерак» Е. Ростана, «Матінка Кураж» Б. Брехта, «Приборкання норовливої» В. Шекспіра, «Ретро» О. Галіна (1980), «Ваша сестра і ув'язнена» Л. Разумовської, «Ідушка Головльов» М. Салтикова-Щедріна та багато ін.

Основні праці: Шукати істину! // *Прапор*. 1964. № 6. С. 92–94.

Літ.: Лерман С. Э.: [О нем] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского*. 1917–1992. X., 1992. С. 106, 279, 289, 412; Хуторцова Т. В жанре портрета. Семен Лерман / Т. Хуторцова // *Страстной бульвар*, 10. 2009. № 3; Щербак Ю. О. Лерман Семен Еммануїлович [Електрон. ресурс] / Ю. О. Щербак // *Енциклопедія сучасної України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54401.

Л. В. Петренко

ЛЭСНИКОВА Олександра Петрівна (15.05.1927, с. Зарубинка Топкінського р-ну Новосибір. обл.

РФ) – 11.08.2008, Харків) – артистка розмовного жанру, викладач. Засл. артистка УРСР (1960). Нагородж. медалями «За трудову доблесть» (1960), «За освоєння цілинних земель» (1966), «За сумлінний труд» (1970), відзнакою «За віддане служіння мистецтву» благодій. фонду О. Фельдмана «Народне визнання» (2006). Лауреат Всеукр. конкурсу артистів-читців (1960).

Навчалась (від 1943), на бібл. ф-ті Харків. пед. ін-ту (тепер ХНПУ ім. Г. Сковороди), згодом перевелась на філолог. ф-т Харків. ун-ту (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) (відділ. класич. філології, не закінчила). Закінч. рос. відділ. актор. ф-ту Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), (1945–1949, майстерня О. Глаголіна та І. Любича).

Працювала від 1949 і до кінця життя (майже 60 років) в ХОФ як артистка розмовного жанру.

Викладач (від 1975), потім доц. (1979–1985) каф. сцен. мови ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

За життя створила понад 30 сольних програм за творами О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, О. Блока, Л. Толстого, О. Толстого, М. Горького, А. Чехова, Т. Шевченка, М. Рильського, Л. Костенко, У. Шекспіра, Г. Гейне, Р. Бернса, А. Додє, М. Цветасової, А. Ахматової та ін. Активну гастролувала по всій Україні, в Сибіру, на Далец. Сході, за кордоном. Кожен вівторок на Харків. радіо виходила в ефір програма О. Леснікової «Сила слова», кожну неділю – програма «Тільки один вірш».

На її честь у Харкові проводиться конкурс проф. читців ім. О. П. Леснікової. У 1965 відомий харків. поет

Б. Чічібабін написав вірш «Александр Лесниковой».

Лит: Анничев А. «И люблю твой талант, человечный и вещей...» / А. Анничев // *Время. Харьков. 2008. 14 авг.*; Анничев А. Памяти Александры Лесниковой / А. Анничев // *Время. Харьков. 2010. 18 мая*; Окуневская О. Памяти Александры Лесниковой / О. Окуневская // *Харьковские известия. 2008. 19 авг.*; Камышникова В. Служение искусству слова Александры Лесниковой / В. Камышникова // *Газета 2000. Харьков. 2008. 22 авг.*

ЛИЗОГУБ Володимир Сергійович (14.07.1918, Миколаїв – 1988, Київ) – актор і режисер. Нар. артист УРСР (1974).

У 1938–41 навчався в Студії сцен. мистецтв Харків. держ. т-ру рос. драми (тепер Харків акад. рос. драм. т-р ім. О. С. Пушкіна), майстерня В. М. Арістова. У 1947 здобув вищу театр. освіту у Всесоюзн. кінематограф. ін-ті (реж. аспірантура). 1952 закінч. актор. ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Водночас з навчанням в студії працював актором допоміж. складу т-ру рос. драми в Харкові, згодом був зарахований до осн. складу трупи актором і реж.-асистентом (1941). Від 1947 – реж.-постановник т-ру, деякий час перебував асистентом у О. Крамова. Від 1954 – голов. реж. Харків. т-ру рос. драми ім. О. С. Пушкіна, від 1958 – голов. реж. Львів. т-ру Радян. армії. Переїхавши до Києва у 1963, працював режисером у Нац. акад. т-рі ім. І. Франка. Багато років викладав у Харків. театр. ін-ті, від 1948 – асистент каф. майстерності актора у керівника кур-

су О. Глаголіна, згодом викладав на каф. режисури.

Ролі: Гриша («Вихованка»), О. Островський), Анучкін («Одруження», М. Гоголь), Гасконь («Кумедний випадок», К. Гольдони), Ернандо («Хитромудра закована», Лопе де Вега, Гостомисл («Сон князя Святослава»), І. Франко), ін.

Як режисер В. Лізогуб здійснив постановки вистав у Харкові: «Сім'я» І. Попова (1950), «Мати своїх дітей» О. Афіногенова (1953), «Оптимістична трагедія» В. Вишневецького (1957). «Обоз другого розряду» Д. Давуріна (1958); Львові (т-р Рад. армії) – «Цар Федір Іоаннович» О. Толстого (1959), «Іркутська історія» О. Арбузова (1959), «Океан» О. Штейна (1961). За його спектаклем «Ретро» (О. Галін) знято фільм-виставу, у голов. ролях Н. Ужвій, Н. Копержинська та ін.

Лит: Лізогуб В. С. [О нем] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. X., 1992. С. 279, 387, 412*; Валуца С. О. Лізогуб Володимир Сергійович [Електрон. ресурс] / С. О. Валуца // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54621. Фото з сайту esu.com.ua.*

Л. В. Петренко

ЛИСЕНКО Євген Васильович (1.09.1933, Харків – 16.05.2002, Харків) – актор театру і кіно, педагог. Нар. артист УРСР (1981). Доц. (1980). Проф. (1991). Нагородж. муніцип. премією І. Мар'яненка (1996), орденом «За заслуги» III ступеня (2001). Переможець конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Кращий зав. кафедри» (2000).

Закінч. шк.-студію МХАТ ім. В. М. Немировича-Данченка (1951–1955).

Від 1956 – актор Харків. рос. драм. т-ру ім. О. Пушкіна. Від 1962 викладав у ХДІК (тепер ХДАК), потім у ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1970–2010). Від 1978 – зав. каф. майстерності актора.

Зіграв понад 200 ролей, серед яких – Солений («Три сестри» А. Чехова), Невідомий («Маскарад» М. Лермонтова), Лопакін («Вишневий сад» А. Чехова), цар Борис («Борис Годунов» О. Пушкіна), Прибитков («Остання жертва» О. Островського), Тев'є («Поминальна молитва» Г. Горіна за Шолом-Алейхемом). Зіграв у кінофільмах «Друге дихання» (1971, хірург Нестеренко), «Платон мені друг» (1980, Харитонов).

Зі студентами ставив вистави О. Вампілова («Минулого літа в Чулимську»), Едуардо де Філіппо («Крадій в раю») та ін. Його учні: С. Бичко, І. Геращенко, О. Дербас, А. Калоян, Р. Мануковська, А. Оцупок, О. Сидоренко та ін.

У 1991 виступив з майстер-класами і лекцією про сучасні тенденції театр. процесу в Харкові в Наук. т-ві ім. Т. Шевченка в Нью-Йорку.

На вшанування пам'яті Є. Лисенка в Харкові на роковини його смерті було встановлено мемор. дошку на фасаді будинку, де він мешкав.

Лит.: Веселка С. Моменти істини Євгена Лисенка / С. Веселка // *Український театр*. 1976. № 6. С. 22–23; Лобанов А. Євген Лисенко. Актор і педагог / А. Лобанов, Ю. Величко // *Слобідський край*. 2003. 2 верес.; Лобанов А. Євген Лисенко. Він був ровесником свого театру... / А. Лобанов // *Харків'яни*. 2003. 28 серп. – 3 верес. С. 2; Миславський В. Лисенко Евгений Васильевич / В. Миславський //

*Педагоги и выпускники Харьковского государственного университета искусств имени И. П. Котляревского в кинематографе : биогр. Справ. Харьков, 2010. С. 28; Андреева-Леванда О. Лисенко Євген Васильович [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54845; Хомайко Ю. Из школы МХАТа [Електронний ресурс] / Ю. Хомайко. URL : <http://www.rusdrama.kh.ua/articles/2-publics/33-2010-07-03-17-02-22>.*

ЛИТВИНЧУК Анатолій Григорович (23.02.1935, с. Сильченкове Талалаїв. р-ну Сум. обл. – 11.08.1993, Чернівці) – режисер. Засл. артист УРСР (1973). Нар. артист України (1990). Лауреат літ.-мистецької премії ім. Героя Радян. Союзу К. Галкіна та Всеукр. премії ім. І. Котляревського.

Закінч. філолог. ф-т Чернівець. держ. ун-ту, де навчався від 1952; працював шкільним учителем у с. Рихтичі на Львівщині (1957–1960). У 1960–1965 навчався на реж. ф-ті ХДІМ (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (дипломна робота – «Шануй батька свого» В. Лаврентьєва).

Від 1965 працював реж.-постановником та худ. керівником Чернівець. укр. муз.-драм. т-ру ім. О. Кобилянської. Прихильник тв. метду *Леся Курбаса*; у виставах талановито поєднував високу патетику, глибокий психологізм з яскравою театр. формою. Особливою заслугою А. Литвинчука стало сцен. прочитання забутих творів укр. класики. Чільне місце в його творчості посіли твори місцевих авторів: М. Андрієвич, В. Мар'я

нина, С. Снігура, Г. Шабашкевича, А. Крима.

За 28 років реж. діяльності створив понад 70 вистав, серед них – «Дружина Клода» О. Дюма, «Циганка Аза» М. Старицького, «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Таня» О. Арбузова, «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Розплата» В. Винниченка, «Підступність і кохання» Ф. Шиллера, «З легкою парою!» Е. Брагінського, «Серце Довбуша» В. Євlampієва, «Гнат Приблуда» та «Пан мандатор» С. Воробкевича, «Запечатаний двірник» Ю. Федьковича.

Лит.: Анатолій Литвинчук: «Кожен театр має мати своє обличчя». 23 лютого колишньому художньому керівникові театру виповнилося б 80 [Електрон. ресурс] / А. Литвинчук // *Чернівецька акад. обл. укр. муз.-драм. т-р ім. О. Кобилянської*. URL : <http://www.dramtheater.cv.ua/280-kozhen-teatr-povinen-mati-svoje-oblichchya-anatoly-litvinchuk-23-lyutogo-kolishnomu-hudozhnomu-kervnikov-teatru-vipovnilosya-b-80.html>; Анатолій Григорович Литвинчук [Електрон. ресурс] // *Вільна електронна енциклопедія Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>; Гусар Ю. «Сподівався театру, як квітка сонцю» / Ю. Гусар. Чернівці : ВІЦ «Місто». 2010. 48 с.; Литвинчук А., Сулятицький Т. Чернівецький театр імені Ольги Кобилянської / А. Литвинчук, Т. Сулятицький. Чернівці, 2004. 169 с.; Сулятицький Т. В. Литвинчук Анатолій Григорович [Електрон. ресурс] / Т. В. Сулятицький // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55227.

ЛИЦКАНОВИЧ Олена Федорівна (9.05.1926, Зінов'євськ (нині Кропивницький Кіровоград. обл.) – актриса театру і кіно. Чл. НСТДУ.

Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1950. Працювала актрисою Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка. Від 1964 – актриса Київ. нац. акад. драм. т-ру імені І. Франка.

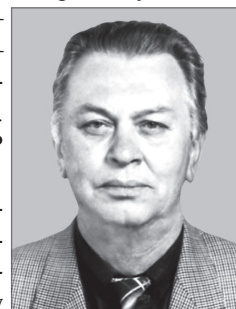
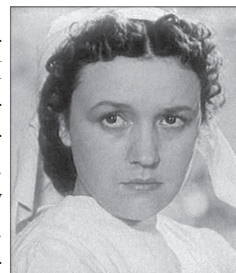
Знялась у фільмах: «Лимерівна» (1955, Маруся), «Над Черемошем» (1955, Ксеня), «Іван Франко» (1956, Олена Павлик), «Педагогічна поема» (1956, Катерина Григорівна), «Одного чудового дня» (1956, Галя), «Гори, моя зоре» (1957, Тамара), «Перевірено – мін немає» (1965, дівчина в перукарні), «Вишневі ночі» (1992, пані Марія) та ін.

Лит.: Олена Лицканович і Володимир Оглоблін: «Театральний роман» тривалістю у півстоліття // *Босько В. М. Історичний календар Кіровоградщини на 2016 рік. Люди. Події. Факти. Кіровоград : Центр.-укр. вид-во, 2016. С. 203–207.*

ЛІТКО Анатолій Якович (23.09.1934, с. Городнє Краснокут. р-ну Харків. обл. – 27.02.2008, Харків) – актор, режисер, педагог. Доц. (2007). Засл. діяч мистецтв УРСР (1969). Чл. НСТДУ.

Здобув акторську (1952–1956, майстерня *Леся Сердюка*) та режисерську (1963, майстерня *Б. Норда*) освіту в Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського)

Працював актором Сум. муз.-драм. т-ру (1956–1958), Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1958–1960). Від 1963 – реж. Харків. ТЮГ. Був режисером (1965–1974, 1969–1973, 1985–1996) та голов. реж.

Миколаїв. рос. драм. т-ру ім. В. Чакова (тепер Миколаїв. худ. рос. драм. т-р) (1987–1997). У 1979–1984 – голов. реж. Дніпропетров. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка. У 1985–1987 – голов. реж. Хмельниц. укр. муз.-драм. т-ру ім. Г. Петровського; голов. реж. Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1974–1977, 1997–2001).

Від 1958 – асистент, у 1962–65 – ст. викл. каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту. У 1973–1978; 1997–2007 знову викладає у ХДІМ, від 2002 – зав. каф. майстерності актора драм. т-ру і кіно.

Серед учнів – В. Моркович, І. Роженко, М. Стерлік, О. Черкашина, О. Шопіна, ін.

Вистави: в Харків. т-рі ім. Т. Шевченка «Дружина Клода» О. Дюма (1965), «Людина за бортом» А. Школьника (1965), «Украли консула» Г. Мдівані (1966), «Дарую тобі життя» Д. Валеєва (1974), «Таке довге, довге літо» М. Зарудного (1974), «Живий труп» Л. Толстого (1974), «Російські люди» К. Симонова (1975), «Ричард III» В. Шекспіра (1976), «Не стріляйте в білих лебедів» за Б. Васильєвим (1977), «Макбет» Е. Йонеско (1996), «Сьома свіча» З. Сагалова (1997), «Соло щасливої людини» А. Міллера (1999), «Старосвітська любов» М. Коляди (2000); у Дніпропетров. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка – «Птахи нашої молодості» І. Друце (1982), «Безталанна» І. Карпенка-Карого (1983). Здійснив також низку постановок в т-рах Азербайджану, Болгарії, РФ.

А. Літко – режисер психологічного і романтичного напрямків. Прагнув до створення багатограних, яскравих життєво-переконливих характерів. Його творчу манеру відзначали глибина трактування лі-

тературної першооснови, філософ. узагальнення, сучасне прочитання класики, чітка темпоритмічна побудова дії.

Основні праці: «Ведьма наше второе «я»: [беседа с режиссёром-постановщиком спектакля А. Литко / Анатолий Литко ; записал Д. Коробов] // *Время*. 1996. 17 дек.; «Музыка души»: из опыта режиссерской работы // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Вип. 13. X. : ХДУМ ім. І. П. Котляревського., 2004. С. 72–78; Конфлікт і взаємодія: з досвіду режисерської роботи // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Вип. 17. X. : ХДУМ, 2006. С. 74–84.

Літ.: Митницький Е. Злочин і покарання Ричарда III / Е. Митницький // *Культура і життя*. 1976. 25 лип.; Горбенко А. Г. Харківський державний орден Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. К. : Мистецтво, 1979. 200 с.; Айзенштадт В. Випробування Шекспіром / Валерій Айзенштадт // *Харьков театральний*. X., 1996. С. 112–114; Козленко О. Пастка на щурів. «Макбет» Ежена Йонеско на сцені Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка / О. Козленко // *Укр. театр*. 1998. № 2. С. 8–9; Либо О. Л. Літко Анатолий Якович [Електрон. ресурс] / О. Л. Либо // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=49284; Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. К. : Інтертехнологія, 2006. 1054 с.; Логвинова Н. Режисер широкого мислення. Анатолий Літко / Н. Логвинова // *Кіно-Театр*. 2009. № 5. С. 22–24.

ЛЮГВИНОВА Ніна Романівна (18.12.1924, Харків – 2.01.2017, Хар-

ків) – театрознавець, педагог. Канд. філолог. наук (1973, дис. «Процес формування революційного світогляду Анрі Барбюса (романи “Вогонь”, “Ясність”)), Ленінград. держ. ун-т). Проф. (1992).

Чл. НСТДУ (1963). Лауреат Муніцип. премії ім. Г. Квітки-Основ'яненка в галузі театр. критики (2011). Лауреат премії ім. О. Масельського в галузі культури і мистецтва (2014).

Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «актриса драм. т-ру» (1947, майстерня І. О. Мар'яненка) та (у 1950) філолог. ф-т ХДУ ім. О. М. Горького (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна).

У 1953–2016 викладала в ХНУМ. Провідний фахівець з дисциплін «Історія театру Захід. Європи та США», «Історія літератури Захід. Європи та США». Серед тих, хто слухав лекції Н. Р. Логвинової – *Леонід Тарабарин, Наталія Фатєєва, Леонід Биков, Олексій Петренко, Ніна Русланова, Світлана Коркошко, Адольф Шапіро* та ще кілька тисяч відомих акторів, режисерів, театрознавців. Впродовж багатьох років Н. Р. Логвинова очолювала студ. наук.-творче товариство, під її керівництвом здійснено чимало наук. розвідок, написано театрознавчих дипломів. Виступала ініціатором та організатором творчих вечорів, концерт. програм та ін. мистецьких заходів.

Учасник регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Часто виступала з критич. статтями та есе у таких виданнях, як «Кіно-театр (Київ)», «Березіль», «Слобідський край», «Время» (Харків) та ін. За багатолітній внесок в розви-

ток виховання мистецьких особистостей та систематичні виступи в пресі з історичними та критичними статтями Н. Логвинова була відзначена премією НСТДУ «Наш Родовід» (2007) «За високі творчі досягнення та передачу творчого досвіду молодим дослідникам».

Основні праці: Роман Анрі Барбюса «Огонь». К истории создания // *Вопросы искусствоведения (Научные и методические работы XIII). Вып 1. X. : ХДІМ., 1969. С. 149–165; Наукове товариство у мистецькому вузі // Український театр. 1987. № 6. С. 29–30; Як зникла одна глава з роману Анрі Барбюса «Вогонь» // Республіканський міжвідомчий науковий збірник. Вып. 62. Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1991. С. 147–149; Кафедра истории театра // Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского: 1917–1992. X. : 1992. С. 294–304; Режиссерский шедевр М. М. Крушельницкого «Евгения Гранде» // *Лесь Курбас, Мар'ян Крушельницький. «Березіль» : зб. ст. X. : ХДІК, 1997; И. А. Марьяненко. Педагог. Человек // 120 лет со дня рождения И. А. Марьяненко : Материалы научно-теоретической конференции. X., 1998. С. 39–41; Естетичні засади режисури А. Литка // *Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва X. : ХДІМ, 1999. С. 62–72; Спогади про Валентину Чистякову // Валентина Чистякова – актриса школи Курбаса : матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (до 100-річчя від дня народження). X. : ХДАК, 2000. С. 62–65; Образ власти в исторических трагедиях Шекспира // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2002. Вып. 8. С. 189–194; С. 60–66; «У театрі можливе все, крім стоячої води»: Учень і сподвижник Лєся Курбаса – режисер Лєсь Дубовик // *Березіль. 2006. № 1. С. 174–184; У світлі корифеїв: кафедра майстерності актора // Pro Domo Mea :*****

Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Х. : Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2007. С. 266–272; Элегия жизнелюбия и театральности // Проблемы взаимодействия искусства, педагогики та теорії і практики освіти / Збірник наукових праць. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2009. Вип. 25. С. 275–283; Формирование теоретических взглядов Курбаса и связь с западноевропейской культурой // Леся Курбаса в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнар. наук. конф. : до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса. Харків, 2012. С. 52–55.

Лім.: Логвинова Н. Р. [О неї] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. Х., 1992. С. 2, 4, 9, 280, 291, 294, 301, 314, 325, 328, 362, 390, 412; Логвинова Н. Р. [Про неї] / Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства: шляхи формування // Pro Domo Mea : Нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського / Ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. Харків, 2007. С. 280–281; Педагог с 60-летним стажем помнит всех своих знаменитых учеников [Електрон. ресурс] // Первая столица. 31.08.2011. URL : <http://Istolica.com.ua/?p=1283>; Логвинова Н. Р. [Про неї] // *Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків : «С. А. М.», 2012. С. 248, 257–258; [Интервью с Н. Р. Логвиновой] Почти восемьдесят лет назад в Харькове заглаз первая советская елка [Електрон. ресурс] / Лілія Ангорська // *Городской дозор. 24. 12. 2014. URL : <http://dozor.kharkov.ua/themes/1001188/1157032.html>; [Интервью с Н. Р. Логвиновой] Юбилейи приходящего года [Електронний ресурс] / Олександр Анничев // *Капитал. 23.12.2014.****

URL : <http://capital.kh.ua/news/Kharkiv/YUbilei-prihodyashchego-goda.html>.

ЛУКАВЕЦЬКИЙ Мирон Ярославович (20.05.1938 – 21.02.2012, Львів) – режисер, педагог. Засл. діяч мистецтв РРФСР (1978). Засл. діяч мистецтв України (2004). Доц. (2005). Син художника, сценографа Я. Лукавецького.

Навчався у Снятинському технікумі підготовки культ.-просвіт. працівників на театр. відділенні (1955–1957) та у Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1957–1962 (майстерня О. Глаголіна, Б. Норда).

Ще студентом працює режисером на Харків. телебаченні, реж.-стажистом Харків. цирку. У 1962–1964 працював у Харків. т-рі муз. комедії. Паралельно – викл. акторської майстерності Харківю театр. ін-ту (на курсі *Леся Сердюка*). У 1964–1969 – голов. реж. Мінського цирку. Від 1969 – режисер П'ятигор. крайового т-ру муз. комедії. У 1974–1983 – голов. реж. Іркутськ. т-ру муз. комедії; у 1983–1986 – Ростовського. У 1986–2005 – голов. реж. Львів. ТЮГ, якому віддав майже 20 років життя. Організатор фестивалю дитячої та юнацької творчості «Сурми звитяги».

У 2004 на базі Львів. т-ру М. Лукавецький набрав актор. курс на ф-ті культури і мистецтв Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. Викладав курс актор. майстерності у Львів. консерваторії ім. М. Лисенка.

Автор наук.-метод. робіт «Основи акторської майстерності в оперному класі», «Оволодіння професійною майстерністю студентів вокальних

факультетів мистецьких ВУЗів в оперному класі», «Етапи роботи над виставою в музичному театрі».

Основні праці: Люди високої духовної культури (Спогади митця) // *Просценіум*. 2009. 3(25) – 2010. 1(26). С. 36–42; Питання № 1 // *Ленінська зміна*. 1963. 15 берез.

Лит.: Янас Л. Театр для наймолодших глядачів та юнацтва – єдиний у західному регіоні України / Л. Янас // *Театральна бесіда*. 2008. № 2. С. 16; Чоп Г. Він був кращим режисером-організатором Львова / Г. Чоп // *Новий погляд*. 2012. № 9. С. 13; Баша О. Режисер Мирон Лукавецький. Сторінки біографії / О. Баша // *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 167–181.

ЛУК'ЯНЄЦЬ Володимир Олександрович (31.10.1940, Тишківка,

Кіровоград. обл. – 5.03.2009, Запоріжжя) – актор. Нар. артист України (1994).

Закінч. ХДІМ (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «актор драм. т-ру» (1963).

Працював у Полтав. укр. муз.-драм. т-рі ім. М. Гоголя, Севастопол. рос. драм. т-рі ім. А. Луначарського. Від 1967 – актор Запоріж. обл. укр. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса (нині – ім. В. Магара).

Автор статей, рецензій на вистави тру, нарисів про акторів у всеукр. та обл. періодичних виданнях. Учасник літ. передач на радіо та телебаченні. Окрім сценічної діяльності, займався пед. роботою.

Прихована за зовнішнім спокоєм акторська пристрасність, скульптурна зовнішність, приємний голос і, найголовніше, – майстерність психологічної гри – ці риси актор. таланту виявлялися вже в перших ролях В. Лук'янця. Він міг поєднати зовнішню «декора-

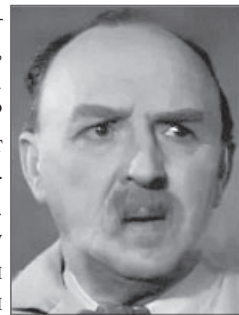
тивність» романтичних героїв з тремтливостю їхнього душевного життя.

Ролі: Чезаре («Поцілунок Чаніти» Ю. Мілютіна), Гірей («Маруся Богуславка» М. Старицького), Гаральд («Ярослав Мудрий» І. Кочерги), Долон («Касандра» Лесі Українки), Петро Чиж («Рядові» О. Дударева), Байда («Байда. Князь Вишневецький» П. Куліша), Богун («Богдан Хмельницький» С. Носаня), Лестер («Дженні Герхардт» Т. Драйзера, Будягін («Діти Арбату» А. Рибаківа), Шельменко («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Прокіп («Дамських справ майстер» Д. Шевцова), цар Латин («Енеїда» І. Котляревського), Старшина («По ревізії» М. Кропивницького) та ін.

Лит.: Лук'янець Володимир Олександрович [Електрон. ресурс] // *Славетні запоріжці*. URL : http://sites.znu.edu.ua/news_details/news_id=6434&lang=ukr.

ЛЮБИЧ (Любушкін) Іван Сергійович (05.11.1899, Москва – 16.02.1981, Харків) – актор театру та кіно, режисер, викладач. Засл. артист УРСР (1948). Нар. артист УРСР (1954). Нагородж. орденом Труд. Червоного Прапора (1960); почесними грамотами Верх. Ради Азербайджану (1961), Бурят-монгольської АССР (1944) і М-ва культури Латвійської РСР (1963).

У 1910 закінч. Москов. міське уч-ще; 1914 – торг. шк. ім. Алексєєвих (Москва). Навчався актор. мистецтву в драм. студії режисера Малого т-ру М. О. Попова (1915), який дуже вплинув на нього; згодом – на реж. ф-ті Москов. заочного ун-ту робітників мистецтва (1931–1933); у Вечірньому ун-ті марксизму-ленізму в Харкові (1951–1953).

Працював конторником в торг. компанії; у 1918 воював у Червоній Армії, був полковим квартирмейстером. Від 1920 – актор, реж., кер. Пересувного т-ру Червоної Армії, який було розформовано у 1923. Грав в Харків. Червонозавод. укр. драм. т-рі (1923–1924); у т-рі «Червоний факел» (1926–27), у Миколаїв. т-рі (1929), у Грозному (1931–1933), у Астрахані (1933), у т-рах Воронежа, Донецька, Іванова, Краснодара, Сімферополя, Тули, Євпаторії, Житомира, Пермі. У 1934–1978 працює актором, а згодом і режисером, Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Викладати акторську майстерність і сцен. мову почав 1939 в Харків. театр. уч-щі, пізніше в Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), де працював до 1967. Серед учнів – *Р. Кірина*.

Репертуарний лист актора складається з багатьох ролей в класичних п'єсах: *Вожак* («Оптимістична трагедія» В. Вишневського), *Войницький* («Дядя Ваня» А. Чехова), *Городничий* («Ревізор» М. Гоголя), *Лопахін* («Вишневий сад» А. Чехова) генерал *Рибаков* («Іван Рибаков» В. Гусєва), *Вершинін* («Бронепоезд 14-69» В. Іванова), *Курслепов* («Горяче серце» О. Островського), *Прибитков* («Остання жертва» О. Островського), *Великатов* («Таланти і поклонники» О. Островського), *Забелін* («Кремлівські куранти» М. Погодіна), *Генерал Рудня* («Люди в шинелях» Рачади), *Кошкін* («Любов Яровая» К. Треньова), *Косогоров* («Втеча з ночі» Братів Тур), *Доменіко* («Філумена Мартуруано» Е. де Філіппо), *Святослав* («Сон князя Святослава» І. Франка), *Андрій Прозоров* («Три сестри» А. Чехова).

Серед реж. робіт: «Хлопець з нашого міста» по К. Симонову (1941),

«Пігмаліон» Б. Шоу(1947), «Весілля Кречинського» О. Сухово-Кобиліна (1949), «Остання жертва» О. Островського (1952).

Має декілька кінематограф. робіт: *Аркадій Малина* – «Коні не винні» (1956, реж. С. Комар); *Павел Дорошенко* у двосерійній стрічці «Київка», (1958, реж. Т. Левчук); адвокат у фільмі «Звинувачуються у вбивстві» (1969, реж. Б. Волчек).

Лит.: Анничев О. Артист, рожденный революцией [Електронний ресурс] / О. Анничев. URL . www.rusdrama.kh.ua.

М

МАМОНТОВ Альберт Якович (27.07.1927, Суми – 06.08.1999, Владивосток) – актор, театр. педагог, майстер худож. слова, громад. і культур. діяч. Доц. (1977). Чл. Всерос. театр. т-ва (1964). Чл. Всеукр. т-ва укр. мови ім. Т. Шевченка в Києві (1989). Один з ініціаторів створення й засновник Т-ва укр. культури Примор. краю. Син укр. письменника і театрознавця *Якова Андрійовича Мамонтова*.

Навчався на актор. ф-ті Харків. театр. ін-ту (1944–1948, худож. кер. – *Лесь Сердюк*). Був залишений викладачем на каф. сцен. мови (1948–1961), обіймав посаду зав. кафедри (1960–61). Працював диктором, артистом-читцем і режисером Харків. обл. радіо. Викладав сцен. мову в Держ. студії з підготовки актор. кадрів при Харків. акад. т-рі ім. Т. Шевченка, виступав у пресі як театр. критик.

Від 1964 мешкав у м. Владивосток. В 1971–79 та 1983–87 – зав. каф. актор. майстерності Далекосхід., 1979–1983 – Краснояр. ін-тів мистецтв. Пед. діяльність поєднував з концертною, виступаючи як артист-декламатор. Вважається засновником проф. літ. естради в Примор. краї (РФ), підготував близько 20 сольних літ. концертів, з якими активно гастролював по містах Далек. Сходу й Сибіру. Протягом 1960–80 рр. влаштовував літ. концерти, присвяч. пам'яті Т. Шевченка та ін. укр. письменників, серед яких – «Борг Україні» (тв. Т. Шевченка, І. Франка, Я. Мамонтова, В. Чечвянського, 1964), «Усмішки України» (1965), «Думи мої, думи мої» (до 175-річчя Т. Шевченка, 1989), «Вишневі усмішки» (твори О. Вишні, 1989), що були чи не єдиним виявом укр. культур. життя у далекосхід. регіоні на той час, а також концерти з тв. рос., япон., якут. авторів. Автор багатьох праць з історії та теорії театр. мистецтва, мемуарів «Прощальний ужин на Азорських островах», п'єс «Гра в піжмурки» та «Роззява» (1979, спільно з Б. Хмельницьким), театр. рецензій.

Основні праці: Поэтический театр / Далевост. ин-т искусств, кафедра мастерства актера и режиссуры. Владивосток : Далевост. кн. изд-во, 1976. 40 с.; Поэтическое представление : (Проблемы и практика жанра) Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1986. 70, [2] с.; Прощальный ужин на Азорских островах: мемуары / сост. А. А. Попок. Киев : Альтерпресс, 2003. 312 с.; Театр воображения : [Худож. чтение и рассказывание]. Красноярск : Кн. изд-во, 1989. 45, [2] с.

Лит.: Попок А. А. Українські поселення на Далекому Сході : Історико-соціологічний нарис / А. А. Попок. Київ : [Б. в.], 2001. 304 с.; Попок А. А. Мамонтов Аль-

берт / А. Попок, В. Б. Євтух, В. П. Троцинський // *Далекосхідні українці: історія, культура, форми самоорганізації* / А. Попок, В. Б. Євтух, В. П. Троцинський. Київ, 2008. С. 130–131; Кандиба В. Феномен Альберта Мамонтова / Віталій Кандиба // *Українська культура*. 1992. № 3. С. 6–7; Мамонтов Альберт Якович // *Зелений Клин : (Український Далекий Схід) : енцикл. довід.* / уклад В. Черномаз. Владивосток, 2011. С. 133–134; Попок А. А. Мамонтов Альберт Якович [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : Наук. думка, 2009. 790 с. : іл. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Mamontov_A_Ya.*

МАМОНТОВ Яків Андрійович (20.10.1888, с. Шапошникове Сум. обл. – 31.01.1940, Харків) – поет, драматург, історик укр. драматичної літератури й театру, викладач. Батько *Альберта Мамонтова*, актора, театр.-культур. діяча і педагога.

Я. Мамонтов навчався у Дергачів. сільськогосп. уч-щі і два роки працював агрономом. В 1911–1914 навчався в Москов. комерційному ін-ті, захистив канд. дисертацію «Проблема естетичного виховання».

Від 1920 працював викладачем ф-ту соціального виховання. Харків. ін-ту нар. освіти. Організував при ін-ті театр. студію, писав для неї п'єси, робив інсценівки. Був керівником Укр. держ. театр. студії (УДЕРТЕС), викладав естетику та психологію творчості. Керував також Укр. держ. т-ром ім. Т. Шевченка.

В кін. 1920 рр. очолював каф. драматургії в Харків. муз.-драм. ін-ті, викладав теорію драми. Написав ряд праць з теорії драми.

Мамонтов – драматург укр. модерну, що наслідував традицію єв-

роп. модерної драматургії – Г. Ібсена, М. Метерлінка, О. Олеса, В. Винниченка, а також теоретик укр. драматургії, якій створив науково обґрунтовану періодизацію укр. театру, розробив системний метод дослідження театр.-драматург. процесів.

Автор п'єс «Веселий хам» (1921), «Коли народ визволяється» (1924), «До третіх півнів» (1925), «Республіка на колесах» (1928), «Гетьманщина» (1930–1939).

Основні праці: На театральних роздоріжжях: Публіцистика. Х. : Книгоспілка, 1925. 64 с.; Українська драматургія передреволюційної доби (1900–1917) // *Червоний шлях*. 1926. № 11–12. С. 176–203; Театральний фронт перед Жовтневим десятиріччям // *Нове мистецтво*. 1927. № 22. С. 2–3; Трагікомедія – жанр нашого часу: 3 поточних нотаток драматурга // *Нове мистецтво*. 1928. № 4. С. 4–5; Трагікомедія і логика Леся Курбаса // *Нове мистецтво*. 1928. № 13. С. 2–5; Театральний стандарт: (3 листів до молодого режисера) // *Радян. театр*. 1929. № 1. С. 32–34; Драматургія в театральному аспекті (до питання про наукове вивчення драматичних творів) // *Радянський театр*. 1930. № 3–5. С. 20–28; Драматургія І. Тобілевича // *Тобілевич І. Твори. Х.; К., 1931. Т. 6. С. 143–251*; Про діалог, монолог і ремарки // *Літ. критика*. 1936. № 9. С. 56–74; Театральна публіцистика / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт.: П. П. Перепелиця. К. : Мистецтво, 1967. 328 с.

Літ.: Гак А. Життя і творчість Я. А. Мамонтова / А. Гак // *Літ. журнал*. 1940. № 8–9. С. 134–154; Кротевич Є. Я. А. Мамонтов / Є. Кротевич // *Театр*. 1940. № 6. С. 29–31; Барабаш Ю. Яків Мамонтов / Ю. Барабаш // *Радянське літературознавство*. 1958. № 5. С. 90–104; Єршова М. С. Бібліографія творів Якова Мамонтова // *Рад. літературознавство*. 1958. № 5. С. 138–145; Кисельов Й.

Яків Мамонтов // *Українські радянські письменники. Критичні нариси. К., 1960. Вип. 4. С. 3–63*; Михайлин І. Л. Романтика Жовтня і жанр трагедії в творчості Я. Мамонтова // *Рад. літературознавство*. 1987. № 10. С. 15–21; Костюк Ю. Творча і громадська діяльність Якова Мамонтова / Ю. Костюк // *Твори / Я. Мамонтов. К., 1988. С. 5–35*.

Ю. Ю. Полякова

МАР'ЯНЕНКО (справж. прізвище – **Петлішенко**) **Іван Олександрович** (28.05.1878, хутір Сочеванов побл. с. Мар'янівка, нині Маловисків. р-ну Кіровоград. (Кропивниць.) обл. – 04.11.1962, Харків) – актор драматичного театру, викладач, кер. і засновник театр. закладів.

Нар. артист України (1940). Нар. артист СРСР (1944). Проф. (1946). Лауреат Сталін. премії (1947). Нагородж. орденом Леніна (1945), орденами Труд. Червоного Прапора (1947, 1951 і 1960).

Батько актора – Олександр Луквич Петлішенко – молодш. брат М. Л. Кропивницького, носив прізвище своєї матері – Петлішенко. Брат актора (молодш.) – Петлішенко Марк Олександрович (1880–1938), також театр. актор, був репресований.

І. Мар'яненко закінч. Куп'янське повітове уч-ще. Від 1895 працював в трупі М. Кропивницького. Від 1899 грав в антрепризах О. Сулова, Ф. Волика. У 1906 вступив до проф. театру М. Садовського, в якому утвердився переважно в ролях героїч. плану. Працював актором у Другому Київ. міськ. рос. драм. т-рі Б. фон Мевеса (1914); очолював «Г-во укр. акторів» за участю М. Заньковецької та П. Сак-

саганського (від 1915); був дир., реж. і актором Нац. зразкового т-ру (1917).

У 1923 *Леся Курбас* запросив актора до мистецького об'єднання «Березиль» (від 1935 – Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка). Після того, як Курбас був репресований (1933), І. Мар'яненко залишався в трупі т-ру (до 1958).

Разом з акторською, вів активну викладацьку діяльність. У 1907–1917 викладав у Київ. муз.-драм. школі ім. М. Лисенка, потім (1917–1925) – у новоствореному муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (зараз КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого).

У 1925–1941 викладав у Харк. муз.-драм. ін-ті, 1944–1961 – в Харків. театр. ін-ті (обидва тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського), де від 1944 очолював каф. майстерності актора. Серед учнів – *М. Борисенко, Є. Вороб'їова, А. Гаврюшенко, С. Дідусенко, О. Коваленко, І. Костюченко, М. Маценко, О. Петренко, Л. Попова, В. Робертів, В. Сухарева, М. Тягнієнко, В. Чайка, В. Шестопалов* та багато ін.

Репертуарний лист актора містить біля 300 театр. образів, зокрема, блискучі ролі Ярослава Мудрого («Ярослав Мудрий» І. Кочерги), Ленгдона («Глибокі корні» Тоу і Д'Юссо), Вальтера («Підступність та кохання» Ф. Шиллера), Земляника («Ревізор» М. Гоголя), Хома Кичатий («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Гонта («Гайдамаки» за Т. Шевченком), Омелько («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Дон Жуан («Камінний господар» Лесі Українки), Жадів («Тепленьке місце» О. Островського), Тартюф («Тартюф» Ж.-Б. Мольєра). Знявся у фільмах «Злива» (1929), «Фага-моргана» (1931), «Коліївщина» (1933), «Прометей» (1936).

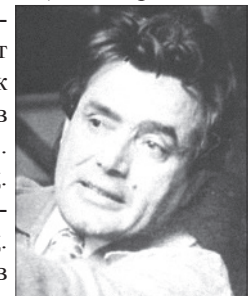
Скульптурна група пам'ятника Т. Шевченку в Харкові роботи

М. Г. Манізера містить образ Гонти з поеми «Гайдамаки», втілений саме *І. Мар'яненком* в постановці Леся Курбаса; на харківському будинку, де жив актор, встановлено мемор. дошку, на його честь названі провулки у Харкові і Києві.

Основні праці: *Минуле українського театру, спогади.* К. : Мистецтво, 1951; *Сцена, актори, ролі.* К. : Мистецтво, 1964; *Велика школа // Театр. 1962. № 12.* С. 83–85.

Літ.: Гельфандбейн Г. І. О. Мар'яненко. Народний артист СРСР / Г. Гельфандбейн. Х., 1947; Чаговець В. І. О. Мар'яненко. Народний артист СРСР / В. Чаговець. К., 1947; Тернюк П. Іван Мар'яненко / П. Тернюк. К. : Мистецтво, 1968; Корнієвська О. Мар'яненко Іван Олександрович / О. Корнієвська // *Енциклопедія історії України : у 10 т. К. : Наук. думка, 2009. Т. 6. С. 542;* Іванова Н. Матеріали І. О. Мар'яненка в колекції Харківського історичного музею [Електрон. ресурс] / Н. Іванова // *13 Сумцовські читання: Сучасний музейний заклад: проблеми вивчення, збереження та популяризації національної історико-культурної спадщини.* Харків, 2007. URL : <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2007/article.html?n=225>; Черняк Н. Наймолодший з корифеїв: До 130-річчя першої української професійної трупи / Н. Черняк // *Народне слово.* 2011. 1 вересня. С. 9.

МАЦЕНКО Мико́ла Па́влович (12.01.1929, с. Меловатка (тепер Луган. обл. – 2.05.2013, Київ) – кінорежисер, сценарист, письменник. Нар. артист УРСР (1983). Академік Нац. акад. мистецтв України (1997). Проф. (2007). Голова Нац. спілки кінематографістів України. Чл. Нац. спілки письменників

України.), Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1982); Держ. премії України ім. О. Довженка (2011).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1953, майстерня І. Мар'яненка).

Від 1957 працював на Київ. кіностудії худ. фільмів. У 1989–2004 обіймав посаду директора, згодом – ген. дир. Київ. кіностудії ім. О. Довженка. У 1996 став засновником Акад. мистецтв України, а за рік – її дійсним членом (академіком). Від 2004 – академік-секретар відділення кіномистецтва Нац. акад. мистецтв України.

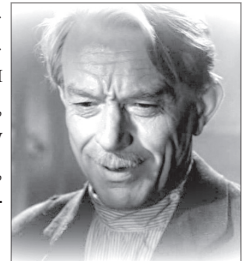
Поставив спектакль «Будинок, де все шкереберть» А. Портеса (1995) на сц. Нац. т-ру рос. драми ім. Лесі Українки. М. Мащенко є автором низки книг: «Зоря для матері» (1983); «Мамо, рідна, єдина...» (1991); «Відьма-енкаведистка» (2000); «Ви бачили, як плаче птаха...» (2003); «Спогад про любов. Троє» (2004); «Остання атака» (2005); «Василь Земляк в усмішках Миколи Мащенко» (2006). Також – автор книг з історії телебачення.

Фільми: «Хочу вірити» (1965), «Комісари» (1970), «Іду до тебе...» (1971), «Як гартувалась сталь» (6 серій, 1973), «Шлях до Софії» (5 серій, 1978), «Овід» (3 серії, 1980), «Паризька драма» (1983), «Мамо, рідна, любима...» (1986), «Все перемагає любов» (1987), «Зона» (1988, спільно з С. Шахбазяном), «Кобзар» (1993), «Вінчання зі смертю» (1992), «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2008) та ін.

Літ.: Лемешева Л. Я твоя, живое время / Л. Лемешева. М. : Бюро пропаганды сонет. искусства, 1981. С. 64; Стеблина М. Невгамовний Мащенко / М. Стеблина // *Літературна Україна*. 2003. № 36. С. 2; Панкрат'єв С. Вогонь фільму Миколи Мащенко «Богдан-Зиновій Хмельницький» очищує душу українського народу / С. Панкрат'єв // *Правда України*. 2007. № 35. С. 24–25; Микола Мащенко:

Син сім'ї довженківців / Діалог веде Лариса Брюховецька // *Кіно-театр*. 2007. № 2; Яремчук А. Своім життям піднятися до себе: Лист Миколі Мащенко / А. Яремчук // *Українська культура*. 2008. № 12. С. 1; Бондарчук П. М. Мащенко Микола Павлович / П. М. Бондарчук // *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 566; Бугаєва Н. Вершини кинорежисера Николая Мащенко / Н. Бугаєва // *Новини Сватівщини*. 2009. № 7–8. С. 1–3; Іваницький С. Николай Мащенко / С. Іваницький // *Факты*. 2009. № 231. С. 7; Цымбал Г. Николай Мащенко: Экран был моим домом / Г. Цымбал // *Профиль*. 2010. № 47. С. 52–55.*

МІЗИНІЄНКО Віктор Микитович (23.08.1903, Харків – 21.09.1976, Харків) – актор, педагог. Нар. арт. УРСР (1972). Нагородж. Орденом Червоної зірки (1944), медалями «За оборону Сталінграду» (1943), «За перемогу над Німеччиною» (1945).

Навчався в шк. комерційних знань (1918–1919), на курсах телеграфістів (1925), у філії театр. ін-ту при ТРОМі (т-р робітн. молоді) (1930–1933). Екстерном закінч. актор. ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1948–1953).

Був актором Харків. ТРОМу (1929–1935), після злиття Т-ру робітн. молоді з Т-ром революції працював у Т-рі Лен. Комсомолу (1935–1940). У 1940–1941 був переведений разом з усім театром до Чернівців, де входив до складу трупи Чернів. держ. драм. т-ру. Від 1941 – актор Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка.

Викладацьку роботу починав асистентом каф. майстерності актора Харк. держ. театр. ін-ту на курсі *Леся Сердюка* (1947). З перервами викладав на каф. до 1969 (на посаді ст. викл. або погодинно). Серед його учнів – *С. Максимчук*.

Ролі: Шельменко («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Іван Непокритий («Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького), генерал Пероцький («Патетична соната» М. Куліша), Аус («Перекоп» І. Кавалерідзе), Чугунов («Вовки і вівці» О. Островського), Колобок («Трибунал» Макайонка), Блазень («Дванадцята ніч» В. Шекспіра) та ін. Знімався у фільмах «Зелений фургон» (1959), «На київському напрямку» (1968).

Лит.: Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.

М. О. Дербас

МІЛЮТЧЕНКО Ганна (Галина) Іванівна (1927–2011) – актриса, театрознавець, викладач сцен. мови. Член УТТ. Чоловік – засл. працівник культури України Ю. П. Московченко; син – засл. діяч мистецтв України *В. Ю. Московченко*. Нагородж. медалями «Ветеран праці» та «60 лет победы в Великой Отечественной войне» як її учасниця; грамотами керівництва ХНУМ ім. І. П. Котляревського, Харків. облуправління культури. Має подяки облвиконкому Ради нар. депутатів, М-ва культури і мистецтв України за підготовку висококваліфікованих фахівців (1999), почесну відзнаку М-ва культури і мистецтв України за багаторічну плідну працю в галузі культури (2002).

Закінч. три курси актор. ф-ту і повний курс на театрознав. ф-ті Харків. театр. ін-ту (1950).

Працювала на різних адмін.-творчих посадах в м. Луганськ – як викл.

історії т-ру, диктор обл. радіокомітету, літ.-муз. редактор і актриса розмовного жанру обл. філармонії (авторка літ. програм до симф. концертів; худож. текстів до фрагментів з опер Ю. Шапоріна «Декабристи», «Алеко» С. Рахманінова, ораторії В. Юрловського «Зоя»), завліт, викл. сцен. мови в театр. уч-щі (1963–1967). З 1968 – викл. Харків. ін-ту культури.

Від 1968 – ст. викл. каф. сцен. мови ХДІМ, згодом – на посаді доц. та зав. каф. сцен. мови (1986–1988).

Проводила практич. заняття з техніки та постановки голосу (Сум. ТЮГ, 1986; Луган. укр. муз.-драм т-р, 1991, 1999, 2004; Харків. обл. т-р ляльок, 2002); як член УТТ давала відкриті рецензії щодо стану укр. сцен. мови в театр. закладах. На громад. засадах протягом 10 років читала лекції при Харків. облвиконкомі та вела практич. семінари з питань культури та виразності слова (зокрема, в нац. укр. святах і обрядах), проводила заняття зі сцен. мови на курсах підвищ. кваліфікації вчителів шкіл та педагогів ВНЗ відповідного профілю.

Студенти ХДІМ під її керуванням неодноразово здобували звання лауреатів конкурсів та фестивалів, зокрема, все союз. конкурсу артистів естради, згодом гастролуючи по регіонах України та за кордоном (С. Савлук, К. Лукашов, В. Дерюжка, Г. Рябець), брали участь у телевіставах (К. Гичка, С. Носенок), у концертах як читці (О. Мірошникова, О. Іноземцева, Л. Дібрівна). Серед учнів Г. Мільютченко – засл. артисти України Л. Мамикіна, Н. Мельник, В. Самчук, В. Угольніков, О. Заворотній, І. Муха, П. Кучін, С. Крамаренко, засл. артист Росії Т. Федоров, нар. артист України О. Гетьманський.

Г. Мілютченко працювала з директорами театрів, засл. діячами мистецтва України М. Захаревич (Київ) та В. Московченко (Луганськ); режисерами А. Канцедайлом (Дніпропетровськ), В. Грушецьким, Д. Смагіним, О. Іноземцевим. Провідні актори харків. т-рів І. Кобзар та О. Богатирьова, телеведучій М. Костюченко – її колишні студенти – стали викладачами сцен. мови у різних навч. закладах. Майже весь випуск акторів-лялькарів 1996 р. поповнив колектив ХАТЛ ім. В. А. Афанасьєва; група випускників влилася в Київ. респ. т-р.

Г. Мілютченко займалася переклад. діяльністю. В її перекладах укр. мовою йшли вистави за А. Крісті «Загадка дому Верньє» (Луган. акад. т-р) та Г. Андерсеном «Казки Андерсена» (ХАТЛ ім. В. А. Афанасьєва).

Авторка наук.-метод. публікацій (13 робіт), зокрема, програми зі сцен. мови для спеціалізації «Акторське мистецтво театру ляльок» (вид. респ. методкабінетом, 1993), метод. розробка «Подолання типових орфоепічних помилок у студентів акторського та режисерського факультетів українського театрального вузу» (Харків, 1992), метод. рекомендації, статті в журн. і наук. зб.

І. І. Кобзар

МІРОШНИЧЕНКО Тетяна Кузьмівна (18.02.1933, с. Пашкове, тепер Барвінків. р-ну Харків. обл. – 15.12.2009, Запоріжжя) – актриса. Нар. артистка УРСР (1979). Нагородж. орденом «Знак Пошани».

Закінч. Харків. театр. ін-т (1956).

Від 1956 працювала в Запоріж. укр. муз.-драм. т-рі ім. Щорса (нині

ім. В. Магара), куди прийшла на запрошення В. Магара.

Яскрава та виразна зовнішність, приємний голос і прекрасна мова – ці якості, поряд із жіночою чарівністю і сильним характером визначали неповненість сцен. образів Т. Мірошниченко. Діапазон її голосу сягав від високих сопранових до контральтових нот. У її сцен. репертуар увійшло понад 160 ролей у виставах укр. та світової класики, в сучасних п'єсах, серед них: Харитина («Наймичка» І. Карпенка-Карого), Наталка («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Таня («В пошуках радості» В. Розова), Маруся («Маруся Богуславка» М. Старицького), Кассандра («Кассандра» Лесі Українки), Васса («Васса Железнова» М. Горького), Матір («Вій, вітерець!» Я. Райніса), Дженні Герхардт (однойменна вистава за романом Т. Драйзера), тьотя Мотя («Слобожанський анекдот» за п'єсою М. Куліша «Мина Мазайло»), Бабуся («Вісім люблячих жінок» Р. Тома), Бернарда («Дім Бернарди Альба» Ф. Г. Лорки).

Займалась пед. роботою – викладала курс сцен. мови в муз. уч-щі ім. П. Майбороди; брала найактивнішу участь у громад. житті: очолювала обл. організацію тов. «Просвіта» та обл. організацію «Меморіал», обиралася депутатом міськради.

Лім.: Пам'яті Тетяни Мірошниченко // *Письменницький портал Пуліпа Орлика* [Електрон. ресурс]. URL : http://pilyurik.com/index.php?option=com_content&view=article&id=194:2009-12-17-12-06-43&catid=1:latest-news; Серета В. Гармонія краси й таланту Тетяни Мірошниченко / В. Серета // *Письменницький портал Пуліпа Орлика* [Електрон. ресурс]. URL : http://pilyurik.com/index.php?option=com_

*content&view=article&id=548:-80-
&catid=1:latest-news.*

МОРСЬКИЙ (Морской) Володимир Савелійович (справжнє

ім'я – Вульф Савелійович Мордкович (1899, Катеринослав, нині Дніпро – 1952, Івдельлаг, Свердлов. обл.) – журналіст, театральний критик, педагог.

У 1918 вступив до Харків. мед. ін-ту, який змушений був залишити після 4 курсу через складне матеріальне становище.

Працювати почав досить рано: з 1917 – співробітник пошти; у 1919–1921 – секретар штабу військ ВОХР (війська внутріш. охорони); 1921–1922 – культпрацівник 20-ї бригади ВОХР.

Від 1922 розпочинається журналіст. діяльність В. Морського в харків. газеті «Пролетарий», де він проходить шлях від секретаря і репортера до зав. відділом і працює до закриття видання у 1936. У 1936–1938 – зав. відділом культури газети «Харьковский рабочий». У 1939–1941, 1944–1949 – співробітник газети «Красное знамя» (відп. секретар, зав. відділом культури). Друкувався також у харків. газеті «Комуніст», респ. газеті «Радянське мистецтво», журналі «Театр» (Київ), всесоюз. газеті «Известия» (Москва), нерідко під псевдонімами «Вл. М.», «М», «Нейві». Публікації В. Морського присвяч. різноманітним сторінкам мистець. життя Харкова кін. 1920 – поч. 1950 рр. Серед них – відгуки на вистави проф. харків. т-рів (значна частка присвяч. оперним виставам, з рецензій на які власне і розпочиналась його рецензент. діяльність), на гастрольні виступи та вистави са-

модіальних колективів, тв. портрети митців, з кін. 1940 рр. активно рецензував новинки кіно. Музика – справжня пристрасть В. Морського, про що свідчать не тільки рецензії на вистави муз. театрів, а й огляди творчості молодих композиторів, рецензії на пісенні новинки тощо.

У 1944–1949 викладав на каф. історії т-ру Харків. театр. ін-ту. Як один з найактивніших рецензентів Харкова, був запрошений для викладання профільної на театрознав. ф-ті дисципліни – «Рецензентський практикум» для першого набору театрознавців. Серед учнів В. Морського – В. Айзенштадт, О. Бойко, А. Борисова, А. Іванова, Л. Попова, Н. Рудова, М. Чернова.

У 1949 став однією із жертв сталін. кампанії боротьби з «безродними космополітами», у 1950 р. за звинувач. в антирадян. агітації був засуджений на 10 років таборів. Помер на засланні (1952). У 1956 Президія Харків. обл. суду визнала В. Морського невинним і припинила справу за відсутністю складу злочину.

Основні праці: Вл. М. Бенефис Литвиненко-Вольгемут: «Гальяка», муз. Моношко // *Коммунист. 1924. 2 февр.*; Вл. М. Новые певцы в Госопере // *Коммунист. 1924. 14 марта*; Вл. М. Одесская опера в Харькове. «Князь Игорь» // *Пролетарий. 1927. 9 янв.*; Морской Вл. Театр творец: (Пять лет театра «Березиль») // *Пролетарий. 1927. 22 апр.*; М. Вл. Хотя ты и в новой коже...: «Народний Малахій» в «Березоле» // *Пролетарий. 1929. 10 лип.*; Морской В. Юные седины: «97» Кулиша в «Березоле» // *Пролетарий. 1930. 1 груд.*; Нейви. Вперед и выше: Пять лет украинской оперы // *Пролетарий. 1930. 26 дек.*; Морской В. «Как закалялась сталь» в Театре рабочей молодежи // *Харьк. рабочий. 1937. 11 мая*; Александр Григорье-

вич Крамов: [К 30-летию сценической деятельности] // *Харьк. рабочий*. 1938. 22 мая; Морской В. Подолання інерції: [Діяльність Театру Лен. Комсомолу в Харкові] // *Театр*. 1939. № 2. С. 36–40; Морской В. Харьковский театр им. Шевченко в Москве // *Известия*. 1939. 20 мая; Морской В. Шлях актриси: [В. Чистякова] // *Театр*. 1940. № 12. С. 27–30; Морской В. Театральні художники Харкова: [А. Петрицький, В. Меллер, О. Хвостов, Г. Цапок, Н. Соболев, С. Йоффе, М. Калашніков, С. Сонечкін, Д. Овчаренко] // *Радян. мистецтво*. 1945. 17 квіт.; Морской В. Молодые актеры: [Харьк. театра им. Т. Шевченко] // *Кр. знамя*. 1946. 2 июня; Морской В. Островский, прочитанный заново: «Бешеные деньги» в Театре им. М. Ермоловой // *Кр. знамя*. 1948. 24 июля; Морской В. Облик героической юности: О фильме «Молодая гвардия» производства студии им. А. М. Горького // *Кр. знамя*. 1948. 12 окт.; Морской В. «Мещане»: Премьера в Харьк. русском драм. театре // *Кр. знамя*. 1948. 28 нояб.

Лит.: Ботунова Г. Я., Горбенко А. Г. Из истории театрального образования в Харькове: [В т. ч. упомин. В. Морской, препод. Театр. ин-та на кафедре истории театра (с 1944 г.)] / Г. Я. Ботунова, А. Г. Горбенко // *Харьковский институт искусств*. 1917–1992. X., 1992. С. 288; Айзенштадт В. Харьков театральный: ст., рец., заметки 50-х – 80-х годов / В. Айзенштадт. X., 1996. 183 с. О В. Морском: С. 3; Айзенштадт В. Это было недавно – это было давно / В. Айзенштадт // *О Лева Лившице: Воспоминания друзей*. X., 1997. С. 85–91; Милявский Б. Лева Лившиц Л. Жаданов / Б. Милявский // *О Лева Лившице: Воспоминания друзей*. X., 1997. С. 3–16; Демиховский Н. Один из нас: [В т. ч. о В. Морском В. Мовшовиче] / Н. Демиховский // *О Лева Лившице: Воспоминания друзей*. X., 1997. С. 24–37; Бахмет Т. Б. Дело «воинствующего космо-

полита»: (О харьковском театральном критике В. Морском) / Т. Б. Бахмет // *Новый Ковчег: Лит.-худ. альманах*. X. : *Каравелла*, 2002. С. 304–306; Бахмет Т. Б. «Праха мертві псевдоніми...»: Драма-хроніка 1949 року в двох діях з прологом та епілогом. В ролі Космополіта В. С. Морський [Електрон. ресурс] / Т. Б. Бахмет. URL : <http://h.ua/story/162271/>; Коваленко Ю. Постаць театрального критика Володимира Морського в контексті театрального життя Харкова 30-х – 40-х років ХХ століття / Ю. Коваленко // *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*. 2013. Число 12. С. 208–216.

Я. В. Партола

Н

НЕНАШЕВ Володимир Іванович (14.03.1920, Русаново Новохопільського району Воронезької обл. – 06/07.11.1995, Москва) – актор, режисер, педагог. Засл. діяч мистецтв РРФСР (1968). Нар. артист України (1973). Дружина – актриса, педагог Ніна Подолова.

Закінч. Держ. ін-т театр. мистецтва ім. А. В. Луначарського в Москві (1944, курс М. М. Тарханова, В. В. Белокурова).

У 1944–1951 працює режисером Таганроз. драм. т-ру. У 1951–1963 – реж. т-рів Ростова-на-Дону, Ворошиловград, Києва. У 1963–1975 – голов. реж. Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. У 1975–1978 – голов. реж. Київ. рос. драм. т-ру імені Лесі Українки.

Наріжним каменем у його творчій роботі упродовж 12 років керівництва харків. «російською драмою» було звернення до класики. Саме

у цей період т-ру був наданий статус академічного.

Його головні вистави: «Піднята цілина» та «Тихий Дон» за М. Шолоховим, «Безприданниця» та «Без вини винні» О. Островського, «Лихо з розуму» О. Грибоедова, «Маскарад» М. Лермонтова, «Три сестри» А. Чехова, «Кремлівські куранти» М. Погодіна, «Пам'ять серця» О. Корнійчука, «Міщани» М. Горького.

Окремою яскравою сторінкою постає пед. діяльність В. І. Ненашева. У ХДІМ (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) він викладав акторську майстерність (1966–1974) та випустив два актор. курси. І сьогодні зі широю вдячністю згадують свого дбайливого вчителя чимало досвідчених, відомих театр. акторів. Серед них – *С. Ковтун, А. Кубанцев, А. Лобанов, О. Сидоренко, В. Ровинський, В. Кошкін, В. Морус.* Довіра до акторської молоді, впевненість у її можливостях були взагалі притаманні В. Ненашеву. Викладав у Держ. ін-ті театр. мистецтва ім. А. В. Луначарського (від 1978, Москва, РФ).

А. П. Лобанов

НОРД-ЛЄВІН Бенедикт Назумович, справжнє прізвище – **Лєвін** (13/26.10.1901, с. Брусилів (тепер смт) Київ. губернії (тепер Житомир. обл.) – 3.(5?)10.1965, Москва) – театр. режисер, педагог. Нар. артист УРСР (1954). Проф. (1960).

Закінч. Білорус. держ. театр. ін-т в Москві (БілГПІС), де у 1922–1926 навчався одночасно на актор. та реж. відділеннях.

У 1920–23 був актором Драм. студії «Культур-Лига» в Києві; згодом переїздить до Москви, де потрапляє на навчання до Є. Вахтангова; також вчився у О. Дикого, В. Смишляєва, Л. Волкова, К. Котлубай.

У 1926–1932 (по закінченні ін-ту) працює в Мінську актором Держ. єврейського т-ру, на Білоруській кіностудії, режисером Білорус. держ. т-ру опери, педагогом в консерваторії.

У 1932–1936 мешкає в Москві. Працює реж. Москов. мюзик-холу, кер. Студії більшовицької комуни та Москов. Центрального ТРОМу (Т-ру робітнич. молоді, 1936). У 1933 був запрошений до МХТу-2. Розпочав роботу над «Американською трагедією» Т. Драйзера, вистава була здійснена на сцені МРХТ, де довгі роки йшла під назвою «Неминучість». Разом з А. М. Азар'їним поставив «Хороше життя» С. Амаглобелі. У 1938–1941 – худож. кер. Москов. Держ. Центрального ТЮГ, реж. Т-ру сатири.

У 1936–1938 – заступник худ. кер. Київ. т-ру рос. драми. У 1941–1946 – худ. керівник т-ру Червоної Армії Київ. військ. округу, який побував на різних фронтах. У 1946–1947 – реж.-постановник Одес. т-ру Революції, Київ. т-ру ім. Лесі Українки, Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка та Київ. т-ру ім. І. Франка. У 1947–1951 – заст. худ. керівника (голов. реж.) Київ. театру ім. І. Франка. 1951–1952 – реж.-постановник (згодом голов. реж.) Харків. т-ру ім. Т. Шевченка.

Б. Норд – видатний театр. педагог, який працював у різних навч. закладах та виховав не одне покоління акторів і режисерів. У 1936–38 – зав. каф. майстерності актора та режисури (1937) та в. о. проф. Київ. театр. ін-ту ім. І. Карпенка-Карого. 1938–1941 – педагог Держ. ін-ту театр. мистецтва («ГПІС»). У 1944–1946 – худож. кер. Одес. театр. уч-ща. Від 1948 – керівник курсу та доц. каф. майстерності актора Київ. театр. ін-ту ім. І. Карпенка-Карого. (Ймовірною причиною,

через яку Б. Норд був звільнений та залишив Київ, була т. зв. «справа космополітів», що супроводжувалася переслідуванням євреїв).

Від 1952 – доц. (згодом проф.) каф. режисури Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського). 1953–1963 – зав. кафедри. Серед учнів – режисери *М. Лукавецький, А. Шапіро, М. Шейко, Б. Засць, А. Літко*, ін. Звільнився в серпні 1963 у зв'язку з переїздом до Москви, де знову викладав в «ГІТІСі» у якості професора.

Вистави: в Київ. т-рі ім. І. Франка – «Молода гвардія» за О. Фадєєвим (1947), «Без вини винні» О. Островського (1948), «Макар Діброва» О. Корнійчука (1948), «Вас викликає Таймир» К. Ісаєва та О. Галіча (1948), «Учень диявола» Б. Шоу (1948), «Змова приречених» М. Вірти (1949), «Юліус Фучик» Ю. Буряківського (1949); в Харків. т-рі ім. Т. Шевченка – «Ліс» О. Островського (1940), «Єгор Буличов та інші» М. Горького (1947), «Глибоке коріння» Д. Гоу, А. Д'Юссо (1947), «Ревізор» М. Гоголя (1952), «Любов на світанні» Я. Галана (1952), «Крила» О. Корнійчука (1955), «Гамлет» В. Шекспіра (1956), «Чому посміхалися зорі» О. Корнійчука (1957), «Третя пагетична» М. Погодіна (1958), «Всіма забутий» Н. Хікмета (1959), «До побачення, хлопчики» за Б. Балтером, (1964). Його режисурі були властиві чіт-

кість прочитання п'єси, її сцен. малюнка, сила стриманих фарб, а вистави вирізнялися сцен. довголіттям.

Зіграв в фільмі «Ненависть» (1930, БелГосКино, реж. – Ю. Тарич). Спільно з режисером О. Швачко зняв фільм-виставу «Любов на світанні» з акторами Харків. т-ру ім. Т. Шевченка в 1957(9). Друкував статті з питань театр. драматургії, методики роботи з акторами, виступав на конференціях і диспутах.

Літ.: Айзенштадт В. Встреча с Гамлетом / В. Айзенштадт // *Харьков театральный: ст., рец., заметки 50-80-х гг. X. 1996. С. 91–95*; Антонова Н. Харьков / Н. Антонова // *Театр. 1956. № 10. С. 136–137*; Владимірова Н. В. Шекспір «Гамлет» / Н. В. Владимірова // *Український театр ХХ століття: Антологія вистав. К. : Фенікс, 2012. С. 550–557*; Горбенко А. Г. Харківський державний ордена Леніна академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. К. : Мистецтво, 1979. 200 с.; Коломієць Р. Г. Франківці. 1920–1995: театр і час, митець і влада, душа і сцена / Р. Г. Коломієць. К. : ТОВ «Сабат». 1995. 302 с.; Левин М. У кожного «свій» Шекспир: критические заметки / М. Левін // *Театр. 1957. № 8. С. 67–78*; МХАТ Второй: Опыт восстановления биографии / Под ред. И. Н. Соловьевой, А. М. Смелянского (гл. ред.), О. В. Егошиной. М. : «Московский Художественный театр», 2010. 956 с.; Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. К. : Інтертехнологія, 2006. 1054 с.; Норд Бенедикт Наумович // *Митці України : Енциклопедичний довідник / Упор.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза. За ред. А. В. Кудрицького. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 426*; Український драматичний театр : Нариси історії в двох томах. Т. 2: Радян-

Б. Норд зі студентами-режисерами

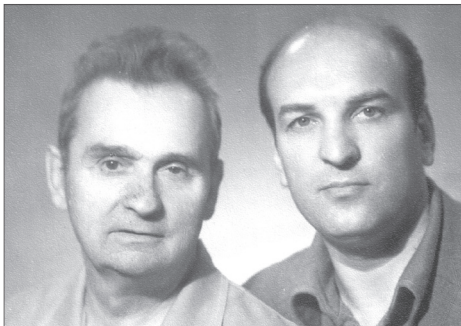
ський період / АН УССР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. К. : Видав. АН УРСР, 1959. 648 с.; Черкашин Р. О., Фоміна Ю. Г. Ми – березільці: театральні спогади-роздуми / Роман Черкашин, Юлія Фоміна. К. : Акта, 2008. 336 с.

О

ОЛЬХОВСЬКИЙ Трохим Карпович (27.04.1905, с. Сінне Богодухів. р-ну Харків. обл. – 14.12.1991, Харків) – актор, режисер, педагог.

Закінч. Харків. театр. уч-ще (1934) і Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (1947).

Працював актором Харків. укр. драм. т-ру ім.Т. Шевченка (1929–1945). Також викладав майстерність актора у Харків. театр. уч-щі (1934–1941). У 1941–1944 разом із колективом т-ру знаходився в евакуації у Семипалатинську, Кизил-Кію, Воронежі, Нижньому Тагілі. Від 1944 працював у Харків. театр. ін-ті на каф. майстерності актора (ст. викладач, доцент кафедри). У 1946–1951 – декан актор. ф-ту Харків. театр. ін-ту, 1966–1973 – декан театр. відділення ХДІМ. Паралельно працював у ХДІК.

Т. К. Ольховський (зліва) з актором
Олексієм Петренком

Серед його учнів – С. Бичко, В. Висовень, О. Ганноченко, С. Золотько, О. Петренко, М. Тягнієнко та ін. Нерідко виступав у якості перекладача творів світової драматургії укр. мовою для дипломних вистав.

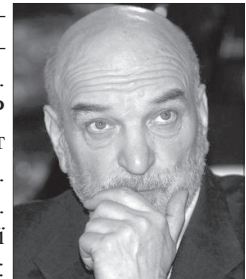
Основні праці: Станіславський К. С. Робота актора над собою. Ч. I та II. Щоденник учня / К. Станіславський ; переклад Т. Ольховського ; за ред. Ф. Гаєвського. Київ : Мистецтво, 1953. 671 с.; Те саме. Факсим. вид. Львів : КТАМ, 2011. 671 с.

Літ.: Ольховський Т. К. [О нем] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. X., 1992. С. 9, 387.*

Ю. Ю. Полякова

П

ПЕТРЕНКО Олексій Васильович (26.03.1938, с. Чемер Козелец. р-ну Чернігів. обл. – 22.02.2017, Москва) – актор театру та кіно. Засл. артист РРФСР (1984). Нар. артист РРФСР (1988). Нар. артист України (1999). Лауреат Держ. премії РФ (1999). Нагороди: Орден «За заслуги перед Вітчизною» IV ступеня (1998), Державна премія Росії (1999), Орден Пошани (РФ, 2014).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1961, курс *І. Мар'яненко*, педагог – *Т. Ольховський*).

У 1961–1962 – актор Запоріж. муз.-драм. т-ру ім. Щорса (тепер Запоріж. акад. обл. укр. муз.-драм. т-р ім. В. Г. Магара); у 1963–64 – актор Донец. обл. рос. акад. драм. т-ру

(м. Маріуполь). Від 1964 – актор Ленінград. т-ру ім. Ленсовета (СПб. акад. т-р ім. Ленсовета), куди був запрошений режисером І. Владимировим, у 1977 – актор Москов. драм. т-ру на Малій Бронній. Від 1978–1982 грав у МХАТі, 1982–1986 – актор т-ру «Школа драматичного мистецтва» (під кер. А. Васильєва); в 1991–1992 – актор т-ру «Школа сучасної п'єси». Від 1991 – актор кіностудії ім. М. Горького.

Володів непересічним акторським талантом, якому в рівній мірі підкорювались ролі як глибоко драматичного й героїко-трагічного плану, так і яскраві характерні і комедійні; співав, зокрема, любив укр. нар. пісні.

Серед театр. ролей – солдат Жан («Солдат та змея» Т. Габбе, 1965), слуга Бйонделло («Приборкання норовливої» В. Шекспіра, 1970), Свидригайлов («Злочин та кара» за Ф. Достоєвським, 1971), Платов («Лівша» за М. Лесковим, 1974), Большинцов («Місяць на селі» І. Тургенєва, 1977), Подкольосін («Одруження» М. Гоголя 1978) та багато ін.

Був надзвичайно популярним кіноактором, загалом знявся більш ніж у 80 кінофільмах, серед них – «Король Лір» (1971), «Агонія» (1974, Григорій Распутін), «Хвилі Чорного моря» (1975), «Двадцять днів без війни» (1976), «Оповідь про те, як цар Петро арапа женив» (1976), «Ключ без права передачі» (1976), «Одруження» (1977, Іван Кузьмич Подколесин), «Поїзд надзвичайного призначення» (1980), «Прощання» (1981), «Жорстокий романс» (1984), «Лев Толстой» (1984), «ТАРС уповноважений заявити...» (1984), «День гніву» (1985), «В'язень замку Іф» (1989, Аббат Фаріа), «Мушкетери двадцять років

потому» (1992, Карл І), «Сибірський циркульник» (1998, генерал Радлов), «У серпні 44-го...» (2000), «Чорна рада» (2000, Богдан Хмельницький), «Спогади про Шерлока Холмса» (2000, серіал; Артур Конан Дойл), «Не хлібом єдиним» (2005, професор Бусько), «Доктор Живаго» (2005, Тадей Казимирович), «Та, що біжить по хвилях» (2007, капітан Дюк), «Вольф Мессінг: той, що бачив крізь час» (2009, телесеріал; Йосип Сталін), «Стомлені сонцем-2» (2010, літній лейтенант-бухгалтер). Співпрацював з видатними режисерами Е. Рязановим, О. Германом, В. Фокініним, Е. Клімовим, Г. Юнгвальд-Хількевичем та ін.

Лит.: Андреев А. Алексей Петренко: Старость в основном ворчит. Разговор о кино, кризисе и поисках смысла жизни [Електрон. ресурс] / А. Андреев // *День Куві. ua*. 6.11.2008. URL : *Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/ru/article/kultura/aleksey-petrenko-starost-v-osnovnom-vorchit>*; Гиззатуллин В. Алексей Петренко: актер, который не боится экспериментов / В. Гиззатуллин // *Аргументы и факты*. 2013. 26 бер.; Жаковская Т. Алексей Петренко / Т. Жаковская // *Актёры советского кино. Л.: Искусство, 1979. Вып. 15 / Сост. М. А. Ильина. С. 208–227*; Стэпман И. Алексей Петренко : [буклет] / И. Стэпман. М. : Бюро пропаганды совет. киноискусства, 1981. 24 с.; [Петренко А.] Быть, кем родился : [беседа с актёром] // *Огонёк*. 1986. № 32. 9–16 авг. С. 17; Макаров А. Страсти по Петренко / А. Макаров // *Культура и жизнь*. 1987. № 7. С. 23–25; Аннинский Л. Притихший вулкан : [Алексей Петренко] / Л. Аннинский // *Мой любимый актёр: Писатели, режиссёры, публицисты об актёрах кино : [сб.] / Сост. Л. И. Касьянова. М. : Искусство, 1988. С. 63–74*; Черняев П. Алексей Петренко: Ни Бог, ни Дьявол /

П. Черняев // *Звёзды нашего кино : [Антология]. М. : АСТ, 2002. С. 123–141.*

ПЛЕТНЬОВ Аркадій Васильович (1.01.1908, м. Короча Курськ.

(нині Белгород.) обл. – 24. 04. 1978, Харків) – театрознавець, критик та педагог. Канд. мистецтвознавства (1952). Доц. (1963).

1938 закінч. театрознав. ф-т Москов. держ. ін-ту театр. мистецтва ім. А. В. Луначарського (нині РУТМ).

У 1938–1941 – викл. історії театру в Харків. театр. уч-щі. Повернувшись з фронту, з листоп. 1945 працював в Харків. театр. ін-ті на посаді заст. директора з наук. та учбової роботи (до 1963) та викладача каф. театрознавства. У 1946–1948 – директор Харків. театр. ін-ту. У 1968–1972 – проректор з наук. роботи ХДІМ.

Від 1947 по 1977 очолював каф. театрознавства (з невеликою перервою у 1961–62), чимало посприявши її становленню як наук. і методолог. центру на спільних з профільними кафедрами Москви та Ленінграду закладах. Багато в чому визначив головні напрямки і рівень роботи кафедри, багато працюючи над підвищенням ролі та значення наук.-метод. роботи, організацією щоріч. наук. конференцій, наук. студ. т-ва; запросив на кафедру провідних викладачів наук. і театр. закладів Харкова. Розробив низку метод. вказівок, зокрема, до курсів «Теорія драми» та «Семинар з театр. критики». За роки пед. діяльності виховав ряд висококваліф. театрознавців, що працювали в т-рах та закладах культури України та за її межами. Серед його учнів – Г. Ботунова, А. Горбенко, Т. Кіктева, Б. Поюровський, Н. Суворова, Л. Філіпенко та ін.

1975 А. В. Плетньов закінчив роботу над доктор. дисертацією за темою «З історії становлення радянського театру в Україні», в якій ґрунтовно відтворив театр. життя Харкова за два десятиліття (1917–1927), подаючи історію колективів, висвітлюючи мистецькі дискусії щодо шляхів розвитку т-ру та організаційні труднощі цієї доби. На жаль, за станом здоров'я захистити її не встиг.

Основні праці: У истоков харьковского театра. Х. : Харьковское книжное издательство, 1960. 163 с.; Роль театра «Березиль» в становлении метода социалистического реализма в украинском театре // Вопросы искусствознания (*Научные и методические работы XIII*). Вып. I. Х., 1969. С. 115–128.

Лит.: Ботунова Г. Я., Горбенко А. Г. Из истории театрального образования в Харькове // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. Харьков, 1992. С. 288*; Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства / Про Дому Меа : Нариси / Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського / Ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. Харків, 2007. С. 279–280; Логвинова Н. Р. Кафедра истории театра // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. Харьков, 1992. С. 299–304*; [про А. В. Плетньова – С. 9, 282, 288, 291, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 361, 390].

Я. В. Партола

ПОКОТІЛО Михайло Федорович (21.06.1906, с. Баршна Полтав. губ. – 1.09.1971, Київ) – актор, режисер, педагог, читець. Нар. артист УРСР (1953). Нагородж. медаллю «За доблесну працю в період Великої Вітчизн. війни» (1946), орденом «Знак Пошани» (1947).

Навчався в Київ. політех. ін-ті, але кинув навчання заради театру і в 1924

перевівся до Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка. Але родинний конфлікт (батько не бажав бачити сина актором) змусив його переїхати в Харків задля закінчення театр. освіти. У 1928–1930 був студентом Харків. муз.-драм. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

Обираючи професію, майбутній актор, який пишався своїм козацьким походженням, виявив свій незалежний козацький дух, коли проти волі батька пішов з дому заради театру. Перші акторські спроби здійснив у проф. виробничий театр. майстерні «Брама» при Київ. муз.-драм. ін-ті імені М. Лисенка (24.06 1923–1.10.1928). Далі, навчаючись в Харкові, водночас працював у Харків. держ. героїч. т-рі читця і у т-рі «Молодар» (молодий актор революції) при Муз.-драм. ін-ті (1928–1930). Після військ. служби у Червоноармій. т-рі по одному сезону працював у Харків. Червонозавод. укр. драм. т-рі, Укр. філармонії і Всеукр. радіо (драм. сектор).

Акторський талант М. Покотила розквітнув в Харків. укр. драм. т-рі імені Т. Шевченка, де він працював від 1933, і в кінематографі. Протягом роботи в т-рі актор вів щоденникові записи, які згодом стали основою для укладення ним репертуарних списків «Березіля» і Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка і цікавим іст. документом (джерелом інформації), що зберігається тепер у музеї театру. В останнє десятиліття свого життя актор повернувся до Києва і грав на сцені т-ру ім. І. Франка (1961–1971).

Педагогіка, здається, посідала в його творчому житті скромне місце – стаж роботи в Харків. те-

атр. ін-ті (тепер ХНУМ) – сім років (1950–1957), але, працюючи на каф. майстерності актора, він зробив вагомий внесок у здобутки навч. закладу, створення його іміджу. Серед учнів майстра – В. Ситник.

Легендарною театр. роллю М. Покотила була роль Шельменко-денщика в однойменній п'єсі Г. Квітки-Основ'яненка. Він не лише зіграв її 580 разів, а й був режисером при поновленні вистави (1948).

Серед численних образів, втілених на сцені – дяк Гаврила («Богдан Хмельницький» О. Корнійчука), Максим Кукса («Пошилися в дурні» М. Кропивницького), Сурмач («Єгор Буличов та інші» М. Горького 1947), Ісаак Мендоса («День прекрасних обманів» Р. Шерідана), аптекар Карлос («День народження Терези» Г. Мдівани), дід Остап («В степах України» О. Корнійчука). Знявся у фільмах «Педагогічна поема» (1955, Калина Іванович), «Одного чудового дня» (1956, Каліниченко), «Шельменко-денщик» (1957, Шельменко), «Партизанська іскра» (1958, батько Парфена), «З днем народження» (1962, начальник міліції), «Суворо гра» (1964, редактор газети), «Фараони» (1964, ф/спектакль). Втілював низку яскравих образів у телевиставах.

Лит.: Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Митці України : енциклопедичний довідник. К. : УЕ, 1992. С. 466; Искусство Украины. Библиографический справочник. К., 1977. С. 481.; Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березільці. Театральні спогади-роздуми / Р. Черкашин, Ю. Фоміна. Харків : Акта, 2008.

ПОЛЯКОВ Володимир Валентинович (20.12.1935 – ?) – актор, засл. артист України.

Закінч. Харків. театр. ін-т (1960, майстерня *Леся Сердюка*). Працював у Харків. ТЮГі. У 1990–2000 – актор Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Ролі: Бентлі («Вірна дружина» С. Моема), Роман («Діти сонця» М. Горького), Сафрон («Дядечків сон» за Ф. Достоевським), Городовий («Нелюд» М. Левітіна), Покупец № 2 («Черга» О. Марданя), Альфредо («Філумена Мартурано» Е. де Філіппо), Урядник («Поминальна молитва» Г. Горіна), Шафиров Петро Павлович, барон, віце-канцлер («Блазень Балакіреєв, або Придворна комедія» Г. Горіна).

Лит.: Владимир Поляков [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сайту Кино-Театр.РУ URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/post/294089/bio/>*.

ПОЛЯНСЬКА Євгенія Семенівна (1922–1985) – літературознавець, педагог. Канд. філолог. н. (1954). Доц. Закінч. ХДУ (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) у 1949; захистила канд. дисертацію. У 1950–1957 викладала укр. літературу в Харків. театр. ін-ті (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), а у 1957–1981 працювала у ХДІК (тепер ХДАК).

Осн. праці: Лірика Лесі Українки : дис ... канд. філол. наук. Харків, 1954. 270 арк. Образ Дон-Жуана в драмі «Камінний господар» // *V звітно-наукова конференція : Підсумки наук. роботи за 1960 р. (7–10 лют. 1961 р.) : прогр. і тези доп. / Харків. держ. бібл. ін-т. Харків, 1961. С. 62–63. Біблійні мотиви в ранній драматургії Лесі Українки (1901–1904) // XIII звітно-наукова конференція, присвячена 100-річчю з дня народження Н. К. Крупської : Підсумки наук. роботи*

*за 1968 р. (20–22 лют. 1969 р.) : прогр. і тези доп. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1969. С. 105–107; До проблеми про позитивний ідеал в ранній драматургії Лесі Українки // *Бібліотекознавство та бібліографія : міжвід. респ. зб. Харків, 1971. [Вип.] 10. С. 91–95; Програма з історії української радянської літератури / Харків. держ. ін-т культури ; уклад. Є. С. Полянська. Харків, 1977. 51 с.**

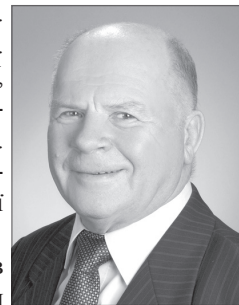
Ю. Ю. Полякова

ПОПОВ Юрій Васильович (13.11.1939, Харків – 25.07.2015,

Полтава) – актор. Нар. артист України (2001). Лауреат премії НСТДУ, худож. премії ім. П. Артеменко, Полтав. обл. премії ім. Л. Бразова, обл. премії ім. І. Котляревського.

У 1963 закінчив акторське відділення Харків. театр. ін-ту (майстерня *Д. Антоновича* та *М. Борисенка*). В дипломних виставах зіграв Бобчинського у гоголівському «Ревізорі» та діда Сливу в софронівській «Куховарці заміжній». По закінченні навчання був запрошений до Полтав. т-ру ім. М. В. Гоголя, в якому працював понад 50 років.

Створив більше 100 сцен. образів із класич. та сучасного театр. репертуара, серед них: Солопій Черевик («Сорочинський ярмарок» за М. Гоголем), Мартин Боруля («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Зевс, Латин («Енеїда» за І. Котляревським), Іван Непокритий («Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького), Строж («Пот ревізії» М. Кропивницького), Сірко «За двома зайцями» М. Старицького), Шельменко («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Полковник Піккерінг

(«Моя чарівна леді» Ф. Лоу), Тев'є («Тев'є-молочник» Г. Горіна), Фірс («Вишневий сад» А. Чехова).

Лім.: Орлова Є. Життя, віддане театру [Електрон. ресурс] / Є. Орлова // *Офіційний сайт Полтавського акад. обл. укр. муз.-драм театру ім. М. Гоголя*. URL : <http://teatr-gogolya.pl.ua/index/muzej/282-zhittja-viddane-teatru>; Сумна втрата. [Електрон. ресур] // Офіційний сайт Полтавського акад. обл. укр. муз.-драм театру ім. М. Гоголя. URL : <http://www.teatr-gogolya.pl.ua/novyny/383-sumna-vtrata>.

ПОПОВА Людмила Іванівна (1.06.1931, Київ – 26.09.2008, Харків) – актриса. Засл. артистка України (1960).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1953, майстерня І. О. Мар'яненка).

Працювала у Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1953–1986).

Основні ролі: Мехмене Бану («Легенда про любов» Н. Хікмета, реж. О. Глаголін, 1953), Ліля («Дочка прокурора» Ю. Яновського, реж. В. Гаккебуш, 1954), Офелія («Гамлет» В. Шекспіра, реж. Б. Норд, 1956), Лучицька («Талан» М. Старицького, реж. В. Воронов, 1958), Христя («Повія» П. Мирного, реж. В. Крайниченко, 1960), Оксана («Гайдамаки» Т. Шевченка в інсценізації Л. Курбаса, режисери О. Сердюк, В. Крайниченко, 1961), Гітель («Двоє на качелях» У. Гібсона, реж. В. Крайниченко, 1963), Нюра («В день весілля» В. Розова, реж. Л. Танюк, 1964), Марина («Марина» М. Зарудного за мотивами творів Т. Шевченка «Марина», «Княжна», «Слепая» і «Петрусь», режисери В. Крайниченко і Є. Кінщина, 1964), Марія («Розплата» О. Корнійчука, реж. В. Оглоблін, 1966), Зіна («Чудаки» М. Горького, реж. В. Оглоблін, 1967), Дженні («Тригрошова опера» Б. Брехта, реж. І. Гріншпун,

1975), Огюстина («Вісім люблячих жінок» Р. Тома, реж. О. Аркадін-Школьник, 1980), Марта («Глум і помста» М. Кропивницького за поемою Т. Шевченка «Титарівна», режисер Я. Резніков, 1981). Творчості Л. Поповій були притаманні глибокий психологізм, сценічна правдивість, яскрава виразність образів.

Лім.: Анничев А. «Должна была стать великой, но уклонилась от этого...» / А. Анничев // *Время*. 2016. 25 мая; Давыдова И. Судьба человека / И. Давыдова // *Театр*. 1967. № 9. С. 29–31; Полякова Ю. Від задуму драматурга до режисерського втілення : (Вистава «Розплата» за п'єсою О. Корнійчука на сцені Харківського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка) / Ю. Полякова // *Прощеніум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 30–37; Полякова Ю. «Вот такой и должна быть муза...» : Творческий портрет актрисы Харьковского театра имени Т. Г. Шевченко Людмилы Поповой / Ю. Полякова // *Культурна спадщина Слобожанщини*. Харків, 2016. Вип. 32. С. 173–187; Полякова Ю. Драма М. Старицького «Талан» на сцені театру ім. Т. Г. Шевченка (друга редакція) // *Культурна спадщина Слобожанщини*. *Культура, мистецтво, філософія, охорона пам'яток*. Харків, 2011. Вип. 24. С. 176–182; Полякова Ю. Попова Людмила Іванівна / Ю. Полякова // *Шевченківська енциклопедія : в 6 т. Київ, 2015. Т. 5 : Пе–С*. С. 276; Филатов А. Зовут на поклон / А. Филатов // *Вечерний Харьков*. 2001. 31 мая.

Ю. Ю. Полякова

ПОПОВА-СЕРДЮК Людмила Григорівна (14.06.1924, Харків – 14.08.1996, там само) – театрознавець, журналіст. Чл. Спільки журналістів України. Дружина актора Харків. укр. драм. театру ім. Т. Г. Шевченка нар. артиста України *Леся Сердюка*.

Закінч. театрознавчий ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ

ім. І. П. Котляревського (перший випуск, 1949, майстерня *В. Морського*).

По закінченні ін-ту працювала у газ. «Красное знамя», згодом – у газ. «Вечірній Харків». Упродовж багатьох років була відп. секретарем Харків. відділення УТТ. Одна з ініціаторів видання та авторка щотижневика «Театральний Харків». Публікації Л. Попової торкалися різноманітних сторінок театр. та мистец. життя Харкова, провідною темою її чисельних театрознавчих розвідок стала творчість нар. артиста України, «березільця» Леся Сердюка.

Основні праці: Сердюк Олександр Іванович. Роздуми і нотатки актора / Лесь Сердюк; [упорядкув., вступ. ст. та прим. Л. Г. Попової]. К. : Мистецтво, 1989. 25 с.; Олександр Сердюк : [нарис] / [передм. Ю. Станішевського]. К. : Мистецтво, 1979. 128 с.; Театральний Харків Т. Г. Шевченку: До 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка // *Театральний Харків. 1964. № 6. С. 3–6*; «Весняний тиждень» // *Вечірній Харків. 1980. 2 квіт.*; *Цена счастья // Красное знамя. 1977. 22 нояб.*; *Звітують молоді таланти // Вечірній Харків. 1978. 27 бер.*; *Из послесловия к фестивалю // Вечерний Харьков. 1993. 20 апр.*; *Лесь Сердюк // Театр. 1970. № 7. С. 70–75*; *Шевченківці / О. Сердюк, Л. Попова // Пранор. 1957. № 11. С. 140–153*; *Долгие весны // Советская культура. 1980. 24 июн.* Щедра любов до мистецтва, людей, життя // *Театрально-концертний Харків. 1990. № 5. С. 2–8.*

Я. В. Партола

ПОЮРОВСЬКИЙ (Гольдштейн) Борис Михайлович (19.12.1933, Харків – 20.07.2016, Москва) – театрознавець, театр. критик, педагог. Канд. мистецтвознавства (1982). Засл. діяч мистецтв РФ (1994). Чл. СТД РФ. Чл. Спілки письменників РФ. Лауреат літ.-мис-

тецької премії уряду Москви за подвижницьку діяльність в обл. театр. мистецтва (2004); премії Фонду Т-ра О. Табакова за честь та гідність професії, любов і вірність театру (2004); нагородж. орденом М. В. Ломоносова Акад. проблем безпеки, оборони й правопорядку (2006), орденом Дружби (2014), медалями «Ветеран праці» та «850-річчя Москви» (1997).

Чоловік засл. артистки РФ Ірини Лазаревни Чижової (1921–2013), майстрині худож. слова.

У 1955 закінч. театрознавчий ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) (майстерня *А. Плетньова, В. Буквіна*).

З 1954 почав співпрацювати з літ.-драм. редакцією Всесоюз. радіо як автор радіопередач (зокрема, «Художник завжди в дорозі», «Спадкоємиць Мельпомени») та коментатор. Одночасно працював на телебаченні як кореспондент, автор і ведучий циклів телепередач «Театральна афіша», «Увага! Вмикаємо глядацьку залу», «Театральні зустрічі», що виходили в ефірі впродовж багатьох років.

Б. Поюровський викладав на каф. актор. майстерності Школи-студії МХАТу (1955–1972). 25 років був деканом, а згодом, ректором першого Нар. ун-ту ПК ЗІЛ. У 1964–1974 – зав. літ. частиною Держ. акад. центр. т-ру ляльок під кер. С. В. Образцова.

Б. М. Поюровський – автор понад трьох тисяч статей, нарисів. Основні роботи присвяч. проблемам сучасного т-ру, драматургії, культурології, естраді, телебаченню. У різні роки друкувався в журналах «Театр», «Театральна жизнь», «Огонек», «Совре-

менная драматургия», «Литературное обозрение», «Юность», «Эстрада и цирк», «Московский наблюдатель»; газетах «Правда», «Известия», «Советская культура», «Литературная газета», «Комсомольская правда», «Экран и сцена» та ін. У 1997–1998 як голов. редактор випускав приватну «Театральную газету».

Як ред.-укладач, Б. Поюровський брав участь у виданні кількох десятків збірок про видатних діячів т-ру (зокрема, О. Даля, Ю. Завадського, Н. Гундареву, Є. Леонова, А. Миронова, Р. Плятта, І. Смоктуновського), естради, тв. шлях легенд. театр. колективів («Современник», т-ри ім. Є. Вахтангова, ім. В. Маяковського, Малий т-р та ін.); мемуарів Р. Плятта («Без епілога», 1991), Р. Зеленої («Разрозненные страницы», 2001), О. Лазарева, С. Немоляєвої («Серебряный шнур», 2001), В. Топоркова «Станиславский на репетиции» (2002), А. Джигарханяна «Я одинокий клоун» (2002), В. Зельдіна «Моя профессия – Дон Кихот» (2005), Д. Баніоніса «Я с детства хотел играть» (2006), М. Жарова «Мои встречи со временем и людьми» (2006).

Б. Поюровський – автор статей у п'ятитомній «Театральній енциклопедії», в енциклопедіях «Театр імені В. Маяковського», «Эстрада Росії ХХ ст. Лексикон» та ін. Книжки, ним написані, стали настільними для кількох поколінь театралів, зокрема, «Розповіді про те, як стають лялькарями», що витримала п'ять видань, була перекладена 14 мовами і видана в різних країнах світу.

Основні праці: Рассказы о том, как становятся кукольниками. 5-е изд. Москва : Искусство, 1976. [55] с.; Мария Миронова, Александр Менакер. Москва : Искусство, 1978. 152 с., 23 л.; Что осталось

на трубе... : Хроники театр. жизни второй половины ХХ в. Москва : Центрполиграф, 2000. 495 с.; Московская оперетта : Гос. акад. театр / [ред.-сост. Б. М. Поюровский]. Москва : Центрполиграф, 2001. 311, [2] с.; Былое без дум : Попытка диалога / Б. Поюровский, А. Ширвиндт. Москва : ОЛМА-Пресс, 2003. 252, [1] с.; Олег Даль. Взрослый молодой человек : Дневники. Письма. Воспоминания / [сост. Е. Даль ; под ред. Б. Поюровского]. Москва : ОЛМА-Пресс, 2003. 413, [1] с.; Записки неутомимого джентльмена, или Что было, то было... : мемуары. Москва : АСТ-Пресс Кн., 2004. 365 с.; Андрей Мионов глазами друзей : сб. воспоминаний / [ред.-сост. Б. Поюровский]. Москва : АСТ-Пресс книга, 2005. 346, [4] с.; Наталья Гундарева глазами друзей : [сборник / сост. Б. М. Поюровский]. Москва : Время, 2007. 475, [3] с.; Александр Абдулов глазами друзей : [сб. ст. и воспоминаний] / [под ред. Б. М. Поюровского]. Москва : АСТ-Пресс, 2008. 218, [3] с.; Остров в океане : будни и праздники камаловской сцены / Борис Поюровский. Казань : Татарское кн. изд-во, 2008. 118, [1] с.

Лит.: Демин Г. Г. [Юбилей театрального критика Б. М. Поюровского] / Г. Демин // *Страстной бульвар, 10 : российский театр: информация, проблемы, тенденции.* 2009. № 5. С. 101; Борис Михайлович Поюровский : библиогр. указ. / Центр. науч. б-ка Союза театр. деятелей РФ, Гос. центр. театр. музей им. А. А. Бахрушина ; [сост. Ф. М. Крымко, И. А. Седова]. Москва : ГЦТМ, 2013. 249 с.; [Борису Поюровскому 80 лет] // *Страстной бульвар. 10 : российский театр: информация, проблемы, тенденции.* 2014. № 5. С. 141.

Я. В. Партола

Р

РЄЗНИКОВ Яків Лазаревич (16.04.1920, Суми – 1990, Харків) – режисер драм. т-ру, викладач.

Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1952 як режисер драм. т-ру (худ. кер. курсу – нар. артист *М. М. Крушельницький*).

У 1952–1954 працював режисером Харків. обл. драм. т-ру. У 1955–1971 (з перервами) працював режисером на Харків. студії телебачення. У 1954–1960 викладав на каф. майстерності актора драм. т-ру в Харків. театр. ін-ті, у 1971–1984 викладав режисуру драм. т-ру, 1974–1988 – режисуру т-ру ляльок в ХДІМ ім. І. П. Котляревського. У 1984–1988 – зав. каф. т-ру ляльок ХДІМ.

РОБЕРТОВ Віктор Робертович (05.04.1937, Київ – 09.01.2016, Харків) – актор. Засл. артист України (1977). Чл. НСТДУ. Лауреат муніцип. премії ім. Івана Мар'яненка, стипендіат премії ім. Леся Курбаса НСТДУ, лауреат дайджеста «Людина року» – 2006.

Навчався у Київ. вищому муз. уч-щі ім. Р. М. Глієра за кл. вокалу та віолончелі (1957–58); у 1958–1961 – на актор. відділенні Харків. театр. ін-ту (нині ХНУМ ім. І. П. Котля-

ревського), який закінч. під кер. *І. О. Мар'яненка*.

Був запрошений в Донец. рос. драм. т-р у Маріуполі, де працював артистом до 1965. У 1965–1968 – артист Дніпропетр. драм. т-ру ім. М. Горького. Від 1968 – артист Харків. акад. т-ру муз. комедії. Саме цьому т-ру і улюбленому жанру – опереті – В. Робертів залишиться відданим до останніх днів життя. На його сцені він зіграв майже 70 ролей з класич. і сучас. репертуару – в оперетах, мюзиклах, рок-операх, муз. комедіях, казках для дітей і дорослих.

Основні ролі: Віце-король Перу («Перікола» Ж. Оффенбаха), Василій Тьоркін (одноімен. оперета А. Новікова за мотивами поеми О. Твардовського), Гангстер («Цілуй мене, Кет» К. Портера), Негош («Весела вдова» Ф. Легара), Карл Ліппенберг («Маріца» І. Кальмана), Полковник Якосукі («Останній чардаш» І. Кальмана), Ларгос, Шпехт («Віденські зустрічі» Й. Штрауса), Зупан («Циганський барон» Й. Штрауса), Попандопуло («Друге весілля в Манилівці» І. Поклада), Тоні, Пелікан («Принцеса цирку» І. Кальмана), Цар Менелай («Прекрасна Олена» Ж. Оффенбаха), Фальк («Летюча миша» Й. Штрауса), Герствуд («Сестра Керрі» Р. Паулса), Актор Кадо, імператор Франц Йосиф («Циган-прем'єр» І. Кальмана), Жорж Дюруа («Милий друг» В. Лебедева), Губернатор Сан-Франциско («Юнона і Авось» О. Рибнікова), Содат Скорик («Сватання на Гончарівці» К. Стеценка), Понтій Пілат («Ісус Христос – суперзірка» Л. Веббера).

Лит: Щербаківа Н. В пошуках достовірності (артист театру музкомедії В. Робертів) / Н. Щербаківа // *Красное знамя. 1978. 28 янв.*; Логачёва Р. Войти в серця с улыбкой (к 60-летию со дня рождения з. а. України В. Робертів) / Р. Логачёва // *Вечерний Харьков. 1997. 27 мар.*; Чигрин В. Жива легенда опере-

ти (В. Робертов) / В. Чигрин // *Панорама*. 2000. № 15.; Анничев А. Меряя жизнь ролями (к 70-летию со дня рождения з. а. Украины В. Робертова) / А. Анничев // *Время*. 2007. 11 апр.; Коваленко Ю. Майстер «легкого жанру»: трагедії (з. а. України В. Робертов) / Ю. Коваленко // *Культура і життя*. 2012. 15 черв. С. 11; Петрова В. Очень личные заметки / В. Петрова // *«Барс» из рода Мельпомены*. Харьков : Майдан, 2014. С. 73–74; Анничев А. Добрая вам память, Виктор Робертович! / А. Анничев // *Время*. 2016. 14 янв.

Я. В. Партола

РОЗЕНБЕРГ Олександр Григорович (22.04/4.05.1897, Київ – 25.10.1965, Харків) – літературознавець. Канд. філолог. н. (1939, дис. «Теорія класифікації стилю»).

Навчався на філолог. ф-ті Київ. ун-ту Св. Володимира (1916–1918). Закінч. Харків. академію теорет. знань (1921). З 1924 вчився в аспірантурі при Харк. ін-ті нар. освіти (від 1933 – ХДУ, нині – ХНУ ім. В. Н. Каразіна). Був наук. співробітником наук.-дослідної каф. літературознавства (секція теорії і методології літератури) ХДУ, викладав зарубіжну літературу. В роки війни працював в Об'єднаному укр. ун-ті (м. Кзил-Орда, Казахстан). Написав доктор. дисертацію «Доктрина класицизму», але не захистив її. У 1944 повернувся до Харкова.

У 1945–46, 1949 – зав. каф. історії т-ру та літератури Харків. театр. ін-ту. Читав курси «Історія західноєвроп. літератури» та «Історія зарубіж. театру». Причиною звільнення О. Розенберга з посади стала розгорнута в пресі та ін-ті кампанія проти групи театр. критиків Харкова (т. зв. «Справа критиків-космополітів»), в т. ч. викладачів кафедри В. Морського, Д. Брудного та С. Ходкевича. Як зав.

кафедри, на засіданнях Вченої ради ін-ту він був звинувачений у неналежному ідеологіч. керуванні кафедрою та «ліберально-естетських установках у викладанні історії літератури, а особливо – історії театру», тому залишатися на цій посаді та викладати в ін-ті відмовився. В 1946–1965 – зав. каф. західноєвроп. літератури ХДУ.

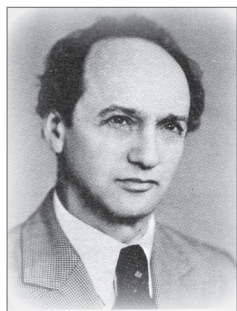
Осн. праці: До характеристики філософських поглядів О. О. Потебні // *Наук. зб. Харків. наук.-дослід. кафедри історії укр. культури*. 1926. Ч. 2–3. С. 69–77; Из наблюдений над синтаксисом былевого эпоса // *Наук. записки наук.-дослід. кафедри історії української культури*. 1927. № 6. С. 339–351; Китежский летописец : (Опыт тематического сопоставления) // *Наукові записки науково-дослідної кафедри історії європейської культури*. X., 1927. Ч. 2: *Історія і література*. С. 85–94; [Рецензія] / Рец. на кн.: Яковлев М. А. Теория драмы. Главные этапы ее исторического развития. Л. : Изд. автора, 1927. 164 с. // *Червоний шлях*. 1928. № 3. С. 153–154; Теория классического стиля : дис. ... канд. филол. наук. [X., 1939]. 85 л.; Вопросы ритмики Т. Г. Шевченко // *Уч. зап. Харк. держ. ун-ту*. 1939. Т. 17 : *Труди філол. ф-ту*. № 1 : *Збірник, присвяч. 125-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка*. С. 45–50; Драматические опыты Стендаля // *УЗХУ*. 1959. Т. 101 : *Тр. філол. ф-ту*. Т. 7. С. 223–237; Парнас дыбом / Э. С. Паперная, А. Г. Розенберг, А. М. Финкель ; вступ. ст. Л. Г. Фризмана. Москва : Худож. лит., 1989. 125 с.

Лит.: Пам'яті О. Г. Розенберга // *Харк. ун-т*. 1965. 2 листоп.; Березовський Ю. З Слобожанщини на берег Дніпра / Ю. Березовський // *Освіта*. 1997. 28 трав. – 4 черв. (№ 40–41). С. 6; Память об учителе : [К 100-летию А. Г. Розенберга, зав. каф. истории заруб. лит. ХГУ] // *В кругу времен : лит., ист. и филос. журн*. 1998. № 1. С. 56; Бойко Н. В. Розенберг Олександр Григорович / Н. В. Бойко // *Літе-*

ратурна Харківщина : довідник / за заг. ред. М. Ф. Гетьманця. Харків, 2007. С. 231–232; Романов Е. Аплодисменты в аудитории / Евгений Романов // *Энтузиаст : журн. студентов рус. отд-ния филол. ф-та Харьков. гос. ун-та им. Горького, учившихся в нем в 1957–1962 годах.* Харьков, 2007. № 28. С. 128–130.

Я. В. Партола, Ю. Ю. Полякова

РОЗІН Мойсей Якович
(18.08.1932, Одеса – 19.07.2015, Харків) – педагог по сцен.

руху і фехтуванню, актор, режисер. Засл. діяч мистецтв Бурят. АРСР (1975). Засл. артист України (2009). Проф. (1992). Чл. ВТГ. Чл. НСТДУ (1966).

Закінч. Харк. держ. пед. ін-т (1956)

як викладач фіз. виховання, анатомії і фізіології людини у серед. школі; згодом – театр. студію при Харків. рос. драм. театрі ім. О. С. Пушкіна (1960); у 1962–1965 – аспірантуру при Ленінград. держ. ін-ті т-ру, музики і кінематографії (каф. сцен. руху, кл. І. Е. Коха).

Від 1955 працював викладачем фіз. виховання, інструктором фізкультури в мед. та авіац. ін-тах, механіко-технолог. технікумі, на стадіоні «Піонер», у СШ Харкова № 29, № 100. В 1965 виїхав до Владивостока, де працював у Далекосхід. ін-ті мистецтв ст. викладачем каф. майстерності актора і сцен. руху; також проводив заняття з учнями Іркут. театр. уч-ща і акторами нар. театрів Приморського краю.

Від 1975 знов живе і працює у Харкові, інструктором Комітету з фіз. культури і спорту міськвиконкому; водночас – викладачем у школах міста; актором нар. т-ру Буд. офіцерів.

У 1978–79 працював у Харків. хореогр. дитячій школі; три сезони працював у Харків. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка, займаючись постановкою сцен. боїв. Театральні класи у 131-й школі, погодинна праця в ХДІК (тепер – ХДАК), від початку 1980-х – на каф. оперної підготовки і каф. майстерності актора в ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського – так просувалась кар'єра вже майже 50-річного майстра, який цілеспрямовано йшов своїм шляхом, незважаючи на негаразди. Виїздив з майстер-класами до Сум. та Полтав. муз.-драм. т-рів, де проводив репетиції зі сцен. руху. У 1985 рішенням ВАК при Раді міністрів СРСР йому присвоєне вчене звання доцента, далі – проф. каф. майстерності актора. Від 2000 викладав у ХДАК.

М. Розін мав широку ерудицію і глибокі знання з історії театру, високу проф. культуру, був відданим своїй справі і вимогливим до себе. Узявши у 16 років вперше в руки рапіру, він до кінця життя оставався справжнім «мушкетером сцени».

Його репертуарний лист містить постановки боїв та сцен. руху у п'єсах В. Шекспіра «Макбет» (Харків. акад. рос. драм. т-р ім. О. С. Пушкіна), «Річард III» (Харків. держ. акад. драм. т-р ім. Т. Г. Шевченка), спектаклях «За двома зайцями» М. Старицького, «Дон Хіль – зелені штани» Т. де Моліна, «На кожного мудреця доволі простоти» О. Островського (Харків. держ. акад. драм. т-р ім. Т. Г. Шевченка) та ін.

Знімався в кінофільмах: «Як гартувалася сталь» (1973), «Діти сонця» (1956, фільм-спектакль, озвучення), «Тасмніці Мукама» (1973).

Основні праці: Сценічне фехтування, музично-ритмічне виховання (методичні

рекомендації). Харків, 1999; Методика навчання в галузі виховання основ пластичної культури «тілесного апарату втілення» актора й режисера як модель алгоритму навчання будь-якої професії, де є практична необхідність оволодіння технікою // *Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи: матеріали міжнар. наук. конф., 12–13 жовт. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2004. С. 110–112*; Основи сценического движения: учеб.-метод. пособие / Харьков. гос. акад. культуры. Харьков, 2004. 93 с.; Ритмика: (Музыкально-ритмическое воспитание): учеб. пособие / Харьков. гос. акад. культуры. Харьков: ХГАК, 2004. 75 с.; Сценическое фехтование: (Искусство сценического боя на историческом холодном оружии): учеб.метод. пособ. / Харьков. гос. акад. культуры. Харьков: ХГАК, 2004. 68 с.; Болонський процес і освіта в галузі сценічного мистецтва // *Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу: матеріали наук.-практ. конф., 13–14 груд. 2005 р. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2005. С. 11–14*; Воспитание основ пластической (телесной) культуры в области театрального и хореографического искусства: метод и методика преподавания специальных движенических учебных дисциплин // *Проблеми розвитку сучасної хореографії та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 листоп. 2006 р. / Луган. держ. ін-т культури і мистецтв. Луганськ, 2006. С. 63–68.*

Лім.: Моисей Розин // *КультУра*. URL: http://kultura.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=6. Дата звернення 28.08.2017.

РУСАБРОВ Євгеній Теодорович (17.10.1955, Харків – 17.01.2013, Бат-Ям, Ізраїль) – театрознавець, театр. критик, педагог. Чл. НСТДУ

(1992), Голова секції критики Харків. міжобл. відділення НСТДУ. Співзасновник Міжнар. фестивалю т-рів ляльок та ін. форм сцен. анімації «Аніма» (Харків, 2004–2008). Лауреат премії Харків. міськвиконкому в галузі театр. критики і театрознавства ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (2004).

В 1982 закінч. ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавець».

В 1983–1985 працював зав. літ. частиною Нижньотагіл. т-ру ляльок та викл. історії образотворчого мистецтва у Нижньотагіл. пед. ін-ті.

У 1986–2011 – ст. викл. каф. т-ру ляльок (викладав курс історії т-ру та анімації) і каф. театрознавства ХДІМ (згодом ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. У 2004–2012 – зав. каф. майстерності актора та режисури театру анімації (реорганізована каф. т-ру ляльок) ХНУМ, залишившись на посаді ст. викл. каф. театрознавства за сумісництвом.

Розробив і обґрунтував введення в навч. програму трьох окремих курсів: «Історія театру анімації України», «Історія театру анімації», «Теорія театру анімації» В період від 1995 до 2011 був провідним фахівцем каф. театрознавства з театральної критики. Щороку керував дипломними дослідженнями студентів-випускників кафедр театрознавства, майстерності актора та режисури т-ру анімації, режисури драми. Викладав дисципліни «Теорія драми», «Вступ до театрознавства», «Робота режисера з драматургом», «Семінар з театральної критики», «Сучасні напрями світового театру», «Історія театру Східної Європи», «Історія театру

Західної Європи та США», «Історія російського театру».

Автор численних публіцист. та критич. статей, наук. доповідей, присвяч. історії театру та сучасному театр. процесу. Власну концепцію т-ру анімації виклав у низці публікацій на сторінках видання ВСТД «Страстной бульвар»; у збірках матеріалів Міжнар. конференції «Проблеми творчества и художественного восприятия в современном театре кукол» та «Кукла» Міжнар. лабораторії режисерів та художників т-ру ляльок на базі Москов. т-ру «Тінь» (Москва, 2008); матеріалах міжнар. наукового симпозиуму «Різдва містерія» (Луцьк, 2013); у зб. «История литературы. Критика. Драматургия. Театр. Из докладов на Международных Чтениях молодых ученых памяти Л. Я. Лившица (2005–2012 гг.)» (Київ, 2013), виступах на міжнар. конференціях (зокрема, у Бергені, Норвегія, 2000).

Від 2014 в рамках міжнар. фест. недержавних т-рів «Курбалесія» (Харків) проводиться конкурс усних рецензій молодих критиків, переможець якого отримує премію ім. Є. Русаброва. Тоді ж кафедрою театрознавства було започатковано щорічну всеукр. наук.-практичну конференцію пам'яті науковця.

Повні тексти основних публікацій театрознавця вміщені у посмерт. виданні: «Евгений Теодорович Русабров. Творческое наследие. Воспоминания современников»: Сб. статей и воспоминаний / ред.-сост. Ю. П. Коваленко. Харьков : Коллегиум, 2013. 560 с.

Основні праці: Театр кукол как модель диалектики синтеза и суверенности искусств // *Синтез искусств: театр, музыка, кино : материалы межвуз. науч. конф. Тюмень, 1992. Т 2. С. 88–96.*; Ин-

терпретация мифа об оживающей статуе в творчестве А. С. Пушкина // *Вісн. Харків. ун-ту. 1999. № 449*; Типологія театру ляльок // *Проблеми загальної і професійної педагогіки : зб. наук. пр. Харків, 2000. С. 61–70*; Театр ляльок як типологічна модель режисерського театру // *Київське музикознавство : зб. ст. / Київ. держ. муз. уч-ще ім. Р. М. Глієра. Київ, 2001. Вип. 6. С. 313–323*; Театр кукол-автоматов как культурологическая модель // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Київ, 2001. Вип. 7. С. 96–103*; Образ маріонетки в моделі мира Генриха фон Клейста // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2001. Вип. 6. С. 96–103*; В пространстві театра анімації. Матеріали Міжнародної конференції «Проблеми творчества и художественного восприятия в современном театре кукол» // *Театр чудес. М., 2011. №3–4. С. 21–22*; «Безличное – вочеловечить»: кафедра майстерності актора та режисури театру анімації // *Pro Domo : нариси / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків., 2007. С. 284–289*; Время наших надежд // *Зоряний час Університету мистецтв : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. С. 277–303*; Puppetry as a model in theater conceptions and «revolution» // *Approaching a Nev Millennium : Lessons from the PasProspects for the Future : Proceedings of the 7th Conferense of the International Society for the Study of European Ideas (ISSEI), 14–18 August 2000, University of Bergen, Norway. Bergen, 2000. P. 118–131.*

Лім.: Ботунова Г. Я. Кафедра театрознавства / Г. Я. Ботунова, Ю. П. Коваленко, І. В. Лобанова // *Зоряний час Універ-*

ситету мистецтв : нариси / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. С. 259–261; Коваленко Ю. П. «Просто... я Вас люблю» / Ю. П. Коваленко // Український театр. 2013. № 1. С. 14–15; Коваленко Ю. П. Екзистенційний герой нашого часу / Ю. П. Коваленко // Просценіум. 2013. № 1–3. С. 182–188; Коваленко Ю. Критик как главное действующее лицо / Ю. Коваленко // Харьковские известия. 2014. 4 нояб.; Коваленко Ю. П. Інформація про присудження премії імені Є. Русаброва в рамках фестивалю «Курбалесія» / Ю. П. Коваленко // Культура і життя. 2014. 31 жовт. – 6 листоп. С. 7; Бровічева В. Інформація про II конференцію пам'яті Є. Русаброва / В. Бровічева // АРТерія, 2015, № 1. С. 12; Коваленко Ю. Живий круг пам'яті / Ю. Коваленко // Харьковские известия. 2016. 4 берез.

Ю. П. Коваленко

С

САМА́РСКАЯ Лариса Павлівна (19.10.1919, Маріуполь – ?) – співачка, педагог.

Спеціальність викладача сольн. співу і концерт. співачки отримала лише в 40 років. Спочатку заняття музикою було додатковою приват. частиною її шкільної освіти. Її вабила технічна спеціальність: у 1932 вступила до Москов. технікуму точної виміральної апаратури; у 1935 – Москов. ін-ту хім. машинобудування.

Далі – роки Караганди, ГУЛАГу, робота в радгоспі різноробочою. У 1950 її прийнято на III курс Харків. консерваторії по кл. сольного співу. Але невдовзі (1951) – виключена з навч. закладу за розпорядженням

КДБ. Змогла поновитися в якості студентки IV курсу вок. відділення вже після реабілітації рішенням Верх. Суду СРСР (1957). Закінчила навчання 1959 (кл. проф. *Т. Я. Веске*).

Робота в професії почалася в Сумській філармонії, куди її приймають якимось дивом в січні 1953, але в травні звільняють. Далі – роки в пошуках постійної роботи: в дит. садку муз. працівником, в худож. самодіяльності за тимчасовими договорами. Доля їй посміхнулася вже після закінчення навчання – 1959 залишена в Харків. театр. ін-ті на каф. сцен. мови (зав. кафедрою – *Р. О. Черкашин*) асистентом-стажистом в кл. сольного співу. Вільне володіння фортепіано, неабиякі здібності і вдумлива праця спеціаліста-вокаліста заклали підвалини професійної кар'єри Л. Самарської як викладача, далі – ст. викл. в Харків. театр. ін-ті, згодом – в ХДІМ ім. І. П. Котляревського, де вона плідно працювала до 2002 р.

М. О. Дербас

СВИСТУНОВА Ася Олексіївна (28.10.1934 – 27.10.2013, Харків) – актриса, засл. артистка України (1970).

1956 закінч. Харків. театр. ін-т (худ. кер. – *Л. Сердюк*). У 1956–57 працювала актрисою Сум. т-ру драми і муз. комедії ім. М. С. Щепкіна. Від 1957 до 1990 актриса Харків. акад. драм. театру ім. Т. Г. Шевченка. Нагородж. медаллю «За трудову доблесть». Актриса широкого діапазону, тяжіла до реалістично-психологіч. трактування сцен. образу.

Ролі: Оксана Барабаш («Чому посміхалися зорі» О. Корнійчука), Інеса («З коханням не жартують» І. Кальдерона),

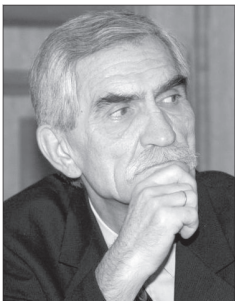

Ганка («Щедрий вечір» В. Блажека), Маруся («Лимерівна» за П. Мирним), Леся («Маруся Богуславка» М. Старицького), Гітель Моска («Двоє на качелях» У. Гібсона), Оксана («Марина» О. Зародного), Евжені («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Марія («Дванадцята ніч» В. Шекспіра), Бейлка («Тев'є-молочник» за Шолом-Алейхемом), Владиславна («Тарас Бульба» за М. Гоголем), Параска («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Євдокія Пилипівна («За двома зайцями» М. Старицького), Дружина вчителя («Млин щастя» В. Мережка), Огюстина («Вісім люблячих жінок» Р. Тома) та ін.

Лит.: Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Васильєв С. Біль, радість, любов і театр / С. Васильєв // *Вечірній Харків*. 1982. 2 черв.; Анничев А. Судьба, рожденная под зорями / А. Анничев // *Время*. 2004. 26 окт.; Седунова О. Актриса светлого таланта / О. Седунова // *Харьковские известия*. 2009. 7 нояб.; Анничев А. Ее героини приходили на сцену из жизни / А. Анничев // *Время*. 2013. 5 нояб.

О. Л. Либо

СЕРДЮК **Леся** (**Олександр**) **Олександрович** (14.10.1940, Харків – 26.05.2010, Київ) – актор, педагог. Нар. артист України (1996). Чл.-кор. Нац. акад. мистецтв України (1997). Доц. каф. телережисури КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого (2003). Син видатного укр. актора *Олександра Сердюка* і оперної співачки

Анастасії Левицької.

Закінч. Харків. театр. інститут (1961, курс *І. Мар'яненка*). У 1961–1964 – актор Харків. акад. укр. драм. театру ім. Т. Г. Шевченка, 1964–1965 – Ризького ТЮГу,

1966–1970 – Київ. акад. т-ру рос. драми ім. Лесі Українки. Від 1970 – актор Київ. держ. кіностудії ім. О. Довженка. У 2008 був запрошений до Нац. акад. драм. театру ім. І. Франка.

Дебютував у кіно в 1965 («Загибель ескадри», реж. В. Довгань). Йому пощастило влитися в золоту еру укр. кінематографа, представниками якої поряд з ним були Іван Миколайчук, Юрій Ілленко, Борис Брондуков, Кость Степанков, Леонід Осика. Створив яскраві образи (загалом понад 90) у фільмах: «Вавилон ХХ» І. Миколайчука (1979, Данько Соколюк), «Така пізня, така тепла осінь» І. Миколайчука (1981, Мелентій та Іван Мелентійович), «Легенда про княгиню Ольгу» Ю. Ілленка (1982, князь Святослав), «Солом'яні дзвони» (1987, Василь Вільгота), «Подарунок на іменини» Л. Осики (1991, поліцейський наглядчач), «Гетьманські клейноди» Л. Осики (1993, сотник Журба), «Молитва за гетьмана Мазепу» Ю. Ілленка (2001, гетьман Самойлович), «Тарас Бульба» В. Бортко (2009, Дмитро Товкач) та ін.

Після 37 років, відданих кінематографу, повернувся на театр. сцену. У Нац. театрі ім. І. Франка зіграв у виставах «Всі ми киці і коти» (2008), «Божа сльоза» (2008), «Одруження» (2009). Остання роль Леся Сердюка – Крепп в монодрамі С. Беккета «Остання стрічка Креппа» (2009).

Лит.: Брюховецька Л. Леся Сердюк: (не) виконана місія / Л. Брюховецька // *Кіно-Театр*. 2010. № 5. С. 24–25; Константинова К. Тримайся, козаче. Актор Леся Сердюк: «Фільм Бортка “Тарас Бульба”» буде дуже жорстким – легкодухі просто закриватимуть очі» / К. Константинова // *Дзеркало тижня. Україна*. 2008. 4 жовт.; Тищенко Л. Божа сльоза – Леся Сердюк [Електрон. ресурс] / Л. Тищенко // «Файні

новини». 14.11.2015. URL : <http://finenews.info/kulturne-nadbannya/kino/item/16833-bozha-sloza-les-serdyuk>.

СЕРДЮК Олександр Іванович

(27.06.1900, с. Бзів, нині Барашів. р-ну

Київ. обл. – 14.12.1988, Харків) – актор театру і кіно, педагог. Нар. артист СРСР (1951). Засл. артист. УРСР. Нар. артист УРСР. Проф. (1958). Голова правління Харків. відділення УТТ. Лауреат Сталінської премії I ступеня (1947), II ступеня (1948). Нагородж. орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора (1947), медалями «За доблестний труд в Великій Отчезественной війне 1941–1945 гг.» та ін. Батько відомого укр. театр. і кіноактора *Леся Сердюка*.

Закінч Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1919, кл. О. Загорова і М. Старицької). Дебютував у Першому т-рі Укр. радян. респ. ім. Т. Шевченка в Києві (нині Дніпр. драм. т-р ім. Т. Шевченка), де працював у 1919–1922.

У 1922–1934 – в т-рі «Березиль», стає учнем Леся Курбаса. У 1926 разом з т-ром переїздить до Харкова, після розгрому «Березоля» залишається в трупі. В «Березолі» зіграв гострохарактерні, героїчні ролі у виставах «Бронепоезд 14-69» (Васька Окорок), «Мина Мазайло» (Мокій), «Сава Чалий» (Сава) та ін. Від 1934 – у Харків. т-рі ім. Т. Шевченка, у 1957–1962 – його директор і мистецький керівник.

О. І. Сердюк – актор героїко-романтичного напрямку. Грав також характерні і комедійні ролі. Образи, створені актором, вирізнялися реалізмом, монументальністю. Ролі: Микита («Дай серцю волю, заведе в не-

волю» М. Кропивницького), Назар («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Богун («Богдан Хмельницький» О. Корнейчука), граф Шарль («Євгенія Гранде» за О. де Бальзаком), Микита («Ярослав Мудрий» Я. Кочерги, відміч. Сталін. премією I ст., 1947), Сергєєв («Генерал Ватутін» Л. Дмитерка, Сталін. премія II ст., 1948) Городничий («Ревізор» М. Гоголя), Отелло («Отелло» В. Шекспіра), Командор («Кам'яний гість» Лесі Українки), Платон («Платон Кречер О. Корнійчука) та ін.

Від поч. 1930-х знімався у кіно, серед ролей – Семен Неживий («Колієщина», 1933), Назар Стодоля («Назар Стодоля», 1936), поміщик Свічка («Прометей», 1936), Андрій («Запорожець за Дунаєм», 1937), Черненко («Стожари», 1939), воїн-поет («Українські мелодії», 1945), Гнат Підкова («Судьба Марини», 1953), Микола Воркалюк («Любов на світанні», 1957), Кобаха («Загибель ескадри», 1965).

Від 1946 займався режисурою. Вистави: «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого (1958), «Гайдамаки» Т. Шевченка (1961, сцен. версія Л. Курбаса), «Ой, пійду я в Богуславку» за І. Франком (1956), «Дальня луна» С. Голованівського (1959), «Неравний бій» В. Розова (1960), «Антей» М. Зарудного (1961), «Маруся Богуславка» М. Старицького (1962).

Від 1946 викладав на каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту. Працював з учнями над пластикою і музикальністю, вважаючи, що поєднання цих навичок дає просторову виразність. Серед його учнів – В. Антонов, М. Бондаренко, О. Вірченко, М. Воротяк, О. Гетьманський, В. Грипич, М. Захаревич, С. Коркошко, Т. Мірошніченко, Т. Міхайлуца, Л. Погорелова, А. Свистунова, С. Ситнік, Б. Ставицький, О. Сте-

ценко, Л. Тарабарінов, В. Ткаченко, Є. Холодов, та багато ін.

На буд. (вул. Гіршмана 17), в якому артист жив у Харкові, встановлено меморіальну дошку.

Основні праці: Роздуми і нотатки актора. К., 1989.; Чудо театру // *Український театр*. 1974. № 5; Курбас і традиції театру корифеїв // *Лесь Курбас. Спогади сучасників*. К. : Мистецтво, 1969.

Лит.: Кисельов Й. Театральні портрети / Й. Кисельов. К., 1955. 337 с.; Сердюк Александр Иванович // *Большая Советская Энциклопедия*. В 30 т. М. : Совет. энциклопедия, 1976. Т. 23. С. 296, Стб. 874–875; Попова Л. Г. Олександр Сердюк / Л. Г. Попова. К. : Мистецтво, 1979. 128 с.; Митці України : Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. К. : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 524.

СІТНИК Віктор Григорович (27.10.1935, Харків – 18.04.2016, Єкатеринбург) – актор, артист оперети, художник. Засл. артист РРФСР (1972). Нар. артист РРФСР (1978).

Після закінчення у 1958 Харків. театр. ін-ту (майстерня *О. І. Сердюка* та *М. Р. Покотила*) працював актором Сімфероп. драм. т-ру. У 1960–1963 – актор Харків. театру муз. комедії. У 1963 на запрошення голов. реж. Свердлов. т-ру муз. комедії В. Курочкіна перейшов до його трупи. Схильність актора до філігранної обробки ролі особливо переконаливо проявилася у втіленому ним образі телеграфіста Ятя з мюзиклу Є. Птичкіна «Весілля з генералом». В. Ситник – блискучий комед. актор, майстер каскадного амплуа. Відомий як художник по костюмах, сценограф, знавець історії

моди. Самостійно створив тисячі театр. костюмів для своїх вистав. Як художник-постановник оформив кілька вистав у т-рах Свердловська. У 1996 став ініціатором, директором і худож. кер. Єкатеринбург. т-ру оперети «Чарівне ревю».

Ролі: Тоні («Принцеса цирку» І. Кальмана), Боні («Сільва» І. Кальмана), Барон Розаріо («Чорний дракон» Д. Модуньо), Жозеф «Бородаті хлопчачки» Н. Мінха), Сен-Брюш («Весела вдова» Ф. Легара), Бабс («Тітка Чарлея» О. Фельцмана), Хіггінс («Моя чарівна леді» Ф. Лоу), Озгуд Філдінг III («У джазі тільки дівчата» Д. Стайна і Дж. Гершвіна). **Знімався у кіно:** «Я люблю оперету» (реж. В. Курочкін, Б. Скопєць, М. Шаров, Свердловська к/с, 1975), «Звана вечерея з італійцями» (реж. Р. Сергєєв, Свердловська к/с, 1980).

Лит.: В. Сьтнік . [Електрон. ресурс] // *Сайт Свердловського державного академічного театру музичальної комедії*. URL : <http://www.muzkom.net/history/goldenpages/sytnik.php>; Віктор Сьтнік. Біографія / [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сайту Кино-Театр. РУ*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/ros/339641/bio/>.

Ю. П. Шукіна

СКИБНІВСЬКИЙ Олександр Броніславович (8.04.1903, Москва – 20.04.1978, Харків) – режисер, театр. педагог. Засл. діяч мистецтв Удмурт. АРСР (1945) і Білорус. РСР (1952).

Театр. мистецтвом захоплювався від 1918 як учасник худ. самодіяльності. У 1922–1925 навчався на реж. відділенні «ГЭКТЕМАС»у (також «ЕКТЕМАС», «ВГЕКТЕМАС») – експеримент. театр. майстерень при Держ. москов. камерному т-рі під кер. О. Таїрова

Працював голов. реж. різних т-рів: 1926–28 – Читинського, в 1929–30 –

Туркмен. (Ашхабад), 1931–33 – Першого держ. польського т-ру в Києві, розпочавши свою діяльність в цьому колективі п'єсою польського автора Б. Ясенського «Громадська справа». Серед інших вистав, поставлених у Польському театрі – «Вулиця радості» за Н. Зархі, «Помста» О. Фредера, «Небожественна комедія» З. Красінського.

1934 О. Скибневського було за-суджено до трьох років таборів за «повстанську контрреволюційну роботу та приналежність до Польської військової контрреволюційної організації». Сам він вказує, що у 1936–37 працював у філії Свердлов. театру (м. Ірбіт), а у 1939–1946 очолював Державний рос. т-р Удмуртії в місті Сарапулі, а згодом в Іжевську. Після Удмуртії О. Скибневський очолює театр ім. С. М. Кірова (м. Кіров, 1946–1947), обл. драм. театр в Ульяновську (1946–1949), тривалий період працює на чолі одного з найстаріших театрів Білорусі – Нац. театру ім. Якуба Коласа (1949–1958). Найбільш значні постановки «На дні» М. Горького, «Весілля Кречинського» О. Сухово-Кобиліна, «Розкидане гніздо» Янки Купали, «Машечку» за В. Вольським.

У 1958 режисера запрошують до Харків. рос. драм. театру ім. О. С. Пушкіна на постановку п'єси «Така любов» чеського драматурга П. Когоута. Успіх спектаклю став підставою для запрошення О. Скибневського на посаду голов. реж. т-ру ім. Пушкіна (1958–1962), де він розпочав свою діяльність з пост. п'єси М. Алтухова «Рідна мати». За чотири роки ним було здійснено 10 вистав, дві з них – за п'єсами рос. класики: «Плоди просвіти» Л. Толстого і «Зикови» Максима Горького. Інші – за су-

часною драматургією: «Остання хмара» за І. Муратовим, «Брати Єршови» за В. Кочетовим, «Іркутська історія» О. Арбузова, «Знайомтесь, Балуєв» за В. Кожевниковим, «І один у полі воїн...» за Ю. Дольд-Михайликом.

Від 1958–59 викладає на каф. режисури Харків. держ. театр. ін-ту, а вже у 1962 О. Скибневського запрошено як штатного викл. на кафедру режисури ф-ту культурно-просвіт. роботи Харків. держ. бібліотечного ін-ту (нині ХДАК), згодом очолив кафедру. У викл. діяльності користувався великою повагою як професіонал, людина глибокої ерудиції, що досконало знала історію, теорію і практику т-ру. Серед учнів – театр. режисер, нар. артист України Ф. Чемеровський; проф., засл. діяч мистецтв України С. Гордєєв; нар. артистка України О. Сокол; засл. артист України Л. Попов і багато ін. Автор численних статей з питань театру, кількох п'єс і монографій.

Основні праці: Швецов А. [Скибневський]. «Тревожный свисток». («Выстрел»). П'єса в 3 действиях. Приложены: препроводительное письмо отдела Народного образования в Главрепертком, отзыв политического редактора о пьесе. РГАЛИ. ф. 656 оп. 1 ед. хр. 3070; «Нельзя забыть». Романтическая хроника в 4 действиях, 10 картинах. Приложения: протоколы Главреперткома с заключениями о пьесе, переписка о пьесе. РГАЛИ ф. 656 оп. 3 ед. хр. 2423; Народный артист СССР А. К. Ильинский. Минск : Госиздат БССР 1954. 68 с.; Розвідка розумом // *На допомогу молодим режисерам. Київ, 1965. С. 78–94*; Роздуми про народні театри // *Український театр. 1972. С. 17–18*; Клубна режисура : учб.-метод. посіб. / О. Б. Скибневський, М. В. Авах, М. М. Мушкіна та ін. Харків, 1973. 122 с.; Незабываемые встречи // *Сандро Ахметели : [сборник / сост. и авт. предисл. Н. Швангеридзе]. Тбилиси, 1977.*

С. 417–423; Польський театр у Києві. З нотаток режисера (1931–1936) // *Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини. Польський альманах. Матеріали Міжнар. наук. симпозіуму. Харків, 17 вересня 2014. X. : Майдан, 2015. С. 261–275.*

Лит.: Майстри української радянської сцени. Київ, 1962, С. 309; Театральна енциклопедія. Том 4 / Глав. ред. П. А. Марков. М. : Совет. енциклопедія, 1965. 1152 стб.; Стронський Г. Польський театр у Києві / Г. Стронський // *Український театр. 1992. № 5. С. 28–29*; Томашпільська Л. «Олтар скорботи» : Театральні діячі України жертви сталінського терору ; вступ. слово О. Мусієнка / Л. Томашпільська // *Вітчизна. 1996. № 5–6. С. 65–98*; Пилипчук Р. Я. Український театр / Р. Я. Пилипчук // *Історія української культури : у 5 т. Київ, 2005. Т. 4, кн. 2. С. 287–417*; Заболотна В. Театральна Україна в полудень віку: український драматичний театр 40–60-х рр. XX століття / Валентина Заболотна // *Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ ст. Київ, 2006. С. 533–586*; Плетньов А. Про «сучасний стиль» / А. Плетньов // *Прапор. 1964. № 6. С. 90–92*; Томазова Н. Олександр Скибневський: до історії польського театру в Києві / Н. Томазова // *Пам'ятки : археогр. щорічник. 2010. № 11. С. 215–245*; Богунова Г. Творчо-педагогічна діяльність Олександра Скибневського в Україні // *Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини. Польський альманах. Матеріали Міжнародного наукового симпозіуму. Харків, 17 верес. 2014. X. : Майдан. 2015. С. 230–260.*

СКЛЯРЕНКО Володимир Михайлович (25.05./6.06.1907, Київ – 8.05.1984, Київ) – театр. режисер.

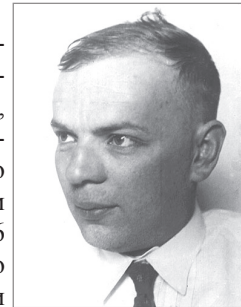
Вийшов на сцену в 1920 як статист мімансу Київ. опер. т-ру. У 1923–1926 навчався в Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка, де здобув фах режи-

сера та актора. На талановитого юнака звернув увагу Лесь Курбас, і в 1926 його зарахували в реж. лабораторію т-ру «Березиль». Разом з театром влітку 1926 переїздить з Києва до Харкова. Працюючи в «Березолі», В. Скляренко засвоїв принцип «курбасівської» режисури: поєднання потужної ідейної концепції з яскравою театр. формою, виробив власний стиль режисури, що характеризується монументальністю образів, наявністю масштаб. масових сцен. Самостійно працював у «Березолі», постановчий дебют – I дія тричастинного ревію «Алло на хвилі 477» (1929).

Після розгрому «Березоля» – голов. реж. в Харків. ТЮГ (від 1935). В 1944 колектив театру переїздить до Львова в якості нового Львів. т-ру юного глядача. В. Скляренко фактично створює театр наново. Від 1947 – голов. реж. Львів., 1952 – Харків., 1954 – Київ. т-рів опери і балету, у 1962–1967 – т-ру ім. І. Франка в Києві.

Драм. вистави: «Невідомі солдати», Л. Первомайського, «Хазяїн», «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого, «Міщанин-шляхтич» Ж.-Б. Мольєра, «Марина» М. Зарудного, «Скупий» А. Шияна, «Тетнулд» Ш. Дадіані; опери: «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Русалка» А. Дворжака, «Далібор» Б. Сметани, «Арсенал», «Милана» Г. Майбороди та ін.; оперети: «Володимирська гірка» В. Лукашова, ін.

Багато займався пед. роботою з молодими акторами і драматургами-початківцями. Вів курси режисури і актор. майстерності. в студії «Березоля» (1927–1933), Харків. театр. інституті (1933–1941, 1952–1954),

Львів. консерваторії (1944–1952), Київ. театр. ін-ті (1954–1978). Був чудовим театр. педагогом, теоретиком і практиком укр. режисури.

Лит.: Український радянський енциклопедичний словник. Т. 3. К., 1968; Губрій Н. Володимир Скляренко – художній керівник Харківського та Львівського театрів юного глядача ім. М. Горького (1941–1947) / Н. Губрій // *Просценіум*. 2014. № 1–3. С. 124–133.

СМЕЛІЯНСЬКА Світлана Олександрівна (14.05.1940, Дніпропетровськ – 5.12.2001, Сан-Франциско, США). Філолог, режисер, викладач. Канд.

мистецтвознавства (1980). Доц. (1984).

У 1963 здобула вищу освіту на філологічному ф-ті Харків. держ. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. У 1968 закінчила театр. ф-т ХДІМ за спец. «режисер театру ляльок».

режисер театру ляльок».

У 1964–1968 працювала педагогом-вихователем у Луган. обл. т-рі ляльок. У 1968–1984 на посаді зав. пед. частиною Харків. держ. т-ру ляльок.

В 1969–1984 викладала на кафедрі т-ру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. У 1983–1984 була зав. кафедри т-ру ляльок ХДІМ.

СМИРНОВА Елеонора Миколаївна (15.04.1940, Пушкін Ленінград. обл., РФ – 16.07.2012, Київ). Актриса театру ляльок. Засл. артистка України (1969). Член НСТДУ, персональний чл. «УНІМА-Україна».

В 1960 отримала освіту в театр. студії при Нижньотагіл. драм. театрі.

В 1960–1963 працювала актрисою в Торезькому драм. театрі ім. В. Маяковського. В 1963–1971 –

в Донецьк. обл. т-рі ляльок, в 1971–1974 – в Хмельницьк. обл. т-рі ляльок, в 1974–1978 – в Харків. держ. т-рі ляльок ім. Н. К. Крупської. Від 1983 до кінця життя грала на сцені Київ. міського т-ру ляльок. В 1974–1978 викладала майстерність актора на каф. театру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

За період творчої діяльності зіграла різноманітні ролі: Сембо («Сембо» Ю. Єлисеєва), Блакитне щеня («Блакитне щеня») Д. Урбана, Сергій («Казка про жадібного Сергійка») С. Прокоф'євої, Еглі («Еглі – королева вужів» С. Неріс), Єва («Божественна комедія» І. Штока), Мишеня Муф («Сонячний промінець» О. Попеску), Баба Яга («Царівна-Жаба» Н. Гернет), Стара («Казка про рибака та рибку» за О. Пушкіним), Принц («Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері).

Брала участь у фестивалях – Всепольськ. фестивалі т-рів ляльок (Білосток, Польща, 1989), I Міжнар. фестивалі т-рів ляльок (Мінськ, Білорусія, 1990), II Міжнар. бієнале т-рів ляльок (Португалія, 1990), Міжнар. фестивалі т-рів ляльок «Дзеркало часу» (Мюнхен, Німеччина, 1991), Бієнале т-рів (Бельфор, Франція, 1996), Міжнар. фестиваль т-рів ляльок «Театр у валізі» (Ломжа, Польща, 1998).

Лит.: Чеповецький Ю. Не просто талант / Ю. Чеповецький // *Український театр*. 1976. № 3. С. 20–22; Вургафтик С. Баба-Яга та інші / С. Вургафтик // *Вечірній Київ*. 1980. 13 травня; Інютючкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інютючкін. Х. : Колегіум, 2012.

СМОКТІЙ Захарій Федорович – директор Харків. театр. ін-ту

(1945–1948), викладач з історії укр. літератури.

СОЛОДОВНИКОВ Микола Тихонович (1925–?) – органі-

затор театральної справи. У 1955 закінч. театрознав. ф-т Харків. держ. театр. ін-ту (нині – ХНУМ ім. І. П. Котляревського).

У 1960-х директор Харків. т-ру юного глядача. У 1970-х – директор Харків. акад. укр.

драм. театру ім. Т. Г. Шевченка.

Лит.: Солодовников Н. Т. [О нем] // Циммерман Л. Нехронологические воспоминания. Израиль, 2003. С. 102–104, 107, 111, 115, 123.

СТАВІЦЬКИЙ Борис Петрович (26.04.1927, Харків – 06.06.2003,

Київ) – актор, театральний педагог. Проф. (1991). Засл. артист УРСР (1960).

Навчався в Харків. театрал. ін-ті (1944–1948, кер – *О. І. Сердюк*).

У 1948–1950 – актор Закарпат. обл.

укр. муз.-драм. т-ру в Ужгороді, в 1950–1961 – Харків. акад. драм. т-ру ім. Т. Шевченка, 1961–1965 – рос. драм. т-ру ім. О. Грибоедова в Тбілісі, 1965–1970 – Київ. т-ру рос. драми ім. Лесі Українки. Останнє двадцятиріччя творчого життя віддав Київ. акад. драм. театру ім. І. Франка (1970–1990).

Одночасно з роботою на театр. сцені викладав у Харків. театр. ін-ті (1953–1957), в школі-студії при т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1958–1960). Серед учнів – нар. артист України, Лауреат Держ. премії В. М. Івченко.

У 1967–2003 – проф. каф. акторської майстерності та режисури драми Київ. держ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Випустив 6 акторських курсів, більше 100 акторів укр. т-ру і телебачення, серед них – нар. артисти України П. Беньюк, С. Боклан, Я. Гаврилюк, Є. Федорченко, актори і реж. Г. Гладій, О. Матешко, В. Андрієнко, худ. кер. київ. драм. театру «Браво» Л. Титаренко, ін.

Знімався в фільмах «Лимерівна» (фільм-спектакль, реж. В. Лапокниш, Київ. студія худож. фільмів, 1955, Василь), «Любов на світанні» (фільм-спектакль, реж. Лесь Швачко, Б. Норд, Київ. студія худож. фільмів, 1957), «Сховище біля Червоних каменів», реж. Г. Кохан, к/с ім. О. Довженка, 1972, Ібрагім), «Кассандра» (фільм-спектакль, реж. С. Сміян, Ю. Некрасов, «Укртелефільм», 1974, Гелен), т/с «Талант» (3 серія, реж. В. Довгань, к/с ім. О. Довженка, 1977, Нікітін-батько – парторг заводу «Задніпровець»), («Ярослав Мудрий», реж. Г. Кохан, «Мосфільм», к/с ім. О. Довженка, 1981, боярин Коснятин).

СТАРЕЦЬ О. Я. – у 1947–1949 викладач історії західноєвропейського театру, декан театрознавчого та режисерського факультетів.

СТЕЦЕНКО Леонід Феодосійович (10.03.1914, с. Городище Пирятин. пов. (нині Гребінківського р-ну Полтав. обл.) – берез. (?) 1986, Київ) – літературознавець, педагог. Д-р філолог. н. (1971).

Закінчив Прилуцький пед. технікум (1931), працював учителем початк.

Т
Є
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Є

М
И
С
Т
Є
Ц
Т
В
О

класів, згодом закінч. Ніжинський пед. ін-т (1939). Від 1946 – аспірант в ІЛ АН УРСР ім. Т. Шевченка, захистив канд. дис. «Поетика Шевченка» (1950), згодом – докторську: «Проблеми і шляхи розвитку української драматургії 60–90 років XIX ст.».

Наук. роботою почав займатися ще в студ. роки. Основна наук.-дослід. проблематика – творчість Є. Гребінки, І. Карпенка-Карого, Т. Шевченка, Я. Щоголева, Панаса Мирного, І. П. Котляревського та ін. укр. письменників; займався дослідженнями з питань історії театр. критики в Україні. Від 1930-х друкувався в обл. і центр. газетах зі статтями, присвяч. творчості укр. письменників.

У 1962–1964 працював у Харків. держ. театр. ін-ті (нині ХНУМ) на посаді доц. каф. історії театру. Читав курс «Історія українського театру» та «Історія української літератури».

Основні праці: Вивчення творчості Т. Г. Шевченка в школі. Київ : Радян. школа, 1951. 128 с.; Шевченко і Гоголь // *Збірник праць першої і другої шевченківських конференцій*. Київ, 1954. С. 77–89; І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич): життя і творча діяльність. Київ : Вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1961. 216 с.; Луч света // *Театральная жизнь*. 1964. № 15. С. 30–31; Учитель : [Т. Г. Шевченко і І. К. Карпенко-Карий] // *Мистецтво*. 1964. № 2. С. 26–27; Шевченко і розвиток української дожовтневої драматургії // *Українська мова і література в школі*. 1964. № 2. С. 29–37; Таємниці розгадано : оповідання літературознавця. Київ : Дніпро, 1966. 93 с., М. Л. Кропивницький // *Історія української літератури*. У 8 т. Т. 4. Кн. 2-га. Література 70–90-х рр. XIX ст. Київ, 1969. С. 293–327.

Лит.: Стеценко Л. Ф. [Про нього] // *Шевченківський словник*. У двох томах. Київ, 1978. Т. 2. С. 229–251; Стецен-

ко Л. Ф. [Про нього] // *Ротач П. П. Полтавська Шевченкіана: спроба обл. (крайової) Шевченківської енциклопедії: у 2-х кн. Полтава, 2009. Кн. 2: Л–Я. С. 370.*

Я. В. Партола

**СУКСТАНСЬКА Ольга Зино-
віївна** (7.01.1919, Кременчук Полтав. обл. – 24. (?). 02. 1978, Харків) – педагог, провідний спеціаліст зі сцен. мови.

1951 закінч. театрознавчий ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського). По закінченні працювала адміністратором Харків. оперного т-ру (1952), у 1952–1955 – помічником реж. оперної студії ХДІМ (тепер ХНУМ), кер. класу сцен. майстерності ХМУ (1953), керувала гуртками театр. самодіяльності в різних навч. закладах Харкова.

Від 1958 працювала в Харків. бібл. ін-ті (нині ХДАК) на каф. культ.-просвіт. роботи викладачем з основ режисури. Згодом – на посаді ст. викл. зі сцен. мови кафедри театр. мистецтва (потім – каф. режисури). Протягом 20 років була провідним фахівцем зі сцен. мови, виховала кілька поколінь діячів культури. Серед її учнів, зокрема, *Л. А. Важньова* – засл. артистка України, зав. каф. сцен. мови ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Лит.: Урочиста зустріч випускників-режисерів ХДІК 1965 року з викладачами та студентами ХДАК // *Бурсацький узвіз*. 2010. № 3. С. 7–8; Дмитричева Г. Н. Живые страницы воспоминаний (50-летию кафедры режиссуры посвящается) // *Бурсацький узвіз*. 2011. № 4. С. 10–11.

Я. В. Партола

Т

ТАБАРОВСЬКИЙ Борис Мойсейович

(05.12.1923, Харків – 29.09.2004, Харків) – актор драм. театру, педагог. Нар. артист України (1982). Нагородж. орденом Вітчизняної війни I ст. (1985), двома медалями «За відвагу» (1943, 1944).

Закінч. театр. ф-тет Харків. театр. ін-ту за спец. «актор драм. т-ру і кіно» (1946–1950, курс *О. Г. Крамова*).

В 1945–1946 – актор філармонії і диктор Алтай. крайового радіо (Барнаул, РФ).

Від 1946 до 2002 – актор Харків. акад. рос. т-ру ім. О. С. Пушкіна. У 1972–1974 викладав на кафедрах режисури і т-ру ляльок. ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Один з корифеїв театральної сцени, актор-легенда, внесок якого у розвиток театр. мистецтва важно переоцінити – кілька поколінь глядачів-харків'ян ходили до т-ру рос. драми «на Табаровського», зустрічаючи й проводжаючи аплодисментами появу на сцені актора, чия гра завжди вирізнялася надзвичайною глибиною й щирістю. Його репертуарний лист складається з понад 150 ролей в театрі, серед них – Гаєв («Вишневий сад» А. Чехова), Артуро («Кар'єра Артуро Уї» Б. Брехта), Лейзер Вольф та Соломон («Поминальна молитва» і «Актор, король і Соломон» Г. Горіна), Луначарський («Більшовики» М. Шатрова), Генерал Константинов

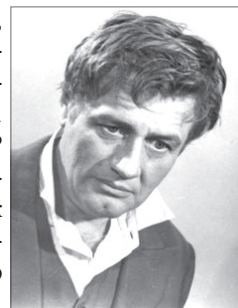
(«ТАРС уповноважений заявити» Ю. Семенова), Дмитро Миколайович («Тема з варіаціями» О. Альошина), Старик Барк Купер («Поступися застрашньому дню» за Х. та Н. Лірі), Бризгалов («Кафедра» Врублевської). Кіноролі: «На війні як на війні», Беззубцев (1968). Воював (1942–1944) в 46 окремії розвід. роті на 1 Укр. і 2 Білорус. фронтах. У 2003 написав оповідання «Негероїчні спогади про війну».

Лит.: Русабров Е. Шолом-Алейхем на харьковской сцене // *Шолом. 1994. 19 мар.*; Русабров Е. Борису Моисеевичу Табаровскому – 80! // *Объектив-Но. 2003. 4 дек.*; Ладенко И. Борис Табаровский: больше, чем артист // *Вечерний Харьков. 2007. 5 окт.*; Воловик Л. Борис Моисеевич Табаровский / Лариса Воловик // *Харьковский государственный академический русский драматический театр имени А. С. Пушкина [Офіційний сайт] / Статти и публикации. URL : <http://www.rusdrama.kh.ua/articles/2-publics/42-2010-07-03-17-22-01.html>*; Борис Табаровский // *Кино-Театр. РУ / Советские актеры театра / Т / Борис Табаровский / Биография. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/sov/21252/bio/>*; Анничев А. Чтобы помнили: они прославили харьковскую сцену : [Л. Тарабаринов (1928–2008); Б. Табаровский. (1923–2004)] / А. Анничев // *Время [газ.]. 2013. 4 дек. С. 7.*

М. О. Дербас

ТАРАБАРИНОВ Леонід Семенович

(8.11.1928, с. Шалигине Сум. обл. – 6.01.2008, Харків) – актор театру і кіно. Засл. артист України (1960). Нар. артист СРСР (1972). Чл. СТДУ. Нагородж. орденом «Знак Пошани» (1971), медаллю «За трудовую

доблесть» (1970), премією «Тріумф» (1995). Лауреат премії ім. І. О. Мар'яненка (1998). Почесний громадянин м. Харкова (2001). Двічі лауреат премії «Народне визнання», чл.-кор. Академії Мистецтв України по відділенню театр. мистецтва (2006).

У 1955 закінчив Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського), кл. *Д. Антоновича*. Відтоді – актор Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка. У 1968–2008 – викладач майстерності актора у ХДІМ ім. І. П. Котляревського, від 1989 – проф. каф. майстерності актора.

Зіграв понад 100 ролей на сцені т-ру ім. Т. Шевченка (1955–2008): Аркадій («В добрий час», В. Розов), Чаліков («Перша весна», Г. Ніколаєва), Лаєрт («Гамлет», В. Шекспір), Сідней («Лізі Мак-Кей», Ж.-П. Сартр), Василь («Лимерівна», П. Мирний), Ярема («Гайдамаки», Т. Шевченко), Адвокат Джеррі («Двоє на гойдалці», У. Гібсон), Герцог Орсіно («Дванадцята ніч», В. Шекспір), Остап («Тарас Бульба», М. Гоголь), Дон Жуан («Камінний господар», Л. Українка), Мастаков («Диваки», М. Горький), Лестер («Дженні Герхард», Т. Драйзер), Федір Протасов («Живий труп», Л. Толстой), Шпак («Шельменко-денщик», І. Квітка-Основ'яненко), Шевченко («Шлях», О. Беляцький, З. Сагалов), Гітлер («Той перший день», Л. Дмитренко), Тев'є («П'ять діамантів Тев'є-молочника», Шолом-Алейхем), Лір («Король Лір», В. Шекспір), Микола Задорожний («Украдене щастя», І. Франко), Чебутикін («Три сестри», А. Чехов), Художник («Сьома свіча», З. Сагалов), Фірс («Вишневий сад», А. Чехов), Іван («Безталанна», І. Карпенко-Карий), Композитор («Один день Івана Денисовича», О. Солженіцин).

Працював з кінорежисерами О. Довженком, Ю. Солнцевою, Ю. Райзманом, М. Машенком, Г. Лисенком, І. Парфьоновим. Ролі у кіно: Валерій Голик, «Поема про море» (1958); Командир корабля, «Візит ввічливості» (1970); Данило, «Кров людська – не водиця» (1960); Данило, «Дмитро Горицвіт» (1960); Демид, «Перевірено – мін нема» (Югославія, 1965); Берест, «Платон Кречет» (1972); Баглаш, «Длинная дорога в короткий день» (1972); Воїнський лікар, «Еквілібрист» (1976); «Если враг не сдаётся» (1982, епізод), Герасим, «Безумие: вызов и борьба» (2005); «Когда боги уснули» (2006).

Брав участь у міжнар. гастрольях та фестивалях: декада українського мистецтва в Москві (1960), Міжнар. театр. фестиваль «Березіль-93», міжнар. фестивалі в Сібіу, Румунія (2002), Варні, Болгарія (2003), Гданську, Польща (2003), фестиваль «Ноордерзон», Гронінген, Голландія (2003), фестиваль «NET», (Москва, 2003), фестивалі у Відні, Австрія, (2004), Бохумі, Німеччина, (2004), Тампере, Фінляндія (2004), Загребі, Хорватія (2004), Берліні, Німеччина, (2005).

Лит.: Митці України : Енциклопедичний довідник. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 566; Мистецтво України : Біографічний довідник / упоряд. А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. С. 573–574; Анничев А. Чтобы помнили: они прославили харьковскую сцену : [Л. Тарабарин (1928–2008); Б. Табаровский. (1923–2004)] / А. Анничев // *Время*. 2013. 4 дек. С. 7.

Також – низка ін. публікацій в пресі [потребує деталізації]: Андреев А. Творчий портрет митця // *Вечірній Харків*. 1970; Марченко О. Народний артист //

Вечірній Харків [газ.]. 1972; Куракін Л. Перед новим сезоном // Вечірній Харків. 1975; Сулименко А. Кредо актора Тарабарина // Український театр [журн.]. 1972; Седунова О. Шагал в ракурсе Малой сцени // Культура [газ.]. Москва, 1998 р; Філатов А. Леонид Тарабарин // Вечірній Харків, 1996; Абрамовская К. В мерцании свечей // Панорама [газ.]. Харків, 1998; Давидова І. Запали сьому свічу // Демократична Україна [газ.]. 1998; Анничев А. Сострадание и любовь... // Время [газ.]. Харків, 2003; Яковлева В. / Любовь сыграть нельзя // Слобода [газ.]. 2003; Бондар В. Слово о лицедее // Вечірній Харків. 2003; Л. Логвиненко. Білого Ангела зоряна тінь // Слобідський край [газ.]. 2003; Румянцева И. Незаменяемые есть // Время. 2008.

Т. Л. Грінюк

ТУРКЕЛЬТАУБ Ісаак Самойлович (1890, Оренбург (РФ) – 1938) – музичний і театр. критик, теоретик театру, театрознавець, педагог. Народився в багатодітній родині.

Літературною та наук. роботою почав займатися з 1905, публікуючи статті в різних виданнях. 1907–1911 перебував на засланні у Тургайській обл., де провадив громадську діяльність. 1914 закінч. юрид. ф-т Юр'євського ун-ту (нині – Тартуський ун-т, Естонія). Розпочав викладацьку діяльність в Оренбурзі у 1910–1911, далі працював на нар. вищих курсах в Одесі (1912) та єврейських пед. курсах у Вільно (тепер Вільнюс, Литва, 1914). Потім переїхав до Москви, де виступав зі статтями у часописах різних напрямків.

Крім журналістики, займався режисерською діяльністю: в Оренбурзі (1910), у Двінську (1911, нині – Даугавпілс, Литва).

У 1918–1929 жив та працював у Харкові. У 1918–1922 керував занят-

тями у студії при харків. Молодому т-рі, брав участь в літ.-худож. керівництві єврей. театру «Унзер Вінкл» (1918), а також був членом режисерської колегії т-ру Будинку просвіти ім. А. Луначарського, де працювала трупа під керівництвом М. М. Сігельникова (Харків).

На початку 1920-х працював у театр. студіях Харкова. В бер.–жовт. 1922 був одним з керівників Харків. Вищ. держ. театр. технікуму, а з 1925 по 1928 викладав теорет. дисципліни у Харків. муз.-драм. ін-ті. Брав активну участь у дискусіях щодо театр. освіти, написав з цього приводу цілу низку статей: «Проблема сценічної освіти» (1924), «Дозвольте й мені...» (1928), «Підготовка театральних кадрів» (1934), ін.

Протягом 1920-х виступав на сторінках харків. часописів з аналізом діяльності місцевих та столичних театрів, демонструючи при цьому блискуче знання стану сучасного театр. процесу, теорії та історії світового і вітчизняного театру, законів його розвитку.

Наприкінці 1920-х переїхав до Москви, де співпрацював як критик з мистецькими часописами з питань театру й театр. освіти.

1938 – репресований та розстріляний.

Основні праці: Мария Константиновна Заньковецкая // *Худож. жизнь. 1922. № 2. С. 1; Гастроли студии Л. Курбаса : «Газ» // Пролетарий. Харьков, 1923. 19 июня; Н. Н. Синельников : (1873–1923) // Худож. жизнь. 1923. № 5, (16–23 февр.). С. 2; Гастроли М. О. «Березиль» : «Леді Макбет» // *Вісті ВУЦВК. 1924. 30 трав.*; Гастроли «Березиль» : «Джیمмі Хігінс» // *Вісті ВУЦВК. 1924. 20 трав.*; Держдрама: «97» // *Вісті ВУЦВК. 1924. 3 листоп.*; «Лісова пісня», драма Лесі Українки // *Вісті ВУЦВК.**

1924. 31 січ., 1 лют.; Про театр «Березіль» // *Література, наука, мистецтво*. 1924. 1 черв. (№ 21); Про франківців // *Література, наука, мистецтво*. 1924. 23 берез. (№ 12); Проблема сценічного образования // *Жизнь искусства*. 1924. № 49. С. 2–3; № 50. С. 4; Український Державний театр : «Гайдамаки» // *Вісті ВУЦВК*. 1924. 14 берез.; «Вій»: [Вистава Харків. держ. укр. драм. театру за М. Гоголем та М. Кропивницьким : фотогр. нарис] // *Всесвіт*. 1925. № 7. С. 18–19; Держтеатр «Березіль»: «Жакерія» // *Вісті ВУЦВК*. 1926. 23 жовт.; Не лякайтесь життя // *Нове мистецтво*. 1926. № 9. С. 2; Підсумки театрального сезону й перспективи // *Культура і побут*. 1926. № 18, (1 трав.); Реалізм в театрі // *Культура і побут*. 1926. № 34 (22 серп.); Театр «Березіль» : (До відкриття сезону) // *Культура і побут*. 1926. № 41 (10 жовт.); На шляхах українського театру // *Червоний шлях*. 1927. № 2. С. 226–234; Театр Березіль : «Мікадо» : оперета на 3 дії // *Вісті ВУЦВК*. 1927. 15 квіт.; Театр «Березіль» : «Пролог» // *Вісті ВУЦВК*. 1927. 22 січ.; Дозвольте й мені... : 3 приводу «Апології кустарництва» // *Культура і побут*. 1928. 28 квіт. (№ 17). С. 4–5; Режиссер и драматург : (в порядку дискусії) // *Жизнь искусства*. 1928. № 32. С. 11; Подготовка театральных кадров // *Фронт науки и техники*. 1934. № 8. С. 43–47.

Лит.: Туркельтауб Исаак Самойлович // *Кто писал о музыке: библиограф. словарь музыкальных критиков и лиц, писавших о музыке в дореволюционной России и СССР* / Г. Б. Бернадт, И. М. Ямпольский. М., 1979. Т. 3. С. 139; Ботунова Г. Я. І. С. Туркельтауб: сторінки життя і творчості / Г. Я. Ботунова // *Науково-методична конференція професорсько-викладацького складу «Актуальні проблеми музичного та театального мистецтва: мистецтвознавство, педагогіка та вихованство», 18–19 квіт. 1995 р. : тези доп. /*

Харк. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Х., 1995. С. 50–52; Кузичева А. П. Туркельтауб И. С. / А. П. Кузичева // *Театральная критика российской провинции, 1880–1917* / А. П. Кузичева. М., 2006. С. 479–481; Собіянський В. Театрально-критична діяльність Ісаака Туркельтауба в Україні 1920-х років / Віктор Собіянський // *Аркадія*. 2008. № 4. С. 23–27; Собіянський В. Митець у макрокосмі суспільства 1920-х років : Театрально-критична діяльність Ісаака Туркельтауба / В. Собіянський // *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини / Інститут проблем сучасного мистецтва*. 2009. № 6. С. 414–421; Бугаєва О. Туркельтауб Ісаак Самуїлович / О. Бугаєва // *Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931) : біогр. словник*. Київ, 2015. С. 275–276.

Ю. Ю. Полякова

У

ЎМАНЕЦЬ (Омельченко) Алла Яківна (23.03.1934, Харків, ?, там само) – викладач сольного співу, член УТТ (1984).

Закінч. ХМУ ім. Б. М. Лятошинського, навчалася на вок. ф-ті Саратов. консерваторії ім. Л. В. Собінова (1956–1958), продовжила навчання на муз.-пед. ф-ті ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (закінч. у 1963). Проходила стажування у Київ. театр. ін-ті ім. І. К. Карпенка-Карого та Ленінград. держ. ін-ті тру, музики та кінематографії (1975).

Під час навчання в Саратові працювала солісткою естрад. оркестру, протягом навчання у ХДІМ артисткою хору, помічником реж. оперної студії. По закінченні навчання працювала викладачем сольного співу у Запоріж. (1963–1964), а потім у Харків. (1966–1969) пед. інститутах та ХДІМ (1968). Від 1969 – викл. сольного співу на каф. сцен. мови театр. ф-ту. Упродовж багатьох років проводила тематичні концерти та творчі вечори різного спрямування. Автор низки метод. розробок «Програма із сольного співу для студентів драм. ф-ту інституту мистецтв», «Метод. рекомендації з постановки голосу на каф. театру ляльок», «Комплексне навчання сольному співу на актор. ф-ті драми / майстерність актора, слово, спів, танець» (рукописи).

УТЕГАНОВ Олександр Кадирович (04.03.1924, м. Верхньо-

удинськ Іркут. повіту, тепер Улан-Уде, Бурятія – 02.08.1991, Маріуполь) – режисер. Нар. артист України (1978). Батько Олексія Утеганова – голов. реж. Камер. сцени Т-ру на Васильєв. о-ві і реж.-постановника Молодіж. т-ру на Фонтанці (С.-Петербург).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1952, майстерня *М. Крушельницького*). Працював в т-рах Ізмаїла, Петрозаводська, Якутська, Алма-Ати. У 1968–1986 – голов. реж. Донец. обл. рос. драм. т-ру (Маріуполь). Об'єднав колектив, створив творчу атмосферу, сформував високопрофесійну акторську трупю. Виставам О. К. Утеганова були притаманні тонкий психологізм, оригінальність режисер. задуму, майстерно втілена в акторських роботах.

Вистави: «Піднята цілина» М. Шолохова (1969), «Цар Федір Іоаннович» О. Толстого (1970), «Казки старого Арбату» О. Арбузова (1971), «Ідіот» Ф. Достоевського (1974), «Енергійні люди» В. Шукшина (1975), «Побачення у передмісті» О. Вампілова (1975), «Васса Железнова» М. Горького (1976), «97» М. Куліша (1977), «Влада темряви» Л. Толстого (1978), «Медєя» Ж. Ануя (1979), «Король Лір» В. Шекспіра (1980), «Живи і пам'ятай» В. Распутіна (1981) та ін.

Лім.: Режиссер Алексей Утеганов: «Мой путь к театру – это судьба» // *Приазовский рабочий*. 2017. 3 лют.

Ф

ФІЛІПОВА Ангеліна Василівна (31. 05. 1948, Харків – 27.06.2017, там

само) – актриса, театр. педагог. Засл. артистка Молдови (1986).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1970, майстерня *Я. Г. Азімова*). По закінченні навчання працювала актрисою Дніпропетр. т-ру юного глядача.

Від 1976 актриса Кишинів. рос. драм. т-ру ім. А. Чехова. Від 2000 – актриса Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. Пушкіна.

У 2000–2002 – доц. кафедри телерепортерської майстерності, у 2002–2006 – каф. майстерності актора ХДАК. Від 2008 – доц. каф. майстерності актора ХНУМ імені І. П. Котляревського.

Ролі: Єва («Божественна комедія» І. Штока), Луїза («Вершник без голови» за М. Рідом); Саша Глебова («Старий бу-

динок» О. Казанцева), Варя («Бумбараш» В. Біткіна), Карола («Прокинься і співай» М. Дьярфаш, Г. Гладкова), Маша («Прощання у червні» О. Вампілова), Агафія Тихонівна («Одруження» М. Гоголя), Аксінія («Тихий Дон» за М. Шолоховим), Марина Владі («Володимир, або Перерваний політ» за М. Владі); Катаріна («Цілуй мене, Кет!» К. Портера), Паола («Дама без камелій» Т. Реттігана), Кукушкіна («Прибуткове місце» О. Островського), Гурмижзька («Садиба “Піньки”» за п'єсою «Ліс» О. Островського), Меланія («Діти сонця» М. Горького), Тетяна («Стара діва» Н. Птушкіної), Мадемуазель Ку-Ку («Безіменна зірка» М. Себастьяну), Мод («Білий джаз Кароліни» С. Моема).

Лім.: Анничев А. Ангелина Филиппова: «Когда интересно тебе, тогда интересно и зрителям» / А. Анничев // *Время. 2013. 30 трав.*; Анничев А. П'єса життя / А. Анничев // *Время. 2007. 1 серп.*; Седунова Е. Ангелина Филиппова: Мое призвание – сцена [Електрон. ресурс] / Е. Седунова. Назва з екрану. URL : <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/20/1137974.html>; Сквиренко Г. «Играю любовь» / Г. Сквиренко // *Веч. Кишинев. 1990. 15 февр.*

Ю. П. Щукіна

ФОСРБЕРГ Шарль Ісакович (18.11.1944, Чернівці – 13.09.2014, Київ). Актор театру ляльок. Засл. артист України (2000). Чл. СТДУ, персональний чл. «УНІМА-Україна», чл. Міжнар. ради УНІМА від України (1995–2004). Лауреат премії «Київська пектораль» (1994, 2003).

В 1963–1972 працював актором Донець. обл. т-ру ляльок. У 1972–1982 грав на сцені Харків. держ. т-ру ляльок у виставах «Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дарваша, «Блакитне цуценя» У. Гюла.

В 1983–2014 – один з фундаторів і акторів Київ. міського т-ру ляльок. Зіграв у виставах «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, (Король, П'яниця), «Ще раз про червону шапочку» С. Когана (Вовк), «Все буде добре» за щоденниками Я. Корчака (моновистава). За цей спектакль отримав премію «Київська пектораль» 1994 р.

У 1977–1982 викладав акторську майстерність на каф. т-ру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

Брав участь у міжнар. фестивалях: Всепольський фестиваль т-рів ляльок (Білосток, Польща, 1989), Міжнар. фестиваль т-рів ляльок «Дзеркало часу», (Мюнхен, Німеччина, 1991), Міжнар. конгрес т-рів ляльок (Будапешт, Угорщина, 1995), Всесвітній фестиваль т-рів ляльок (Варшава, Польща, 1996), Бієнале т-рів (Бельфор, Франція, 1996), Всесвітній фестиваль т-рів ляльок (Шарлевіль-Мезьєр, Франція, 1998), Міжнар. конгрес т-рів ляльок (Магдебург, Німеччина, 2000).

Лім.: Інютоткін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012. 167 с.

X

ХОДКЕВИЧ Сергій Федорович – актор, викладач. Належав до акторської школи «Березоля», в якому працював з 1922 (згодом в Харків. театрі ім. Т. Г. Шевченка). Грав у виставах «Алло на хвилі 477» (Завмаг), «Король бавиться», «Бронепоезд 14-69», «Заповіт пана Ралка», «Загибель ескадри», «Мартин Боруля» (Дальський), «Земля», «Свєнґія Гранде»,

«Ярослав Мудрий» (Любомир) та ін. Як асистент режисера поставив вистави «Підступність і кохання» (реж. О. Глаголін), «Навіки разом» (реж. М. Крушельницький) та ін. Вистава «Фараони» за О. Коломійцем, поставлена С. Ходкевичем у 1962, з успіхом йшла протягом кількох сезонів.

У 1946–1949 – викладач історії укр. т-ру на каф. історії т-ру і літератури Харків. театр. ін-ту (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Як викладач потрапив під нищівну критику під час кампанії боротьби з «космополітами» за «ідеологічні помилки під час трактування фактів історії вітчизняного театру» та «поверхову характеристику соціально-політичної обстановки», внаслідок чого був звільнений з посади. Вирізнявся широкою ерудицією, глибоким знанням історії укр. театру і драматургії, вмінням аналізувати явища й факти вітчизняного мистецтва у загальноєвроп. художньому контексті. Відверто висловлював свою думку на адресу титулованих радян. драматургів та їх п'єс, називав імена табуйованих офіційною доктриною діячів театру. Від 1958 до 1963 викладав на каф. майстерності актора Харків. театр. ін-ту.

Лит.: Ходкевич С. Ф. [Про нього] // *Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників, документи / Заг. ред., передм. і прим. проф. В. Ревуцького. Балтимор–Торонто : Смолоскип, 1989. С. 393, 913;* Ботунова Г. Я. Харківська школа театрознавства // *Pro Doto Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського / Харків. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського / Ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. Харків, 2007. С. 278;* Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Мистецтво,

1979. 200 с.; Ходкевич С. Ф. [Про нього] // *Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми – березильці. Театральні спогади-роздуми. Харків : Акта, 2008. С. 160, 208.* Ходкевич С. Ф. [Про нього] // *Єрмакова Н. Березильська культура: Історія, досвід. Київ : Фенікс, 2012. С. 329, 349, 422.*

Я. В. Партола

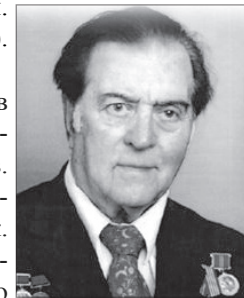
Ц

ЦВЕТКОВ Всеволод Іванович (16.03.1918 – 2011, Харків) – актор, режисер, педагог. Засл. артист РРФСР (1971). Засл. артист УРСР.

З перших днів Великої Вітчизн. війни – у складі Київ. фронтового т-тру Червоноармій. військ. округу. 1942 під Сталінградом з групою акторів потрапив в оточення, став бійцем діючої армії; зумів привести «язика», за що був нагородж. орденом Червоного Прапора (за ін. відом. – Червон. Зірки). 1943 – важко поранений і демобілізований. Нагородж. орденом «За мужність». Загалом здобув 20 бойових нагород.

Повертається до фронтового т-ру, який невдовзі був направлений в Читу. У Читинському т-трі протягом двох років (1943–45) зіграв головні ролі у спектаклях за п'єсами, Ростана, Островського, Шекспіра, Лермонтова, Ібсена. Однак проф. акторсько-реж. освіту здобув вже у повоєнні роки.

Закінч. акторський ф-т Харків. держ. театр. ін-ту (1948, майстер-

ня *Л. І. Сердюка*), в 1954 – реж. ф-тет цього ж ін-ту (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у *О. Г. Крамова*, *В. М. Арістова*. В 1965 продовжив навчання у реж. лабораторії М. Кедрова (Москва); згодом підвищував реж. майстерність у Г. Товстоногова.

Працював у Воронежському драм. театрі ім. О. Кольцова; від 1957 – реж. Харків. обл. кіностудії; зняв цикл «Гордість та слава російської літератури». Від 1961 – оператор, реж. Ялтинської кіностудії. Режисер-постановник фільмів Ялтинської кіностудії «На дачі», «Дресирувальники» (1961), «Важкі діти» (1963). Від 1965 до 1972 викладав акторську і реж. майстерність в студії при Воронежському держ. драм. т-рі ім. О. Кольцова і Ярослав. театр. уч-щі (з 1971 – театр. ін-т); актор та реж. Ярославського т-ру ім. Ф. Волкова.

У 1973–1980 керував каф. режисури драм. театру ХДІМ ім. І. П. Котляревського. У 1997–2005 працював на посаді проф. у ХДАК, був одним з організаторів ф-ту кіно-, телемистецтва. Випустив понад 200 учнів, серед яких – професійні актори, режисери, педагоги. Розробив власну методику підготовки акторів і режисерів. Основні принципи театр. педагогіки виклав у навч. посібниках, підручниках, статтях, метод. працях. У творчому доробку В. Цветкова понад 100 ролей, 80 створених вистав, телевізійні та чотири художніх фільми, які нагороджувались преміями й дипломами всесоюз. фестивалів.

Основні праці: В одной руке два арбуза не унести // *Советская культура*. М. 1976. 5 окт. (№ 80). С. 6; Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке будущего учителя // *Материалы Всесоюз-*

ной научно-практической конференции. Полтава. 1991. С. 76; Путь к спектаклю (Экспликация спектакля и экспликация роли) : учеб.-метод. пособие. Харьков, ХИИ. 1992. 98 с.; «Формула творчества» сценического поиска : учеб.-метод. пособие. Харьков, ХИИ. 1993. 26 с.; Мастерство режиссера. Эвристические задачи по управлению творческим процессом : учеб.-метод. пособие для студентов ХГАК. Харьков, ХГАК. 1997. 42 с.; Основы классической режиссуры : конспект лекций / М-во культуры і мистецтв. України, Харк. держ. акад. культури, каф. режиссури ; [уклад. В. І. Цветков]. Х. : ХДАК, 2004. 172 с.

Лит.: Цветков В. И. : [О нем] // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского: 1917–1992*. Х., 1992. С. 9, 282, 290, 293, 388, 415; Барсемян О. С. Кафедра режиссуры драматического театра / О. С. Барсемян // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського / Харків. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського*. Х. , 2007. С. 273–276; Колчанова Л. «Відкриють вчені ще одне сузір'я, що буде мати вчителя ім'я» // *Аркадія*. 2015. № 3 (44). С. 41–44.

ЦИБАНЬОВА Ольга Семенівна (02.06.1924, Харків – 2008, Київ) – філолог, літературознавець, професор філологічних наук.

У 1940 вступила на філософ. ф-т Харків. пед. інституту ім. Г. С. Сковороди. З початком Великої Вітчизн. війни була мобілізована, до 1944 працювала мед. сестрою в військовому шпиталі. Закінч. ін-т після війни (1946).

Працювала власним кореспондентом газети «Кіровоградська правда»,

була зав. бібліотеки, викладала рос. літературу в Кіровоград. пед. ін-ті (1956–1961). У 1963–1965 обіймала посаду викладача рос. літератури каф. історії театру і літератури ХДІМ (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Водночас з викладанням в ін-ті активно займалася просвітницькою діяльністю – неодноразово виступала з лекціями в лекторіях Харкова та області. Потім (1965–2008) працювала викладачем в Київ. міжнар. університеті.

Основні праці: Літопис життя і творчості І. К. Карпенка-Карого (І. К. Тобілевича) Київ : Дніпро, 1967. 451 с.; Євген Гребінка. Київ : Молодь, 1972. 303 с.; Лаври і терни... Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького К., 1996. 187 с.; Промінь забутої слави : (Гнат Михайличенко). Ч. 2 : посібник. Київ : КиМУ, 2006. 299 с.; Промінь забутої слави (Гнат Михайличенко) : навч. посіб. / О. С. Цибаньова-Стеценко. К. : КиМУ, 2006. Ч. 1. 343 с. Ч. 2. 300 с.; Хто володіє словом, той володіє світом... : матеріали до уроку практичної риторики в 10-му класі // *Українська мова та література [газ.]*. 2006. № 12. С. 21–22. Закривавлений талісман : повість / Київський міжнародний ун-т. К. : КиМУ, 2009. 58 с.

Ч

ЧАЙКІН Всеволод Костянтинович (30.11.1935, Харків – 02.10.1996, там само) – актор. Нар. артист України (1981). Лауреат Міжнар. фестивалю «Культ модерна» (роль Хамма у виставі «Ендшпіль», 1995).

У 1953 вступив до Харків. театр. ін-ту (курс проф. І. Мар'яненка). Після другого курсу перевівся

до Київ. театр. ін-ту ім. І. Карпенка-Карого, по закінченню якого працював у Чернігів. муз.-драм. т-рі ім. Т. Шевченка та Дніпропетров. муз.-драм. т-рі ім. Т. Шевченка. Від 1961 – актор Харків. т-ру юного глядача. На сцені Харків. держ. акад. драм. т-ру ім. Т. Шевченка зіграв роль Леніна у постановці «Мирний-21» Р. Полонського.

Ролі: Айболіт («Про що розповіли чарівники» В. Коростильова, Р. Бикова), Творець («Божественна комедія» І. Штока), Ялічниця («Одруження» М. Гоголя), Земляника («Ревізор» М. Гоголя), Гофмаршал фон Кальб («Підступність і кохання» Ф. Шиллера), Бубнов («На дні» М. Горького), Восьмібратов («Ліс» О. Островського), Ленін («Ім'ям революції» М. Шатрова), Шевченко («Тарасова юність» В. Суходольського), Корзухін («Біг» М. Булгакова), Хамм, Клов («Ендшпіль» С. Беккета).

Лім.: Киктева Т. Чайкин / Т. Киктева // *Красное знамя*. 1985. 26 груд.; Петрова В. Чудо останется жить / Валентина Петрова // *Зеркальная струя*. 1996. № 1. С. 17–18; Филипенко Л. Творческий портрет Людмила Филипенко // *Веч. Харьков*. 1995. 30 листоп.; Анничев А. Всеволод Чайкин: свет угасшей звезды / А. Анничев // *Время*. 2010. 30 листоп.

ЧЕРКАШИН Роман Олександрович (16.03.1906, м. Старокостянтинів Хмельниц. обл. – 7.11.1993, Харків) – видатний укр. актор, режисер, педагог. Засл. артист УРСР (1947). Чл. респ. Правління УТТ. Нагороди: медалі «За доблестный труд», «За

Т
Є
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Є

М
И
С
Т
Є
Ц
Т
В
О

трудоу отличия», «Тридцать лет победы в Великой Отечественной войне 1941–1945», «Ветеран труда».

Дружина – Юлія Гаврилівна Фомина – актриса т-ру «Березіль» (Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка), багато років очолювала музей т-ру. Донька – відомий музикознавець М. Р. Черкашина-Губаренко, онука – композитор Ірина Губаренко.

У 1925–1927 Р. Черкашин навчався в Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка і на драм. курсах Ю. Завадського у Москві (1927–1928). Від 1928 – актор т-ру «Березіль», від 1936 – реж. Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (нова назва т-ру «Березіль» від 1935). У 1941–1942 – співробітник Укр. респ. радіостанції в Саратові. Від літа 1943 до визволення Харкова й повернення з евакуації (1944) – учасник бригади Харків. держ. т-ру ім. Т. Шевченка з обслуговування частин І Українського фронту. Вищу освіту завершив після війни, закінчивши екстерном Харків. театр. ін-т (1948).

У 1948–1951 – зав. літ. частиною Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка.

З 1951 викладав сцен. мову, худ. читання та худ. радіомовлення в Харків. держ. театр. ін-ті (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського); зав. каф. сцен. мови (від 1951), доц. (1953), проректор по навч. та наук. роботі ХДТУ /ХДІМ (1953–1966); з 1966 – проф. ХДІМ. На очолюваній ним кафедрі сцен. мови Р. Черкашин виховав не одне покоління драм. акторів – провідних майстрів укр. сцени. Є автором праць з методики сцен. мови й історії театр. мистецтва; виступав з театр. рецензіями в пресі, публічними лекціями й концертами з худож. читання. Двічі обирався депутатом Харків. міськради депутатів

трудоу (1955, 1957). Був обраний чл. Правління Харків. т-ва «Знання» як голова обл. секції т-ру і кіно.

В 2011 на фасаді будинку № 54 по вул. Пушкіна в м. Старокостянтинів, де на початку ХХ ст. знаходилась гімназія, в якій навчався Р. Черкашин, було встановлено мемор. дошку. Родинний архів Р. Черкашина та Ю. Фоміної переданий до фондів Музею театр., муз. та кіномистецтва України. На цих матеріалах до 100-річчя Р. Черкашина 16.03.2006 було відкрито виставку, що презентує життя і творчість митця. Департамент культури Харків. міськради, Міжобл. відділення НСТДУ м. Харкова, ХНУМ ім. І. П. Котляревського започаткували Всеукр. конкурс проф. читців ім. Романа Черкашина (2010).

Ролі (1928–1935): Гусак («Диктатура», І. Микитенко), Жан («Невідомі солдати», Л. Первомайський), Каштан («Плацдарм», М. Ірчан), Калинович («Хазяїн», І. Карпенко-Карий), Полковник Кобаха («Загибель ескадри» О. Корнійчук), Андрій («Платон Кречет», О. Корнійчук), Аренський («Мина Мазайло», М. Куліш).

Режисура (1935–1948): (режисер-асистент, співрежисер з М. Крушельницьким) – «Глибока провінція» (М. Светлов, 1936), «Дай серцю волю – заведе в неволю» (М. Кропивницький, 1936), «Скупий рицар» та «Кам'яний гість» (О. Пушкін, 1937), «Гроза» (О. Островський, 1938), «Богдан Хмельницький» (О. Корнійчук, 1939), «Прості серця» (К. Паустовський, 1940), «Євгенія Гранде» (О. Бальзак, 1940), «Фронт» (О. Корнійчук, 1943), «Місія містера Перкінса в країні більшовиків» (О. Корнійчук, 1944), «Приїздить у Дзвонкове» (О. Корнійчук, 1946), «Старі

друзі» (Л. Малюгін, 1947), «Макар Діброва» (О. Корнійчук, 1948).

Основні праці: В роки Вітчизняної війни. Х., 1947; Художнє читання, техніка та логіка мови. К., 1955; Робота читця над художнім твором. К., 1958; Выразительное чтение. Х., 1960 [у співавт.]; Ми – березильці: театральні спогади-роздуми / Роман Черкашин, Юлія Фоміна. Х. : Акта, 2008, 355 с.; Лесь Курбас: до 100-річчя з дня народження : ліричний етюд // *Прапор*. 1987. № 3. С. 178–181; Довгождане видання [Рец. на кн.: Березиль: із творчої спадщини / Лесь Курбас ; упоряд. М. Г. Лабінський. К. : Дніпро, 1988. 518 с.] // *Укр. театр*. 1989. № 3. С. 30–31; Майстер трагіротеску [Про Й. Гірняка] // *Укр. театр*. 1990. № 1. С. 15–18; Чистякова В. Листи-спогади / авт. вступ. ст. та публікації Р. Черкашин // *Березиль*. 1993. № 3/4. С. 156–178; Музыка в театре Леся Курбаса // *Музыкальная академия*. 1994. № 2. С. 192–196; Режисерський театр Леся Курбаса // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Х., 2000. Вип. 5. С. 151–164.*

Літ.: Митці України за редакцією А. В. Кудрицького. Київ : «Українська Енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. С. 628; Барсеган О. Театр моїх учителів / Олександр Барсеган // *Укр. театр*. 1993. № 2. С. 3–4; Заболотна В. Лицар світлого образу : [актор-«березильць» Р. Черкашин] / Валентина Заболотна // *Укр. театр*. 1994. № 1. С. 27; Милютенко Г. Актер из легендарного театра Леся Курбаса. Про творчий шлях «березильця», режисера, театрального педагога Черкашина / Г. Милютенко // *Время*. 1996. 19 марта; Фоміна Ю. Весняний шум: До 60-річчя від дня народження: Уривки з мемуарів / Публ. Н. Єрмакової / Ю. Фоміна // *Український театр*. 1996. № 6. С. 25–28; Вербицька Є. Совість театру

«Березиль : [1928 р. Курбас запросив до себе в трупу Ю. Г. Фоміну та Р. О. Черкашина] / Є. Вербицька // *Слобода*. 1997. 25 юл.; Вербицька Є. Спасибі за дорогу до храму [Спогади про акторів т-ру «Березиль» Ю. Фоміну та Р. Черкашина] / Євдокія Вербицька // *Березиль*. 1997. № 5/6. С. 154–163; Біографічний довідник / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. 700 с.; Тараненко Ю. Юлія Гавриловна Фомина и Роман Алексеевич Черкашин / Юлія Тараненко // *Сто знаменитых харьковчан / [Можейко И. Ю. и др.]. Харьков, 2004. С. 291–293;* «Ми – березильці» : до 100-річчя від дня народж. Р. О. Черкашина / публ. М. Черкашиної-Губаренко // *День*. 2006. 29 берез. С. 7; Мелешкіна І. Ромео і Джульєтта / Ірина Мелешкіна // *Кіно-театр*. 2007. № 1. С. 13–16; Мелешкіна І. Учителю виразного життя / Ірина Мелешкіна // *Укр. театр*. 2007. № 1. С. 14–20; Мелешкіна І. Роман Олексійович Черкашин. Вірний лицар театру [Електрон. ресурс] / Ірина Мелешкіна // *Музей театрального, музичного та кіномистецтва України*. URL : <http://museum.um.la/nauka/personalii/43-черкашин-о.html>.

Т. Л. Грінюк; бібліографія – Л. В. Русакова

ЧИСТЯКОВА Валентина Миколаївна (5.04.1900, С.-Петербург – 19.05.1984, Харків) – актриса, педагог. Дружина і учениця Леся Курбаса. Нар. артистка УРСР (1943). Нар. артистка Узбец. РСР (1943). Держ. нагороди – два ордени Трудового Червоного Прапора і медалі.

Навчалась в балетній студії в Києві (у М. Мордіка), в хореограф. класах Б. Ніжинської і в театр. студіях Леся Курбаса. Саме

Л. Курбас був її вчителем майстерності синтетичного актора т-ру.

У 1918 дебютувала на сцені Молодого театру у виставі «Цар Едіп»; у 1919–1921 – актриса «Кийдрамте». В 1922–1959 – у театрі «Березіль» (з 1935 – Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка).

Актриса високої культури, різнобічно обдарована, яка привнесла у вітчизняне актор. мистецтво неповторний інтелектуально-рафінований шарм. За свою 30-річну акторську кар'єру зіграла більше 50 ролей. Серед них – ексцентричні персонажі та інтелектуальні красуні, трагічні і ліричні героїні.

З 1959 по 1967, залишивши сцену, викладала у ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського на каф. майстерності актора. Багато працювала зі студентами, прагнучи досягти майже ідеального відтворення поставлених перед ними завдань, віднаходити в драматургічному матеріалі хоча б одну, але найголовнішу, фразу, яка живить всю роль. Серед учнів – В. Савчук, Г. Скриннік, С. Соловійова та ін.

Ролі: Оксана («Гайдамаки» Т. Шевченка), Любуня («Народний Малахій» М. Куліша), Катерина («Гроза» О. Островського), Євгенія Гранде (однойменна вистава за О. де Бальзаком), Марія Лучицька («Талан» М. Старицького), Одарка («Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького), Галя («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Ліда («Платон Кречет» О. Корнійчука), фру Альвінг («Примари» Г. Ібсена) та ін. Автор статей з питань актор. майстерності, спогадів про А. Бучму, Л. Гаккебуш, Леся Курбаса.

Основні публікації: Главы из воспоминаний / публ. Р. Черкашина // *Театр*. 1992. № 4. С. 72–86; Листи-спогади / авт. вступ. ст. та публ. Р. Черкашин // *Березіль*. 1993. № 3/4. С. 156–178; Листи до по-

братима : [листи до М. П. Верхацького] / публ., передм. Ю Богдашевського // *Укр. театр*. 2001. № 4/5. С. 25–29; Те саме // *Михайло Верхацький. Дні і праця. Листування. Спогади сучасників : до 100-річчя з дня народж. М. Верхацького* / [редкол.: Ю. Б. Богдашевський та ін. ; упоряд. М. Лабінський]. К., 2004. С. 164–175; Листування з Валерієм Гаккебушем / передм. та публ. М. Лабінського // *Укр. театр*. 2006. № 3. С. 16–26 ; № 4. С. 15–19 ; № 5. С. 20–25 ; № 6. С. 21–23.

Літ.: Морський В. Шлях актриси : [В. Чистякова] // *Театр*. 1940. № 12. С. 27–30; Смоляк Я. В. М. Чистякова. Х., 1947; Кисельов Й. Валентина Чистякова. К. : Мистецтво, 1949; Гордєєв С. Валентина Чистякова: легенда та біографія: (до 100-річчя з дня народження) / С. І. Гордєєв // *Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури і мистецтв України, Харків. держ. акад. культури ; за ред. В. М. Шейка, С. І. Стахевича*. Х., 1999. Вип. 5 : *Мистецтвознавство*. С. 31–43; Блажко Э. Испытание верностью: жена Курбаса – актриса Чистякова / Э. Блажко // *Зеркало недели*. 2000. 8–14 апр. С. 19; Валентина Чистякова – актриса школи Курбаса : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., 21 квіт. 2000 р. (до 100-річчя від дня народж.) / М-во культури і мистецтв України, Харк. держ. акад. культури, Гільдія укр. режисерів театру, Спілка театр. діячів України ; [уклад.: С. І. Гордєєв, І. В. Зборовець]. Х., 2000. 76 с.; Гордєєв С. Валентина Чистякова – актриса школи Курбаса / С. Гордєєв // *Просценіум*. 2002. № 1. С. 13–18; Гордєєв С. І. Валентина Чистякова – легенда української сцени / С. І. Гордєєв ; М-во культури і мистецтв України, Харків. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2003. 100 с.; Черкашина-Губаренко М. Валентина Чистякова – муза, легенда, міф / Марина Черкашина-Губаренко // *Курбасівські читання : наук. вісн. / Нац.*

центр театр. мистецтва ім. Леся Курбаса ; ред.-упоряд.: В. Собіянський, Т. Бойко. К., 2007. № 2 : До 120-річчя від дня народження Леся Курбаса: історія, теорія, критика. С. 243–251; Черкашина-Губаренко М. Валентина Чистякова в ролі Марії Лучицької : (вистава Харківського державного театру ім. Т. Г. Шевченка «Талан» М. Старицького) / Марина Черкашина-Губаренко // *Просценіум*. 2009. № 1/2. С. 16–20; Мнішек І. Валентина Чистякова: її ампула – неймовірна жіночність / Ірина Мнішек // *Слобід. край*. 2011. 15 верес. С. 10.

Ш

ШАБЕЛЬНИК Ольга Кузьмівна (01.06.1924, с. Липці Харків.

р-ну Харків. обл. – 08.12.1999, Харків) – актриса. Засл. артистка України (1962). Нагородж. дипломами I ступеня УТТ (1967, 1971). Закінч. Харків. театр. ін-т (1947, майстерня І. Мар'яненка). У 1951–1960 актриса

Харків. обл. драм. т-ру, в 1960–1965 – Харків. т-ру юного глядача, 1965–1988 – Харків. держ. акад. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка. Створила низку яскравих гостро-характерних сцен. образів комедійного плану.

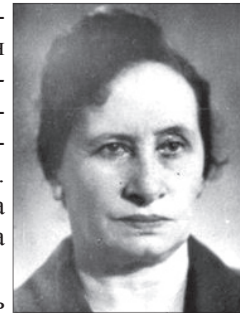
Ролі: Шкандибиха («Лимерівна» за П. Мирним), Ганна («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Поліна («Трибунал» А. Макайонка), Простакова («Недоросток» Д. Фонвізіна), Секлета, Степаніда («За двома зайцями» М. Старицького), Марфа Петрівна («Російські люди» К. Симонова).

Лит.: Горбенко А. Г. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Щербакова Н. Актриса // *Красное знамя*. 1970. 20 дек.; Щербакова Н. Мир ее образов // *Красное знамя*. 1979. 18 янв.; Бровко Т. Відданість сцені // *Вечірній Харків*. 1982. 11 дек.

О. Л. Либо

ШАМЕШ Лія Ісаківна (20.10.1907, Харків ?, Харків) – викладач сольного співу. Закінч. Харків.

муз.-драм. ін-т як оперна співачка, викладач (1935, курс Л. М. Балановської). У 1940 вступила до Ін-ту удосконалення при Москов. консерваторії, але на заваді навчанню стала війна.

Проф. діяльність розпочала 1935 у м. Лебедині, куди була направлена за держ. розподілом на посаду директорки муз. школи, а також викл. вокалу та ф-но. У 1938 була запрошена до Харків. театр. уч-ща викладачем вокалу та техніки мови. Під час евакуації закладу до м. Саратова у 1941 була тимчасово відсторонена від роботи; переїздить до м. Фергана (Узбецька РСР), викладає вокал на курсах при Ферган. муз. школі. Після повернення до Харкова у 1944 викладає вокал у ДМШ ім. П. Чайковського, від 1945 поновлена на посаді ст. викл. сольного співу Харків. театр. ін-ту, де плідно працювала до 1974. Від 1960 керувала метод. роботою секції сольного співу; 1961 призначена зав. каф. муз.-вок. виховання, що згодом була реорганізована, і викладачів вокалу було включено до складу каф. сцен. мови. Наполягала на першочерговості формування в учнів здібності до свідомої творчої реалізації образного та зміс-

товного навантаження творів засобами муз. виразності.

ШЕВЧЕНКО Григорій Сергійович (02.02.1936, с. Орестопіль

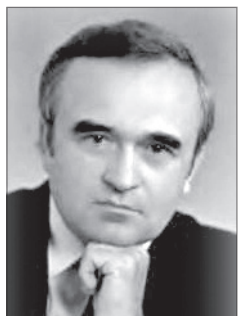

Покровського р-ну Дніпропетр. обл. – 21.09.2010, Володимир, РФ) – актор драм. т-ру. Засл. артист РРФСР (1979). Лауреат премії ім. Є. О. Євстигнеєва. Дружина – Євдокимова (Шевченко) Тетяна Іванівна, засл. артистка РРФСР.

Закінч. Харків. держ. театр. ін-т (1958). Працював артистом в Укр. ансамблі комедії і водевілю при Укр. концерті в Києві, в Хмельниц. укр. обл. драм. т-рі, в т-рах міст Армавіра, Орджонікідзе; Т-рі Балт. флоту в Лієпаї. Від 1969 – актор Калужського драм. т-ру, 1980 – Володимир. акад. т-ру драми ім. А. В. Луначарського.

Ролі: Іван Грозний («Василиса Мелентьева» О. Островського), Креонт («Антигона» Ж. Ануя), Єпископ Шаррон («Мольєр» за М. Булгаковим) та ін.

ШЕЙКО Юрій Павлович (24.05.1937, Харків – 9.01.2016, там

само) – інженер, артист, педагог. Засл. артист України (1981). Доц. (1995). Лауреат Респ. конкурсу читців (1960), учасник Декади Укр. літератури і мистецтв у РФ (1969). Дипломант (1968, 1984) і лауреат Нац. конкурсів читців (1967, 1970). За участь у Днях Харкова на ВДНГ (Москва, 1980) нагородж. премією і бронзовою медаллю. За творчі успіхи – орденом «Знак Пошани» (1976). Лауреат тв. премії Харків. міськвиконкому (1999)

за програму, присвяч. 200-річчю з дня народження О. С. Пушкіна «*Души прекрасные порывы*».

Закінчив Харків. ін-т інженерів залізничного транспорту (1960), де був активним учасником худож. самодіяльності. За направленням обл. Буд. нар. творчості навчався на актор. ф-ті Харків. театр. ін-ту (1960–1965) у майстрів-«курбасівців» *В. Чистякової, Л. Сердюка, Р. Черкашина*.

Ще працюючи інженером, Ю. Шейко виступав в концерт. програмах Харків. обл. філармонії; від 1.04.1966 до 2003 – працює на постійній основі на посаді майстра худож. слова.

Мав відмінні сцен. дані, красивого тембру голос, яскравий темперамент, вміння швидко знаходити контакт з аудиторією. Його концертні програми вирізнялись актуальністю та високою публіцистичністю. Серед них – «У всякого своя доля» (Т. Шевченко, І. Франко); «Дорога Сквороди»; «Наші сучасники» (І. Драч, Б. Олійник, В. Симоненко, І. Перепеляк, А. Гарматюк); «Хорошие, разные» (А. Вознесенский, Р. Гамзатов, М. Рильський, Е. Межелайтис); «Мастер и Маргарита» (М. Булгаков); «Шутейные рассказы» (А. Веселий, Вяч. Шишков, І. Бабель); «Веселье нищие» (Ф. Війон, Р. Бернс); «Золото правди» (А. Довженко, В. Шукшин). Його виступ в конкурсній програмі артистів естради, присвяч. 40-річчю Перемоги у Великій Вітчизн. війні «Победа остается молодой», відзнач. спец. премією журі за кращу акторську роботу.

Від квітня 1974 – гастролер мережі «Союзконцерт». Гастролював в Україні, на Далекому Сході, в Серед. Азії, Росії, Прибалтиці. На творчому рахунку Ю. Шейка за 40 років роботи у Харків. обл. філармонії – більш 4000 концертів, половина з яких – сольні

виступи. Ю. Шейко – ведучий трьох творчих звітів Харків. обл. у Київ. палаці «Україна» (1972, 1982, 1999) та учасник урочистого відкриття Ігор Добраї Волі в С.-Петербурзі (1994).

Від 1967 за запрошенням Р. Черкашина працював на каф. сцен. мови ХДІМ; у 1993–2012 – зав. кафедри сцен. мови, доц., проф. каф. (2012).

Серед випускників, що пройшли фахову підготовку у Ю. П. Шейка – засл. артисти України А. Оцупок, В. Черепенко, В. Бондарев, Т. Грінік; засл. артистка Росії Г. Лисенко, засл. артистка Молдови Л. Філіппова, лауреати нац. конкурсів читців О. Біла., І. Китриш, М. Сасіна., Т. Ситова, В. Тарарака та дипломанти конкурсів О. Єлізарова, Л. Лук'янова, І. Махновець.

Ю. П. Шейко – автор Програми зі сцен. мови для вищих навч. театр. закладів (спеціалізація «Актори драми та кіно», 2010) та навч. посібника з подолання проблем сцен. мови «Пошук живого слова» (Лист МОНУ № 1/11 – 928 від 03.02.2011 р.).

ШЕСТОПАЛОВ Володимир Мусійович (21. 05. 1938, с. Перше Шевченкове Вовчан. р-ну Харків. обл. – 12. 02. 2001, Харків) – актор. Нар. артист УРСР (1987). Лауреат премії ім. І. Мар'яненка (1995), лауреат стипендії ХОДА ім. Л. Курбаса (2000).

Закінч. Харків. театр. ін-т (1961, кер. – І. Мар'яненко, О. Глаголін). Від 1961 до кінця життя працював у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка.

Широкий творчий діапазон актора, наполегливий пошук духовного світу персонажів, висока майстерність, яскрава зовнішність і талант дозволили акторові посісти провідне місце у творчому колективі.

Окрім творчої роботи, В. Шестопалов був Головою правління Хар-

ків. міжобл. відділення НСТДУ (1991–2001). Під його керівництвом було врятовано від закриття Харків. Буд. актора ім. Л. Сердюка, який існує й до сьогодні, проведено численну кількість всеукр. наук.-практич. конференцій і творчих вечорів укр. та зарубіж. акторів та режисерів. Виступив співорганізатором Міжнар. театр. фестивалю «Березіль» (1993).

На честь В. М. Шестопалова у 2009 в Харкові встановлено мемор. дошку за адресою: площа Конституції, 20 (скульптор С. Гурбанов).

Ролі: Шпак («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Хома Кичатий («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Софрон («Маруся Богуславка» М. Старицького), Іларіон, Гуска («97», «Отак загинув Гуска» М. Куліша), Остап («Тарас Бульба» за М. Гоголем), Браун («Тригрошова опера» Б. Брехта), Тобі Белч («Дванадцята ніч» В. Шекспіра), Дон Татталь («Хрещений батько» М. Пьюзо), Ксьондз («Оперетта» В. Гомбровича), Прокіп Свиридович («За двома зайцями» М. Старицького), Шеф жандармів («Шлях» З. Сагалова, О. Біляцького за Т. Шевченком), Тев'є-Молочник («Пять бриліантів Тев'є-Молочника» за Шолом-Алейхемом), Микола Задорожний («Украдене щастя» І. Франка), Мошкін («Холостяк» І. Тургенєва), Мікадо («Мікадо» О. Вишні), Дункан («Макбет» Е. Йонеско), Тартюф («Тартюф» Ж.-Б. Мольєра), Афанасій Іванович («Старосвітська любов» М. Коляди за М. Гоголем).

Лім.: Виск-Навроцкая О. Актор / О. Виск-Навроцкая // *Красное знамя. 1978. 18 янв.*; Гордієнко Т. Від степів і чистої криниці / Т. Гордієнко // *Вечірній Харків. 1983. 2 квіт.*; Чепалов А. Молодой из когорты должителей / А. Чепалов // *Слобода. 1992. 1 июля*; Хомайко Ю. Театр – это семья / Ю. Хомайко // *Вечерний Харьков. 1998. 21 мая*; Седунова Е. Образы, согретые душой / Е. Седунова // *Вре-*

мя. 1998. 21 мая; Нагаевская А. Его Величество актер / А. Нагаевская // *Слобода*. 1998. 26 мая; Барсесян А. «...Подают нам голоса» / А. Барсесян // *Вечерний Харьков*. 2001. 22 марта; Выск-Навроцкая О. Последнее интервью / О. Выск-Навроцкая // *Объектив-но*. 2001. 19 февр.; Хомайко Ю. Романтический Шестопапов / Ю. Хомайко // *Нова демократія*. 2009. 29 мая.

Щ

ЩЕГЛОВ Олексій Михайлович (15.03.1908, Томськ, РФ – 13.11.1980, Харків) – театр. художник, монументаліст, ілюстратор, карикатурист. Чл. Спілки художників України, член НСТДУ, персональний член UNIMA.

У 1924–1925 навчався в Харків. худ. профшколі на декорац. відділенні. Закінч. Харків. худож.-промисловий ін-т (1930, кер. – О. Маренко, І. Падалка).

В 1929–1935 працював художником в Харків. т-рі робітничої молоді (ТРОМ). Від 1936 – художник-постановник в різних т-рах країни: Донец. драм. т-рі («Мищане» М. Горького, 1937); Харків. держ. акад. т-рі ім. Т. Шевченка («День чудових обманів» Р. Шерідана, 1960); Київ. акад. драм. т-рі ім. І. Франка («Не судилось» М. Старицького, 1959), Харків. т-рі юного глядача («Божественна комедія» І. Штока, 1964).

В 1955–1980 – голов. художник Харків. т-ру ляльок. Вистави: «Чортів млин» Я. Дрди та І. Штока, «Божественна комедія» І. Штока, «Чарівна калаша» Г. Матвеева, «Прекрасна Галатея» Б. Гадора, «Веселі ведмежата» М. Поливанової, «Укра-

їнський вертеп», «Скарб Сильвестра» А. Вагенштайна.

У 1969–1980 викладав на каф. т-ру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

Лит.: Пульсон А. Путь Алексея Щеглова / А. Пульсон // *Красное знамя*. 1958. 22 трав.; Виставка художника А. М. Щеглова // *Вечірній Київ*. 1959. 29 груд.; Драк А. По двох напрямках / А. Драк // *Культура і життя*, 1967. 5 лют.; Маяцький В. Фантазія і майстерність / В. Маяцький // *Ленінська зміна*, 1969, 22 листоп.; Смілянська С. Від ляльки до плаката / С. Смілянська // *Культура і життя*. 1970. 31 трав.; Маяцький В. Плідність пошуку: Творчий портрет митця / В. Маяцький // *Вечірній Харків*. 1971. 10 січ.; Поюровський Б. Театр нашего детства: в Москве идет Международный фестиваль кукольников / Б. Поюровський // *Комсомольская правда*, 1976, 2 черв.; Попов А. В творческом поиске: художнику А. М. Щеглову 70 лет // *Красное знамя*, 1978. 23 берез.; Ингорь Б. Виставка Алексея Щеглова / Б. Ингорь // *Красное знамя*. 1981. 11 лип.; Френкель М. Олексій Щеглов: штрихи до портрету / М. Френкель // *Український театр*. 1981. № 4. С. 13–15; Інноточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інноточкін. Х. : Колегіум, 2012.

Ю

ЮДОВИЧ Олександр Давидович (31.12.1914, м. Артемівськ – ?). Актор драм. т-ру, т-ру ляльок, режисер т-ру ляльок.

Закінч. Харків. театр. уч-ще ім. Кропивницького (1938).

У 1944–1945 – актор Харків. укр. драм. т-ру ім. Кропивницького, 1945–1948 – реж. укр. драм. т-ру

ім. М. Островського (Шепетівка, Камінець-Поділ. обл.), у 1948–1949 – худ. керівник Чернігів. муз.-драм. ансамблю.

В 1950–1957 працював актором в Харків. держ. т-рі ляльок, 1959–1961 – там само актором та режисером. Поставив спектаклі «Запорожець за Дунаєм», «Сорочинський ярмарок», «Наталка-Полтавка», в яких грав і як актор.

У 1961–1972 – голов. реж. Донец. обл. т-ру ляльок. Поставив в цей час вистави «Чебурашка та його друзі» Р. Качанова, Е. Успенського, «Золотий чай» С. Козлова, «Клянемось тобі, Кібальчише» Г. Горіна, «38 папуг» Г. Остера, «Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока, «Шкідливий вітамін» Ю. Єлісеєва, «Телевізор лікаря Айболита» С. Єфремова, О. Юдовича.

В 1972–1985 викладав майстерність актора та режисуру на каф. т-ру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

ЮХИМЕНКО Іван Якович (2.10.1892, Харків – 06.02.1943, Казань) – український актор, режисер і педагог. Засл. артист УРСР (1935).

Вчився у театр. школі О. Маслової, студії П. Ільїна; до того працював техніком в архітектурній майстерні. Під час навчання виконував ролі у п'єсах «Троянда і хрест» О. Блока, «Плач Рахілі» Н. Крашеніннікова, постановках за творами Б. Шоу.

У 1917 на запрошення І. Мар'яненка переходить до Нац. зразкового т-ру, деякий час працює у Молодому т-рі під керівництвом Л. Курбаса. У 1919 повертається до Харко-

ва, очолює Укр. т-р ім. Т. Шевченка (1919–1922). При літ.-мистец. об'єднанні «Цех каменярів» 1919 засновує театр. студію, яка з часом перетворилася на Укр. держ. студію (УДЕРТЕС). У 1924 разом з Л. Сабініним очолював Укр. нар. т-р.

У 1925–1927 І. Юхименко викладав режисуру та актор. мистецтво у Харків. муз.-драм. ін-ті. У 1936–1937 працював у Харків. театр. уч-щі.

У 1926–1928 – реж. Полтав. т-ру укр. драми ім. І. Котляревського, 1928–1932 – Дніпропетр. т-ру ім. Т. Шевченка, 1933–1937 – Одес. т-ру Революції.

У 1937 І. Юхименко був призначений реж. новоствореного Т-ру Лен. Комсомолу в Харкові. Був режисером вистав «Павло Греков» Б. Войтехова і Л. Ленча (1931), «Диктатура» І. Микитенка (1929), «Загибель ескадри» О. Корнійчука (1933), «Республіка на колесах» Я. Мамонтова, «Отелло» В. Шекспіра, «Сорочинський ярмарок» за М. Гоголем. 1939 т-р було переведено на Буковину, де він став Чернівецьким укр. муз.-драм. т-ром ім. О. Кобилянської.

У 1941 І. Юхименко повернувся до Харкова, де увійшов до трупи Т-ру ім. Т. Шевченка і став проф. театр. ін-ту по каф. майстерності актора.

У вересні 1941 був заарештований НКВС та етапом відправлений до казанської в'язниці, де 1943 помер у лікарні.

Лит.: Забутий театр : (Про діяльність Радянського театру ім. Т. Г. Шевченка в Харкові, 1919–1922 рр.) // *Наукові записки кафедри українознавства Харківського університету. Х., 1994. Вип. 1. С. 70–83;* Юхименко Іван Якович // *Мистецтво України : Біографічний довідник. К., 1997. С. 671;* Голота В. Творче кредо І. Я. Юхи-

менка / В. Голота // *Театральна культура. К., 1992. Вип. 10. С. 47–49*; Шуйський І. Покарана за кохання, або Життя, зрада і смерть, варті пера Шекспіра / І. Шуйський // *Дзеркало тижня. 2016. 2 липня.*

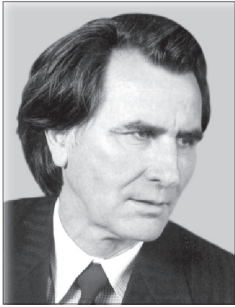
Персоналії
сучасність

Т
Е
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Е

М
И
С
Т
Е
Ц
Т
В
О

А

АВЕРЧЕНКО Віталій Петрович (03.04.1937, м. Каменськ-Шахтинський Ростов. обл. РФ) – актор, режисер, зокрема, оперних вистав. Засл. діяч мистецтв України (1980), нар. арт. України (1992). Закінч. акт. ф-т Київ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого (1959; майстерня П. Сергієнка) та реж. ф-т ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1964; майстерня В. Крайниченка).

Працював у Вінниц. держ. акад. муз.-драм. т-рі ім. М. Садовського (1959–60), Респ. рос. драм. т-рі Марійської АРСР (1965–1969), в Донецьк. укр. муз.-драм. т-рі ім. Артема (нині Донецьк. нац. укр. муз.-драм. т-р) у 1969–1971 та 1980–1987. Створив Макіївський т-р юного глядача (1971), який було відкрито виставою «Молода гвардія» за мотивами роману О. Фадеєва, і був його голов. режисером і актором понад 23 роки. Від 2000 працював у Донецьк. акад. держ. т-рі опери та балету ім. А. Солов'яненка.

Акторські роботи В. Аверченка відзначаються гострим малюнком характерів і глибиною пристрастей. Серед ролей – Езоп («Лисиця і виноград» Г. Фігейредо), Сірано («Сірано де Бержерак» Е. Ростана); був виконавцем моноспектаклю «Борис Годунов» за О. С. Пушкіним.

У режисерських роботах тяжіє до психол. т-ру з яскравою образною формою. Вистави: «Тихий Дон» за М. Шолоховим (1969), «Ромео і Джульєтта»,

«Річард III» В. Шекспіра (1972, 1992), «Гроза», «Ліс» О. Островського (1973, 1986), «За двома зайцями» М. Старицького (1985), «Дай серцю волю – заведе в неволю» М. Кропивницького (1986), «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого (1988), «Травіата», «Аїда» Дж. Верді (1990, 2000), «Принц і жебрак» за М. Твенном (1990), «Пасинки часу» за В. Гроссманом (1991), «Кумедна пригода» К. Гольдоні (1993), «Фауст» Й. В. Гете (1994), «Вічні пристрасті» (1997, власна моновистава), «Сільва» І. Кальмана (2000).

Лит.: Аверченко Віталій Петрович // *Митці України: енцикл. довід. / упоряд. : М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького. К. : УЕ, 1992. С. 12;* Герланец В. Творческий портрет на фоне круглої дати [Електрон. ресурс] / В. Герланец // *Вечерний Донецк. 2007. 3 апр. URL : http://media.ukr-fo.net/smi/view_article.cgi?sid=22&nid=2514&aid=28974;* Куц П. Віталій Аверченко: «Одна з найвідоміших моїх постановок – сприяння ближчому знайомству Костянтина Степанкова та Ади Роговцевої» [Електрон. ресурс] / П. Куц // *Урядовий кур'єр. 2013. 26 січ. – URL : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/vitalij-averchenko-odna-z-najvidomishih-moyih-post/>;* Педан Л. Аверченко Віталій Петрович [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сучасної України / Л. Педан. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42324.*

А́ННІЧЕВ Олександр Єгорович (29.05.1953, Саратов) – театрознавець, педагог, журналіст. Лауреат муніцип. премії ім. Г. Квітки-Основ'яненка в галузі театр. критики (2003). Чл. НСТДУ (1977).

Закінч. актор. ф-т Саратов. театр. уч-ща (1977) і театрознавчий ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1986, кл. А. Г. Горбенка, Н. В. Сафронової, Н. Р. Логвінової).

Т
Є
А
Т
Р
А
Л
Ь
Н
Є

М
И
С
Т
Є
Ц
Т
В
О

Працював актором Харків. ТЮГ (1977–1985), зав. літ. частиною Дирекції з підготовки цирк. програм та номерів (1985–1992), зав. літ. частиною Харків. ТЮГу (1992–2001); заст. дир. Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна з питань зв'язків з громадськістю (2001); кор. газети «Вечірній Харків» (2002–2003). Від 2003 – кер. відділу культури і мистецтв газ. «Время».

Також від 2003 працює в ХНУМ ім. І. П. Котляревського, від 2006 – ст. викладач. Автор навч.-метод. матеріалів з дисциплін «Теорія драми», «Семинар з театр. критики», «Основи драматургічної та сценарної майстерності», «Робота режисера з драматургом», «Авторська і редакторська робота на ТБ», які викладає. Серед учнів О. Дорофєєва, М. Корнощенко, О. Телипська та ін.

Автор понад 300 театр.-критич. публікацій і творчих портретів. Спів-автор та співведучий (разом з *Т. Кік-тевою*) телепередачі «Театральний салон» на Харків. обл. телебаченні (2005–2010), гостями якої побувало близько 170 видатних діячів т-ру та кіно Харкова, України та зарубіжжя.

Основні праці: Харьковский театр для детей и юношества 80–40 : [Юбилейное издание к 80-летию со дня основания и 40-летию со дня возрождения Харьковского театра для детей и юношества]. Харьков : Инко-Принт, 2000. 36 с.; Teodorovich // *Евгений Теодорович Русабров : Творческое наследие [исследования, критические статьи, методические работы, пьесы, выступления, письма]. Воспоминания современников : сб. Харків, 2013. С. 390–392; Мир прекрасен, когда*

в нем есть такие женщины... : у народной артистки Украины Татьяны Веркиной – юбилей // *Время. 2006. 16 сент.*, ін.

Літ.: Гроза бездарности, певец таланта : [50-летию харьк. театроведа и актера А. Е. Анничева] // *Вечерний Харьков. 2003. 29 мая; Анничев О. С. [Про нього] // Зоряний час : нариси / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. С. 253–254.*

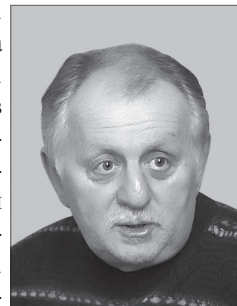
АРКАДІН-ШКОЛЬНИК Олександр Аркадійович (29.02.1952, Харків) – режисер, педагог.

Син укр. драматурга Аркадія Школьника. Засл. діяч мистецтв України (2007). Кавалер орденів «Шахтарської слави» III ступеня (2008) та «За заслуги» III ступеня (2012). Доц. (2008). Чл. НСТ-ДУ (1979). Лауреатом багатьох театр. фестивалів, зокрема, «Надбання Донбаса» (Донецьк), «Мельпомена Таврії» (Херсон), «В гостях у Гоголя» (Полтава).

Закінч. реж. ф-т Київ. держ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, (1976, майстерня нар. артиста України О. Сміяна).

Працював у Харків. держ. акад. т-рі ім. Т. Шевченка як реж.-постановник (1976–1986). Після стажування у МХАТі (1986–1988) працював реж. постановником в Москов. т-рі «Сатирикон» (1988–1989, кер. – К. Райкін). Був запрошеним режисером у Донецьк. держ. муз.-драм. т-рі (1989–2009), потім обіймав посаду худ. кер. у Харків. держ. акад. т-рі ім. Т. Шевченка (2011–2013).

У 1985–1986 працював на каф. театру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського у якості викл. навч. дисципліни «Живий план». Знов звернувся до

викл. діяльності у 2008 на каф. майстерності актора драм. т-ру, здобувши вчене звання доцента. Від 2013 став на чолі каф. режисури драм. т-ру.

У творчому доробку режисера – спектаклі «Гра на клавісині» (Я. Стельмах), «Отак загинув Гуска» (М. Куліш), «Маестро Туш» (М. Зарудний), «Примадонни» (К. Людвіг), Харків. держ. акад. драм. т-р ім. Т. Шевченка; «Безіменна зірка» (М. Себастьян), Полтав. драм. т-р ім. М. Гоголя; «Геркулес та авгієві стайні» (Ф. Дюрренматт), москов. «Сатириконт» ім. А. Райкіна; «Одруження» (М. Гоголь), ТЮГ м. Макіївка; «Зойчина квартира» (М. Булгаков), «Народний Малахій» (М. Куліш), «В джазі тільки дівчата» (Дж. Стайн, П. Стоун), Донецьк. нац. муз.-драм. т-р; «Клінічний випадок» (Р. Куні), «Кабала святош» (М. Булгаков), Харків. акад. рос. драм. т-р ім. О. С. Пушкіна.

У вихованні майбутніх режисерів враховує усі аспекти професії, поєднуючи теорію та практику режисури з формуванням організаційних навичок, креативного мислення, відчуття духу часу та потреб сьогодення, вміння аналізувати глибинні суспільні процеси, орієнтуватися в драматургії, літературі, поступово спрямовуючи майбутніх режисерів кожного на свій шлях. Його випускники працюють у провідних т-рах країни та за її межами. Серед них – О. Черкашина, М. Стерлік, В. Святаш, М. Купрейшвілі та ін.

Основні праці: Живий оркестр на сцені // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2015. Вип. 43. С. 178–188.

Лит.: Бровун М. М. Аркадін-Школьник Олександр Аркадійович / М. М. Бро-

вун // *Енциклопедія сучасної України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=22753. (Дата звернення: 28.08.2017); Гамкало І. Повернення до національних витоків / І. Гамкало // *Культура і життя*. 2006. 7 черв.; Чорноброва М. Беззаперечний талант і самодостатність / М. Чорноброва // *Культура і життя*. 2007. 28 листоп.

Б

БАБКІН Сергій Миколайович (7.11.1978, Харків) – актор, музикант, автор і виконавець власних пісень.

Закінч. театр. ф-т ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (2000, майстерня М. І. Тягниценка та Л. С. Шульги).

Працював актором Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (1999–2002); «Театру 19» (2000–2012); разом із А. Запорожцем заснував гурт «5'nizza», в якому був гітаристом та бек-вокалістом (2000); створив проєкт під назвою «K.P.S.S.» (2008). Від 2013 – актором т-ру «Прекрасные цветы».

Ролі в т-рі: Павло І («Павло І» Д. Мержковського), Х («Емігранти» С. Мрожека), Біс («Чмо» В. Жеребцова), Капітан («Двері» Л. Лунарі), Сосновський («Хулія славлію» М. Куліша), Гамлет («Наш Гамлет» за мотивами В. Шекспіра), Граф Дракула («Dracula» за Б. Стокером).

Ролі в кіно: головна роль у фільмі «Відторгнення» (2010).

Брав участь у театр. фестивалях в Коста-Ріці, Німеччині, Польщі, Азер-

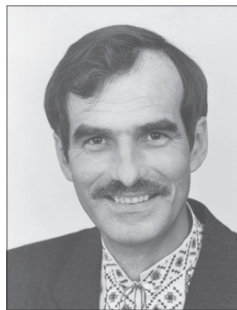

байджані, зокрема, з виставами т-ру «Прекрасные цветы» «Жир» і «Dracula».

Лит.: Сурікова І. Сергей Бабкин – біографія [Електронний ресурс] / І. Сурікова. URL : <https://5nizza.com/sergeybabkin>.

БАКУМ Юрій Павлович

(26.02.1952, Комсомольськ-на-Амурі

Хабаров. краю, РФ) – актор. Засл. артист України (1994). Нар. артист України (2009). Чл. Міжнар. асоціації гумористів і сатириків.

Нагородж. медаллю «За розвиток Запорізького краю» (2004), орденом «За заслуги перед Запорізьким краєм» III ступеня (2012). Лауреат обл. премії за досягнення у розвитку культури Запоріж. краю в номінації «За кращу акторську роль» (2005); театр. премії ім. І. Паторжинського (2010); премії НСТДУ (2012); театр. премії ім. В. Г. Магара в номінації «Вершина» «За професіоналізм, самовідданість і любов до театру» (2012); премії театр. фест. «Січеславна» «За поетичне втілення образу героїчного козацтва (роль Маяя) у виставі «Мамай» К. Карпенка (2008); премії ім. В. Г. Магара в номінації «Вершина» «За роль Лейзера у виставі «Тев'є-молочник»» (2014). Володар дипломаму НСТДУ «За значний внесок у розвиток театрального мистецтва України (2009). Має численні подяки та почесні грамоти за значний особистий внесок у розвиток театр. мистецтва.

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1979, майстерня М. С. Борисенка).

Від 1979 – актор Запоріж. укр. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса (з 2004 – ім. В. Г. Магара). Також викладає у Запоріж. нац. ун-ті, з 2016 – доц.

кафедри акторської майстерності та дизайну ф-ту соціальної педагогіки та психології.

Створив більше 150 різнопланових і різножанрових ролей: Перший побратим («Байда, князь Вишневецький» П. Куліша), Козак («Навіки разом» Л. Дмитерка, «Енеїда» І. Котляревського), Богдан Хмельницький («Судна ніч» С. Носаня), Редька («В степах України» О. Корнійчука), Голохвастов («Дамських справ майстер» Д. Шевцова, за п'єсою М. Старицького «За двома зайцями»), Микола («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Олексій («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Михайло Гурман («Украдене щастя» І. Франка), Націєвський («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Чуб («Ніч, чарівна ніч» В. Попова за М. Гоголем), Довбиш («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького), Лейзер («Тев'є-молочник» Г. Горіна), Дон Кіхот («Закоханий ідальго» за п'єсою Вассермана «Людина з Ламанчі»), Дені Дідро у виставі «Розпусник» за п'єсою Е. Шмітта, Оскар Ланглюме («Суто французьке вбивство» Е. Лабіша та ін.

Виступає з власними концерт. програмами «Думи мої, думи мої» за творами Т. Шевченка, «Народження пісні» І. Франка; друкує гуморист. твори у запоріж. міському альманасі «Весела Січ», є автором «Акторських портретів» (нарис про діяльність акторів театру ім. В. Г. Магара); виступає на радіо і телебаченні в наук.-популяр. та худож. програмах.

Лит.: Проскуров А. Судна ніч Богдана / А. Проскуров // *Запоріж. правда*. 1995. 16 серп.; Нещерет Т. Сценічна Богданіана / Т. Нещерет // *Хортиця*. 1996. № 5; Нещерет Т. І. Бакум Юрій Павлович / Т. І. Нещерет // *Енциклопедія сучасної*

України / Нац. акад. наук України. Київ, 2003. Т. 2. С. 120–121; Бакум Юрій Павлович // Запорізький національний університет / Викладачі. URL : https://sites.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=37458&lang=ukr&news_code=bakum-yurij-pavlovich.

БЕРЕЖКО Сергій Олександрович (13.09.1958, Луганськ) – актор

т-ру ляльок, режисер драм. т-ру. Засл. артист України (2012). Лауреат премії респ. Польща, лауреат муніцип. премії ім. І. Мар'яненка (2005). Нагородж. Гран-Прі IV Міжнар. театру. фестивалю «НОМО LUDENS» за

кращу чоловічу роль (2010, роль Жіля у виставі «Маленькі подружні злочини» Е.-Е. Шмітта).

Закінч. театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1976–1980, каф. т-ру ляльок, майстерня І. Кагановської, Н. Крапівіної, Ш. Фоєрберга). У 2011 також здобув диплом реж. драм. т-ру у ХНУМ ім. І. П. Котляревського (майстерня Л. Садовського). У 2002 навчався за проф. програмою підвищення кваліфікації держ. службовців у Харків. регіон. ін-ті Укр. Академії держ. управління при Президентові України.

У 1979–1981 грав на сцені Харків. ТЮГ (тепер Харків. т-р для дітей та юнацтва); у 1981–1983 служив в армії у ансамблі пісні й танцю Київ. військ. округу на посаді конференсьє та артиста оригінального жанру. У 1983–1985 працював в ансамблі Кемеров. філармонії «Люди і ляльки» під кер. Л. Хайта. Від 1985 до нинішнього часу – артист Харків. акад. драм. т-ру ім. Т. Шевченка. Працював також викл. каф. майстерності актора ХДАК

(2001–2004). Від 2004 – ст. викл. каф. майстерності актора драм. театру ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Створив (1990) і очолив як худ. кер. Харків. т-р для дітей і молоді «СТЕЛ»; у 2000 заснував одноймен. Харків. міський фонд підтримки дитячої творчості, є головою правління фонду. Колектив т-ру за грантової підтримки Міжнар. фонду «Відродження» неодноразово здійснював різноманітні соц.-мистецькі проекти, зокрема, «Дитячий студійний театр-лабораторія “СТЕЛ” – ефективний засіб естет. виховання молоді» (2000); «Діти проти наркотиків та СНІДу» (Програма «Культурні ініціативи» конкурсу «Культура за громадянське суспільство», 2002). У 2007 з проектом «Ефективний інформ. вплив засобами театр. мистецтва на цільову аудиторію підлітків та молоді» виграв грант Америк. ін-ту досліджень та тренінгів Корпорації Джона Сноу в рамках програми «Разом до здоров'я».

Зіграв на сцені понад 100 ролей, серед них: Моріс («Контракт» С. Мрожека, реж. Н. Адоміайте), Семен («Дай серцю волю – заведе у неволю» М. Кропивницького, реж. О. Біляцький), Вершинін («Три сестри» А. Чехова, реж. І. Борис), Левборг («Гедда Габлер» Г. Ібсена, реж. І. Борис), Микола Задорожний («Украдене щастя» І. Франка, реж. І. Борис), Кріс Крістоферсон («Анна Крісті» Ю. О'Ніла, реж. Г. Рейнхарт, США), Маєстро Фіор («Оперетка» В. Гомбровича, реж. Г. Мвручинський, Польща), Григорій Смирнов (новела «Ведмідь» А. Чехова у виставі «22 поцілунки, 4 млости і одна мігрень», реж. В. Дзекун).

Знявся у фільмах: «Майстри часу» (1981, реж. Д. Головачов),

«Звір» (2002, реж. О. Казберова), «Вища міра» (2004, реж. В. Чічкун), «Присяжний повірений» (2005), «Безумство» (2005, реж. І. Парфьонов).

Здійснив постановки вистав: у Харків. акад. драм. т-рі ім. Т. Шевченка – «Маленькі подружні злочини», Е.-Е. Шмітт (реж. постановник та виконавець голов. ролі Жіля); у Харків. т-рі для дітей та молоді «СТЕЛ» – «Кармен», П. Меріме; «Кам'яний капкан», Р. Ібрагімбекова; «А зорі тут тихі», Б. Васильєва; «Ящірка», О. Володіна; «Особняк», Я. Верещак; «Тля» і «Подаруй мені сонце» (за п'єсою «Та, яка створила чудо» В. Гібсона), С. Бережко; «Потойбіч кохання», Н. Неждан; «Ромео&Джюльєта. Лабіринт», С. Бережко (за мотивами п'єси В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта»); «Попелюха», Я. Гловацький; у ХНУМ ім. І. П. Котляревського – «В палаючій п'їтмі», А. Вальєхо (Гран-Прі за кращу режисуру театр. фестивалю «Південні Маски»); «Собака на сіні», Лопе де Вега; «Ящірка», О. Володін; «Три сестри», А. Чехов; «Ніч вовків», О. Вітер; «Той, хто втішає вдів» Д. Маротта, Б. Рандоне.

Лит.: Липковська Г. Харківські «камікадзе» Хто допоможе дитячому театру? [Електронний ресурс] / Г. Липковська // *День* *Kyiv.ua*. 14 квіт., 2006. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/harkivskikamikadze>.

БИЧКО́ Сергій Анатолійович (4.10.1954, Харків) – актор, організатор театр. справи, театр.-громад. діяч. Засл. працівник культури України (2009). Голова Харків. міжрегіон. відділення НСТДУ.

Закінч. актор. ф-т ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревсько-

го (1982, навчався у *Є. В. Лисенка, Т. К. Ольховського, Р. О. Колосової*).

Ще зі студентства почав грати у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка, де створив низку яскравих сценічних образів (1981–1986). У 1986–1988 – актор Мариупол. рос. драм. т-ру. Новий період його творчості пов'язаний з відкриттям у Харкові першого недержавного проф. театр. колективу «Молодіжний театр», де С. Бичко стає провідним актором (1988–2002).

Від 2002 є співзасновником тв. об'єднання «Харьковский авторский театр “Котелок”» на базі Буд. актора ім. Леся Сердюка, де проводить активну творчо-пед. роботу зі студентами. У 2003–2015 – дир. Харків. Буд. актора ім. Леся Сердюка; від 2007 – дир. фестивалю недержавних т-рів «Курбалесія» та голова правління Харків. МВ НСТДУ. Від 2015 – дир. Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Маючи яскраву індивідуальність і природну обдарованість, С. Бичко віднайшов власний акторський стиль, в якому тонкий психологізм поєднується з гротеском. Акторові підвладний найширший жанровий спектр від психологічної драми до сатири. Зіграв чимало яскравих ролей, серед них: Гнилозуб («Повія» П. Мирного), Роберто («Моя професія – сеньйор з вищого світу» Д. Скарначчі та Р. Тарабузі), Парасолька («Маестро, туш!» М. Зарудного), Кіріле («Наречені з Імеретії» Б. Рацера та В. Константинова), Шариков («Собаче серце» М. Булгакова), Джонні («Каскадер» М. Козовського та В. Свірідової), Тоніно («Арена» І. Фридберга), Звонарьов («Soggi» О. Галіна), Олександр («Зірки на вранішньому небі» О. Галіна), Костянтин («Візит Діви» О. Галіна),

Сганарель («Дон Жуан» Ж.-Б. Мольєра), Антоній («Антоній і Клеопатра» В. Шекспіра), Блез («Блез» К. Маньє), Олександр («Я стою біля ресторану» Е. Радзінського), Ходок та Красномовець («Ящірка» О. Володіна) та ін. Створив моновиставу за тв. Є. Гришковця «Як я з'їв собаку».

Знімався в кіно (Лікар, «Маленька Віра», реж. В. Пічул, 1988; Лідер, «Вища міра», реж. В. Чичкун, 2005) і телевиставах (Павло «Минулого літа в Чулимську» О. Вампілова; Мірек «За годину до опівночі»).

Лит.: Липківська А. К. Не лякається кон'юнктури / А. К. Липківська // *Культура і життя*. 1989. 5 бер.; Зозуля І. Директор Дома актера – о маленьких театрах, галереях, конкуренции / И. Зозуля // *Вечерний Харьков*. 2011. 15 июня; Липківська А. К. О. Галін «Зірки на вранішньому небі» / А. К. Липківська // *Український театр ХХ століття: Антологія вистав*. К. : Фенікс, 2012. С. 773–780; Пашкевич А. Е. Недержавні театри Харкова: специфіка існування / А. Е. Пашкевич // *Артерія*. 2015. № 1. С. 33–41; Анничев А. Сергей Бычко: «Не хочу быть «новой метлой» / А. Анничев // *Время*. 2016. 1 февр.; Иванова Е. Директор театра Пушкина: Репертуар театра должен измениться [Електронний ресурс] / Е. Иванова // *Status quo*. 01.03.2016. URL : http://www.sq.com.ua/rus/news/lichnost/01.03.2016/direktor_teatra_pushkinarepertuar_teatra_dolzhen_izmenitsya/; Дроботова Д. «Людина опановує щось тільки у подоланні...»: творчий портрет заслуженого діяча культури України С. Бичка [Електрон. ресурс] / Д. Дроботова. URL : <http://dum.kharkov.ua/pdf/portrait.pdf>.

О. Ю. Дорофєєва

БЛІЙНСЬКА Юлія Олександрівна (30.10.1979, Харків) – режисер т-ру ляльок, чл. СТДУ (2012). Дипломант Міжнародного фестивалю т-рів ляльок

(2014, Тегеран, Іран) за сценографію вистави «Сни Ахнеуса».

Закінч. ХДУМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «режисер т-ру анімації» (2007, майстерня О. О. Інюточкина).

Від 2007 – викл. каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації ХНУМ (веде курс режисури).

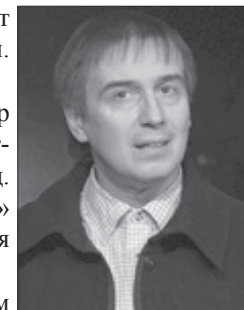
Поставила з навч. театром вистави «Радість доброго народу» за епосом народів Півночі, «Клоп» В. Маяковського, «Сни Ахнеуса» за «Різдвяною піснею» Ч. Діккенса. Учасниця театр. фестивалів, зокрема, Міжнародного фестивалю т-рів ляльок «Обереги» (Івано-Франківськ, 2007), Міжнародного фест. т-рів ляльок та ін. форм анімації «АНІМА» (Харків, 2008), Міжнародного фест. Tallin Treff Festival, (Таллін, Естонія, 2009), Міжнародного театр. фест. «Добрий театр» (Білосток, Польща, 2010).

БОНДАРЄВ Віталій Євгенович (28.01.1960, Харків) – актор т-ру ляльок. Засл. артист України (2010), чл. НСТДУ (2009).

Закінч. ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «актор т-ру ляльок» (1988–1992, майстерня І. П. Кагановської).

Працював актором в Харків. ТЮГ (1990–1995), Харків. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (1995–1996), Харків. камер. єврей. т-рі «Унзер вінкл» (1996–2006).

Від 2007 дотепер грає на сцені Харків. т-ру для дітей та юнацтва. Зіграв на його сцені у виставах «Тайна Снігової королеви» Г. Х. Андер-

сена (Король), «Капітан Фракасс» за Т. Гот'є (Магамор), «Дванадцять місяців» С. Маршака (Професор), «Лісова пісня» Лесі Українки (Водяник), «Все життя попереду» Е. Ажара (Момо).

Також від 2008 до сьогодні – худ. кер. та актор Харків. недержавного т-ру «Одеського розливу “ЛанжеронЪ”», де зіграв у виставах «Теза з нашого двору» за О. Каневським, «Лист до Бога» О. Крима.

БОНДАРЄВА Наталія Митрофанівна (11.08.1953, Харків) – театрознавець, педагог.

атрознавець, педагог. Чл. НСТДУ.

Закінч. ХДІМ (тепер ХНУМ)

ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавець» (1981, майстерня А. Плетньова, А. Горбенка) та аспірантуру Київ. держ. театр. ін-ту (тепер КНУТКіТ) ім. І. К. Карпенка-Карого (1986).

У 1981–2005 – викл., ст. викл. каф. театрознавства.

Провідний фахівець з іст.-теорет. дисциплін в галузі театр. мистецтва. Вела курси «Історія образотворчого мистецтва», «Історія матеріальної культури, костюму та побуту», «Основи театр.-декораційного мистецтва», «Історія та теорії театр. критики»; укладач навч. програм та навч.-метод. матеріалів до них. Керувала диплом. роботами студентів театр. ф-ту. Серед її учнів – канд. мистецтвознавства В. Чечик.

Учасниця регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теор. конференцій. Дослідниця тв. шляху т-ру «Березиль», автор багатьох наук. публікацій за темою.

Основні праці: Грані поезики політичного театру Леся Курбаса // *Проблеми*

взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Київ, 2001. Вип. 7. С. 170–176; К истории изучения жизни и творчества А. С. Курбаса украинской театроведческой наукой // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2009. Вип. 25. С. 270–275; Остання вистава політичного театру Леся Курбаса // *Четвертий міжнародний конгрес україністів, Одеса, 26–29 серп. 1999 р.* / Міжнар. асоц. україністів, Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 1999. Кн. 2. С. 497–504; Політичний театр Леся Курбаса. Сезон 1926/27 року. Підсумки та перспективи // *Мистецтвознавство України* : зб. наук. пр. / Акад. мистецтв України. Київ, 2000. Вип. 1. С. 237–249; Творчо-педагогічна діяльність Леся Курбаса у світлі «театру акцентованого впливу» // *Музична і театральна освіта на Україні: історичні та методологічні аспекти* : матеріали наук.-метод. конф., 28–29 груд. 1998 р. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 1998. С. 61–62; Трагічний фінал політичного театру Леся Курбаса: присвячується пам'яті А. Г. Горбенка // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Київ, 2001. Вип. 6. С. 107–115; Політичний театр Леся Курбаса. Сезон 1926–1927 рр.: підсумки та перспективи // *Мистецтвознавство України* : зб. наук. пр. Київ, 2000. С. 237–249; К истории издания первого сборника «Леся Курбас. Спогади сучасників» (1969) // *Леся Курбас в контексті світової та вітчизняної культури* : матеріали міжнар. наук. конф. : до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса. Харків, 2012. С. 52–55.

Літ.: Бондарева Н. М. [Про неї] // *Зоряний час* : нариси / Харків. нац. ун-т

мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. С. 254.

БОРИС Ігор Олександрович
(12.01.1952, смт Розділ Миколаїв. р-ну Львів. обл.) – режисер, педагог. Доц. Засл. діяч мистецтв України (1990).

Закінч. Київ. ін-т театр. мистецтва (тепер КНУТКіТ) ім. І. Карпенка-Карого (1975, майстерня І. Молоствової та М. Верхацького)

за фахом «режисер драм. т-ру».

Працював у Запорізі. ТЮГ. У 1986–1991 – гол. реж. Івано-Франків. укр. муз.-драм. т-ру. У 1991–1996 – гол. реж. Харків. держ. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка. Від 1991 – викл. з фаху каф. майстерності актора ХДІМ ім. І. П. Котляревського, худ. кер. курсу. Від 1996 також – викл., фундатор і зав. каф. майстерності актора ХДАК та експеримент. майстерні театр. досліджень «Екматадос» при ній (2005), декан ф-ту театр. мистецтва ХДАК. Продовжує викладацьку діяльність і в ХНУМ, працюючи на каф. режисури драм. т-ру; у 2011–2012 очолював її.

Здійснив постановку численних вистав як в Харкові, так і у багатьох акад. т-рах України та за кордоном – в Жешуві (Польща), Москві (РФ), Торонто (Канада). Серед кращих – «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра (1985), «Плаха» за Ч. Айтматовим (1987), «Тіні забутих предків» за М. Коцюбинським (1988), «Іуда Іскаріот» за Л. Андреевим у власній інсценізації (1990), «Король Лір» В. Шекспіра (1991), «Украдене щастя» І. Франка (1992), «Маруся Чурай» за Л. Костенко (1994), «Три сестри» А. Чехова (1996).

Зрілі роботи І. Бориса характеризують оригінал. реж. стиль, глибина

тлумачень, поетичність, звернення до джерел нар. філософії. В практичній та наук.-пед. роботі його голов. кредо є пошук, експеримент та дослідження тайнства творчого акту в професії актора і режисера – «паралельного світу» вистави.

Серед його учнів багато талановитих цілеспрямованих акторів: засл. артисти України *Майя Струннікова*, *Едуард Безродний* та ін.

Основні праці: Методика виховання акторів у системі енергетично-емоційної імпровізації // *Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи : матеріали міжнар. наук. конф., 12–13 жовт. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2004. С. 112–113; Пошуки істини в професії актора // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу : матеріали наук.-практ. конф., 13–14 груд. 2005 р. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2005. С. 178–180; Школа ЕКМАТЕДОС (науково-дослідницькі роздуми щодо методики виховання молодих фахівців з майстерності актора драматичного театру) / І. О. Борис, В. П. Чайка // *Культура України : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2005. Вип. 15. С. 142–152; Школа ЕКМАТЕДОС (науково-практичні роздуми щодо методики виховання фахівців – режисерів драматичного театру) / І. О. Борис, В. П. Чайка // *Культура України : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2006. Вип. 17. С. 242–248; Виховання професійних акторів у школі ЕКМАТЕДОС // *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні : зб. наук. пр. / Ін-т пробл. сучас. мистецтва. Київ, 2007. Вип. 3. С. 135–142; Майстерність актора : прогн. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. спец. «Театр. мистецтво» / Харків. держ. акад. культури, каф. май-****

стерності актора; [уклад. : І. О. Борис, Г. М. Плохотнюк]. Харків : ХДАК, 2007. 40 с.; Театр, держава, особистість // *Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 листоп. 2007 р.* / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2007. С. 172–173; Шлях до відкриття в професії режисера сучасного театру / І. О. Борис, В. П. Чайка // *Культура України : зб. наук. пр.* / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2007. Вип. 18. С. 174–179.

Лит.: Литко А. Я. Борис Ігор Олександрович / А. Я. Литко // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2004. Т. 3. С. 295.*

Л. В. Петренко

БОРТНИК Катерина Віталіївна (17.08.1984, Харків) – хореограф, педагог. Доц. (2016), канд. мистецтвознавства (2012, дис. «Рецепції культурних героїв у постановках українських хореографів другої половини ХХ ст.»).

Закінч. ХДАК за спец. «сучасна хореографія» (2006) та заочне відділення ХНУМ ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавство».

Від 2006 працювала на каф. сучасної хореографії ф-ту хореогр. мистецтва ХДАК, від 2014 очолює каф. бальної хореографії; заст. декана ф-ту хореограф. мистецтва.

Також від 2008 працює на театр. відділенні ХНУМ ім. І. П. Котляревського викладачем сучасного танцю. Має метод. розробки, є укладачем програм навч. дисциплін, постійно бере участь у наук. конференціях, публікує наук. статті з питань хореогр. мистецтва.

Основні праці: Опанування нової стилістики танцю в контексті сучасної інтерпретації античного міфу (на прикладі постановки рок-балету О. Журбіна «Орфей та Еврідика» в ХАТОБі // *Вісн. Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв.* 2008. Вип. 15. С. 31–37; Пошуки культурного героя в балетному театрі України другої половини ХХ століття (на прикладі творчої практики ХАТОБу) // *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр.* Київ, 2009. Вип. 22. С. 127–134; Типологія образів культурних героїв в балетному театрі: опыт ретроспекции // *Проблеми вищого і середнього спеціального хореографічного образования в Сибірі... : 2-ой Сибир. Междунар. науч. конгресс Всемир. совета Танца ЮНЕСКО. Новосибирск, 2011. С. 164–172; «Спартак» епохи Григоровича. Версії українських хореографів // *Проблеми та перспективи розвитку хореографічного мистецтва в системі вищої освіти України : III Всеукр. наук.-практ. конф.* / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2011. С. 24–30; Еволюція новаторства балету П. І. Чайковського «Лебедине озеро» від постановки М. Петіпа та Л. Іванова до версії Ф. Рідмана // *Культура України : зб. наук. пр.* / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2014. Вип. 45. С. 174–182; Дон Жуан на балетній сцені та проблема культурної ідентичності // *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр.* / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2014. Вип. 2. С. 7–10; Особливості новаторських трактувань балету П. Чайковського «Лускунчик» // *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр.* / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2015. Вип. 2. С. 7–10; New Interpretation of Tchaikovsky's 'The Nutcracker' by R. Poklitaru // *Culture of Ukraine : Scientific Papers / The Kharkiv State Acad. of Culture. Kharkiv, 2015. P. 169–176.**

БОТУНОВА Галина Яківна (22.02.1946, с. Вовкові Рівнен. обл.) – театрознавець, педагог. Доц.

(1992). Засл. працівник культури України (1982). Член НСТДУ. Відмінник освіти України. Дипломант VI обл. конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» у номінації «зав.

кафедрою». Нагородж. Почесною грамотою Кабміну України, Почесною відзнакою М-ва культури і мистецтв України «За досягнення в розвитку культури і мистецтв».

Закінч. ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавець» (1975, кер. *А. Плетньов та А. Горбенко*).

Працювала зав. літ. частиною Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (1975–1983), заст. нач. управління культури Харків. обл. виконкому (1983–1988), де опікувалася театр.-конц. організаціями й навч. закладами мистецтва та культури.

Пед. діяльність розпочала 1978 у ХДІМ ім. І. П. Котляревського як викладач каф. історії т-ру. У 1988–1997 і 2006–2016 – декан театр. ф-ту. Від 1995 – зав. каф. історії театру; у 1997–2006 – проректор з наук. роботи і театр. освіти. Викладає фах. дисципліни «Історія укр. театру», «Основи наук.-дослід. роботи», «Наук.-дослід. майстерність», «Лекторсько-пед. майстерність», «Наук. практика», «Практикум з пед. майстерності». Під її наук. керівництвом створені десятки диплом. робіт, підготовлено близько 100 студ. наук. доповідей.

Автор понад 60 наук.-дослід. та метод. праць, більшість яких присвяч.

іст. і теорет. аспектам розвитку театр. мистецтва та худож. освіти в Харкові. Сфера наук. інтересів Г. Ботунової – укр. драматургія, організаційно-творчі особливості харків. т-рів 1920 рр., зокрема, діяльність представників т-ру корифеїв та їх опонентів з «лівого» табору сцен. мистецтва, історія театр. освіти.

Наук. ред. та упорядник фах. видань, зокрема, зб. «Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти», «Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців», «Творчо-педагогічна діяльність В'ячеслава Палкіна в контексті хорової культури України» та ін. Організатор та учасник регіон., всеукр., міжнар. наук. конференцій. Тривалий час була чл. фахової (згодом експертної) ради з культури, мистецтва і туризму при Мві освіти і науки України. Чл. оргкомітетів театр. фестивалів «Театрон», «Театронік», «Курбалесія». Чл. журі Всеукр. конкурсів читців ім. О. Леснікової та ім. Р. Черкашина, III Міжнар. кінофестивалю «Харківський бузок».

Основні праці: Драматургія М. Старицького у театральній культурі Харкова 20-х років // *М. Старицький: творче обличчя і місце в національній культурі : тези доп. та повідомл. респ. наук. конф., присвяч. 150-річчю з дня народж. М. П. Старицького, Київ, 17–18 груд. 1990 р.*; Забутий театр: (Про діяльність Радянського театру ім. Т. Г. Шевченка в Харкові, 1919–1922 рр.) // *Наукові записки кафедри українознавства Харківського університету. Харків, 1994. Вип. 1. С. 70–83*; Іван Алчевський і український театр початку XX століття // *Вісн. Львів. ун-ту. 2005. Вип. 5. С. 13–18*; Становлення театральної освіти в Харкові // *Pro Domo Mea : нариси / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревсько-*

го. Харків, 2007. С. 256–265; Гнат Юра у харківському періоді організаційно-творчої діяльності державного драматичного театру імені І. Франка (перший сезон – 1923–1924 рр.) // *Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого*. 2009. Вип. 4–5. С. 392–412; Харківський театр «Веселий Пролетар» (1927–1931 рр.): уроки історії // *Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого*. 2010. Вип. 6. С. 65–90; Український народний театр у Харкові (1924–1926 рр.). Творча практика і теоретична полеміка // *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 2011. Т. 265 : *Праці театрознавчої комісії*. С. 192–236; О. Загаров як мистецький керівник Харківського державного театру (1927–1928 рр.) // *Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. 13. С. 276–300; Творчо-педагогічна діяльність Олександра Скибневського в Україні // *Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини. Польський альманах : матеріали міжнар. наук. симпоз., Харків, 17 верес. 2014 р. Харків, 2015. С. 230–260*; Театральна діяльність Олексія Суходольського в контексті доби (кінець XIX – перші два десятиліття XX ст.) // *Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. 12. С. 8–41.

Літ.: Ботунова Г. Я. [про неї] // *Зоряний час : нариси / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського*. Харків, 2012. С. 252–253; Коваленко Ю. Приходите на «Женитьбу!» : [Інтерв'ю з Г. Ботуновою] / вела Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2008. 23 жовт.; Коваленко Ю. Похвалили за «Талан» и Талант : [про ініціативу Г. Ботунової щодо гастролей учбового театру у Першому державному театрі для дітей (м. Львів)] / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2010. 25 берез.; Коваленко Ю. Вітаємо з ювілеєм! : [нарис до

ювілею Г. Я. Ботунової] / Ю. Коваленко // *Доминанта*. 2011. Спецвип. (№ 2/12). С. 2; Коваленко Ю. Театральна школа: окно в мир : [Інтерв'ю з Г. Ботуновою] / вела Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2015. 12 верес.

БРИЖАНЬ Сергій Миколайович (1.01.1956, с. Сітківці Вінницької обл.) – актор і реж. т-ру ляльок. Засл. діяч мистецтв України (2012). Чл. НСТДУ (1987). Президент укр. центру UNIMA, майстер Міжнар. гільдії вертепників (2009). Лауреат премії Кабміну України ім. Лесі Українки (2004).

Закінч. театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор т-ру ляльок» (1974–1978, майстерня *Е. М. Смірнної*) та ф-т т-ру ляльок Ленінград. ін-ту т-ру, музики та кінематографії ім. М. Черкасова (нині Рос. держ. ін-т сцен. мистецтв) за спец. «режисер т-ру ляльок» (1986, майстерня *М. М. Корольова*).

Працював актором Хмельницької обл. т-ру ляльок (1973–74, 1980–81); реж.-постановником Рівненської обл. т-ру ляльок (1986–1989).

Від 1989 дотепер – гол. реж. Хмельницької акад. т-ру ляльок «Дивень».

Вистави: «Хом'ячок та північний Вітер» *Х. Паукша*, «Івасик-Телесик» *С. Брижана*, «Чарівна зброя Кіндзо» *М. Супоніна*, «Тарас» *Б. Стельмаха*, «Відлуння» *І. Уварової*, «Чи можна грошима річку загатити?» *С. Брижана* за *Г. Хоткевичем*, «Чумацький шлях» *С. Брижана*, «Пан Коцький» *П. Гірника*, *С. Брижана*, «Вінні-Пух» за *А. Мілном*, «Допитливе слонення» за *Р. Кіплінгом*, «Червоненька квіточка» за *С. Аксаковим*.

Також С. Брижань є автором п'єс «Івасик-Телесик», «Казка про Омелька», «Чумацький шлях», «Полісяночка» (спільно з О. Смиком), «Пан Коцький» (спільно з П. Гірником), «Чи можна грошима річку загадати» за Г. Хоткевичем.

Лит.: Уварова І. Вертеп – мистерия Рождества / І. Уварова. М., 2007; Брижань Сергій Миколайович // *Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації* / О. Інюточкін. Харків, 2012.

В

ВАЖНЬОВА Людмила Андрієвна (2.02.1950, м. Харків) – актриса,

педагог. Засл. артистка України (1998). Доц. (2003). Лауреат нац. конкурсів читців (1979, 1985), премії ім. В. Чистякової за кращу жіночу роль (моновистава за твором Лесі Українки «Одержима», 1997).

Закінч. ХДІК (тепер ХДАК, 1974, майстерня М. М. Мушкіної), та Ін-т театр. мистецтва ім. А. В. Луначарського (Москва, 1998, майстерня А. М. Ніколаєва)

Працювала у ХОФ (1975-2000) як майстер худ. слова в жанрі моновидав і літ. концертів.

З 2000 – викл. на театр. ф-ті ХНУМ ім. І. П. Котляревського, від 2010 – на посаді проф., від 2012 – зав. каф. сценіч. мови. За час роботи в ун-ті підготувала 25 студентів, які здобули звання лауреатів Всеукр. конкурсів проф. читців. Л. Важнова не тільки вдосконалює свій пед. досвід, але й продовжує виступати на сцені. Вона перебуває в постій-

ному пошуку, експериментує, має свою методику роботи з розвитку техніки мови. Її учні сьогодні працюють на сценах нац. та закордонних т-рів.

У репертуарі актриси – перлини укр. й світової літ., 15 сольних програм. Моновистави: Леся Українка «Одержима», З. Сагалов «Три життя Айседори Дункан», М. Цветаєва «Доля. Рік 1919», В. Брюсов «Жінка у свічадах» та ін. Літературні концерти: Леся Українка. «Струни серця»; Б. Пастернак. «Присвята»; М. Булгаков. «Майстер і Маргарита», «Гори та сьй, Зоре свята!» (зі скарбниць духовної поезії) та ін.

Основні праці: Культура мови як морально-естетична цінність // *Талановита індивідуальність: родина, школа, держава. Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. Київ, 1994. С. 38–40*; Особливості методичного підходу до формування сценічної мови у студентів театральних вищих навчальних закладів // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки, теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Вип. 7. Київ, 2001. С. 224–229*; Емоції як важлива складова сценічного мистецтва // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки, теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Вип. 8. Київ, 2002. С. 70–77*; Сценічна мова. Дикція та орфоепія : навч. посібник. Харків : Колегіум. 2010. 203 с. Скоромовка в мовному тренінгу. Практикум зі сценічної мови : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Х. : Колегіум. 2015. 171 с.

ВАСІЛЬЄВ (Могила) Олександр Павлович (24.01.1949, Харків) – актор, педагог. Засл. артист Молд. РСР (1984). Нар. артист України (2004). Доц. (2006).

Починав акторську діяльність у «Театрі Юних», Харків палацу пі-

онерів. Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 1970, майстерня Я. Г. Азімова).

Працював актором Дніпропетров. ТЮГу ім. Ленін. комсомолу (1970–1973, 1975–1976). Під час служби в армії – актор т-ру Чорномор. флоту (1974–1975, Севастополь).

У 1976–1990 – провідний актор Кишинів. рос. драм. т-ру ім. А. П. Чехова. Майстер сцени Харків. держ. академ. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна (від 1990). Створив широке коло ролей: від романтичних і героїчних до соціально-викривальних образів; володіє технікою, необхідною для виконання муз. та комедійно-ексцентрич. ролей.

У 2000–2006 викладав у ХДАК спочатку на каф. телерепортер. майстерності, потім на каф. майстерності актора. Від 2008 – доц., обіймає посаду проф. каф. майстерності актора ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Ролі в театрі: у Дніпропетров. ТЮГі – Ісідоро («Кйоджинські перепалки» К. Гольдоні), Белов («До побачення, хлопчики!» М. Балтера), Адам («Божественна комедія» І. Штока); у Кишинів. рос. драм. т-рі ім. А. Чехова – Бумбараш («Бумбараш» В. Біткіна), Кочкаръов («Одруження» М. Гоголя), Трепльов («Чайка» А. Чехова), Брік («Кішка на розпеченому даху» Т. Уільямса), Григорій Мелехов («Тихий Дон» за М. Шолоховим), Орас («Школа дружин» Ж.-Б. Мольєра); у Харків. держ. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна – Петруччо («Цілуй мене, Кет!» К. Портера), Едмунд Кін («Актор, Король і Соломон» Г. Горіна), Бернард Шоу («Милый брехун» Дж. Кітті), Вишневецький («Дохідне місце» О. Островського), Несчасливцев («Садиба “Пінки”» за п’є-

сою О. Островського «Ліс»), Болінгброк («Склянка води» Е. Скріба), Сорін («Чайка» А. Чехова), Шипучкін («Ювілей» А. Чехова); Петро Олексійович Романов, імператор російський («Блазень Балакірев, або Придворна комедія» Г. Горіна), Понтій Пілат («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Людовік Сонце («Кабала святош» М. Булгакова).

Ролі у кіно: Прокурор («Вища міра», реж. В. Чичкун, Україна, 2005); Дисидент («Божевілья: виклик і боротьба», реж. І. Парфьонов, Україна, 2005); «Вісь Axis» (реж. Б. Шустерман, Україна, 2011).

Лит.: Барсеян О. С. Васильєв Олександр Павлович [Електрон. ресурс] / О. С. Барсеян // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=32341; Анничев А. Пьеса жизни / А. Анничев // *Время*. 2007. 1 авг.; Васильєв Александр Павлович. Фильмография [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сайта Кино-Театр.РУ*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/293647/bio/>. Назва з екрану; Коваленко Ю. Цена доходного места / Ю. Коваленко // *Веч. Харьков*. 2007. 6 июль; Седунова Е. Актерский дуэт в зеркале жизни / Е. Седунова // *Событие*. 2002. 7 мар.; Хижная М. Семье актера довелось пожить под одной крышей с царем / М. Хижная // *Вечерний Харьков: Культура*. 2013. 2 февр.

Ю. П. Щукіна

ВАСІЛЬЄВ Сергій Геннадійович (26.06.1960, Харків) – театр.

критик, журналіст. Засл. діяч мистецтв України (2000). Лауреат премії «Київська пектораль» (1992), Нац. літ.-худ. премії ім. І. Котляревського (2000), премії СТД України за театр.-кри-

тичні статті (1987), премії альманаху «Современная драматургия» за кращу публікацію року (1989, Москва), кавалер ордену «За заслуги» III ступеня (2008). Доц. (2003). Чл. правління та бюро Київ. міськ. відділення СТД України (1991–2007). Чл. програмної ради з культури міжнар. фонду «Відродження» (2002). Президент Асоціації театр. критиків України (2002). Чл. правління Форуму творч. молоді України (від 2002). Голова правління Центру сучасного мистецтва (колишнього центру Сороса, з 2003).

Закінч. театрознавчий ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1982, наук. кер. – А. Горбенко).

Працював на Харків. обл. радіо (1982–1984); у 1984–1997 – кореспондент, редактор відділу т-рів, заст. редактора газети «Культура і життя»; у 1997–1999 – ред. відділу культури газети «День»; у 1999–2005 – оглядач та ред. відділу культури щотижневика «Столичные новости»; у 2006 – ред. відділу культури часопису «Час.ua»; у 2006–2014 оглядач в газеті «Коммерсант-Україна». У 1991–1993 створив та редагував газету «Кур'єр муз».

Від 1989 веде семінар з театр. критики в Київ. нац. ун-ті т-ру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого. Створив посібник «Жанри журналістики в семінарі театр. критики» для студентів-театрознавців.

Серед учнів С. Г. Васильєва – укр. театрознавці І. Лобанова, О. Островерх, В. Собіянський, І. Чужинова та ін.

У 1987–1992 очолював лабораторію з театр. критики при СТД України. Неодноразово працював в журі (зокрема, головою) театр. фестивалів («Херсонські ігри», «Золотий лев», «Інтертеатр», «Інтерлялька», «Донецькі зустрічі», «Кришталеві вітри-

ла»). Прес-секретар фестивалів «Київ травневий», «Відлуння», «Київ – територія миру», Булгаковського фестивалю. Координатор експерт. групи, чл. журі та оргкомітету, експерт з премії «Київська пектораль» (від 1993). Експерт т-ру фестивалю «Культурні герої» (2002). Автор і засновник мистецької премії «Київський рахунок» (2002). Учасник міжнар. проекту «ТЕОРЕМА» (1997). Ініціатор низки культурологічних проектів, зокрема, «Політтеатр» (2006).

Основні праці: Нерви ланцюга. 25 есеїв про свободу / Ідея, упорядкув., вступ. стаття. Львів: Глобус, 2003. 195 с.; 100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки / Авт. проекту С. Г. Васильєв, О. А. Коваль / упорядник С. Г. Васильєв; худож.-оформлювач І. В. Осіпов. Харків: Фоліо, 2008. 251 с.; Васильєв С., Жежера В. 25 Молодих історій. К.: Вітал-Пресс, 2005. Мала енциклопедія театру на Подолі / Авт.-упоряд. С. Г. Васильєв, В. М. Жежера; Відп. за вип. Л. Г. Філіпченко. Вид. 1-е. К.: Пульсари, 2008. 152 с.; Васильєв С. Г. Опанування жанрів журналістики в рамках семінару з театральної критики: навч. посібник. К.: Факт, 2008. 112 с.

Лит.: Жиліна Л. І. Васильєв Сергій Геннадійович [Електрон. ресурс] / Л. І. Жиліна // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=32345.

ВІРЧЕНКО Олександр Миколайович (27.03.1960, м. Харків) – актор, педагог. Засл. артист України (2008).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1988, майстерня О. Сердюка).

Від 1988 – актор Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Від 2013 – ст. викл. каф. майстерності актора драм. т-ру ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Ролі в театрі: Мотл («Поминальна молитва» Г. Горіна), Іван Бездомний («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Медведенко («Чайка» А. Чехова), Роберт Кеплер («Небезпечний поворот» Д. Пристлі), Капітан («Хитромудра закохана» Лопе де Вега), Стенлі («Занадто одружений таксист» Р. Куні), Стенлі, Роні («Папа в павутинні», «Номер 13» Р. Куні), Леон («Рохля» М. Ашара) та ін.

Ролі у фільмах: «Высшая мера» (Україна, 2005), «Территория красоты» (Україна, 2009), «На лінії життя» (Україна, 2016).

Лит.: Александр Вирченко [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/293701/bio/>.

ВОРОБІЙОВА Євгенія Василівна (18.04.1932, Харків – 12.09.2013,

Київ). Засл. артистка УРСР (1965). Нар. артистка УРСР (1977). Нагородж. орденом княгині Ольги III-го ступ. (2003). Лауреат премії НСТД України «Наш родовід». Мати нар. артиста України, режисера

С. Мойсеєва.

У 1957 закінчила Харків. театр. ін-т (майстерня І. Мар'яненка).

Працювала актрисою Севастопол. рос. драм. т-ру ім. А. Луначарського (1957–1959), Сум. муз.-драм. т-ру ім. М. Щепкіна (1959–1967), Белгород. драм. т-ру (1967–1970), Червонопрапор. Чорномор. флоту (1970–1971, Севастополь). У 1971–2013 – актриса Донец. муз.-драм. т-ру. За 50 років творчої діяльності зіграла понад 160 ролей у виставах за п'єсами класич. та сучасної драматургії. Актриса широкого творчого діапазону,

вона завжди приділяла велику увагу вихованню молодого театр. покоління, щедро віддаючи молоді свій актор. досвід, розкриваючи таємниці майстерності та виховуючи любов до т-ру. Поставила низку вистав, де виявились її реж. здібності та глибоке знання специфіки театр. мистецтва.

Ролі у т-рі: Варя («За годину до світанку» О. Галича), Інеса («День чудесних обманів» Р. Шерідана), Маруся («Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького), Валя («Іркутська історія» О. Арбузова), Ніна («Маскарад» М. Лермонтова), Софія («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Дженні («Дженні Герхардт» за Т. Драйзером), Стаканчиха («Народний Малахій» М. Куліша), Бабуся («Дерева вмирають стоячи» А. Касона), Марія Андріївна («Закон» В. Винниченка), Пані Конті («Соло для годинника з боєм» О. Заградника), Гурмижзька («Ліс» О. Островського), Цеханєсян («Візит старої дами» Ф. Дюрренматта).

Ролі у кіно: Марія Василівна (т/с «Повернення Мухтара-3», реж. В. Золотоустовський, ЗАО «Телевіз. продюсер. компанія 2В», ТАВ «Телекомпанія НТВ», РФ, 2006), Марія Федосіївна (т/с «Чужі таємниці», реж. В. Альошечкін, О. Туранський, «Стар-медіа», Україна, 2007). «Ліс, в який ти ніколи не зайдеш» (1978), «Розбіг» (1982), «Чужі таємниці» (2007), «Маршрут милосердя» (2010).

Лит.: Бровун М. М. Воробйова Євгенія Василівна [Електрон. ресурс] / М. М. Бровун // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29747; Дунаевская Н. Современница / Н. Дунаевская // *Веч. Донецк*. 1976. 22 янв.; Цимбал Е. Роли Е. Воробьевой / Е. Цимбал // *Приазовский рабочий*. 1978. 10 окт.

ВОРОЇНА Людмила Іванівна (29.11.1950, Харків) – актриса. Засл.

арт. України (2002). Лауреат премії ім. нар. арт. України З. Хрукалової.

У 1973 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського, майстерня Д. Антоновича).

Від 1973 є актрисою Дніпропетров.

рос. драм. т-ру ім. М. Горького (тепер Дніпров. акад. т-р драми і комедії). За більше ніж 40 років творчої діяльності зіграла понад 70 головних ролей.

Ролі: Варя («Вишневий сад» А. Чехова), Вікторія («Вибір» за Ю. Бондаревим), Венера («Театр часів Нерона і Сенеки» Е. Радзинського), Регана («Король Лір» В. Шекспіра), Людмила («Запізніле кохання» О. Островського), Королева («Корона та кохання» Ж. Кокто), Ариадна («Гніздо глухаря» В. Розова), Маша Огнева («Зозуліні сльози, або Театральний романс» О. Толстого). Емілія Марті («Секрет вічної молодості» за К. Чапеком).

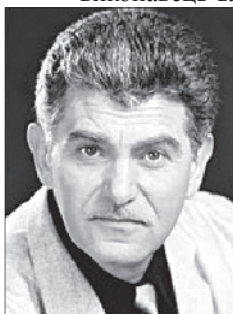
Лім.: Шпаковська Т. Дніпропетровський російський драматичний театр ім. М. Горького. 70 років у дорозі / Т. Шпаковська. Дн., 1997; Бабій Г. А. Вороніна Людмила Іванівна [Електрон. ресурс] / Г. А. Бабій // *Енциклопедія сучасної України* / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29813.

ВОРОТНЯК Микола Данилович (18.03.1952) – актор, автор та виконавець власних пісень. Засл. арт.

України (2008).

У 1976 закінчив ХДІМ ім. І. П. Котляревського, майстерня Л. Сердюка).

Працює в Харків. держ. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (від 1976).

Ролі: граф Орлов («Царське полювання» Л. Зоріна), Кирил («Чоловік на продаж» М. Задорнова), Сирнов («Ведмідь» А. Чехова), Менахем Мендл («Поминальна молитва» Г. Горіна), Норфолк («Королівські ігри» Г. Горіна), Коров'єв-Фагот («Майстер і Маргарита» за М. Булгаковим, Стентон («Небезпечний поворот» Дж. Прістлі) та багато ін.

Лім.: Николай Воротняк [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/post/293703/bio/>; Воротняк Николай Данилович («Актор») [Електрон. ресурс] // *bards.ru*. URL : <http://www.bards.ru/archives/author.php?id=4120>.

ВЯЛКОВА Надія Іванівна (19.09.1945, с. Колдахвари, Абхазія) – балетмейстер, педагог.

Закінч. Дніпропетров. держ. театр. уч-ще, відділення хореографії (1965). В 1972–1977 навчалася в ХДІК (нині – ХДАК) на відділенні режисури театралізов. масових свят.

Працювала артисткою балету в Харків. акад. т-рі опери та балету ім. М. В. Лисенка (1965–1971).

Від 1971 – виклад.-методист вищої категорії на відділенні нар. хореографії у Харків. уч-щі культури (нині – Харків. вищ. коледж мистецтв). Працювала за сумісництвом в ХНУМ ім. І. П. Котляревського, ст. викл. каф. майстерності актора драм. т-ру і каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації (1978–2012). Викладала практичні дисципліни – «Танець» і «Робота режисера з балетмейстером». У 2000–2003 працювала також балетмейстером-репетитором в Харків. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка.

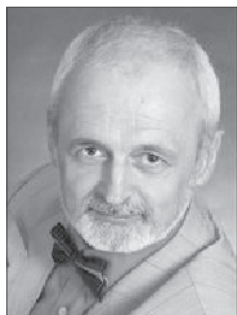

За 34 роки роботи в ХНУМ ім. І. П. Котляревського поставила чимало хореогр. номерів до навч. вистав; розробила ряд метод. рекомендацій та програм з навч. дисциплін – «Виховання проф. навичок у студентів акторського ф-ту на уроках танцю» (2006), «Танець та робота режисера з балетмейстером» (2008), «Танець» (2011).

Здійснила хореогр. постановки до низки театр. вистав: «Конкурс» (2001, реж. О. М. Трусов), «Кохання у стилі Бароко» (2001, реж. М. Яремків), «Реформатор» за п'єсою М. Куліша «Народний Малахій» (2003, реж. М. Яремків), «Маленькі подружні злочини» (2010, реж. С. Бережко). На малій сцені ХНАТОБу ім. М. Лисенка поставила пластичні сцени у виставі «Свята грішниця Евлалія» (2001, реж. М. Яремків), У Харків. ТЮГ – танці до вистав «Золоте курча» (реж. В. Бунін), «Острів скарбів» (реж. О. Біляцький), «Шкільний анекдот» (реж. А. Самохліб), «Крихітка Цахес» (реж. Ю. Погребіщенко), «Біг» (реж. Б. Варакін).

Г

ГАННОЧЕНКО Олександр Павлович (18.04.1952, Краматорськ, Донец. обл.) – актор. Засл. арт.

України (1998). Лауреат проф. театр. премії «Київська Пектораль» в номінації «Краща чоловіча роль другого плану» (2007). Лауреат премії «Пектораль» «За краще виконання чоловічої ролі першого плану» (2015).

Дружина – засл. артистка України С. Г. Золотько.

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1973, майстерня Т. Ольховської, Н. Богомолової).

Працював у Крим. рос. драм. т-рі ім. М. Горького (Сімферополь, 1974–1988), Київ. молодіж. т-рі (1988–1990), Київ. т-рі драми і комедії (від 1990).

Гра О. Ганноченко вирізняється проф. майстерністю, технічною виртуозністю та яскравою театр. формою.

Ролі в театрі: Тузенбах («Три сестри» А. Чехова), Микола Задорожний («Украдене щастя» І. Франка), Майстер, Іешуа («Майстер і Маргарита» за М. Булгаковим), Меєр-Шимон Голд («Наречений з Єрусалиму» Й. Бар-Йосифа), Загрива («Олеся» М. Кропивницького), Каренін («Анна Кареніна» за Л. Толстим), Кочкарьов, Хлестаков («Одруження», «Ревізор» М. Гоголя), Гнус, вчитель гімназії («Співай, Лола, співай!» за романом Г. Манна «Учитель Гнус»), Мокій Марменич Кнуров («Безприданниця. Версія» за О. Островським).

Ролі в кінофільмах: «Європейський конвой» (2003), «Фабрика щастя» (2007), «Повернення Мухтара» (2008), «Дамський гамбіт» (2010).

Лит.: Митницький Е. М. Ганноченко Олександр Павлович [Електрон. ресурс] / Е. М. Митницький // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=28601; Александр Павлович Ганноченко [Електрон. ресурс] // *Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі Дніпра*. URL : <http://drama-comedi.kiev.ua/gonnachenko.html>; Миронов П. Каренін из гримерки № 2: творческий портрет актера Александра Ганноченко / П. Миронов // *«Зеркало недели» № 37, 23 сент. 2000*; Ганноченко Александр Павлович [Елек-

трон. ресурс] // *Kino-Teatr.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/11119/bio/>.

ГЕРМАН Людмила Дмитрівна (15.05.1962, Вінниця) – піаністка, концертмейстер, педагог. Нагороджена почесними грамотами: мерії Харкова з нагоди 30-річчя заснування каф. т-ру ляльок ХНУМ (1999) та ректором ХНУМ з нагоди 90-річчя ХНУМ ім. І. П. Котляревського (2007).

Закінч. з відзнакою Вінниц. муз. уч-ще ім. М. Леонтовича (1982); ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1989, спец. кл. *В. О. Сирятського*, концертмейстер. клас – *В. Ю. Соляникова*).

Від 1991 працює провідним концертмейстером каф. сцен. мови театр. ф-ту ХНУМ.

Її робота пов'язана з викладанням дисципліни «Сольний спів» (у класах ст. викл. *Г. О. Давидової*, засл. арт. України, проф. *В. О. Дорошенко*, доц. *Т. В. Жаркіх*, ст. викл. *Г. Й. Хуторської*) і дисципліни «Ансамблевий спів» (кл. доц. *Н. М. Михайлової*). Сумісно з викладачами каф. майстерності актора (засл. арт. України *Л. П. Попов*, засл. діяч мистецтв України, проф. *О. О. Інютючкін*, засл. арт. України, доц. *В. М. Горбунов*, доц. *С. Я. Фесенко*, доц. *С. А. Довлетьова*) Л. Герман бере участь в муз. оформленні лялькових вистав.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ Олександр Миколайович (22.01.1960, Харків) – актор театру і кіно, педагог. Нар. артист України (2004).

Закінч. акторський ф-т ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1980, майстерня *О. Сердюка*).

Працював актором Київ. ТЮГу (1980–1995); Київ. акад. т-ру драми і комедії на лівому березі Дніпра (1995–2004); Київ. нац. акад. т-ру рос. драми ім. Лесі Українки (від 2004).

Працює у КНУТКіТ ім. І. Карпенка-Карого, де викладає майстерність актора.

Ролі в театрі: Сер Тобі («Що завгодно, або Дванадцята ніч» *В. Шекспіра*), Балтиз («Олеся» *М. Кропивницького*), Сіро («Комедія про принадність гріха» за п'єсою «Мандрагора» *Н. Макіавеллі*), Пікаронне («Трохи вина...», або 70 обертів» за новелами *Л. Піранделло*), Отелло («Венеціанський мавр» *В. Шекспіра*), Селздон («Глядачі на виставу не допускаються!» за п'єсою «Театр» *М. Фрейна*), Яечня («Одруження» *М. Гоголя*), Наполеон Бонапарт («Корсиканка» за п'єсою «Наполеон і Жозефіна» *І. Губача*), Гаєв («Вишневий сад» *А. Чехова*), Юсов («Дохідне місце» *О. Островського*), Беральд («Удаваний хворий» *Ж.-Б. Мольєра*).

Ролі в кіно: Нутто, коханець Меї («Кілька любовних історій», 1994), Карпунін («Слід перевертня», 2001), Шишковський («Таємниця Маєстро», 2006), Борис Сухов («Сила тяжіння», 2008), Мішаня («Адреналін», 2008), Ліпатов («Рябини грона червоні», 2009), Дмитро Львович, професор («Коли на південь відлетять журавлі», 2010), Павло, батько Юлії («Темні води», 2011) та ін.

Лім.: Митницький *Е. Гетьманський Олександр Миколайович* [Електрон. ресурс] / *Е. Митницький* // *Енциклопедія Сучасної України* / *Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29429.

ГІММЕЛЬФАРБ Євген Юзефович (17.02.1942, Свердловськ,

РФ). Режисер т-ру ляльок, театр. діяч, поет. Засл. діяч мистецтв України (1999). Чл. UNIMA (від 1991). Доц. каф. т-ру ляльок ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (2000).

Закінч. акторське відділення Одес. худ.-техн. уч-ща (1966); театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «режисура т-ру ляльок» (1975, майстерня *В. А. Афанасьєва*).

Працював актором Одес. обл. т-ру ляльок (1962); голов. реж. Алтай. крайового т-ру ляльок (Барнаул, РФ, 1978–1987), худ. кер. Ярослав. обл. т-ру ляльок (Ярославль, РФ, 1987–1991); голов. реж. Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва (1991–2003); голов. реж. Одес. обл. т-ру ляльок (2003–2008).

Викладав режисуру на каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського (1992–1999). У 2000–2001 працював в Ун-ті Гонзаго (США).

Від 2008 викладає майстерність актора в Одес. театр.-худ. уч-щі.

Естетичну манеру Є. Гіммельфарба відрізняє прагнення об'єднувати на сцені «живий» і ляльковий плани. Використовується прийом відкритого діалогу між актором і лялькою. У виставах режисера наявні чітка лінія сюжету, виразне реж. рішення, що позначається і на трактуванні образів, і на рішенні мізансценічних і худож. просторів.

Вистави: «Майстер і Маргарита» за М. Булгаковим, «Моя чарівна леді» за Б. Шоу, «Ревізор» М. Гоголя, «Собаче серце» за М. Булгаковим, «Декамерон» Дж. Боккаччо, «Кохання дона Перлімпліна» Ф. Г. Лорки, «Казки Андерсена» В. Да-

нилевича, «Чарівні рукавички» З. Сагалова, «Івасик-Телесик» Н. Бурої, «Веселі ведмежата» М. Поливанової, «Ай да Мицик!» Ю. Чеповецького, «Легенда про Тіля» Г. Горіна, «Дванадцять місяців» С. Маршака, «Казка про царя Салтана» О. Пушкіна.

Ролі: Люциус, Сольфернус, Ісідор («Чортів млин» І. Штока); Ганімед, Аполлон, Ведучий («Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дарваша).

Лит.: Інютоткін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. / О. Інютоткін. Х. : Колегіум, 2012; Гіммельфарб Євгеній Юзефович [Електрон. ресурс] // *Офіційний сайт Харківського академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва*. URL : <http://puppet.kharkov.ua/istoria-teatra/Gimelfarb-Evgenij-Juzefovich.html>; Кац І. Євгеній Гіммельфарб «Куклы – вечны» [Електронний ресурс] / І. Кац // *Мигдаль Times № 142*. URL : <http://www.migdal.org.ua/times/142/31757/>.

ГІНДІН В'ячеслав Йосифович (31.07.1966, Харків). Актор

т-ру ляльок та кіно. Засл. артист України (2014). Лауреат премії ім. І. Мар'яненка (2006), премії «Народне визнання» міжнар. фонду О. Фельдмана.

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор т-ру ляльок» (1987, майстерня *Я. Л. Резникова*).

Від 1987 грає на сцені Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва.

Ролі в театрі: Тінь («Тінь» Є. Шварца), Коров'єв («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Дресирувальник («Скотний двір» Дж. Оруела), Генрі Хіггінс («Моя чарівна леді» Б. Шоу), Гуров, Песоцький («Маленькі історії Антона Чехова» за А. Чеховим).

Ролі в кіно: загалом 17 кіноробіт, включаючи 1 голов. роль, серед них – Помічник Льва Борисовича («Безумие: вызов и борьба», 2005, Україна), Паша («Высшая мера», 2005, Україна), Мартов Євген («Чартер», 2006, Україна), Майор Харчев («Міліцейська академія-2», 2007, Україна), Слідчий («Сповідь диявола», 2008, Україна) та ін.

Лит.: Адамович Т. Вячеслав Гиндин: не бойтесь фантазировать, из этого порой рождаются удивительные вещи... [Електрон. ресурс] / Т. Адамович // *Харьковские известия*. 3 декабря 2012. URL : <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/gorod/1127072.html>; Коваленко Ю. Вячеслав Гиндин и его тень [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Офіційний сайт Харківського академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва* // URL : http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/Gindin_Vjacheslav.html; Вячеслав Гиндин. Фильмография [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/979/works/>.

ГЛАГОЛІН-ГУСЕВ Борис Олександрович (II) (9.07.1929) – актор, режисер, театр. діяч. Засл. діяч мистецтв РФ (1993). Чл. СТД РФ (1955). Нагородж. медаллю «За заслуги перед Вітчизною» II ступеня (2009). Син реж., педагога *Олексія Глаголіна*, онук актора, реж. Бориса Глаголіна, брат *Микити Глаголіна-Гусєва*.

Закінч. актор. ф-т театр. уч-ща ім. М. С. Щепкіна (1951), згодом – реж. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1966).

Працював актором Москов. драм. т-ру ім. М. В. Гоголя (1959–1964); реж. Москов. т-ру драми та комедії на Таганці (1965–1981 та 1983–1987).

У 1981–1983 обіймав посаду голов. реж. Держ. рос. драм. т-ру Білоруської РСР ім. М. Горького. Б. О. Глаголін-Гусєв був дир.-розпорядником Москов. т-ру драми та комедії на Таганці (1990–1998). Від 1998 – проректор із заг. питань Вищого театр. уч-ща ім. М. С. Щепкіна.

Працюючи в т-рі на Таганці, був співавтором сцен. рішень багатьох вистав. Співрежисер (разом з А. Ефросом та А. Столяровим) фільма-вистави «У війни не жіноче обличчя» (1988) та режисер фільма-вистави «Десять днів, які сколихнули світ» (1987).

Лит.: Шендерова А. Кто ушел с «Таганки» / А. Шендерова // *Teamp*. 2012. № 5; Борис Глаголін (II) [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/sov/244425/bio/>.

ГОЛОВІН Юрій Аркадійович (02.01.1945, с. Отказне Ставроп.

краю, РФ) – актор. Нар. артист України (2002).

У 1966 закінч. Ленінгр. ін-т театру, музики та кінематографії (тепер Рос. держ. ін-т сцен. мистецтв), кер. – Т. Сойнікова.

Працював у т-рах Ленінграда (нині С.-Петербург), 1966–1969, Красноярска, 1969–1971, у Харків. ТЮГі в 1971–1973 та 1977–1983. Потім грав на сцені Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка (1973–1977, 1983–2007). Від 2012 – актор Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

У 2007–2015 викладав на каф. майстерності актора ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Актор широкого творч. діапазону – від комед. до трагед. ролей з м'яким ліричним забарвленням та

витонченою психологічністю. Створив низку моновистав на вірші та прозу видатних поетів і письменників, а також цикли радіовистав.

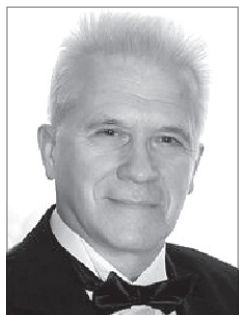
Ролі в театрі: Кромвель («Люди на всі часи» Р. Болта), Лука («На дні» М. Горького), Глоба («Російські люди» К. Симонова), Меккі-Ніж («Тригрошова опера» Б. Брехта), Шпак («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Кент («Король Лір» В. Шекспіра), Корній («Чорна Пантера і Білий Ведмідь» В. Винниченка), Падур («Маклена Граса» М. Куліша), Гаєв («Вишневий сад» А. Чехова), Мартіан («Адвокат Мартіан» Лесі Українки), Тиссафен («Забути Герострата» Г. Горіна), Меткаф («Мишоловка» А. Крісті), Стенфорд Пі Саттон («37 листівок» М. Мак Ківера).

Ролі в кіно: Л. М. Косаєць (фільм-вистава «Березова ветка», 1987, СРСР), епізод. («Помилуй и прости», 1988, СРСР), Бабенко («Матч», Україна–Росія, 2011).

Лім.: Седунова О. А. Головін Юрій Аркадійович [Електрон. ресурс]. О. А. Седунова // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25359; Юрій Головін (Юрій Головін) / *Фільмографія* [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/244364/works/>.

Я. В. Партола

ГОЛЬЦОВ Віталій Володимирович (3.01.1954, с. Берестечко Волин.

обл.) – режисер т-ру ляльок. Засл. артист України (2002). Чл. НСТД України (1986), чл. «UNIMA - Україна» (від 2010). Нагородж. почесною відзнакою М-ва культури і мистецтв України «За багаторічну плідну працю

в галузі культури» (2001), медаллю «За працю і звитягу» (2007).

У 1984 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського як реж. т-ру ляльок (майстерня В. Р. Денисенка).

Працював актором-ляльководом в Чернігів. обл. т-рі ляльок (1976–1978), потім був в цьому т-рі режисером-постановником (1984–1988). У 1988–1996 – реж. лялькової трупи «Ельф» Чернігів. обл. т-ру для дітей і молоді.

Від 1996 В. Гольцов – голов. реж. Чернігів. обл. лялькового т-ру ім. О. Довженка, від 2002 – худ. кер. т-ру.

Реж. вистав «Малюк і Карлсон, що живе на даху» за А. Ліндгрена, «Вовчечнятко з казкової торби» В. Гольцова, «Капелью Чарівника» за Т. Янссона, «Хлопчик Мотл» за Шолом-Алейхемом, «Котик, Півник та Лисичка», «Принцеса, що стрибає» за Л. Дворським, «Казковий світ Михайла Коцюбинського» – інсценування В. Гольцова за творами М. Коцюбинського.

Лім.: Васильєв С. Серйозні питання наївного Вовчечяти / С. Васильєв // *День*. 1997. 6 лют.; Пархоменко Л. Маленький український «Оскар» Віталія Гольцова / Л. Пархоменко // *Вісник*. 2002. 4 квіт.; Енциклопедія сучасної України. К., Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Том 6. 2006; Деркач А. Чоловік і ляльки / А. Деркач // *День*. 2009. 23 січ.; Деркач А. Тримати в кишені дитинство / А. Деркач // *Український театр*. 2011. № 1–3; Андрусак І. Сонячні заряди / І. Андрусак // *Grani-t*. 2014. 4 квіт.; Інютоткін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інютоткін. Х. : Колегіум, 2012.

ГОРДЄЄВ Сергій Іванович (14.02.1948, Ярославль, РФ) – режисер, педагог. Засл. діяч мистецтв України (1998). Канд. мистецтвознавства (2005), проф. (2015). Від-

значений титулами та преміями: «Відмінник освіти України» (2003), нагородою Харків. обл. ради «Слобожанська слава» (2013), премією ім. Г. Квітки-Основ'яненка (2012). Чл. НСТДУ (від 1973).

Закінч. актор. ф-т Ярослав. театр. уч-ща (1967), реж. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1972, майстерня А. Скибневського), аспірантуру ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (1982).

Працював у Харків. ТЮГі (1972–1976).

Від 1976 викладає у ХДІК (тепер ХДАК), від 1996 – зав. каф. режисури.

Як реж.-постановник оформив близько 100 театр. вистав, а також обл., район., міськ. театралізованих заходів, тем. концертів, вечорів, свят, культурномистец. програм, зокрема: «Дні Леся Курбаса і Мар'яна Крушельницького в Харкові» (1997), «І. Мар'яненко – видатний діяч укр. театру» (1999), «Слобожанське родинне свято» (2001–2008) та ін. Брав активну участь у підготовці та проведенні театр. фестивалів міжнар. і всеукр. рівня.

Високопрофесійний викладач та керівник, С. Гордєєв створив власну методику підготовки режисерів-постановників масових видовищ, педагогів закладів культури і мистецтва, виховав кілька поколінь учнів, серед яких – дипломанти, лауреати міськ., держ., міжнар. фестивалів театр. мистецтва та худ. творчості, успішні кер. держ. мистецьких установ, театр. колективів, творч. об'єднань, педагоги. Успішно поєднуючи пед. і наук.-дослід. діяльність, створив на базі ХДАК стаціонарний студ. навч. т-р

(2000), колектив якого («Академія») – дипломант і лауреат міжнар. і всеукр. театр. фестивалів.

Автор наук.-метод. праць з проблем театр. педагогіки, а також публікацій про творчість і пед. діяльність Леся Курбаса і В. Чистякової.

Основні праці: Валентина Чистякова – легенда української сцени : [монографія]. Х. : ХДАК, 2003. 99 с.; Валентина Чистякова // *Театр. 1982. № 1. С. 24–35*; 3 книжкової колекції Леся Курбаса : каталог / Харків. держ. акад. культури ; [уклад. : С. І. Гордєєв, В. В. Седих, І. М. Фоменко ; за ред. С. І. Гордєєва]. 2-ге вид., виправл. і доповн. Х. : ХДАК, 2007. 123 с.; Майстерність режисера. Евристичні завдання по управлінню творчим процесом : навч.-метод. посіб. для студ. ХДІК / В. І. Цветков, С. І. Гордєєв, О. Борис. Х., ХДІК, 1997. 41 с.; Творчий спадок Леся Курбаса у ХХІ столітті : бібліогр. покажч. (до 125-річчя від дня народження) / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури, б-ка ; [уклад. : С. В. Євсеєнко, С. І. Гордєєв, О. М. Левченко ; наук. ред. О. І. Чепалов]. Х. : ХДАК, 2012. 220 с.; Фирс Ефимович Шишигин : розмышлення о режиссерско-педагогическом методе // *Театр. Живопись. Кино. Музыка. 2013. № 1. С. 59–70*; Актуальні проблеми методики викладання режисури й акторської майстерності у вищих навчальних закладах культурно-мистецького профілю // *Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. М. Шейка. Х., 2013. Вип. 42 : (специал.), Ч. 2. С. 33–41.*

ГРІНИК Тетяна Леонідівна (30.08.1968, м. Апшеронськ Краснодар. краю РФ) – актриса. Засл. артистка України (2012). Доц. (2014). Чл. СТД України (1993). Відзначена почесною грамотою Харків. обл. держ. адміністрації «За високий

професіоналізм та з нагоди 75 річниці з дня заснування т-ру ім. Т. Г. Шевченка (1997), почесною грамотою Харків. обл. держ. адміністрації «За особистий внесок у мистецтво» (2008), премією «Народне визнання» (фонд О. Фельдмана, 2008), подякою Харків. міськ. голови «Активісту ветеран. руху воїнів-інтернаціоналістів м. Харкова за активну життєву позицію, високий професіоналізм та особистий внесок у справу патріот. виховання молоді» (2010), медаллю «За громадянську мужність» (2009), почесною грамотою ректора ХНУМ ім. І. П. Котляревського «За багаторічну плідну працю, високий професіоналізм та з нагоди 95-річчя з дня заснування ХНУМ» (2012).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1989) за спец. «актриса драми і кіно».

Працювала актрисою Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (від 1989); була ведучою концертів та святкових заходів Харків. облдержадміністрації, Харків. облради, Харків. міськ. адміністрації (від 1990); актрисою в Харків. ТЮГ (1988) і ХНАТОБ ім. М. Лисенка (2000). Від 2008 – актриса театру «Блокпост» Харків. спілки ветеранів Афганістану.

Від 2006 викладає на каф. сцен. мови ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

З виставами Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка брала участь у міжнар. фестивалях в Румунії (Сібіу, 2002), Росії (С.-Петербург, «Балтійський дом», 2004), Німеччині (Берлін, гастролі на сцені т-ру «Фольксбюне», 2005), Білорусі (Брест,

«Біла вежа», 2011), Armenii (Єреван, «High Fest», 2010), Україні («Київ травневий», 2003; «Гоголь-фест», Київ, 2008; «Золотий Лев», Львів, 2012; «Коломийські представлення», Коломия, 2013).

Серед учнів Т. Гриник – лауреати та дипломанти Всеукр. конкурсів: VI конкурсу проф. читців ім. Р. Черкашина (2014), V конкурсу читців ім. А. Лесникової (2014).

Діяльність актриси знайшла схвальні відгуки в харків. пресі. (Анничев А. Подлинность чувств // *Время*. 2008; Премия «народное признание» // *Время*. 2008; Житницький А. Легендарная Евлалія // *Время*. 2000; Д. Коробов. Лазим по загашникам // *Событие*. 1998; Дикань Ф. Маленькие семейные преступления // *Медиапорт*. 2010; Липківська А. Маленькі акторські перемоги // *Голос України*. 2012; Коваленко Ю. «Мина Мазайло»: вистава, яку було заборонено понад півстоліття // *Просценіум*. 2013; ін.).

Ролі: Корделія («Король Лір» В. Шекспіра), Проня («За двома зайцями М. Старицького»), Прісінька, Евжені («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Софійка («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Баронова-Казино («Мина Мазайло» М. Куліша), Аня («Вишневий сад А. П. Чехова»), Ліза («Маленькі подружні злочини» Е.-Е. Шмітта), Мадемуазель Куку («Безіменна зірка» М. Себастьяна), ін.

Джерела: Харківський державний академічний драматичний театр імені Т. Г. Шевченка [Електрон. ресурс]. URL : <http://www.theatre-shevchenko.com.ua/about/press.php>; Татьяна Гриник: на сцене и в жизни [Електрон. ресурс] // *Харьковские известия. Информационно-аналитический портал*. 2012. 28 ноября. URL : <http://izvestia.kharkov.ua/online/18/1126786.html>.

Д

ДЕНІСОВА Наталія Миколаївна (22.02.1963, Ново-Троїцьк

ім. В. Каринської.

Закінч. Харків. худ.-пром. ін-т (тепер ХДАДМ), ф-т дизайну (1994).

Від 1995 працює голов. художником Харків. держ. академ. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва. Була художником-постановником вистав «Король Лір» В. Шекспіра, «Одруження» М. Гоголя, «Прості історії Антона Чехова» за оповіданнями А. Чехова, «Майська ніч» М. Гоголя, «Вишневий сад» А. Чехова, «Казанова» за М. Цветаєвою, «Антигона» Софокла, «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта, «Любов дона Перлімпліна» Ф. Г. Лорки, «Чарівне кільце» А. Цуканова за Б. Шергіним, «Крила для Дюймовочки» А. Усачова, «Майстер і Маргарита» М. Булгакова, «Кіт у чоботях» С. Прокоф'євої, «Моя чарівна леді» Б. Шоу, «Отак загинув Гуска» М. Куліша.

Лім.: Інютючкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. / О. Інютючкін. Х. : Колегіум, 2012; Коваленко Ю. «Нестроевой» художник Наталья Денисова [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Офіційний сайт Харківського академіч-*

ного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва.
URL : http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/Denisova_Natalija.html.

ДЕРБАС Олександр Миколайович (22.10.1957, Кривий Ріг Дніпров. обл.) – актор театру і кіно. Засл. артист України (2008). Чл. НСТД України. Нагородж. відзнакою М-ва культури України «За досягнення в розвитку театру» (2003).

Випускник театр. ф-ту ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1978–1982, майстерня *С. В. Лисенка*).

З 1980 – актор Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. Був худ. кер. Харків. Центру сучасного театр. мистецтва «Нова сцена», де зіграв чимало ролей і поставив кілька вистав разом з М. Осиповим (2000–2007). У 2007 заснував власний недержавний т-р під назвою «Театр в театрі», в якому є худож. керівником, реж. і актором одночасно.

Знімався в серіалах: «УВД», «УВД-2», «Клан М», «Божевілля». Разом із колегами брав участь в численних театр. фестивалях.

Поставив вистави «Приватна вечірка», «Непристойна пропозиція», «Академія сміху», «Про головне про кохання», «Чоловіки здатні на це».

Ролі в театрі: Юродивий («Борис Годунов» О. Пушкіна), Меркуціо («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра), Дорн («Чайка» А. Чехова), Доменіко Соріано («Філумена Мартурано» Едуардо де Філіппо), Князь К. («Дядюшкін сон» Ф. Достоєвського), Девід («Клінічний випадок» Р. Куні), Фредерик Леметр («Фредерик» Е.-Е. Шмітта).

Лім.: Анничев А. В Париже – Бельмондо, а в Харькове – Дербас / А. Анни-

чев // *Время*. 2013. 7 нояб.; Коваленко Ю. Этот феноменальный Дербас / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2008. 4 дек.; Коваленко Ю. Восток–Запад, или грустная комедия / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2009. 10 нояб.

М. О. Дербас

ДЗВОНАРЧУК (Свинарчук) Агнеса Володимирівна

(26.10.1941, м. Ішим Омської обл., РФ) – актриса, педагог. Нар. артистка України (2007). Дружина нар. артиста України В. Маляра. Закінч. Харків. театр. ін-т (1962, майстерня Я. Азімова).

Від 1962 працює актрисою Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка.

У 1990–1994 викл. акторську майстерність у ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Актриса інтелектуально-психологічного плану, її грі притаманні гранична щирість і поетичність.

Ролі: Софійка («Каса маре» Й. Друце), Фрося («Розплата» О. Корнійчука), Марія («Перекоп» І. Кавалерідзе), Марія (однойм. п'єса А. Салинського), Клементина («Забути Герострата» Г. Горіна), Валя Онощенко («Російські люди» К. Симонова), Софія («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Королева Єлизавета, Регана («Річард III», «Король Лір» В. Шекспіра), Хета («Хазайка Ніскавуорі» за Х. Вуолійокі), Нона Юрїївна («Не стріляйте в білих лебедів» за Б. Васильєвим), Сестра Кристчет («Політ над гніздом зозулі» за К. Кізі), Анна («Украдене щастя» І. Франка), Бернарда («Дім Бернарди Альби» Ф. Гарсія Лорки), Теодора Фелт («Соло шасливої людини» за А. Міллером), В'язень («Один день Івана Денисовича» О. Солженіцина), Анна Андрїївна («РеVІзор» М. Гоголя),

Джейн («Смішні гроші» Р. Куні), Євгенія («Танго» С. Мрожека), Кристина Мільман («Two step на валізах» Р. Баера) та ін.

Літ.: Бровко Т. Задля щастя людського Т. Бровко // *Вечірній Харків*. 1982. 6 січ.; Тур В. Вогонь душі поета / В. Тур // *Червоний гірник*. 1985. 31 лип.; Познанський А. Тисяча справжніх облич / А. Познанський // *Соціалістична Харківщина*. 1987. 3 трав.; Киктева Т. Личность и успех / Т. Киктева // *Время*. 1991. 26 окт.; Романовский В., Филатова А. Агнеса / В. Романовский, А. Филатова // *Вечерний Харьков*. 1998. 21 июля; Бордунова Ю. И каждая роль с чистого листа / Ю. Бордунова // *Слобода*. 2001. 30 окт.; Седунова О. Ретивая Агнеса не любит славословий / О. Седунова // *Время*. 2001. 30 окт.; Полякова Ю. Алгебра и гармония: штрихи к портрету Ангессы Дзвоннарчук // *Нове мистецтво*. 2007. № 1; Седунова О. На сцене своей судьбы // *Время*. 2011. 27 окт.; Полякова Ю. Осіння рапсодія / Ю. Полякова // *Український театр*. 2016. № 56.

О. Л. Либо

ДМІТРІЄВА Оксана Федорівна (22.08.1977, Краматорськ, Донец. обл.) – режисер т-ру ляльок, театрознавець. Засл. артистка АР Крим (2006). Чл. UNIMA України (від 2012). Чл. НСТД України. Лауреат Урядової премії Каб. Мін. ім. Лесі Українки (2012). Вистави О. Дмітрієвої отримали численні призи на фестивалях, зокрема, Гран-Прі на міжнар. фестивалі т-рів ляльок «Обереги» (Івано-Франківськ, 2007), III премія на міжнар. фестивалі т-рів ляльок «АНІМА» (Харків, 2008), I премія на міжнар. фестивалі т-рів ляльок «Кукарт-IX» (С.-Петербург, РФ, 2009).

Освіту здобула у ХНУМ ім. І. П. Котляревського на каф. театрознавства і на каф. т-ру анімації, за спеціальністю «режисер т-ру ляльок» (2001–2006, майстерня *О. О. Інюточкина*). Закінч. магістратуру Київ. нац. ун-ту т-ру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого (2007, майстерня *Л. П. Попова*).

Працювала у Крим. академ. т-рі ляльок (1998–2007, Сімферополь). Від 2007 – голов. реж. Харків. держ. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва.

Від 2008 викладає на каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Вистави: «Король Лір» В. Шекспіра, «Одруження» М. Гоголя, «Прості історії Антона Чехова» за оповіданнями А. Чехова, «Майська ніч» М. Гоголя, «Вишневий сад» А. Чехова, «Казанова» за М. Цвєтаєвою, «Антигона» Софокла, «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта, «Любов дона Перлімпліна» Ф. Г. Лорки, «Чарівне кільце» А. Цуканова, «Крила для Дюймовочки» А. Усачова, «Отак загинув Гуска» М. Куліша. Зі студентами каф.: «Білий пароплав» за Ч. Айтматовим, «Матінка Кураж» за Б. Брехтом, «Одруження Фігаро» за П. Бомарше.

Лит.: Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інюточкін. Х. : Колегіум, 2012; Литвиненко К. Взрослые игры с главным режисером кукольного театра [Електрон. ресурс] / К. Литвиненко. URL : <http://lyuk.media/city/oksana-dmitrieva-kukolny-teatr>; Коваленко Ю. Волшебница из страны играющих кукол [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Офіційний сайт Харківського академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва*. URL : http://puppet.kharkov.ua/olyudyah/-Dmitrieva_Oksana.html.

ДОВЛЕТОВА Світлана Анатоліївна (4.10.1958, с. Вільшанка, Кіро-

воград. обл.) – актриса т-ру ляльок, викладач.

Навчалася у ХДІМ ім. І. П. Котляревського на каф. т-ру ляльок (1980–1984, майстерня *Кагановської І. П.*). У 1978–1980 – актриса в Кіровоград. обл. т-рі ляльок. У 1984–2016 викладала на каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського. У 2011–2013 – зав. каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації. У 2013–2016 – заст. декана театр. відділення ХНУМ.

Основні праці: Особливості викладання дисципліни «Майстерність актора “живого плану”» на кафедрі театру ляльок // *Театральна освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку / Матеріали науково-практичної конференції. Київ, 1999*; Особливості співіснування та спілкування актора-лялькаря та актора-ляльки у виставах театру ляльок // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. праць. Вип. 7. Київ, 2001*; До проблеми самостійної роботи студента над роллю у курсовій виставі // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. праць. Вип. 8. Київ, 2002*; Психологічні обстеження акторської обдарованості як необхідний етап у професійному відборі // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. праць. Вип. 11. Харків, 2003*; Особливості роботи над інсценізованим твором // *Актуальні проблеми музичного та театрального мистецтва: мистецтвознавство, педагогіка та виконавство / Матеріали науково-практичної конференції. Харків, ХДІМ, 2003*; Українська мова: Стилїстика. Культура мови : навч. посібник. Харків : Країна мрій, 2005.

Є

ЄВСЮКОВ Юрій Степанович

(17.01.1948, Улан-Уде, Бурятія, РФ) – актор, педагог. Засл. артист України (2007).

Закінч. у 1989 Держ. ін-т театр. мистецтва («ГИТИС») в Москві (майстерня М. Захарова, А. Васильєва).

Працював у Ворошиловград. (нині Луган.) укр. муз.-драм. т-рі (1969–1980), Харків. ТЮГ (1981–1984), т-рі «Школа драм. мистецтва» (Москва, 1988–1998). У 1984–1988 та від 1995 – актор Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка. Від 2007 викладає у ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Тяжіє до ексцентрики, має виразну пластику.

Ролі в театрі: «Школа драм. мистецтва» – Батько («Шестеро персонажів у пошуках автора» Л. Піранделло, реж. А. Васильєв), Кирилов («Біси» за Ф. Достоевським, реж. А. Васильєв); у Харків. акад. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка – Клим («Гроші» за п'єсою «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого), Степан Бобиль («Млин щастя» за п'єсою В. Мережка «Пролетарський млин щастя»), Лопахін («Вишневий сад» А. Чехова), Йосип («Ревізор» М. Гоголя), Круглик («Закон» В. Винниченка), Лікар («Дорогоцінна Памела» Дж. Патрика).

Ролі у кіно: Аркадій, Мерге («Ніагара», 1991, «Заручники страху», 1993 – обидва – реж. О. Візір, Київ. кіностудія худож. фільмів ім. О. Довженка), загалом більше 40 ролей.

Джерело: Седунова О. А. Євсюков Юрій Степанович [Електрон. ре-

сурс] // *Енциклопедія сучасної України / Інститут енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17424.

З

ЗАЙМКО Олександр Олександрович (05.04.1937, с. Тишківка, Добровеличків. р-ну, Кіровоград. обл.) – актор. Засл. артист України (1974).

1964 – закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського), майстерня Є. Бондаренка.

Працював актором Запоріз. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса (тепер Запоріз. акад. обл. укр. муз.-драм. т-р ім. В. Магара). Від 1966 – у Полтав. укр. муз.-драм. т-рі ім. М. Гоголя.

Ролі: Петро («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Гервасій («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Василь («Циганка Аза» М. Старицького), Потьомкін («Ніч перед Різдом» за М. Гоголем), Шпак («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Попандупуло («Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда), Хігінс («Моя чарівна леді» Ф. Лоу), Пан де Сотенвіль («В очікуванні короля, або Обдурений чоловік» Ж.-Б. Мольєра), Фірс («Вишневий сад» А. Чехова), Лейзер («Тев'є-Тевель» Г. Горіна).

Лит.: Зазимко Олександр Олександрович [Електрон. ресурс] // *Історія Полтавы. Сайт Бориса Тристанова*. URL : <http://www.v6.histpol.pl.ua/ru/lichnosti/predprinimateli-sobstvenniki?id=1952>; Лабзова Л. Ю. Зазимко Олександр Олександрович [Електрон. ресурс] / Л. Ю. Лаб-

зова // *Енциклопедія сучасної України*. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=15353; Тимошенко К. Олександр Зазимко: «Театр – це моє життя» / К. Тимошенко // *Полтавський вісник*. 2012. 27 квіт. С. 7; Ярошенко Г. Заслужений артист України Олександр Зазимко: «Разом зі мною старішали і мої герої» / Г. Ярошенко // *Вечірня Полтава*. 2012. 11 квіт. С. 7.

ЗАХАРЄВИЧ Михайло Васильович (26.09.1950, с. Сосонка, Вінн.

обл.) – актор, педагог, театр. діяч, директор Нац. академ. драм. т-ру ім. І. Франка. Доц. каф. організації театр. справи Київ. нац. ун-ту т-ру, кіно, телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого (1998). Засл. працівник культури України (1989). Засл. діяч мистецтв України (1999). Нар. артист України (2004). Нагородж. премією ім. М. Кропивницького (1998), почесною грамотою Каб. Мін. України (2010), орденом князя Ярослава Мудрого V ст. (2010), орденом князя Ярослава Мудрого IV ст. (2015).

У 1972 закінч. акторське відділення ХДІМ ім. І. П. Котляревського (курс *О. Сердюка*); Всесоюзний ін-т підвищення кваліфікації працівників культури за спеціальністю «Менеджмент» (1989).

З 1967 – актор Вінн. обл. т-ру ляльок. 1972–1981 – актор Запоріз. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса. 1982–1984 – дир. Запоріз. обл. т-ру ляльок. Під час його керівництва в цьому т-рі значно підвищився проф. рівень вистав, поліпшилася гастрольна діяльність. 1984–1992 – дир. Запоріз. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса. Від 1986 очолює Асоц. дир. театрів

України. З 1992 – дир. Київ. Нац. акад. укр. драм. т-ру ім. І. Франка. У 1996–2000 – перший заступник міністра культури і мистецтв України.

Ролі: Збишек («Мораль пані Дульської» М. Седлера), Малахов («Зупиніть Малахова!» В. Аграновського), Люсіндо («Закохана витівниця» Лопе де Веги), Валерик («Третя патетична» М. Погодіна) та ще понад 50 ролей.

Вистави: «Пригоди Піноккіо» (за п'єсою К. Колоді).

Основні праці: Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка. Динаміка соціокультурних перетворень. 1920–2001 роки. К. : ТОВ «Алеф». 2015; Лесь Курбас та Гнат Юра. Фронт мистецтва і фронт влади // *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого* : збірник. Київ, Компас, 2007. Вип. 1. С. 35-40; Франківці. Початковий період історії: 1920–1926 роки: до 80-річчя діяльності у Києві національного академічного драматичного театру ім. І. Франка // *Український театр*. 2006. № 2. С. 21–32; Соцреалізм у репертуарі театру імені Івана Франка. Негативне і позитивне у 1960–1970-х // *Мистецькі обрії 2013. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки* : зб. наук. праць / Нац. акад. наук України, Ін-т проблем сучасного мистецтва. Київ : Фенікс, 2013. Вип. 5 (16). С. 163–171.

Лім.: Єременко В. Ювілейний сезон франківців і Михайла Захаревича / В. Єременко // *Запороз. Січ*. 1994, 7 груд.; Загородня З. Хранитель Мельпомени: Такого театру немає в жодній країні / З. Загородня // *УС*. 2003. № 21; Коломієць Р. Будні директора театру / Р. Коломієць // *Український театр*. 2006. № 1; Гайдабура В. Захаревич Михайло Васильович [Електрон. ресурс] / В. Гайдабура // *Енциклопедія сучасної України* / Ін-т енциклопедичних

досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=15750; Насадюк Є. Михайло Захаревич: Театр має працювати на створення в державі високої моралі [Електрон. ресурс] / Є. Насадюк // *УП. Культура* 18.03.2016. URL : <http://lifepravda.com.ua/culture/2016/03/18/209601/>; Поліщук Т. Михайло Захаревич: «Театр виживе за будь-яких умов. Тільки не треба нам заважати» [Електрон. ресурс] Т. Поліщук // *День* *Київ*.ua 23.09.2000. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/osobistist/mihaylo-zaharevich-teatr-vizhive-za-bud-yakih-umov-tilki-ne-treba-nam-zavazhati>; Пащенко В. Коли говорять гармати, музи не мовчать директор театру ім. Франка Михайло Захаревич [Електрон. ресурс] // *Українформ*. 20.08.2014. URL : http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1698110koli_govoryat_garmati_muzy_ne_movchat_direktor_teatru_im_franka_mihaylo_zaharevich_1965174.html.

ЗОЛОТЬКО Світлана Григорівна (27.12.1950, с. Верхня Озеряна Харків. р-ну Харків. обл.) – актриса. Засл. артистка

УРСР (1979). Чоловік – засл. артист України *О. П. Ганноченко*.

Закінчила ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1973, майстерня *Т. К. Ольховського*).

У 1973–1975 – актриса Миколаїв. драм. т-ру ім. О. Чкалова; у 1975–1988 – Крим. акад. рос. драм. т-ру ім. М. Горького; 1988–1992 – Київ. Молодіж. т-ру (нині Молодий театр). Від 1992 грає на сцені Київ. акад. т-ру драми і комедії на лівому березі Дніпра.

Ролі в театрі: Крим. акад. рос. драм. т-тр ім. М. Горького – Марія Стюарт («Хай живе королева, віват!» Р. Болта), Маргарита («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Ме-

дея («Медея» Єврипіда), Соня («Дядя Ваня» А. Чехова), Олена Андріївна («Дядя Ваня» А. Чехова), Маша («Три сестри» А. Чехова), Настьона («Живи і пам'ятай» В. Распутіна); Т-р драми і комедії на лівому березі Дніпра – Фрау Смерть («Майн Кампф, або шкарпетки в кавнику» Д. Таборі), Лукерія Степанівна («Олеся» М. Кропивницького), Сострата («Комедія про принадність гріха» за п'єсою Н. Макиавеллі «Мандрагора»), Переполовська («Дрібний біс» Ф. Сологуба), Місіс Чивлі («Ідеальний чоловік» О. Уайльда), Людмила, Мавруша («Смерть Тарелкіна» О. Сухово-Кобиліна), Бетсі Тверська («Анна Кареніна» Л. Толстого), Міс Клаклет, вона ж Дотті Отлі («Глядачі на спектакль не допускаються» за п'єсою М. Фрейна «Театр»), Шарлотта («Вишневий сад» А. Чехова), Герцогиня («Річард III» В. Шекспіра), Христина («Чотири причини вийти заміж» за п'єсою Р. Баєра «Тустеп на тлі валізу»).

Ролі у кіно: Марія – «Царівна» (реж. С. Туряниця, «Укртелефільм», 1995); епізодична роль – «Бабин яр» (реж. М. Засєєв-Руденко, К. Ковальова, Студія АВ-ТВ, к/с ім. О. Довженка, 2002); Ганна Іванівна – «Третій зайвий» (реж. О. Лісовець, «Стар медіа», 2008).

Лім.: Богомазова О. А. Золотко Світлана Григорівна [Електрон. ресурс] / О. А. Богомазова // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17030.

I

ІВАНОВА Аріадна Миколаївна (1919 – ?) – режисер телебачення.

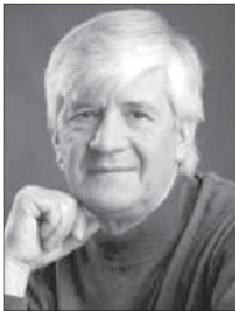
Закінч. Харків. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) за спец. «театрознавство» (1949, май-

стерня *В. Морського*). По завершенні курсу навчання працювала зав. клубом в селищі Артема Харків. обл. Невдовзі була запрошена на посаду зав. кабінету театрознавства в Харків. театр. ін-ті; згодом викладала історію мистецтв (від 1960). Була серед піонерів телебачення в Харкові, довгі роки працювала режисером літ.-драм. редакції Харків. студії телебачення. Як режисер, зняла серію тв. портретів акторів харків. т-рів.

Основні праці: Майстерність режисера і педагога: Творчий портрет Л. Дубовика // *Ленінська зміна. 1972. 25 листоп.* (Театру ім. Т. Г. Шевченка – 50 років).

Я. В. Партола

ІНЮТОЧКІН Олександр Олександрович (18.10.1947, с. Знаменка, Белебейський р-н, Башкортостан, РФ) – режисер т-ру ляльок. Засл. діяч мистецтв України (2004). Доц. (1991), проф. (2012). Лауреат Кіровоград. обл. премії ім. І. Микитенка (1977). Вистава «Щедрий вечір», поставлена зі студентами, отримала Диплом Міжнар. фестивалю т-рів ляльок та інших форм анімації «АНІМА» (Харків, 2004).

У 1975 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (майстерня *В. А. Афанасьєва*).

Працював голов. реж. Кіровоград. обл. т-ру ляльок (1975–1978); режисером-постановником, голов. реж. Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер Харків. держ. акад. т-тр ляльок ім. *В. А. Афанасьєва*).

Від 1978 – викладач, від 2013 – зав. каф. майстерності актора і режисури т-ру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Вистава «Український вертеп» – учасник численних міжнар. фестивалів: The international festival of folk performance in a puppet theatres «FOLKORAMA-2001» (Жешув, Польща, 2001), Le Prix Decouverte de la Ville de Tournai du Festival Decouvertes Images et Marionnettes (Турне, Бельгія, 2002), «Le grandi FIABE natale-2003» (Червія, Італія, 2003), II-го міського фестивалю недержав. т-рів «Курбалесія-2004».

Вистави: більше 70 вистав, серед них: «Скажи своє ім'я, солдате» О. Вертинського, «Пригоди Буратіно» О. Толстого, «Снігова королева» Є. Шварца, «Український вертеп», «Йосиф Швейк проти Франца Йосифа» В. Рацера, Б. Константинова, «Святий і грішний» М. Варфоломєєва, «Щедрий вечір» О. Аннічева, «Горбоконик» за П. Єршовим, «Любов до одного апельсину» В. Синакевича, «Пригоди Чиполліно» за Дж. Родарі, «Петрушка каменя», «Колискова для принцеси» за казками Б. Мордковича, «Чарівна зернина» Н. Шейко-Медведевої, «Пурпуровий кінь» Н. Осипової, «Казка про Дрьомушку» Й. Тодорова, «Чарівний глечик» А. Абу-Бакара, «Ніколи не згасне» В. Орлова.

Основні праці: Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012; Специфічні особливості елементів професійної техніки актора театру анімації // *Культура України : зб. наук. пр. Випуск 33. Харків. ХДАК, 2011*; Особливості мистецтва театру анімації // *Вісник № 7 Харківської державної Академії дизайну і мистецтв, 2010.*

Лит.: Кононова О. Інютючкін Олександр Олександрович [Електрон. ресурс] / О. Кононова // *Енциклопедія сучасної України. Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12496*; Петрушка, Запорожець, Тотоша – здра-

стуйте! // *Молодий комунар*. 1976. 19 черв.; *Bajka jak nalezy* // *WPROST, tygodnik Poznan* № 28. 10 lipca 1988; *Des Espagnols, des Ukrainiens, des Polonais et une Belge* // *Le courrier de L'escaut*, 2002. 5 novembere, *Francoise Lison*; Галушко Р. «Аншлаг» приймає «Сан-Саныча» / Р. Галушко // *Слобода*, 2002. 15 жовт.; Генсіцька І. Соляний театр / І. Генсіцька // *Український театр*, 2004. № 3; Коротаєва М. Смелые поиски, вечные темы и иронический взгляд / М. Коротаєва // *Объектив-Но*. № 20, 2004. 20 травня; Аннічев О. «САН-САН» / О. Аннічев // *Время*, 2007. 18 жовт., № 187; Русабров С. Фестиваль незаконнорожденных театров / С. Русабров // *Объектив-Но*, 2004. № 45. 15–21 листоп.; Хомайко Ю. «Щедрий вечер» у «Сан-Сан театрі» / Ю. Хомайко // *Слобідський край*, 2003. 28 листоп.; Русабров С. Реанимация надежды / С. Русабров // *Объектив-Но*. № 21, 2004. 27 трав.; Погоріла І. Лялькотерапія по-італійськи / І. Погоріла // *СК*. 2006. 18 трав.; Томенчук Л. Інтерв'ю з О. О. Інютючкіним / Л. Томенчук // *Артерія творчості*, 2014. 12 листоп.

Й

ЙОФФЕ Михайло Семенович – (1925, Харків) – актор, нар. артист Грузинської СРСР (1983). Лауреат I премії Театр. т-ва Грузії.

Закінч. Харків. театр. ін-т (1949). Відтоді – актор Харків. т-ру ім. Т. Г. Шевченка, від 1964 – актор Луган. рос. драм. т-ру. У 1966–1996 – провід-

ний актор Рос. драм. т-ру ім. О. Грибоедова в Тбілісі. Актор широкого амплуа, грав героїчні та гострохарактерні ролі, сатиричні і драматичні, психологічні ролі і ролі в техніці школи удавання.

Ролі: Тісафен («Забути Герострата» Г. Горіна), Родіон («Старомодна комедія» О. Арбузова), Юсов («Доходне місце» О. Островського). Знімався в х/ф «Мій друг Дядя Ваня» (1977), «Кавказька повість» (1978), «Комедія помилок» (1978), «Спокуса Дон Жуана» (1985), «Дорога М» (1999) та ін.

Джерело: Иоффе Михаил Семенович [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/27600/bio/>.

К

КАГАНОВСЬКА Інтерна Петрівна (14.05.1939, Бузулук, Ново-сергіїв. р-н Оренбур. обл., РФ) – режисер театру ляльок, викладач. Доц. (1988).

Закінч. ХДІК (тепер ХДАК) за спец. «режисура народних театрів» (1969).

Працювала актрисою Ташкент. ТЮГ (1956–1960); Ташкент. т-ру ляльок (1960–1964); у 1964–1969 актрисою Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер Харків. акад. т-р ляльок ім. В. А. Афанасьєва), а згодом – режисером-постановником (1969–1995).

Під час творчої роботи в т-рі була режисером вистав «Добріччі розбійники» Є. Сперанського,

«Сембо» Ю. Єлисеєва, «Ведмежатко Рім-Тім-Ті» Я. Вільковського, «От так Мицик» Ю. Чеповецького, «Поросятко Чок» М. Туровер, «Пригоди Чиполліно» Дж. Родарі, «Дзвони-лебеді» Л. Браусевич, І. Карнаухова, «Холодне серце» І. Гауфа, «Яйце» Б. Апрелева, «Недоросток» Д. Фонвізіна.

1969–1995 І. П. Кагановська викладала майстерність актора на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

КАЛЕНІЧЕНКО Ольга Миколаївна (12.06.1960, Харків) – філолог, педагог. Д-р філологіч. наук (2004). Проф. (2006).

Закінч. Харків. держ. ун-т ім. О. М. Горького (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна) за спец. «філолог, викл. рос. мови та літератури» (1989). За-

хистила канд. дис. «Жанрові традиції малої прози “Щоденника письменника” Ф. М. Достоєвського в рос. літературі кінця ХІХ – поч. ХХ століття» (1994), доктор. дис. «Долі малих жанрів у рос. літературі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. (святочні та пасхальні оповідання, модерністська новела)» (2000).

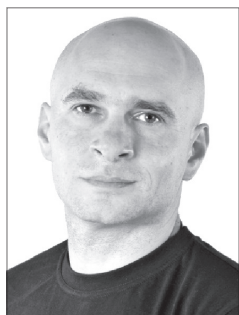
Працювала у Волгоград. держ. пед. ун-ті (асистентом, ст. викл., доц., проф.), у Харків. ін-ті екології та соц. захисту (проректором з наук. роботи, зав. каф. філології, проф.), в Белгород. держ. ін-ті культури та мистецтв (від 2009). Від 2011 працює в ХНУМ ім. І. П. Котляревського проф. каф. театрознавства, де веде навч. курс «Історія зарубіжної літератури». Учасник регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Має понад 160 наук. публікацій.

Основні праці: Малая проза Ф. М. Достоевського, А. П. Чехова и писателей рубежа веков (новелла, святочный рассказ, притча) : учеб. пособ. Волгоград : Перемена, 1997. 104 с.; Судьбы малых жанров в русской литературе конца ХІХ начала ХХ века (святочный и пасхальный рассказы, модернистская новелла) : монография. Волгоград : Перемена, 2000. 232 с.; Лесь Курбас как интерпретатор пьесы Георга Бюхнера «Войцек» // *Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнарод. наук. конф.* Харків, 2012. С. 147–149; Святкова драматургія М. П. Старицького // *Вісник ХНУ.* Харків : ХНУ, 2012. № 1021. С. 272–274; Фэнтэзийные миры Г. Олди 1990-х годов: проблематика и поэтика : монографія. Palmarium academic publishing, 2013. 81 с.; Город между мифом и цивилизацией : монографія [в соавторстве с В. Г. Туркиной]. Харьков : Атос, 2013. 85 с.; Мифологема героя в аспекте философии, культурологии, фэнтэзи : монографія [в соавторстве с В. Г. Туркиной]. Харьков : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 160 с.; Погружение в мироощущения города и деревни сквозь призму современного славянского фэнтэзи и фольклора : монографія [в соавторстве с Е. Л. Антоновой]. Харьков : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. 160 с.

Лит.: Калениченко О. М. [Про неї] // *Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург.* Харків : Вид-во ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 254–255.

КАЛОЇН Армен Мігранович (14.12.1970, Харків) – актор, режисер, педагог. Чл. НСТД України, доцент.

У 1994 закінч. театр. відділення ХНУМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор драм. т-ру і кіно» (майстерня *Є. В. Лисенка*), у 2007 – за спец. «режисер драм. т-ру» (майстерня *О. С. Барсеґяна*).

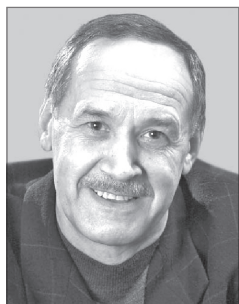
Був актором Київ. акад. Молодого т-ру і т-ру «Браво», а також Харків. т-ру «Арабески», з виставами якого виїжджав на гастролі у різні країни світу. Від 2004 – реж., від 2016 – голов. реж.

ХНАТОБу ім. М. В. Лисенка. Здійснив постановки опер: «Дон Жуан» В. Моцарта, «Сільська честь» П. Масканьї, «Бестіарій» О. Щетинського, «Рита» Г. Доніцетті, «Шлюбний вексель» Дж. Россіні, «Отелло» Дж. Верді, «Кармен» Ж. Бізе та ін.

Також викладає на каф. оперної підготовки ХНУМ ім. І. П. Котляревського сцен. рух, фехтування, актор. майстерність, є режисером оперної студії ХНУМ ім. І. П. Котляревського, де здійснив низку постановок.

Лит.: Меженіна А. «Я приучаю своїх студентів любити театр», – Армен Калоян [Електрон. ресурс] / А. Меженіна // *Накипело*. 2015. 26 нояб. URL : <http://nakipelo.ua/ya-priuchayu-svoih-studentov-lyubit-teatr-armen-kaloyan-26/>; Армен Калоян: Театр не отвечает на вопросы, он их задает [Електрон. ресурс] // *Харьковские известия*. 2016. 3 июня. URL : <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/18/1214345.html>.

КАНЦЕДАЙЛО **Анатолій Іванович** (08.03.1949, с. Явір Балаклій. р-ну, Харків. обл.) – актор, режисер. Засл. діяч мистецтв України (2005). Лауреат Міжнар. театр. премії

НСТДУ ім. В. Блавацького (2000). Володар міської мистец. премії ім. І. Кобринського за виставу «Дами і гусари» А. Фредро (2009). Чл. НСТДУ. Його вистава «Наймичка» за І. Карпенко-Карим ста-

ла переможцем на Всеукр. огляді. Вистава «Хазяїн» за І. Карпенко-Карим здобула приз глядацьких симпатій фест. «Класика сьогодні» (1999). Вистава «Украдене щастя» за І. Франком отримала шість нагород фестивалю «Січеславна – 2000».

Закінч. акторський ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1972, майстерня *Л. Сердюка*), режисерський ф-т (1983, майстерня *Я. Резникова*).

Від 1972 працював актором у т-рах Івано-Франківська, Рівного, Бреста (Білорусь). У 1983–1986 – реж., у 1986–1991 – голов. реж. Херсон. укр. муз.-драм. т-ру ім. М. Куліша. У 1992–1998 – голов. реж. і худ. кер. Івано-Франків. укр. муз.-драм. т-ру ім. І. Франка, від 1998 – голов. реж. Дніпропетров. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка.

А. І. Канцедайло – режисер-концептуаліст. У виставах спирається на нац. традиції, використовує обряди і пісні, ужиткові речі; розкриває несподівані, тонкі психологічні деталі у канонічному тексті; прагне зберегти жанрові та стилеві ознаки, фабульні колізії та характери першооснови, зосереджуючи увагу на пошуках сучасних мотивів вчинків героїв.

Загалом в т-рах України поставив понад 50 вистав, і кожна явила глядачеві гармонійну єдність фантазії та реальності, інтелекту і емоцій.

Вистави: «І віддай їм заслужене ними» за п'єсою М. Куліша «97», «Камінний господар» Лесі Українки, «Баядера» І. Кальмана, «Заплакані вікна» С. Пушика (за В. Стефаником), «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «А далі – тиша» В. Дельмар та ін.

Лит.: Степовичка Л. Н. Канцедайло А. І. [Електрон. ресурс] / Л. Н. Степовичка // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН*

України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=9360.

КАСЬЯНОВ Геннадій Сергійович (1.01.1953, Запоріжжя) – режисер театру ляльок. Засл. діяч мистецтв України (2001). Член НСТДУ (1983). Лауреат премії ім. М. Коцюбинського (1992).

Закінч. ХДІК (тепер ХДАК), за спец. «режисер самодіяльного театр. колективу» (1978). У 1982 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «режисер т-ру ляльок» (майстерня В. А. Афанасьєва).

Працював реж.-постановником Чернігів. обл. т-ру ляльок (1982–1983), потім – голов. режисером (1983–1987). У 1987–1996 – голов. реж. Чернігів. обл. т-ру для дітей та молоді, згодом – голов. реж. Чернігів. молодіжного т-ру (1996–2001).

Від 2001 до теперішнього часу – дир. та худ. кер. Чернігів. обл. молодіжного т-ру.

Вистави: «11 сторінок військової прози», «Завтра була війна», «Кар'єр», «Неопалима купина» за В. Биковим, «Ювенільне море» А. Платонова, «Мармур» І. Бродського, «Гайдамаки» Т. Шевченка, «Авдій» Ч. Айтматова, «Дорога Олена Сергіївно» Л. Разумовської, «Про Федота-стрільця, удалого молодця» Л. Філатова, «За двома зайцями» М. Старицького, «Старший син» О. Вампілова, «Вишневий сад» А. Чехова.

Лит.: Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012.

КІКТЕВА Тетяна Аркадіївна (08.12.1951, Ташкент, Узбекистан) – театрознавець, театральний критик. Дочка режисера А. Кіктева (учень

Леся Курбаса останнього набору Режлабу). Лауреат муніцип. премії ім. Г. Квітки-Осноров'яненка в галузі театр. критики (2006). Чл. НСТДУ.

Навчалася у ХДІМ ім. І. П. Котляревського на театрознавчому ф-ті (1969–1974, кл. А. В. Плетньова).

Працювала у Харків. авіац. ін-ті (тепер Нац. аерокосміч. ун-т ім. М. С. Жуковського), де читала загальний курс історії світового театру та як викладач каф. філософії, читала курс історії рос. т-ру у ХДІМ і ХДІК (1976–1977). Була заст. декана ф-ту мистецтв Гуманітарної академії.

Працювала зав. літ. частин в різних т-рах України – Симферопол. акад. т-рі ім. М. Горького, Харків. акад. т-рі ляльок ім. В. А. Афанасьєва, Харків. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка. Займалася продюсерською діяльністю (кер. оригінального проєкту вистави «Міщанин-шляхтич»). Виступає із театрознав. статтями та критич. публікаціями у проф. виданнях (журналах «Театр», «Театральна жизнь» (Москва), «Контексти» (Польща), «Просценіум» (Львів), «Личность» (АР Крим) та періодичній пресі. Створила цикл радіопередач про театр і понад 150 телевізійних програм. Протягом багатьох років виступає експертом і членом журі на Міжнар. театр. фестивалях (Україна, Росія, Білорусь, Польща, Македонія, Швеція, Косово, Аргентина, Монголія). Автор кількох драматичних творів.

Основні праці: Молоде мистецтво Сургута (Гастролі Сургутського музично-драматичного театру в Луганську) // *Просценіум*. 2013. № 1–3. С. 79–83; Лесь Курбас: «... Я сприйняв це мовчки...»

(Стенограма засідання Народного комісаріату освіти УРСР від 5 жовтня 1933 р.) / Вступна стаття, підготування до друку та коментарі Кіктева Т., Стародуб А. // *Життя і творчість Леся Курбаса*. Львів; Київ; Харків : Літоніс, 2010. С. 536–586; Інше видиться на расстоянні [Електрон. ресурс]. URL : http://gazeta.zn.ua/CULTURE/inoue_viditsya_na_rasstoianii.html; Простите нас // *Театральная жизнь*. 1993. № 10. С. 32–33.

Лім.: Лисицына И. Автор на сцене. Попытка № 1?: автор-постановщик детективной мелодрамы «Снежная история», харьковский театральный критик и театровед Татьяна Киктева (псевдоним – Глебова) [Электрон. ресурс] / И. Лисицына. URL : <http://nashgazeta.net/12666-avtor-na-scene-popytka-1.html>.

КОБЗАР Ірина Іванівна (09.04.1959, Харків) – актриса театру і кіно, викладач. Чл. НСТДУ (від 1980). Чоловік – засл. артист України В. Угольніков. Нагородж. грамотою Упр. культури Харкова на честь 80-річчя ХДАУДТ ім. Т. Г. Шевченка (2002); грамотою від міськ. голови на честь 90-річчя ХДАУДТ ім. Т. Г. Шевченка (2012).

Закінчила ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1980, майстерня Л. Сердюка).

Працює актрисою в Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (від 1980 по теперішній час); у 1994–2003 була актрисою єврейського камерного т-ру «Унзер Вінкл»; обіймає посаду худ. кер. театру-студії «Вінора» при Міськраді Київ. р-ну Харкова (від 1999 по теперішній час).

Від 2005 працює на каф. сцен. мови ХНУМ ім. І. П. Котляревсько-

го (ст. викл.). Її вихованці стали лауреатами та дипломантами конкурсів читців ім. І. Франка (2006, 2007, 2011, 2013), Лесі Українки (2010, 2011), Р. Черкашина (2011, 2013, 2014), О. Леснікової (2014). Неодноразово її творчість було позитивно оцінено мистецтвознавцями та театр. критикою України, країн СНД та ЄС. Працювала з режисерами О. Біляцьким, В. Петровим, А. Бабенком, М. Яремків, А. Аркадіним-Школьніком, І. Борисом, А. Жолдаком, Д. Богомазовим, Ю. Одиноким, В. Кучинським, С. Пасічником, О. Ковицунюм, О. Русовим, О. Стеценком. Художньо-естетичне спрямування творчості І. Кобзар глибоко закорінене в укр. нац. культурі; саме це визначає головну тематику та стилістику її робіт.

Ролі: Близько 100, більше ніж 40 головних. Найбільш відомі: Оксана («Бояриня» Лесі Українки), Марія (В. Винниченко, «Гріх»), Гедда Габлер (однойменна драма Г. Ібсена), Одарка («Дай серцю волю...» І. Карпенко-Карого), Маша (А. Чехов, «Три сестри»), Рита (В. Винниченко, «Чорна Пантера та Білий Ведмідь»), Мотрона Розторгуєва («Мина Мазайло» М. Куліша), Марина (А. Яблонська, «Язичники») та ін.

Основні праці: Проблеми виховання творчої особистості у ХНУМ ім. І. П. Котляревського // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського ; ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків, 2012. Вип. № 36. С. 273–286.

КОВАЛЬ Ігор Миколайович (9.11.1967, м. Котовськ, нині Подільськ Одес. обл.) – режисер, організатор театр. справи. Засл. діяч мистецтв України (2016). Чл. правління Харків. міжобл. відділення НСТДУ. Чл. НВСМУ. Лауреат регіон. рей-

тингу «Харків'янин року-2010», творчої премії М. Садовського.

У 1994 закінч. Харків. інженер.-буд. ін-т за спец. «промислове та цивільне будівництво». У 2014 – Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі, спец. «менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

У 2015 – Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського за спец. «реж. т-ру драми».

З 2005 – заст. дир., з 2006 – дир. Харків. акад. т-ру муз. комедії. З 2015 – також голов. реж. т-ру.

Під орудою І. Ковалю у ХАТМК було оновлено творчий склад, здійснено ряд успішних класичних та сучасних постановок, у 2006 за видатні досягнення в розвитку укр. муз. мистецтва і високий професіоналізм колектив т-ру був удостоєний статусу академічного. Вистави І. Ковалю мають успіх у публіки і вирізняються оригінальністю та яскравістю сценічного рішення.

Вистави: муз. казка «Обережно! Чарівний ліс» М. Мокієнко, А. Усачова, С. Махотіна (2012), оперета «Прекрасна Галагея» Ф. фон Зуппе (2014), муз. комедія «Витівки Хануми» Г. Канчелі (2016) та ін.

Лім.: Прихожаєва А. Харьковскому академическому театру музыкальной комедии – 80 лет, или За два шага до столетия / А. Прихожаєва // *Районні вісті. 2008. 11*; Антикризисное амплуа // *Губернія. 2010. № 6*; Прихожаєва А. Секреты успеха / А. Прихожаєва // *Губернія. 2010. № 12*; Чайка М. Талант есть в каждом человеке, надо уметь его раскрыть / М. Чайка // *Харьковские Известия. 2014. 23 окт.*; Ефанова М. Харьковский театр музыкальной комедии отмечает юбилей / М. Ефанова // *Вечерний Харьков. 2014. 8 нояб.*;

Яшина Т. Музыкальные краски Украины / Т. Яшина // *Губернія. 2015. 25 июн.*; Анничев А. Как дочь богатого купца за князя замуж выходила / А. Анничев // *Время. 2016. 5 апр.*

А. О. Прихожаєва

КОВАЛЬ Олександр Миколайович (27.02.1974, м. Актюбінськ,

Казахстан) – актор театру ляльок, викладач. Дружина – актриса Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва О. Кривошлик.

У 1996 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор театру ляльок»

(худ. кер. курсу засл. діяч мистецтв України С. Ю. Гіммельфарб).

З 1996 дотепер – актор Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва. З 2009 викладає на кафедрі майстерності актора та режисури театру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Зі студентами кафедри поставив вистави «Мумі-Трель в чотири такти, в п'ять сердець і без антракту» за Т. Янссон, «М» за М. Гоголем, «Казки Андерсена» В. Данилевича.

Ролі: Цар («Шульга» за М. Лесковим), Добчинський («Ревізор» М. Гоголя), Бегемот («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Джанелло, Садівник («Декамерон» Дж. Боккаччо), Семен («Чарівне кільце» А. Цуканова), Дон Перлімпліна («Кохання донна Перлімпліна» Ф. Г. Лорки), Король («Казки Андерсена» В. Данилевича), Вовк («Ще раз про Червоний Капелюшок» С. Єфремова, С. Когана), Розповідач («Гуси-Лебеді»), Яків («Маленькі історії Антона Чехова») за А. Чеховим, Кент («Король Лір» У. Шекспіра).

Лім.: Коваленко Ю. Олександр Коваль: земной герой с чувством юмора [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Офі-*

ційний сайт Харківського академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва // URL : http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/Koval_Aleksandr.html.

КОВТУН (Матвієнко) Світлана Анатоліївна (26.02.1948, Ворошиловград, нині Луганськ) – актриса. Засл. артистка України (2003).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1970, майстерня В. Ненашева, Н. Подовалової).

Від 1968 працює у Харків. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна. С. Ковтун – актриса лірико-драматичного плану, з чітко окресленою зовнішністю «героїні». З віком опанувала також ролі комедійного і навіть ексцентричного плану.

Ролі в театрі: Ніна («Маскарад» М. Лермонтова), Марина Мнішек («Борис Годунов» О. Пушкіна), Місіс Калвер («Вірна дружина» С. Моема), Карпукіна («Дядечків сон» за Ф. Достоєвським), Беліса («Хитромудра закохана» Л. Де Веги), Ірина («Три сестри» А. Чехова), Аркадіна («Чайка» А. Чехова), Тітонька Естер («37 листівок» М. Мак Ківера).

Ролі у кіно: Мати Чипа – т/с «Міліцейська академія» (реж. П. Тупік, Р. Нікулін, студія «Семья от “А” до “Я”», 2005).

Лит.: Барсеґян О. С. Ковтун Світлана Анатоліївна [Електрон. ресурс] // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7382; Ковтун Светлана Анатоліївна, заслуженная артистка Украины [Електрон. ресурс] // *Сайт Харьковского государственного академического русского драматического театра им. А. С. Пушкина*. URL : <http://rusdrama.com/aktery/85-kovtun-svetlana>.

КОВШУН Олександр Миколайович (04.07.1958, Чернігів) – актор, режисер, педагог. Лауреат премії ім. М. Крушельницького в номінації «кращий режисер року». Диплом міжнар. театр. фестивалю «Біла вежа» (м. Брест, Білорусь, 2011).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спеціальністю «актор драм. т-ру» (1986, майстерня Р. Колосової та С. Лисенка) та «режисура драм. т-ру» (2011, майстерня О. Барсеґяна).

Працював актором Харків. рос. драм. т-ру ім. О. Пушкіна (1986–1989); Чернігів. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1989–1990); актором Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка (1990–2014). Від 2014 – голов. реж. Харків. театру для дітей та юнацтва.

Від 2008 викладає майстерність актора у ХДАК.

Акторським роботам О. Ковшуна притаманні психолог. глибина, пластична виразність та пошуки нових засобів самореалізації у сцен. просторі. Режисерський доробок характеризується авангардним пошуком у царині просторового вирішення вистави, яскравістю форми, використанням сучасних технологій в оформленні сцени, особливим підходом до пластичної виразності акторського виконання. Вистави О. Ковшуна брали участь в багатьох міжнар. фестивалях, таких як «Золотий Лев» (Україна), «Коляда-plays» (Росія), «Біла Вежа» (Білорусія), «High-fest» (Вірменія), Тбіліський міжнар. театр. фестиваль (Грузія), «Wschód-Zachód» (Польща) та ін.

Ролі: Седунова О. А. Ковшун Олександр Миколайович [Електрон. ресурс] /

О. А. Седунова // *Енциклопедія сучасної України. Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7418*; Лопуцьковський («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Невідомий («Гроші» за п'єсою «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого), Лере («Емма» Я. Стельмаха за романом «Мадам Боварі» Г. Флобера), Панаас Мусташенко («Закон» В. Винниченка), Тузенбах, Яша («Три сестри», «Вишневий сад» А. Чехова), Освальд («Король Лір» В. Шекспіра), Валер («Тартюф» Ж.-Б. Мольєра), Сен Годан («Дама з камеліями» за О. Дюма).

Вистави: «Woyzeck» за однойменною п'єсою Г. Бюхнера (2007, також роль Лікаря), «Та, що слухає кроки» за п'єсою «Дівчина моєї мрії» М. Коляди (2008), «Бурлака» І. Карпенка-Карого (2010), «Повернення» за оповіданнями В. Набокова (2011), «Капітан Фракас» за Т. Готье, «Вбивство на вулиці Лурсін» Е. Лабіша, А. Мюньє (обидві – 2012), «Все життя попереду» (2015), «Хазяїн» (2016) І. Карпенка-Карого.

Лит.: Липківська А. Перенасичений розчин театральності від Олександра Ковшуна / А. Липківська // *Кіно-Театр*. 2012. № 4. Ковшун О. Конструктивний постмодерн Олександра Ковшуна / О. Ковшун // *Український театр*. 2013. № 2. С. 26–29. Корнюшенко М. Незнайка у країні стиляг / М. Корнюшенко // *Український театр*. 2014. № 1. С. 6–7. Корнюшенко М. Театральне вікно в Європу / М. Корнюшенко // *АРТерія*. 2015. № 9–10. С. 29–34.

КОРКОШКО Світлана Іванівна (12.09.1943, Нижній Тагіл) – актриса. Нар. артистка РРФСР (1988). Нагороджена орденом Дружби (1999).

Закінч. Харків. держ. театр. ін-т (тепер ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1964 (майстерня Л. Сердюка). Після закінчення ін-ту стала актрисою Нац. акад. драм. т-ру ім. І. Фран-

ка. Тут нею з тріумфом була зіграна роль у виставі «Антигона» за Софоклом у постановці Д. Алексідзе. Визнання молодій актрисі сприяло її запрошенню в трупу МХАТ ім. М. Горького (від 1967). Після розділу т-ру на дві трупи (О. Єфремова та Т. Дороніної) С. Коркошко лишилася працювати у МХАТі ім. М. Горького під керівництвом останньої (1987). Від 2002 грає на сцені т-ру «Современник». Від 2014 разом з чоловіком В. Салюком співпрацює з театр. агенцією «Лекур».

Ролі в театрі: НАДТ ім. І. Франка – Антигона («Антигона» Софокла), Юля («Сторінка Щоденника» О. Корнійчука), Фесько («Циганка Аза» М. Старицького), Марина («Патетична соната» М. Куліша); МХАТ ім. М. Горького – Ніна Заречна («Чайка» А. Чехова, реж. Б. Ліванов), Ірина, Ольга («Три сестри» А. Чехова, постановка В. Немировича-Данченка, реж. відновлення – І. Раєвський), Параша («Гаряче серце» О. Островського, постановка К. Станіславського, реж. по відновленню В. Салюк), Лена («Схожий на лева» Р. Ібрагімбекова, реж. В. Салюк), Марія Стюарт («Марія Стюарт» Ф. Шиллера, реж. В. Станіцин), Жєня, мати Валентини – «Валентин і Валентина» М. Рощина, реж. О. Єфремов), Маша – «Ешелон» М. Рощина, реж. А. Ефрос), Варвара Михайлівна («Дачники» М. Горького, реж. В. Салюк), Віра, Валерія («Качине полювання» О. Вампілова, реж. О. Єфремов); МХАТ ім. М. Горького (після 1987) – Валентина Василівна («Її друзі» В. Розова, реж. В. Усков), Тітка Тася («Роки мандрів» О. Арбузова, реж. Ю. Аксьонов), Герцогиня Альбукерская («Рюї Блаз» В. Гюго, реж. В. Бейліс); Московський театр «Современник» – Мадам Олександра («Чоти-

ри рядки для дебютантки» («Коломба») Ж. Ануя, реж. А. Савостьянов), Пані Мюллер («Три товариші» Е.-М. Ремарка, реж. Г. Волчек), Парасковія Іванівна («Біси» за Ф. Достоевським, реж. А. Вайда), Тамара («Крутий маршрут» С. Гінзбург, реж. Г. Волчек), Ольга Спиридонівна Ридлова («Джентльмен» О. Сумбатова-Южина, реж. С. Каменьковіч).

Ролі в кіно: Оксана – «Загибель ескадри» (реж. В. Довгань, к/с ім. О. Довженка, 1965); Катерина Іванівна – «Брати Карамазови» (реж. І. Пир'єв, к/с «Мосфільм», 1968); Зінаїда Різберг – «Поштовий роман» (реж. С. Матвеев, к/с ім. О. Довженка, 1969); Майя Барановська – «Пароль: «Готель «Регина»» (реж. Ю. Агзамов, З. Ройзман, к/с «Узбекфільм», 1983); Новикова – «Незручна людина» (реж. А. Ібрагімов, к/с «Мосфільм», 1985).

Лім.: Кузнецова А. «Светлана Коркошко: Самые главные мои роли: мать, жена, кухарка, шофер...» / А. Кузнецова // *Официальный сайт Московского художественного академического театра им. М. Горького. [Електрон. ресурс]. URL : http://www.mxat-teatr.ru/docs/tpl/doc_clean.asp?id=160*; Коркошко Светлана Ивановна. Фильмография. [Електрон. ресурс] // *Энциклопедия сайта Кино-Театр.РФ. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/w/post/293882/bio/>*; Светлана Коркошко // *Актеры советского кино. Вып. 8. Л., 1972*; Светлана Коркошко // *Кино: Энциклопедический словарь. М., 1987. С. 210.*

КУБА́НЦЕВ **Анатолій Іванович** (9.11.1947, Ялта, нині АР Крим) – актор. Нар. артист України (2008).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1970, майстерня В. Ненашева) за спец. «актор драм. театру».

Відтоді 47 років працював актором Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. Був худ. кер. т-ру (2013–2016).

Зіграв понад 100 ролей, серед яких – Князь Звездич, Арбенін («Маскарад» М. Лермонтова), Незнамов («Без вини винні» О. Островського), Петя Трофімов («Вишневий сад» А. Чехова), Генрі Хігінс («Моя чарівна леді» Б. Шоу, Ф. Лоу), Григорій Отреп'єв («Борис Годунов» О. Пушкіна), Майстер («Майстер і Маргарита» за М. Булгаковим), Протасов («Діти сонця» М. Горького). А. Кубанцев – актор драм.-психол. спрямування, для якого характерні аналітичний підхід до роботи над роллю, виразність думки і точність виконання.

Лім.: Барсеян О. С. Кубанцев Анатолій Іванович [Електронний ресурс] // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=516*.

КУ́ЦИК **Олександр Петрович** (11.08.1953, с. Рокосово Закарпат. обл.) – актор і режисер театру ляльок. Засл. артист України (2003), доц. За виставу «Недопепа із Вертепу» отримав І премію на Міжнар. фестивалі т-рів ляльок та інших форм анімації «АНІМА» (м. Харків).

Навчався на театр. ф-ті ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор т-ру ляльок» (1969–1973, майстерня І. П. Кагановської). У 1986 закінч. Ленінград. ін-т т-ру, музики і кінематографії ім. М. Черкасова (тепер Рос. держ. ін-т сценічних мистецтв) за спец. «реж. т-ру ляльок» (майстерня М. М. Корольова).

У 1973–1977 був актором Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер Харків. держ. акад. т-р ляльок ім. В. А. Афанасьєва); у 1977–1981 – актором Приморського т-ру ляльок (Владивосток, РФ), у 1998–2002 – Закарпат. обл. т-ру ляльок «Бавка» (м. Ужгород). Згодом стає голов. реж. цього т-ру (1987–1998 та 2002–2006).

У 2006–2013 – голов. реж. Львів. обл. т-ру ляльок, водночас – викл. акторської майстерності т-ру ляльок в Львів. нац. ун-ті ім. І. Франка. Від 2013 дотепер – реж.-постановник Закарпат. акад. обл. т-ру ляльок «Бавка».

Вистави: «Недотепа із Вертепу» Д. Кешелі, «Стрибаюча принцеса» Л. Двірсько-го, «А де ж п'яте?» Б. Апрелева, «Два леви» А. Сіренка, «Кицькин дім» С. Маршака, «Теремок» С. Маршака (1987), «Казка про рибалку та рибку» О. Пушкіна (1990), «Торба з грошима» І. Крянге (1991), «Лелеченя й опудало» Л. Лопейської, Г. Крчулової (1992), «Жирафа і носоріг» І. Горста (2000), «Сніговички та сонечко» О. Веселова (2001), «За шучим велінням» М. Кропивницького (2008), «Дорога до Віфлеєма» С. Ковальова (2010).

Лім.: Синиця Я. В. Куцик Олександр Петрович [Електрон. ресурс] / Я. В. Синиця // *Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=52321; Чунарьова Т. Світ, де оживає казка / Т. Чунарьова // *Ленінська зміна, 1975. 13 груд.*; Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інюточкін. Х. : Колегіум, 2012.

КУЧИН Павло Захарович (4.07.1949, Харків) – актор, режисер, педагог. Засл. арт. УРСР (1978). Чл. НСТДУ.

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1972, майстерня Л. Сердю-

ка). 1962–1980 – актор укр. муз.-драм. т-рів: Рівнен. ім. М. Островського, 1981–1986 – Запоріж. ім. М. Щорса, 1986–1991 – Волин. ім. Т. Г. Шевченка (Луцьк).

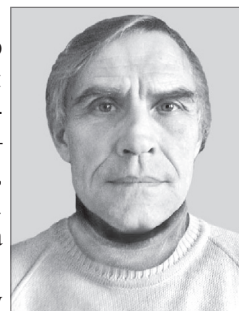
Заснував творчу майстерню «Новий театр» у Харкові (1989).

Від 2003 працює у ХДАК ст. викладачем каф. майстерності актора. Викладає курси «Акторська майстерність» і «Техніка сцени в проф. т-рі». Розробляє навч. програми, метод. рекомендації з питань актор. майстерності та театр. педагогіки.

Ролі: Павка Корчагін («Драматична пісня» М. Анчарова, Б. Равенських), Касим («Материнське поле» за Ч. Айтматовим), Марко («Мати-наймика» І. Тогобочного за Т. Шевченком), Габель («Вій, вітерець!» Я. Райніса), Басіян («Тит Андронік» В. Шекспіра), Нестер («Дженні Гергардт» за Т. Драйзером), Ясон («Медея» Ж. Ануя).

Вистави: «Поїдемо, тітко, в Америку» О. Копкова, «Медея» Л. Разумовської, «Моя єдина 1325-та» В. Рацера і Б. Константинова, «Третій зайвий» А. Ніколаї, «Дженні Герхардт» Т. Драйзера, «Ніжність» за А. Барбюсом, «Прости мене, мій синочку» за Т. Шевченком, «Небесні східці» С. Цанєва, «Нетутешній вечір» за творчістю М. Цветасвої, «Наймика» за Т. Шевченком, «Будьте здорові!» П. Шено, «Я тебе жалію, я тебе люблю» М. Коляди та ін.

Основні праці: (у співавт. з Кучиною В.) Воображение как фундамент актерской психотехники // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23–24 квіт. 2009 р. : до 80-річчя Харків. держ. акад. культури /*

М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури, уклад. мистецтв України, Ін-т культурології. Харків, 2009. С. 178; (у співавт. з Кучиною В. Ф., Кучиним С. П.) Феномен «катарсису» і його значення в античній трагедії (на прикладі «Поетики» Аристотеля) // Dny vědy – 2010 : materiály VI Mezinárodní vědecko-praktická konference, 27 března – 05 dubna 2010 roku. Praha, 2010. Díl 18 : Právní vědy. Historie. Filosofie. Politické vědy. С. 49–50; Майстерність актора : метод. рек. для проведення практ. та індивідуал. занять для студентів І–ІІ курсів / Т-во «Наука та знання»; [уклад.: П. З. Кучин]. Харків : [Б. в.], 2011. 8 с.; (у співавт. з Татевосовим А.) Взаимодействие психологии и театра // Соц.-гуманитар. вісн. : зб. наук. пр. / Т-во «Наука та знання». Харків, 2012. Вип. 7. С. 184–187; (у співавт. з Кучиною В.) Явище катарсису в мистецтві театру Стародавньої Греції // Актуальні питання соціального та економічного розвитку суспільства в умовах трансформації міжнародних економіко-гуманитарних відносин : зб. наук. пр. / Т-во «Наука та знання». Харків, 2012. Вип. 6. С. 49–53; (у співавт. з Базарею В. В.) Принципиальные особенности языка драматургии А. П. Чехова на примере пьесы «Дядя Ваня» // Соц.-гуманитар. вісн. : зб. наук. пр. / Т-во «Наука та знання». Харків, 2013. Вип. 9. С. 104–107.

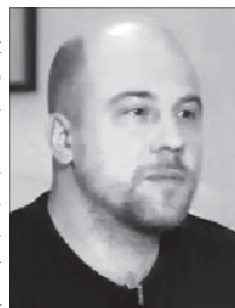
Лім.: Каністратенко М. М. Кучин Павло Захарович [Електронний ресурс] / М. М. Каністратенко // *Енциклопедія сучасної України. Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=52444.*

Л. В. Петренко

Л

ЛАДЕНКО Ігор Львович (14.03.1976, Суми) – режисер, педагог. Чл. НСТДУ.

В и п у с к н и к ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «реж. драм. т-ру» (1998–2003, майстерня *О. С. Барсеяна*), а також – магістратури з режисури центру ім. Вс. Мейерхольда та школи-студії МХАТ (2007, Москва) під кер. В. Фокіна.

Працював майстром монтувального цеху у Харків. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (1997–2002), крім того, грав епізодичні ролі у виставах т-ру. Навчаючись на другому курсі ін-ту, почав формувати групу зі студентів-однотумців, яка згодом стане ядром харків. «Театру 19». Від 2000 І. Ладенко – незмінний худ. кер. і режисер цього т-ру, який у Харків. Буд. актора ім. Леся Сердюка. Режисерському почерку І. Ладенка притаманні чітке бачення вистави в цілому, струнка концепція, винахідливі прийоми організації сцен. простору та дії, вміння розчинятися в акторах і вибудовувати чисту ансамблеву гру. Реж. роботи І. Ладенка неодноразово були відзначені дипломами укр. і міжнар. театр. фестивалів.

У 2002–2005 викладав «Основи сценічної гри» на театр. відділенні Харків. ліцею мистецтв.

Вистави: «Найлегший спосіб кинути палити» М. Дурненкова, «Все ж таки» М. Барджієва, «Двері» за Л. Лунарі, «ЧМО» В. Жеребцова, «Наш Гамлет»

за В. Шекспіром, «Кароль», «Почати з початку» С. Мрожека, «Емігранти» за С. Мрожеком, «Хулія славлі!» за М. Кулішем, «Любофь» М. Шизгала, «Павло І» Д. Мережковського.

Лит.: Десятирик Д. Ігор Ладенко: «Глядач – головний суддя» / Д. Десятирик // *День*. 2002. 22 бер.; Синенко Н. «Наш Гамлет» у харківському «Театрі 19» / Н. Синенко // *Просценіум*. 2011. №. 2–3. С. 80–84; Коваленко Ю. «Убити дракона» (прем'єра вистави «Чмо» у харківському «Театрі 19» / Ю. Коваленко // *Просценіум*. 2007. № 1. С. 27–29. Салімонович Л. Режисер Ігор Ладенко: У нас театр акторських індивідуальностей / Л. Салімонович // *Україна Молода*. 2009. 12 вер.; Хлестова С. «Театр 19» откриває двері уже 10 год / С. Хлестова // *Городской дозор*. 2015. 24 бер.; Чужинова І. М. Куліш. «Хулій Хурина» / І. Чужинова // *Український театр ХХ століття: Антологія вистав*. К. : Фенікс, 2012. С. 908–915; Іванова Е. Режиссер «Театра 19» Ігорь Ладенко: Мы не идем на поводу у зрительских ожиданий / Е. Іванова // *STATUS QUO*. 2016. 21 окт.

Я. В. Партола

ЛОБА́НОВ **Анатолій Петрович** (25.06.1951, с. Жуківка Куликівського р-ну Чернігів. обл.) – актор, педагог. Засл. артист України (1991). Доц. (2005). Проф. (2012). Чл. НСТДУ.

Закінч. Харків. буд. технікум (1970); ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1974, майстерня В. Ненашева, Н. Подовалова, Є. Лисенка, В. І. Стеценка).

Творч. діяльність розпочав ще студентом актор. ф-ту у Харків. держ. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна. По закінченні навчання продовжив роботу у т-рі до 1979. У 1979–1983 –

актор тоді шойно утвореного Запоріз. ТЮГу; у 1983–1992 грав на сцені Запоріз. муз.-драм. т-ру ім. М. Щорса (нині Запоріз. акад. укр. муз.-драм. т-р ім. В. Магара). Від 1992 – актор Харків. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна, провідний майстер сцени.

У 1995–1996 викладав у Харків. школі сучасних театр.-сцен. напрямів. Від 2000 викладає у ХНУМ ім. І. П. Котляревського на каф. майстерності актора. Худ. кер. курсів випусків 2003, 2007, 2011, 2017. Підготував близько 100 випускників.

А. Лобанов – актор лірико-героїчного спрямування, характерними рисами його гри є емоційність, нервова експресія. Автор та виконавець 18 авторських програм за творами сучасних укр. авторів на радіо і телебаченні.

Здійснив постановки ряду дипломних вистав: «Тітка Чарлея» В. Полякова за мотивами п'єси Б. Томаса (2003), «А зорі тут тихі» за однойменною повістю Б. Васильєва (2003), «Ой, сусідко!» Г. Аронова за мотивами І. Нечуя-Левицького (2007), «Рядові» О. Дударєва (2007), «Характери» О. Гончарова за творами В. Шукшина (2007), «Лавочка» О. Гельмана (2008), «Ніч після випуску» В. Тендрякова (2011), «Дамських справ майстер» В. Шевцова за п'єсою М. Старицького «За двома зайцями» (2011), «Гартюф» Ж.-Б. Мольєра (2011), «Валентин і Валентина» М. Рощина (2015), «Вишневий сад» А. Чехова (2016), «Порвалась нитка» О. Кониського (2016), «Вісім люблячих жінок» Р. Тома (2016). Автор наук. та навч.-метод. праць.

Брав участь у роботі журі різноманітних конкурсів та фестивалів, в т. ч. як голова. Випускники А. П. Ло-

банова працюють в т-рах Харкова, Києва, Дніпропетровська, Донецька, Севастополя, Симферополя, Одеси, Тули (Росія), Білої Церкви, Житомира, Сум, Маріуполя.

Ролі в театрі: Скворцов («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Голохвастий («За двома зайцями» М. Старицького), Обноскін («Село Степанчикове та його мешканці» за Ф. Достоевським), Зілов («Качине полювання» О. Вампілова), Лейзер-Вольф («Поминальна молитва» Г. Горіна), Восьмибратов («Садиба "Пеньки"» за п'єсою «Ліс» О. Островського), Ромео, Лоренцо («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра), Чоловік («Моя парижанка» Р. Ламуре), Рон («Дама без камелій» Т. Реттігена), Дон Херонімо («Дуенья» Р.-Б. Шерідана), Ноель Карадін («Рохла» М. Ашара), Едуардо Палумбо («Утішник вдів» Дж. Маротти, Б. Рандоне), Гарель («Фредерік, або Бульвар злочинів» Е.-Е. Шмітта), Улдіс («Вій, вітерець!» Я. Райніса), Архієпископ Шаррон («Кабала святош» М. Булгакова).

Роботи в кіно: т/с: «УВД» (реж. В. Чичкун, 2000), «Клан-М» (реж. Г. Мінка, 2004), «Дозвольте увійти» (реж. Р. Нікулін, 2004), «Матч смерті» (реж. А. Малюков, 2012), «Брат за брата» (реж. О. Туранський, 2013), «Слуга народу-2» (реж. О. Кірющенко, 2017).

Основні праці: Проблеми мовного виховання у студентів театрального вищого закладу. К., 2002; Проблеми режисерських новацій у дипломних виставах. Х., 2002; Слово сцени і сцена слова. Х., 2004; Школа майстерності : навч. посіб. Х., 2011; Про все згадаю сам. Автобіографічний нарис. Харків, 2002; ін.

Лит.: Андрєєва-Леванда О. О. Лобанов Анатолій Петрович [Електрон. ресурс] / О. О. Андрєєва-Леванда // *Енциклопедія сучасної України* / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55952.

ЛОБА́НОВА (Долганова) Ін-га В'ячеславівна (3.04.1970, Харків) – театрознавець,

педагог, журналіст. Батько – відомий журналіст В. А. Долганов (працював у виданнях «Соціалістична Харківщина», «Культура», «Известия», «Парламентская газета»). Чл. НСТДУ (2006), чл.

правління Харків. міжрегіон. осередку НСТДУ (2007). Чл. Нац. спілки журналістів України (2001). Лауреат регіон. та всеукр. журналіст. конкурсів, Муніцип. премії в галузі журналістики (2005). Нагородж. грамотами НСТДУ «За вагомий внесок у розвиток нац. театр. мистецтва та плідну пед. працю» (2011), облдержадміністрації м. Миколаєва та оргкомітету фестивалю «Номо ludens» «За вагомий особистий внесок у розвиток інформац. простору області, професійну майстерність, активну громадянську позицію...» (2016) та ін.

Закінч. Київ. держ. ін-т театр. мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого (тепер КНАТМіТ ім. І. К. Карпенко-Карого) за фахом «театрознавець» (1993, майстерня А. В. Полякова та С. Г. Васильєва). Від 1993 – здобувач КНАТМіТ.

Працювала у Харків. обл. держ. телерадіокомпанії (1993–2006) – автор і ведуча радіопередач, редактор, згодом – кер. творч. об'єднання мистецьких програм «Ефір», підготувала близько 2000 радіопрограм. Худ. кер. Харків. обл. філармонії (2006–2009). Паралельно викладала в Гуманітарній академії (1994–1996), у ХДАК (2001–2002). Від 2004 – викл., згодом – ст. викл. каф. театрознавства ХНУМ (2010). Від 2007, за сумісниц-

твом, викл. дисципліни «Основи радіожурналістики» та кер. наук. семінарів і творчої майстерні радіожурналістики каф. журналістики філолог. ф-ту ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Співпрацювала з інформац. агентствами «Луна-инфо», «Status Quo», газетами «Культура», «Культура і життя», «Кур'єр муз», «Вечірній Київ», «Вечірній Харків», «Деловая неделя», «Столичные новости», «Объектив-НО», «Харьковские известия» та ін., журналами «Нове мистецтво», «Wostok», «Личности», «Просцениум», «Український театр», інтернет-виданням ХАРЬКОВ-Times; брала участь в укр.-швейцар. телепроекті «Тема з варіаціями» та інших телепроектах. Пройшла стажування у США за програмою «Громадські зв'язки» (2002). Учасник регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Чл. оргкомітетів, журі міжнар. і всеукр. фестивалів та конкурсів. Від 2015 – видавець та гол. редактор всеукр. мистецького журналу «АРТерія».

Основні праці: Спочатку була крапка... [Театр в обличчях. «Post Scriptum»] // *Нове мистецтво*. 2006. № 2. С. 34–35; Geschichte und Gegenwart des Charkover Theaters // *Wostok*. 2009. № 2–3. p. 78–82; Czary na skraju nieba [Oksana Dmitrieva] // *Teatr (Warszawa)*. 2014. № 10. С. 29–31; Олександра Леснікова – майстер художнього слова // *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. Сер. : *Мистецтвознавство*. 2009. Т. 12, № 1. С. 56–61; Перша постановка В. Манзія в Державній Українській опері // *Соціально-гуманітарний вісник*. 2014. № 10. С. 187–192; Вистава «Сорочинський ярмарок» як перший конструктивістський досвід Української Державної опери // *Соціально-гуманітарний вісник*. 2014. № 11. С. 101–106; Родина Ніжинських в контексті театральної куль-

тури Харкова // *Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини : матеріали міжнар. наук. симп., Харків, 17 верес. 2014 р. Харків, 2015. С. 150–167.*

Літ.: Лобанова І. В. [Про неї] // *Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків : Вид-во ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 256–257.*

ЛЮБЧЕНКО Олександр Віталійович (05.10.1964, смт Решитилівка

Полтав. обл.) – актор, режисер. Засл. артист України (2016).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1989, майстерня О. Г. Біляцького).

Працював актором Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка (1989–1991); актором Полтав. муз.-драм. т-ру ім. М. Гоголя (від 1992). У 2003–2008 – худ. кер. т-ру. Ставить спектаклі з полтав. акторами за участю відомих москов. майстрів в антрепризі «Московский Независимый театр» (у 2000-х). Від 1998 – кер. нар. театру ім. Я. Орлова міського БК.

Від 2004 викладає акторську майстерність на театр. відділенні Полтав. муз. уч-ща ім. М. В. Лисенка. Є режисером-постановником нац. проекту «Сорочинський ярмарок».

Ролі: Дядько Тарас («Мина Мазайло» М. Куліша), Чорт («Ніч перед Різдом» В. Кашперського за М. Гоголем), Бабс («Тітонька Чарлі» О. Фельцмана), Граф Гастон Ірні («Циган-прем'єр» І. Кальмана), Нікош («Весела вдова» Ф. Легара), Феб де Шат («Есмеральда» В. Ільїна, Ю. Рогози за В. Гюго), Шельменко («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Оснóв'яненка), Лопухін («Вишневий сад» А. Чехова), Голохвастов («За двома зайцями» М. Ста-

рицького), Ігор («Різдвяні мрії старої діви» Н. Пгушкіної), Владимир («Чекаючи на Годо» С. Беккета), Бернар («Боїнг-боїнг» М. Камолетті), Князь Ваню Пантіашвілі («Ханума» Г. Канчелі), Петро І («Остання любов Гетьмана» А. Крима).

Вистави: «Театр» М. Фрейна, «Дорога моя Памела» Дж. Патріка, «Утішувач вдів» Дж. Маротта, Б. Рандоне, «Сорочинський ярмарок» М. Старицького, «Вишневий сад», «Лебедина пісня» А. Чехова, «Сестра Керрі» Р. Паулса за Т. Драйзером, «Євгеній Онєгін» за мотивами опери П. Чайковського та поеми О. Пушкіна, «Моя професія – гість» Дж. Скарначчі, Р. Тарабузі.

Лім.: Коваленко Ю. «Мина Мазайло»: вистава, яку було заборонено понад півсторіччя / Ю. Коваленко // *Proscenium*. 1–3 (35–37)/2013. С. 58–65; Любченко Олександр Віталійович, заслужений артист України [Електрон. ресурс] // *Сайт Полтавського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя*. URL : <http://teatr-gogolya.pl.ua/gogolivci/tvorchij-sklad/59-oleksandr-ljubchenko>; Ханас О. Олександр Любченко: «Вільне мистецтво можуть творити тільки вільні люди» [Електрон. ресурс] / О. Ханас // *Сайт Полтавського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя*. URL : <http://teatr-gogolya.pl.ua/novyny/427-oleksandr-ljubchenko-vilne-mistectvo-mozhut-tvoriti-tilki-vilni-ljudi>.

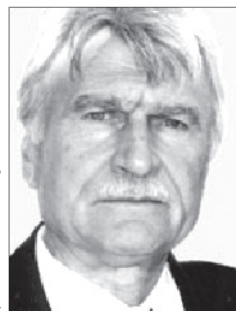
М

МАКСИМЧУК Святослав Васильович (9.03.1936) – актор, читець, педагог. Нар. артист України. Лауреат премії ім. С. Руданського (2011).

Закінч. акторський ф-т Харків. держ. театр. ін-ту (1959, кер. курсу –

Д. Антонович, викл. В. Мізиненко, В. Оглоблін). Працював актором Харків. т-ру ім. Т. Шевченка. Від 1964 – артист Львів. нац. акад. укр. драм. т-ру ім. М. Заньковецької. У творчому доробку актора понад 100 ролей та більше 40 аудіоальбомів. Непересічна творча особистість, вмілий розповідач, справжній майстер живого слова, С. Максимчук вдало поєднує у своєму мистецтві значний досвід акторської роботи і талант читця. Найбільш значне місце у його репертуарі посідають твори Т. Шевченка та І. Франка: він є автором і виконавцем літературних концертів «Моя Шевченкіана» і «Моя Франкіана», а також – ініціатором і автором «Заньківчанських вечорів» за участю письменників, політичних та громадських діячів – проекту, який став визначним явищем у культурно-мистецькому середовищі Львова.

Ролі в театрі: Адам («Адам» С. Руданського), Леонід («Сторінки щоденника» О. Корнійчука), Редька («В степах України» О. Корнійчука), Никодим, Костя («Гріх і покаєння» І. Карпенка-Карого), Сохрон («Маруся Богуславка» М. Старицького), Суворін, полковник Старицький («Марія Заньковецька» І. Рябокляча), Михайло, Демид («Суєта» І. Карпенка-Карого), Федір («Дикий ангел» О. Коломійця), Лубенко («Богдан Хмельницький» О. Корнійчука), мисливець («Звичайне чудо» С. Шварца), Той, що в скалі сидить («Лісова пісня» Лесі Українки), Ленеман («Хета Ніскавуорі» Х. Вуолійоки), Людовико («Отелло» В. Шекспіра), Яків («Данило Галицький» В. Босовича), Мадзіні («Дім, де розбиваються серця» Б. Шоу), Старшина («Гайдамаки» Т. Шевченка), Будягін («Діти Арбата» А. Рибакіна), Ско-

ропацький, Ханенко («Павло Полуботок» К. Буревія), Ломиковський («Мотря» Б. Лепкого), Барух («Ісус, син Бога живого» В. Босовича), Скворцов («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Максим («Шануй батька свого» А. Макайонка) та ін.

Ролі у кіно: Гість у Чалмерсів (сенатор) – «Пусть он выступит», 1981; Ігумен – «Данило – князь Галицький», 1987; Отець Іоанн – «Роксолана – полонянка султана», 1992; знявся також у фільмі «На полі крові» (2001).

Лит.: Максимчук Святослав Васильевич. Фильмография [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/17943/works/>; Шевчук В. Феномен Святослава Максимчука / В. Шевчук // *День*. 2015. 20 груд.; Горак Я. Огонь в одежі слова. Нарис про франкіану Святослава Максимчука / Я. Горак. Львів : Априорі, 2016. 224 с.; Святослав Максимчук: Мої Заньківчанські вечори / Інтерв'ю. Розмовляла Н. Бічуча // *Просценіум*. 2016. № 1–3. С. 36–41.

МАЛЯР Володимир Миколайович (07.04.1941, Харків) – актор. Нар.

артист УРСР (1979), чл. НСТДУ (1965) Лауреат творчої премії НСТДУ ім. Й. Гірняка (2001).

У 1962 закінч. Харків. театр. ін-т (викл. Я. Азимов, Б. Норд). Від 1962 – актор Харків. держ. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка, від 2013 – худож. кер. т-ру. Діапазон ролей – від гострохарактерних і гротескових до драматичних і трагедійних. Грі В. Маляра притаманні масштабність образів, філософські акценти в прочитанні ролі.

Ролі: Гнат, Іван («Безталанна», «Сугеста» І. Карпенка-Карого), Довбня («По-

вія» за П. Мирним), Михайло Гурман («Украдене щастя» І. Франка), Шельменко («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Голова комбіву («Млин щастя» В. Мережка), Виборнов («Срібне весілля» О. Мішаріна), Шевченко («Шлях» О. Беляцького, З. Сагалова), Іван Сафонов («Російські люди» К. Симоннова), Герострат («...Забути Герострата!» Г. Горіна), Яків Прокопович («Не стріляйте в білих лебедів» за Б. Васильєвим), Річард, Блазень («Річард III», «Король Лір» В. Шекспіра), Меккі-Ніж («Тригрошова опера» Б. Брехта), Леонід Папагатто («Моя професія – синьйор з вищого світу» Дж. Скарначчі, Р. Тарабузі), Дон Віто Карлеоне («Хрещений батько» за романом М. П'юзо), Макмерфі («Політ над гніздом зозулі» Д. Вассермана), Лейзер Вольф («П'ять діамантів Тев'є-молочника» за Шолом-Алейхемом), Макбет («Макбет» Е. Іонеско), Клавдій («Гамлет. Сні» за В. Шекспіром), Городничий («РеВізор» М. Гоголя), Євген («Танго» С. Мрожека), Герман Льюїс («Two step на валізах» Р. Батера) та ін.

Фільми: «На війне как на войне» (1968), «Платон Кречет» (1972), «Умеете ли вы жить?» (1979), «Берёзовая ветка» (1987), «Театр обреченных» (2006), «Крик в тишине» (2012), «Инакомыслие» (2013).

Лит.: Маляр Владимир Николаевич. Фильмография [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/244369/works/>; Чепалов О. Лице без гриму / О. Чепалов // *Український театр*. 1984, № 6; Румянцева И. Своя интонация (штрихи к портрету артиста) / И. Румянцева // *Красное знамя*. 1985. 15 янв.; Логвінова Н. Мольер, та не той / Н. Логвінова // *Соціалістична Харківщина*. 1990. 24 мар.; Логвіненко Л. Весняний мотив для двох акторів / Л. Логвіненко // *Слобідський край*. 2001. 27 мар.; Хомайко Ю. По Маляру – не по мизеру / Ю. Хомайко // *Ве-*

черний Харків. 2001. 7 апр.; Дубина Н. Талантливий Овен с нежним серцем / Н. Дубина // *Событие*. 2001. 19–25 апр.; Седунова О. Той, хто не злякався лева / О. Седунова // *Культура і життя*. 2002. 11 янв.; Русабров Е. Дьявольский разгул в уездном городе X / Е. Русабров // *Дело*. 2006. Апр.; Аннічев О. Танго на краю пропасти / О. Аннічев // *Время*. 2015. 2 апр.; Аннічев О. На два шага дальше, чем драматург имел в виду... / О. Аннічев // *Время*. 2016. 15 мар.

О. Л. Либо

МАМАЇВА Жанна Володимирівна (16.05.1947, м. Баку, Азербайджан) – театральний концертмейстер. Закінч. ХССМШ-і (1965) та диригентсько-хоровий ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1970). Трудову діяльність розпочала 1965 р. у колективі Харків. акад. драм.

т-ру ім. Т. Шевченка, де оволоділа специфікою роботи театр. концертмейстера, працюючи з видатними режисерами-постановниками та майстрами театр. справи: В. Оглобліним, Б. Мешкісом, Ф. Александрінім, А. Літкою, корифеями сцени Л. Сердюком, Є. Бондаренком, Л. Тарабариним, М. Козаченком, В. Маляром, В. Шестопаловим та ін. У 1976–1999 працювала акомпаніатором у Держ. вищ. уч-щі фіз. культури № 1. Від 1999 – провідний концертмейстер каф. майстерності актора театр. ф-ту ХНУМ ім. І. П. Котляревського (ритміка, сцен. рух, майстерність актора). Як концертмейстер брала участь у підготовці диплом. вистав каф. майстерності актора – муз. комедії В. Полякова за п'єсою Б. Томаса на муз. О. Фельцмана «Тітка Чарлея» (реж.

А. Лобанов, 2003), «Тригрошової опери» за Б. Брехтом (реж. О. Аркадін-Школьник, 2010), вистав «Ой, судітко!» Г. Аронова, муз. В. Філіпенка, «Дамських справ майстер» В. Шевцова, муз. В. Філіпенка за І. Нечуєм-Левицьким, комедії М. Старицького «За двома зайцями» (реж. А. Лобанов, 2007, 2012), «Моя чарівна леді» за п'єсою Б. Шоу, муз. Ф. Лоу (реж. О. Васильєв, 2012).

МАНУКОВСЬКА Римма Опанасівна (02.02.1925, Царицин

(нині Волгоград) – 24.05.2003, Вороніж) – актриса, нар. артистка РРФСР (1979). Лауреат Держ. премії РРФСР (1974) за роль у виставі «Хроніка одного дня» Є. Пашнева і Г. Дроздова. Лауреат Гран-прі Всерос. фестивалю «Акторські зірки Росії» за роль мадам Олександрі в «Коломбі» Ж. Ануйя (1991). Лауреат «Золотої Маски» в номінації «За честь і гідність» (1999).

Вже у шкільному віці Р. Мануковська навчалася у балетному і драм. гуртках, виявляючи яскраві худож. здібності. У 1944–1946 вчилася на перекладацькому відділенні Харків. ін-ту інозем. мов; у 1946 перевелася до Харків. театр. ін-ту (курс О. Г. Крамова), який закінч. у 1950.

Будучи студенткою, дебютувала на сцені Харків. рос. драм. т-ру ім. О. Пушкіна в ролі Джульєтти з трагедії В. Шекспіра. До 1955 – актриса цього театру.

З 1955 – актриса Воронеж. т-ру драми ім. А. В. Кольцова. Грала героїнь високих трагедій і гостросоціальних комедій, була затребуваною в різні десятиріччя історії т-ру. У 1993 Т-р Націй організував гастрольну поїздку

Р. А. Мануковської (Москва, Харків, Самара) у рамках програми «Національне надбання Росії».

Ролі в театрі: у Воронежському драматичному т-рі ім. А. Кольцова – Ніна Зарічна («Чайка» А. Чехова), Анісія («Влада темряви» Л. Толстого), Віра («Обрив» І. Гончарова), Поліна («Гравець» Ф. Достоевського), Комісар («Оптимістична трагедія» Вс. Вишневського), Катаріна («Приборкання норавливої» В. Шекспіра), Дездемона («Отелло» В. Шекспіра), Джульєтта («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра), Феніса («Хитромудра закохана» Л. Де Вега), Лариса («Безприданниця» О. Островського), Чебоксарова («Сказані гроші» О. Островського), Меропа Мурза-вєцкая («Швидкі крила амура ...» за п'єсою О. Островського «Вовки та вівці»), Марія Стюарт («Марія Стюарт» Ф. Шиллера), Марія Тюдор («Марія Тюдор» В. Гюго), Софія Іванівна («Канари – це в Іспанії, мамо!» за п'єсою Н. Птушкіної «Поки вона вмирала»); у кіно – «Доля Марини» (реж. І. Шмарук, В. Івченко, к/с ім. О. Довженка, 1954), Валентина Рудакова («Шукаю людину», реж. М. Богін, к/с ім. М. Горького, 1973), Мати Толіка («Білий Бім Чорне Вухо», реж. С. Ростоцький, к/с ім. М. Горького, 1977).

Ролі в кіно: Євгенія («Судьба Марини», 1953); епізод («Василий Докучаєв», 1961); Валентина Рудакова, головна роль («Ищу человека», 1973); Мати Толіка («Белый Бим Чёрное ухо», 1976).

Лім.: Римма Мануковская. Биография. [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/w/sov/12612/bio/>; Римма Мануковская. Фильмография [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/w/sov/12612/works/>; Мануковская Р. А. // *Кто есть кто. Воронеж : Центр. Чернозем. кн. изд-во. 2003. С. 207*; Скончалась самая известная актриса Воронежа [Електрон. ресурс] //

Коммерсант.ru. 2003. 27.05. URL : https://www.kommersant.ru/doc/384278; Мануковская Римма Афанасьевна [Електрон. ресурс] // *Воронежский гид*. URL : <https://vrnguide.ru/bio-dic/m/manukovskaya-rimma-afanasevna.html>.

МАРКОВ Леонід Володимирович (26.06.1948, Керч, Крим. обл., нині АРК) – балетмейстер, хореограф, педагог. Засл. артист України (1976). Доц.

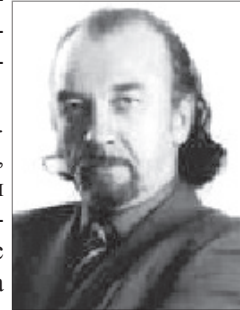
Закінч. Київ. держ. хореогр. уч-ще (1976), у 1985–1989 вчився на балетмейстерському ф-ті ДІТМ (клас К. С. Максимової та В. В. Васильєва).

Від 1967 працював в ХДАТОБ (нині ХНАТОБ) ім. М. Лисенка. За 20 років праці на сцені т-ру пройшов шлях від артиста кордебалету до ведучого соліста балету.

Від 1987 – викл. танцю у ХДІМ ім. І. П. Котляревського на каф. оперної підготовки, від 1989 – на каф. майстерності актора театр. ф-ту. Від 1996 працює також викладачем танцю у ХДАК, де обіймав посаду зав. каф. сучасної хореографії (2001–2003). Працював як балетмейстер-постановник у різних т-рах України.

Партії: Ганс («Жізель» А. Адана), Злий геній («Лебедине озеро» П. Чайковського), Торреро і Хозе («Кармен-сюїта» Р. Щедріна), Квазімодо («Собор Паризької богоматері» Ц. Пуні), Орфей і Харон (рок-опера «Орфей та Еврідіка» А. Журбіна), Лукаш («Лісова пісня» М. Скорульського), Чорт («Створення світу» А. Петрова), Мареліно («Даремна пересторога» Л. Герольда) та ін.

Постановки: опери «Аїда», «Фауст», «Червона шапочка», мюзикл «Бременські музиканти» у ХНАТОБ, вистави «Чехов

сміється» за оповіданнями А. Чехова, «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра, «Дама без камелій» Т. Реттігана, «Тригрошова опера» за Б. Брехтом у Харків. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна; вистави «Хто винен?», «Маркіза де Сад» у Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка; «Пророк», «Алі Баба і сорок розбійників» у Харків. ТЮГ; «Моя чарівна леді» Б. Шоу у Харків. акад. т-рі ляльок ім. В. Афанасьєва та «Кохання у стилі джаз» у Харків. держ. акад. т-рі муз. комедії. В оперній студії ХНУМ ім. І. П. Котляревського – «Летюча миша», «Євгеній Онегін», «Овод», «Не лише любов», «Франческа да Ріміні».

Основні праці: Класика – сучасність: проблеми хореографічного діалога // *Вісник ХДАДМ. 2012. № 16*; Лебедине озеро – взгляд из 21 столетия // *Вісник ХДАДМ. 2012. № 16*; Творчий шлях Маргарити Арнаудової (1960 – початок 70-х років) // *Культура України : зб. наук. праць. 2012. № 36*; Хореографічна мова Начо Дуато як відображення провідних інноваційних тенденцій сучасного балету // *Вісник ХДАДМ. 2016. № 1*.

МАШЕНКО Віталій Миколайович (14.05.1937, с. В'язове Охтир-

р-ну Сум. обл.) – актор, педагог.

Закінч. ХДІМ за спец. «актор драм. т-ру» (1964).

У 1958–1960 – актор Сум. муз.-драм. т-ру ім. М. С. Щепкіна. 1962–1966 – актор Харків. ТЮГ.

В 1966–1974 – актор Харків. академ. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка. У 1970–1974 – кер. драм. колективу студентів Харків. держ. ун-ту (тепер ХНУ ім. В. Н. Каразіна).

Від 1974 – викл. каф. майстерності актора ХДІМ (тепер ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

У 2002–2009 – декан театр. ф-ту. Має великий досвід викладацької діяльності. Випустив кілька поколінь акторів, є постановником дипломних вистав.

Ролі: Вася Туріцин («Чудаки» М. Горького), Уїтні («Дженні Герхардт» за Т. Драйзером), Антоніо («Дружина Клода» О. Дюма), Баратов («Перекоп» І. Кавалерідзе), Петро («Суєта» І. Карпенка-Карого), Володя Гуляєв («Хлопець з нашого міста» К. Симонова).

Лит.: КультУра: Віталій Машенко [Електрон. ресурс] // *Культура. URL: http://kultura.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=301*.

МАЙЦЬКИЙ Володимир Іванович (22.02.1938, Красноград, Харків.

обл.) – художник-декоратор, художник театру, плакатист, графік. Чл. спілки художників України (1973).

Отримав освіту художника-декоратора у Харків. худ. уч-щі (1962–1966, курс П. А. Шигимаги).

Працював художником Харків. держ. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва (1967–1980), потім гол. художником (1980–1986). У 1972–1986 викладав технологію виготовлення театр. ляльки на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Учасник респ., всесоюз. і міжнар. виставок з 1972.

Вистави: «Комедія про Петрушку», «Йозеф Швейк проти Франца Йозефа» В. Рацера, В. Константинова, «Кіт у чоботях» С. Прокоф'євої, «Жахливий пан АГОВ» Х. Мякеля, «Ай да Мицик» Ю. Чеповецького, «Справжній товариш» С. Преображенського, «Сірник-малючок» Г. Стефанова, «Невідомий з хвостом» С. Прокоф'євої, «Шерлок Холмс про-

ти агента 007, або де собака заритий» А. Житницького, В. Левіна, «Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дарваша, «Попелюшка» Т. Габбе, «Ти для мене» Г. Сапгіра, Г. Циферова, «Ведмежатко Рим-тім-ті» Я. Вільковського, «Зайці, вперед!» К. Мешкова, А. Шибаєва, «Казка про Омелька» В. та Б. Сударушкіних, «Пригоди ведмежатка» Ф. Кривіна, «Чарівний глечик» А. Абу-Бакара, «Ніколи не згасне» В. Орлова, «Казка про Дрьомушку» Й. Тодорова, «Пурпуровий кін» Н. Осипової.

Лит.: Маяцкий Владимир Иванович [Електрон. ресурс] // *Художники Харьковщины*. URL : <http://kharkov.vbelous.net/artists/mayatsky.htm>; Савенко О. Батьки Бендера, Вінні-Пуха та інших / О. Савенко // *Соціалістична Харківщина, 1975. 16 лютого*; Смілянська С. Ляльки – мої друзі / С. Смілянська // *Ленінська зміна, 1975. 5 лип.*; Ляльки і люди // *Ленінська зміна, 1981. 3 січ.*; И совершается чудо // *Красное знамя, 1981. 5 груд.*; Інютючкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інютючкін. Х. : Колегіум, 2012.

МИХАЙЛОВ Олександр Олександрович (1.01.1951, Харків) – режисер, театр. педагог. Засл. діяч мистецтв РФ.

У 1980 закінч. реж. відділення Харків. ін-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського. У 1985–1987 проходив стажування в Москов. акад. т-рі ім. В. Маяковського у нар. артиста СРСР А. Гончарова. Ставив вистави в т-рах Харкова, Москви, Дніпропетровська, Новосибірська, Магнітогорська, Брянська, Ростова-на-Дону, Самари.

З 1987 до 2017 – голов. реж., згодом – худож. кер. т-ру «Свободное пространство» (м. Орел, РФ). Від 1996

викладав актор. майстерність в Орлов. ін-ті мистецтв і культури. У 1990, 1993 ставив спектаклі у Каліфорнійському театр. центрі (США). У 1999 викладав актор. майстерність в Каліфорн. держ. ун-ті Монтерей-Бей. Організатор міжнар. фестивалю камерних і моновистав «LUDI».

Вистави: «Адам і Єва» М. Булгакова, «Кандід» Вольтера, «Велика війна Ріккі-Тіккі-Таві», О. Іванова, О. Михайлова, «Білий Клик» за Дж. Лондоном, «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра, «Антигона» Ж. Ануя, «Одруження Бальзамінова» О. Островського, «Пісня про Бумбараша» Ю. Кіма, «Тойбеле і її демон» І. Зінгера, «Банк-рот!» О. Островського, «Вестсайдська історія» Л. Бернстайна, «Останні» М. Горького, «Багато галасу з нічого» В. Шекспіра, «З життя комах» К. Чапека, «Доктора!!!» А. Чехова, «Раба свого коханого» Лопе де Вега, «Тартюф, або Обманщик» Ж.-Б. Мольєра, «Тригрошова опера» Б. Брехта, «Любофф» М. Шизгала, «Алкеста» Евріпіда, «Наталчина мрія» Я. Пулинович, «Капітанська дочка» О. Пушкіна.

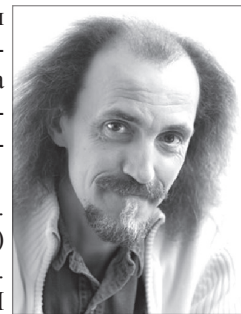
Лит.: Михайлов Александр Алексеевич [Електрон. ресурс] // *Орловский государственный театр для детей и молодежи «Свободное пространство»*. URL : <http://www.teatr.orel.ru/frontend/creators>.

МІРОШНИЧЕНКО Ігор Якимович (13.08.1964, Харків). Засл.

артист України (2015). Лауреат премії ім. І. Марьяненка (2004). Лауреат V Всеукр. фестивалю «Золота Хоргиця» (2015).

У 1985 закінч. ХДІК (тепер ХДАК) як режисер нар. т-рів, потім – ХДУМ

ім. І. П. Котляревського як режисер т-ру ляльок (2007, майстерня О. О. Інютючкіна).

Працював актором Рівнен. обл. т-ру ляльок (1985–1986). Від 1986 – актор та реж. Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва. Учасник театр. фестивалів: міжнар. фест. т-рів ляльок «Різдвяні містерії» (Луцьк, 1986), I міжнар. фест. т-рів ляльок (Будапешт, Угорщина, 1993), міжнар. фест. т-рів ляльок «Літо в Дьйорі» (Дьйор, Угорщина, 1995), міжнар. фест. театр. мистецтва ім. М. Булгакова (Київ, 2004), міжнар. фест. т-рів ляльок та інших форм т-ру анімації «АНІМА» (Харків, 2007). У теперішній час також є актором Харків. т-ру «Новая сцена».

Ролі в театрі: Майстер, Воланд («Майстер та Маргарита» М. Булгакова), Вчений («Тінь» Г. Горіна), Казанова («Казанова» М. Цветаєвої), Піккерінг («Моя чарівна леді» Б. Шоу), Лікар («Удаваний хворий» Ж.-Б. Мольєра), Євген Сергійович («Кохання з видом на озеро», А. Чехова), Френк («Приборкання Сьюзен» У. Рассела), зіграв також у виставах «Декамерон» Дж. Боккаччо, «Таємниця королівського саду» І. Дубровської.

Ролі в кіно: Сергій Іванович (голов. роль) – «Ось Axis», Україна, короткометражний, 2011), Батько Марата («Під електричними хмарами», 2015), знявся також у короткометражному фільмі «Новорічна інтермедія», 2011.

Вистави: «Снігова королева» Є. Шварца, «Таємниця королівського саду» І. Дубровської.

Лім.: Коваленко Ю. Единство и борьба противоположностей Игоря Мирошниченко [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Харьковский государственный академический театр кукол им. В. А. Афанасьева*. URL : http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/-Miroshnichenko_Igor.html; Игорь Мирошниченко [Електрон. ресурс] // *Центр современного искусства «Новая сцена»*. URL : [\[novascena.org/?page=trouper&id=51\]\(http://novascena.org/?page=trouper&id=51\); Игорь Мирошниченко \(II\). Фильмография \[Електрон. ресурс\] // *Кино-Teatr.py*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/385008/works/>.](http://</p>
</div>
<div data-bbox=)

МІХІНА Тетяна Володимирівна (4.03.1979, Маріуполь, Донец. обл.) – актриса. Засл. артистка України (2010).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського (2000, майстерня М. І. Тягниєнка, Л. Є. Шульги).

Працювала у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (від 2000), від 2003 – актриса Нац. укр. драм. т-ру ім. І. Франка.

Ролі: Русалка («Божественна самотність» О. Денисенка), Марія Антонівна («Ревізор» М. Гоголя), Катарина («Приборкання норвільової» В. Шекспіра), Наталка («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Едіт Піаф («Едіт Піаф. Життя в кредит» Ю. Рибчинського), Пані Диндальська («Дами і гусари» О. Фредро), Еллочка («Великі комбінатори» за І. Ільфом та Є. Петровим), Валерія («Моя професія – синьйор з вищого світу» Д. Скарначчі), Уліта («Ліс» О. Островського).

Кінофільми: «Хазяйка», «Вісім», «Нюхач-2», «Швидка допомога», «Останній москаль», «Жіночий доктор», «Повернення Мухтара-3».

Лім.: Варварич О. Зірочка на ім'я Тетяна Міхіна [Електрон. ресурс] / О. Варварич // *День. Kyiv.ua*. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/taym-aut/zirochka-natya-tetyana-mihina>; Заболотная В. Полет «воробышка» [Електрон. ресурс] / В. Заболотная // *День. Kyiv.ua*. URL : <https://day.kyiv.ua/ru/article/panorama-dnya/polet-vorobyshka>; Вергеліс О. Народна артистка. Едіт Піаф відкрили «кредит» у Національному театрі імені Івана Фран-

ка [Електрон. ресурс] / О. Вергеліс // *Дзеркало тижня. Україна*. URL : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/narodna_artistka_edit_piaf_vidkrili_kredit_u_natsionalnomu_teatri_imeni_ivana_franka.html; Савченко Ю. Татьяна Михина [Електрон. ресурс] / Ю. Савченко // *UAPARTY*. URL : <http://uaparty.com/art/tatyana-mixina/>.

МОЛОШНИКОВ Ігор Іванович, (06.08.1927, Харків) – актор. Нар. артист УРСР (1977). Нагородж. премією СТДУ «Наш родовід», почесними грамотами М-ва культури і мистецтв України та обласними грамотами Харківщини, почесною стипендією Президента України.

Закінч. ХДІМ (1950, майстерня *О. Крамова*). Почав акторську діяльність 1949 у Харків. рос. драм. т-рі ім. О. Пушкіна, ще будучи студентом актор. ф-ту; працював у театрі 1949–1951 та 1957–1960. Потім став актором Донец. обл. акад. укр. муз.-драм. театру (від 1960).

За більш ніж 50-річний період творчої діяльності І. І. Молошніков зіграв близько 200 ролей. Палкий темперамент, яскрава музикальність, виразність, відточена майстерність зробили його провідним артистом театру, незамінним у цілому ряді робіт. Актор широкого творчого діапазону, однаково переконливий і в ролях героїчного плану, і в гострохарактерних комедійних роботах.

Від 2007 І. Молошніков працює зі студентами акторського курсу, створеного на базі т-ру спільно з Луган. ін-том культури і мистецтв (нині ЛДАКМ ім. Матусовського).

Ролі: Гриць («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького), Лихий («Москаль-чарівник» І. Котляревського),

Гнат («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Апраш («Циганка Аза» М. Старицького), Загнибіда («Повія» П. Мирного), Воевода («Свіччине весілля» І. Кочерги), Лайзер («Поминальна молитва» за Шолом-Алейхемом), Альберіго («Учитель танців» Лопе де Вега), Доверкін («Турецька шаль» Г. Квітки-Основ'яненка), Дзюба («Фея гіркого мигдалю» І. Кочерги), Бекіна («Наречена з Імеретії» Д. Клдїашвілі), Латин, Ацест («Енеїда» за І. Котляревським), Тарас Шевченко («Марина» М. Зарудного), Андронаті («Зілля» за повістю О. Кобилянської «У неділю рано зілля копала», інсценізація В. Василька) та ін.

Лит.: Молошніков Ігор Іванович [Електрон. ресурс] // *Leksika.com.ua*. URL : <http://leksika.com.ua/16160723/ure/moloshnikov>; Молошніков І. Байки от богемы. [інтерв'ю] / І. Молошніков ; подг. В. Герланец [Електрон. ресурс] // *Вечерний Донецк. № 100 (7964) от 2004. 09.07*. URL : http://media.ukr-info.net/smi/view_article.cgi?sid=22&nid=1153&aid=13481.

МОСКОВЧЕНКО Володимир Юрійович (28.09.1954, Ворошиловград, нині Луганськ) – режисер, педагог. Батько – театр. діяч, організатор театр. справи Юрій Московченко, мати – викл. сцен. мови, провідний педагог каф. сцен. мови ХДІМ *Ганна Мілютенко*. Засл. діяч мистецтв України (1996).

У 1973–1978 навчався у ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «режисура драми».

У 1978–1988 працював режисером Донец. обл. рос. драм. т-ру (Маріуполь). Потім – голов. реж. укр. трупи Луган. драм. т-ру (від 1988). Від 1990 – голов. реж., нині – худ. кер. Луган. обл. акад. укр. муз.-драм. т-ру. Його виставам властива яскрава те-

атр. форма, поетичне вирішення сцен. простору, віддзеркалення світогляду сучасної людини, свіжий погляд на класичний матеріал.

На фестивалях «Театральний Донбас» і «Мельпомена Таврії» вистави В. Ю. Московченка «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Антоній і Клеопатра» В. Шекспіра, «Ніч під Івана Купала» М. Старицького, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка були відзначені журі в номінації «За кращу режисуру». Любів майстра до нац. спадщини сприяла створенню самобутніх неповторних вистав на сцені Луган. укр. т-ру.

В. Московченко викладав актор. майстерність в Луган. коледжі культури і мистецтв, залучивши до роботи в т-рі велику групу молодих акторів і докладаючи багато зусиль для підвищення їх майстерності. Працював в журі творчих звітів міст і районів області. Був постановником державних творчих акцій.

На даний момент продовжує роботу в Луган. укр. т-рі, що евакуйований зараз у м. Северодонецьк.

Вистави: понад 80 постановок у театрах України: «Сорочинський ярмарок» та «Крути, не перекручай» М. Старицького, «Отак загинув Гуска» та «Маклена Граса» М. Куліша, «Тригрошова опера» Б. Брехта, «Кін» Жан-Поль Сартра, «Приборкання норавливого» Я. Стельмаха, «Свіччине весілля» І. Кочерги, «Титарівна» М. Кропивницького, «Потрібен брехун!» Д. Псафаса та ін.

Лит.: Московченко В. Сувора професія – режисер... : [інтерв'ю] / В. Московченко ; розмовляла Світлана Максименко // *Просценіум*. 2006. № 2/3 (15/16). С. 75-80; Московченко В. Все, что мы играли в Луганске на украинском языке, воспринимаюсь как родное : [інтерв'ю] / В. Московченко // *Восточный фарватер*. 2017.03.02.

URL : <https://farwater.net/kultura/vse-chtomy-igrali-v-luganske-na-ukrainskom-yazyke-vospriimalos-kak-rodnoe/>.

Н

НЕМИРÓВСЬКИЙ Семен Михайлович (3.10.1952, м. Кадіївка Ворошиловград., тепер Луган. обл.) – актор т-ру ляльок. Засл. артист України (1986). Член НСТДУ (1981).

У 1980 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського як актор т-ру ляльок (майстерня І. П. Кагановської).

У 1973–1976 був актором Луган. обл. т-ру ляльок, у 1980–1981 – Сум. обл. т-ру ляльок, в 1981–2005 – актором та асистентом режисера Сум. обл. т-ру для дітей та юнацтва.

В 2005–2011 викладав акторське мистецтво на театр. відділенні Сумської спеціалізованої школи.

Ролі: Ісидор («Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока), Стара, Євнух («Вій» М. Гоголя), Степан («Царівна-жаба» Н. Гернет), Мавпа («Людина з хвостом» Г. Остера).

Лит.: Інютотчкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012.

О

ОРЄШНІКОВА Наталія Анатоліївна (13.09.1970, м. Свалява Закарпат. обл.) – актриса, режисер т-ру ляльок. Засл. артистка України (2008).

Чл. СТДУ (1990).
Чл. «UNIMA-Україна» (2010). Лауреат обл. премії в галузі театр. мистецтва ім. братів Юрія та Августина Шерегіїв Закарпат. облдержадміністрації (2002, 2007, 2011). Дипломант V та XII Міжнар. фестивалів «Інтерлялька» (1998, 2010), Міжнар. фест. т-рів ляльок «Катовіце – дітям» (м. Катовіце, Польща, 2007), Міжнар. фест. т-рів ляльок (м. Галас, Румунія, 2011), II Всесвіт. карнавалу ляльок (м. Алмати, Казахстан, 2012), Всеукр. огляду-конкурсу Міжнар. спілки діячів т-ру ляльок (УНІМА–Україна, 2013) у номінаціях «краща актриса».

Як режисер відзначена дипломом XIV Міжнар. фест. т-рів для дітей «Інтерлялька–2013» (Ужгород, Україна), нагородою Міжнар. фест. «Дні лялькового театру та ігор для всієї родини VIRVAR–2015» (м. Кошице, Словаччина) у номінації «За кращу виставу».

У 1999 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актриса театру ляльок» (майстерня А. М. Роденко).

У 1992–2005 працювала актрисою в Закарпат. обл. т-рі ляльок «Бавка». Від 2006 до сьогодні – голов. реж. Закарпат. обл. т-ру ляльок.

Ролі: Мариська, Юстиська, Шлема, Батько («Про Янка-дурня, Чорта і сиротинку Мариську» О. Жугжди), Митрик, Янгол, Бабка («Недотепа із Вертепу» Д. Кешелі), Принцеса Б'янка, Вікторія «Відлуння королів» Я. Поспішилова), Бель («Красуня і Чудовисько» О. Кузьміна), Ангел («Різдвяний вертеп» О. Кузьміна), Красуня-Товстуня, Курочка «Гаманець з двома грошима» І. Крянге), Лелеченя, Лисиця («Лелеченя і Опудало» Л. Лопейської, Т. Крчулової), Баба-Яга («Стрибаюча принцеса» Л. Дворського) та ін.

Вистави: «Енеїда» І. Котляревського, «Сам» Д. Дефо та ін.

Лит.: Орешнікова Наталія Анатолівна [Електрон. ресурс] // *Закарпатський академічний обласний театр ляльок «БАВКА». Художній склад.* URL : <http://bavka.com/artistic/51-oryeshnikova-nataliya-anatolivna.html>; Каралкіна Н. Наталія Орешнікова: Сцена – це наче інший світ [Електрон. ресурс] / Н. Каралкіна // *ProZak.info*. 2015. 07 липня. URL : <http://prozak.info/Osobistosti/Nataliya-Oreshnikova-Scena-cenache-inshij-svit>; Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012.

ОСТАПЕНКО Анжеліка Миколаївна (28.04.1965, Дніпро) – актриса театру ляльок. Засл. артистка України (2000).

Член НСТДУ (1991).
Чл. «UNIMA-Україна» (2010). Відзначена нагородами I Міжнар. фест. «Інтерлялька-90» (Ужгород), Всеукр. фест. «Прем'єри сезону» (Київ), VII Міжнар. фест. лялькарів (Тегеран), VIII Міжнар. фест. «Біла Вежа» (Брест, Білорусь), Міжнар. фест. т-рів ляльок та інших форм сценічної анімації «ANIMA» (Харків), XIV Міжнар. фест. т-рів для дітей «SUBOTICA-2007» (Суботиця, Сербія), VIII Міжнар. фест.-конкурсу т-рів ляльок для дітей та дорослих (м. Алітус, Литва), XVI Міжнар. фест. т-рів ляльок «Teater Kohvris» (Вільянді, Естонія).

У 1987 закінч. Дніпропетров. театр. уч-ще (худ. кер. курсу – С. Крилова). Потім театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актриса т-ру ляльок» (1995, майстерня О. О. Інюточкіна).

Від 1987 до сьогодні – актриса Полтав. акад. обл. т-ру ляльок.

Ролі: Коза (дитяча опера «Коза-дере-за» М. Лисенка), Лисичка («Лисичка, Котик та Півник» О. Олеся), Солоха («Різдвяна ніч» М. Гоголя), Тигриця, Півень, Пелікан («Тигрєня Петрик» Я. Вільковського, Г. Янушевської).

Лім.: Інютючкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Х. : Колегіум, 2012; Оскоменко-Парулава Т. «І струни Лисенка живії» [Електрон. ресурс] / Т. Оскоменко-Парулава // *НСКУ: Ювілей М. Лисенка в Полтаві*. URL : http://composersukraine.org/index.php?id=27&tx_ttnews%5Btt_news%5D=160&cHash=6f7730f6833fa181cc0faf0c7e10a21c.

ОЦЇПОК Анна Вікторівна (01.02.1978, Харків) – актриса, засл.

артистка України (2007). Лауреат премії ХОДА «Молодь Харківщини».

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського у 1999 за спеціальністю «актриса драм. театру» (майстерня *С. Лисенка, В. Маценка*), у 2010 – за спец. «режисер т-ру драми» (майстерня *О. Барсеґяна*).

Від 1999 працювала актрисою Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. Від 2017 – актриса Одес. акад. рос. драм. т-ру. Актриса яскравого темпераменту, героїням у її виконанні властиві щирість і безпосередність.

Ролі в театрі: Гелла («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Ружиця («ОБЕЖ» Б. Нушича), Сільвія («Сільвія» А. Генрі), Ніна Зарічна («Чайка» А. Чехова), Клод Франс («Очі дня (Мага Харі)» О. Гремїна) та ін.

Ролі у кіно: епізод («Територія краси», Україна, 2009), Галя («Бабло», Україна, 2011) та ін.

Лім.: Оцупок Анна Вікторівна. Фільмографія [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/w/post/294085/works/>.

П

ПАРТÓЛА Яна Вікторівна

(19.05.1973, Харків) – театрознавець, педагог. Канд. мистецтвознавства (2003). Доц. (2012). Лауреат обл. гранд-премії ім. Леся Курбаса в галузі театр. мистецтва (2015).

У 1995 закінч. ХДІМ за спец. «театрознавство» (майстерня *А. Г. Горбенка, Н. Р. Логвинової, Н. В. Сафронової*). У 2000 – аспірантуру ХДАК (2003, дис. «Г. М. Хоткевич і українська театральна культура кінця ХІХ – початку ХХ століття»).

У 1992–1995 – співробітник театр. відділу Харків. міської спеціалізованої муз.-театр. бібліотеки ім. К. С. Станіславського. Автор і ведуча телевізійних програм на Харків. обл. телебаченні (1995–1997). Працювала у Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка як бібліотекар, згодом – зав. музею т-ру (1995–1997, 2000–2002).

Від 2000 – викл., у 2004–2009 – ст. викл. каф. мистецтвознавства ХДАК. У 2009–2014 – доц. каф. теорії і історії мистецтв ХДАДМ. Від 2008 – в ХНУМ, спочатку за сумісництвом, згодом – на постійній основі як доц. каф. театрознавства (від 2014). Від 2016 – декан театр. ф-ту. Викладає дисципліни «Історія театру Зах. Євро-

пи та США», «Семінар з театр. критики», «Сучасні напрямки світового театр. мистецтва», «Основи театр.-декорац. мистецтва», «Наук.-дослідницька майстерність», «Методологія іст. і теорет. театрознавства». Керує диплом. роботами студ. театр. ф-ту (бакалаври, магістри). Укладач та автор навч. програм, навч.-метод. матеріалів та рекомендацій до них.

Координатор Мистецтвознавчих читань «Драма. Вистава. Глядач», присвяч. пам'яті д-ра мистецтвознавства, проф. В. М. Айзенштадта (від 2002). Постійно бере участь в організації наук. конференцій, мистецьких заходів, творчих вечорів та круглих столів. Учасниця регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Чл. журі міжнар., всеукр., регіон. театр. фестивалів. Чл. експертної ради фестивалю недержавних т-рів «Курбалесія». Координатор, куратор, модератор театр.-освітніх програм та мистец. проєктів. Укладач та ред. наук. видань. Має публікації у фох. наукових та різних періодич. виданнях.

Основні праці: Жанрово-стильові особливості драматургії Гната Хоткевича // *Дивосвіт Гната Хоткевича. Х., 1998. С. 83–90*; Модель «народного театру» Гната Хоткевича // *Народна творчість та етнологія. 2001. № 3. С. 84–92*; Театральна публіцистика Юрія Шереха (Ю. Шевельова) // *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 2011. 262 с.: Праці Театрознавчої комісії. С. 293–305*; Авангардний театр і глядач: рух назустріч чи лінії, що не перетинаються // *Леся Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнар. наук. конф. : до 120-річчя від дня народження Лесі Курбаси, 14–15 берез. 2012 р. Х., 2012. С. 117–122*; Інтерпретації «Назара Стодолі» Т. Шевченка на сцені Хар-

ківського театру ім. Т. Г. Шевченка // *Науковий вісник Київського театрального університету ім. І. К. Карпенка-Карого. К., 2014. Вип. 14. С. 81–90*; Пліч-о-пліч: Україно-польський грудень у Харкові // *Український театр. 2015. № 1–3. С. 32–33*; Перспективи театрознавчої науки в умовах реформ та євроінтеграції // *Аспекти історичного музикознавства – VIII: Вища мистецька освіта як інструмент збереження культурної ідентичності : зб. наук. ст. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського ; ред.-упоряд. Л. В. Русакова. Харків : Вид-во «Водний спектр Джі-Ем-Пі», 2016. С. 50–57.*

Літ.: Партола Я. В. [Про неї] // *Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків : Вид-во ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 248, 257–258*; Партола Я. В. [Про неї] // *Харківська державна академія дизайну і мистецтв: нове обличчя старого навчального закладу. Х. : ХДАДМ, 2011. С. 32*; Театровед: «Многие и не знают, что есть такая профессия» [Интервью с Яной Партолой] [Електрон. ресурс]. URL : <http://teatre.com.ua/modern/eatrovod-nogye-y-ne-znajut-cho-est-takaja-professija>; Я бы в критики пошел, пусть меня научат... [Интервью с Яной Партолой] / А. Анничев // *Время. 2016. 1 сент.*

ПАСІЧНИК Степан Володимирович (2.02.1965, Харків) – режисер, актор, поет, перекладач. Засл. діяч мистецтв України (2007). Лауреат муніцип. творчої премії ім. М. Крушельницького (2002). Лауреат фестивалю «Театрон» (2004, за вистави «Бійня» – премії за кращу режисуру, за кращу чол. роль другого плану, премія «тембр фесту» за найцікавіший аудіоряд; «Пригода ведмедиків Панда» за п'есою М. Вішнека –

дві премії за кращу виставу від осн. та альтернативного журі та премія за кращу режисуру), фестивалю «Добрий театр» (2004, «Бійня», премія за сміливість у пошуку освоєння драматургії С. Мрожека).

Закінч. акторський (1985, майстерня *Л. Сердюка*) та реж. (1999, майстерня *О. Барсеґяна*) ф-ти ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Від 1985 і до сьогодні працює у Харків. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка як актор, а від 2001 – як режисер; у 2006–2009 обіймав посаду голов. реж. та худож. керівника т-ру.

У 1997 створив Харків. театр-лабораторію «Р. С.». У 1991, 1993 та 2001 брав участь в укр.-америк. проєктах режисера Вірляни Ткач.

Від 2002 викладав майстерність актора (живий план) на каф. т-ру анімації в ХДУМ ім. І. П. Котляревського. Від 2016 викладає на каф. режисури драм. т-ру ХНУМ.

Поставив дипломні вистави «Гей, хоча б хтось!!!» У. Сарояна (1997), «Автобус» («Рейс») С. Стратієва (1998), «Король помирає» Е. Йонеско (2005), «Перед весіллям» та «Батько сімейства» А. Чехова (2005), «Дикунка» Ж. Ануя (2006), «Альбом» за мотивами творчості Ван Гога та Поля Елюара (2006), «Какафонія» М. Фрейна (2008), «Оркестр» Ж. Ануя (2010), «Каліка з острова Інішмаан» М. Макдонаха (2011), «Самогубець» М. Ердмана (2012).

Ролі в театрі: Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка – Володя («Дорога Олена Сергіївна» Л. Розумовської, 1987), Майкл Карлеоне («Хрещений батько» за М. П'юзо, 1988), Охоронець («Темна кімната» Л. Петрушевської, 1990), Степан («Бояриня» Лесі Українки, 1991), Олекса, Довгаль («Гасниця» В. Винниченка,

1991), Горбань («Горбань» С. Мрожека, 1993), Гершко Маюфес, Клим («Гроші» І. Карпенка-Карого, 1994), Оле Лукойє, Дух Марнотратника Життя, Невідомий («Сни Крістіана» за Г. Х. Андерсеном, 1995), Людина театру, Лікар («Дорогоцінна Памела» Д. Патрика, 1997), Лопухін («Вишневий сад» А. Чехова, 1999), Яків Михайлюк («Кирпатий Мефістофель» В. Винниченка, 2003), Капітан («Wozyesck» Г. Бюхнера, 2007); Харків. театр «Р. С.» – Іванов («Таня-Таня» О. Мухіної, 2000), Машу («Повернення Амількара» І. Жаміака, 2006), Мартен («Троє волоцюг біля розп'яття»), Дворянин («Дворянин і Ноде»), Хома («Сойчине крило» за І. Франком, 2009), Микола («Украдене щастя» І. Франка).

Ролі в кіно: Валентин («Безуміє: вызов и борьба», Україна, 2005), Виктор («Когда боги уснули», Україна, 2006); знявся також у к/ф «Исповедь диявола» (Україна, 2008), «Прощай, коррида!» (Україна, 2010), «Крик в тишині» (Україна, 2012).

Вистави: Донец. держ. муз.-драм. т-р ім. Артема – «Калігула» А. Камю (1997); Харків. держ. акад. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка – «Гасниця», п'єса С. Пасічника за оповіданнями В. Винниченка (1991), «Маклена Граса» М. Куліша (1993), «Хто п'є шампанське?» за п'єсою Ю. Едліса «Бульварний роман» (1998), «Адвокат Мартіан» Лесі Українки (2002), «Кирпатий Мефістофель», п'єса С. Пасічника за романом В. Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» (2003), «Негода» А. Стріндберга, (2005), «Віолончель» С. Шинкаренка (2006), «Л.Ю.Ч.Е.» за п'єсою Л. Черняускайте «Мерехтлива Люче» (2008), «Королева краси» М. Макдонаха (2012), «Танго» С. Мрожека (2015); Харків. театр «Р. С.» – «Повернення Амількара» І. Жаміака (1999), «Таня-Таня» О. Мухіної (2000), «Шляхи рівняйте Духові його», театр. триптих за драм.

поемами «На руїнах», «В катакомбах», «Орфееве чудо» Лесі Українки (2001), «Бійня» С. Мрожека (2004), «П'ятий поверх» за творами Олени Теліги (2003), «Пригода ведмедиків Панда» М. Вішнека (2005), «Монологи. Вечір Слова», за творами Лесі Українки (2006), «Ну, нарешті» П. Турріні (2006), «4 середньОВІЧНІ ФАРСИ» (2008), «Сойчине крило» за І. Франком (2009), «Чоловік моєї дружини» М. Говрана.

Лім: Пасечник Степан Владимирович. Фильмографія. [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/post/47982/works/>; Русабров Е. Утраченная сказка / Е. Русабров // *Объективно*. 2003. 22 мая; Терен Т. Степан Пасічник: «Експерименти без мети не потрібні...» / Т. Терен // *Україна молода*. 2005. 9 січ.; Романовський В. Степан Пасічник: «Чекасмо нових аншлагів» / В. Романовський // *Слобідський край*. 2009. 19 вер.; Коваленко Ю. «Розумний арлекін» – С. Пасічник (штрихи творчого портрету актора) / Ю. Коваленко // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Когнітивне музикознавство – 2. зб. наук. праць ХНУМ ім. І. П. Котляревського*. Вип. 32. Харків, 2011. С. 205–217; Коваленко Ю. Режисер-поет. Творчий портрет С. Пасічника / Ю. Коваленко // *Український театр*. 2012. № 4. С. 26–27; Коваленко Ю. Режисерсько-педагогічний метод С. Пасічника як продовження традицій «Березоля» / Ю. Коваленко // *Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури. Матеріали міжнар. наук. конф. до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса*. 14–15 берез. 2012 р. Х., 2012. С. 189–195; Коваленко Ю. Брутально-ніжний ... Мак Донах / Ю. Коваленко // *Український театр*. 2013. № 2. С. 18–19; Коваленко Ю. Режисер у полудень віку. Творчий портрет С. Пасічника / Ю. Коваленко // *Культура і життя*. 2015. 30 січ. С. 10.

ПОГОРЄЛОВА Лідія Іванівна (10.09.1938, Харків) – актриса, засл. артистка України (1997).

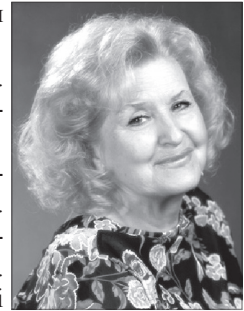
Закінч. Харків. театр. ін-т (1960, майстерня Л. Сердюка).

Працювала у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка (1960–1972).

Потім грала на сцені Таганроз. держ. рос. т-ру ім. А. П. Чехова (1972–1977). З 1977 по теперішній час знову працює у т-рі ім. Т. Г. Шевченка. Різноманітна актриса, грі якої властиві яскрава образність у виконанні комедійних ролей, філософські узагальнення і витончений психологізм у драматичних ролях.

Ролі: Прісінька, Фенна Степанівна («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Оснот'яненка), Леся («Маруся Богуславка» М. Старицького), Інка («До побачення» за В. Балтером, інсценізація В. Токарева), Федорка («Тарас Бульба» за М. Гоголем), Долорес («Камінний господар» Лесі Українки), Дженні Герхард («Дженні Герхард» Т. Драйзера), Софія («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Софія («Недоросток» Д. Фонвізіна), Маруся («Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького), Настя («Патетична соната» М. Куліша), Стеха («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Марія Бочіччіо («Хрещений батько» З. Сагалов за М. Пьюзо), Мати Степана («Бояриня» Лесі Українки), Тітка Орися («Украдене щастя» І. Франка), Фрокен Юліана («Гедда Габлер» Г. Ібсена), Понсія («Дім Бернарди Альби» Г. Лорки), Королева мати («Фортінбрас не прийде»), Варвара Федорівна, Марія Андріївна («Кирпатий Мефістофель», «Закон» В. Винниченко), Люсіль («З тобою і без тебе» А. Менчел).

Лім.: Седунова Е. Всепокорюющая улыбка королевы / Е. Седунова // *Время*.

1998. 6 окт.; Киктева Т. Ах, эта странная профессия – актриса... / Т. Киктева // *Городская газета*. 1998. 15 окт.; Хомайко Ю. Фенна Степановна – душечка / Ю. Хомайко // *Вечерний Харьков*. 1998. 27 окт.; Партола Я. Возвращение // *Панорама*. 1998. 1 нояб.; Невская Т. Закон для всех? / Т. Невская // *Время регионов Харьковщины*. 2007. 3 февр.; Седунова Е. Театр начинается с души / Е. Седунова // *Харьковские известия*. 2008. 11 сент.; Анничев А. Как много сыграно и как мало! // *Время*. 2013. 5 сент.

ПОЛЯКОВА Юліана Юріївна (9.03.1965, Дніпро) – театрозна-

вець, бібліограф. Лауреат творчої премії ім. Г. Квітки-Основ'яненка у галузі театр. мистецтва Харків. міськвиконкому (2013). У 1986 закінч. ХДІК (тепер ХДАК), у 2007 – ХНУМ ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавство» (майстерня Є. Т. Русаброва).

Від 1986 працює у Центр. наук. бібліотеці ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Публікується із театр. критикою у часописі «Харьков – что? где? когда?» (2001–2008) та в ін. періоди. виданнях Харкова. Ініціатор, організатор та постійний учасник наук. конференцій, укладач, ред. та бібліограф низки видань з історії розвитку театр. мистецтва в Харкові, бібліогр. покажчиків. Автор праць з історії т-ру, театр. критики, літератури та архітектури Харкова, наук. публікацій, які розкривають маловідомі сторінки театр. життя міста та висвітлюють творчість несправедливо забутих митців.

Осн. праці: Харьков от крепости до столицы : Заметки о старом городе / А. Ю. Лейбфрейд, Ю. Ю. Полякова. Харь-

ков : Фолио, 1998. 334 с.; Черняев Н. И. Из харьковской театральной старины : сб. ст. / Н. И. Черняев ; [вступ. ст., сост., примеч. Ю. Ю. Поляковой ; науч. ред. Р. Я. Пилипчук]. Харьков : Экограф, 2010. 655 с.; Театры миниатюр Харькова: репертуар, жанры, исполнители // *Universitates = Университеты*. 2008. № 4. С. 68–86; Иван Андрійович Устинов – історик, бібліограф, театральний критик // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2008. № 835 : *Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. С. 132–138; Харківський сезон Костянтина Марджанова (1906–1907) // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2009. № 871 : *Сер.: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. Вип. 12. С. 83–93; Історія єврейського театру «Гезкульт» у Харкові // *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2010. Вип. 7. С. 33–51; Драма М. Старицького «Галан» на сцені театру ім. Т. Г. Шевченка (друга редакція) // *Культурна спадщина Слобожанщини. Культура, мистецтво, філософія, охорона пам'яток*. Х., 2011. Вип. 24. С. 176–182; Діяльність Харківського державного єврейського театру в Одесі (1927–1928) // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2012. № 1006 : *Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. С. 75–81; Театральная периодика Харькова (1917–1933): типология, тематика, проблематика // *Вісник Одеського національного університету*. Сер. : *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. Одеса, 2012. Т. 16, вип. 1/2 (5/6) за 2011. С. 110–126.

Лім.: Полякова Юліана Юріївна // *Краєведи Харьковщини : биограф. справ. / сост. В. О. Соловьев [и др.]*. Харків, 2011. С. 106–107; Веселовська Г. [Рецензія] /

Г. Веселовська // *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2012. Вип. 10. С. 323–326; Черняев Н. И. Рец. на кн.: Из харьковской театральной старины : сб. ст. / Н. И. Черняев ; [вступ. ст., сост., подгот. текста и примеч. Ю. Ю. Поляковой ; науч. ред. Р. Я. Пилипчук]. Харьков : Экограф, 2010. 655 с.

ПОЛЯНСЬКА Ірина Миколаївна (03.06.1976, Харків) – балетмейстер, хореограф, педагог.

Навчалася в Харків. уч-щі культури за спец. «кер. колективу худ. самодіяльності, викл. хореографічних дисциплін» (1990–1995, диплом з відзнакою). У 2000

закінч. ХДАК за спец. «Народна художня творчість» та здобула кваліфікацію кер. ансамблю нар. танцю, викладача фах. дисциплін.

У 2000–2004 працювала в Харків. балетній школі вчителем хореографії; у 2003–2016 – в ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ст. викладачем каф. хореографії, де вела курси «Методика викладання народно-сценічного танцю», «Основи композиції та постановки танцю», «Практикум з хореогр. ансамблю», «Теорія та методика викладання укр. танцю», «Сценічна майстерність хореографа». Від 2002 – ст. викл. каф. актор. майстерності ХНУМ ім. І. П. Котляревського; веде курси «Класичний танець», «Історико-побутовий танець», «Народно-сценічний та сучасний танець», «Робота режисера з балетмейстером». Від 2016 – заст. декана театр. ф-ту. Є автором метод. розробок, програм навч. дисциплін та навч. посібників.

Основні праці: Постановка танцю в хореографічному колективі: метод. рек. з курсу «Основи композиції та постановки танцю» (за кредитно-модульною системою навчання) / Укладачі: В. М. Волчукова, І. М. Полянська, О. В. Барабаш, О. В. Ліманська. Харків : ХНПУ, 2006. 52 с.; Методика викладання хореографічних дисциплін (народно-сценічний танець). Теоретико-методологічні основи курсу : метод. рекомендації. Харків, 2009; Танцювальні фольклорні традиції в контексті хореографічного мистецтва // *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної мистецької освіти в умовах європейської інтеграції: хореографічне та музичне мистецтво»*, 12–14 квіт. 2011 р., м. Харків. 36 ст. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. С. 44–47; Бугаєць Н. А., Полянська І. М. Навчально-методичний посібник з курсу «Сценічна майстерність хореографа». Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 132 с.

ПОПОВ Леонід Петрович (13.03.1953, Донецьк) – режисер

т-ру ляльок, викладач. Засл. артист УРСР (1986). Чл. НСТДУ (1976). Персональний чл., президент «UNIMA-Україна».

У 1976 закінч. режисерський курс каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського (майстерня В. Афанасьєва).

Від 1977 – реж. Кіровоград. обл. т-ру ляльок, у 1977–1980 – голов. реж. Хмельниц. обл. т-ру ляльок.

У 1980–2004 – завідував каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Від 2004 до сьогодні – зав. каф. акторського мистецтва та режисури т-ру ляльок Київ. нац. ун-ту т-ру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого.

Вистави: «12» О. Блока, «Пригоди Чіпполіно» Дж. Родарі, «Перемелеться – мука буде» Ф. Званна, «Пригоди Незнайки» М. Носова, «Декамерон» Дж. Боккаччо, «Козенята та сірий вовк» Ю. Гімельфарба, «Баня» В. Маяковського, «Теремок» С. Маршака, «Куди ти, лошатко?» Р. Москова, «Зачарована мишка» А. Балінта, «Василькові рушнички» Г. Павленко, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Лисичка, коти та Півень» О. Олеся, «Коза-Дерева» М. Лисенка, «Мишкові гулі» Ю. Чеповецького, «Українські водевілі» С. Васильченка, «Карлик-Ніс» О. Колеснікова, «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, «Комедія про Петрушку», «Пітер Пен» Дж. Баррі, «Лис Микита та неситий вовк», І. Франка, «Скупий лицар» О. Пушкіна.

Лім.: Задорожня В. Леонід Петрович Попов. Дорогами життя... / В. Задорожня. Київ : Логос, 2013; Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. О. Інюточкін. Х. : Колегіум, 2012.

ПУНДІК Алла Казимирівна (5.09.1955, с. Новокурське, Дніпров. обл.) – режисер театру ляльок. Засл. працівник культури України (2012). Чл. «UNIMA-Україна» (2009).

Я. Л. Резникова).

Працювала режисером-постановником в Експериментальному театрі-студії «Камерний театр» (1990–1996, Харків). Потім була комерційним директором телевізійної студії «АП» (1996–1998, Хмельницький), а згодом – начальником управління культури Хмельницької міськвиконкому (1998–2004).

У 2004–2008 – проректор з виховної роботи Ін-ту регіонального управління та права (Хмельницький). Від 2008 дотепер – директор Хмельницької акад. обл. т-ру ляльок «Дивень» та голова оргкомітету Міжнар. фестивалю т-рів ляльок «Дивень».

Лім.: Коломієць Р. Спокуса лялькою, або невідворотність долі / Р. Коломієць Хмельницький : ПП Мельник, 2010. 286 с.

Р

РАВІЦЬКА Ольга Василівна (уродж. Рудницька, 30.05.1960, м. Суми) – актриса. Нар. артистка України (2008). Нагородж. Орденом княгині Ольги III ступеня (2016).

Закінч. театр. ф-т ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1977–1981, курс проф. *О. Б. Глаголіна*).

Працювала у 1978–1983 в Харків. акад. рос. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна (**ролі:** Дороті – «П'ята колонна» Е. Хемінгуей, Стюардеса – «Аеропорт» за А. Хейлі); у 1983–1988 – в Сум. т-рі драми та муз. комедії ім. М. С. Щепкіна (**ролі:** Аксинья – «Тихий Дон» за М. Шолоховим, Марія – «Солдатська вдова» М. Анкілова, Мотря – «Кайдашева сім'я» за І. Нечуєм-Левицьким).

Від 1988 – артистка Одес. акад. укр. муз.-драм. т-ру ім. В. Василька (**ролі:** Катаріна – «Приборкання норавливої» В. Шекспіра, Беатріче – «Принцеса Брамбілла» за Е. Т. А. Гофманом, Марися – «Для домашнього вогнища» за І. Франком, Анна Фірлінг – «Кураж» за Б. Брехтом, Поліна Василівна – «Ро-

жеве павутиння» Я. Мамонтова, Степанівна – «Народний Малахій» М. Куліша, Ольга – «Мурлін Мурло» М. Коляди, Люсі Краун – «Люсі Краун» Я. Стельмаха за романом І. Шоу).

У 1994–2016 працювала в кіно. Знялася у 23 фільмах (**ролі:** Хазяйка – «Як коваль щастя шукав», 1999; Клавдія Іванівна Дейнека – «Приватне життя офіційних людей», 2003; мадам Грицацуева – «Дванадцять стільців», 2004; Лютова – «Під зливою куль», 2006; Надя – «Одружити Казанову», 2009; Олімпіада Семенівна «Чорні кішки», 2013; Катерина Дмитрівна – «Син за батька», 2014; Зося Василівна «Анка з Молдаванки», 2015; Світлана Костянтинівна «Любов і море», 2016).

Лит. : Арсенєва Т. Серебряный бубенец для скоморохов господних / Т. Арсенєва // *Вечірня Одеса*. 2013. 28 сент.; Ольга Равицькая. Биография [Електронний ресурс]. URL : kino-teatr.ru; Панасюк В. Ю. Равицька Ольга Василівна / В. Ю. Панасюк // *Сумщина в іменах : енциклопед. довід. 2-ге вид., перероб. та доп. Суми, 2004. С. 384*; Равицька Ольга [Електронний ресурс] // *Одеський академічний український музично-драматичний театр ім. В. Василька*. URL : <http://ukrteatr.odessa.ua/actors/Ravickaya-Olga/>; Федченко Л. Щаслива доля, щасливе місто / Любов Федченко // *Одеські вісті*. 2008. 27 берез.

В. Панасюк

РЕШЕТНЯК Володимир Вікторович (нар. 1951, Харків) – організатор театр. справи, театрознавець. Засл. працівник культури України (2015).

Закінч. ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавство» (1982), працював

по закінченні ст. спеціалістом в Упр. культури Харків. облдержадміністрації та на посаді директора кінотеатру «Парк».

Від 1989 дотепер – директор Харків. т-ру ляльок, який в той час стояв на межі повного розформування і закриття. З приходом В. Решетняка театр почав нелегкий шлях відродження колишньої слави. Дбайливе відношення до формування творчого колективу, оновлення репертуару, що зацікавив би як наймолодших глядачів, так і прискіпливих театралів, участь т-ру у мистец. фестивалях стали предметом його постійної турботи. Як дипломований театрознавець, В. Решетняк компетентно оцінює та формує стратегію худож. розвитку т-ру разом з його провідними тв. спеціалістами: постановки на сцені ляльк. т-ру «Майстера і Маргарити» М. Булгакова, «Короля Ліра» У. Шекспіра, які принесли безсумнівний успіх – це і його заслуга. За два останні десятиліття т-р багато гастролював по Україні та виїжджав за кордон – на фестивалі в Угорщину, Францію, Росію та ін., збираючи свої майстерністю численні схвальні відгуки. У 2002 за творчі досягнення театрові було надано статус «академічного».

Чимало зусиль як директор В. Решетняк докладає для підтримки та поліпшення матеріальної бази т-ру: у 2002–03 були здійснені кап. ремонт і реставрація єдиного в Україні Музею театр. ляльок, що нараховує більше 11000 експонатів; в 2011–12 – ремонтні роботи, які забезпечили гідні умови для проведення вистав та їх комфортного сприйняття глядачем (гарна акустика, нове звукове і освітлювальне обладнання і т. п.).

Адміністраторські здібності В. Решетняка дозволили йому нала-

годити гарні стосунки у колективі. Він вміє гнучко, а іноді й жорстко йти до намічених цілей та досягати їх, здатен зібрати та об'єднати для цього необхідне коло професіоналів. При цьому він завжди залишається чесним та безкомпромісним по відношенню й до себе, й до своїх підлеглих.

Лім.: Коваленко Ю. Человек, который нашел себя [Електронний ресурс] / Ю. Коваленко. URL : http://puppet.kharkov.ua/olyudiyah/-Reshetnjak_Vladimir.html.

За Ю. В. Коваленко

РІДНИЙ Олександр Федорович (31.03.1946) – режисер т-ру ляльок, викладач. Закінч. театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1975, реж. курс каф. т-ру ляльок, худ. кер. – нар. артист України *В. А. Афанасьєв*).

У 1975–1981 працював реж. постановником Сум. обл. т-ру ляльок, у 1981–83 був реж.-постановником Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер – Харків. держ. акад. т-тр ляльок ім. В. А. Афанасьєва), у 1983–1991 обіймав посаду директора Харків. держ. т-ру ляльок. Поставив вистави «Святий і грішний» М. Варфоломеєва, «Яйце» Б. Апрелева, «Скарб Сильвестра» А. Вагенштайна.

В 1986–1989 викладав майстерність актора і режисури на каф. т-ру ляльок ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

РОДЕНКО Анатолій Макарович (16.04.1950, смт Чортотлик Дніпропетр. обл.) – актор та режисер т-ру ляльок, викладач. Засл. артист України (1991).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського як актор-лялькар (1974–1978, худ. кер. курсу – *Е. М. Смірнова*) та режисер (1984, каф. т-ру ляльок, худ. кер. – нар. артист України *В. А. Афанасьєв*).

У 1972–1974 – актор Харків. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (тепер – Харків. держ. акад. т-р ляльок ім. В. А. Афанасьєва); у 1974–75 – Вінниц. обл. т-ру ляльок, 1975–76 – Волгоград. т-ру ляльок, 1978–79 – Сум. обл. т-ру ляльок.

В 1984–1987 – голов. режисер Актюбін. т-ру ляльок, в 1988–1993 – Рівненського обл. т-ру ляльок. Серед його вистав – «Лошарик» Є. Виноградова, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Казка про Івасика» М. Йоффе, «Солом'яний бичок» О. Олеся, «Шукай вітру в полі» В. Ліфшиця, «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, «Закохані боги» Б. Гадора, С. Дарваша, «Ковбойська історія» В. Макеева, «Пригоди Піфа» Є. Жуковської, М. Астрахан.

У 1995–1999 А. Роденко викладав майстерність актора на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Лім.: Інюточкін О. О. Мала енциклопедія режисера театру анімації : навч. посіб. / О. О. Інюточкін. Харків : Колегіум, 2012. 167 с.; Казка – це диво, а театр ляльок – місце, де вона оживає [Електронний ресурс] // *Історія театру. Рівненський театр ляльок*. URL : <http://www.teatr.rv.ua/ua/history>.

РОДІОНОВА Антоніна Миколаївна (03.07.1939, Загорськ Москов. обл., РФ) – театр. художник, художник-бутафор т-ру ляльок.

Закінч. Запоріж. художньо-промислове уч-ще (1958). У 1964–1994 працювала художником-оформлювачем та булафором у Харків. акад. т-рі ляльок ім. В. Афанасьєва. Під час праці в театрі оформила такі вистави, як «Недоросток» Д. Фонвізіна, «Пригоди Чіполліно» Дж. Родарі, «Як Левеня і Черепаха співали пісню» С. Козлова, «38 папуг» Г. Остера, «Поросятко Чок» М. Туровера, Я. Мірсакова,

«Сембо» Ю. Єлісеєва, «Мері Поппінс» Б. Заходера, Д. Медведенка, «Мапа» Є. Жуковської.

У 1969 викладала технологію виготовлення театр. ляльки на каф. т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Лит.: Красильников Е. Мастер кукол / Е. Красильников // *Ваш выход*. К., 1973. С. 104, 109; Смелянская С. 1000 кукол А. Н. Родионовой / С. Смелянская // *Красное знамя*. 1978. 26 листоп.; Смілянська С. Лялькових справ майстер / С. Смілянська // *Український театр*. 1980. № 5. С. 21–22; Дорошев А. Глина, гіпс і... фантазія / А. Дорошев // *Вечірній Харків*. 1982. 6 жовт.

РОЖКО́ Іван Ярославович (01.02.1952, с. Устя Івано-Франків. обл.) – режисер т-ру ляльок.

Засл. діяч мистецтв України (2002). Чл. НСТДУ (1976). Чл. «УНІМА-Україна» (2010). Лауреат Хмельниц. обл. премії ім. Т. Г. Шевченка (1995), «Людина року – 2001» в номінації «Митець».

Закінч. ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського як режисер т-ру ляльок (1975, худ. кер. курсу – В. А. Афанасьєв).

У 1975–1982 – голов. реж. Івано-Франків. обл. т-ру ляльок, у 1982–1988 – голов. реж. Хмельниц. обл. т-ру ляльок, у 1986–2013 – реж. постановник, голов. реж. Хмельниц. обл. філармонії. Серед поставлених ним вистав – «Золоторогий олень» Д. Павличка, «Чарівна зернина» Н. Шейко-Медведєва. Вистави І. Рожка брали участь у Міжнар. фестивалях драматичного мистецтва Польської Народної Республіки (1977) та Румунії (1983) в СРСР.

Лит.: Моцар Т. На виставах лялькового / Т. Моцар // *Український театр*. 1977. № 4; Моцар Т. Чотири прем'єри лялькарів / Т. Моцар // *Український театр*. 1978. № 5; Передрук В. Один з переможців / В. Передрук // *Культура і життя*. 1980. 15 черв.; Медведєва Н. З любов'ю до професії / Н. Медведєва // *Український театр*. 1982. № 4; Спиридонова А. Ляльки заявляють свої права / А. Спиридонова // *Культура і життя*. 1984. 3 черв.; Васильєв С. Послідовність методу. Здобуття Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка / С. Васильєв // *Культура і життя*. 1986. 2 лют.; Лауреати міської премії імені Богдана Хмельницького у галузі історії, культури і мистецтва (1994–2013) : бібліогр. довідник. Хмельницький, 2014.

РОМАНОВ Юрій Іванович (06.11.1954, Бухарест, Румунія) – актор театру ляльок. Засл. артист України (1993). Чл. НСТДУ (1979).

Закінч. театр. ф-т ХДІМ (тепер – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського (1979, худ. кер. курсу – С. Я. Фесенко).

У 1979–2000 – актор Запоріж. обл. т-ру ляльок. У 2000–2002 – голов. реж. Запоріж. обл. т-ру ляльок. Від 2002 – ведучий дитячої програми Запоріж. незалежної обл. телекомпанії ТВ-5.

Зіграв ролі Солопія («Сорочинський ярмарок» М. Гоголя), Карлсона («Ма-

люк та Карлсон, який живе на даху» за А. Ліндгрена, Людожеру («Кіт у чоботях» С. Прокоф'євої), Царя («Горбоконики» за П. Єршовим), Діду («Шукай вітру в полі» В. Ліфшиця). Поставив вистави «Малюк та Карлсон, який живе на даху» за А. Ліндгрена, «Барон Мюнхгаузен» Л. Браусевича, «Дюймовочка» за Г. Х. Андерсеном, «Пригоди Незнайка» В. Носова.

Лит.: Інютчкін О. О. Мала енциклопедія режисера театру анімації. Харків : Колегіум, 2012. 167 с.; «Сказка Домовуши» – в тройке лучших детских программ страны [Електрон. ресурс] // *Індустріалка. Культура. 2012. 7 дек. URL : <http://iz.com.ua/kultura/763-skazka-domovushi-v-troyke-luchshih-detskih-programm-strany.html> <http://iz.com.ua/kultura/763-skazka-domovushi-v-troyke-luchshih-detskih-programm-strany.html>.*

РУБІНСЬКИЙ Олександр Юрійович (27.12.1952, Дніпропетровськ) – актор театру ляльок. Нар. артист України (2005). Чл. НСТДУ (1980). Лауреат премії НСТДУ ім. М. Кропивницького (1997), премії ім. І. Мар'яненка (2002), премії НСТДУ ім. В. Афанасєва (2007), премії «Народне визнання» Міжнар. благодій. фонду О. Фельдмана (2013).

Закінч. ф-т т-ру ляльок ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1975, худ. кер. курсу – нар. артист В. А. Афанасєв).

Від 1975 по теперішній час працює актором Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасєва.

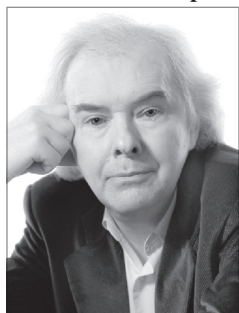
Учасник театр. форумів: Міжнар. фестивалю т-рів ляльок та конгресу UNIMA (Москва, 1976), Міжнар. фестивалю т-рів ляльок «Живі традиції» (Льєж, Бельгія, 1979), Респ. фестива-

лю т-рів ляльок (Луцьк, 1985), Міжнар. театр. фестивалю «Березіль» (Харків, 1993), Всесвіт. фестивалю т-рів ляльок (Шарлевіль-Мез'єр, Франція, 2000), Міжнар. театр. фестивалю М. Булгакова (Київ, 2004), ін.

Зіграні ролі: Пан Агов («Жахливий пан Агов» Х. Мякеля), Пустельник, Омнімор («Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока), Дон Ліс («Скарб Сильвестра» А. Вагенштайна), Хазяїн вертепу («Український вертеп»), Міністр фінансів («Тінь» Є. Шварца), Воланд, Понтій Пілат («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Чепорелло, Каландріно, Танкред («О, жінка!» за Дж. Боккаччо), Наполеон («Скотарня» Дж. Оруела), Дідусь Корній («В гостях у дідуся Корнія» за К. Чуковським), Городничий («Ревізор» М. Гоголя), Лір («Король Лір» В. Шекспіра), Дуліттл («Моя чарівна леді» Б. Шоу) та ін.

Основні праці: Теорія деформації и природа искусства : монографія. Харків : Тимченко А. Н., 2009. 620 с.; Мистическая сущность играющих кукол : навч. посіб. Харків : Тимченко А. Н., 2004. 160 с.; Реалистический метод в театре кукол // *Post office. Образы часу – образы світу : [зб. наук. пр.] / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2008. Вип. 23. С. 67–68;* Традиції харківської театральної школи // *Культура України : [зб. наук. пр.] / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2008. Вип. 23. С. 177–178;* К вопросу о национализме и национальной идее в аспекте театральной культуры Харькова // *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2010. Вип. 1. С. 196–203.* До історії формування Харківської школи лялькарів / О. Ю. Рубинський // *Культура України. 2010. Вип. 29. С. 222–230.*

Лит.: Смілянська С. Любов до ляльок / С. Смілянська // *Театральний*

Харків. 1981. № 2; Вольпе Н. Почалося з Чарлі Чапліна / Н. Вольпе // *Культура і життя*. 1992. 4 лип.; Коваленко Ю. «Ежики в тумані» А. Рубинського / Ю. Коваленко // *Независимость*. 1993. 22 трав.; Хомайко Ю. Капризы Алексея Рубинського / Ю. Хомайко // *Вечерний Харьков*. 1999. 22 юн.; Рубинський О. Ю. // *Україна: регіони. Харківська область. 500 впливових осіб: інформац.-біограф. довідник. Харків, 2001. С. 441*; Анничев А. В куклы можно играть до конца жизни / А. Анничев // *Вечірній Харків*. 2002. 11 лип.; Седунова О. Главная ценность человека – в интеллигентности / О. Седунова // *Событие*. 2003. 1 янв.; Хомайко Ю. Верю в мистику играющих кукол / Ю. Хомайко // *Слобода*. 2003. 24 січ.; Русабров Є. «Смеется в каждой кукле чародей...» Є. Русабров // *ОбъективНо*. 2004. 25–31 окт.; Рубинський О. Ю. // *Хто є хто на Харківщині: видатні земляки. Київ, 2005. Вип. 2. С. 144–145*; Рубинський О. Ю. // *Вчені академії наук Вищої школи України – Академія наук вищої школи України (1992–2005)*. 2005. С. 238–239; Рубинський О. Ю. // *Академія наук вищої освіти України. XX роки*. 2012. С. 430–431.

РУДОВА Нінель Семенівна (13.01.1925, Одеса) – театрознавець, редактор телебачення. Закінч. театрознавчий ф-т Харків. театр. ін-ту (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського) у 1949 (перший випуск, кер. курсу – В. С. Морський). По закінченні навчання була запрошена викладачем на каф. історії т-ру, де читала курс історії укр. театру до 1955. Також впродовж багатьох років працювала голов. редактором Харків. студії телебачення.

Лім.: Шеремет О. Книги протоколів летучок як важливе джерело з вивчення історії становлення і розвитку української телевізійної журналістики (на прикладі архівних матеріалів Харківської

студії телебачення 50–60-х рр. XX ст.) [Електронний ресурс] / Олена Шеремет. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71099/26-Sheremet.pdf?sequence=1>.

Я. В. Партола

РУСЛАНОВА Ніна Іванівна (05.12.1945, м. Богодухів Харків. обл.) – актриса театру і кіно. Нар. артистка РФ (1998). Нагороди: Держ. премія РФ ім. братів Васильєвих (1986), Держ. премія Білорус. республіки (1988), Держ. премія України ім. Т. Шевченка (1988), Золота медаль ім. О. Довженка (1988).

Закінч. Харків. будівельне уч-ще за спец. «штукатур» (1960); навчалася у Харків. театр. ін-ті (тепер – ХНУМ ім. І. П. Котляревського) на курсі *Леся Сердюка* (1963–1965), згодом – у Вищому театр. уч-щі ім. Б. В. Щукіна в Москві (курс В. Львової та Л. Шихматова), яке закінч. у 1969. Відтоді працювала актрисою провідних москов. т-рів: впродовж 15 років – Т-ру ім. Є. Вахтангова; у 1985–1988 –Т-ру ім. В. Маяковського; грала також в Т-рі ім. Р. Сімонова. Від 1988 – актриса кіностудії ім. М. Горького.

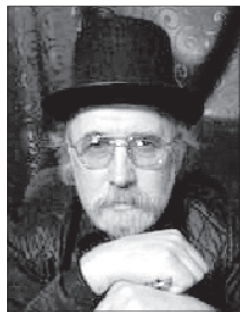
Н. Русланова – яскрава характерна та комедійна актриса. У 1967 дебютувала в картині «Короткі зустрічі» К. Муратової, з якою співпрацює багато років. Популярність актрисі принесли також ролі у фільмах «Циган» (1979, реж. О. Бланк), «Не стріляйте в білих лебедів» (1980, реж. Р. Нахапетов), «Мій друг Іван Лапшин» (1984, реж. О. Герман), «Собаке серце» (1988, реж. В. Бортко), «Хрустальов, машину!» (1998, реж. О. Герман),

«Зимова вишня» (реж. І. Масленников), «Настроювач» (2004, реж. К. Муратова) та ін. Загалом у кіно, фільмах-спектаклях і телесеріалах нею зіграно більше 160 різнопланових ролей. Озвучувала мультфільми.

Лім.: Лындина Э. М. Нина Русланова / Э. М. Лындина. М. : Киноцентр, 1990. 56 с.; Десятерик Д. Ніна Русланова: «Я вперше на екрані кажу комусь слово «мама» / Д. Десятерик // *День*. *Kyiv.ua*. 07.09.2007. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/nina-ruslanova-ya-vpershe-na-ekrani-kazhu-komus-slovo-mama>; Терещенко К. Бунтарка з Харкова – Ніна Русланова / К. Терещенко // *Слобідський край*. 2014. 7 серп.; Меньшина Е. Ніна Русланова: подкидьш на большом екране / Е. Меньшина // *Аргументы и факты*. 2015. 5 дек.

С

САДІВСЬКИЙ Леонід Вікторович (01.08.1949, м. Єнакієве, Донецька обл.) режисер драм. театру, педагог.

У 1969 закінч. Донец. уч-ще культури (кер. курсу – Горшкова С. М.). У 1977 отримав освіту режисера нар. театру в ХДІК (тепер – ХДАК), кер. курсу – Т. Б. Седих, у 1987 – ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «реж. драм. театру» (худ. кер. курсу – О. С. Барсеґян).

У 1971–1974 працював директором студ. клубу Донецького держ. ун-ту, в 1975–1977 – директором студ. клубу Харків. ін-ту механізації та електрифікації сільськ. госп.,

у 1977–1986 – худ. керівником Харків. молодіжн. т-ру «Барометр».

У 1993–1995 – голов. реж. Харків. ТЮГу. Від 2008 очолює каф. майстерності актора драм. театру ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Пройшов стажування у Санкт-Петербурзі в майстерні з режисури у Г. С. Товстоногова, з майстерності актора – у А. Й. Кацмана. Завдяки зусиллям Л. В. Садовського був створений навчальний театр «5-й поверх», де здійснюються постійні покази вистав студентів 3–5 курсів. Випускники Л. Садовського – лауреати міжнар. театр. фестивалів – В. Таганов, О. Власов, В. Бондарев, О. Куліш, В. Жукова, Д. Обедніков, А. Вансєв, О. Кривошеев, О. Олар, І. Островська та ін.

Вистави: «Валентин і Валентина» М. Рошина, «Февраль» М. Шатрова, «Жорстокі ігри» О. Арбузова, «Скарб» Д. Прістлі, «Правда, нічого крім правди» Д. Аля, «Дикий ангел» О. Коломійця, «Повість полум'яних літ» О. Довженка, «Зірки на ранковому небі» О. Галіна, «Сцени з подружнього життя» І. Бергмана, «Кіт домашній, середньої пухнастості» В. Войновича, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Людина з Ламанчі» (мюзикл) Д. Вассермана, «Пророк» В. Винниченка, «Ендшпіль» С. Беккета, «Ой, не ходи, Грицю», М. Старицького, «Цей палко закоханий» Н. Саймона. «В очікуванні короля» Ж.-Б. Мольєра, «Боїнг-Боїнг» М. Камолетті, «8 люблячих жінок» Р. Тома, «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «37 листівок» М. Макківера, «Евкус» П. Шеффера, «Остання стрічка Креппа» С. Беккета. У навчальному театрі ХНУМ «5-й Поверх»: «Влада темряви» Л. Толстого, «Оркестр» Ж. Ануя, «Сімейне торжество» Х. Джоан, «Ідіот» Ф. Достоєвського, «В ритмі бугі» Ю. Короткова, «Різдвяна історія» Т. Шев-

ченка, «Чайка» А. Чехова, «Злочин і кара» Ф. Достоевського.

Роботи на телебаченні: документ. нариси «Майстерня» (1993), «Блиск і злидні російського театру» (1990), «Містика в мистецтві» (1993), «Учитель – Р. О. Черкашин» (1991).

Лит.: Садовський Леонід Вікторович [Електрон. ресурс] // *Словopedia*. URL : <http://slovpedia.org.ua/29/53409/19993.html>; Ковальская Е. Прем'єра в Харківському театрі: «Родителям нужно звонить не по телефону, а в дверь» [Електрон. ресурс] / Е. Ковальская // *Вечерний Харьков*. 2016. 3 июля URL : <https://vecherniy.kharkov.ua/news/121427/>; Анничев А. Сначала – от сложного к простому. Затем можно наоборот [інтерв'ю з Л. Садовським] Електрон. ресурс] / А. Анничев // *Время*. URL : <http://timeua.info/post/kultura/snachala---ot-slozhnogo-k-prostomu-zatem-mozhno-naoborot-00557.html>; Васильева Н. В Харькове попытались поставить мюзикл в формате 6D [Електрон. ресурс] / Н. Васильева. // *Центр культуры и искусства*. URL : <http://www.cultura.kh.ua/ru/activities/department-of-information/khakrovevents/1351-u-harkovi-sprobuvali-postaviti-mjuzikl-v-formati-6d/>.

САФРОНОВА Ніна Володимирівна (29.10.1938, Сальці, Ленінград.,

тепер С.-Петербур. обл.) – кінознавець, педагог.

1960 закінчила Харків. держ. бібліотечний ін-т (нині ХДАК) за спец. «бібліограф-бібліотекар», згодом – Всесоюз. держ. ін-т кінематографії

(1970) за спец. «кінознавець». Працювала редактором у Харків. кінопрокаті та облкінофікації (1970–76). Закінч. аспірантуру КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого (1987).

З 1970 до 2006 – автор і ведуча Харків. обл. студії телебачення. За її ініціативи та участі у кінотеатрах міста проводились творчі вечори визначних митців, прем'єрні покази фільмів за участю членів знімальної групи.

Від 1976 – викл., згодом – ст. викл. ХДІМ. Розробила авторський курс «Авторська робота на ТБ» для студентів-театрознавців, навч. програми з дисциплін «Історія вітчизняного і світового кіномистецтва та анімації», «Основи кінорежисури». Учасник регіональних, всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Сфера наукових інтересів – витоки кіномистецтва в Україні, зокрема, у Харкові, внесок в кіномистецтво акторів «Березолю»; зв'язки між авангардом світового кіномистецтва та театр. модернізмом, «поетична хвиля» українського кіно 1960–70-х.

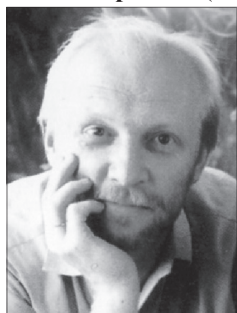
Програми на телебаченні: понад 300 програм, серед яких – «Світло далекої зірки» (середина 1990-х), «На екранах Харкова» (1973–1990), художньо-популярні нариси-портрети про видатних діячів театру і кіно, пов'язаних з Харковом – О. Довженка, О. Сердюка, Л. Бикова та ін.; програми за участю Е. Рязанова, Д. Баніоніса, Г. Віцина та ін.

Основні праці: Украинское поэтическое кино – между прошлым и будущим // *Судьба культуры – судьба человечества : Материалы международной научно-теоретической конференции*. М. : ВГИК, 1992; Сафронова Н. О. П. Довженко: «Я України син, України...» // *Кур'єр науки і муз.* 1994. № 1; І. О. Мар'яненко в кіно // *Іван Мар'яненко – видатний діяч українського театру (Матеріали наук.-теорет. конференції, присвяч. 120-річчю від дня народження І. О. Мар'яненка, та спогади його колишніх учнів)*. Харків, 1998. С. 30–38; Театральные эксперименты

С. М. Эйзенштейна (К 110-летию со дня рождения) // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти / Зб. наук. праць. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2008. Вип. 21. С. 220–227; Театр – життя и судьба // «Барс» из рода Мельпомены: Книга воспоминаний. Харьков : Майдан, 2014. С. 724.*

Літ.: Миславский В. Сафронова Нина Владимировна (29.10.1938, Сальцы, Ленинградская обл.) / В. Миславский // *Педагоги и выпускники Харьковского государственного университета искусств имени И. П. Котляревского в кинематографе : биограф. справ. Харьков, 2010. С. 46; Сафронова Н. В. [Про неї] // Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків : Вид-во ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 261–262.*

СВІНЬІН Олександр Володимирович (8.12.1962, Львів). Актор,

реж. т-ру ляльок. Засл. діяч мистецтв України (2009). Чл. НСТДУ. Лауреат Гран-Прі та володар диплома «За кращу режисуру» Міжнар. фестивалю т-рів ляльок «Подільська лялька» (2015, за виставу «Суворий іспит»).

У 1990 закінч. театр. ф-т ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор театру ляльок» (худ. кер. – О. О. Інюточкін). В 1999 отримав освіту режисера т-ру ляльок (худ. кер. – А. М. Роденко).

В 1983–1999 працював актором Вінницького обл. т-ру ляльок.

Від 1999 дотепер – голов. реж. Вінниц. акад. т-ру ляльок.

Вистави: «Вовк і троє поросят» Г. Усача, С. Єфремова, «Золотий ключик» О. Борисової, «Коза-Дерева» М. Супоніна, «Кому потрібен сніговик» В. Лісового,

«Хто розбудить сонечко?» О. Веселова, «Хоробра Іяна» О. Бородина, Д. Полянської, «Котик та Півник» Г. Усача, С. Єфремова, «Як лисичка пташкою була» О. Кузьміна, «Вирішуй сам» П. Горбанського, Л. Земелько, «Три міхи хитрощів» О. Кузьміна, «Веселий маскарад» В. Орлова, С. Когана, «Кошеня на ім'я Гав» Г. Остера.

Літ.: Коломієць Р. Золотий ключик до країни щастя / Р. Коломієць. Вінниця : Книга-Вега, 2008; Інюточкін О. Мала енциклопедія режисера театру анімації / О. Інюточкін. Х. : Колегіум, 2012.

СВІЧКАРЕНКО Лариса Дмитрівна (1946, Харків) – провідний концертмейстер каф. майстерності актора. Дипломант міжнар. конкурсів: «Кримська весна», «Синя птаха», конкурсу ім. Ерденка, «Маленький принц».

Закінчила ХМУ та ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Працює в університеті з 1977 в класі хореографії та в ХССМШ-і – як концертмейстер, «спеціаліст вищої категорії» струнно-смичкового відділу. Приймала участь у міжнар. конкурсах у Запоріжжі, Симферополі, Ялті, Бухаресті (Румунія), Белгороді (Росія).

СІДОРЕНКО Ольга Миколаївна (30.12.1952, Харків) – актриса.

Нар. артистка України (2003).

У 1974 закінчила ХДІМ ім. І. П. Котляревського (пед. – В. Ненашев, Н. Подовалова, Є. Лисенко, В. Стеценко) за спец. «актриса драм. т-ру». Від 1974 – актриса Харків. акад. драм. рос. театру ім. О. С. Пушкіна.

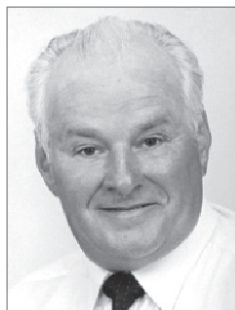

Ролі: Еліза Дулітл («Моя чарівна леді» Б. Шоу), Таня Синцова («Останне

літо» К. Симонова), Юлія Тугіна («Остання жертва» О. Островського), Ніна («Я стою біля ресторану» Е. Радзінського), Едіт Піаф («Едіт Піаф» В. Легентова), Віола («Дванадцята ніч» В. Шекспіра), Катерина Измайлова («Леді Макбет Мценського повіту» О. Лескова), Аня («Вишневий сад» А. Чехова), Олена («Діти сонця» М. Горького), Цариця Катерина II («Шут Балакирев» Г. Горіна), Єлизавета («Марія Стюарт» Ф. Шіллера), Москальова («Дядечкин сон» Ф. Достоєвського), Кароліна («Недосяжна» за С. Моемом), Жанет («Цей, палко закоханий» Н. Саймон), Елен («Смак меду» Ш. Делані), Мадлена Бежар («Кабала святош» М. Булгакова).

Лім.: Сидоренко Ольга Николаевна. Біографія. [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/w/post/304386/bio/>.

СМОЛІЙ Іван Ілліч (25.10.1938) – актор. Нар. артист України (2004). Володар Спец. диплому фестивалю-конкурсу на вищу театр. нагороду Придніпров'я «Січеславна-2012» «Лицар театру» (Честь, Достоїнство, Майстерність, 2012).

У 1964 закінч. Харків. театр. ін-т за спец. «артист драматичного театру». Від 1964 – актор Запоріж. акад. обл. укр. муз.-драм. т-ру ім. В. Г. Магара.

Ролі: Огюст Сорель («1830» за романом Стендаля «Червоне і чорне»), Ренар («Принцеса цирку» І. Кальмана), Тарас Бульба («Тарас Бульба» Л. Томи за М. Гоголем), Дмитро («Не судилось» М. Старицького), Цар Ономай («Кассандра» Лесі Українки), Раду («У неділю рано зілля копала» за О. Кобилянською), Люцій («Тіт Андронік» В. Шекспіра), Ангел («Дикий Ангел» О. Коломійця),

Мартин Боруля («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Виборний («Наталка-Полтавка» І. Котляревського), Шпак («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Капулетті («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра), Корній («Фараони» О. Коломійця), автор композиції та виконавець вистави «Україно! Україно! Оце твої діти...!» (за творами Т. Шевченка), Осип Скорик («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Кочубей («Гетьман Мазепа» Б. Лепкого).

Лім.: Трюхан Д. Через настоящее к вечному [Електрон. ресурс / інтерв'ю з І. Смолієм] Д. Трюхан // *НСЖУ Запоріжская областная организация. Блог*. URL : <https://nsju.zp.ua/blog/kultura/item/11-через-настоящее-к-вечному>.

СОЛОВЙОВА Світлана Дмитрівна (29.08.1950, ст. Підгородна Первомайського району Миколаївської обл.) – актриса. Засл. артистка України (1983).

У 1975 закінчила Харків. театр. ін-т (вickl. *О. Глаголін, В. Чистякова, Л. Тарбаринов*), відтоді працює у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка з переривом в роботі у 1993–1998, коли вона викладала акторську майстерність у Харків. школі мистецтв № 3.

Ролі: Проня («За двома зайцями» М. Старицького), Таня («Прощання у червні» О. Вампілова), Сюзон («Вісім люблячих жінок» Р. Тома), Настя («Млин щастя» за п'єсою В. Мережка «Пролетарський млин щастя»), Пистонька («Отак загинув Гуска» М. Куліша), Тереза («Хрещений батько» за романом М. Пьюзо), Регана («Король Лір» В. Шекспіра), Мотря («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Ранєвська («Вишневий сад»

А. Чехова), В'язень («Один день Івана Денисовича» за О. Солженіциним), Кобила («Дуже проста історія» М. Ладо), Іда («Дівчатник на кладовищі» А. Менцелла), Баба Прися («На початку і наприкінці часів» П. Ар'є).

Лит.: Резніков Я. Ми віримо в неї / Я. Резніков // *Український театр*. 1978. № 3. С. 19–20; Аннічев О. А лучшие роли, верим, – впереди / О. Аннічев // *Время*. 2010. 31 авг.; Седунова О. Певича грусти и восторга / О. Седунова // *Харьковские известия*. 2010. 4 окт.; Коваленко Ю. Девичник на кладбище / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2013. 15 янв.; Аннічев О. Життя на сцені // *Время*. 2015. 27 авг.

О. Л. Либо

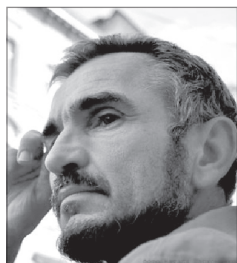
СТЕФАНОВ Олег Дмитрович (псевдоним – Олег Стефан, 28.02.1965, м. Кілія Одес. обл.) – актор, педагог. Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка (2006), лауреат міжнар. премії України ім. Й. Гірняка (2001), лауреат обл. премії в галузі театр. мистецтва ім. Б. Романицького (2007), має медаль «20 років незалежності України» (2011). Багаторазовий учасник міжнар. театр. фестивалів в Україні, Італії, Молдові, Македонії, Румунії, Польщі, Німеччині, Єгипті.

У 1989 закінчив ХДІМ ім. І. П. Котляревського, (акторський курс О. Г. Біляцького). У 1991 в рамках проекту «Слов'янський пілігрим» проходив стажування у Робочому центрі Єжи Гротовського (м. Понтедера, Італія). У 1987–1996 – актор Харків. укр. драм. т-ру ім. Т. Г. Шевченка. Від 1996 працює актором у Львівському акад. т-рі ім. Л. Курбаса. У 1995–1996 вів психофізичні тренінги у ХДІМ. У 1998–1999 викла-

дав у студії при т-рі ім. Л. Курбаса. Від 2005 викладає акторську майстерність на акторському відділенні ф-ту культури і мистецтв Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка.

Ролі: Харків. укр. драм. т-р ім. Т. Шевченка – Мокій («Мина Мазайло» М. Куліша), Голохвостов («За двома зайцями» М. Старицького), Бонаventura («Гроші» І. Карпенка-Карого), Тузенбах («Три сестри» А. Чехова), Радіон («Пригвоженні» В. Винниченка), Онек («Горбань» С. Мрожека); Львівський акад. т-р ім. Л. Курбаса – Хуса, Юда («Апокрифи» за Лесею Українкою), Трофимов («Садок вишневий» А. Чехова), Еродій, Пішек («Благодарний Еродій» за Г. Сковородою), Сократ, Павсатій («Хвала Еросу» за «Бенкетом» Платона), Марко («Марко Проклятий, або Східна легенда» за творами В. Стуса), Дон Жуан («Камінний господар» Лесі Українки), Богдан Хмельницький («Сліпої воленьки коханець» за В. Климом), Лука («Наркіс» за Г. Сковородою), Ерік Ларсен («Загадкові варіації» Е.-Е. Шміта).

Лит.: Загайкало О. Людина-театр Олег Стефан / О. Загайкало // *Дзеркало тижня. Україна*. 2016. 25 бер.; Пасічник Б. Олег Стефан прагне чути час / Б. Пасічник // *Український театр*. 2015. № 123. С. 18–21; Перехрест О. Запхати львів'ян у мішок мистецтва. У Львові готують новий театральний фестиваль під відкритим небом [Електрон. ресурс] / О. Перехрест // *ZAXID.NET*. 11.09.2016. URL : http://zaxid.net/news/showNews.do?zaphati_lvivyan_u_mishok_mistetstva&objectId=1400337; Слеш А. Один тиждень в Києві [Електрон. ресурс] / А. Слеш // *ТЕАТРЕ. Театральний портал*. 10.03.2008. URL : http://teatre.com.ua/modern/odyn_tyzhden_v_kyevi/; Спориніна Т. «Дучи до театру, людина шукає загострення свого почуття життя», – Лесь Курбас [Електрон. ресурс] / Т. Спориніна // *Версії*. 30.03.2014.

URL : <http://www.kurbas.lviv.ua/portreti/oleg-stefan/>; Куйбіда Л. Перші рішучі // *Український театр*. 2014. № 5. С. 8–9.

СТЕЦЕНКО Оксана Володимирівна (3.04.1963, Львів) – актриса театру і кіно. Засл. артистка України

(2009). Лауреат творч. премії ім. Валентини Чистякової (2005). Чл. НСТДУ.

У 1984 закінч. Сум. держ. муз. уч-ще (нині Сум. держ. уч-ще культури і мистецтв ім. Д. С. Бортнянського) за спец. «вокал».

У 1989 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актриса театру та кіно» (викл. *О. Сердюк, О. Біляцький*), у 2012 – ХДУМ за спец. «реж. т-ру драми (викл. *Л. Садовський*). Від 1987 – актриса, провідний майстер сцени Харків. акад. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка, від 2012 – режисер т-ру. З 1991 знімається у кіно.

У 2001–2004 викладала акторську майстерність у ХДАК, з 2007 викладає у ХНУМ ім. І. П. Котляревського дисципліни «Акторсько-викладацька практика», «Викладацько-педагогічна майстерність», «Майстерність актора». Поставила дипломні вистави: «Енеїда. Ми» І. Котляревського, «І буду вірною до віку» за оповіданням А. Чехова «Ведмідь», «Меса по діві» Ю. Едліса, «Чарівна чоботарка» Г. Лорки, «Станція» О. Вітра, «Три сестри» А. Чехова, «Украдене щастя» І. Франка та ін.

Ролі у театрі: Варка («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Маруся («Дай серцю волю» М. Кропивницького), Клара («Зірки на ранковому небі» О. Галіна), Ісмена («Антигона» Ж. Ануя), Онка («Горбань» С. Мрожека), Анна («Украдене щастя» І. Франка), Олена Іванівна Попова

(«22 поцілунки, 4 млості та 1 мігрень» за М. Чеховим), Гертруда («Гамлет. Сні» за В. Шекспіром), Ув'язнена («Один день Івана Денисовича» за О. Солженіциним), Жінка («Чотири з половиною» А. Жолдака за К. Гольдоні), Свиня («Дуже проста історія» М. Ладю), Мотрона Розторгуєва («Мина Мазайло» М. Куліша), Мадам Органс («Оркестр» Ж. Ануя), Ганна Андріївна («РеВІзоР. Містична комедія» М. Гоголя), Титанія («Сон літньої ночі» В. Шекспіра), Зоя Денисівна («Зойчина квартира» М. Булгакова), Актриса В («Акторська гримерна» К. Сімідзу), Мадам Карльє («Блез» К. Маньє), Баптіста Мінола («Приборкання норовливої» В. Шекспіра).

Ролі у кіно: Дівчина («Тримайся, козаче!» В. Семаніна), Маргарита Кремнева («Круїз», О. Байрак), Пані («Оплачено за здадегідь» О. Байрак).

Вистави: «Акторська Гримерна» Куніо Сімідзу, «Безіменна зірка» М. Себастьяна, «На початку і наприкінці часів» П. Ар'є, «Житейське море» І. Карпенка-Карого.

Лім.: Актриса театру та кіно Оксана Стеценко // *Екран*. 1994. № 6. 3 юня; Дрозд Н. Как жалко, что так мало королев / Н. Дрозд // *Объективно*. 2001. окт.; Петухова Л. Защищать и любить своих героев. Шрихи к портрету Оксаны Стеценко / Л. Петухова // *Что? Где? Когда?* 2003. № 10; Коваленко Ю. По той бік буття / Ю. Коваленко // *Український театр*. 2012. № 4; Анничев А. Все сыгранные ею роли не похожи одна на другую даже внешне / А. Анничев // *Время*. 2013. 3 апр.; Єфанова М. Оксана Стеценко: Театр Шевченко – энергетически моя территория / М. Єфанова // *Вечерний Харьков*. 2013. 6 апр.; Кіч Т. Таємниця акторської гримерної / Т. Кіч // *Слобідський край*. 2013. 5 трав.; Хомайко Ю. Світ трагічного відчаю / Ю. Хомайко // *Губернія*. 2015. Листоп.

О. Л. Либо

СТРУННИКОВА Майя Валеріївна (2.03.1974, Івано-Франківськ) – актриса, педагог, засл. артистка України (2013). Володар стипендії Харків. облдержадміністрації у галузі культури і мистецтв ім. Л. Курбаса (2007), лауреат творчої премії ім. В. Чистякової (2011), лауреат

гранд-премії Харків. облдержадміністрації у галузі культури і мистецтв (2013). Чл. НСТДУ (1999).

У 1995 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського, спец. «Актор драм. т-ру і кіно» (викладач *І. О. Борис*). З 1994 працює у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка, а також грає провідні ролі у виставах недержавних проф. театр. колективів: Харків. Відкритому т-рі, т-рі «Ланжерон». Від 2013 викладає майстерність актора у ХДАК.

Ролі: Рина («Мина Мазайло» М. Куліша), Присінка («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Мег («Примадонни» К. Людвіга), Ірина, Анна, Наталя Степанівна («Три сестри», «Вишневий сад», «22 поцілунки, 4 млості і 1 мігрень» А. Чехова), Клея («Езоп» Фігерейду), Оляна («Кохання в стилі Барокко» Я. Стельмаха), Мадам Карльє («Блез» К. Маньє), Мадемуазель Куку («Безіменна зірка» М. Себастьяна), Інна Василівна («Закон, або любов панни Інни» В. Винниченка), Сюзанна Делісіас («Оркестр» Ж. Ануя), В'язень «Один день Івана Денисовича» за О. Солженіциним, Беатріче («Гольдоні. Венеція» А. Жолдака за К. Гольдоні), Корова («Дуже проста історія» М. Ладю), Марія Антонівна («Ревізор» М. Гоголя), Лізі («Продавець дощу» Р. Неш), Марія («Повернення» В. Набокова), Беттіна («Спокуса по-італійськи» Е. де Філіппо),

Морін («Королева краси» М. Макдонаха), Актриса С. («Акторська гримерна» К. Сімідзу), Слава («На початку і наприкінці часів» П. Ар'є).

Лит.: Коробов Д. У времени в плену / Д. Коробов // *Событие*. 1996. 23 мар.; Филиппенко Л. Магия «золотого века» русской духовности // *Время*. 1996. 30 мар.; Рожков Г. Ирландская «королева красоты» по-харьковски / Г. Рожков // *Харьковские известия*. 2012. 10 нояб.; Логвіненко Л. Шостий замах на Винниченка виявився вдалим / Л. Логвіненко // *Слобідський край*. 2006. 26 груд.; Трубаєв С. Майя Струнникова / С. Трубаєв // *Событие*. 2005. 22–28 дек.; Коваленко Ю. Актриса, звучащая как струна / Ю. Коваленко // *Харьковские известия*. 2012. 13 нояб.; Янкевич С. Женица на грани безысходности и сумасшествия / С. Янкевич // *Время*. 2014. 22 мая.

О. Л. Либо

СУВІРОВА Наталя Геннадіївна (14.06.1945, Харків) – театрознавець, педагог.

1961–1966 навчалася у Белгородському муз. уч-щі, у 1975–1980 – у ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавство». Закінч. аспірантуру Держ. ін-ту театр. мистецтва (Москва).

Від 1980–96 викладач каф. історії театру ХДІМ. Читала курси «Історія російського театру», «Історія театру СНД», «Історія Східноєвропейського театру». Від 1996 проживає у Німеччині.

Основні праці: 200 вистав художника Щеглова // *Соціалістична Харківщина*. 1978. 28 жовт.; Театр: шлях до значного характеру // *Пранор*. 1985. № 2. С. 150–157; Проблеми культурного відродження і сучасний український театр // *Українська культура: історія і сучасність: матеріали другої наук.-теорет. конф. проф.-викл. складу та студ.* / ХДІК. Харків, 1991.

С. 46–47; Жанр комедии в контексте развития украинского театра XX века // *Комическое в мировом литературном процессе XX века : (Художественная практика и проблемы научного осмысления) : Тезисы докл. и сообщ. межгос. науч. конф. (8–10 окт. 1992 г.) / Харьков. гос. ун-т. Харьков, 1992. С. 187–188; Современный украинский театр: возрождение экспериментального поиска // *Дух и космос: культура и наука на пути к нетрадиционному миропониманию : тезисы докл. и выступл. междисциплинар. симп., Харьков, 28–30 сент. 1992 г. Харьков, 1992. С. 28; Классика на современной украинской сцене: культурологические аспекты проблемы // *Вестник Харьковского государственного университета. 1993. № 379 : Концепция целостности. Проблема духовности в культуре и науке. С. 95–100; Театральні традиції Харкова і сучасність // *Всеукраїнська науково-методична конференція «Шляхи розвитку мистецтва та культури Слобожанщини: проблеми історії, теорії і практики», 22–24 листоп. 1993 р. : тези доп. Харків, 1993. С. 46–47; Философские драмы Вольтера в контексте развития славянской театральной культуры // *Литературное и философское наследие Вольтера и современность : Докл. и тез. междунар. науч. конф., посвящ. 300-летию со дня рождения выдающ. французского просветителя, писателя и философа, 26–29 окт. 1994 г. Харьков, 1994. С. 75–78.*****

Я. В. Партола

СУХАРЄВА Валентина Михайлівна (5.10.1923, Харків) – актриса, педагог. Засл. артистка УРСР (1969), доц. (1977). Медаль «Партизан» (1944), Перший орден «Знак пошани» (1949), орден Вітчизняної війни II ступеня (1986).

1943–1947 навчалася на акторському ф-ті Харків. театр. ін-ту (майстерня І. Марьяненко). По закінченні

у 1947 почала шлях актриси в Молдав. держ. рос. драм. т-рі (до 1969, Кишинів.). Далі працювала актрисою в Крим. обл. рос. драм. т-рі ім. М. Горького (Сімферополь) і Магнітогор. драм. т-рі ім. О. С. Пушкіна. З 1953 гра-ла на сцені Харків. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна. Її партнерами по сцені були Н. Тамарова, О. Воронович, І. Любич, Б. Березовський, П. Антонов, Ю. Жбаков. Залишивши сцену, В. Сухарева майже 25 років займалася пед. діяльністю. Була викл. каф. майстерності актора ХДІМ ім. І. П. Котляревського і каф. режисури ХДІК (тепер – ХДАК). Також працювала на каф. естетики ХПІ (тепер – НТУ ХПІ). Багато років була худ. керівником «Народного студентського театру» ХПІ.

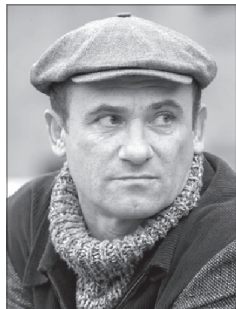
Ролі: Марсела («Собака на сіні» Лопе де Вега), Поліна («Мачеха» О. Бальзака), Беатріче («Багато галасу з нічого» В. Шекспіра), Жанна Барб'є («Інтервенція» Д. Славіна), Ліда Петрусова («Така любов» Когоута), Марія Стюарт (однойменна п'єса Ф. Шиллера), Олена («Мишчане» М. Горького), Гелена («Варшавська мелодія» Л. Зоріна), Ольга («Три сестри» А. Чехова) та ін.

Лім.: Воспоминания о театре «Поли-техник» [Електронний ресурс] // *Дворец студентов НТУ «ХПИ» : URL : <http://ds-khpi.org.ua/kollektivy/207-teatr-politekhnik/istoki/142-vozp>.*

Т

ТАГАНОВ Віталій Олександрович (3.04.1970) – актор. Засл. артист України.

В 1992 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор драм. т-ру і кіно» (викл. – *Л. Садовський, М. Тягниєнко, Л. Шульга*), в 2010 – як реж. драм. т-ру (викл. – *А. Літко, Л. Садовський*).

У 1992–2005 – актор Чернігів. акад. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка. Від 2005 – актор Севастопол. акад. рос. драм. т-ру.

Ролі в театрі: Ернандо («Хитромудра закохана» Лопе де Веги), Блез («Одруження по-французьки» К. Маньє), Джильберт («Марія Тюдор» В. Гюго), Лізандр («Сон літньої ночі» В. Шекспіра), Тузенбах («Три сестри» А. Чехова), Мойша («О'кей, Мойша!» Шолом-Алейхема); Тенор («Таланти і шанувальники» О. Островського), Жвакін («Одруження» М. Гоголя), Голохвастов («За двома зайцями» М. Старицького), Сганарель («Дон Жуан» Ж.-Б. Мольєра та ін.), Князь Ваню Пантішвілі («Ханума» А. Цагарелі), Подсекальников («Самогубця» М. Ердмана), Адмірал Гораціо Нельсон («Емма та адмірал» М. Рогожина), Олексій Каренін («Анна Кареніна» за Л. Толстим).

Ролі в кіно: Анічков («Золото Кольд-жата», 2007), Льончик («Танок горностає», 2008), «Гусь» («Хазяйка тайги», 2012), Віталій («Кохання на мільйон», 2013), Микола Пірогов («Нульова мірова» (2017), Зарубін («Один проти всіх», 2017) та ін.

Літ.: Сачивец Г. Віталій Таганов: «Театр – это пытка искусством!» Г. Сачивец // *Слово Черниговщины. 2011. № 7*; Сидорова В. Артист Віталій Таганов інтегрувався в НАТО [Електрон. ресурс] / В. Сидорова // *Портал Чернигова. Gorod.cn.ua: URL : <http://www.gorod.cn.ua/news/lyudjam-o-lyudjah/6787-artist-vitalii-taganov-integririvalja-v-nato.html>*.

ТИТОВА (Скащук) Тетяна Вікторіна (3.09.1960, Харків) – актриса, засл. артистка України (2003).

У 1981 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актриса драм. т-ру» (педагоги – *Є. Бондаренко, О. Глаголін, Р. Колосова, В. Мащенко*). Від 1980 – актриса Харків. держ. акад. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Ролі: Джульєтта («Ромео і Джульєтта В. Шекспіра»), Хитромудра закохана (за одноіменною п'єсою Лопе де Вега), Трактирниця (за однойменною п'єсою К. Гольдоні), Анна Болейн («Королівські ігри» Г. Горіна), Марія Стюарт (за однойменною п'єсою Ф. Шиллера) та ін.

Літ.: Тетяна Титова (III). Біографія [Електрон. ресурс] // *Кино-Театр.ру. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/post/304472/bio/>*.

ТКАЧЕНКО В'ячеслав Тимофійович (22.05.1940, Харків) – актор. Засл. артист України (1982).

Закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «актор драм. т-ру» (1965, педагоги – *Д. Антонович, О. Сердюк*).

Від 1965 – актор Харків. акад. драм. рос. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

Ролі: Максим («Темп-1929» М. Погодіна), Яша («Вишневий сад» А. Чехова), Ендрю Егьючик, Дональдбайн («Дванадця-

та ніч», «Макбет» В. Шекспіра), Сеня, Очкарик («Характери», «А ранком вони прокинулися» за В. Шукшиним), Чепорелло («Декамерон» за Дж. Боккаччо), Паравічіні («Мишоловка» А. Крісті), Брат Вірність («Кабала

святош» М. Булгакова), Біл («Клінічний випадок» Р. Куні), Саша («Я стою біля ресторану» Е. Радзинського), Очкарик («Мое кохання на 3-у курсі» М. Шатрова).

ТОМЧУК Тамара Миколаївна (24.06.1944, с. Пугілівка Дніпропетров. обл.) – оперна та концертна співачка, викладач. Засл. артистка України (1996). Дипломант Конкурсу камерних виконавців (Київ, 1983).

У 1969 закінч. ф-тет культ.-освітньої роботи ХДІК (тепер – ХДАК) за спец. «кер. хорового колективу». В 1973 закінч. ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «сольний спів» (кл. проф. *Т. Я. Веске*).

З 1973 по 2004 працювала в Харків. обл. філармонії, за сумісництвом викладала сольний спів на каф. хор. диригування ХДІМ. Від 2000 – доцент каф. хор. диригування, від 2004 кафедра стає основним місцем роботи. У 1991–2008 – ілюстратор на каф. концертмейстер. майстерності. Від 2012 – доц. кафедри сцен. мови ХНУМ.

Давала концерти у Харків. філармонії, зокрема, в лекторії, з ансамблем нар. інструментів «Коробейники», з симф. оркестром філармонії, сольні концерти у супроводі фортепіано, органу. Протягом двадцяти років співпрацювала з Камерним хором

Харків. філармонії. Гастролювала містами України, а також – в Латвії (Рига, Юрмала, 1986), Грузії (Тбілісі), Аджарії (1988), Молдавії (1985). З нар. капелою заводу ХТЗ (кер. – проф. В. І. Ірха) була з гастролями в Німеччині (м. Нюрнберг – 1992, м. Марбург – 1996).

Співала в операх: «Розумниця» К. Орфа, «Граф Нулін» О. Ніколаєва, «Любовь Яровая» В. Енке, «Ай да Балда!» Б. Кравченка, «Алеко» С. Рахманінова, оперети «Вольний вітер» І. Дунаєвського.

Концертні програми: «Т. Шевченко в музиці», «Музика кохання», «Кальман... Кальман... Кальман», «У світі І. Штрауса»; концерти-монографії: П. Чайковський, С. Рахманінов, Л. Бетховен, В. Моцарт, Ш. Гуно, І. Дунаєвський та ін.

Репертуар з хором та орк.: «Галлія» Ш. Гуно, Меса № 2 Соль-мажор Ф. Шуберта, «Коронаційна меса» та «Реквієм» В. Моцарта, «Реквієм» Брамса, укр., рос. пісні.

Сольні програми: «Добрий вечір тобі, пане господарю», «Ця божественна земна музика», «Песнь моя летит с мольбою».

ТУРІЯНСЬКА (Смолій) Оксана Іванівна (2.02.1966, Запоріжжя) – актриса, нар. артистка України (2012). Лауреат першої премії фестивалю «Надія Січеславни» (1996), дипломант конкурсу читців фестивалю «Лесина осінь» (1997), лауреат ІV міжнародного фестивалю «Добрий театр» (1998).

У 1988 закінчила ХДІМ ім. І. П. Котляревського, спец. – «актриса драм. т-ру і кіно». З того ж року – акторка Запорізького обл. укр. муз.-драм. театру ім. В. Г. Магара.

Ролі: Офелія («Гамлет» В. Шекспіра), Марта-Ізабелла («Дерева помирають стоячи» А. Касони), Анна («Украдене щастя» І. Франка), Ніна («Маскарад» М. Лермонтова), Сюзон («Вісім люблячих жінок» Р. Тома), Мотря («Сто тисяч» І. Карпенка-Карого), Варя («Діти Арбату» А. Рибаківа), Адела («Дім Бернарди Альби» Г. Лорки), Оксана («Ніч, чарівна ніч...» за М. Гоголем), Килина («Мамай» К. Карпенка), Уляна («Фараони» О. Коломійця), Анна («Анна Кареніна» за романом Л. Толстого), Джулія («Театр» («Два життя Джулії Ламберт» за романом С. Моема), Агафія Тихонівна («Одруження» М. Гоголя), Аніта («Далі тиша» В. Дельмар), Емма Гамільтон («Леді Гамільтон» М. Рогожина), Мотря («Гетьман Мазепа» Б. Лепкого) та ін. Знялась у фільмі В. Мазура «Операція Контракт» (1995, «Укртелефільм»).

Лит.: П'ятдесят кохань Оксани Туріянської // *Запорізька правда*. 2016. 16 лют.; Рогожин М. «Анна Кареніна» – одна із знакових новинок сезону / М. Рогожин // *День*, 2011. 26 трав.

ТЯГНІЄНКО Михайло Іванович (9.12.1936, с. Мрин Чернігів. обл.) – актор, педагог. Засл. артист України. Член НСТДУ. Лауреат премії «Наш родовід» (2016).

У 1961 закінчив Харків. театр. ін-т (майстерня *І. Мар'яненка*, педагоги з майстерності актора – *О. Глаголін*, *Т. Ольховський*). Від 1961 – актор Харків. академ. рос. драм. т-ру ім. О. С. Пушкіна.

У 1982–2016 працював на каф. майстерності актора, з 2017 – доц. кафедри майстерності актора та режисури т-ру анімації.

Серед учнів – *В. Таганов*, *М. Боровська*, *С. Бабкін*, *І. Ключник*, *Т. Міхіна*, *О. Нікітін*, *Д. Петров*, *В. Швець* та ін.

Ролі: Дід Щукар («Піднята цілина» М. Шолохова), Голуб («Дивний лікар»

А. Софронова, Шпріх («Маскарад» М. Лермонтова), Фірс («Вишневий сад» А. Чехова), Антонов («Останнє літо» К. Симонова), Малькольм («Макбет» В. Шекспіра), Рязанцев («Характери» В. Шукшина), Бегемот («Майстер і Маргарита» М. Булгакова), Юсов («Прибуткове місце» О. Островського), Тато («Тато у павутинні» Р. Куні).

Ролі у кіно: Каландін («Березова гілка»), Дубовець («Чорний капітан»), Щеглов («Не пройде і року...»).

Вистави: «Чайка» А. Чехова, «На перші гулі» С. Васильченка, «Підступність та кохання Ф. Шіллера», «По ревізії» М. Кропивницького, «Останній строк» М. Распутіна, «Скляний звіринець» Т. Уільямса та ін.

Лит.: Анничев А. Телеграмма из Харькова / А. Анничев // *Время*. 2016. 7 дек.

Ф

ФАТЄЄВА Наталя Миколаївна (23.12.1934, Харків) – актриса театру і кіно. Нар. артистка РРФСР (1980). Кавалер Ордена Пошани (1999). Лауреат Національної кінематографічної премії «Ніка» (2013).

У 1952–1954 навчалася на акторському ф-ті Харків. театр. ін-ту (майстерня *О. Сердюка*).

У 1956 працювала диктором Харків. телестудії. У 1958 закінч. акторський ф-т Всесоюз. держ. ін-ту кінематографії (майстерня С. Герасимова, Т. Макарової).

У 1959–1961 працювала актрисою Москов. драм. т-ру ім. М. Єрмолової. В театрі зіграла ролі у виставах «Двоє

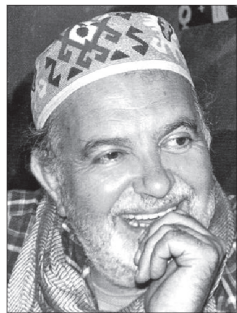

впертих» за Н. Хікметом, «Три товариші» за Е. М. Ремарком. Від 1961 працювала актрисою в Т-рі-студії кіноактора, в якому, зокрема, зіграла мадам де Реналь у виставі «Червоне і чорне, за романом Стендаля (реж. С. Герасімов). У 2003–2004 працювала в Незалежному театр. проекті на сцені Театр. центру. Зіграла у виставі «Любов до англійської м'яти» за творами М. Дюрас.

У кіно дебютувала в 1956. Зіграла близько 80 різнопланових кіноролей, зокрема, у фільмах: «Є такий хлопець» (1956, реж. В. Івченко), «Капітан “Старої черепахи”» (1956, реж. В. Воронін), «День Ангела» (1968, реж. С. Говорухін), «Доля барабанщика» (1976, реж. О. Ігішев), в телесеріалі «Місце зустрічі змінити не можна» (1979, реж. С. Говорухін), «Люди і дельфіни» (1983, т/ф, реж. В. Хмельницький). Велику популярність здобула, знявшись у головній ролі в комедії «Три плюс два» (1963, реж. Г. Оганесян).

Лит.: Актеры советского кино. Вип. 3-й. М., 1967. С. 212–223; Кино: Энциклопедический словарь. М., 1987. С. 443; Всемирный биографический Энциклопедический словарь. М., 1998. С. 785; Раззаков Ф. Досье на звезд. 1934–1961. М., 1998. С. 640–651; Кинословарь. Т. 3. СПб., 2001. С. 277–278.

ФЕДОРІШИН Ярослав Васильович (05.07.1955, за ін. даними

25.06.1955, с. Хвойне, Хабаров. край, РФ). Актор театру ляльок, режисер драм. т-ру. Засл. діяч мистецтв України (2009). Дружина – Алла Федоришин, засл. артистка України, провідний майстер сцени, режисер.

У 1979 закінч. театр. ф-т Харків. ін-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського за спец. «актор театру ляльок» (худ. кер. курсу – засл. артист РРФСР В. І. Цветков).

У 1990 закінч. реж. ф-т Москов. держ. ін-ту театр. мистецтва (худ. кер. курсу А. Ефрос). У 1991 навчався в Варшавській кіношколі у Кшиштофа Зануссі.

У 1976–1990 працював актором Львів. т-ру юного глядача.

У 1990 заснував Львів. акад. духовний т-р «Воскресіння», є його беззмінним худ. кер. та режисером. Організатор і дир. театр. фестивалю «Золотий лев». Т-р виїжджав на гастролі до Польщі, Ірану, Кореї, Тайвані та ін. країн.

У 2002 викладав у Львів. нац. ун-ті ім. І. Франка, був худ. керівником акторського курсу.

Вистави: «Благовіщення Діви Марії», «Джерело сліпих», «Три сестри», «Сарана», «Провінційні анекдоти», «Ар'єр», «Він, вона, вікно, покійник», «Початок жаху» В. Шевчука та ін.

Лит.: Федоришин Ярослав Васильович [Електрон. ресурс] // *Словopedia*. URL : <http://slovopedia.org.ua/29/53412/22756.htm>; Федоришин Ярослав В. Біографія. [Електрон. ресурс] // *Кино-Teamp.ru*. URL : <http://www.kino-teatr.ru/teatr/activist/m/462012/bio/>; Холодна В. Ярослав Федоришин: «Нема культури – нема й держави» [Електрон. ресурс] / В. Холодна // *Високий замок*. 30.06.2014. URL : <http://wz.lviv.ua/interview/127610-yaroslav-fedoryshyn-nema-kultury-nema-i-derzhavy>.

ФЕСЕНКО Світлана Яківна (23.01.1948, Полтава). Актриса т-ру ляльок. Доц. (1998). Чл. СТДУ (1975). Чл. УНІМА України (2012).

У 1972 закінч. ф-т т-ру ляльок Ленінград. держ. ін-ту т-ру, музики та кінематографії за спеціальністю

«актриса т-ру ляльок» (нині Рос. держ. ін-т сцен. мистецтв, худ. кер. курсу – засл. артист РФ Головка Л. О.).

У 1964–1967 працювала актрисою в Кіровоград. т-рі ляльок, в 1967–1968 – актрисою

Полтав. т-ру ляльок, в 1972–1975 – Мурман. т-ру ляльок.

З 1975 до 1998 – актриса Харків. держ. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (зараз Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва). З 1998 дотепер – реж.-репетитор Харків. акад. т-ру ляльок ім. В. А. Афанасьєва. З 1997 по теперішній час викладає в ХНУМ ім. І. П. Котляревського на каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації. Брала участь у Міжнар. фестивалі лялькарських шкіл (Білосток, Польща, 2006, 2014), Міжнар. фестивалі т-рів ляльок «Золотий Телесик» (Львів, 2009, 2011).

Ролі: Гном («Білосніжка та гноми»), Мачуха («Морозко»), Кицька («Кицкін дім»), Аліса («Аліса в країні див»), Семплеярова («Майстер та Маргарита»), Абатиса («Декамерон»), зіграла також у виставах «Заздрісний котик» Ю. Бобошко, «Таємничий гіпопотам» В. Ліфшиць, І. Кічанова, «Слоненятко» Р. Кіплінга.

Основні праці: Особливості створення образу в театрі ляльок // *Театральна освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку / Матеріали наук.-практич. конференції. Академія Мистецтв України, 1999; Основні труднощі першого етапу навчання акторів кафедри театру ляльок // Актуальні проблеми музичного і театального мистецтва: мистецтвознавство, педагогіка та виконавство. Матеріали міжвуз. наук.-метод. конференції проф.-викладац. складу / Харків. держ. ін-т мистецтв імені І. П. Котля-*

ревського, 2000; Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок : посібник. Харків. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, каф. майстерності актора та режисури театру анімації, Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, каф. театрознавства та акторської майстерності, 2009; Судьбоносный человек // Е. Т. Русабров «Творческое наследие (исследования, критические статьи, методические работы, пьесы, выступления, письма). Воспоминания современников, 2013.

Лит.: Прево М. Актриса и педагог с большой буквы [Електрон. ресурс] / М. Прево // *Известия. 2013. 13 февраля. URL : <http://izvestia.kharkov.ua/on-line/18/1131361.html>*; Коваленко Ю. Везение и талант Светланы Фесенко [Електрон. ресурс] / Ю. Коваленко // *Харьковский государственный академический театр кукол им. В. А. Афанасьева. URL : http://puppet.kharkov.ua/o-lyudyah/Fesenko_Svetlana.html*.

X

ХОРУЇЖИЙ Володимир Петрович (06.09.1951, Ворошиловград, нині Луганськ) – актор, провідний майстер сцени, реж. і театральний педагог. Народний артист України (2011).

Після закінчення реж. відділення Луган. культ.-просвіт. уч-ща (1973) прийшов актором до Луган. т-ру ляльок. У 1975 вступив до ХДІМ ім. І. П. Котляревського одразу на 2 курс за спец. «актор театру ляльок» (майстерня засл. артистки України О. Смирної). В роки навчання грав у Харків. акад.

т-рі ляльок ім. В. Афанасьєва. У 1978 приїздить до Сум, до створеного у 1975 р. Сумського обл. т-ру ляльок. Після 1981, коли Сум. т-р ляльок реорганізували у Т-р для дітей та юнацтва із двома трупамі (драматичною та ляльковою), почав також виконувати ролі драматичного плану.

У 2001–2004 викладав акторську майстерність і сцен. мову у Школі мистецтв при НВК № 29 м. Суми, у 2006–2008 виховував юних акторів дитячого муз. т-ра «Дзвіночок» у Сум. Палаці дітей та юнацтва.

Ролі: у Луганському академічному театрі ляльок: Балда – «Казка про Попа та його робітника Балду» за О. Пушкіним, Мартін Кабат – «Чортів Млин» І. Штока за Я. Дрдою; у Харківському академічному театрі ляльок ім. В. Афанасьєва: Кентавр – «Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дьярфаша, Арей – «Чарівна Галатея» Б. Гадора, С. Дьярфаша; у Сумському театрі для дітей та юнацтва: лялькові вистави – Леший – «Чарівний фургон» В. Орлова, Цар – «Два майстри» Ю. Єлісєєва, Цар, Кошій Безсмертний, Кінь – «Царівна-Жаба» Н. Гернет, Вовк – «Золоте курча» В. Орлова, Геракл – «Був собі Геракл» М. Бартенева, Богослов Халява, Вій – «Вій» за М. Гоголем, драматичні ролі – Мачуха – «Попелюшка» Є. Шварца, Карлсон – «Карсон, який живе на даху» Г. Богомолова, Портос – «Три мушкетери» Ю. Ряшенцева, М. Дунаєвського, Бодрікур – «Жайворонок» Ж. Ануя, Батько – «У пошуках радості» В. Розова, Пантера Браун – «Тригрошова опера» Б. Брехта, Франсуа Пінйон – «Контракт» Ф. Вебера, Герасим Калитка – «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого, Пан Опецьковський – «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, Скапен – «Вітвічки Скапена» Ж.-Б. Мольєра, Архонт Клеон – «Забути Герострата» Г. Горіна, Кінь – «Дуже проста історія» М. Ладо.

Лім.: Гагіна О. Слушаю. Хорунжий / [Електронний ресурс] / О. Гагіна // *Ваш шанс*. URL : <http://www.shans.com.ua/?m=nr&in=340&ir=383>; Кудлай Э. Ирония судьбы Владимира Хорунжего [Електронний ресурс] / Э. Кудлай // *Донкор онлайн*. 2012. 19 лют. URL : <http://www.dancor.sumy.ua/articles/leisure/74470>; Нянькин В. Спецпроект «Люди в городе»: Владимир Хорунжий / [Електронний ресурс] / В. Нянькин // *Наши Суми* URL : <http://nashisumy.com.ua/zhurnal/lyudi-v-gorode/vladimir-horunzhiiy.html>; Орлова В. «Вождь краснокожих» – дубль 2 / [Електронний ресурс] / В. Орлова // *Донкор онлайн*. 2006. 11 квіт. URL : <http://www.dancor.sumy.ua/articles/leisure/33893>.

Щ

ЦІМБАЛ Наталія Миколаївна (27.03.1971, Луганськ) – актриса, викладач. Має нагороди за найкращу жіночу роль на фестивалях «Боспорські агони» (м. Керч, 2000), «Перлини сезону» (м. Київ, 1997), лауреат премії видавництва «Смолоскип» (м. Київ, 1995).

У 1990–1994 навчалася у ХДІМ ім. І. П. Котляревського, курс *Р. Т. Ковальової* (каф. т-ру ляльок). У 2000–2003 – здобувач наук. ступеня при аспірантурі Київ. держ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

З 1993 – актриса т-ру «Арабески» (худож. кер. – С. Олешко), є однією з його засновників. У 1994 – актриса

т-ру-лабораторії «Nascentes» (худож. кер. – М. Шкарабан, Київ), з 1995 – наук. співробітник Харків. літ. музею. Від 2002 – викл. укр. сцен. мови театр. ф-ту ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Учасник численних міжнар. театр. фестивалей в Україні та за її межами, гастрольного турне по США, Канаді, Європі, Білорусі та Україні, міжнар. театр. проєктів: «Чорнобиль™» (Познань, 2006), «Бляха-муха» за творами І. Віткаци (Харків–Варшава, 2011), «Апорія 43/47» (Люблін, 2012). Виступила режисером-постановником вистави «Покоївки» Ж. Жене із засудженими Качанівської жіночої виправної колонії № 54 (Харків).

Від 1993 до сьогодні як актриса бере участь у **постановках і проєктах т-ру «Арабески»: «Шлях до загірної комуни»** (за творами М. Хвильового), «Кращого сонця ніде нема» (за творами В. Симоненка), «Байки Харківські» (за творами Г. Сковороди), «Енеїда» (за І. Котляревським), «Улюблені вірші» (за І. Малковичем), «Маленька п'єса про зраду» (за О. Ірванцем), «Веселого Різдва, Ісусе» (за С. Жаданом), «Критичні дні» (за Д. Селінджером), «Тупташка-невдашка», «ЧОРНОБИЛЬ™» – документ. спектакль, «РАДІО ШАНСОН: вісім історій про Юру Зойфера» (за С. Жаданом), «Червоний Елвіс» (за – С. Жаданом), «Декалог: локальна світова війна», документальний спектакль, «Треба жити – не можна вмирати... або листи з Харкова».

Основні праці: Театр чи ритуал? (Рефлексії на тему функціонування сценічної мови) // *Традиція і сучасне в українській культурі: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конференції, присвяч. 125-річчю Гната Хоткевича. Харків : НТУ «ХП», 2002. С. 54–56; Експлікація слова в східноєвропейському експериментальному театрі 1910–20-х рр.: основні тенденції // *Вісник Львівського**

*університету. Серія «Мистецтвознавство». 2002. Вип. 2. Львів, 2002. С. 34–43; Функціонування сценічної мови в «ритуальному» театрі ХХ ст. // Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві: матеріали міжнар. наук. конф. / Під ред. проф. В. М. Шейка, проф. М. В. Дяченка, проф. Н. М. Кушнарєнко. Х. : ХДАК, 2003. С. 102–104; Пошуки нових форм у викладанні сценічної мови // *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : Матеріали наук. конф. молодих учених, 16–18 квіт. 2003 р. / Харків. держ. акад. культури ; Відп. ред. І. В. Щербіна. Х. : ХДАК, 2003. С. 116–117; Функції сценічної мови у ритуальному театрі // *Традиція і національно-культурний поступ : зб. наук. праць. Укладачі П. Г. Черемський, О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХП», 2005. С. 248–253; Музичний аспект функціонування сценічного слова в східноєвропейському експериментальному театрі початку ХХ століття // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії у практиці освіти : зб. наук. праць. Вип. 19. Харків, 2007. С. 236–246; Сценічна мова : програма для вищих навч. закладів культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації (спеціальність 6.020201 «Театральне мистецтво», спеціалізація «Акторське мистецтво театру ляльок») / уклад. Н. Цимбал ; рец. Л. П. Попов, О. О. Інюточкін. Х. : ХНУМ, 2011; Раритетні експонати Харківського літературного музею до ювілею Леся Курбаса // *Леся Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнар. наук. конф. : до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса, 14–15 берез. 2012 р. Х., 2012. С. 196–201; Чотири листи Леся Курбаса до драматурга Івана Дніпровського. Вступна замітка, підготування до друку та коментарі Н. Цимбал // *Життя і творчість Леся Курбаса / [упоряд., наук. ред. Богдан Козак]. Львів ; Київ ; Харків : Літопис, 2012. С. 521–528; Груповий тренінг для виховання навичок******

дихання, ансамблевого звучання та голосоутворення / Методична розробка до практичних занять із дисципліни «Сценічна мова» / уклад. Н. М. Цимбал ; Рецензенти Т. Л. Грінюк, О. І. Галонська. Х. ХНУМ, 2014. 24 с.

Лит.: Нечипоренко О. В. Харькове поставили документальний спектакль [Електрон. ресурс] / О. Нечипоренко // *АТН. Досуг. Харьков*. URL : <https://atn.ua/dosug/v-harkove-postavili-dokumentalnyy-spektakl>.

Ч

ЧЕЧИК Валентина Вікторівна
(12.07.1969, Суми) – театрознавець,

мистецтвознавець. Канд. мистецтвознавства (2006, тема дис. «Театрально-декораційне мистецтво Харькова: авангардні пошуки 1910–1920-х років»). Доц. (2012).

У 2000 закінч. ХНУМ ім. І. П. Котляревського за фахом «театрознавець» (кер. курсу – *Є. Т. Русабров*). 2001–2005 навчалась в аспірантурі ХДАДМ.

Від 2005 викладає у ХДАДМ курси «Історія зарубіжного мистецтва», «Історія російського мистецтва», «Історія світового театру і сценографії», «Наукові дослідження» та ін.), є наук. керівником студ. і аспірант. дослідницьких робіт. Розробляє методичні рекомендації до навч. дисциплін, що викладає.

Має низку наук. публікацій у фах. виданнях України (Харків, Київ, Львів, Одеса), міжнар. виданнях

(Москва, Прага, Нью-Йорк). Коло мистецтвознавчої проблематики – образотворчий та театр. авангард, театр.-декор. мистецтво України, історія світової сценографії, українська художня критика.

2007–2008 викладала на каф. театрознавства ХНУМ «Історію театру Західної Європи та США», «Основи театр.-декорац. мистецтва». Неодноразово була головою ДЕК із захисту диплом. робіт театрознавців, постійно виступає як зовнішній рецензент магістер. дипломів.

Основні праці: У пошуках «декоративного стилю»: Харківські кубофутуристи «Союза семи» // *Матеріали VI конгресу Міжнародної асоціації українців: Мистецтвознавство / упоряд. і відпов. ред. Г. Скрипник. Київ, 2005. Кн. 2. С. 334–343*; Борис Глаголин и художники «Союза семи» (1916–1919) // *Авангард и театр 1910–1920-х годов. Москва : Наука, 2008. С. 39–107*; Дмитро Антонович і Василь Хмурий: шляхи й перипетії українського театрознавства // *Dmytro Antonovych a ukrajnska umenoveda. Praha, 2009. С. 87–96*; У співавторстві з Павловою Т.: Борис Косарев: 1920-ті роки: Від малярства до теа-кіно-фото : монографія. К. : Родовід. 2009. 288 с.; *The Theater of Borys Kosarev; Borys Kosarev's chronicle // Boris Kosarev : Modernist Kharkiv 1915–1931. Н.-Й. : Український музей. К. : Родовід, 2011. С. 46–61, 14–21*; Театральна практика одеських «незалежних» : (до історії театрально-декораційного мистецтва України 1910-х років) // *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / Львівська нац. акад. мистецтв ; упоряд. Р. М. Яців ; наук. ред. С. Павлюк ; НАН України, Ін-т народознавства. Львів, 2012. Ч. 2. С. 293–305*; Чечик В. Про Вадима Меллера, німецьке мистецтво й театральний авангард //

Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнар. наук. конф. до 125-річчя від дня народж. Леся Курбаса, 14–15 берез. 2012 р. / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін. [та ін.]. Харків : [б. в.], 2012. С. 154–162; Сценографія авангарда. Україна // *Енциклопедія руського авангарда в 3-х томах / Составители В. И. Ракитин, А. Д. Сабрабянов. М., 2014. Т. 3: История. Теория, кн. 2. С. 272–273;* Гордон Крег, образотворчий авангард і українська сценографія 1910-х років // *Stage the Ukrainian Avant-garde of the 1910s and 1920s. Інценізація українського авангарду 1910–1920-х років / куратори М. Мудрак, Т. Руденко. Н.-Й. : Укр. музей, 2015. С. 96–117.*

Літ.: Федорук О. Видання, якого так давно чекали / О. Федорук // *Художня культура. 2010. № 7. С. 662–665;* Чечик В. [Про неї] // *Харківська державна академія дизайну і мистецтв: нове обличчя старого навчального закладу. Х. : ХДАДМ, 2011. С. 32.*

ЧІБІСОВА Світлана Михайлівна (26.03.1927, Чугуїв Харків. обл.) – актриса, нар. арт. УРСР (1972).

Після закінчення у 1951 Харків. театр. ін-ту (майстерня Д. Антоновича) і до 1982 працювала актрисою в Харків. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка.

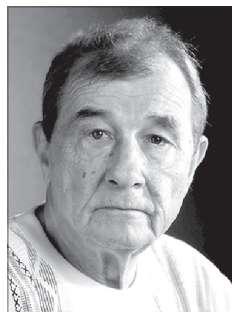
Ролі: Наталя («Лиме-рівна» Панаса Мирного), донна Анна («Камінний господар» Лесі Українки), Оксана («Загибель ескадри» О. Корнійчука), Анна Павлівна («Живий труп» Л. Толстого), Васілуца («Каса маре» І. Друце) та ін.

Літ.: Митці України : енциклопедичний довідник. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 631–632; Горбенко А. Г. Харківський

театр ім. Т. Г. Шевченка / А. Г. Горбенко. Київ : Мистецтво, 1979. 200 с.; Горбенко А. Г. Вітаємо ювіляра. Творчий портрет нар. арт. України С. М. Чибісової // А. Г. Горбенко // *Театральньо-концертний Харків. 1987. № 3. С. 35;* Анничев А. Ах, как рано она попрощалась со сценой! [Електрон. ресурс] / А. Анничев // *Время. 03-04-2017. URL : <http://timeua.info/post/kharkov/ah-kak-rano-ona-poproshalas-so-scenoi>--07212.html.*

ЧУМАЧЕНКО Гаррі Іванович (26.01.1938, Харків) – актор. Засл. артист України (1997).

У 1960 закінч. Харків. театр. ін-т (викл. – Л. Сердюк). У 1960–1965 працював у Харків. держ. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Шевченка, у 1965–1972 – у Ризькому т-рі юного глядача.

У 1973 повернувся до т-ру ім. Т. Шевченка, де працює і сьогодні. Актор комедійного амплуа, схильний до гротеску та сценічної імпровізації.

Ролі: Херонімо («Дуенья» Р. Шерідана), Федір («Повія» за П. Мирним), Посіпака («Гайдамаки» Т. Шевченка), Карел («Щедрий вечір» В. Блажека), Іслам-Бей («Маруся Богуславка» М. Старицького), Скворцов («Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Антоніо («Дванадцята ніч» В. Шекспіра), Анікін («До побачення, хлопчики» В. Балтера, В. Токарева), Курчаєв («На всякого мудреця достатньо простоти» М. Островського), Петро («Суєта» І. Карпенка-Карого), Джекоб («Тригрошова опера» Б. Брехта), Редкліф («Річард III» В. Шекспіра), Начтех («Агент-00» В. Боровика), Полі Гатто («Хрещений батько» М. Пьюзо), Батько Альбертинки («Оперета» В. Гомбровича), Шльома («Украдене щастя» І. Франка), В'язень («Один день Івана Денисовича» О. Солженіцин), Чо-

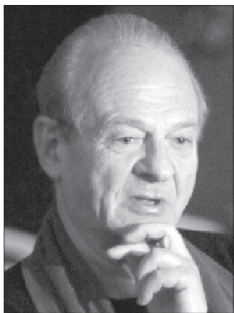
ловік («Чотири з половиною. Гольдоні. Венеція» за К. Гольдоні), Світловидов («22 поцілунки, 4 млості і одна мігрень» за А. Чеховим), Сол Бозо («Дорогоцінна Памела» Дж. Патрика), Пеструхін («Зойчина квартира» М. Булгакова).

Лит.: Чеботаєва М. Как отмечать юбилей? / М. Чеботаєва // *Симон*. 1998. 9 июня (№ 28); Каменева С. 60 лет мора / С. Каменева // *Городская газета*. 1998. 16 июня; Романовський В. Актор без ампула / В. Романовський // *Слобідський край*. 2008. 3 черв.; Филатов А. Рыцарь театра / А. Филатов // *Харьковские известия*. 2008. 26 июня.

О. Л. Либо

Ш

ШАПІРО Адольф Якович
(4.07.1939, Харків) – театр. режисер,

педагог. Проф. Нар. артист Латвійської РСР (1986). Лауреат Держ. премії Латвійської РСР та РФ, Міжнар. премії ім. К. С. Станіславського. Почесний доктор Департаменту виконав. мистецтв Таллінн. театр. Академії та коледжу мистецтв м. Вільянді (2003). Почесний доктор Шанхай. театр. Академії (2011). Нагородж. орденом «Pro Terra Mariana» за внесок в культуру держави Естонія (2003), орденом Дружби (2011), орденом Трьох Зірок III ступеня за внесок в культуру Латвії (2011). Президент Міжнар. асоціації т-рів для дітей і молоді (АСІТЕЖ, 1990).

У 1962 закінч. режисерський ф-тет Харків. театр. ін-ту (майстер-

ня *О. Глаголіна, Б. Норда*). Студентом організував власний театр-студію, першими виставами якого були «Гліб Космачев» М. Шатрова та «Побачити вчасно» Л. Зоріна. Згодом навчався у Вищій режисерській лабораторії у М. Кнебель.

У 1962–1992 очолював Ризький молодіжний т-р. Йому вдалося створити унікальний т-р, який мав два приміщення і дві трупи (латиську і російську) та був широковідомим як на батьківщині, так і за кордоном.

З 1993 працює як незалеж. реж. і театр. педагог. Працював у т-рах Прибалтики (Естон. Малий т-р, Т-р ім. В. Кінгісеппа) та Росії (МХАТ ім. Чехова, т-р ім. Вахтангова, Театр-студія під керівництвом О. Табакова, Т-р ім. Маяковського, Рос. акад. молодіжний т-р, БДТ ім. Товстоногова). З 2007 – худож. кер. проектів Т-ру юних глядачів ім. О. О. Брянцева.

Викладав у Ризькій Консерваторії, де випустив три актор. курси і один режисерський. Викладав і проводив майстер-класи у США (Гарвард. ун-т, Карнегі-Меллон ун-т, Індіанapolis. ун-т, Чикагський ун-т), Німеччині (Берлін, Бад-Пермонт, Мюнхен, Баварський нац. т-р), Польщі (театр «Охота»), Ізраїлі (театр «Гершер», театр «Ідешшпілле»), Франції (Нац. вища школа мистецтв і техніки т-ру ENSATT, Ліон), Італії (bi-annual festival METHODIKA), Бразилії (театр. компанія «FunArte»).

Є автором п'єс та книг «Антр-Акт», «Як закривалася завіса» (премія журналу «Дружба народів» за кращу публікацію року).

Вистави: Ризький ТЮГ – «Двадцять років потому» М. Светлова (1964), «Місто на світанку» О. Арбузова (1970), «Чукоккала» (за творами К. Чуковського, 1971), «Принц Гомбурзький» Г. Клейста (1980),

«Ліс» О. Островського (1984), «Завтра була війна» за Б. Васильєвим (1986), «Іванов» та «Ліший» А. Чехова, «Демократія!» І. Бродського (1991), «Золотий кінь» Я. Райніса, «Пер Гюнт» Г. Ібсена, «Страх і відчай Третьої імперії» Б. Брехта; МХТ ім. А. Чехова – «Кабала святош» М. Булгакова (1988), «Вишневий сад» А. Чехова (2004), «Обрив» І. Гончарова (2010), «Мефісто» за мотивами роману К. Манна «Мефістофель» (2015); Театр-студія під кер. О. Табакова – «Останні» (1995) та «На дні» М. Горького (2000); Малий театр Росії – «Діти Сонця» М. Горького (2008); Музичний театр ім. К. С. Станіславського і Вл. І. Немировича-Данченка – «Лючія ді Ламмермур» Г. Доніцетті (2009, «Золота маска» – за крашу оперну виставу); Самарський театр юного глядача «СамАрт» – «Бумбараш», мюзикл Ю. Кіма, В. Дашкевича (1997) та «Матінка Кураж» Б. Брехта (2001); БДТ ім. Товстоногова – «Вишневий сад» А. Чехова, «Ліс» О. Островського; «Король Лір» В. Шекспіра (ТЮГ ім. О. Брянцева); «Три сестри» А. Чехова (Таллінн. Держ. акад. театр драми ім. В. Кінгісеппа); «Тригрошова опера» Б. Брехта (Талліннський Ліннатеатр) – Лауреат фест. «Балтійський Дім», премія за крашу режисуру. Постановки за кордоном: Венесуела – «Ревізор», М. Гоголя, Нікарагуа – «Вишневий сад», А. Чехова, США – «Три сестри», А. Чехова, Польща – «Датська історія» за мотивами Г. Х. Андерсена, Ізраїль – «Остання любов» І. Зінгера, Франція – «Робота актора над собою» К. Станіславського, Бразилія – «Простір Чехова», Греція – «Роза» М. Шермана.

Основні праці: Шапиро А. Как закрывался занавес. М. : Новое литературное обозрение, 1999.

Літ.: Крымова Н. А. Адольф Шапиро / А. Н. Крымова // *Портреты режиссёров. Вып. 4. М. : «Искусство», 1986. С. 99–133;* Должанский Р. Мольер по заве-

щанию / Р. Должанский // *Коммерсантъ. 2001. 1 сент.*; Давыдова М. Некорольевские игры / М. Давыдова // *Время Новостей. 2001. 11 сент.*; Дьякова Е. Адольф Шапиро: «Я ставлю спектакль, чтоб люди, среди которых я живу, поняли, что мир на краю...» / Е. Дьякова // *Новая газета. 2015. 15 мая;* Должанский Р. Ничто со-глашательское не чуждо // *Коммерсантъ. 2015. 14 мая;* Корнеева И. МХТ поставил запрещенный роман Клауса Манна // *Российская газета. 2015. 17 апр.*; Элькин С. Адольф Шапиро: «Любая диктатура возникает от неуверенности в себе» / С. Элькин // *Театрал. 2016. 28 сент.*

Я. В. Партола

ШЕЙКО́ Микола Михайлович (24.05.1938, Харків) – режисер т-ру і кіно. Засл. діяч мистецтв РФ (1999). Нагородж. орденом Дружби народів (2009).

Закінч. режисерський ф-т Харків. театр. ін-ту (1962, майстерня О. Глаголіна, Б. Норда). Ще студентом став ініціатором проведення першого в Україні вечора пам'яті Леся Курбаса, який відбувся 12 листоп. 1961. На вечорі виступали «березильці» – В. Василько, Д. Власюк, О. Сердюк, Ф. Радчук, Б. Тягно, С. Ходкевич, Р. Черкашин та ін. Зачитувались телеграми Г. Ігнатовича, М. Верхацького, С. Федорцевої, М. Крушельницького та ін. Ця подія стала початком реабілітації мистецьких ідей режисера. Згодом подібний вечір М. Шейку вдалось організувати і в Києві.

Сцен. діяльність розпочав у 1962 у Київ. т-рі ім. І. Франка. Працював реж.-постановником Ризького ТЮГу, Александрин. т-ру С.-Пб, голов. реж. Мінського Респ. молодіжного т-ру

і Рос. т-ру Естонії (Таллін). З 1987 живе у Москві. Працював у т-рі «Ермітаж», т-рі ім. О. С. Пушкіна. З 1992 – у МХАТ ім. А. Чехова – реж., зав. літ. частиною.

Автор статей про італійський і російський театри, творчість Вс. Мейєрхольда.

Вистави: понад 100 за творами М. Лермонтова, М. Гоголя, О. Островського, І. Гончарова, А. Чехова, О. Толстого, Л. Леонова. Звертався до драматургії сучасних авторів: О. Арбузова («Вечірнє світло», «Нічна сповідь»), О. Гладкова («Молодість театру»), О. Володіна («З коханими не розлучайтесь», «Щоденник королеви», «Призначення», «Яшірка»), Е. Радзинського («Розмови із Сократом», «А чи існує кохання? – запитують пожежники»). Його основний театральний інтерес пов'язаний з класичною драматургією: Шекспіром, Мольєром, Маріво, – і в першу чергу з італ. театром. Неодноразово ставив п'єси К. Гоцці («Зелена пташка» і «Щасливі жебраки», К. Гольдоні («Самодури»); у 1991 в Париз. т-рі «Лю Сорнер» поставив «Зниклий сюжет» Л. Зоріна.

Фільми: «Рибки захотілося...» (1963); телеверсія вистави Білоруського республіканського ТЮГу «Щасливі жебраки» (1999).

Літ.: Шимадіна М. Неподражаємо противний спектакль / М. Шимадіна // *Коммерсант*. 2003. 22 мая; Казьміна Н. Поэзия и проза «Эрмижа» / Н. Казьміна // *Первое сентября*. 2005. 3 сент.; Заславский Г. Режиссёр на пенсии / Г. Заславский // *Независимая газета*. 2008. 23 мая; Фукс О. Николай Шейко стал заведующим / О. Фукс // *Вечерняя Москва*. 2008. 27 мая; Гвоздицкий В. Человек на букву «К» / В. Гвоздицкий // *Петербургский театральный журнал*. 1999. № 2; Заславский Г. В творческом отпуске. К 75-летию режиссера Николая Шейко /

Г. Заславский // *Независимая газета*. 2013. 24 мая; Бондарева Н. К истории создания первого сборника «Лесь Курбас. Спогади сучасників» (1969) / Н. Бондарева // *Лесь Курбас в контексті світової та вітчизняної культури : матеріали міжнарод. наук. конф. : до 120-річчя Леся Курбаса*. Харків, 2012. С. 76–82.

Я. В. Партола

ШНЕЙДЕРМАН Ігор Семінович (26.07.1958, Харків) – режисер, актор, сценарист, художник.

Закінч. Харків. худ. школу ім. І. Є. Рєпіна, Харків. інж.-пед. ін-т, у 1991 – ХДІМ ім. І. П. Котляревського за спец. «режисер драм. т-ру» (худ. керівник – О. Барсеґян).

У 1991–1992 викладав курс «Майстерність актора» на каф. режисури та майстерності актора ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Згодом працював реж. Чернігів. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка (1992–1994), реж. Харків. акад. укр. драм. театру ім. Т. Шевченка (1994–1998), ставив вистави в інших т-рах. Після переїзду до Ізраїлю у 1998 працював голов. режисером, редактором, сценаристом, продюсером і телеведучим на «Дев'ятому каналі».

Як актор знімався у худ. фільмах «Виграти може кожний», «Краще бути багатю і красивою», «Під небом Верони», «Вбивство через необережність».

Характерними рисами вистав І. Шнейдермана є яскрава форма, динамічність сценічної дії, тяжіння до гротеску та парадоксального мислення, свобода акторських імпровізацій.

Вистави: «Тригрошова опера» Б. Брехта, «Мартин Боруля» І. Карпен-

ка-Карого, «Ніч на полонині» О. Олеся, «Республіка на колесах» Я. Мамонтова, «Колотнеча в Кїоджі» Карло Гольдони, «Одруження» М. Гоголя, «Дорогоцінна Памела» Д. Патріка.

Телепрограми та цикли: «Ва-банк», «Музичний саквояж», «Саквояж», «Відпочинок в Ізраїлі», «20 років і все життя» та ін.

Основні праці: Жидёнок. Харьков : «Типография Мадрид», 2015. 204 с.

Літ.: Лукашева Л. «Папуля» или французские «штучки» в Харькове / Л. Лукашева // *Время. 1991. 21 дек.*; Румянцева Н. Легкая усмешка Гольдони / Н. Румянцева // *Время. 1995. 29 янв.*; Седунова Е. Сколько лет миссис Кронки? / Е. Седунова // *Время. 1997. 12 июня*; Каменева С. Чудо доброты / С. Каменева // *Городская газета. 1997. № 24. С. 26.*

Я. В. Партола

ШУЛЬГÁ Любов Євгенївна (23.03.1953, м. Коломия Івано-Франків. обл.) – режисер драм. т-ру.

У 1976 закінч. ф-т культпросвітньої роботи ХДІК (тепер ХДАК), кер. – В. К. Гужва. У 1993 закінч. Вищу школу діячів сцен. мистецтва (Москва) за спец. «педагогічна майстерність».

У 1976–1979 викладала режисуру і майстерність актора в Харків. культ.-просвіт. уч-щі, у 1979–1987 – режисуру і майстерність актора в ХДІК.

У 1988–2010 – викл. майстерності актора на каф. майстерності актора драм. т-ру та кіно в ХДІМ ім. І. П. Котляревського. З 2016 до тепер викладає майстерність актора (живий план) на каф. майстерності актора та режисури т-ру анімації ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Поставила зі студентами вистави «Одруження» М. Гоголя, «За двома зайцями» М. Старицького, «Скляний звіринець» Т. Уїльямса, «Дім Бернарди Альби» Ф. Г. Лоркі, «Щоденник Анни Франк» Ф. Гудрича, А. Хаккета.

Щ

ЩЇКІНА (Коваленко) Юлія Петрівна (17.04.1983, Харків) – театрознавець, педагог, журналіст. Лауреат Муніцип. премії ім. Г. Квітки-Основ'яненка в галузі театр. критики (2009). Чл. НСТДУ.

У 2005 закінч. ХДУМ ім. І. П. Котляревського за спец. «театрознавство» (навчалася у *Є. Т. Русаброва, Г. Я. Ботунової, Н. Бондаревої*). У 2009 закінч. аспірантуру Київ. нац. ун-ту т-ру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. Від 2005 – викл., згодом (від 2010) – ст. викл. каф. театрознавства ХНУМ. Викладає «Історію українського театру», «Історію та теорію театру анімації», «Історію театру Східної, Центр. Європи та Закавказзя», керує дипломними роботами студентів. Є укладачем програм навч. дисциплін, які веде.

Ще під час навчання в ХДУМ працювала помічником реж. та, згодом, зав. літ. частиною Харків. акад. т-ру муз. комедії. У 2009–2015 за сумісництвом працювала екскурсоводом у Харків. акад. т-рі ляльок ім. В. А. Афанасьєва, 2015–16 – співробітником літ. частини ХНАТОБу ім. М. Лисенка.

Була членом журі всеукр. театр. фестивалів «Мрій Дім» (Прилуки, 2012–13), «Прем'єри сезону» (Київ, 2014). Є учасником понад 50 регіон., всеукр. та міжнар. наук.-метод. і наук.-теорет. конференцій. Має близько 500 публікацій (проблемних статей, рецензій, оглядів, творчих портретів діячів театру України та зарубіжжя) у фах. і період. вид. України (Харків, Київ, Одеса) та Росії – «Петербурзький театральний журнал», «Театральные ряды» (С.-Петербург), «Страстной бульвар», «ОпереттаLand» (Москва).

Осн. праці: Сучасна режисура в українському театрі музичної комедії // *Часопис Національної музичної академії України ім. П. Чайковського*. 2009. № 3 (4). Київ, 2009. С. 69–75; Новаторство постановок мюзиклів «Весілля Кречинського» і «Справа» у театрах музичної комедії // *Науковий вісник Київського театрального університету ім. І. К. Карпенка-Карого*. Вісник КНУТКіТ ім. І. Карпенка-Карого. К., 2010. Вип. 7. С. 52–69; «Розумний арлекін» – С. Пасічник // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Вип. 32. зб. наук. праць ХНУМ ім. І. Котляревського. С. 205–217; Волшебница из страны играющих кукол / Оксана Дмитриева // *Страстной бульвар (Москва)*. № 3 143. 2011. С. 110–112; «Богодьяволы» Александра Трофимова / Творческий портрет народного артиста РФ А. Трофимова // *Страстной бульвар*. 2012. № 6-146. С. 119–124; Владимир Воробьев. Портрет режиссера в интерьере времени и города // *К 75-летию Владимира Егоровича Воробьева*. СПб комитет по культуре, СПб государственный театр музыкальной комедии. 2012. 38 с. С. 36; Маски и душа Гирта Яковлева // *Иные берега (Москва)*, № 4 (28) / 2012. С. 44–55; «Все равно подходит расплата...». Неслучайные пророчества ролей /

Владимир Черняев / (Москва) // *Страстной бульвар*, № 3–153/2012. С. 145–147; Сценографический метод Михаила Ивницкого // *Аркадія (Одеса)*. 2014. № 2 (39). С. 54–60; Проблеми вітчизняного театру музичної комедії в контексті імпортованої режисури // *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*. 2015. Число 16. Ч. 1. С. 168–77.

Літ.: Крystова А. Премии – лучшим! [текст та фото] / А. Крystова // *Харьковские известия*. 2009. 31 груд.; Фролова В. Увлеченная театром [текст та фото] / В. Фролова // *Харьковские известия*. 2010. 9 січ.; Коваленко Ю. П. [Про неї] // *Зоряний час : нариси до 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург*. Харків : Видавництво ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 255–256.

Т
е
а
т
р
а
л
ь
н
е

М
и
с
т
е
ц
т
в
о

Коллективи

МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА І РЕЖИСУРИ ТЕАТРУ АНІМАЦІЇ КАФЕДРА.

Традиції харків. лялькової школи були закладені в 30 рр. ХХ ст. Визначальним етапом на цьому шляху стало створення у Харкові Всеукр. Показового т-ру ляльок (1931) під керівництвом видатного актора та режисера Івана Миколайовича Шаховця. До виховання молодих акторів новоствореного тру були залучені лідер нового укр. т-ру Лесь Курбас та його найближчі соратники – А. Бучма, М. Крушельницький, Р. Черкашин. Саме вони заклали міцні підвалини високої сцен. культури, яка з тих часів властива харків. школі т-ру ляльок.

Політичні події передвоєнних років та Велика Вітчизняна війна серйозно зруйнували молоду і перспективну справу; перестали існувати майже всі харківські колективи лялькарів. Відродження т-ру ляльок у Харкові почалося у 1952, коли худож. керівником єдиного на той час у місті т-ру – Обл. т-ру ляльок ім. Н. К. Крупської (заснов. 1939) став колишній учень І. Шаховця Віктор Андрійович Афанасьєв (1917–1987). Ще в юнацькі роки В. Афанасьєв починав актором Показового театру ляльок. Видатний діяч, блискучий організатор театр. справи, згодом – віце-президент Радянського центру УНІМА (Міжнар. союзу діячів т-ру ляльок), він за кілька років зміг, спираючись на кращих представників творчої інтелігенції Харкова, зробити т-р ляльок справжнім центром мистецького життя, гордістю міста. Разом з В. Афанасьєвим славу Харків. т-ру ляльок принесли видатні актори – засл. артисти УРСР П. Янчуков, Л. Гнатченко, Ф. Грошева, Е. Смирнова, блискучі майстри Г. Стефанов, М. Корик, П. Калмиков, К. Вольховська, Т. Ніколенко, Б. Іва-

нов, Н. Субач, Ш. Фоєрберг, О. Рубінський, В. Бардуков, С. Фесенко, Л. Кулішова, художники Є. Гуменюк, О. Щеглов, В. Маяцький, В. Кравець, А. Родіонова, режисер І. Кагановська. Вже перші вистави В. Афанасьєва – «Горбоконики» П. Єршова, «Ілля Муромець» В. Курдюмова, «Чортів млин» Я. Дрди, І. Штока, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Король-Олень» К. Гоцці, «Дванадцять стільців» І. Ільфа та Є. Петрова, «Четвертий хребець» М. Ларні, «Божественна комедія» І. Штока привернули увагу харківського глядача і театр. спільноти України та СРСР.

Творчий склад т-рів ляльок зазвичай формувався, як правило, з ентузіастів-аматорів та драм. акторів, яких за ширму завела особиста доля. І, якщо в драм. т-рах працювали актори, які отримали вищу освіту (з 1904 існувала Київ. муз.-драм. школа, з 1918 – Київ. муз.-драм. ін-т, з 1922 – Харків. Вища театр. школа, у 1943–1963 – Харків. театр. ін-т), то вищу освіту лялькарів започаткували лише у 1969 завдяки ініціативі і творчому авторитету *В. А. Афанасьєва*. На час створення кафедри *В. А. Афанасьєв* був найавторитетнішим, найтитлованишим лялькарем України, єдиним тоді нар. артистом УРСР (1967) серед лялькарів, входив в першу групу радян. авторитетів в т-рі ляльок, серед яких були С. В. Образцов, М. М. Корольов, В. Б. Сударушкін, Р. Б. Ренц, С. Раткявічус. А участь у створенні Каїрського (Єгипет) т-ру ляльок зробила його відомим у міжнародній лялькарській спільноті.

До першого педагогічного складу природно увійшли працівники т-ру. Реж. **І. П. Кагановська** – випускниця Харків. держ. ін-ту культури – разом з *В. А. Афанасьєвим* набрала перший

акторський курс і стала його худож. керівником. Вона плідно працювала на кафедрі до 1995, виховавши більше 100 спеціалістів. У 1988 стала першим доцентом каф. т-ру ляльок. Провідний актор театру **М. І. Корик**, який у 1930 закінч. акторську студію в Одесі, викладав на каф. ляльководіння, бо сам досконало володів тростинною лялькою. **О. Д. Юдович**, головний реж. Донецьк. т-ру ляльок (закінч. Харків. театр. уч-ще ім. М. Кропивницького, 1938), у 1972–1985 викладав режисуру і майстерність актора. Живий план викладали **Н. К. Леонтович**, випускниця школи-студії ім. Б. Щукіна, та **Б. О. Хіжняк**, якого запросили з Кишинів. ін-ту мистецтв.

МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА КАФЕДРА – основна і найбільша кафедра театрального факультету ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Засновниками та очільниками кафедри були:

- **Мар'яненко Іван Олександрович** (1878–1962), нар. артист СРСР, проф. Керував кафедрою з 1944 по 1960 рік.

- **Сердюк Лесь Іванович** (1901–1988), нар. артист СРСР, проф. Керував кафедрою з 1960 по 1974 рік.

- **Борисенко Микола Семенович** (1928–2008), ст. викладач. Керував кафедрою з 1974 по 1978 рік.

- **Лисенко Євген Васильович** (1933–2002), нар. артист України, проф. Керував кафедрою з 1978 по 2002 рік.

- **Литко Анатолій Якович** (1935–2008), засл. діяч мистецтв України, доц. Керував кафедрою з 2002 по 2008 рік.

Біля витоків каф. майстерності актора в грудні 1943 р., у новоствореному одразу після визволення міста від німецько-фашистських за-

гарбників Харків. театр. ін-ті, стояли видатні митці укр. театру, учні легендарного Леся Курбаса. Першим керівником кафедри став **І. О. Мар'яненко**, корифей укр. сцени, учень М. Л. Кропивницького, наслідувач традицій «Березоля». Його щонайвищий авторитет як художника сцени, педагога і людини сприяв створенню атмосфери творчої співдружності у взаєминах між педагогами і учнями, активному пошуку ефективних методів роботи зі студентами, визначив високий професійний рівень педагогічного складу кафедри. Під час його керівництва до пед. діяльності на українське відділення акторського ф-ту були залучені видатні майстри сцени – колишні «березильці» – нар. артисти СРСР Д. Антонович, Л. Сердюк, Є. Бондаренко, нар. артисти України В. Чистякова, М. Покотило. На російському відділенні зі студентами працювали нар. артист СРСР О. Крамов, нар. артист України В. Арістов, засл. артист України Я. Азимов, проф. О. Глаголін. Відтоді кафедра започаткувала традицію – залучати до виховання студентів обдарованих і кваліфікованих викладачів, які б мали як практичний досвід роботи на сцені, так і високий рівень теоретичного знання. Ці засади педагогічної роботи і орієнтація на творчі досягнення акторсько-режисерської школи «Березоля» підтвердили свою плідність досить швидко. Невдовзі перші випускники кафедри займають провідні місця в багатьох театрах і кіностудіях країни. Серед них – нар. артисти України Л. Биков, В. Грипич, Р. Колосова, Б. Ставицький, Б. Табаровський, Л. Тарабарин, С. Чибісова, нар. артистка Росії Р. Мануковська, засл. артистки України Р. Кірина, В. Сухарева та ін.

Традиції, започатковані фундаторами, кафедра продовжувала розвивати під керівництвом видатного майстра укр. театру, нар. артиста СРСР, лауреата державних премій **О. І. Сердюка**, який мав неабиякий педагогічний хист, великий сценічний досвід, знання історії та сучасного стану театрального процесу. Він виховував в своїх учнях високу професійність та щире закоханість у мистецтво.

Наступною генерацією викладачів кафедри стали провідні майстри сцени харківських театрів – нар. артисти України П. Куманченко, Ф. Радчук, засл. артист України В. Мізиненко, нар. артист України В. Антонов. Великий внесок у роботу кафедри внесли доц., декан ф-ту Т. К. Ольховський, балетмейстер, засл. артистка України О. М. Борисова, ст. викл. В. І. Стеценко, викладачі сольного співу Л. І. Шамеш, О. І. Гребенюк, А. Я. Уманець, доц., заслужена артистка України С. М. Орлова. У пам'яті випускників кафедри майстерності актора ніколи не зітруться імена викладачів сцен. руху та фехтування Є. І. Кирєєва та проф., засл. артиста України М. Я. Розіна, засл. працівника культури України С. Л. Бажевича.

Про якісний внесок кафедри у театр. мистецтво країни свідчить поява численних її вихованців, чия сценічна діяльність буда відзначена почесними званнями – нар. артиста СРСР – Л. Тарабарінов; нар. артистів Росії – О. Петренко, С. Коркошко; нар. артистів України – В. Маляр, А. Дзвонарчук, Т. Мірошніченко, В. Антонов, В. Чайкін, В. Шестопалов, М. Мащенко, В. Висовень, Л. Сердюк, засл. артистів України – М. Рачинський, А. Свистунова, Л. Попова, М. Тягнієнко, А. Лобанов, В. Савчук та багато ін.

Під егідою **М. С. Борисенка**, вихованця І. А. Мар'яненка, викладацький склад кафедри у своїй творчій і педагогічній діяльності ретельно і послідовно працював над подальшим удосконаленням методики підготовки акторів до професійної роботи. За його часів до викладання на кафедрі були запрошені нар. арт. СРСР Л. Тарабарінов, нар. арт. України Р. Колосова, ст. викладачі: А. Литко, В. Мащенко та ін.

Його наступник у керуванні кафедрою, нар. артист України, проф. **Є. В. Лисенко**, випускник школи-студії МХАТ і провідний актор Харків. акад. театру рос. драми ім. О. С. Пушкіна, вдало і органічно синтезував традиції укр. і рос. театрального мистецтва в педагогіці вищої акторської школи. Він став художнім керівником шести акторських курсів, випускники яких з успіхом працюють в Україні та Росії. Серед них – засл. арт. Росії Д. Чопенко та В. Ровенський (Москва), засл. арт. України О. Смолій, Д. Яценко та ін.

Засл. діяч мистецтв України, доц. **А. Я. Литко**, випускник двох факультетів вузу – акторського та режисерського – на посаді зав. кафедрою підтримав традицію залучати до педагогічної діяльності провідних акторів та режисерів харків. театрів, тим самим постійно підтримуючи найвищий градус творчої роботи колективу викладачів і студентів.

У 2008 р. кафедру очолив **Л. В. Садовський**, випускник ХДІМ, учень О. С. Барсеяна (режисура), і А. Й. Кацмана (майстерність актора), досвідчений фахівець (стажувався в Санкт-Петербурзі в майстерні Г. С. Товстоногова) і організатор театр. справи. За його ініціативою і участю при кафедрі у 2009 р. був відтворений

навчальний театр «П'ятий поверх», де здійснюються постійні покази вистав студентів 3–5 курсів – сцена, що надає унікальні можливості для творчого експерименту і швидкого професійного зростання молодого покоління акторів. В театрі йдуть вистави за п'єсами видатних європейських, російських та українських драматургів і письменників: І. Котляревського, М. Гоголя, Ф. Достоєвського, А. Вальсхо, А. Чехова, Лопе де Вега та ін.

Студенти та викладачі кафедри активну участь в культурному житті міста, області, є постійними учасниками різноманітних міжнародних театральних фестивалів і творчих форумів. Від самого свого виникнення і до нашого часу кафедра бачить своє завдання в підготовці для мистецтва сцени акторів з високим загальним і проф. рівнем культури, здатних розкрити свою індивідуальність у різноманітних стилях і жанрах.

Випускники кафедри працюють не тільки в мистецьких установах України, але й у містах близького та далекого зарубіжжя. Кафедра майстерності актора Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського може пишатися своїми випускниками: **народними артистами СРСР** Володимиром Грипичем та Леонідом Тарабариним; **народними артистами України** Леонідом Биковим, Лесем Сердюком, Борисом Ставицьким, Володимиром Висовнем, Раїсою Колосовою, Борисом Табаровським, Володимиром Шестопаловим, Світланою Чибісовою, Всеволодом Чайкіним, Тетяною Мірошніченко, Володимиром Лук'янцем, Володимиром Шинкаруком, Євгенією Воробйовою, Миколою Мащенко, Михайлом Захаревичем, Олександром Гетьманським, Воло-

димиром Антоновим, Агнесою Дзвонарчук, Володимиром Маляром, Ольгою Сидоренко, Борисом Прокоповичем, Валентиною Кожевниковою, Юрієм Поповим, Віктором Семененком, Григорієм Маслоком, Ігорем Молошниковим (Донецьк), Ольгою Равицькою, Анатолієм Підлісним, Борисом Зайцем, Костянтином Карпенко, А. Литвинчуком, М. Ошеровським, Л. Пироговою.

Заслуженими артистами України Олександрою Лесніковою, Іваном Петровим, Любов'ю Дерягіною, Агнесою Столяровою, Валентиною Каракоз, Миколою Рачинським, Асею Свистуновою, Миколою Криворучко, Володимиром Деркачем, Юрієм Шейко, Миколою Воротняком, Світланою Ковтун, Олександром Дербасом, Тетяною Титовою, В'ячеславом Ткаченком, Анною Оцупок, Олександрою Богатирьовою, Римною Кіриною, Лідією Капустою (Погореловою), Елеонорою Климчук, Віктором Робертівим, Вадимом Поляковим, Світланою Солов'йовою, Майєю Струнніковою, Едуардом Безродним, Сергієм Бережко, Оксаною Стеценко, Євгеном Плаксіним, Лідією Стілик ... та ще багатьма і багатьма іменами, перелік яких може бути подовжений як у славне сценічне минуле кафедри, так і в її і сповнене творчих надій і проєктів сучасне і майбутнє.

НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ ІСТОРІЇ ТЕАТРУ веде свою історію з 1945 р., коли у Харків. театральному ін-ті була створена бібліотека. Згодом вона зазнавала різноманітних трансформацій від бібліотеки до кабінету історії театру (1963), та зрештою лабораторії театру (1986). Проте завжди незмінним залишалось одне: із самого початку свого існування

цей підрозділ став центром активної допомоги навчальному процесу та вихованню творчих особистостей, осередком студентського життя поза лекційними заняттями та репетиціями. Підрозділ виконував багато функцій: забезпечував викладачів та студентів необхідною в навчальному процесі літературою, співробітники лабораторії надавали кваліфіковану допомогу студентам усіх спеціалізацій (акторської, режисерської) у доборі репертуару, проводили консультативну роботу з істор. та теорет. питань театрознавства, літературознавства та мистецтвознавства, здійснювали переклади художніх текстів, добирали статті з актуальних питань театрального життя, брали участь у роботі всіх кафедр факультету. Із перших років діяльності в лабораторії розпочався збір різноманітних матеріалів з історії театрального ін-ту, творчого та педагогічного доробку його викладачів (публікації, фото, рукописи, особисті архіви викладачів, наукові роботи студентів, постановчі плани вистав та ін.).

Першим завідувачем бібліотеки була Марія Андріївна Чеботарьова. Віддана своїй справі, на цій посаді вона працювала 40 років (1946–1986), любовно збирала унікальний книжковий фонд, що налічував близько 20 тисяч примірників і забезпечував потреби Театрального ін-ту, комплектувала його всією необхідною періодикою. Наприкінці 1980 – початку 1990 рр. керівником підрозділу була Тетяна Максимівна Абрамова, а після неї – випускниця театрознавчого факультету Ірина Миколаївна Бестужева. У рідному закладі вона працювала з 1992 по 1999 р. Ірина Миколаївна була людиною, щиро закоханою в театр, захопленою театральною спра-

вою. Цю безмежну любов до театру, без якого І. М. Бестужева не уявляла свого життя, вона намагалася донести до кожного студента.

З 2000 по квітень 2012 р. навчальною лабораторією історії театру керувала Галина Петрівна Атрошкіна, яка є автором кількох науково-методичних статей: «Бібліографічні знання як необхідний компонент у науково-дослідній роботі студентів-театрознавців», «Театральна бібліографія як складова частина науки про театр», «Методологічні аспекти в науково-дослідній діяльності студентів-театрознавців», «М. Ф. Костомаров та його бібліографічні покажчики з історії української драматургії», редактором книг нар. артиста України, академіка АН ВО України доц. О. Ю. Рубінського «Мистическая сущность играющих кукол» та «Теория деформации и природа искусства». Г. П. Атрошкіна намагалася не тільки зберегти всі традиції, започатковані з перших років існування лабораторії, але й побудувати її роботу відповідно до вимог часу та потреб університету взагалі, й театрального факультету зокрема.

2012 р. на посаду завідувачою навчальною лабораторією історії театру була призначена Марія Дмитрівна Прево, випускниця театрального факультету. З вересня 2012 р. навчальна лабораторія історії театру була реорганізована в бібліотеку (філія наукової бібліотеки головного корпусу ХНУМ) та окремий навчально-методичний кабінет, який підпорядковується кафедрі театрознавства. До складу кабінету увійшли двоє молодих співробітників: М. Д. Прево (завідуюча) та А. К. Нестеренко (ст. лаборант). Наразі, з вересня 2015 р., у навчально-методичній лабораторії історії театру працюють колишні

випускниці кафедри театрознавства (2006): Т. В. Бурлєєва (завідуюча) та О. А. Золоткова (ст. лаборант).

Навчальна лабораторія історії театру здійснює роботу в багатьох напрямках, беручи активну участь у житті театрального факультету. Лабораторія проводить роботу з нормативного та методичного забезпечення навчального процесу: бере участь у розробці та складанні регламентуючих документів кафедри та факультету, розробляє та оформлює проекти документів на ліцензування та акредитацію спеціальностей, бере участь у підготовці та проведенні наукових вузівських, міжвузівських, республіканських конференцій, семінарів професорсько-викладацького та студентського складу, надає консультації студентам та викладачам з усіх питань виховного та навчального процесу.

У навчальній лабораторії збираються всі письмові роботи студентів: курсові, дипломні та магістерські проекти, ведеться їхній облік. Також навчальна лабораторія історії театру є базою проходження архівно-бібліографічної практики студентів-театрознавців та займається науково-методичними розробками з цих питань. Лабораторія є осередком роботи з абітурієнтами факультету, що проводиться впродовж усього навч. року, та активним помічником абітурієнтам у підготовці до іспитів. Лабораторія має власний архів, де впорядковані матеріали про викладачів та студентів ВНЗ, фото-, аудіо- та відеоматеріали, рукописи. Навчальна лабораторія бере участь у створенні ювілейних стендів та стендів з історії ВНЗ. Систематично поновлюється інформаційна база про всіх випускників кафедр театрального факультету.

Сьогодні лабораторія історії театру – науково-методичний та інформаційний центр, де дбайливо збираються унікальні матеріали з історії українського і світового театру. Відчуваючи поклики сучасності, поряд з традиційними методами у своїй роботі співробітники лабораторії намагаються активно впроваджувати у навчальний процес і новітні технічні засоби та технології.

НАВЧАЛЬНИЙ ТЕАТР. Дипломні вистави як завершальний етап навчального процесу у театральному інституті ставляться з 1947 р. (хоча матеріально-технічних і побутових умов для цього тоді, відверто кажучи, практично не було). Варто зазначити, що саме питання про потребу постійної практики студентів-акторів в умовах, наближених до професійного театру, виникало набагато раніше, ще у Муздраміні та інших навчальних закладах, які існували в Харкові до театрального інституту, і спадкоємцем яких він став. При Муздраміні деякий час діяв студентський театр «Молодар» (молодий актор революції) – прообраз навчального театру (1928–1931). Коли 1944 р. театрального інституту відновив свою діяльність у власному приміщенні на Сумській 34, сцена тут була практично зруйнована під час війни і її довелося робити заново. На момент першого випуску у 1947 р. сцена і зал із меблями зусиллями ректора Захарія Смоктія, і всього педагогічного і студентського складу, був готовий до дипломних вистав і прийому глядачів. У роки існування театрального інституту (а згодом факультету у складі інституту мистецтв) у легендарному приміщенні на Сумській вистави навчального театру, театральної капусники та інші творчі акції були невід'єм-

ною складовою театрального життя міста. Біля входу розміщувалася афіша з анонсами, а вечорами досить часто можна було помітити на розі вулиць Сумської і Раднаркомівської натовп, що тупцював біля заповітних сходинок театралки із сподіваннями потрапити на виставу. На підмурках цієї сцени робили свої перші кроки Л. Биков, Б. Ставицький, С. Коркошко, М. Мащенко, О. Петренко, Н. Русланова, Л. Тарабаринів, Н. Фатеева С. Чибісова, а режисерські задуми реалізовували О. Барсеґян, Є. Зіскінд, Г. Кононенко, В. Крайниченко, А. Літко, М. Лукавецький, Б. Прокопович, А. Шапіро, М. Шейко...

Коли 1983 р. «старий будинок» на Сумській,³⁴ був зруйнований, а новий корпус театральний факультет ще не отримав, постало питання: де ж показувати студентські вистави? І певний період вистави навчального театру відбувалися на різних сценічних майданчиках міста – у Харків. театрі рос. драми (оскільки його головним режисером в той час був зав. кафедрою режисури О. Барсеґян), у Будинку актора, який до того ж потіснився приміщеннями і для занять (А. Горбенко читав лекції театрознавцям, Л. Сердюк, будучи головою УТГ, яке займало тут кілька кімнат, проводив заняття із студентами-акторами) та інших сценах. Але на певний час здавалося, що добра традиція постійно діючого театру, який дає вистави у режимі репертуарного, перервалася. Навіть із переїздом у нове приміщення на Чернишевській 79 (приблизно у 1987 р.), із початком роботи навчального театру довелось почекати, адже тут не було сцени, технічного устаткування (освітлення, звукової апаратури, і т. д.) і знову, як у далекі сорочки, своїми силами студенти

і викладачі будували, облаштовували, «обживали» театр, повертали глядача вже в нові стіни.

Після останньої реконструкції сцени у 2009 р. навчальний театр відновив свою роботу на постійній основі. Тоді ж, з легкої руки двох завідувачів кафедрами – майстерності актора Л. Садовського і режисури драматичного театру О. Аркадіна-Школьника, і отримав свою сучасну назву – «П'ятий поверх» (за місцем свого розташування). Сьогодні на сцені навчального театру постійно грають вистави три курси – 3, 4, та 5, а також відбуваються покази студентських робіт режисерів. Репертуар навчального театру оновлюється щорічно, на кожному курсі ставлять вітчизняну і зарубіжну класику, в т. ч. і п'єси різної жанрової структури – мюзикли, водевілі, рок-опери, пластичні вистави...

Театр дає приблизно 200 вистав на рік. В афішах останніх років були твори І. Котляревського «Енеїда. Ми» – (реж. – ст. викл., засл. арт. України О. Стеценко), М. Гоголя – «Одруження» (реж. – засл. діяч мистецтв України О. Аркадін-Школьник); Л. Толстого – «Влада темряви» (реж. – ст. викладач Л. Садовський), «Ідіот» та «Злочин і кара» (за романом Ф. Достоевського, реж. – ст. викл. Л. Садовський), А. Вальєхо – «В палаючій п'тьмі» (реж. – ст. викл. С. Бережко), «І буду вірною до віку» (за оповіданням А. Чехова «Ведмідь», реж. – ст. викл., засл. арт. України О. Стеценко), Лопе де Вега «Собака на сні» (реж. – ст. викл. С. Бережко), О. Саксаганського «Шантрапа» (реж. С. Бунзяк), вистава «Ніч після випуску» за О. Галінім (реж. – доцент, засл. арт. України А. Лобанов); В. Шекспіра – «Гамлет» (реж. – ст. викладач В. Мащенко), О. Кониського – «По-

рвалась Нитка» (реж. – засл. артист України, професор А. Лобанов), А. Чехова – «Вишневий сад» (реж. – заслужений артист України, професор А. Лобанов), М. Рощина – «Валентин і Валентина» (реж. – заслужений артист України, проф. А. Лобанов), Р. Тома – «Вісім Люблячих Жінок» (реж. – засл. артист України, ст. викл. О. Вірченко, засл. артист України, проф. А. Лобанов), П. Мирного – «Повія» (реж. – нар. арт. України О. Васильєв), А. Чехова – «На великій дорозі» (реж. – нар. арт. України О. Васильєв), Ж.-Б. Мольєра – «Лікар мимоволі» (реж. – нар. арт. України О. Васильєв), Н. Максимчук – «Let it be» (реж. – нар. арт. України О. Васильєв). Вистави навчального театру постійно висвітлюються у харківській пресі, налагоджено випуск реклами, обладнано театральну тумбу біля входу в приміщення факультету, а також фотостенди. Студентський театр має когорту своїх відданих шанувальників.

Вже традиційними стають спільні проекти навчального театру ХНУМ з іншими театрами, навчальними установами та мистецькими інституціями. Зокрема, у співпраці з Нац. центром Л. Курбаса (Київ), поставлена вистава «Дивна і повчальна історія» О. Клименка (реж. – О. Шапоренко); спільно із польським театром «Брама» була створена вулична вистава «Легенда про несправжнього лицаря», яку побачили жителі чотирьох польських міст (Степніца, Голеньов, Машево, Новоград), а також жителі Харкова (на міжнародному фестивалі «Курбалесія 2012»), та вистава «Людина як поле бою» (реж. Данієль Яцевич), яка також мала гастрольну історію, пов'язану з містами України (Київ–Львів–Дніпропетровськ–Харків–Одеса); німецько-український

молодіжний мюзикл «НОМЕ», в якому брали участь студенти «Майстерні 55» та німецькі актори, тощо.

У довгорічній історії навчального театру є і приклади того, як на його сцені народжувалися видатні вистави, на які «ходив весь Харків» і у повному складі учасники поповнювали труп того чи іншого колективу, а студентська вистава ставала частиною його репертуарної афіші (напр., «Повія» В. Крайниченка, «Мина Мазайла» та «Зірки на вранішньому небі» О. Біляцького), саме зі студентської вистави «Павло І» Д. Мережковського розпочалася свого часу історія харківського «Театру 19», і зовсім новітня історія театру «Соль». І як багато ще попереду!...

Я. В. Партола

РЕЖИСУРИ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ КАФЕДРА. Режисерський факультет у Харків. театр. ін-ті був заснований в 1947 р. Втім свої початки харків. режисерська школа бере в 1920 рр., а саме зі створеного Лесем Курбасом в Мистецькому Об'єднанні «Березиль» «Режлабу» (Режисерська лабораторія, з 1924 р. – «Режштаб» – режисерський штаб).

Виховання нового режисерського покоління для Леся Курбаса було одним з основних завдань його діяльності. З «Режлабу» вийшла генерація режисерів, які дебютували ще в «Березолі», а згодом їх творчість визначала обличчя укр. театру в 1930–50-х рр. Робота в «Режлабі» включала різноманітні форми та етапи, які були дуже чітко визначені і добре вмотивовані. Система режисерської підготовки, яка склалася в «Березолі», виявилася продуктивною, вона була одночасно направлена і на розкриття індивідуальності, і на підготовку методологічно озброєного режисе-

ра. Саме режистабівці свого часу заклали основи проф. підготовки режисерів у Харків. муз.-драм. ін-ті (1923–1934), в якому викладали учні та соратники Леся Курбаса – Г. Ігнатович (декан драм. ф-ту), Б. Тягно, М. Крушельницький, В. Меллер, Л. Дубовик, В. Василько, М. Верхацький, Д. Власюк, В. Скляренко, Р. Черкашин та ін.

Новостворений режисерський факультет вже у Театр. ін-ті очолив видатний «березілець», актор, режисер, проф. Мар'ян Михайлович Крушельницький, який свого часу відвідував заняття «Режлабу» і розкрився як режисер вже в другій половині 1930 рр. За час перебування на посаді завідувача кафедри М. Крушельницький (1947–1951 рр.) випустив курс талановитих режисерів, серед яких – В. Крайниченко, Я. Резніков, О. Утеганов.

Далі керівництво кафедрою приймає Леонтій (Лесь) Федорович Дубовик (1951–1952) – вихованець «Режлабу», який починав постановницьку діяльність ще в «Березолі» під керівництвом Леся Курбаса, а з сер. 1930 рр. став провідним режисером Харків. театру ім. Т. Г. Шевченка. Л. Дубовик успадкував від свого вчителя тверді основи режисури та з надзвичайно високим рівнем професійної вимогливості передавав їх своїм вихованцям. Серед випускників його курсу – О. Барсеґян, Є. Зіскінд, А. Горбенко, Б. Прокопович.

Отже, біля витоків кафедри стояли режисери, які мали безпосередній зв'язок з березільською традицією та ніколи не поривали з нею, трансформуючи відповідно до обставин та вимог часу і передаючи від покоління до покоління основи школи Леся Курбаса.

Протягом семи десятиліть кафедру очолювали видатні особистості: Бенедикт Наумович Норд-Лєвін (1954–1963), Олексій Борисович Глаголін-Гусєв (1964–1973), Всеволод Іванович Цвєтков (1973–1980), Олександр Сергійович Барсеґян (1980–2011), Ігор Олександрович Борис (2011–2012), Олександр Олександрович Інюточкін (2012–2013).

В різні часи свій педагогічний талант віддали кафедрі відомі діячі вітчизняної режисури. Своєю майстерністю, цілою низкою славетних вистав, здійснених ними в театрах України, в тому числі й на харків. сцені, вони визначали шляхи розвитку театру ХХ ст. В різні роки на кафедрі викладали видатні харків. режисери та сценографи: нар. артисти України В. М. Арістов, Б. В. Мешкіс та В. М. Скляренко, засл. діячі мистецтв України В. Г. Крайниченко та А. Я. Літко, засл. діяч мистецтв Білорусії О. Б. Скибневський, проф. Д. І. Власюк, доц. М. В. Авах, ст. викладачі Д. Я. Бабіївна, І. С. Назаров, викладачі В. Ф. Фролов, Ф. Й. Александрін, А. Л. Вещнер, Ю. Г. Тараненко.

Сьогодні кафедра досить яскрава та насичена. Студенти-режисери опановують основи професії, вивчають її історію, розмаїття течій та форм, і, звичайно, використовують знання та навички на практиці. Не стороння їм і творча робота, на кафедрі постійно проводяться тематичні вечори, зустрічі із сучасними діячами мистецтв, вечори перегляду кращих зразків театр. мистецтва. Також студенти під керівництвом викладачів беруть участь у наук. конференціях, міжобласних та всеукр. конкурсах. На чолі кафедри стоїть засл. діяч мистецтв України, кавалер ордену «За заслуги»

III ступеня, доц. Олександр Аркадійович Аркадін-Школьник. Поряд з ним на кафедрі працюють проф. кафедри І. О. Борис, ст. викл. В. В. Гуйвін, ст. викл. Л. В. Садовський, засл. діяч мистецтв України, доц., худож. кер. театру «Р. С.» С. В. Пасічник.

Серед випускників кафедри – очільники державних та недержавних театрів, режисери, педагоги. З останніх випусків це – голов. реж. Харків. театру для дітей та юнацтва Олександр Ковшун; реж. Харків. театру ім. Т. Г. Шевченка, засл. артистка України Оксана Стеценко; засл. діяч мистецтв України, голов. реж. Львівського акад. театру «І люди, і ляльки» Олексій Кравчук; худож. кер. та реж. авторського театру «Может Быть» Сергій Аксьонов, худож. кер. «Театру 19» Ігорь Ладенко; директор Харків. акад. театру муз. комедії, засл. діяч мистецтв України Ігорь Коваль; реж. та драматург Юліту Ран (Юлія Тараненко), голов. реж. Харків. нац. театру опери та балету ім. М. В. Лисенка Армен Калоян та ін.

СЦЕНІЧНОЇ МОВИ КАФЕДРА

була створена у 1946 р. Хоча вона і не є випусковою, але її робота – велика і необхідна складова частина у навчанні артистів і режисерів, читців та театрознавців, радіо- та телевізійних ведучих, акторів музичних театрів, викладачів – усіх, хто пов'язаний з акторським мистецтвом.

Кафедру очолив засл. артист України С. С. Кошачевський, а потім короткий час нею керував нар. артист України І. С. Любич. У 1951 р. керівництво кафедрою було доручено видатному майстру художнього слова (пізніше – засл. артисту України, проф.) Р. О. Черкашину (1906–1994) – учню Леся Курбаса, актору й режисеру, людині високої культури, теорети-

ку і педагогу, а в подальшому і автору підручників з виразного читання та техніки сцен. мови. Роман Олексійович наполягав на тому, що одним із провідних методичних принципів навчання мусить бути співдружність із спеціальними кафедрами. На самій же кафедрі сцен. мови передбачалася єдність поглядів і вимог між педагогом-мовником і викладачем вокалу.

На кафедрі працювали педагоги зі сценічної мови – засл. артисти України О. П. Леснікова та І. П. Петров, нині нар. артист України С. В. Максимчук, викладачі К. А. Суковська, Л. І. Лавриненко, Г. Д. Харламова, В. М. Кухтіна, Г. І. Мілютенко, В. С. Єрик, Л. П. Дорошенко; досвідчені педагоги з вокалу – Л. І. Шамеш, О. І. Гребенюк, А. Я. Уманець та інші.

Коли Р. О. Черкашин залишив керування кафедрою (1972), його справу продовжили учні: досвідчений педагог доц. В. С. Єрик (до 1986), методист, автор численних публікацій доц. Г. І. Мілютенко (до 1988).

У 1990 рр. з розпадом Радянського Союзу і початком розбудови України як незалежної держави почалася реорганізація і театр. процесу. З одного боку, театр отримав необмежену свободу – використовувалися п'єси і прозові твори авторів, які довгі роки були заборонені, заохочувалися експерименти з формотворенням, виникали дрібні недержавні театри-студії; з іншого – театр був втягнений (за законами ринкової політики господарювання) у серйозну конкуренцію. Все це не могло не відбитися і на навчальному процесі. Змінилися і творчі задачі кафедри сцен. мови, яка перестала функціонувати як самостійний структурний підрозділ. У 1993 р. кафедру сцен. мови було відновлено як окрему кафедру; очолив її учень

Р. О. Черкашина, засл. артист України, проф. Ю. П. Шейко. За 19 років керування він намагався зберегти найкращі традиції своїх незабутніх вчителів та всіляко підтримував новітні досягнення у галузі педагогіки. Ю. П. Шейко виховав багато талановитих акторів, які зараз працюють на кращих театральних сценах країни та за її межами. Крім того, він підготував не менш обдарованих викладачів, яким прищепив здатність розкривати таємницю слова, мови, літератури, здатність бути причетними до царини мистецтва та культури.

Згодом на кафедрі сценічної мови прийшли молоді викладачі Т. Н. Литовченко та Н. М. Литвиненко, засл. артист України М. Гуртовий, канд. мистецтвознавства, доц. Л. Л. Дубова та читець філармонії, засл. артистка України, проф. Л. А. Важнова. Плідною працею відзначалися викладачі вокалу засл. артистки України проф. В. О. Дорошенко та доц. С. М. Орлова, концертмейстер Л. М. Беспалова, провідні концертмейстери Л. Д. Герман, та О. В. Лічний, ст. викладач Л. М. Михайлова, композитор канд. мистецтвознавства та концертмейстер Ю. М. Грицун.

Основою методики навчання на кафедрі сцен. мови довгі роки незмінно була система К. С. Станіславського. Однак завдяки викладачам, колишнім «березільцям», зокрема Р. О. Черкашину, постійно відчувався вплив ідей Л. С. Курбаса, його методу «перетворення», що позитивно позначилося на формуванні харків. школи сцен. мови.

Необхідність всебічного розвитку особистості майбутнього драм. актора і його муз. смаку, формування готовності студента театр. вузу до акторської діяльності зумовили потребу

у розширенні його муз.-естетичного кругозору. Музикальність, що лежить в основі художньої природи укр. драм. театру, багато в чому визначала його розвиток на різних історичних етапах. У даний час на сценах театрів саме спектаклі з музикою найбільш затребувані. У деяких випадках спів виконує складну драматургічну функцію, бо є повноправним компонентом вистави, поряд з драматургією, актор. майстерністю і сцен. мовою. У зв'язку з цим підвищилися вимоги до вок. підготовки актора, відповідно, зростає і значення предмета «сольний спів» у театральному виші. Особливості харків. вок. школи проявляються у напрацюванні єдиної фізіологічної бази, на якій актор може свідомо і легко змінювати розмовну на співучу фонацію і навпаки, не перевтомлюючи при цьому свій голосовий апарат. Цілком спираючись на роботу педагогів зі сцен. мовлення у вихованні «звучного» тіла, дихання, опори звуку, артикуляції, дикції, викладачі-вокалісти додають у вокальну роботу тільки те, що відрізняє професійний спів від сценічної мови: вібрато, кантилену, розширення співацького діапазону через округлення, прикриття звуку та посилення опори у високій теситурі.

У 1970–90 рр. не переривалася і наук.-метод. діяльність викладачів кафедри. Опубліковано чимало статей в наукових збірках, журналах, видані метод. рекомендації з фаху. Саме в цей час кафедрою закладалися підвалини нової акад. школи сцен. мови у відповідь на небезпеку засмічення українськомовного простору суржиком.

Кафедрою зроблено значний внесок у виховання акторів та режисерів. Про це свідчить список випускників, які отримали звання нар. та засл. ар-

тистів України, засл. діячів мистецтв України, лауреатів державних та міжнародних фестивалів. Достатньо назвати лише тих із них, для кого художнє слово стало основною або другою професією. Це – нар. артисти України Т. Мірошніченко та С. Максимчук, нар. артист Росії О. Петренко, засл. артисти України Л. Мамікіна, О. Щітка; стали майстрами художнього слова засл. артисти України О. Леснікова, І. Петров. Ю. Шейко, В. Будянський; відомі диктори й ведучі радіо та телебачення В. Ткаченко, З. Каткова, В. Чернова, М. Шипша, Л. Сергієнко, Ю. Вірченко, популярний тележурналіст А. Цаплійко та інші.

Якби можна було зібрати усіх тих, кому за ці роки була прищеплена пристрасть до слова, мови, літератури, музики, і запитати, що зберегла їхня пам'ять за роки навчання, мабуть, більшість з них назвали б гарячу любов та відданість викладачів кафедри сцен. мови до своєї справи, повагу і увагу до студента як до художника, не майбутнього, а теперішнього художника ще на студентській лаві, їхнє терпіння і високий професіоналізм. А ще – не було б міри вдячності до усіх викладачів разом і до кожного окремо.

З переходом у нове тисячоліття кафедру поповнили молоді викладачі, педагоги-практики: засл. артист України, актор харків. театру ім. О. С. Пушкіна, ст. викл. В. М. Угольников, актриса театру «Арабески», ст. викл. Н. М. Цимбал, актриса Харків. театру ім. Т. Г. Шевченка ст. викладач І. І. Кобзар, актриса Харків. філармонії Н. І. Алюнова, засл. артистка України, доцент Т. Л. Грінік, актриса Харків. філармонії О. О. Проценко; викладачі з вокалу: солістки Харків. театру опери та балету, канд. мистецтвознавства,

доц. Т. В. Жаркіх, засл. артистка, доц. О. Д. Соболева, засл. артистка, ст. викладач А. А. Романовська, солістка Харків. філармонії, засл. артистка Т. М. Томчук. Всі вони – колишні випускники Харків. ун-ту мистецтв, практикуючі актори, люди небайдужі до майбутнього українського театру – підтримують високі стандарти школи Alma Mater.

Десятки студентів за останні 25 років ставали лауреатами та дипломантами всеукр. та міжнар. конкурсів читців та конкурсів вокалістів, підтверджуючи цим високий статус викладання на кафедрі сценічної мови і незмінний рівень професіоналізму її викладачів.

У 2012 р. кафедру очолила засл. артистка України проф. Л. А. Важнова. Програмними засадами цього керівника стали глибокі зв'язки з традиціями своїх вчителів і високі порівняння до опановування нових критеріїв викладання, відповідних складній і швидкоплинній сучасності. Як основну особливість цього керівника, варто відзначити її свідоме, науково вмотивоване ставлення до індивідуалізації програм кожного викладача у рамках загальнокафедральних навч. програм. Методологія ж виховання майбутніх митців на кафедрі заснована на засадах уважного, індивідуального підходу до кожного студента як до творчої особистості.

Зараз на кафедру прийшло молоде покоління викладачів: С. О. Гукасян, Д. С. Петров, канд. мистецтвознавства, ст. викладач Г. І. Хуторська, які сформувалися як творчі особистості вже у новій українській державі.

70 років свого існування кафедра виховувала культурних людей, опрацьовувала тисячі літературних та музичних текстів і дала можливість

втілити безліч творчих задумів своїм викладачам та їхнім талановитим студентам

ТЕАТРОЗНАВСТВА КАФЕДРА – заснована в Харків. державному театральному ін-ті у 1944 р., практично одразу після його відкриття як випускова кафедра. У різні роки вона змінювала свої назви: кафедра історії театру, кафедра історії театру і літератури, кафедра історії мистецтв, аж до нинішньої назви – кафедра театрознавства. Поява її була обумовлена наявністю значних традицій у сфері театрознавчої думки, що формувалася у Харкові ще з XIX століття. У 1944–1945 рр. кафедру очолював професор С. Ігнатів, у 1945–1947 рр. – доцент, кандидат філологічних наук, професор О. Розенберг.

З 1947 р., коли до керівництва кафедрою приходив випускник Державного ін-ту театального мистецтва ім. А. Луначарського («ГИТИС») А. Плетньов, вона виходить на якісно новий рівень. Цьому сприяло й те, що у період з 1945 до 1953 рр. він був заступником директора ін-ту з науково-навчальної роботи і впливав на формування кадрового складу кафедри та розвиток її наукового потенціалу, результатом чого стало розширення науково-методичної роботи, проведення щорічних конференцій, створення студентського наукового товариства. У 1952 р. А. Плетньов захистив першу на кафедрі дисертацію «Харківський театр другої чверті XIX ст.», яку згодом видав як монографію «У истоков Харьковского театра» (1960 р.). У наступні роки захистили кандидатські дисертації викладачі кафедри В. Буквін, Н. Логвінова та ін.

У 1940–1960-х рр. на кафедрі працювали: професори Й. Мікла-

шевський, М. Самарін; канд. філологічних наук, доц. С. Браславський, Д. Брудний, М. Зверев, І. Каганов, Є. Полянська, Д. Соколов; канд. мистецтвознавства, доцент В. Буквін, доценти М. Зубар, О. Старець, З. Смоктей (у 1946–1949 рр. – директор інституту); відомий театральний критик В. Морський та художник-сценограф Д. Власюк (у 1951–1963 рр. – директор, згодом ректор інституту); викладачі Н. Логвінова (згодом – канд. філологічних наук, проф. кафедри, автор численних публікацій, яка працювала на кафедрі понад 60 років), канд. філологічних наук, автори відомих монографій з історії українського театру О. Цибаньова, Л. Стеценко, а також Н. Рудова, О. Семенова, С. Ходкевич. Деканами театрознавчого факультету були О. Якубовська, С. Браславський, О. Нечипоренко, Т. Ольховський та ін.

У 1977 р. кафедру очолив відомий театрознавець, канд. мистецтвознавства, засл. діяч мистецтв України, проф. А. Горбенко, котрий керував нею до 1995 р. У 1975 р. він захистив канд. дисертацію «Режисерське та акторське мистецтво театру “Березіль”». У 1979 р. опублікував монографію «Харківський державний академічний український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка», за яку був удостоєний премії НСТДУ у галузі театрознавства ім. І. П. Котляревського. Маючи значний досвід роботи на посаді завідувача літературної частини ХДАУДТ ім. Т. Г. Шевченка, А. Горбенко поглибив зв'язки кафедри з театрами та ЗМІ, часто сам виступав з рецензіями та проблемними статтями у періодичній пресі, був головою секції критики та членом правління ХМВ НСТДУ, у 1990-ті рр. став про-ректором з наукової роботи та театального відділення.

В різні роки на кафедрі працювали доктор мистецтвознавства, проф. В. Айзенштадт, доктор архітектури, проф. В. Кравець, доктор мистецтвознавства, проф. І. Зборовець, канд. мистецтвознавства, доц. А. Кулішенко, ст. викладачі Н. Суворова, Л. Філіпенко, М. Цуркан, Л. Космін, Н. Софронова, Н. Бондарева.

Серед вихованців кафедри театрознавства – викладачі середніх спеціальних і вищих навчальних закладів культури та мистецтв, завіліти й керівники театрів, працівники преси, органів управління культурою. Чимало випускників стали відомими в Україні та за її межами театральними діячами – доктор мистецтвознавства, проф. В. Айзенштадт, канд. мистецтвознавства Б. Поюровський, засл. діяч мистецтв Росії, автор монографій, завіт Московського академічного театру ім. В. Маяковського В. Дубровський, завідувачі (у 1960-80-х рр.) відділами культури харків. газет Т. Бровко («Вечірній Харків») і З. Чирікова («Соціалістична Харківщина»), лауреати премії СТДУ в галузі театрознавства й театральної критики – канд. мистецтвознавства, засл. діяч мистецтв України, проф. А. Горбенко та Л. Попова, директори театрів – засл. працівник культури України В. Решетняк та М. Білоконь, лауреат премій в галузі театрознавства й театральної критики НСТДУ та «Київська пектораль», засл. діяч мистецтв України, доц. КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого С. Васильєв, лауреати Муніципальної премії ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Є. Русабров та О. Аннічев, кандидат мистецтвознавства, доц. ХДАДМ В. Чечик, канд. мистецтвознавства, доц. ХНУМ ім. І. П. Котляревського Я. Партола, постійний автор газети

«Харьковские известия», журналів «Український театр», «Просценіум», «АРТерія», лауреат Муніципальної премії ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Ю. Щукіна (Коваленко) тощо.

З 1995 р. кафедру очолює доц., засл. працівник культури України Г. Ботунова (у 1997–2006 рр. – проєктор з наукової роботи та театральної освіти, 1988–1997, 2006–2016 – декан театрального факультету), під керуванням якої сьогодні працює злагоджений колектив. Це – доктор філологічних наук, проф. О. Калиниченко, канд. мистецтвознавства, доц. Я. Партола (від 2016 р. – декан театрального факультету) та О. Галонська, ст. викладачі, лауреати Муніципальної премії ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Ю. Щукіна (Коваленко) та О. Аннічев, лауреат регіональних та всеукраїнських конкурсів І. Лобанова, канд. філологічних наук Т. Веретюк, О. Либо, викладач О. Дорофеєва.

За роки існування кафедри була сформована методологія підготовки театрознавців широкого профілю, які могли б органічно поєднувати у своїй діяльності фундаментальну наукову підготовку з практичними навичками. Розроблені нові курси з фахових і загальнотеоретичних дисциплін, проводяться конкурси усних та письмових рецензій, наукові конференції, круглі столи, майстер-класи. Студенти-театрознавці неодноразово ставали переможцями різноманітних олімпіад і конкурсів.

Кафедра підтримує тісні зв'язки з провідними вишами, що готують фахівців даного профілю – КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого та ЛНУ ім. І. Франка. Високий професійний рівень її роботи відзначали голови державних екзаменаційних комісій, серед яких були ректори

КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого – академіки Національної академії мистецтв України, канд. мистецтвознавства, проф., засл. діячі мистецтв України Р. Пилипчук та О. Безгін, доктор мистецтвознавства, проф. В. Айзенштадт, проректор КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого, канд. мистецтвознавства, проф., засл. діяч мистецтв України П. Кравчук та ін.

Впродовж існування кафедра зробила значний внесок у розбудову мистецької освіти в Україні, підготовку висококваліфікованих кадрів у галузі театрознавства.

Г. Ботунова, І. Лобанова

ХУДОЖНЬО-ВИРОБНИЧА ЛАБОРАТОРІЯ КАФЕДРИ МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА ТА РЕЖИСУРИ ТЕАТРУ АНІМАЦІЇ. У перші роки після організації кафедри театру ляльок (1969) матеріальна частина, яка мала забезпечити навчальний процес (ляльки, декорації, ширми, реквізит, тощо) виготовлялась театральними майстрами у майстернях Харків театру ляльок. Виготовленням ляльок займались досвідчені майстри Р. Вігонд, К. Аполевська, Л. Ісачьова, О. Макаревич, В. Нечипоренко, В. Розенфельд, Л. Пасечникова, художники театру О. Щеглов, В. Маяцький, А. Родіонова. Оскільки інститут виділив лялькарям лише одну аудиторію, більша частина практичних занять з майстерності актора та режисури також проводились на репетиційних площах театру. Це було можливо при невеликій на той час кількості студентів (9 студентів-акторів). З кожним роком існування кафедри кількість студентів зростала, а отже збільшувалася потреба в матеріально-технічних засобах навчання. Частину ляльок, реквізиту виготовляли студенти на лекціях

з технології виготовлення театральної ляльки під керівництвом викладачів, але головне навантаження припадало на майстрів театру. За роки дружньої співпраці театру і кафедри майстернями театру було виготовлено матеріальну частину для 30 вистав, серед яких «Добрячі розбійники» Є. Сперанського, «Чебурашка та його друзі» Р. Качанова, Е. Успенського, «Про що розповіли чарівники» В. Коростильова, «Сембо» Ю. Єлісеєва, «Ведмежатко Рім-тім-ті» Я. Вільковського, «Недоросток» Д. Фонвізіна, «Пригоди Буратіно» О. Толстого, «Снігова королева» Є. Шварца, «Пригоди Чиполіно» Дж. Родарі та багато інших.

Після отримання театральним факультетом нового приміщення по вулиці Чернишевського 79 при кафедрі було створено власну майстерню за зразком театральної зі всіма необхідними інструментами, обладнанням, Першим завідувачем постановочною частиною кафедри став І. Сумарока. Сьогодні процесом виготовлення матеріальної частини вистав, забезпеченням навчального процесу керує випускник кафедри І. Пірович. Технологію виготовлення театральної ляльки викладають професіонали своєї справи: В. Виходцевський, Ю. Бабасова, Н. Денисова, Д. Кушніренко.

О. О. Інюточкін

Я. В. Партола – декан театрального факультету

Кафедра театрознавства (сидять: Ю. П. Щукіна, О. С. Аннічев, завідувач кафедрою Г. Я. Богунова, Я. В. Партола; другий ряд: О. Л. Либо, О. І. Галонська, Т. В. Веретюк, Т. В. Бурлєєва, О. А. Золоткова, І. В. Лобанова, О. М. Калениченко, О. Ю. Дорофєєва)

Кафедра майстерності актора (сидять: І. М. Полянська, Ж. В. Мамаєва, завідувач кафедрою Л. В. Садовський, Л. Д. Свічкаренко, другий ряд: С. О. Бережко, Ю. С. Євсюков, А. П. Лобанов, О. В. Власов, Л. В. Марков, О. А. Аркадін-Школьник, О. М. Вірченко, К. В. Бортник, третій ряд: М. О. Говор, О. В. Спащенко, В. В. Гуйвін, В. М. Мащенко, М. О. Бораковська)

Кафедра сценічної мови (сидять: В. О. Дорошенко, А. А. Романовська, С. М. Орлова, Т. М. Томчук; другий ряд: Д. С. Петров, І. І. Кобзар, Т. Л. Грінк, завідувач кафедрою Л. А. Важнова, Л. Д. Герман, С. С. Сгібнева, Н. М. Михайлова, О. В. Лічний; третій ряд: Г. О. Леонова, Н. І. Алюнова, Н. М. Цимбал, С. О. Гукасян-Коробейникова, Г. Й. Хуторська, Г. І. Ключка)

Кафедра режисури драматичного театру (сидять: Л. В. Садовський, завідувач кафедрою О. А. Аркадін-Школьник, О. О. Інюточкін; другий ряд: В. В. Гуйвін, М. С. Осипов)

Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації (сидять: Н. М. Денисова, О. Ф. Дмитрієва, С. Я. Фесенко, Л. Є. Шульга; другий ряд: О. Ю. Рубинський, В. М. Горбунов, М. І. Тягнієнко, завідувач кафедрою О. О. Інюточкін, Д. В. Кушніренко, А. Д. Солоняк; третій ряд: В. М. Розін, О. М. Коваль, Ю. Б. Бабаєва, М. С. Осипов, О. В. Дудник)

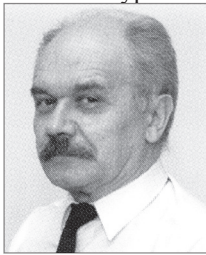
розділ 3

*Загальноуніверситетські
кафедри та підрозділи*

А

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКА ЧАСТИНА (АГЧ) ун-ту існує від заснування Харків. консерваторії (1917), з моменту створення і до теперішнього часу забезпечуючи безперервність навч. процесу шляхом підтримання та удосконалення матеріально-технічної бази ВНЗ, створення та підтримки належних санітарно-гігієнічних та безпечних умов праці проф.-викладацького складу і студентів ун-ту в навчальних корпусах та мешкання студентів у гуртожитку. До складу АГЧ ун-ту входять адміністративно-господарський відділ, господарські підрозділи навч. корпусів та гуртожитку.

Очолює і координує роботу АГЧ проректор з адміністративно-господарської роботи **М. Г. Дерповка**. АГЧ співпрацює та тісно взаємодіє у вирішенні значної кількості питань господарського характеру з проректором з загальних та економічних питань **Т. Д. Содіною**.

У адмін.-господар. відділі працюють кваліфіковані спеціалісти з вищою освітою та великим досвідом роботи, які грамотно і оперативно вирішують як повсякденні, так і глобальні технічні питання з експлуатації будівель і споруд, матеріально-тех. забезпечення навч. процесу в ун-ті: голов. інженер **А. В. Малюгіна**, відповідальний за матеріально-тех. забезпечен-

ня **О. І. Яїцький**, інженер з охорони праці та пожежної безпеки **Б. І. Долгополов**. Керівництво роботою госп. підрозділів в учбових корпусах № 1 і 2 здійснює зав. господарством **Р. П. Тичкіна**, в учб. корпусі № 3 (вул. Чернишевська, 70) – комендант корпусу **І. Л. Червенко**, в гуртожитку (вул. Цілиноградська, 50) – зав. гуртожитком **І. К. Барбишева**.

Від злагодженої та оперативної роботи усіх підрозділів АГЧ залежить повсякденне вирішення господарських питань, підтримання чистоти і порядку, створення гідних умов для навчання та проживання студентів та якісної плідної праці всіх учасників навчального процесу.

М. Г. Дерповка

АНДРЄЄВА Ольга Петрівна (19.01.1943, Саратов) – філолог, перекладач, педагог. Канд. філолог. н. (1990), доц. (1993). Закін. ф-т інозем. мов Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна), 1965, за спец. «Філолог. Англійська мова та література». Від 1963 до 1968 працювала перекладачем, ст. гідом-перекладачем Харків. відділення ВАТ «Інтурист». У 1968–1980 – викл., ст. викл. каф. англійської філології Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького. Від 1980 – ст. викл. каф. інозем. мов ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського; від 1993 – доц., від 1997 до сьогодні працює на посаді проф. каф. інозем. мов. У 1998–2016 – зав. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Авторка наук. досліджень (понад 30), з питань філології, міжкультурної комунікації, методики викладання інозем. мов; рецензент та опонент при захисті дисертаційних робіт.

Основні праці: Українсько-англійський словник музичних термінів / [співавт. Н. Л. Очеретовська]. Харків-Лондон : [б. в.], 1997. 43 с.; Русско-английский разговорник. М. : ЭКСМО, 2005. 288 с. (Сер. «Слово в кармане»); Содержание в музыке. К вопросу об интерпретации средствами языка // *Лингвистические и социокультурные аспекты преподавания иностранных языков : сб. ст. по материалам междунар. заочной конф., посвящ. 100-летию Саратов. гос. консерватории (акад.) им. Л. В. Собинова, 18 февр. 2010 г. Саратов, 2010. С. 63–67*; Дихотомия «язык-музыка» в историческом контексте // *Лингвистические и социокультурные аспекты преподавания иностранных языков : сб. ст. по материалам междунар. заочной конф., посвящ. 100-летию Саратов. гос. консерватории (акад.) им. Л. В. Собинова, март 2011 г. Саратов, 2010. С. 7–11.*

Л. В. Бабаєвська

АРХІВ ХНУМ ім. І. П. Котляревського фактично почав своє існування з давніх часів, що передували створенню Харків. консерваторії. При консерваторії працювала бібліотека, спадкоємниця бібліотек попередніх муз. навч. закладів, що існували від XIX ст., де зберігалися їх найцінніші матеріали. Рік організації консерваторії (1917) умовно можна вважати і моментом створення архіву як її самостійного підрозділу, що успадкував архівні фонди бібліотеки. Далі накопичення матеріалів відбувалося вже в архіві консерваторії. Подальшу історію теперішнього архіву ХНУМ ім. І. П. Котляревського можна поділити на два періоди: перший – до 1941, другий – від дня визволення Харкова від окупаційних німецьких військ – 23.08.1943. На жаль, з-за пожеж та інших причин воєнного лихоліття, архівні матеріали довоєнного періоду майже не збереглися.

Після 23.08.1943, коли Харків. консерваторія почала своє відродження, відбувалося поступове накоплення документальних матеріалів, які мають цінність згідно положенням нормативних актів та методичних вказівників з експертизи документів для архівного збереження. Насамперед, це документи, які повинні зберігатися постійно та документи з великим терміном зберігання: річні звіти про роботу ВНЗ, накази канцелярії (від 1943), відділу кадрів (від 1985), учбової частини (від 1970), а також трудові книжки, атестати зрілості, дипломи про середню освіту та ін.

75-річний термін зберігання мають особові справи звільнених працівників, студентів, які закінчили навчання або були відраховані з інших причин. Крім того, це документи відділу кадрів (тарифікаційні відомості, штатні формуляри, підстави до наказів та ін.). Учбова частина здає в архів на збереження журнали про видачу дипломів та інші документи. Збір матеріалів для комплектації архіву продовжується постійно.

Архів ун-ту активно контактує з Харків. обл. архівом, здійснюючи постійний обмін порадами і консультаціями. Крім того, всі документи, передані в архів ХНУМ, перевіряються обл. архівом, після чого вони формуються в томи по роках та літерах. Станом на сьогодні в архіві ХНУМ зберігається біля 1,5 тис. томів, у яких зосереджено декілька тисяч справ.

Архів є підрозділом канцелярії й здійснює такі види роботи, як: а) формування архівного фонду; б) підбір матеріалів для історичних довідок; в) стеження за чіткістю розташування документів у приміщенні архіву; г) видача архівних довідок для пенсійного забезпечення та листуван-

ня з пенсійними фондами Харкова й інших міст України; д) підготовка архівних матеріалів для наук. роботи по заявках викладачів та студентів; є) консультації з проблем роботи з архівними документами та ін.

Відповідальним за архів є архіваріус. Від 2001 – це Людмила Борисівна Бортник, музикознавець за фахом, випускниця іст.-теорет. ф-ту ХДК (1960), яка до роботи в архіві викладала на каф. теорії музики ун-ту.

Л. Б. Бортник

«АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА» – періодичне наук. видання (збірник статей) ХНУМ ім. І. П. Котляревського, започатковане каф. історії музики. Перший вип. (Аспекти історичного музикознавства: дослідження і матеріали. — Х. : Прапор, 1998. — 264 с.) відзначив 50-річний ювілей кафедри. У даний час внесене до «Переліку фахових видань» з мистецтвознавства рішенням Атестаційної комісії МОН України від 22.12.2016, наказ № 1609.

АСПРАНТУРИ, АСИСТЕНТУРИ-СТАЖУВАННЯ ТА ДОКТОРАНТУРИ ВІДДІЛ ХНУМ ім. І. П. Котляревського було відкрито згідно Наказу М-ва культури України № 247/а від 15.09.1993 р., за погодженням з М-вом освіти України, за яким при ХДІМ ім. І. П. Котляревського було організовано аспірантуру зі спеціальності 17.00.03 «Музичне мистецтво» та асистентуру-стажування за спеціальностями 17.00.03 «Музичне мистецтво» і 17.00.02 «Театральне мистецтво». Наказом М-ва освіти та науки України від 06.03.2008 № 157 при ХДУМ ім. І. П. Котляревського було відкрито докторантуру. У 2016 відповідно до нового Закону про роботу аспірантури від 23 берез. 2016, аспірантура

ХНУМ ім. І. П. Котляревського пройшла процедуру ліцензування.

Від дня заснування аспірантурою керував канд. мистецтвознавства, проф. *В. О. Сирятський*. Від 2005 дотепер відділом керує канд. мистецтвознавства, доц. *І. Ю. Сухленко*. Якщо у першому наборі 1994 р. до навчання приступили лише чотири особи (три асистенти-стажисти та один аспірант), то сьогодні до відділу аспірантури та докторантури прикріплено більше 100 осіб. Успіх розвитку цього освітнього проекту забезпечили декілька факторів, серед яких вирішальним стала наявність в ун-ті наукових та творчих шкіл, відомих далеко за межами України. Відкриття у 2004 р. спеціалізованої Вченої Ради з захисту канд. дисертацій за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво» також сприяло збільшенню інтересу до наукової роботи.

Показники успішності роботи відділу сягають майже 100 %, значна кількість здобувачів та аспірантів захищається достроково. Аспіранти ведуть активну наук.-дослідну діяльність, беруть участь у міжвузівських, всеукр., міжнар. наук. конференціях та симпозіумах, мають публікації в іншомовних виданнях, отримують міжнар. стипендії за темами своїх дисертаційних досліджень.

Асистентура-стажування університету – це справжня школа виконавсько-педагогічної майстерності. Абсолютно прозора система відбору дозволяє залучати до навчання в асистентурі найкращих випускників виконавських кафедр. Сьогодні творча робота асистентів-стажистів – важлива складова творчої роботи університету. Адже це не менш як 65 концертів-іспитів на навчальний рік, не враховуючи великої кількості концертів, що асистенти-ста-

жисти дають поза навчальним планом. Прізвища асистентів-стажистів ун-ту добре відомі у місті, і тому їх запрошують до участі у загальноміських заходах. Вони виступають у залах міста та області, беруть участь у просвітницькій і благодійній роботі, виступають за межами країни – у Білорусії, Польщі, Іспанії, Бельгії, Франції, Німеччині, Греції та ін.

Випускники аспірантури та асистентури-стажування з успіхом працюють в ХНУМ ім. І. П. Котляревського, в інших навч. закладах країни, найкращих творчих колективах та відомих навчальних закладах зарубіжжя.

І. Ю. Сухленко

Б

БАБАЄВСЬКА Людмила Валеріївна (28.02.1982, м. Очамчира, Абхазія) – філолог, перекладач, педагог. Закін.

ф-т інозем. мов (диплом магістра) Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна (2003) за спец. «Філолог. Англійська мова та література». У 2004–2009 – здобувач каф. англ. філології за спец. «теорія і методика навчання (англійська мова)» ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Від 1999 до 2003 працювала лаборантом каф. інозем. мов ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. Від 2004 до 2011 – викл., з 2012 по теперішній час – ст. викл. каф. інозем. мов Харк. нац. ун-ту мист-в ім. І. П. Котляревського. Від 2003 веде наук. діяльність з дослідження проблем викладання інозем. мов у немов-

них вищ. навч. закладах, активна учасниця наук.-метод. конференцій.

Основні праці: Learning English with Music: навч. посіб. з англ. мови для студ. муз. спеціальностей. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2009. 112 с.; Музика та її функції у вивченні іноземних мов // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2009. Вип. 25. С. 401–409; Іноземна мова : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв / [співавт. Андреева О. П., Конакова О. І. та ін.]. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2011. 45 с.; Іноземна мова за професійним спрямуванням : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв / [співавт. Андреева О. П., Конакова О. І. та ін.]. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2011. 54 с.; Іноземна мова за професійним спрямуванням (для магістрантів) : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв / [співавт. Андреева О. П., Конакова О. І. та ін.]. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2011. 27 с.

БАТКІН Леонід Михайлович (29.06.1932, Харків – 29.11.2016, Москва, РФ) – культуролог, літературознавець, історик, суспільний діяч. Д-р іст. наук (1992, за сукупністю праць на тему «Італійське Відродження як історичний тип культури»). Лауреат премії з культури Ради міністрів Італійської республіки (1980). Дійсний чл. Американської академії з вивчення Відродження.

Закінч. іст. ф-т ХДУ (1955). Від 1956 – викл. італійської мови у ХДК. З берез. 1959 – ст. викл., з 1964 – доц. каф. суспільних наук

ХДК. У 1959 захистив канд. дис. «Соціально-політична боротьба у Флоренції кінця XIII – початку XIV ст. та ідеологія Данте» у Ленінград. відділенні ін-ту загальної історії АН СРСР. Читав курс естетики, ініціював створення у ХДК постійно діючого «Клубу любителів мистецтв». У серпні 1967 звільнений з ХДК за «суттєві ідеологічні помилки, пропаганду чистого мистецтва та формалізму». Від 1968 – ст. наук. співробітник, від 1992 – провідний наук. співробітник Ін-ту загальної історії АН СРСР. Від 1992 одночасно – головний наук. співробітник Ін-ту вищих гуманітарних досліджень Російського держ. гуманітарного ун-ту. Учасник суспільного руху «Демократична Росія» (1990–1993). У 2010 приєднався до російської опозиції, підписавши звернення «Путін має піти».

Напрями наук. досліджень: культура італ. Відродження; характер та межі самопізнання людини в європ. історії культури; методологія вивчення індивідуальних та унікальних явищ в історії культури. Автор більш ніж 140 праць, у тому числі 14 монографій.

Основні праці: Данте и его время: Поэт и политика. М. : Наука, 1965. 198 с. (Вид. італ. мовою – 1970, 1979); Итальянские гуманисты: стиль жизни и стиль мышления. М. : Наука, 1978. 208 с. (Вид. італ. мовою – 1990); Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. М. : Наука, 1989. 302 с.; Леонардо да Винчи и особенности ренессансного творческого мышления. М. : Искусство, 1990. 415 с.; Возобновление истории: Размышления о политике и культуре. М. : Моск. рабочий, 1991. 300 с.; Пристрастия: избранные эссе и статьи о культуре. М. : ТОО «Курсив-А», 1994. 288 с.; Петрарка на острие собственного пера: Авторское самосозна-

ние в письмах поэта. М. : РГГУ, 1995. 183 с. (Чтения по истории и теории культуры / РГГУ; Вып. 12.); Итальянское Возрождение: проблемы и люди. М. : Изд-во РГГУ, 1995. 446 с.; Тридцать третья буква: Заметки читателя на полях стихов Иосифа Бродского. М. : РГГУ, 1997. 331 с.; Очерки о культурно-исторических основаниях и пределах личного самосознания: Август. Абельяр. Элоиза. Петрарка. Лоренцо Великолепный. Макьявелли. М. : РГГУ, 2000. 1005 с. (История и память. Ист. чтение); Личность и страсти Жан-Жака Руссо. М. : Изд-во РГГУ, 2012. 183 с.; Leonardo da Vinci. Bari : Laterza, 1988. 240 p.

Лит. : Эпизоды моей общественной жизни / Л. М. Баткин. М. : Новый хронограф, 2013. 260 с.; Памяти Леонида Михайловича Баткина (1932–2016). Сергей А. Иванов – о выдающемся гуманитарии и общественном деятеле : [некролог ; 30 нояб. 2016]. URL : <http://www.colta.ru/articles/specials/13233>. (дата обращения: 11.05.2017).

О. Л. Яшинов

БІБЛІОТЕКА ХНУМ

ім. І. П. Котляревського – одна з найстаріших і найвизначніших музичних бібліотек України, була створена 16.04.1887 р. при Комітеті т-ва піклування про малозабезпечених учнів муз. уч-ща Харків. відділення ІРМТ. Даних щодо об'єму та складу фонду бібліотеки до 1943 р. немає. У звіті за 1886/87 навч. рік наявна тільки сума вартості бібліотечного фонду – 1650 руб. Перше згадування прізвища бібліотекаря є у звіті за 1907/08 навч. рік – Д. І. Катанський. Від часів попередніх реорганізацій Харків. муз. уч-ща в Консерваторію (1917) збереглися тільки відомості щодо витрат на бібліотеку – 300 руб. на придбання літератури та палітурні роботи, 600 руб. – на зарплатню бібліотекаря.

Історія розвитку бібліотеки з 1917 до 1941 майже повністю закрита. Вивчаючи фонд, який зберігся до наших часів, можна зробити висновок, що бібліотека активно поповнювалася всіма новинками композитор. творчості того часу, книгами по музиці, фольклор. виданнями, художньою і суспільно-політичною літературою. За спогадами бібліотекарів, які працювали після війни, книжковий фонд довоєнної консерваторської бібліотеки становив не менш 15 тис. примірників, а нотний був, звичайно, значно більшим. У штаті працювало тоді близько 10 чоловік. У 1929–1931 завідувачкою бібліотеки була Євгенія Миколаївна Еллінська (мати відомої віолончелістки, проф. *О. М. Щелкановцевої*).

За усними свідченнями, 1941 р., у перші місяці війни, фонд був оперативно перенесений у глибокий сухий підвал під будинком Консерваторії, вхід усередині і ззовні був завалено сміттям, а всю документацію бібліотеки знищено. Так бібліотечні скарби було врятовано від пожежі і пограбування. Цю операцію організува-

ла і провела видатна людина – Марія Дмитрівна Корабльова (за чол. Голубева), смілива і дуже віддана бібліотеці. Згодом, у 1943–1961, вона очолювала бібліотеку. На жаль, спогадів і свідчень про неї не залишилось.

У 1963 консерваторію було об'єднано з театр. інститутом, і бібліотека поповнилася літературою з театр. мистецтва. Бібліотекою ХДІМ тривалий час завідували Алла Михайлівна Лукашева (1963–1980), та, згодом – Ольга Іванівна Корінчук (1980–2004). Практично присвятили бібліотеці муз. ф-ту своє життя бібліотекарі *Ж. А. Уварова*, *А. Л. Донських*, провідний бібліотекар *Є. І. Волощенко*, бібліограф *Н. К. Камінська*. На театр. ф-ті у 1963–2012 функції бібліотеки виконувала лабораторія історії театру. Довгі роки її очолювала *М. А. Чеботарьова*. У 2012 на театр. ф-ті було створено абонемент бібліотеки, де зараз працює бібліотекар 2 категорії *О. Є. Морозова*. Бібліотечний фонд театр. ф-ту сьогодні налічує 19840 прим., з яких 798 – старовинні книги. Серед них – такі видан-

Стоять (зліва направо): *І. Є. Коваленко-Грабовська*, *В. В. Гресова*, *О. М. Захарова*, *О. Г. Ященко*.
Сидять: *О. Н. Гончарова*, *А. Л. Донських*, *Ю. В. Малішевська*, *І. А. Закурдаєва*.

ня, як «Театр Августа фон Коцебу», ч. 2, 1824; «Старинный театр» Веселовського, 1870; журнал «Артист» 90 рр. XIX ст. та ін.

Колектив бібліотеки сьогодні складається з десяти співробітників, сім з яких – провідні фахівці. Більше 40 років працює в бібліотеці О. Г. Ященко, більше 30-ти – провідні бібліотекарі В. В. Гресова, І. Е. Коваленко-Грабовська, провідний бібліограф О. М. Захарова, більше 20 років – провідний бібліотекар І. А. Закурдаєва. Від 2004 р. колектив очолює Ю. В. Малішевська.

Бібліотека ХНУМ постійно контактує з іншими наук. та мистецькими бібліотеками міста і України (Харків. держ. наук. б-кою ім. В. Г. Короленка, бібліотеками ХДАК, ХДАДМ, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харків. міською спеціалізованою муз.-театр. б-кою ім. К. І. Станіславського, Харків. обл. універсальною наук. б-кою, Нац. б-кою України ім. В. І. Вернадського, б-кою НМАУ ім. П. І. Чайковського та ін. муз. і театр. ВНЗ країни), підтримуючи найвищий рівень професіоналізму своїх співпрацівників.

Сьогодні кількість читачів бібліотеки – 1449, з них студентів – 1161.

Від 1960-х до сер. 1990-х фонд бібліотеки збільшився удвічі: зі 100 до 200 тис. прим. Нині фонд бібліотеки складає 154812 прим., з яких ноти – 83589, книги – 58682, періодичні видання – 7335. Старовинні видання складають 16349 прим. (10,56 % загального фонду). Найстаріші ноти – клавір опери О. Ніколаї «Віндзорські насмішниці» (1830), книга – «Русскія пословицы, собранные Богдановичем» (1785), періодичні видання – щотижнева газета «Музыкальный мир» (СПб, 1882) та муз.-театр. газета «Нувелист» (СПб, 1882). Нотна частина

фонду включає також старовинні конволюти (збірки декількох творів або рукописів різного змісту, різних авторів, різних засобів виконання, штучно об'єднаних і переплетених в одному томі). Є також ноти для старовинних інструментів (фісгармонії тощо). У фонді є ноти та книги з екслібрисами, автографами, позначками великих музикантів і мистецтвознавців.

Однією з особливостей нотного фонду нашої бібліотеки (у порівнянні з ін. нотними бібліотеками) – наявність великої кількості маленьких нотних видань (2–3 аркуші). Це видання і дореволюційних, і довоєнних, і радянських часів.

Довідковий апарат бібліотеки включає алфавітний та систематичний книжкові каталоги, нотний систематичний каталог, реєстраційну картотеку періодичних видань, систематичну картотеку статей про музику, краєзнавчу картотеку («Історія ХНУМ»), картотеку наук. робіт та публікацій співробітників, студентів та випускників ХНУМ, картотеку авторефератів дисертацій. На театр. ф-ті аналогічні каталоги і картотеки поступово формуються.

Бібліотека бере активну участь у наук. діяльності ун-ту, виконуючи такі види роботи, як редагування бібліографічних списків до наук. збірок та публікацій, інформування читачів щодо нових надходжень у бібліотеку, заняття та консультування з бібліографічних знань, оцифрування фахових видань для представництва на сайті Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У планах роботи бібліотеки – представництво ХНУМ в проєктах бібліографічно-реферативних електронних баз наук. видань «Skopus» та «H-index» (індекс Хірша, наукометричний показник су-

марної кількості посилань на роботи науковця), які є сучасними інструментами моніторингу наук. публікацій.

На черзі – плани щодо створення електронної бібліотеки – електрон. каталогу, а також повнотекстової бази даних перлин нотного, книжкового фондів та фонду періодичних видань.

Бібліотека ХНУМ успішно займається просвітницькою роботою, регулярно готуючи тематичні виставки літератури, що висвітлюють новини, урочистості, історичні та інші події в сферах музики, театру, науки, культури, суспільного життя. В практиці її роботи – організація цікавих екскурсій в Харківські музеї – Історичний, Музей природи, Художній музей, історико-культурні осередки Харків. області.

Лит. : Годовой отчет комитета общества попечения о нуждающихся в музыкальном училище Харьковского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества общему собранию членов 21 ноября 1886 года. Харьков : Каплан и Бирюков, 1887. 16 с.; Каминская Н. К. Библиотека / Н. К. Каминская // *Харьковский институт искусств им. И. П. Котляревского. 1917–1992. Харьков, 1992. С. 343–349*; Коринчук О. И. Библиотека творческого вуза – лаборатория талантов / О. И. Коринчук // *Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова. Х., 2001. С. 220–227*; Отчет Харьковского отделения Императорского Русского Музыкального Общества за 1915–1916 год. Купянск : Печатный труд, 1917. 131 с.; Отчет Харьковского отделения Императорского Русского Музыкального Общества и состоящего при нем Музыкального училища за 1886–1887 год. Харьков : М. Ф. Зильберберг, 1887. 46 с.

Ю. В. Малішевська

БІЛІЄВА Ольга Вячеславовна (22.05.1978, Харків) – викл. математики та інформатики. Онука Титара Ва-

силя Андрійовича, засл. тренера СРСР, судді міжнар. категорії, який виховав перших у СРСР олімпійських чемпіонів з волейболу: Юрія Полякова, Юрія Венгеровського, Василя Матушеваса. Закінч. механіко-математичний ф-т ХНУ ім. В. Н. Каразіна (2000), наук. кер. – д-р физ.-мат. н., проф. Іван Євгенович Тарапов, зав. каф. теор. механіки, ректор ХНУ (1975–1993). Працювала вчителем математики та інформатики у ЗОШ I–III ступенів № 58 м. Харкова (2000–2015). Від 2006 по теперішній час – ст. лаборант каф. теорії музики, співробітниця навч. відділу ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Авторка ряду наукових досліджень за фахом.

Основні праці: Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів 7–11 класів при вивченні властивостей функцій на основі використання електронних таблиць «Excel» / СДПУ // *Пед. науки : зб. наук. пр. Суми, 2005. С. 138–141*; Використання діяльнісного середовища Functions при вивченні функції у шкільному курсі алгебри // *Пошук молодих : зб. наук. пр. Херсон, 2006. Вип. 5. С. 96–99*; Застосування мови програмування Logo при вивченні математики у п'ятому класі [соавт. Белявцева Т. В.] // *Вісник НТУ «ХП»*, 2002. С. 225–229.

БОРОВЕНСЬКА Тетяна Олексіївна (07.04.1988, м. Новомосковськ Дніпропетров. обл.) – філолог, педагог, перекладач. Закін. ф-т інозем. мов ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (2010). Працювала перекладачем і викладачем італійської мови на курсах італ. мови в Нац. аерокосмічному ун-ті ім. М. Є. Жуковського «ХАІ» (2009–2011). Від 2011 – викл. каф.

інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Веде курс італ. мови, методика викладання якої складає сферу її наук. інтересів.

Основні праці: Італійська мова за професійним спрямуванням для іноземних студентів (ОКР «бакалавр») : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2016. 46 с.; Італійська мова для іноземних студентів (ОКР «магістр») : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2016. 22 с.; Італійська мова (довузівське начання) : Навч. програма для вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2016. 22 с.

Л. В. Бабаєвська

БУНЕЦЬКИЙ Володимир Лукич (30.07.1953, с. Мала Перещепина

Новосанжарського р-ну Полтав. обл.) – радіоінженер. Закінч. радіотехніч. ф-т Харків. ін-ту радіоелектроніки (1984) за спец. «Радіотехніка» та отримав кваліф. «Радіоінженер». Довгий час працював в Харків. Пуско-

налагоджувальному Управлінні по тех. обслуговуванню та ремонту ультратроткохвильових радіостанцій в сільському господарстві; деякий час – інженером лабораторії Харків. радіо-телецентру, кооперативу з ремонту побут. електроніки «Техніка», а також приватним чином. З лютого 2010 до тепер працює в ХНУМ ім. І. П. Котляревського на посаді начальника відділу технічних засобів навчання (ТЗН) (див. *Медіатехнології навчальна лабо-*

раторія). Завдяки найвищій проф. кваліфікації В. Бунецького, його вмілим рукам, сумлінній і відданій праці та постійним активним зусиллям, спрямованим на підтримку робочого стану комп'ютерної, аудіо-, відео- та ін. техніки, навчальний процес в ун-ті дістає належну технічну підтримку.

БУХГАЛТЕРІЯ ХНУМ ім. І. П. Котляревського – структурний підрозділ, призначенням якого є ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, тобто реєстрація, накопичення, зберігання, узагальнення та передача інформації про фінансову діяльність ун-ту його керівництву та вищим установам для прийняття рішень. Об'єктами бухгалтерського обліку є майно ун-ту, його господарські операції та фінансові зобов'язання.

Основним завданням бухгалтерії є забезпечення безперервності і послідовності ведення фінансового обліку та звітності, їх організація відповідно до діючих норм держ. і міжнар. законодавства та установчих документів. ХНУМ належить до сфери управління М-ва культури України, є бюджетною установою та повністю фінансується з Держ. бюджету України. Фінансово-господарська діяльність ун-ту здійснюється відповідно до Кошторису і Плану використання бюджетних коштів. Кошторис має дві складові частини: загальний фонд – кошти Держави – та спеціальний фонд – власні надходження ун-ту від надання платних послуг. За рахунок власних надходжень здійснюється, зокрема, оплата комунальних послуг та енергоносіїв.

До обов'язків бухгалтерії входить проведення розрахунків заробітної плати співробітників, студентських і аспірантських стипендій, премій та матеріальної допомоги, податкових

відрахувань, оформлення через банківську систему різноманітних видів платежів і т. ін.

Правильне ведення бухгалтерського обліку фінансової діяльності ун-ту забезпечує штат висококваліфікованих спеціалістів-бухгалтерів, яким від 2000 р. керує головний бухгалтер **Ольга Олександрівна Путіліна**. Голов.

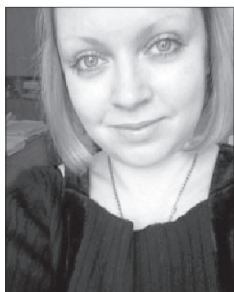

бухгалтер несе основну відповідальність за складання податкових і фінансових звітів, фінансові операції ун-ту та його фінансову діяльність в цілому. О. О. Путіліна – досвідчений спеціаліст найвищої кваліфікації (працює в ун-ті від 1984), знайомий з усіма тонкощами бухгалтерського обліку, податкового та фінансового законодавства й політики, який користується заслуженою повагою трудового колективу й керівництва ХНУМ.

Чітка налагоджена роботи бухгалтерії є невід'ємною складовою та необхідною умовою забезпечення життєдіяльності ун-ту.

В

ВАТУТІНА Олесь Валерійович (30.04.1977, м. Донецьк) – спеціаліст з управління навч. закладом та практичної психології.

У 2000 закін. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (ф-т психології і соціології, спец. «практична психологія») та Ін-т післядипломної

освіти ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (2006) за спец. «Управління навчальним закладом». Працювала у міському центрі соціальних служб «Довіра» Харків. міськради (2001–2005). Від 2013 – секретар, від 2017 – методист навчального відділу ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

ВАЦ Іван Васильович (20.02.1942, с. Флорівка Чутівського р-ну Полтавської обл. – 1.06.2006, Харків) – викладач, канд. філос. н. (1979), доц. (1983). Нагородж. Почесн. грамотою М-ва культури і науки України (2002). Закінч. філос. ф-т Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка (1970) та аспірантуру при Харків. ін-ті радіоелектроніки (1975). У 1970–1986 працював на каф. філософії Харків. ін-ту радіоелектроніки як викл., ст. викл. (від 1976), доц. (від 1981). Від 1981 працював у ХДІМ ім. І. П. Котляревського як сумісник, з серпня 1986 – як доц. каф. суспільних наук. Викладав політологію, соціологію, психологію, історію філософії. Напрям наук. досліджень – основні фактори розвитку особистості. Є автором навч. програм з соціології та психології, 45 наук. та метод. публікацій. Багато років керував комплексною наук. темою каф. суспільних наук ХДІМ «Особа і творчість».

Основні праці: Некоторые вопросы трудовой и познавательной деятельности человека // *Проблемы философии. Київ, 1978. Вип. 45. С. 72–80*; Динаміка змін політичних орієнтацій в сучасних умовах // *Збірник тез доповідей міжнар. наук.-теор. конференції ХДНЮА. Х., 2004. С. 35–42.*

О. Л. Яшинов

ВЄТРОВ Борис Васильович (25.03.1932, Харків) – канд. історичних н., викладач. Закінч. іст. ф-т Харків. держ. ун-ту (1955). У 1955–1959 – ст. лаборант каф. суспільних наук Харків. фармацевтичного ін-ту.

У 1959–1962 – аспірант каф. історії Нового часу ХДУ. Самостійно вивчивши китайську, захистив канд. дис. з новітньої історії Китаю (1962). У 1962–1963 – викл. каф. суспільних наук Харків. медичного ін-ту. Від 1963 до 1967 – ст. викладач каф. суспільних наук ХДІМ. Його блискучі лекції з історії КПРС та наук. комунізму викликали сталий інтерес студентства та підозри з боку партійних органів міста. У травні 1967 був звільнений з роботи за «численні ідеологічні помилки».

Основні праці: Рух 4 травня в Шанхаї // *Вчені записки історичного факультету ХДУ. Харків, 1961. Т. 8. С. 30–45*; Економічне становище Шанхая та революціонізація національної буржуазії в 1914–1921 рр. // *Вчені записки історичного факультету ХДУ. Харків, 1962. Т. 9. С. 58–72*.

О. Л. Яшинов

ВІДДІЛ КАДРІВ ХНУМ ім. І. П. Котляревського є самостійним структурним підрозділом, якій вирішує ряд необхідних для функціонування навчального закладу завдань: здійснює заходи щодо добору та розстановки персоналу, вивчення відповідності їхніх ділових і моральних якостей роботі за професією, посадою; створює резерв для висування на керівні посади та посади фахівців ключових ділянок управління; організує роботу з підготовки, перепідготовки

та підвищення кваліфікації співробітників; проводить атестацію керівного складу та спеціалістів ун-ту, впроваджує сучасні форми роботи з персоналом; забезпечує права, пільги і соціальні гарантії працівників ун-ту.

Підрозділом від 1990 р. керує начальник відділу кадрів **Лідія Іванівна Калоян**, чие життя пов'язане з ун-том від 1973 р. У відділі кадрів працюють кваліфіковані фахівці: ст. інспектор **Лідія Тихонівна Сильченко**, інспектор **Лариса Михайлівна Форостенко**, інженер I категорії по спец. роботі **Олександр Васильович Кугаєвський**.

Л. І. Калоян

ВОРОНЦІВ Сергій Олександрович (03.01.1951, Харків) – фізик, педагог. Канд. фіз.-мат. н. (1979; дис. «Властивості магнетизму електронів провідності» в галузі теорет. фізики твердого тіла), доц. (2014).

Закінч. ХДУ ім. А. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) за напрямом «теорет. ядерна фізика» (1974). Здобув також муз. освіту в Харків. ДМШ № 7 ім. М. П. Мусоргського (кл. скрипки).

До 1991 – наук. співробітник Харків. фіз.-тех. ін-ту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України; у 1980 рр. в рамках наук. обміну між СРСР та США працював на посаді асистента-професора в Орегон. ун-ті (м. Юджин, штат Орегон). Після розпаду СРСР був засн. і дир. фірми «Конком-ЛТД» з надання телекомунікац., інформаційних послуг

(від 1998), був пов'язаний із розробкою серверних програм. У 1995 брав участь у створенні веб-сайту www.kharkov.ua – першого сайту м. Харкова, завдяки якому вперше у всесвітній мережі стала доступною інформація про міжнар. муз. фестиваль «Харківські асамблеї».

2007 був запрошений на посаду ст. викл. каф. історії музики ХДУМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського для проведення занять з дисциплін «Комп'ютерні технології в музиці» та «Сучасні інформаційні технології» (від 2013 – каф. історії укр. та зарубіж. музики).

Робота в наук.-дослід. сфері постійно поєднувалась з участю в худож. самодіяльності: у вільний час грав у ВІА та оркестрі під кер. нар. артиста України, диригента й композитора *О. І. Літвінова*.

Теорет. дослідження С. Воронцова пов'язані з галуззю використання комп'ютерів; на початку 2000-х захопився ідеєю застосування комп'ютерів в музиці. Маючи великий досвід роботи з програмним забезпеченням і муз. освіту, швидко опанував основні напрями в цієї сфері. Захоплюється системами High End для високоякісного відтворення звуку і є досвідченим фахівцем-практиком у використанні сучас. технологій звукопрогравання з цифрових носіїв.

Основні праці: Свойства цифрового звука и применение персонального компьютера // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2008. Вип. 21. С. 244–254; Основы цифрового звука и персональный компьютер // *Аспекти історичного музикознавства-II* : зб. наук. ст. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків,

2008. Вип. 22. С. 240–251; Компьютерная музыка и стандарт MIDI // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2009. Вип. 25. С. 422–432; Формат vinyl гір – новая жизнь виниловой пластинки // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. Вип. 35. С. 458–473; Алгоритмы и параметры компрессии цифрового звука // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2014. Вип. 39. С. 181–194; Создание фонотеки с использованием персонального компьютера : метод. пособие / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2009. 36 с.; Изучаем нотный редактор «Сибелиус» : навч.-метод. посібник для студ. та викл. вищ. навч. закл. культ. і мистецтв III–IV рівнів акредит. (Лист МОНУ № 1/11 – 4454 від 02.06.2011 р.) Харків, 2011.

ВОРОПАСВ Євгеній Павлович (3.10.1964, Харків) – муз.-театр. діяч, викладач, сферу інтересів якого складають психолого-пед. аспекти естетичного виховання. Канд. психол. н. (2008), доц. (2013). Чл. НСТДУ (з 2005), голова Харків. міськ. спілки дитячих творчих колективів «Сонце» (з 1997). Лауреат міжнар. фестивалю «Аліса в дивовижній країні» (Євпаторія, 2008) як автор музики до вистави.

Закінч. ХССМШ-і та ХДІМ ім. І. П. Котляревського (1989) за спец. «Фортепіано» (кл. *Н. І. Руден-*

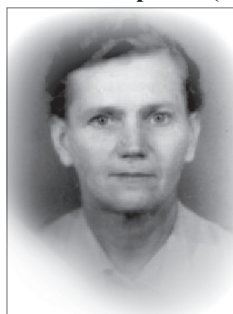
ко), Ін-т психології ім. Г. С. Костюка (2002–2008), де був пошукачем при лабораторії методології і теорії психології (наук. кер. – чл.-кор. АПН України, д-р психол. н., проф. Г. А. Балл). Працював артистом оркестру ХАТМК (електромуз. інструменти, 1986–1996), викл. імпровізації в шк. мистецтв № 133 м. Харкова (1988–1990), концертмейстером каф. майстерності актора театр. ф-ту ХДІМ (1989–1991). У 1991–2006 керував Зразковим худож. дитячим муз. театром «Казка» при ЦДЮТ № 7 у творчій лабораторії реж. і драматурга М. А. Ентіна. З 1995 до сьогодні – зав. муз. частиною у ряді харків. дитячих театрів («Візаві», «Менестрелі», «Наш дім», «Веселка», «Сорванці», «Каламбур», «Я+Ти», луганського «Буратіно» та ін). Є творцем та кер. аудіостудії «Корова-Ре» при ЦДЮТ № 7). Організатор та співзасновник численних дит. творчих форумів: «Арлекін» (1999), «Жовтий звук» (з 2008), «Сонячне коло» (2009, 2010), ін., у т. ч. – постійно діючого фестивалю «Театр на колесах» (з 2009), завдяки якому сьогодні дитячі театри Харкова регулярно виступають в ТЮГ.

З 2010 – ст. викл., з 2013 – доц. каф. суспільних наук ХНУМ ім. І. П. Котляревського, де створив курс психології, орієнтований на діячів мистецтв.

Творчі роботи: автор музики і реж. ряду дитячих вистав – «Рок-теремок» за п'єсою «Теремок» С. Я. Маршака (1992, дитячий т-р «Казка», Харків; 2010, Народний т-р «Буратіно», Луганськ); «Квіти маленької Іраїди» за п'єсою Дм. Кравця (1998, т-р «Казка»; 2009 Народний т-р «Сорванці», Харків); «Зайці як зайці» за п'єсою Дм. Кравця (2000, т-р «Казка», Харків, 2001; т-р «Арітмія», Челябінськ); «Айболить» А. Усачев (2012, Народний т-р «Буратіно», Луганськ), ін.

Основні праці: Психолого-педагогические факторы уровня творческих способностей воспитанников детских театральных студий // *Психологические исследования интеллекта и творчества : материалы науч. конф., посвящ. памяти Я. А. Пономарева и В. Н. Дружинина, ИП РАН, 7–8 окт. 2010 г. М., 2010. С. 166–168*; Психологические особенности режиссеров харьковских детских театральных студий в пространстве культурных ценностных ориентаций // *Педагогика искусства : сб. материалов по итогам I Всерос. конф. школьной театральной педагогики памяти Л. А. Сулержицкого. М., 2013. С. 389–391*; Пути преодоления профессиональных психофизиологических проблем музыкантов и актеров // *Личность и её жизненный мир : материалы Всерос. науч.-практич. конф. с междунар. участием / под ред. Л. И. Деметий. Омск, 2013. С. 262–267*; Экспериментальное соотнесение ценностей культуры Шварца и цветовых предпочтений Люшера // *Общество. Культура. Наука. Образование : Электронный журнал. 2013. Вып. 2. URL : http://cipv.ru/static.php?mode=page_095*; Психолого-педагогические аспекты работы с музыкально одаренным ребенком-инвалидом // *Практична психологія та соціальна робота. 2014. № 12 С. 56–59*; Факторы креативности воспитанников театральных студий. Deutschland : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 277 с.; Проблемы взаимосвязи психического и физического в артистической практике // *Гуманитарные основания социального прогресса: Россия и современность : сб. ст. Междунар. науч.-практич. конф. В 8 ч. Ч. 2. М. : ФГБОУ ВО «МГУДТ», 2016. С. 77–83*. Факторы креативности воспитанников театральных студий. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 277 с.

Г

ГРАБКОВСЬКА Марія Олександрівна

(21.12.1917, м. Луганськ – 2002, Харків) – спортсменка, тренер з худож. гімнастики, викладач, спорт. суддя респ. категорії. Перша зав. каф. фіз. виховання ХДІМ ім. І. П. Котляревського, доц. каф. (1973). Чемпіонка СРСР з акробатики (1948), майстер спорту СРСР (1949), двократна чемпіонка України (1951–1952). За найвищі показники в спорт. та навч.-виховній діяльності неодноразово нагороджувалась, у т. ч. знаком «Відмінник фізкультури» і грамотою Всесоюз. спорт. комітету (1954); має численні подяки від керівництва ВНЗ, м. Харкова, України.

Навчалася на організаційно-метод. ф-ті Харків. ін-ту фізкультури (1936–1940), завершила вищу освіту у повоєнні роки (1952–1953) в Харків. пед. ін-ті (ф-т фіз. виховання). Працювала у 1942 як інструктор з фіз. культури та бібліотекар у Вищ. офіцер. авіаційному уч-щі м. Грозного, у 1943–1948 – ст. викл., у 1948–1949 – ст. тренер ДСШ м. Грозний та викл. Грозненського Нефтяного ін-ту. У 1949–1951 – викл. фіз. виховання в Харків. ін-ті радянської торгівлі (нині Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі), у 1951–1953 – у ХІМЕСГ. Від 1953 – викл., ст. викл., зав. курсом фіз. виховання, від 1958 – зав. каф. фіз. виховання у ХДК. Від 1963 до 1987 – зав. каф. фіз. виховання ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Як блискуча гімнастка була постійною солісткою на урочистих вечорах, святах, фізкульт. парадах, міських та всесоюзних (1938–1947); у роки Великої Вітчизн. війни виступала у військ. частинах Грозного, Краснодару, Тбілісі; як чемпіон-1948 – у Москов. Кремлі. У 1949–1955 – багатократна чемпіонка міськ., обл., республікан. першостей, змагань ЦР ДСТ «Наука» (1951–1952) та ін. 3 років навчання брала участь у команд. першостях ВНЗ Харкова, України, СРСР; у 1949–1955 входила до складу збірних Харкова, Харків. обл. та України зі спорт. гімнастики. Постійно запрошувалась у журі спорт. першостей. Як педагог і тренер, з ентузіазмом працювала зі студентами, передаючи свої вміння поколінням музикантів та акторів. Спорт. команди ХДІМ за часів її керівництва були майже постійними переможцями у спартакіадах ВНЗ худож. профілю. За ходатайством Харків. міськради спорт. тов-в та орг-цій (1967) кандидатуру М. Грабковської було висунуто на присвоєння вч. звання доцента. Найвищий професіоналізм та художня обдарованість дозволяли їй бути не тільки виконавицею, а й режисером-постановницею спорт.-концерт. номерів до свят, урочистостей, спектаклів (масові сцени у спектаклі оперної студії ХДІМ «Продана наречена» Б. Сметани, 1966). Завдяки М. Грабковській у ун-ті склалася традиція високопрофесійного викладання худож. гімнастики, що збереглася до сьогодні.

ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ – спадкоємниця навч.-метод. кабінету каф. суспільних (гуманітарних) наук (див.: *Суспільних наук кафедра*), що був створений ймовірно у 1943 як база для самостійних занять студентів та викладачів. З початку 1960-х його

завідувачем стала *Л. О. Жукова*. Саме вона протягом довгої трудової вахти (1962–2015) незмінно докладала багато зусиль для успішного функціонування цієї навч. структури: книжково-го фонду (до 4000 од.) з каталогами та читальним залом. Навч. лабораторія традиційно виконувала просвітницько-виховну функцію: за ініціативою та участю її керівника відбулося чимало експозицій книжкових новинок та раритетів, кращик студ. робіт, екскурсій для студентів (у т. ч. іноземних) по музеях та історичних місцях Харкова. Окрім постійної консультативно-метод. допомоги у вивченні основних гуманіт. курсів – філософії, естетики, соціально-економічних, правових дисциплін – бажаючі отримали змогу розширити свою ерудицію додатковою цікавою інформацією щодо минулого, звичаїв, вірувань укр. народу, яскравих іст. постатей від давнини до сучасності, скарбів європейської та світової культури.

Багатофункціональне призначення навч. лабораторії та розширен-

ня сфери її діяльності потребувало з плином часу досить високої проф. кваліфікації її працівників-лаборантів, серед яких були *А. Л. Донських*, найдосвідченіший бібліотекар ХНУМ (1982–1987); музикознавці *Н. Т. Пилипенко*, нині ст. викл. Російської академії музики ім. Гнесіних (1992–1995), *Л. В. Русакова*, редактор наук. видань ХНУМ (1987–2016), кандидати мистецтвознавства, доценти ХНУМ *І. В. Цурканенко*, *М. Ю. Борисенко*, *Ю. В. Ніколаєвська* (нині докторант ХНУМ), канд. мистецтвознавства *О. В. Курчанова* та ін.

Нині лабораторія здійснює роботу, спрямовану на укріплення міждисциплінарних зв'язків – необхідної складової комплексної мистецької освіти, поширюючи контакти з іншими кафедрами та структурними підрозділами ВНЗ в сфері наук.-метод. діяльності. Так, підтримується постійне функціонування електронної поштової скрині для авторів наук. робіт та учасників наук.-метод. конференцій ХНУМ, зокрема, міжнародних; сумісно з інформа-

Кабінет кафедри суспільних наук в сорокові роки ХХ ст.

ційно-наук. підрозділами ХНУМ здійснюються збір текстів дослідницьких робіт аспірантів, здобувачів, викладачів з метою їх подальшого оприлюднення у наук. виданнях ХНУМ; їх перевірка на відповідність технічним вимогам до наук. публікацій, зокрема, коректність оформлення бібліогр. списків, шифрів, анотацій; за необхідності – контакти з авторами досліджень для коригування поданих текстів та співпраця із видавничими інституціями.

Від початку 2017 на посаду зав. навч. лабораторії було призначено Л. В. Русакову, яка має багаторічний досвід спілкування зі студ. та професорсько-викл. колективом ун-ту, роботи з навч.-метод. та службово-адміністративною документацією, добре знайома із бібліотечно-бібліогр. діяльністю та протягом вже майже десятиліття є одним з редакторів наукових періодич. видань ХНУМ.

Лит. : Навчально-методичний кабінет кафедри суспільних наук / Л. О. Жукова, Л. В. Русакова // *Зоряний час Університету мистецтв : Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2012. С. 377–382*; Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджан, [та ін.]. Харків, 2007. С. 311.*

Л. В. Русакова

Д

DOMINANTA – часопис ХНУМ ім. І. П. Котляревського (свідомство про держ. реєстрацію друко-

ваного засобу масової інформації КВ № 16643-5315 Р від 09.06.2010). Перші випуски були видані як додаток до міської газети «Время» та розповсюджувалися тиражем 1000 екземплярів. У квітні-червні 2009 газета виходила під назвою «Акценти», з вересня 2009 – знов як «Dominanta». 34 випуски Часопису, присвячені пропаганді та розповсюдженню високих гуманітарних та культурних цінностей, містять матеріали, у яких відображені культурні процеси історії мистецтва та сьогодення ун-ту. Окремі випуски висвітлюють події фестивалю та конкурсу «Харківські асамблеї», у т. ч. спецвипуск (Special issue) англ. мовою (2010); діяльність кафедр ун-ту (серія «До 95-річчя ХНУМ імені І. П. Котляревського»); присвячені Дню Тетяни (2010–2015), Дню театру (2010–2011); видано спецвипуски до ювілеїв Т. С. Кравцова, Т. Б. Веркіної.

Ю. В. Николаєвська

Ж

ЖИЧКІНА Світлана Едуардівна (9.04.1965, м. Усть-Лабінськ Краснодар. краю, РФ) – викладач спортивних дисциплін. Закінч. Харків. політех. ін-т (нині – НТУ «ХПІ») за спец. «інженер-хімік-технолог» (1988) та Харків. держ. ін-т фіз. культури (нині – ХДАФК), здобувши кваліф. викладача фізкультури і тренера з баскетболу (1995). Від 1993 – ст. викл. каф. фіз. виховання та спорту ХДІМ (нині – ХНУМ) ім. І. П. Котля-

ревського. Зі шкільних років займався баскетболом, під час навчання в ін-ті входила до складу баскетбол команди, беручи участь у спорт. між-інститутських турнірах, міських і обл. змаганнях. Інші захоплення – шейпінг, фітнес, кроссфіт. Учасниця майстер-класів, тренінгів та заходів міського і обл. рівнів, пов'язаних з цими видами спорт. занять. З ентузіазмом передає свою майстерність студентам, долучаючи їх до нових напрямків у спорті.

ЖОЛНЕРОВИЧ Володимир Філіппович (07.02.1925, с. Войнино Мстиславського р-ну Могилевської обл. БРСР – 17.08.1984, Харків) – викладач спортивних дисциплін. Закінч. ф-т фіз. виховання Харків. пед. ін-ту ім. Г. С. Сковороди (1962). До навчання у ВНЗ працював монтером зв'язку (1942–1943) та знаходився на військ. службі (1943–1950, м. Мурманськ). Нагородж. військ. медалями «За перемогу над Німеччиною» (1946) та ін. Від 1950 працював у ХДК спочатку робочим сцени в оперній студії, згодом, від 1952 – ст. лаборантом курсу фіз. виховання і спорту. Від 1962 – асистент, від 1964 – викл., від 1966 до 1984 – ст. викл. каф. фіз. виховання та спорту ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Був головою спорт. клубу ХДІМ, редактором спорт. газети «Старт», чл. правління спорт. клубу Студ. добровільного спорт. т-ва «Буревісник» м. Харкова, організатором спорт.-оздоровчих змагань. З ретельністю та ентузіазмом відносився до своїх обов'язків, виховавши чимало спортсменів-розрядників з легкої атлетики, лижного спорту. За плідну

роботу неодноразово одержував подяки та почесні грамоти від керівництва ВНЗ та міста.

ЖУКОВА Людмила Олександрівна (17.01.1935, м. Запоріжжя) – викладач-історик. Почесний чл. громад. організації «Чорноморсько-китайська спілка науково-технічного і культурного співробітництва» (2008). Закінч. іст. ф-т ХДУ ім. А. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) у 1960. У 1960–1961 працювала вчителем харків. СШ № 9. Від 1962 – ст. лаборант, від 1971 – зав. навч.-метод. кабінету каф. суспільних наук ХДІМ. На цій посаді працювала 44 роки (1971–2015), забезпечуючи на високому рівні такі напрями роботи, як консультативна допомога студентам, аспірантам та викладачам, зокрема, студентам-іноземцям, комплектація та систематичне оновлення фонду наук.-метод. літератури кабінету, проведення навч. екскурсій для студентів. Протягом 30 років викладала на підготов. відділенні ХДІМ все-світню історію, історію СРСР, історію України. Є авторкою програми курсу «Всесвітня історія» для студентів гуманіт. спеціальностей, лекцій-конспектів та ілюстрат. матеріалів з курсу «Історія України» для інозем. студентів. Під керівництвом Л. О. Жукової починали роботу в ХНУМ кандидати мистецтвознавства, доценти *І. В. Цурканенко, М. Ю. Борисенко, Ю. В. Ніколаєвська*, канд. мистецтвознавства *О. В. Курчанова*, редактор збірника наук. статей ХНУМ *Л. В. Русакова*.

Основні праці: Навчально-методичний кабінет кафедри суспільних наук / [співавт. Русакова Л. В.] // *Зоряний час Уні-*

верситету мистецтв : Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2012. С.377–382.

Лит.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського* / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджан, [та ін.]. Харків, 2007. С. 311.

О. Л. Яшинов

З

ЗАОЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ ХНУМ

ім. І. П. Котляревського – структурний підрозділ, що відповідає за дистанційне навчання студентів. ХНУМ – один з небагатьох мистецьк. ВНЗ України, де збереглася форма підготовки спеціалістів без відриву від виробництва. Можливість отримати творчу професію, водночас вдосконалюючи навички практичної роботи, приваблює обдаровану молодь як України, так і інших країн світу. Відкрите в ХДК в 1959, заоч. відділення за роки свого існування випустило близько 4500 фахівців, серед яких – визнані митці, які здобули почесні звання, виконавці, лауреати нац. і міжнар. конкурсів, викладачі, науковці. Це нар. артист України *О. Литвинов*, нар. артистка України, Герой України, лаур. Нац. премії України ім. Т. Шевченка *Р. Кириченко*, засл. артисти, засл. діячі мистецтв і культури України *М. Стецюн*, *А. Гайденко*, *В. Герасимов*, *В. Рожок*, *В. Кравець*, *М. Репка*, *Л. Царегородцева*, засл. діяч мистецтв Росії *П. Меркур'єв*, засл. артист Росії *О. Пономар'єв* та ін. З 1959

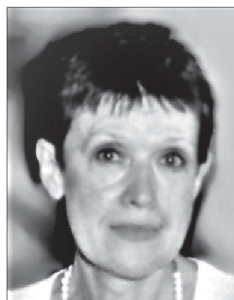
по 1987 навчання на заоч. відділенні здійснювалось виключно за спеціальністю «Музичне мистецтво»; в 1988 відбувся перший набір за спец. «Театральне мистецтво». Ця форма освіти надала можливість вже працюючим театральним кадрам підвищувати свій кваліфікаційний рівень. В той же час, заочний спосіб навчання відкрив можливості численним абітурієнтам здійснити свою мрію – вступити до театрального вузу.

Першим деканом заоч. відділення стала доц. каф. хор. диригування *З. В. Яковлева*. Досвідчений організатор, вимоглива, об'єктивна й надзвичайно доброзичлива людина, вона заклала традиції сумлінного і відповідального ставлення до роботи. Традиції, що були продовжені наступними деканами – професорами каф. нар. інструментів *В. Ф. Савіних*, *Л. М. Горенко* і *В. І. Ніколаєвим*. Належний рівень і якісні показники в роботі заоч. відділення забезпечували справжні знавці своєї справи – методисти *М. Б. Крикун*, *Н. Т. Пилипенко* та *Н. В. Ткаченко*, яка понад чверть століття була «лицем», душею та безвідмовними «робочими руками» цієї навчальної структури. Від початку 2016/17 учбового року на цій посаді працює *Л. М. Чернікова*, успішно виконуючи нові для неї складні обов'язки. Чітко спланована робота, відповідальність, чуйне ставлення до студентських проблем створили в цьому навч. підрозділі атмосферу стабільності і доброзичливості.

Н. В. Ткаченко, Л. М. Чернікова

I

ІНДЕХ **Поліна Самуїлівна**
(20.11.1946, Харків) – музикозна-

вець. Закінч. іст.-теорет. відділення ХМУ ім. Б. М. Лятошинського (1961–1965), де її викладачами зі спец. дисциплін були *П. І. Андросюк*, *Е. С. Польська*, *Н. О. Акімова*; згодом – іст.-теорет. ф-т ХДІМ (1970,

наук. кер. – доц. *Л. Т. Жигачова*). Навчалася також у *І. М. Дубініна*, *Л. Б. Решетнікова*, *З. Б. Юферової*, *Н. О. Пірогової*, *П. В. Шокальського*. По закінченні ХДІМ працювала в Харків. уч-щі культури; від 1972 – ст. лаборант лабораторії звукозапису ХДІМ, у 1980–2014 – зав. фонотекою, від 2014 дотепер – ст. лаборант *лабораторії медіатехнологій* ХНУМ ім. *І. П. Котляревського*. Як зав. фонотекою чимало зробила для формування та розширювання її фондів, їх систематизації, підтримки їх технічного стану, зручної системи пошуку записів, для чого вела постійну роботу зі створення та оновлення численних каталогів. Студенти та викладачі завжди мали можливість прослухати музику безпосередньо у фонотеці або вдома, беручи спеціально створені з цією метою магнітофонні плівки – копії фондових записів. Висока проф. кваліфікація дозволяла *П. Індех* не тільки швидко задовольняти потреби користувачів фонотеки, а й надавати їм консультації з підбору музики за їх проханням. Незамінною була її допомога викладачам каф. істо-

рії музики при записуванні численних муз. вікторин, коли необхідно було швидко відшукати на носіях та скомпонувати фрагменти муз. творів усіх епох та стилів, що вивчаються в курсах історії музики. Безкорислива готовність допомогти, чулість і доброта завжди привертала до неї серця колег та багатьох поколінь студентів, з якими їй доводиться спілкуватися від самого початку їх навчання, оскільки *П. Індех* – чи не найдосвідченіший технічний секретар приймальної комісії ВНЗ, у якій вона щорічно працює протягом майже всієї своєї трудової біографії.

ІНОЗЕМНИХ МОВ КАФЕДРА – заснована у 1963; першим завідувачем стала *О. В. Щоткіна*. До цього часу викладання інозем. мов здійснювала відповідна секція при каф. загальнонаукових дисциплін. Вагомий внесок в розвиток та роботу каф. інозем. мов зробили *Л. М. Щеглова*, зав. кафедри у 1970–1978, канд. іст. н. *К. Д. Мишикіс*, канд. філолог н. *С. Й. Лубенська*, *Б. Й. Роговська* і *Ю. М. Ткаченко*, який очолював кафедру з 1978 по 1998. З 1998 кафедрою керувала канд. філолог н., доц. *О. П. Андрєєва*, яка, ведучи інтенсивну наук.-метод. роботу та плідно працюючи як перекладач спец. літератури для музикантів, вміло спрямовувала зусилля кафедри на створення унікальних методик засвоєння інозем. мов студентами саме муз.-театр. спеціальностей, використовуючи також досвід зарубіж. фахівців (неодноразово проходила стажування в Канзаському ун-ті, США). У рамках цього напрямку, що його доцільність та перспективність доведені практикою, від початку 2016/17 навч. року робота кафедри здійснюється під керівництвом канд. філолог н., доц. *А. Д. Чолакової*.

Викладачі кафедри забезпечують процес вивчення студентами шести інозем. мов: англійської (канд. філол. н., доц. *О. П. Андреева*, канд. філол. н., ст. викл. *Ю. І. Лаптінова*, ст. викл. *Л. В. Бабаєвська*, викл. *К. І. Шишкіна*), німецької (канд. філол. н., ст. викл. *М. О. Сидорова*, ст. викл. *В. О. Мельник*), французької (доц. *М. О. Пономарьова*), італійської (ст. викл. *Т. О. Боровенська*, викл. *К. І. Шишкіна*), української (доц. *М. О. Пономарьова*, викл. *К. І. Шишкіна*) та російської як іноземної (канд. філол. н., доц. *А. Д. Чолакова*, доц. *М. О. Пономарьова*).

Головною метою роботи кафедри є забезпечення майбутньому спеціалістові можливості здобувати потрібну йому інформацію з іншомовних джерел і спілкуватися інозем. мовою в актуальних професійних ситуаціях. Тому викладання інозем. мов завжди тісно пов'язується з фаховою підготовкою студентів. На кафедрі створено ґрунтовну наук.-метод. базу для занять з магістрами та аспірантами.

Сидять (зліва направо): *Ю. І. Лаптінова*, *О. П. Андреева*, *А. Д. Чолакова*.
Стоять: *Л. В. Бабаєвська*,
Т. О. Боровенська, *О. Ю. Беляєва*,
М. О. Пономарьова, *К. І. Шишкіна*.

Постійно працюють чотири групи з підготовки до складання канд. іспитів.

Всі педагоги кафедри допомагають в перекладі наук. і літературних текстів іншим кафедрам ун-ту, творчим колективам міста.

Під керівництвом викладачів кафедри студенти з високим рівнем володіння іноземною мовою беруть участь у нац. предметних олімпіадах та нерідко стають переможцями

(*А. Березовська*, *К. Фомін*, *О. Чернецький* та ін.) В процесі навчання інозем. мовам увага приділяється також створенню у студентів постійної мотивації щодо навчання, розширенню їх професійного кругозору та творчих здібностей. При кафедрі працює секція інозем. мов СНТ, створено курси з вивчення англійської мови та студ. клуби «Друзі англійської мови», «Друзі італійської мови». Постійно проводяться цікаві вечори інозем. мов, які користуються популярністю серед студентів і збирають численну аудиторію.

Кафедра працює в тісному контакті з кафедрами інозем. мов ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХНТУ «ХП», ХДАК та ін. ВНЗ міста, а також з інформ. центром «Вікно в Америку» при ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харк. відділенням Французького інституту (Institut Français). Всі викладачі кафедри, висококваліфіковані фахівці та ентузіасти своєї справи, проводять заняття на рівні останніх досягнень сучасних методик викла-

дання інозем. мов. Кафедра користується заслуженим авторитетом серед фахівців різних навч. закладів Харкова. Активна участь її викладачів, зокрема, доц. *О. П. Андрєєвої*, у проведеному зустрічній з інозем. митцями в ун-ті, Харк. відділенні СК, інших культурних закладах міста сприяє установленню творчих контактів із зарубіжними країнами.

О. П. Андрєєва, Л. В. Бабаєвська

К

КАМІНСЬКА Надія Костянтинівна (29.12.1932, Харків – 07.10.2015, Харків) – бібліотекар,

бібліограф. Працювала в бібліотеці ХНУМ ім. І. П. Котляревського 37 років (1966–2003). По закінченні із золотою медаллю загальноосвіт. школи (1953) продовжила навчання в Харків. держ. бібліотечному ін-ті (1957). У 1960-ті закінч. курси інозем. мов (німецьке відділення). З-за воєнного дитинства й того, що з народження була інвалідом (поганий слух, зор, мовлення), багато навчалася вдома, складаючи іспити екстерном. Добре володіла польською, німецькою, англійською мовами.

Працюючи в бібліотеці, вела систематичний, алфавіт, топограф. книжкові каталоги, що у різні роки включали до 10–15 різноманіт. тематич. картотек; складала декілька бібліогр. покажчиків (у списках), сотні тематич. списків літератури до наук. досліджень та розробок. Виконувала дуже великий обсяг роботи, будучи

неймовірним «трудоголіком»: вела ділову переписку, опрацьовувала всю документацію бібліотеки – плани роботи, звіти, метод. матеріали, видавничі плани, заклади на літературу до книгопостачальних установ та ін.; займалася підготовкою виставок. Прочитувала усі нові книжки, що надходили до бібліотеки. Мала феноменальну пам'ять на дати, прізвища, події, допомагаючи всім, хто до неї звертався (насамперед, викладачі), коли треба було встановити факти, які неможливо було знайти у звичайних словниках, енциклопед. та навч. виданнях. Її ерудиція завжди давала змогу знайти не тільки відповідь, але і показати шлях і логіку її пошуку. У важких ситуаціях Н. Камінська виконувала бібліогр. пошук за повними літературними текстами, коли навіть звертання до довідкових сторінок книги не дає результату, і знайти відповідь можливо тільки безпосередньо на сторінках видання.

Ретельна в роботі, віддана бібліотеці, чуйна і доброзичлива, Н. Камінська завжди допомагала колегам і читачам, працюючи більше, ніж передбачають людські можливості, чим заслужено викликала повагу і вдячність людей.

Ю. В. Малішевська

КОНАКОВА Олена Іванівна (23.11.1951, Москва) – філолог, перекладач, педагог. Канд. філолог. н. (1991), доц. (1995). Закінч. ф-т інозем. мов Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) за спец. «Філолог. Англійська мова і література» (1974) та філолог. ф-т Київ.

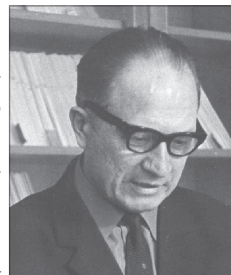

нац. ун-ту за спец. «Іспанська мова» (1995). Від 1982 до 1985 – аспірантка Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Працювала вчителем англійської мови у с. Коротич Харків. р-ну (1974–1977) та, водночас (1974–1982) – викладачем англ. мови в Харків. політехнічному ін-ті ім. В. І. Леніна (нині НТУ «ХПІ»). У 1985–1990 – викл., 1990–1994 – ст. викл., від 1995 – доц. каф. англ. мови УДЮА (нині НЮУ ім. Ярослава Мудрого). Від 2007 до 2016 – доц. каф. інозем. мов ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. Авторка наук. досліджень з питань філології (понад 30).

Основні праці: Категорія желання і способи її вираження в сучасному англійському мові : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04 / Одес. гос. ун-т ім. І. І. Мечникова. Харків, 1990. 168 с.; Символ в іспанській поезії як об'єкт перекладу // *Лінгвістическіе і соціокультурні аспекти преподаванія иностранных языков : сб. ст. по материалам V междунар. заочной науч. конф., посвящ. году культуры в России. Саратов, 2014. С. 31–35*; Символ в культурному просторі мови // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2014. Вип. 39. С. 194–200*; Химери і символи в поезії Ф. Г. Лорки // *Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 6–7 черв. 2014. Київ, 2014. С. 267–271*; Федерико Гарсія Лорка і музика // *Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей : зб. наук. пр. Київ, 2015. С. 223–225*.

Ю. І. Лаптінова

КОРНІЄНКО Василь Степанович (6.07.1913, станція Вяземська Усурійської залізниці Хабаров. краю, РФ – ?) – науковець, викладач. Д-р філос. н. (1966, дис. «О сущности эстетического познания», Москов. держ. ун-т ім. М. В. Ломоносова, 1966). Проф. (1970). Закінч. Ростов. муз. уч-ще за кл. віолончелі (1941), Львів. консерваторію ім. М. Лисенка (1946–1950) та аспірантуру філос. ф-ту Москов. держ. ун-ту (1954).

Нагородж. медалями «За оборону Кавказу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», оскільки у 1941–1945 знаходився у діючій армії (мастер авіаозброєння 628 винищувального авіаполку); мав поранення. У 1950–1951 працював на посаді ст. викл. у Львів. консерваторії (курс естетики). У 1954–1956 – ст. викл. історії зарубіж. філософії Москов. держ. ун-ту. У 1956 захист. канд. дис. «Эстетические взгляды Б. В. Асафьева». Від 1956 до 1965 – зав. каф. суспільних наук і, водночас, проректор з навч. та наук. роботи Новосибір. консерваторії. З 1958 – доц. У 1965–1966 – зав. каф. суспільних наук Одес. консерваторії. У 1966–1968 і 1975–1979 – зав. каф. суспільних наук ХДІМ; читав курси філософії та естетики. Відтворивши кафедру після ідеологічних погромів сер. 60-х, зумів зберегти її обличчя та завойований нею авторитет. Від 1967 до 1975 – ректор ХДІМ. Від 1979 – проф. каф. філософії ХДУ ім. В. Н. Каразіна. Автор близько 80 наук. праць, у т. ч. трьох монографій та підручника з естетики.

Основні праці: О сущности эстетического познания. Новосибирск : Изд-во

Сибирск. отд. АН СССР, 1962. 176 с.; О законах красоты. К вопросу о сущности эстетических явлений в действительности и в искусстве. X. : Изд-во ХГУ, 1970. 224 с.; О культуре и культурности. Новосибирск : Новосиб. кн. изд-во, 1962. 35 с.

Лит.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського* / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. X. : ХДУМ, 2007. С. 304–305.

О. Л. Яшинов

КОЧАРЯН Сурен Гарнікович
(18.07.1977, Харків) – історик, викл.

суспільно-політичних дисциплін, громад. активіст. Походить з відомої родини. Дід – засл. діяч мистецтв України, проф. С. Г. Кочарян, працював у ХДІМ. Батько – Кочарян Гарнік

Суренович

(н. 1949) – д-р. мед. н., проф., проф. каф. сексології та мед. психології Харків. мед. академії післядипломної освіти.

Канд. іст. н. (2012). Закінч. іст. ф-т ХНУ ім. В. Н. Каразіна (1999; каф. іст. Стародавнього світу і Середніх віків), Харків. нац. ун-т радіоелектроніки за спец. «інженер-програміст» (2004), аспірантуру ХНУ ім. В. Н. Каразіна (2011, каф. іст. України, наук. кер. – д-р. іст. н., проф. В. В. Калініченко). Працював у Наук.-виробничому підприємстві «Хартрон-Аркус ЛТД» на посаді інженера-програміста (2002–2008). Від 2008 – викл., від 2012 – ст. викл., від 2013 – доц. каф. суспільних наук ХНУМ ім. І. П. Котляревського, де читає курси «Історія

України», «Історія укр. культури». Співкоординатор Харків. Євромайдану (з 2014), редактор інформац. сайту «Євромайдан Харків» (з 2014).

Основні праці: Армянская община Харькова (1863–2010 гг.) : [монографія]. Харьков : Изд-во ХНУ им. В. Н. Каразина, 2013. 243 с.; Армянский полководец Андраник Озаян (1865–1927) и его роль в национально-освободительном движении // *Труды по военной истории. Одесса, 2009. Вып. 2. С. 140–152*; Науково-педагогічна діяльність харківських вірмен у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. // *Зб. наук. праць. Сер. «Історія та географія» / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. X., 2010. Вып. 37. С. 145–150*; Релігійна діяльність харківських вірмен (1917–1938) // *Вісн. Харків. держ. акад. культури. Харків, 2011. Вып. 33. С. 40–47*; Економічна діяльність вірмен Харкова у другій половині ХІХ ст. – на початку ХХІ ст. // *Зб. наук. праць. Сер. «Історія та географія» / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2013. Вып. 49. С. 160–166*; Представники вірменської громади Харкова в образотворчому мистецтві наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. // *Вісн. Харків. держ. акад. культури. Харків, 2014. Вып. 42. С. 73–79*.

КУГАЄВСЬКИЙ Сергій Олександрович (22.08.1982, м. Оренбург, РФ) – спортсмен,

викл. спорт. дисциплін.

Канд. н. з фіз. виховання та спорту (2010), доц. (2014). Майстер спорту України (2006).

Двократний чемпіон України (2006, 2008), неодноразовий срібний і бронзовий призер всеукр. першостей з шорт-треку (1995–2009) та хокею (2011–2012). Закінч. Харків. держ. академію фіз. культури та спорту (2004). У 2009–2010 –

викл.-стажист каф. Олімпійського та професійного спорту ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Від 2010 до жовтня 2016 – доц. каф. фіз. виховання та спорту ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Наукова діяльність пов'язана з практичними проблемами тренування шорт-трековиків, дитячо-юнацьких хокейних команд та юних фігуристів. Є автором низки публікацій з цієї тематики (більше 15).

Основні праці: Застосування інформаційних технологій для обліку обсягів тренувальної роботи шорт-трековиків високої кваліфікації // *Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. Львів, 2005. С. 67–70*; Зміна тренувальних об'ємів у річних циклах тренування шорт-трековиків високої кваліфікації // *Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. Львів, 2007. Вип. 11. С. 3–36*; Реалізація средств підготовки шорт-трековиків в олімпійському циклі підготовки // *Физическое воспитание студентов творческих специальностей: сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. Харьков, 2008. № 6. С. 59–65*; Использование кардиодиагностики D&KTEST для индивидуализации тренировочного процесса шорт-трековиков высокой квалификации // *Физическое воспитание студентов : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. Харьков, 2009. № 2. С. 51–56*; Использование принципиальных моделей в подготовке шорт-трековиков высокой квалификации // *Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2011. № 10. С. 42–49*; Индивидуализация как одно из направлений оптимизации тренировочного процесса хоккеистов 14–16 лет // *Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2012. № 1. С. 72–76*; Инновационные пути совершенствования специальной выносливости фигуристов в соревновательном пери-

оде // *Физическое воспитание студентов. Харків, 2013. № 4. С. 51–55*; Направление оптимизации тренировочного процесса в детско-юношеском хоккее // *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. Харків, 2014. № 2. С. 37–41*.

Л

ЛАПТІНОВА Юлія Іванівна (20.02.1976, Харків) – філолог, канд. філософ. н. (2014, дис. «Нелінгвістична соціальність: філософсько-семіотична інтерпретація», спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії). Закінч. Харків. держ. пед. ун-т (нині ХНПУ) ім. Г. С. Сковороди (1999) за спец. «Українська мова і література та англійська мова». Працювала викладачем каф. англ. мови ХДПУ ім. Г. С. Сковороди (2001–2005). У 2005–2011 – аспірантка каф. теоретичної і практичної філософії ХНУ ім. В. Н. Каразіна. У 2011–2014 працювала викладачем каф. інозем. мов Харків. нац. економіч. ун-ту (нині ХНЕУ ім. С. Кузнеця). Від 2014 до сьогодні – ст. викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Авторка наук. досліджень з питань методики викладання інозем. мов та соціальної філософії.

Основні праці: Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх музикантів-виконавців у процесі навчання англійського діалогічного мовлення // *Педагогика вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криво-*

різ. нац. ун-т. *Кривий Ріг*, 2016. Вип. 47. С. 156–161; Ситуаційна методика у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі театрального мистецтва // *Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2016. Вип. 65. С. 102–107*; Деконструктивистський опыт в театральній режиссурі Андрея Жолдака-Тобилевича IV // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. 2004. № 638. С. 232–238*; Методичні рекомендації з англійської мови для студентів спеціальності «Психологія». Харків : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2002. 44 с.; Англо-український, українсько-англійський словник [соавт. Зінов'єва Л. О.]. Харків : Торсінг, 2004. 560 с.; Интерактивные контакты как фактор параструктурности социальности // *Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / Укр. акад. наук, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. Вип. 82, (№ 3). С. 176–180*.

ЛОГВИНОВА Віра Іванівна (30.09.1905, Харків – 1980, Харків) –

викладач, громадська діячка. Канд. іст. н. (1952), доц. (1954). Нагородж. Орденом Трудового Червоного прапора за активну громадську діяльність та сумлінну працю, медалями та почесними грамотами. Закінч. іст. ф-т ХДУ (нині – ХНУ ім. В. Н. Каразіна) (1935–1940). Від 1938 викладала історію у вищ. та середн. навч. закладах Харкова (до того, у 1922–1924 – робітниця кондитерської фабрики «Прогрес», 1924–1935 – працівниця ряду держ. установ Харкова). Від 1948 – ст. викл., від 1953 до 1963 – зав. каф. суспільних наук ХДК. Основний напрямок її наук. досліджень – питання культурного будівництва в Україні.

Основні праці: Боротьба за відбудову і розвиток культурно-просвітницьких закладів України в 1943–1950 рр. : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1951.

Літ.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. X. : ХДУМ, 2007. С. 299–300*.

О. Л. Яшинов

М

МАЛЕНКО Аліса Петрівна (30.06.1935, м. Харків) – спортсменка, викл. спорт. дисциплін. Канд. в майстри спорту, чемпіонка Харкова зі спорт. гімнастики (1953). Нагородж. Почесними грамотами та дипломами ХНУМ ім. І. П. Котляревського, Харків.

міськради, Харків. обл. управління культури, зокрема, дипломом «Вища школа Харківщини – кращі імена», дипломами М-ва культури України. Закінч. Харків. держ. пед. ін-т ім. Г. С. Сковороди, ф-т фіз. виховання та спорту (1958). Працювала тренером зі спорт. гімнастики збірної команди ДЮСШ (1958–1959, Харків), викл. каф. фіз. виховання ХНУРЕ, тоді – ХГІ (1959–1960), та викл. каф. фіз. виховання ХІМЕСГ, нині ХНТУСГ (1960–1963). Від 1963 – викл. каф. фіз. виховання та спорту ХДІМ (нині – ХНУМ) ім. І. П. Котляревського.

З років навчання в ін-ті входила у Збірну команду майстрів спорту зі спорт. гімнастики, яка стала бронз. та золотим призером Спартакіади пед. ВНЗ України (1955, Харків) та срібним призером Спартакіади пед. ВНЗ СРСР (1955, Ленінград), золотим призером Спартакіади пед. ВНЗ України (1956, Київ; 1957, Дніпропетровськ; 1958, Кам'янець-Подільський). Як спортсменка виступала від ХДІМ у змаганнях з худож. гімнастики, шахів, шашок, волейболу. Срібний призер Спартакіади ВНЗ М-ва культури України в особистій першості з худож. гімнастики та золотий – у командній (1967, Львів). Від 1963 збірна команда ХДІМ з волейболу неодноразово була призером змагань серед ВНЗ М-ва культури України. А. Маленко виховала чимало прекрасних спортсменок, чемпіонок змагань серед ВНЗ Харкова, України, СРСР з худож. і спорт. гімнастики, шахів та шашок, серед них – чемпіонки Харкова зі спорт. гімнастики: доц., канд. мистецтвознавства К. Тимофєєва-Тищенко, лауреат міжнар. конкурсу, гітаристка, канд. мистецтвознавства Г. Субота, проф., д-р пед. н. *Г. Николаї*, канд. мистецтвознавства, музикознавці В. Супрун, К. Штрифанова та багато ін. (див. *Фізичного виховання кафедра*). Як викладач-методист є постійною учасницею наук.-практич. конференцій ун-ту.

МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ (ФОНОТЕКА, ВІДЕОТЕКА) – спадкоємниця відділу технічних засобів навчання (надалі ТЗН), заснованого в ХДК 1957 р. Веде початок від створення фонотеки, яку очолив В. В. Богуненко. Від 1981 фонотекою завідувала випускниця ХДІМ, музикознавець *П. С. Индек*. Поступово зміцнювалась матеріально-технічна база, накопичу-

вались тех. засоби і прилади, розширювався фонд звукозаписів та покращувалась якість останніх. Наразі вона налічує майже 11000 платівок. З пліном часу плівки та магнітофонні касети, котрі використовувались у навч. процесі і давали студентам змогу слухати музичні записи вдома, фізично зносилися та морально застаріли. Тому була розпочата й продовжується до сьогодні велика робота з переносу музики на сучасні цифрові носії.

У 1989 відділ ТЗН було реорганізовано таким чином, що до нього увійшли усі існуючі на той час підрозділи, що були призначені для забезпечення навч. процесу тех. засобами – фонотека, студія звукозапису (звуко-режисер – Александр Васильєвич Вакуленко), кабінет ТЗН на театр. відділенні, інженерно-технічна служба, фотолабораторія. Відділ очолила випускниця історико-теорет. ф-ту ХДІМ Т. Є. Колесник. Головною метою відділу стало забезпечення занять як аудіо, так і відеоінформацією, що призвело до відповідного переобладнання ряду аудиторій та придбання необхідної техніки. Від листопаду 2001 відділ ТЗН очолювала музикознавець Надія Михайлівна Шумакова, з 2010 – інженер *В. Л. Бунецький*.

У 2013 завдяки структурній реорганізації було створено новий підрозділ – *навчальну лабораторію медіатехнологій (фонотека, відеотека)*, завідувачем якої було призначено Н. М. Шумакову. З липня 2014 до сьогодні лабораторію очолює канд. мистецтв., ст. викл. каф. нар. інструментів України С. В. Пташенко.

Головним завданням навч. лабораторії медіатехнологій є забезпечення навч. процесу необхідними тех. пристроями та аудіо і відеозаписами. Це надання ілюстративних матеріалів

до занять з таких дисциплін, як історія української, російської, зарубіжної, західноєвропейської музики, сучасна музика, історія виконавства, основи муз. критики та журналістики, муз. педагогіка, муз. інтерпретація та ін.; технічна підтримка різноманітних форм контролю якості знань студентів зі світової муз. літератури (зокрема, запис муз. «вікторин»); медійна підтримка концерт. виступів, урочистих подій, зустрічей, ін. різноманітних заходів у залах ун-ту; консультативно-інформаційна допомога студентам, аспірантам, проф.-викл. складу, зокрема, у пошуках необхідних аудіо та відеоматеріалів з питань навчальної, наук.-методичної та концертно-виконав. діяльності, інформування про події та концертні заходи у ХНУМ; допомога студентам, аспірантам, викладачам у навчанні кваліфікованому користуванню тех. пристроями; поповнення аудіо та відеофондів новими записами, зокрема, творів сучасних укр. та зарубіж. композиторів, записами концертів у залах ХНУМ; систематизація муз. матеріалу лабораторії за критеріями навч. програм; створення сучасного електронного каталогу аудіо-відео-записів; заходи щодо підтримки у належному стані та оновлення матеріально-тех. фонду лабораторії; взаємодія з проф.-викл. складом в підготовці та проведенні різноманітних навч.-виховних та концертно-виконав. заходів, що проводяться в ун-ті.

Підтримкою апаратури у належному стані займається інженер I категорії Олександр Григорович Резніков (відділ ТЗН). Технічна база лабораторії поступово збагачується, що дає змогу повноцінно обслуговувати не тільки навч. процес, але й надавати медійне забезпечення концертних заходів у залах ун-ту і на виїзних концертах. О. Г. Рез-

ніков також кваліфіковано займається звукорежисурою на концертах.

С. В. Пташенко

МЕЛЬНИК Віта Олександрівна (23.02.1984, м. Гайсин Вінниц.

обл.) – філолог, перекладач, педагог. Навчалась в Черкаському нац. ун-ті ім. Б. Хмельницького (2001–2006; кваліф. бакалавра філології, вчителя нім. мови та літератури) та ХНУ ім. В. Н. Каразіна (2007, кваліф. магістра філології, перекладача та викладача нім. і англ. мови та літератури). Від 2007 до 2014 – викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського, з 2015 – ст. викл. У 2010–2015 – здобувач при каф. нім. філології та перекладу ХНУ ім. В. Н. Каразіна, авторка наук. робіт, учасниця наук.-метод. конференцій.

Основні праці: Роль крилатих виразів у формуванні німецькомовної картини світу (на прикладі концепту «жінка») // *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: Матеріали IX Міжнар. наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. С. 191–192;* Відображення німецькомовної картини світу крилатими виразами зі складовою GELD // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. № 897. С. 74–78. (Сер. «Філологія»);* Комунікативні особливості афоризму // *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: матеріали X Міжнар. наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. С. 191–192;* Організація та функціонування афоризмів як різновиду цитації в текстах електронних ЗМІ // *Дискурсивні стратегії лінгвістики XXI століття: зб. матеріалів конф. / уклад. А. І. Раду. Львів, 2011. С. 41–42.*

Л. В. Бабаєвська

МІШКІС Катерина Дмитрівна (13.10.1924–9.06.2014, Харків) – історик-медієвіст, філолог, викладач. Канд. іст. н. (1951). Доц. (1981). Закінч. Москов. обл. пед. ін-т (1946) та аспірантуру при ньому (1946–1950, каф. історії Середніх віків). У 1961 закінч. Харків. держ. ун-т ім. А. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна), отримавши кваліфікацію «вчитель німецької мови середньої школи». Від 16.09.1961 до 20.06.1991 працювала в ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського на посаді доц. каф. інозем. мов.

К. Мишкіс не тільки викладала нім. мову, але й постійно піклувалася про розвиток культурного рівня студентів. Вона читала лекції з історії західноєвроп. мистецтва, здійснила за участю студентів численні переклади текстів муз. творів, зокрема, пассіонів І. С. Баха з коментарями мовного та культурологічного планів. Постійно співпрацювала з каф. історії музики, консультиючи студентів і викладачів при підготовці курсових і дипломних робіт та дисертацій; також готувала педагогів для складання канд. іспитів з нім. мови. Є автором словника нім. музикознавчих термінів та навч. посібників з вивчення нім. мови.

Основні праці: Выдающиеся музыканты нашего времени : учеб. пособие / Е. Д. Мышкис, А. А. Пономарева. Ростов н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 1972. 87 с.; Музыка в гостях / А. А. Гердт, Е. Д. Мышкис, А. А. Пономарева. Ростов н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 1972. 103 с.

Ю. І. Лаптінова

Н

НАВЧАЛЬНИЙ ВІДДІЛ – структурний підрозділ, який є необхідним для повноцінного функціонування навч. закладу. Його завданнями є супроводження освітнього процесу належною документацією, ретельна її обробка та збереження, насамперед – забезпечення випускників якісними документами про освіту, виготовленими відповідно до держ. стандартів з урахуванням найсучасніших вимог вітчизняного законодавства та міжнар. традицій освіти.

Копітка та відповідальна робота співробітників навч. відділу потребує не лише зосередженості та уваги, але й передбачає наслідування кращих традицій, що склалися у відділі впродовж 100 років, вимагає особистої зацікавленості в результатах спільної праці, всеохоплюючого мислення та ініціативи. Ці риси були притаманні більшості співробітників навч. відділу, які працювали в ун-ті в минулі роки. Найчастіше ними ставали випускники муз. та театр. ф-тів, рідше – ті, що не мали професійної освіти, але, прийшовши в ун-т, залишались надовго, інколи – назавжди.

Понад 35 років навч. відділом (тоді – учбовою частиною) керував Григорій Іванович Терновий, спираючись на досвід своїх попередників – В. Г. Смаглія та В. М. Кухтіної. За цей час визначились головні напрями роботи відділу, найбільш ефективні методи досягнення поставлених цілей. Майже 50 років плідно працювала пліч-о-пліч з Г. І. Терновим секр. відділу – Надія Стефанівна Кислова. Посаду інспектора навч. відділу

Зліва направо: О. В. Біляєва, Л. С. Салманова,
Л. В. Біляєва, О. В. Ватутіна

у різні роки обіймали А. К. Зеленська, І. О. Ломонос, Е. Г. Морозова; посаду диспетчера – О. П. Моїсеєнко, Л. Г. Сутуліна, В. С. Івченко; на посаді методиста працювали Б. Т. Бережний, В. М. Самохвалов; на посаді секретаря – Н. П. Єгозарова, А. В. Агаєва; на посаді ст. лаборанта – О. О. Чірка, І. В. Данішевська, О. С. Садовникова, І. В. Дашкеєва, Г. Г. Русалова.

Сьогодні навч. відділом керує *Л. В. Біляєва*, яка починала роботу у відділі як методист в 1977, а у 1995 була призначена його начальником. Майже 40-річний безперервний стаж роботи в ун-ті на адміністративних посадах та у якості викладача каф. теорії музики дозволив їй досконало вивчити усі сфери навч. діяльності, від контингенту студентів та проф.-викл. складу кафедр, створення навч. планів та розкладів занять до формування атестаційних справ навч. закладу, вчасного та якісного проходження ліцензування і акредитації ун-ту.

Інспектором навч. відділу від 2003 до 12.07.2017 працювала *Л. С. Салманова*, випускниця іст.-теорет. ф-ту ун-ту, контролюючи планування та виконання навч. навантаження усіма без винятку представниками проф.-викл.

та концертмейстер. складів ун-ту, ретельно та відповідально ведучи облік робочого часу, співпрацюючи з контролюючими органами, за необхідності віддано та сміливо відстоюючи права своїх колег.

Мудрість, порядність, зацікавленість у творчому розвитку ун-ту, надійне партнер-

ство та ініціатива – ці риси представників старшого покоління працівників навч. відділу найпозитивніше вплинули на ставлення до своїх службових обов'язків молодших співробітників відділу – ст. лаборанта *О. В. Біляєвої* та методиста *О. В. Ватутіної*. Молоді колеги додали до усталених традицій попередників сучасну технічну оснащеність і креативність мислення. Технічне забезпечення процесу виготовлення документів про освіту на належному рівні неможливе без використання найсучасніших інформац. технологій, знання комп'ютерних програм, мов програмування, вільного орієнтування в Єдиній державній базі з питань освіти (ЄДЕБО). Ці знання та практичний досвід роботи (з 2006) дозволили *О. В. Біляєвій* організувати та стабілізувати на високому рівні процес підготовки і виготовлення студент. квитків та дипломних документів для випускників ун-ту. З появою у 2013 нового співробітника – секретаря, а з 2017 – методиста *О. В. Ватутіної* колектив навч. відділу отримав надійного, врівноваженого, працелюбного та ініціативного партнера, що має здібності до аналітичної роботи, активно оновлює свої знання та навички, працюючи з документацією, надає методичну допомогу студентам та співробітникам ун-ту.

Йшли роки, оновлювався склад працівників навч. відділу, але завжди лишалися незмінними його внутрішня атмосфера, його пріоритети, спрямованість, стабільність та єдність у вірності кращим традиціям, відданості своєму невеличкому колективу та великій університетській родині.

Л. В. Біляєва

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА – структурний підрозділ, призначений для роботи с іноземними студентами. ХНУМ ім. І. П. Котляревського має значний наук.-метод. і кадровий потенціал, спроможний забезпечити підготовку інозем. студентів, що підтверджується Ліцензією Міністерства освіти і науки України на підготовку інозем. громадян за акредитованими напрямками (спеціальностями). Для покращення умов надання якісних освітніх послуг іноземним громадянам та вирішення питань, пов'язаних з одержанням ними вищої освіти, у 2008 р. в ун-ті було створено відділ міжнародних зв'язків, а з 2012 р. – навч.-наук. центр міжнар. освіти та співробітництва. Центр забезпечує вчасний набір абітурієнтів, організацію соціально-психологічної адаптації інозем. громадян до умов проживання в Україні та навчання в ун-ті, паспортно-візову підтримку, сприяє проведенню медичного обслуговування та страхування. Поряд з цим, головними завданнями центру є організація міжнар. співробітництва з навч. закладами та закордонними представництвами інших держав.

За програмами освітнього рівня «бакалавр» і «магістр» ун-том підготовлено понад 250 інозем. студентів – громадян Китаю, Росії, Монголії, Ірану, Еквадору, США за спеціалізаціями

«академічний спів», «фортепіано», «композиція», «народні інструменти», «оркестрові струнні інструменти», «оркестрові духові інструменти», «музичне мистецтво естради», «сценічне мистецтво». Студенти, яких приваблює удосконалення практичного мистецького виконання або наук.-дослідницька діяльність, після закінчення магістратури продовжують навчання в асистентурі-стажуванні та аспірантурі. За останні роки 12 іноземних громадян одержали наук. ступінь канд. мистецтвознавства. По завершенні навчання випускники-іноземці успішно працюють у мистецьких установах та навч. закладах своїх країн.

Від 2003 до 2013 керівником підрозділу – заступником декана по роботі з інозем. студентами – була доц. каф. спец. ф-но *Н. І. Руденко*, від 2012 цю посаду займає засл. діяч мистецтв України, канд. мистецтвознавства, доц. каф. сольного співу *Н. О. Говорухіна*. Понад 10 років з інозем. студентами працювала Олена Василівна Кузьменко, яка була інспектором, а з 2011 – начальником відділу міжнар. зв'язків. У 2013–2014 посаду зав. навч.-наук. центру міжнар. освіти та співробітництва обіймала *О. Р. Миц*. У теперішній час у центрі працюють кваліфіковані спеціалісти з вищою освітою та досвідом роботи: завідувач – випускниця музикознав. ф-ту ХДІМ ім. І. П. Котляревського Людмила Анатоліївна Осипова, ст. інспектор Надія Миколаїв-

Осипова Л. А.

Іванісенко Н. М.

Фурсова А. У. визнання автентичності інозем. документів про освіту, підготовка та легалізація дипломів ХНУМ ім. І. П. Котляревського, листування з іншими установами та організаціями, виконання завдань МОН України з питань організації освітніх послуг інозем. громадянам, взаємодія з Українським держ. центром міжнар. освіти та виконання його рекомендацій.

У 2016 ХНУМ був прийнятий до Європ. асоціації консерваторій. Завдяки цьому відкриваються нові можливості у співробітництві з вищими навч. закладами різних країн, навчанні студентів за міжнар. програмами академічної мобільності, застосуванні програм обміну для студентів і викладачів. Діяльність навч.-наук. центру направлена на розширення міжнар. зв'язків ун-ту, творчих та наук. контактів із зарубіж. муз. і театр. закладами. Укладені договори про співробітництво з вищ. навч. закладами Цинциннаті (США), Нюрнберга, Лейпцига (Німеччина), Венеції, Флоренції (Італія), Москви, С.-Петербургу (Росія), Женеви (Швейцарія), Гельсінкі (Фінляндія), Брюсселя (Бельгія), Любліна (Польща), Пекіна, Харбіна (КНР). За умовами цих договорів відбуваються концертні гастролі, майстер-класи, стажування, наукові симпозиуми. Викладачі ун-ту постійно запрошуються до складу журі престижних міжнар. конкурсів і фестивалів у різні країни світу, про-

водять майстер-класи як в Україні, так і за кордоном.

Почесними докторами ун-ту є Кшиштоф Пендерецький, Гжегож Серочинський (Польща), Тімоті Рейніш (Велика Британія). Університет плідно співпрацює з Інститутом Гете в Україні, Французьким культурним центром, Генеральними консульствами Польщі, Росії, посольствами Австрії, Швейцарії, КНР в Україні, Британською Радою, Ротарі-клубами.

Під час навчання в ун-ті іноземні студенти беруть активну участь у відомих міжнар. мистецьких заходах та стають їх переможцями в Україні, Іспанії, Литві, Росії, Китаї та ін. країнах. Серед них – лауреати та володарі Гран-прі визначних міжнар. муз. конкурсів та фестивалів Сунь Бо, Тан Чжанчен, Лян Цзітао, Лю Нін, Ма Цзяцзя, Сунь Ле (Китай), Тавакол Ехсан (Іран), Михайло Павлов (Росія) та багато інших.

Одним з найважливіших завдань Центру є просвітницько-виховна робота з інозем. громадянами. Щороку іноземні студенти беруть участь у Міжнар. фестивалі інозем. студентів і громадян, який відбувається за підтримки Харків. міськради та Харків. міської громадської організації інозем. студентів і громадян. На численні запрошення Харків. вищ. навч. закладів (ХНАДУ, ХДАДМ, ХНАУ «ХАІ», ХДАК) іноземні студенти і аспіранти виступають у концертах, тематичних зборах та ін. студентських заходах. Двічі на рік іноземні студенти і аспіранти дають відкриті концерти, які проходять у Великому та Камерному залах ун-ту. Концерти іноземних студентів, які є своєрідним творчим звітом, привертають увагу широкого кола слухачів – як харків'ян, так і іно-

зем. громадян, що навчаються в інших вищ. навч. закладах Харкова.

НЕСТЕРЕНКО Юрій Леонідович (10.10.1932, м. Харків) – історик, викладач. Закінч. іст. ф-т ХДУ. У 1956–1957 – завуч Подільської СШ Барвенківського р-ну Харків. обл. У 1958–1959 – літературний співробітник районної газети «Темп».

У 1961–1962 – аспірант каф. філософії ХДУ. У 1962–1966 – ст. викл. каф. суспільних наук ХДІМ. Викладав увесь цикл філософських дисциплін, особливий успіх у студентів мали його лекції з етики. У 1965 представив до Спеціалізованої Ради ХДУ канд. дис. «Г. В. Плеханов про релігію як форму суспільної свідомості». Звинувачений у ідеологічних помилках та звільнений із займаної посади в серпні 1966.

Літ.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського* / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова [та ін.]. Харків, 2007. С. 301.

О. Л. Яшинов

Ш

ПІСАРЕВА Алла Борисівна (22.12.1938, Харків) – філолог, викладач. Закінч. Харків. держ. ун-т ім. О. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) за спец. «Англійська мова, українська мова та література» (1961). Від 1963 до 2013 – викл.,

ст. викл. каф. інозем. мов ХДІМ (нині ХНУМ ім. І. П. Котляревського), де вела заняття з англ. мови, які дуже охоче відвідувались студентами завдяки її високому професійному авторитету та м'якій інтелігентній манері спілкування з аудиторією. Завжди доброзичлива, спокійна, тактична й чуйна людина, вона заслужено користувалася любов'ю й пошаною учнів і колег.

Ю. І. Лантінова

ПОНОМАРЬОВА Марина Олександрівна (09.04.1961, Харків) – філолог, перекладач, педагог. Закінч. Харк. держ. ун-т ім. О. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) за спец. «Філолог. Французька мова та література» (ф-т інозем. мов, 1983)

та за спец. «Філолог. Російська мова та література» (філолог. ф-т, 1991). Працювала перекладачем в зовнішньоеконом. об'єднанні «Союзпрофтехзагранпоставка» в Алжирі (1983–1985); викладачем рос. мови як іноземної в ХДУ (1985–1987); ст. викл. (фр. мова) в Харків. ун-ті внутрішніх справ (1994–1996). Від 2010 до 2013 – ст. викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського (курс фр. мови), від 2013 по теперішній час обіймає посаду доц. каф. інозем. мов. Є авторкою низки наук. досліджень з проблем філології, літератури, методики викладання інозем. мов.

Основні праці: «Березовые книги» дохристиянської Русі: миф или реальность? [соавт. Цыбулькин В. В.] // *Русская литература. С.-Пб., 1989. № 4. С. 103–106;*

Витоки методу романтизму в західноєвропейській драматургії та його подальша еволюція // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2011. Вип. 33. С. 297–308; Процес виховання майбутнього актора в країнах Західної Європи (Франція, Англія) // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2011. Вип. 33. С. 297–308; Французький язук как «ключ» к вокальной интерпретации // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2015. Вип. 42. С. 210–218.

Л. В. Бабаєвська

ПРИЙМЄНКО Олександр Сергійович (31.07.1985, Харків) – канд. юрид. н. (2014), доц. (2015). Закінч. Нац. юрид. академію України (нині – Нац. юрид. ун-т) ім. Ярослава Мудрого (2007, диплом з відзнакою) та аспірантуру ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (2008–2012). Захист. канд. дис. «Правове регулювання відносин, що

виникають у разі втрати годувальника (в солідарній пенсійній системі)» (Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, наук. кер. – чл.-кор. НАПрН України, д-р юрид. н., проф. О. І. Процевський). Від 2009 працює викл. каф. суспільних наук ХНУМ ім. І. П. Котляревського, з 2014 – на посаді доцента. Викладає авторські курси, присвяч. соц.-політ. та правовим аспектам розвитку суспільства з урахуванням специфіки культурно-мистецької діяльності. Сфера наук. інтересів – право соці-

ального забезпечення, трансформація інституту сім'ї, розбудова громадянського суспільства в Україні. Учасник наук.-практ. конференцій як в Україні, так і за її межами. Заст. Голови Ради молодих вчених при М-ві культури України, заст. Голови Ради молодих вчених ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Є учасником семінарів, тренінгів, інформац. днів, присвяч. питанням міжнар. зв'язків; співпрацює з координаторами міжвузівських проєктів, зокрема, щодо участі ун-ту в Програмі ЄС «Еразмус+».

Основні праці: Дополнительные источники средств к существованию при определении иждивенства // *Известия Гомельского гос. ун-та им. Ф. Скорины*. 2009. № 6. С. 67–69; Правове регулювання процедури підтвердження факту утримання при призначенні пенсії у зв'язку з втратою годувальника // *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 121–124; Право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника осіб, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі // *Вісн. Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетров. держ. ун-ту внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 84–90; Реалізація права на пенсійне забезпечення в інформаційному суспільстві // *Зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2014. Вип. 21. С. 85–89. (Сер. «Право»); Соціальні ризики в солідарній пенсійній системі України // *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. 2014. Вип. 4. Т. 1. С. 224–227; Процедура виділення частки пенсії в разі втрати годувальника // *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 69–73; Принцип правової визначеності у рішенні Конституційного Суду України у справі про припинення виплати допомоги при народженні дитини // *Зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 24. С. 58–63. (Сер. «Право»).

«ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МИСТЕЦТВА, ПЕДАГОГІКИ ТА

ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ОСВІТИ» – періодичне наукове видання ХНУМ ім. І. П. Котляревського (збірник статей) для публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наук. ступенів д-ра та канд. за спец. «мистецтвознавство»; виходить з 1995. У даний час внесене до «Переліку фахових видань» з мистецтвознавства рішенням Атестаційної комісії МОН України від 22.12.2016, наказ № 1609.

Р

РЇЗИНА Валентина Павлівна (06.11.1939) – філолог, викладач. Закінч. Ленінград. держ. ун-т (1965, філологічний ф-т, романське відділення). Від 1965 до 2010 займалась педагогічною та перекладацькою діяльністю. Має 45 років пед. стажу; викладала латинську, французьку, італійську, іспанську мови в Далекосхідному ін-ті мистецтв (1965–1968) та Далекосхід. держ. ун-ті (1968–1973). В ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського на каф. інозем. мов викладала від 1974 до 2010. Також здійснювала усний переклад, супроводжуючи оркестр на гастролях в Іспанії та на Корсиці. За сумісництвом працювала в школі ЄШКО, на курсах італ. та іспан. мов. Авторка декількох метод. рекомендацій з вивчення італ. мови та навч. посібника для студ. вокального ф-ту.

Основні праці: Методичні вказівки і учбові матеріали з французької мови для самостійної роботи студентів театрального відділення. Х., ХДУМ, 2006. 25 с.; L'Italiano : Підручник з італ. мови для початківців. Х., 2008. 120 с.; Пособие по итальянскому языку. Киев, 2009. 160 с.; Італійська опера : Методичні рекоменда-

ції для роботи аспірантів з іншомовними текстами. Х., ХНУМ, 2010. 50 с.

Ю. І. Лаптінова

С

САДІВСЬКИЙ Георгій Миколайович (14.02.1926, с. Соболівка Волочиського р-ну Кам'янець-Подільської обл. – (?), Харків). Викладач, канд. філос. н. (1955), доц. (1964). Закінч. іст. ф-т (1949) та аспірантуру при каф. філософії ХДУ (1952). У 1952–1955 – ст. викл. каф. суспільних наук ХДК, від 1955 – працював як сумісник також у Харків. сільськогосподарчому ін-ті. У 1963–1965 – зав. каф. суспільних наук ХДІМ, де викладав курси філософії та історії філософії. Під його керівництвом рейтинг кафедри у місті високо піднявся. Був змушений залишити посаду внаслідок занадто ліберального, з точки зору ідеологів комуністичної системи, стилю керування (серпень 1966); перейшов на роботу до ХДУ, де й працював до кінця життя на посаді доц. каф. філософії.

Основні праці: Борьба русских революционных демократов за материалистические принципы естествознания. М. : МГУ, 1956. 176 с.; Сущность и явление // Труды Харьков. селскохоз. ин-та. Харків, 1958. Т. 26. С. 41–55; Об относительной природе психического // Труды Харьков. селскохоз. ин-та. Харків, 1961. Т. 28. С. 24–39.

Лит.: Л. В. Русакова. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних

наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. Харків, 2007. С. 303–304.*

О. Л. Яшинов

СЕРЕДА́ Костянтин Іванович (11.02.1948, Харків) – спортсмен, викл. спортивних дисциплін, доц. і діючий зав. каф. фіз. виховання і спорту ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Чемпіон України (1964) та СРСР (1965) з веслування на байдарках і каное. Закінч. ф-т фіз. виховання та спорту Харків. пед. ін-ту ім. Г. С. Сковороди (1970). Від 1973 – викл., від 1987 – завідувач, від 1991 – доц. каф. фіз. виховання і спорту ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. Веслуванням на байдарках та каное займався

у 1960–1970, беручи участь у змаганнях України та СРСР і демонструючи найвищі показники. Від 1973 головує у спорт. клубі ВНЗ, відповідаючи за такі види спорту, як лижний, легка атлетика, настільний теніс, бадмінтон. За роки його активної діяльності чемпіонами та призерами спартакіад міста й України серед ВНЗ М-ва культури стали численні студенти різних ф-тів. Серед них чимало тих, хто згодом продемонстрував високі професійні досягнення – засл. артисти України *Віктор Луцюк*, *Олег Летенко*, *Володимир Соляніков*, *Олег Орищенко* та ін. Як активний громадський діяч, К. І. Середя багато років очолює профком ХНУМ. Неодноразово нагороджувався почесними грамотами і дипломами міста та України за багаторічну плідну працю, високий профе-

сіоналізм, вагомий особистий внесок у розвиток фізичної культури.

СІДОРОВА Марія Олегівна (01.11.1986, Харків) – викладач іноземних мов, перекладач. Канд. філолог. н. (2015, дис. «Лінгвопрагматичні властивості висловлень з імплікатурами у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу», спец. 10.02.04 «Германські мови», ХНУ ім. В. Н. Каразіна). Закінч. ХНУ ім. В. Н. Каразіна (2008). Працювала викл. каф. інозем. мов ХНЕУ ім. С. Кузнеця (2008–2009). Від 2010 – викл. каф. німецької філології ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; водночас навчалась в очній цільовій аспірантурі ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (2011–2014). Від 2015 – викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Авторка наук. публікацій (понад 15) у галузі дискурсології, діалогічного мовлення нім. мови.

Основні праці: *Имплицитное выражение несогласия в немецкоязычном диалогическом дискурсе // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. X наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. С. 265–266; Импликатуры в ответных реакциях немецкоязычного диалогического дискурса // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XII наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2013. С. 281–282; Прагматика риторических вопросов в реактивных дискурсивных ходах // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIII наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2014. Ч. 2. С. 97–99; Лексико-граматичні імплікатури в реактивних ходах діалогічного дискур-*

су // *Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Логос, 2014. С. 116–117*; Дискурсивно-стратегические свойства высказываний с импликациями в реактивных ходах немецкоязычного диалогического дискурса // *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. С. 211–212*; *Logisch-pragmatische Aspekte der Analyse von dialogischen Reaktionen // Semantik und Pragmatik im Spannungsfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik. Donezk : Nat. Univ, 2012. S. 185–186.*

Л. В. Бабаєвська

СУСПІЛЬНИХ НАУК КАФЕДРА заснована у 1943 р. Внаслідок реорганізації у 1992 вона була об'єднана з каф. іноземних мов та до 1999 називалась «кафедрою гуманітарних дисциплін». У різні роки на кафедрі працювали висококваліфіковані фахівці: Г. К. Потоцький, З. Я. Єфремова, Х. Н. Бобров, Д. С. Саранчук, М. Є. Добрускін, Т. П. Степаненко, Л. М. Баткін, І. Г. Тупіков, Ю. Л. Нестеренко, Б. В. Ветров, М. Р. Дивинський, О. С. Ключарьов, Н. А. Некрасова, Ю. Ф. Крамаренко, А. В. Шмалько, І. В. Вац. Кафедру очолювали: у 1944–1947 – проф. М. В. Горев-Галкін, у 1948–1951 – доц. А. П. Коротенко, у 1952–1962 – доц. В. І. Логвінова, у 1963–1965 – доц. Г. М. Садовський, у 1966–1968 та 1975–1979 – проф. В. С. Корнієнко, у 1968–1975 та 1979–2006 – проф. І. П. Шитов, у 2006–2007 – проф. І. С. Драч, з 2008 – доц. О. Л. Яшинов.

Згідно з навчальними планами, колектив кафедри викладає сьогодні на денному, вечірньому та заочному відділеннях усіх ф-тів ХНУМ 11 навчальних курсів, серед яких: історія та культура України, муз. та театр. психо-

логія, етика та естетика, філософія, релігієзнавство, соціологія, політологія, правознавство, економіка, укр. мова за проф. спрямуванням, а також різноманітні спецкурси (напр., «Правові основи худож. діяльності» та «Економіка соціально-культурної сфери»). Від 2001–2002 навч. р. кафедра бере участь у підготовці магістрів, у зв'язку з чим розроблені та викладаються авторські навч. курси «Культурологічні аспекти муз. та театр. мистецтва» і «Інтелектуальна власність в сфері культури та мистецтва». При кафедрі працює студ. наук. гурток. Кожного року студенти беруть участь у всеукр. олімпіадах з естетики, історії України, укр. мови, обл. та нац. конкурсах наукових студ. робіт. Кафедра здійснює підготовку аспірантів та асистентів-стажистів, які складають канд. іспит з філософії. Деякі випускники ХНУМ стали кандидатами та докторами філософських наук, викладачами гуманітарних дисциплін у ВНЗ України.

Лит. : Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського.* / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. Х. : ХДУМ, 2007. С. 298–311.

О. Л. Яшинов

СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ – структурний підрозділ, який координує наукову, методичну, творчу та виконавську роботу 23 кафедр ун-ту. Сфера діяльності лабораторії багатогранна і включає цілий ряд напрямів, основними з яких є планування наук.-дослідної, методичної, творчої та виконавської роботи проф.-викл. складу ун-ту з урахуванням вимог сучасної вищ. школи України та відповідна звітність; під-

готовка і проведення наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів, від вузівських до міжнародних; аналітичне узагальнення інформації щодо періодичних, фахових та ін. видань ун-ту, наук. досліджень і творчих робіт; підготовка чинної документації з питань наук. та виконавськ. діяльності; редакційно-видавнича робота; підвищення кваліфікації наук.-педагогічних працівників; консультативно-інформаційна допомога викладачам і аспірантам.

Підрозділ працює під безпосереднім керівництвом проректора з наук. роботи. У 1968–1972 цю посаду обіймав *А. В. Плетньов*, театрознавець за фахом; та першим з проректорів, хто розпочав системну роботу щодо організації планування і звітності «другої половини» навантаження викладачів усіх кафедр ун-ту, був *Г. Б. Авер'янов*. Працюючи на посаді прорект. з навчальної роботи у 1968–1975, він усвідомлював, що якісне навчання повинне базуватися на наук. підґрунті, тому увагу проф.-викл. складу звернув на розробку наук. досліджень та впровадження останніх у навч. процес. Для удосконалення проф. майстерності *Г. Б. Авер'янов* надавав змогу молодим науковцям і виконавцям за цільовими направленнями проходити навчання в аспірантурі та асистентурі-стажуванні у провідних консерваторіях країни. Його справу продовжив у 1976–1979 *І. П. Шитов*, вдало спрямовуючи основну тематику наук. досліджень у галузь муз.-філософ. проблематики. Його наступниця – *Н. Л. Очеретовська*. За період 1979–1990 їй вдалося в значній мірі активізувати наук., метод., творчу роботу, забезпечити захист цілого ряду канд. дисертацій. З ініціативи *Н. Л. Очеретовської* проходилися, зокрема, семінари, конфе-

ренції, наук. й творчі зустрічі з відомими вченими, музикантами з різних куточків країни. Нетривалий час на посаді проректора з наук. роботи працювали *Г. І. Ігнатченко* (1990–1991) та *Л. О. Мірошникова* (1991–1992). У 1992–1995 проректором з наук. роботи був відомий театрознавець *А. Г. Горбенко*, який мав великий досвід практичної роботи в Харків. акад. укр. драм. т-рі ім. Т. Г. Шевченка. Його увага фокусувалася переважно на підвищенні значення наук. роботи в сфері театр. мист-ва. На короткий час (1995–1997) наук. роботу очолив *І. В. Якустіді*, та наступний значний період в її розвитку пов'язаний з ім'ям випускниці театр. ф-ту ХДІМ *Г. Я. Ботунової*, яка була проректором з наук. роботи майже 10 років (1997–2006). Саме вона вдосконалила порядок видання фахових збірників наук. праць, започаткувала видання серії моногр. нарисів «Біографія і бібліографія видатних музикантів». Завдяки наполегливості *Г. Я. Ботунової* за активним сприянням ректора ун-ту *Т. Б. Веркіної* була відкрита спеціалізована Вчена Рада з захисту канд. дисертацій за спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». За період діяльності *Г. Я. Ботунової* стали традиційними щорічні звітні наук. конференції проф.-викл. складу. Від 2006 дотепер проректором з наук. роботи працює *І. С. Драч*. Завдяки її зусиллям за останні роки суттєво збільшилася кількість захищених працівниками ун-ту дисертацій та проведених наук. конференцій, зріс загальний обсяг видань, поліпшилася їх якість, з'явилися нові види публікацій.

Понад 40 років (від 1973) разом з проректорами з наук. роботи працює музикознавець за фахом, випускниця нашого навч. закладу *Л. О. Орлова*. Вона фактично започаткувала

комплексний підхід до організації та координування наук. роботи викладачів. Від 1990 до сьогодні Л. О. Орлова очолює навч. лабораторію сучасних інформаційних технологій (до 2013 підрозділ мав назву «лабораторія інформації»), тісно співпрацюючи з представниками усіх кафедр та підрозділів ун-ту.

Фундаментальні наук.-метод. дослідження, спрямовані на розв'язання актуальних проблем сучасн. музикознавства і театрознавства, вивчення маловідомих аспектів вітчизняної та світової культури, муз. фольклору, виконавських традицій Слобожанщини є однією з важливих сфер діяльності ун-ту. У результаті кропіткої праці проф.-викл. складу в ун-ті склалися наук. школи в галузях муз. і театр. мистецтва з проблем теорії та історії музики й театру, виконав. майстерності, муз. інтерпретації. Сьогодні в ун-ті ведуться дослідження за сімома наук. напрямками. Теми, які розробляються на кафедрах ун-ту, набувають нового осмислення завдяки використанню міжгалузевих зв'язків, залученню сучасних досягнень науки й культури.

Результати наук. досліджень проф.-викл. складу знаходять своє втілення в монографіях, метод. та навч. посібниках, підручниках, статтях, доповідях на конференціях. Щорічно в ун-ті виходять фахові збірки наук. робіт «Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти» і «Аспекти історичного музикознавства», видаються збірки тез доповідей Міжнародної наук.-творчої конференції студентів та аспірантів «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців», матеріали магістерських читань. Тільки за останні 10 років налічується

1035 найменувань виданих наук. робіт загальним обсягом 2388,3 друков. аркушів; за цей період в ун-ті відбулося 72 конференції різного рівня. Традицією стало щорічне проведення наук.-конференції «Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва», Всеукр. наук. конференції «Пам'яті Є. Т. Русаброва», наук.-практ. конференції в рамках мистецького проекту «Практична музикологія», міжнар. наук.-творчої конференції студентів і аспірантів «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців», наук.-практ. конференції «Магістерські читання», Круглого столу «Гіпертекст сучасного музикознавства».

Ураховуючи специфіку ВНЗ, навч. лабораторія здійснює збір та аналітичну обробку даних, що стосуються творчої і концертно-виконав. роботи проф.-викл. складу, яка займає особливе місце в діяльності ун-ту. Щорічно створюються численні музичні композиції, перекладаються твори для різних інструментів та ансамблів, здійснюються постановки спектаклів. Гідна презентація харків. виконав. школи відбувається не тільки в Україні, а й за кордоном (Франція, Польща, Іспанія, Німеччина, Італія та ін.). Викладачі постійно концертують з різноманітними сольними та ансамбл. програмами. Визначною подією в культурному житті України є щоріч. міжнар. муз. фестиваль «Харківські асамблеї», активними учасниками якого є викладачі ун-ту. Фестиваль дає можливість слухачам класичної музики познайомитися як з молодими, так і з відомими виконавцями; у його рамках також традиційно відбувається міжнар. наукова конференція. Ініціатор та організатор цього масштабного проекту – ректор

ун-ту, нар. артистка України, канд. мистецтвознавства, проф. *Т. Б. Веркіна*. Таким чином, на сьогодні навч. лабораторія є координуючим організаційним центром наук.-метод., виконав. діяльності ун-ту, який сприяє зростанню й розвитку його творчого потенціалу.

Л. О. Орлова

Т

ТКАЧЕНКО Юрій Маркович (15.09.1930 – 2002, Харків) – філолог, науковець, викладач. Канд. філологіч. н. (1974, дис. «Сочетаемость глагола в современном английском языке», Львів. держ. ун-т ім. І. Франка). Доц. (1977). Випускник Харків. пед. ін-ту інозем. мов ім. Н. К. Крупської (1956). Від 1973 до 1978 очолював каф.

англійської філології Харків. держ. ун-ту. Від 1978 до 1992 – зав. каф. інозем. мов ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Викладав англ. мову. Основні напрями науково-дослідної діяльності були пов'язані з розробкою

питань семантики, синтагматики, парадигматики англійського дієслова.

Основні праці: К вопросу о классификации глаголов в современном английском языке // *Вопросы теории и методики преподавания германских языков : науч. конф. ф-та иностранных языков : тезисы докладов / Харьков. Гос. ун-т им. А. М. Горького. Харьков : Изд-во ХГУ, 1965. С. 15–17; Модели сочетаемости герундия в современном английском языке // Вестник Харьков. ун-та. Х., 1975.*

№ 128, вып. 8. С. 35–39. (Сер. «Иностр. языки»); Сочетаемость причастия в современном английском языке // Вестник Харьков. ун-та. Х., 1976. № 141, вып. 9. С. 38–43. (Сер. «Иностр. языки»); Лабораторные работы по грамматике для студентов I курса ф-та ин. языков ун-та. Х. : Харьков. гос. ун-т, 1976. 74 с.

Ю. І. Лаптінова

У

УВАРОВА Жозефіна (Інна) Абрамівна (05.09.1933–30.04.2004) – бібліотекар. Дочка відомого скрипаля, викладача ХССМШ-і) – Абрама Лазаровича Козловичера. 37 років працювала в бібліотеці ХДІМ ім. І. П. Котляревського. Очолювала роботу абонементу (обслуговування читачів).

Людина з гострим інтелектом, ерудована, ненаситна в читанні, оволодінні знаннями, вона була неперевершеною у просвітницькій роботі, проводячи з великим успіхом читачькі конференції, диспути, огляди книжкових новинок та інші різноманітні заходи. Видання з її книжкових виставок миттєво розходились серед читачів. Була тонким майстром з індивідуального підбору літератури для читання. Віддана справі розвитку і процвітання бібліотеки, великодушна і щира з читачами, безкомпромісна і справедлива у колективі, душевністю та сердечністю приваблюючи людей, вона здобула велику пошану і любов читачів і колег.

Ю. В. Малішевська

Ф

ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

ТА СПОРТУ КАФЕДРА була організована у ХДК 1.XII.1962 та від 1963 стала функціонувати вже у щойно реорганізованому ХДІМ. Першою зав. каф. (до 1987) була майстер спорту, чемпіонка СРСР з акробатики, доц. *М. О. Грабковська*, яка загалом 34 роки плідно працювала з музикантами і театр. фахівцями, розпочавши свою діяльність педагога в цій галузі як зав. курсом фіз. виховання ХДК (1953–1963). За майже чвертьвіковий період її керівництва кафедрою фіз. виховання ХДІМ (1963–1987) остання здобула високий авторитет в Україні. Студенти ін-ту стабільно посідали призові місця на спорт. змаганнях між ВНЗ як у командних, так і у особистих першостях, насамперед, зі спорт. гімнастики. Від 1988 до сьо-

Переможниці турніру з художньої гімнастики.
В центрі – тренер команди А. П. Маленко

годні кафедрою керує доц. *К. І. Середа*, досвідчений спортсмен, методист, вихователь плеяди призерів і чемпіонів міста й країни. Про високу оцінку роботи кафедри під його керівництвом свідчить низка подяк, почесн. грамот, нагород міського, обл., всеукр. рівнів, які були одержані студентами, викладачами кафедри та ним особисто за майже 40 років його завідування. Фізичний розвиток студентів, який є необхідною умовою якісної роботи музиканта і актора, тривалий час забезпечують також досвідчені викладачі-спортсмени та ентузіасти своєї справи: *А. П. Маленко* (працює від 1963), *В. І. Шемет* (працює від 1990), *С. Е. Жичкіна* (від 1994). Великий особистий внесок у розвиток кафедри зробив *В. Ф. Жолнерович* (1964–1984). У різні часи на каф. плідно працювали Ольга Вадимівна Любушина, Борис Михайлович Мануйлов, Євгеній Олександрович Гаркушин, Август Олександрович Коробейников (1980 рр.), Наталія Михайлівна Олійник, Ірина Сергіївна Аксьонова, Тетяна Вікторівна Тимошенко (90-ті), *С. О. Кугасєвський* (2010–2016), Едуард Власович Одноруков.

Зі стін ВНЗ вийшла велика кількість чемпіонів і призерів міських, обласних, всеукр., всесоюз. змагань, зокрема, з худож. гімнастики – виду спорту, яким студенти від самого заснування кафедри займаються із особливим задоволенням завдяки його тісному зв'язку з музикою. Данину худож. гімнастиці віддали ректор ХНУМ нар. артистка України, проф. *Т. Б. Веркіна*, нар. артистка РФ *І. Журіна* (солістка Великого т-ру у Москві), нар. артистка України *І. Яценко* (солістка ХАТОБу) та засл. артистка України *О. Соболева*, артистка Харк.

т-ру оперети Н. Коваль-Ларкіна та багато ін., які захищали спортивну честь ун-ту у Харкові та Україні. Серед чемпіонок і призерок першостей ВНЗ України з гімнастики – вихованки А. П. Маленко В. Василюк (згодом доц. каф. спец. ф-но ХДІМ), Г. Николаї (нині проф., д-р пед. н.), К. Тимофєєва-Тіщенко (доц., канд. мистецтвознавства), Г. Субота (лауреат міжнар. конкурсу, канд. мистецтвознавства), В. Супрун, К. Штрифанова, М. Ковтунова, Н. Башмакова (нині кандидати мистецтвознавства), канд. в майстри спорту, першорозрядники О. Попова, Л. Резайкіна, В. Олексієнко, Н. Копшилова, Л. Чорна, В. Городова, О. Гоголева, О. Брунько, О. Горбатенко, А. Крайня, Г. Дмитрієва, І. Правдивцева, А. Василькова, Л. Лебедева, К. Черкашина та ін. «Гімнастика стала для мене другим предметом поряд зі спеціальністю – розповіла піаністка Г. Дмитрієва. Оскільки для музиканта, що проводить багато часів за інструментом, фізична розрядка є необхідною. Велике спасибі Алісі Петрівні, яка є глибоко професійним тренером, педагогом, а також чуйною, доброю та цікавою людиною. ... Мої незабутні студентські роки асоціюються із заняттями спортивною гімнастикою...».

Від 1963 р. неодноразовими чемпіонами змагань ВНЗ міста, відкритих турнірів області, першостей профспілок М-ва культури були збірні команди ун-ту з шахів та шашок. Зокрема, серед чемпіонів – музикознавець Л. Сучкова, композитор, канд. в майстри спорту Ю. Мішин, вихованці оркестрового ф-ту народники С. Неверов, Ю. Яковенко, скрипаль, лауреат міжнар. конкурсів І. Чернявський, вокаліст, канд. в майстри спорту В. Проценко (шахи); народниця

Т. Новікова, канд. в майстри спорту, виконавиця на ударних інструментах С. Белова (шашки) та ін.

Викладачі кафедри ніколи не забувають, що працюють з музикантами і акторами, постійно вдосконалюючи методику проведення спорт. занять і тренувань, розробляючи вправи, які покликані розвивати якості, що є необхідними для представників творчих професій – свободу і скоординованість рухів, здатність концентруватись на вирішенні завдання, волю до перемоги і т. п. Кафедра намагається йти в ногу з сучасністю, щоб бути цікавою для студентів. Так, на театр. ф-ті проводяться заняття з фітнесу – мистецтва бути здоровими, красивими і сучасними. Керівництво ун-ту допомагає у придбанні необхідного кафедрі спорт. інвентарю. Зокрема, на базі гуртожитку обладнані тренажерні приміщення, де студенти займаються аглетичною гімнастикою під керуванням майстра спорту В. І. Шемета. Викладачі каф. регулярно підвищують свою проф. кваліфікацію, беручи участь у наук. конференціях, семінарах, проводячи спорт-оздоровчі заходи і змагання, готуючи спортсменів-розрядників до участі у спартакіадах ВНЗ.

Лит. : Маленко А. П. Уроки здоров'я: кафедра фізичного виховання та спорту / А. П. Маленко // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського* / ред. Т. Б. Веркіна [та ін.]. Харків, 2007. С. 313–314; Серєда К. І. Кафедра фізического воспитания и спорта / К. И. Серєда // *Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. Харьков, 1992. С. 319–321.*

А. П. Маленко, К. І. Серєда

Ц

ЦИЦАЛЮК Надія Митрофанівна (5.10.1933, м. Харків) – канд. філос. н. (1967), доц. (1992). Дру-

жина відомого композитора, засл. діяча мистецтв України, проф. *Г. Н. Цицалюка*. Закінч. філол. ф-т (1957) та аспірантуру при кафедрі філософії ХДУ. У 1965–1974 – ст. викл. цієї кафедри; у 1974–1989 – ст. викл. каф. суспільних наук ХДІМ. У 1989–2014 – доц. каф. історії укр. культури, історії та теорії світової та укр. культури, від 2014 – доц. каф. суспільних наук ХНУМ. Викладала курси філософії, естетики, історії філософії, укр. мови і літератури, історії укр. культури, ділової укр. мови за проф. спрямуванням. Багато років була куратором студ. груп, головою групи нар. контролю ХДІМ. Сфера наук. інтересів – лінгвістична естетика, фольклористика, культурологія. Учасниця багатьох міжнар. наук. конференцій, симпозиумів із проблем мови і культури. Чл. редколегії наук. збірника «Павло Кіндратович Луценко і сучасність».

Основні праці: О гносеологических основах феноменологической эстетики (на материале феноменологических концепций литературы). Харків : ХГУ, 1967. 150 с.; Український словник музичних термінів / Н. М. Цицалюк, Н. Л. Черетовська, К. П. Черемський. Харків : Атос, 2008. 176 с.

О. Л. Яшинов

Ч

ЧЕБОТАРЬОВА Марія Андріївна (14.08.1902, Катеринослав (нині Дніпро) – 29.05.1995, Харків) – більше 40 років – провідний бібліотекар театр. ф-ту ун-ту. Ще за царських часів закінч. гімназію, навчалася у Харків. пед. ін-ті (філолог. ф-т, вечірнє відділ., 2 курси, 1933–1935), Харків. ін-ті інозем. мов (нім., 2 курси, 1947–48); 1953 закінч. вечірній ун-т марксизму.

1920–25 працювала діловодом у Червоній армії, культробітником клубу Упр. зв'язку. З 16 років займалася репортер. справою. У 1925–35 працювала у різних укр. вид-вах та редакціях (ДВУ, потім – ДВОУ), «Рух», «Радян. селянин», «Плуг», «Безвірник», робітн. майстерні Укрполіграфінституту та ін.) як перекладач, літ. ред., коректор. У 1935–41 – в Харків. укр. держ. драм. театрі ім. Т. Шевченка, секр. режисерської лаб. та зав. бібліотеки (секр. худож. частини т-ру). 1941 – звільнена в зв'язку з евакуацією т-ру. З трав. 1942 по жовт. 1945 – на примусових роботах у Німеччині (Ольденбур. обл., р-н Фехта), в 1944 – учасниця партизан. руху в Німеччині. У 1945–1946 – кер. справами (дир. навч. частини), з 1946 – зав. бібліотеки Харків. театр. ін-ту, з 1963 – зав. каб. історії театру, 1986 – на посаді лаборанта навч. лабораторії історії т-ру ХДІМ.

У 1945 почала створювати театр. б-ку «з першої книги». На свою дуже маленьку зарплатню купувала книги

у букіністів, на ринку, давала доручення придбати їх у Москві, Ленінграді, Києві. Створила унікальні фонди з історії та теорії театр., образотворч. мистецтва (близько 20 тис. прим.). «У Марії Андріївни було все!», – із вдячністю згадують цю чудову жінку покоління акторів, режисерів, театрознавців, яких вона виховувала разом із педагогами, надаючи допомогу у доборі репертуару, мистецтвознавчі консультації, навіть займаючись з ними наук. роботою.

Енциклоп. освічена людина, вільно володіла укр., рос., фр., німецькою; блискучий знавець мови, робила переклади худож. текстів. Техн. редактор ряду монографій («І. А. Мар'яненко», «Минуле укр. театру» та ін.); разом з режисерами працювала над інсценівками прозових творів («Повія» П. Мирного з реж. В. Крайніченком, ін.).

Приходячи на роботу вранці, залишала бібліотеку майже вночі, не знаючи ані вихідних, ані відпусток. Її сумлінна праця, любов і відданість бібл. справі і театру здобули глибоку пошану студентів та викладачів.

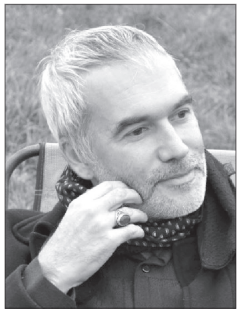
Лит.: Анничев А. Пока о человеке помнят – он живет / А. Анничев // *Вечерний Харьков*. 2002. 5 нояб.

Матеріали надані бібліотекою театр.

відділ. і Т. Бурлєвою

ЧЕРНІНКО Володимир Олександрович (23.04.1972, м. Херсон) – композитор,

викладач, канд. філос. н. (2002), доц. (2007). Закінч. ХДУМ ім. І. П. Котляревського (1997) по кл. композиції проф. *І. К. Ковача* та аспірантуру ХНУ ім. В. Н. Каразіна (каф. філосо-

фії науки та теорії культури, 2002). У 2002–2015 працював викладачем, згодом – доц. каф. філософії і політології ХНЕУ ім. С. Кузнеця; з 2014 – доц. каф. суспільних наук ХНУМ ім. І. П. Котляревського, де викладає базові філософські дисципліни.

Основні твори: *опери* – «Собор» за однойменним романом О. Гончара (2003); «Народний Малахій» за драмою М. Куліша (2000); *музичні комедії* – «Конотопська Сільва» (1989), «Похождения маркиза-повесы» (2002, постановка Харків. акад. т-ру муз. комедії), реж.-постановник В. Смолко, диригент-постановник – Ш. Палтаджян); *мюзикли* – «Острів капітана Блада» (2000), «Межа кохання» (2001); «Спартак» (1997); *музика до драматичних вистав* – «Три сестри» (1999, ХДАДТ ім. Т. Шевченка, реж. І. Борис), «Все мыши любят сыр» (1994, ХДТЮГ, реж. Ю. Старченко), «Благодарю вас навсегда!» (ХДАРДТ ім. О. С. Пушкіна, реж. О. Барсегян).

Основні праці: Метажанр как феномен культуры: мистерия – литургия – опера «Мистерия»: (Введение в опыт метафизики Духа). Харьков : Изд-во ХНЭУ, 2005. 196 с.; Культура, философия, образование в стратегиях XXI века / соавт. П. В. Брунько, Т. Е. Гетало и др. Харьков : Изд-во ХНЭУ, 2006. 260 с.; Логика : учеб. пособ. / соавт. И. П. Билецкий, О. Н. Кузь. Київ : Кондор, 2007. 148 с.; Философские модуляции. Tempus deliberandi : монографія. Deutschland : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 165 s.

ЧЕРНІКОВА Любов Миколаївна (6.02.1953, Харків) – методист заочного відділення ХНУМ ім. І. П. Котляревського, хормейстер. Закінч. ХДІК (нині ХДАК) за спец. «хорове диригування» (1977). Під час навчання працювала керівником студ. хору та вок. ансамблю Харків.

зооветеринар. ін-ту, по закінченні ВНЗ – артисткою ансамблю Харків. центр. Палацу одружень. Від 1980 працювала у ХДІМ ім. І. П. Котляревського артисткою хору оперної студії вищої кваліфікації (до 2015) та, від 1981, артисткою камер. хору. Також у 2004–2015 – ст. лаборант каф. оперної підготовки ХНУМ. Протягом всього періоду роботи в ун-ті виконує складну відповідальну роботу технічного секретаря приймальної комісії. Від 15.12.2015 обіймає посаду методиста *заочного відділення* ХНУМ, відповідаючи за його функціонування. За короткий час оволоділа комплексом необхідних проф. і ділових якостей, досконало вивчила специфіку процесу заоч. навчання, опанувала навички складання розкладів занять, ведення навч.-метод. документації. Дисциплінована, комунікабельна, принципова, креативна, Л. Чернікова зарекомендувала себе як ініціативний, самостійний і вмільний організатор, що оперативно приймає рішення в нестандартних виробничих ситуаціях, грамотно використовує законодавчі та нормативно-правові документи. Постійно працює зі студентами, надає їм консультативну допомогу щодо характеру їх самостійної роботи, її метод. та інформац. забезпечення, графіку виконання навч. завдань; проводить виховні заходи, спрямовані на підвищення успішності навчання. Раціональне планування робочого процесу, високий рівень відповідальності, вимогливість, ретельність у виконанні службових обов'язків, і, водночас, чуйне і доброзичливе ставлення до студентів дозволяють Л. Черніковій

чітко й якісно організовувати і координувати роботу *заочного відділення* ХНУМ.

ЧОЛÁКОВА Алла Дзелялівна (13.08.1955) – філолог, викладач. Канд. філолог. н. (1986, дис.: «Словообразовательные гнезда инхоативных глаголов в современном русском языке»; Ун-т дружби народів ім. П. Лумумби, Москва). Доц. (1986), зав. каф. інозем. мов ХНУМ (від 2016). Закін. Самарканд. держ. ун-т ім. А. Навої (1978) за спец. «філолог, викладач російської мови та літератури». По закінченні ун-ту проходила стажування (1979–1981), потім навчалася в аспірантурі Ін-ту рос. мови АН СРСР (1981–1984).

Від 1986 до 1993 працювала на каф. рос. та загального мовознавства Самарканд. держ. ун-ту, займаючи послідовно посаду викладача (1986–1988), ст. викл. (1988–1991), доцента (1991–1993). У 1993–2006 – доц. каф. інозем. мов Харків. ін-ту соціального прогресу. У 2007 була обрана за конкурсом на посаду викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревського, де й працює до сьогодні. Стаж пед. роботи в ВНЗ III–IV рівнів акредитації – 35 років. Викладала спец. дисципліни – словотворення, морфологію, загальне мовознавство – з якими пов'язаний основний напрям її наук. діяльності. Тематика її досліджень різноманітна, охоплюючи коло актуальних проблем словотворення, морфеміки, словотворчої семантики. Веде курс рос. мови як іноземної для студентів із зарубіж. країн, які навчаються на муз. і театр. відділеннях ХНУМ, є авторкою ме-

тод. посібників, рекомендацій, програм з курсу.

Основні праці (всього біля 40): Використання словотворчих парадигм при вивченні лексики нерідної мови // *Преподавание языков в вузе на современном этапе. Межпредметные связи. Научные исследования. Опыт. Поиски.* : сб. науч. тр. / Харьков. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харьков, 2008. Вып. 12. С. 259–264; Ступени восхождения и глубины падения Жоржа Дюруа // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Вып. 21. Харків, 2008. С. 166–170; Функціонування тюркізмів в українській мові // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна.* Харків, 2009. № 846, вип. 56. С. 35–39. (Сер. «Філологія»); Семантичні відношення однокорених слів у словотворчих гніздах // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна.* Харків, 2012. № 994, вип. 64. С. 49–55. (Сер. «Філологія»).

Л. В. Бабаєвська

Ш

ШЕМЕТ Володимир Ігорович
(13.01.1968, Харків) – спортсмен,

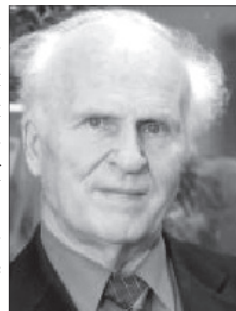
викл. спортивних дисциплін. Майстер спорту СРСР з плавання (1984). Закінч. Харків. обл. середню шк.-інтернат спорт. профілю (1984) та Харків. держ. ін-т фізичної культури (тренерський ф-т, 1990). Під час актив-

ної спорт. кар'єри неодноразово був переможцем та призером всесоюзних, нац. та обл. змагань. Від 1990 –

ст. викл. каф. фіз. виховання та спорту ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. Здійснює підготовку студентів та студ. команд з плавання, лижного спорту, легкої атлетики для участі у міських, обл., нац. спартакіадах ВНЗ. Неодноразово переможцями та призерами таких змагань ставали підготовані ним студенти ун-ту – О. Ляшенко (легка атлетика, плавання), А. Ляшенко (лижні гонки), Ю. Мараховський (лижні гонки, легка атлетика) М. Сомов (плавання) та ін.

ШІТОВ Ігор Павлович

(22.02.1936, м. Барнаул Алтай. краю, РФ) – д-р філос. н. (1984; дис. «Твір мистецтва як художня цінність (спосіб буття і специфіка сприйняття)», Ін-т філософії АН України). Проф. (1987). Закінч. Красноярське муз. уч-ще за кл. баяна (1956),

Новосибир. держ. консерваторію ім. М. І. Глінки (1961), кл. оркестр. диригування ф-ту нар. інструментів; аспірантуру філос. ф-ту Москов. держ. ун-ту ім. М. В. Ломоносова. У 1964 здобув вчений ступінь канд. філос. н. (дис. «Взаємодія фольклорного, самодіяльного і професійного мистецтва», МДУ).

У 1964–1968 – ст. викл., доц. Воронеж. політех. ін-ту. Від 1968 працював в ХДІМ на посаді зав. каф. суспільних наук, від 1970 – доц. У 1976–1979 – проректор з наук. роботи ХДІМ. Від 1979 до 2006 – знов на посаді зав. каф. суспільних наук ХДІМ, яку загалом очолював рекордні 34 роки, проводячи активну роботу з її комплектування педагогами високої кваліфікації, з організації навч.-виховного процесу, із забезпечення методологіч-

ного впливу на роботу спеціальних кафедр. У 2006–2015 – проф. каф. суспільних наук ХНУМ. Викладав курси філософії та історії філософії для аспірантів, спецкурс для магістрів «Культурологічні аспекти музичного і театрального мистецтва». Кандидат в майстри спорту з шахів.

Наукові інтереси І. П. Шитова сконцентровані на межі філософії та мистецтва. Він є автором численних наук. публікацій, двох монографій, підручника з історії філософії. Багато років брав участь в роботі спеціалізованих Рад з захисту дисертацій в ХНУ ім. В. Н. Каразіна та ХДАК.

Основні праці: Материя, отражение, познание : монография / И. П. Шитов [и др.]. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. 194 с.; Природа художественной ценности : монография. Київ : Вища шк., 1981. 222 с.; История философии : учебник / И. П. Шитов [и др.]. Харьков : Консул, 2002. 751 с.; К истории развития взглядов на художественное произведение // *Дизайн-освіта: головні вектори розвитку вищої дизайн-освіти в контексті Болонського процесу* : зб. ст. Харків, 2007. С. 178–187.

Літ.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Domo Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського* / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абадзян, Г. Я. Ботунова та ін. Х. : ХДУМ, 2007. С. 304–305.

О. Л. Яшинов

ШІЙШКІНА Карина Ігорівна (20.08.1993, Харків) – філолог, викладач. Закінч. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди за спец. «Англ., італ. мови» (2014) та за спец. «Англійська філологія, література» (2015, диплом магістра). Від 2015 – викл. каф. інозем. мов ХНУМ ім. І. П. Котляревсько-

го та аспірантка каф. англ. філології ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, дослідниця проблем аналізу евфемізації соціальних табу у худож. дискурсі.

Основні праці: Номінативні сфери евфемізації соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі // *Перспективи розвитку філологічних наук : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 трав. Київ, 2016. С. 81–85*; Евфемістична номінація соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі: семантичний аспект // *Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи : матеріали IX міжнар. наук. конф., 5–6 трав. / Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Київ, 2016. С. 312–316*; Метафора як підґрунтя евфемістичної номінації соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі: лінгвокогнітивний аспект // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2016. Вип. 83. С. 87–93.*

Л. В. Бабаєвська

ШМАЛЬКО Андрій Валентинович (18.03.1958, м. Харків) – популярний письменник (псевдонім – *Андрій Валентинів*), канд. іст. н. (1985, дис. «Римская политика в Южном Причерноморье в I веке н. э.», ХДУ, наук. кер. – д-р іст. н., проф. В. І. Кадеев); доц. (1990). Має численні нагороди, серед них: премії «Золотий Дюк» за кращий дебют в укр. фантастиці (Одеса, 1996); «Старт» за кращий дебют в російськомовній фантастиці (конвент фантастів «Аеліта», Єкатеринбург, Росія, 1997);

«Золотий кадуцей» на міжнар. фестивалях фантастики «Зоряний міст» (Харків, 2000, 2004, 2005); «Роскон» («Золотий Роскон», 1 місце, 2003), 1 місце на фестивалі «Світ фантастики» (2005); «Басткон» (1 місце, 2007, «Карамзинский крест», 2009, 2 місце, 2010); «Итоги года» від журналу «Мир Фантастики» (2009, 2013); «Еврокон» / EuroCon (ESFS Awards), 2013 (номінація «Зал слави. Кращий письменник»).

Закінч. іст. ф-т ХДУ (1980) та аспірантуру при каф. загальної історії ХДУ (1981–1984). У 1980–1981 працював вчителем історії у СШ № 3 м. Харкова. З 1985 – викл., з 1988 – ст. викл., з 1990 – доц. каф. суспільних наук ХДІМ. Від 1993 працює на посаді доц. каф. українознавства ХНУ ім. В. Н. Каразіна. У роки роботи в ХДІМ читав курси «Політична історія ХХ сторіччя», «Історія України», а також авторські відкриті факультативні спецкурси «Антична цивілізація» та «Біблія як пам'ятка історії і культури», які вельми зацікавили не тільки студентів, а й викладачів.

Автор численних наук. публікацій в галузі історії, літературно-критичних робіт та близько 30 романів, створених в рідкісному (авторському) жанрі «криптоісторії». Сьогодні його літературні твори можна знайти на книжкових прилавках і полицях в Україні, Росії, Ізраїлі, США, Польщі, Італії.

У 1999 в Харків. центр. наук. бібліотеці ім. В. Г. Короленка відкрито персональний архівний фонд Андрія Валентинова з періодичним проведнням експозицій.

Основні твори. Романи: Дезертир. Смоленск : Русич, 1997. 496 с.; Овернский клирик. Харьков : Фолио, 1997. 398 с.; Серый коршун. Харьков :

Фолио, 1997. 382 с.; Нам здесь жить / соавт. Г. Л. Олди. М. : Эксмо, 1999. Кн. первая. Армагеддон был вчера. 448 с. Кн. вторая. Кровь пьют руками. 448 с.; Рубеж / соавт. Дяченко М., Дяченко С., Олди Г. Л. СПб. : Стихия озон, Terra Fantastica, 1999. 576 с.; Диомед, сын Тидея. М. : Эксмо-пресс, 2000. 378 с.; Ория. Кн. 1–2. М. : Эксмо-пресс, 2000. 538 с.; Ола. М. : Эксмо-пресс, 2001. 444 с.; Око силы : Роман-эпопея. Первая трилогия. 1920–1921 годы. М. : Эксмо-Пресс, 2001. 640 с.; Око Силы. Вторая трилогия. 1937–1938 годы. М. : Эксмо-Пресс, 2001. 640 с.; Око Силы. Третья трилогия. 1991–1992 годы. М. : Эксмо-Пресс, 2002. 640 с.; Спартак. М. : Эксмо, 2002. 480 с.; Созвездье Пса. М. : Эксмо-Пресс, 2002. 480 с.; Сфера. М. : Эксмо, 2003. 416 с.; Омега. М. : Эксмо, 2005. 480 с.; Даймон. М. : Эксмо, 2006. 512 с.; Капитан Филибер. М. : Эксмо, 2007. 480 с.; Ангел Спартака. М. : Эксмо, 2006. 448 с.; Алюмен. Кн. 1. Механизм Времени. Кн. 2. Механизм Жизни. Кн. 3. Механизм Пространства / соавт: Г. Л. Олди. М. : Эксмо, 2008. 448 с., 2009. 448 с., 2010. 448 с.; Царь-Космос. М. : Эксмо, 2010. 480 с.; Генерал-марш. М. : Эксмо, 2011. 448 с. (Сер. «Око силы»); та ін. **Численні оповідання, повісті, вірши, критичні статті (понад 100), серед них:** Кто в гетто живет? (Писатели-фантасты в джунглях современной словесности) // *Фантастика-2001 : Повести, рассказы, критика, публицистика. М. : АСТ, 2002. С. 437–449*; Нечто о сущности «криптоистории», или Незабываемый 1938-й // *Созвездье Пса : избр. произведения. М., 2002. С. 379–392*; Пентакль : [роман в рассказах] / соавт. М. и С. Дяченко, Г. Л. Олди. М. : Эксмо, 2005. 640 с.; Епос, якого нема. Київ : Зелений пес, 2007. 175 с. **Наук. публікації:** Римская социальная политика в провинции Вифиния-Понт во второй половине I в. до н. э. – I в. н. э. // *Античная древность и средние века.*

Проблемы социального развития. Свердловск, 1985. С. 16–24; Римское управление Вифинией-Понтом в I в. н. э. // Вісн. Харків. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 1985. № 268. С. 115–122; Античные источники в серии «Древнейшие источники по истории народов СССР» / [соавт. Кадеев В. И.] // История СССР. 1988. № 5. С. 185–188; Восточный поход Нерона // Античный мир и археология. Саратов, 1990. Вып. 8. С. 84–92; Римско-боспорская война и Херсонес [соавт. Зубарь В. М.] // Древности степного Причерноморья и Крыма : сб. науч. тр. Запорожье, 1993. Вып. 4. С. 225–230; ін.

Лит.: Владимирский В. История и фантастика / В. Владимирский // Если : журн. 1996. № 10. С. 245–249; Владимирский В. Дезертир (Рецензия) / В. Владимирский // Если : журн. 1997. № 1. С. 262–265; Калининченко Н. Век-волкодав / Н. Калининченко // Если : журн. 2012. № 3. С. 253; Лобин А. М. Повествовательное пространство и магистральный сюжет современного историко-фантастического романа / А. М. Лобин. Ульяновск : УлГТУ, 2008. С. 40–44; Петрова В. Его герой – интеллигент нечеловеческого происхождения / В. Петрова // Книжный клуб. 1997. № 23. С. 4–6; Фантасты современной Украины : справочник / под ред. И. В. Чёрного. Харьков, 2000. С. 15–24 ; ін.

Л. В. Русакова, О. Л. Яшинов

Щ

ЩЕГЛОВА Лідія Михайлівна (1923–2010) – філолог, викладач, зав. каф. іноземних мов ХДІМ ім. І. П. Котляревського у 1970–1978. Закінч. Харків. авіаційний ін-т до Великої Вітчизн. війни.

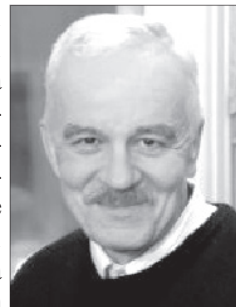
Після війни – Харків. пед. ін-т інозем. мов (1949). Викладала англ. мову. У 1942–1945 воювала в рядах Радянської армії в роті зв'язку. В повоєнні роки викладала іноземну мову в сільськогосподарському, бібліотечному, політехнічному ін-тах Харкова. Мас урядові нагороди.

Ю. І. Лаптінова

ЩОТКІНА Ольга Всеволодівна (?) – працювала в ХДК та, згодом, в ХДІМ від 1958 в якості викладача англійської мови. Від 1963 до 1970 очолювала кафедру іноземних мов ХДІМ ім. І. П. Котляревського.

Я

ЯШИНОВ Олексій Леонідович (17.02.1953, м. Харків) – викладач, канд. економ. н. (1982), доц. (1988). Онук видатного діяча вітчизняного циркового мистецтва Федора Дмитровича Яшинова, чие і'мя присвоєне Харків. держ. цирку. Закінч. економ. ф-т та аспірантуру ХДУ за спец. «політична економія».

Від 1979 – викл., від 1981 – ст. викл., від 1988 – доц., від 2007 до сьогодні – зав. каф. суспільних наук ХДІМ (нині ХНУМ) ім. І. П. Котляревського. Викладав курси політичної економії, економічної теорії, економіки соціально-культурної сфери, релігієзнавства, правознавства; спецкурси «Маркетинг в сфері культури», «Правові основи художньо-творчої діяльності». Непересічне лекторське мистецтво О. Л. Яшинова – ясність, доступність,

яскравість, захопливість викладення матеріалу – протягом років незмінно приваблює студентську молодь, а виступи на наук. конференціях, семінарах, дискусіях, просвітницьких заходах притягують численних слухачів і завжди запам'ятовуються. Є автором багатьох наук. публікацій (понад 40), навч. програм і посібників. Основні напрями наук. досліджень – економіка культури та мистецтва, економ. діяльність релігійних орг-цій, інноваційне підприємництво.

Основні праці: Экономические отношения в сфере культуры : учеб. пособ. [в соавт.]. Харків : Вышш. шк. профдвижения, 1988. 94 с.; Маркетинг у сфері культури: можливості і особливості // *Збірка наук. праць Харків. ін-ту бізнеса та менеджмента. Харків, 2005. Вип. 9. С. 42–51*; Ринок праці сфери культури України: трансформації зайнятості та структурні зрушення // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. пр. / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків., 2011. Вип. 33. С. 274–281*; Інноваційне підприємництво та проблеми його державного стимулювання в Україні // *Машинобудування : зб. наук. праць. Харків, 2013. Вип. 12. С. 162–169.*

Лит.: Русакова Л. В. Легенди, міфи, діяння, метаморфози: кафедра суспільних наук / Л. В. Русакова // *Pro Doto Mea : Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харків. держ. ун-ту мистецтв ім. І. П. Котляревського / ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова та ін. Х. : ХДУМ, 2007. С. 305–310*; Русакова Л. В. У діалозі поколінь / Л. В. Русакова // *Зоряний час університету мистецтв. Х. : Вид-во ТОВ «С. А. М.», 2012. С. 306–310.*

Л. В. Русакова

Основні скорочення

адмін. – адміністративний	дит. – дитячий
акад. – академічний	ДМШ ім. Гнесіних – Державний музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних
америк. – американський	ДМШ – дитяча музична школа
англ. – англійський	д-р – доктор
АПН – Академія педагогічних наук	д-р мед. н. – доктор медичних наук
арт. – артист/-ка, артистичний	д-р пед. н. – доктор педагогічних наук
АТ – акціонерне товариство	д-р філос. н. – доктор філософських наук
атестац. – атестаційний	докт. дис. – докторська дисертація
аудіовізуал. – аудіовізуальний	драм. – драматичний
багатомов. – багатомовний	ДСТ – добровільне спортивне товариство
бібліогр. – бібліографічний	ДСШ – дитяча спортивна школа
буд. – будинок	дух. – духовий
БК – Будинок культури	ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа
будівельний – буд.	екон. – економічний
буд-во – будівництво	екзаменац. – екзаменаційний
ВВВ (рос. ВОВ) – Велика Вітчизняна війна (1941–1945)	естет. – естетичний
ВГКО – Всесоюзне гастрольно-концертне об'єднання	етногр. – етнографічний
верх. – верховний	європ. – європейський
ВЗ – Велика Зала	жін. – жіночий
викл. – викладач	журн. – журнал
викон. – виконавський	зав. – завідуючий
вип. – випуск	засл. – заслужений
вищ. – вищий	заст. – заступник
ВІА – вокально-інструментальний ансамбль	зарубіж. – зарубіжний/-на
військ. – військовий	Зах. – Західний
вір. – вірши	зб. – збірник
вітчизн. – вітчизняний	з-д – завод
вок. – вокальний	ЗОШ, ЗШ – загальноосвітня школа
всесоюз. – всесоюзний	інж. – інженерний
всеукр. – всеукраїнський	ІМФЕ НАН України – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського Національної академії наук України
ВТТ (рос. ВТО) – Всеросійське театральне товариство (1932–86), нині Спілка театральних діячів РФ	інозем. – іноземний
газ. – газета	інформ. – інформаційний
госп. – господарський	ІРМТ – Імператорське Російське музичне товариство
гуманіт. – гуманітарний	іст. – історичний
ДААНІС – Державні академічні ансамблі і солісти	італ. – італійський
ДДМА ім. С. С. Прокоф'єва – Донецька державна музична академія ім. С. С. Прокоф'єва	камер. – камерний
держ. – державний	
дисц. – дисципліна	

- канд. – кандидат
 канд. екон. н. – кандидат економічних наук
 канд. іст. н. – кандидат історичних наук
 канд. психол. н. – кандидат психологічних наук
 канд. філол. н. – кандидат філологічних наук
 канд. філос. н. – кандидат філософських наук
 канд. юрид. н. – кандидат юридичних наук
 каф. – кафедра
 кер. – керівник
 КЗ – концертна зала
 кл. – клас
 класич. – класичний
 ком. – комітет
 композит. – композиторський
 комун. – комунальний
 концерт. – концертний
 лаб. – лабораторія
 лібр. – лібрето
 лінгвіст. – лінгвістичний
 літ. – літературний
 м. – місто
 МАСО «Слобожанський» – Молодіжний академічний симфонічний оркестр «Слобожанський»
 МДУ ім. М. В. Ломоносова – Московський державний університет ім. М. В. Ломоносова
 метод. – методичний
 міжнар. – міжнародний
 М-во – Міністерство
 молодіж. – молодіжний
 Москов. – Московський.
 муз. – музичний/-а
 муніцип. – муніципальний
 навч. закл. – навчальний заклад
 навч. – навчальний/-а
 нар. – народний/-а/-і
 наук. – науковий/-а
 наук.-метод. – науково-методичний/а
 наук.-теорет. – науково-теоретичний/-а
 НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
 НВМС – Національна всеукраїнська музична спілка
 н.-д. – науково-дослідний/-на
 нім. – німецький
 НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
 НМАУ ім. П. І. Чайковського – Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського
 НПУ ім. М. П. Драгоманова – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
 НСКінУ – Національна спілка кінематографістів України
 НСКУ – Національна спілка композиторів України
 НСТДУ – Національна спілка театральних діячів України
 НЮАУ, НЮУ – Національна юридична академія України, згодом – Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)
 обл. – область, обласний
 оброб. – обробка
 ОКР – освітньо-кваліфікаційний рівень
 ОНМА ім. А. В. Неждановой – Одеська національна музична академія ім. А. В. Неждановой
 опер. – оперний
 орг. – організація
 оркестр. – оркестровий
 пед. – педагогічний
 Півд. – Південний
 Півн. – Північний
 ПК – Палац культури
 політех. – політехнічний
 попул. – популярний
 почес. – почесний
 практи. – практичний
 присвяч. – присвячений
 прорект. – проректор
 просвітн. – просвітницький
 психол. – психологічний

- проф. – професор, професійний
 присвяч. – присвячений
 публ. – публікація
 ПЦК – предметно-циклова комісія
 РАМ – Російська академія музики імені Гнесіних
 р-н, р-ну – район, району
 регіон. – регіональний
 ред. – редактор
 респ. – республіканський
 різноманіт. – різноманітний
 р. – рік
 редкол. – редакційна колегія
 рос. – російський
 с-ще – селище
 с. – село
 секр. – секретар
 світ. – світовий/-ва/-ві
 СДПУ ім. А. С. Макаренка – Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка
 секр. – секретар
 середн. – середній
 серп. – серпня
 СЖ – Спілка журналістів
 симф. – симфонічний/-на/-ні
 СК, СКУ – Спілка композиторів, Спілка композиторів України
 сл. – слова
 смт – селище міського типу
 СНТ – Студентське наукове товариство
 СНТТ – Студентське науково-творче товариство
 спец. – спеціальний, спеціальність, спеціалізація
 спорт. – спортивний/-на
 ст. – старший
 струн. – струнний
 СТДУ – Спілка театральних діячів України
 студ. – студентський
 сучас. – сучасні
 Сх. – Східний
 сцен. – сценічний
 театр. – театральний/-на
- т-р – театр
 техн. – технічний
 т-во – товариство
 традиц. – традиційний
 труд. – трудовий
 УВС – Управління внутрішніх справ
 УПА – Українська інженерно-педагогічна академія
 укр. – український/-ка/
 унів. – університетський
 UNIMA або УНІМА – фр. Union Internationale de la Marionnette, тобто «Міжнародна асоціація театру ляльок» (укр. офіційна назва — Міжнародна Спілка діячів театру ляльок)
 ун-т – університет
 УТТ – Українське театральне товариство
 уч-ще – училище
 фіз. – фізичний
 філол. – філологічний
 філос. – філософський
 ф-но – фортепіано
 фольклор. – фольклорний
 фп. – фортепіано (фортепіанний) – в нотних виданнях і переліках муз. творів
 ФПК – факультет підвищення кваліфікації
 ф-т – факультет
 Харк. – Харківський/-а/-і
 ХАТМК – Харківський академічний театр музичної комедії
 ХАТОБ ім. М. В. Лисенка – Харківський академічний театр опери і балету імені М. В. Лисенка
 ХГІ – Харківський гірничий інститут
 ХДАДТ ім. Т. Шевченка – Харківський державний академічний драматичний театр імені Т. Г. Шевченка
 ХДАК – Харківська державна академія культури
 ХДАФК – Харківська державна академія фізичної культури
 ХДАРДТ ім. О. С. Пушкіна – Харківський державний академічний

- російський драматичний театр імені О. С. Пушкіна
- ХДІК – Харківський державний інститут культури (тепер ХДАК)
- ХДІМ ім. І. П. Котляревського – Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського
- ХДК – Харківська державна консерваторія
- ХДТЮГ – Харківський державний театр юного глядача
- ХДУ – Харківський державний університет (ім. А. М. Горького, ім. В. Н. Каразіна), нині Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- ХДУМ ім. І. П. Котляревського – Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
- Херсонськ. – Херсонське
- ХЕМЗ – Харківський електромеханічний завод
- ХІМЕСГ – Харківський інститут механізації та електрифікації сільського господарства
- ХМДІ – Харківський музично-драматичний інститут (назва ХНУМ між 1923 та 1934 рр.)
- ХМУ ім. Б. М. Лятошинського – Харківське музичне училище імені Б. М. Лятошинського
- ХНАТОБ ім. М. В. Лисенка – Харківський національний академічний театр опери і балету імені М. В. Лисенка
- ХНЕУ ім. С. Кузнеця – Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця
- ХНПУ ім. Г. С. Сковороди – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
- ХНТУ «ХІП» – Харківський національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
- ХНТУСГ – Харківський національний технічний університет сільського господарства
- ХНУ ім. В. Н. Каразіна – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
- ХНУМ ім. І. П. Котляревського – Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
- хор. – хоровий
- хореогр. – хореографічний
- худож. – художній
- ХНУРЕ – Харківський національний університет радіоелектроніки
- ХОПДІОТ – Харківський обласний палац дитячої та юнацької творчості
- ХПІ – Харківський політехнічний інститут
- ХССМШ-і – Харківська середня спеціальна музична школа-інтернат
- ХТЗ – Харківський тракторний завод
- ЦДІОТ – Центр дитячої та юнацької творчості
- центр. – центральний
- ЦМШ – Центральна музична школа (при Московській консерваторії)
- ЦНБ – Центральна наукова бібліотека
- ЦР ДСТ – Центральна рада Добровольного спортивного товариства (рос. «ЦС ДСО»)
- чл. – член
- чл.-кор. – член-кореспондент
- чол. – чоловічий
- шк. – школа
- щоріч. – щорічний
- щотиж. – щотижневий
- ювіл. – ювілейний
- юн. – юнацький
- ЕРТА – European Piano Teachers Association
- ISME – International Society for Music Education

Науково-довідкове видання

**Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського. 1917–2017.
До 100 річчя від дня заснування : мала енциклопедія
у двох томах**

Том 2

**Відповідальний за випуск, укладач – І. С. Драч,
д-р мистецтвознавства, професор**

**Наукові консультанти – С. Ю. Юшкевич, доц., засл. арт.
України; О. В. Кононова, доц., канд. мистецтвознавства;
Г. Я. Ботунова, доц., засл. працівник культури України;
Я. В. Партола, доц., канд. мистецтвознавства**

Редактор, коректор, технічний редактор – Л. В. Русакова
(окрім вступних статей О. В. Кононової та Г. Я. Ботунової,
які подані в редакціях авторів)

**Оформлення бібліографічних списків – О. М. Захарова,
Л. В. Русакова, Я. О. Сердюк**
**Допоміжна редакторська робота – Я. Сердюк, М. Дербас,
С. Щелканова, П. Індекс**
Архівні розшуки – Л. Б. Бортник
Ідея обкладинки – В. Ю. Панасюк

Комп'ютерна верстка – О. Б. Мальцев

Підписано до друку 11.12.2017 р. Формат 70*100/16
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 34,5 Обл. вид. 35,3
Зам. № 725. Наклад 100 прим.

Видавництво ТОВ «Водний спектр Джі-Ем-Пі»
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5116 від 07.06.2016 р.
Україна, м. Харків, вул. Тимурівців, 17-б, кв. 26
Телефон: (057) 716-35-39

*Віддруковано у друкарні ФОП Кучерявенко О. А.
Україна, м. Харків, вул. Лозовська, 5*

